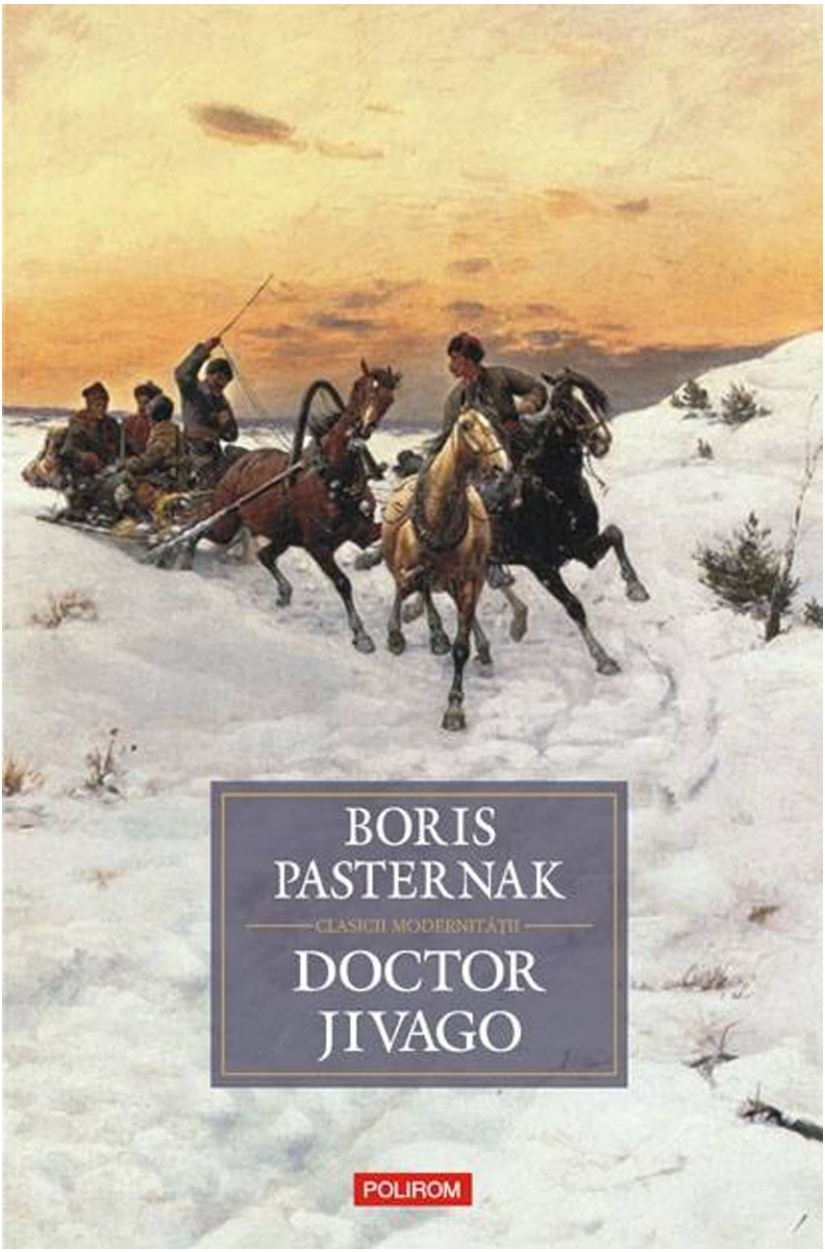
BORIS
PASTERNAK
CLASICII MODERNITĂȚII
DOCTOR
JIVAGO
POLIROM

Boris Pasternak

Doctor Jivago

Traducere, prefaţă şi tabel cronologic de
Emil Iordache

Cuprins

Prefaţă
Tabel cronologic

Partea I – Acceleratul de la ora 5
Partea a II-a – O fată din altă lume
Partea a III-a – Crăciun la familia Sventiţki
Partea a IV-a – În pragul inevitabilului
Partea a V-a – Despărţirea de trecut
Partea a VI-a – Sălaş la Moscova
Partea a VII-a – Pe drum
Partea a VIII-a – Sosirea
Partea a IX-a – Varîkino
Partea a X-a – Pe drumul mare
Partea a XI-a – Oştirea din pădure
Partea a XII-a – Scoruşe în zahăr
Partea a XIII-a – Vizavi de casa cu statui
Partea a XIV-a – Iarăşi la Varîkino
Partea a XV-a – Sfârşit
Partea a XVI-a – Epilog
Partea a XVII-a – Poeziile lui Iuri Jivago
Hamlet
Martie
În săptămâna patimilor
Noaptea albă
Noroaie de primăvară
Explicaţie
Vara în oraş
Vântul
Hameiul
Toamna timpurie
Nunta
Toamna
Basm
August
Noapte de iarnă
Despărţire
Întâlnire

Steaua de Crăciun
Zori
Minunea
Pământul
Zile urâte
Maria Magdalena (I)
Maria Magdalena (II)
Grădina Ghetsimani

Prefaţă

Anul Centenarului Pasternak, 1990, a debutat în Anglia cu o tonalitate oarecum bizară, în sensul că, recenzând cele cinci volume jubiliare dedicate poetului, un critic care i-a citit opera doar în traducere s-a exprimat despre aceasta ca nefiind atinsă de modernismul european. După această recenzie publicată în *Times Literary Supplement,* ziarul a fost asaltat de replici din partea cititorilor.

Sărbătorirea propriu-zisă a autorului romanului *Doctor Jivago* a avut loc, în acelaşi an, la Moscova (ianuarie) şi Oxford (15–16 iulie), la Colegiul Lady Margaret Hall, unde s-a organizat o conferinţă internaţională. Tot în preajma Centenarului a mai apărut în Occident o carte importantă, care include materialele celui de-al doilea Simpozion Internaţional „Pasternak şi timpul său” (desfăşurat în mai 1984, la Universitatea din Ierusalim)[1].

Toate acestea sunt mărturii ale interesului crescut faţă de opera lui Pasternak, atât în lumea occidentală, cât şi în Rusia, unde, după o lungă perioadă de interdicţie, *Doctor Jivago* a fost, în sfârşit, tipărit. Astfel, în momentul de faţă, exegeza internaţională a operei lui Pasternak cuprinde aproape o sută de volume şi un număr greu de aproximat de articole şi studii.

Însă, după bunul nostru obicei, ocupaţi fiind cu cuceririle postrevoluţionare, la noi s-a ratat momentul Centenarului, prima versiune românească a celebrului roman apărând abia un an mai târziu[2], adică fără partea lirică. Nici de această dată, la noi, un laureat al Premiului Nobel nu a avut noroc.

Parafrazând titlul unui studiu scris de cunoscutul Roman Jakobson, putem spune că Boris Pasternak a avut ghinionul tragic de a aparţine unei generaţii „care şi-a spulberat poeţii”. Nikolai Gumiliov, primul soţ al Annei Ahmatova, a fost împuşcat; Aleksandr Blok a fost lăsat să moară, neprimind viza pentru a pleca în străinătate la tratament; Velimir Hlebnikov s-a sfârşit într-o sărăcie cumplită, putrezind de viu şi cerşind flori pentru a

[1] *Boris Pasternak and His Times*. Selected Papers from the Second International Symposium on Pasternak, Edited by Lazar Fleishman, Berkeley Slavic Specialties, 1989.

[2] Boris Pasternak, *Doctor Jivago*, vol. I–II, traducere de Anca Irina Ionescu şi George Cibuhski, Editura Elit Comentator, 1991.

anihila mirosul pieirii apropiate; Esenin şi Maiakovski s-au sinucis; Osip Mandelştam a fost exterminat într-un lagăr. Acestora li se adaugă valul scriitorilor emigraţi sau izgoniţi din ţară după lovitura de stat bolşevică, dar, cu siguranţă, nu generaţia şi-a risipit poeţii, ci „noua cultură” care nu-i putea asimila codului genetic.

Alături de Ahmatova, Pasternak a fost unul dintre locuitorii literaturii ruse în „acasa” ei, dar există numeroase deosebiri atât în ceea ce priveşte gradul de aderenţă a puterii faţă de fiecare din ei, cât şi în raport cu gradele lor de acceptare a „comenzii sociale”. Din acest punct de vedere, comparaţia cu Ahmatova este net în defavoarea lui Pasternak, acesta având iluzia (dacă nu cumva masca) unei „a doua naşteri”. În orice caz, repetă adeseori: „Nu-mi place stilul meu de dinainte de 1940”, explicând acest lucru astfel: „Pe-atunci auzul îmi era stricat de excentricităţi şi de distrugerea a tot ce era obişnuit, care se afla împrejurul meu. Mă dezgusta tot ceea ce era rostit în mod normal. Uitam că, în sine, cuvintele pot conţine ceva, pot exprima ceva şi fără zornăitoarele agăţate de ele [...]. În toate, nu căutam esenţa, ci picanteriile de altă natură”. Acesta este argumentul „logic” pentru rescrierea mai multor poezii, în sensul „limpezirii” lor, poate şi pentru a le face publicabile, în culegerea de poezii şi poeme proiectată a fi tipărită în 1956. Desigur, nu trebuie să uităm aici presiunea exercitată de contextul cultural totalitar, care, făcându-şi din popor piatra unghiulară a demagogiei sale, clamează simplitatea („poporul vrea”, „poporul cere”) şi reprimă viguros tendinţele moderniste. Poetul primeşte primele îndemnuri spre „simplitate” de la Lunaciarski, în 1922, după ce acesta citise volumul *Sora mea, viaţa.* Cinci ani mai târziu, „mentorul” noii culturi, Maxim Gorki, îi scrie negru pe alb: „Simplitate, iată ce vă doresc din tot sufletul, simplitatea imaginaţiei şi a limbajului. Sunteţi foarte talentat, dar nu-i lăsaţi pe oameni să vă înţeleagă, pentru că «filosofaţi» prea mult”[1]. Fireşte, Pasternak replică, dar nu cum ne-am fi aşteptat de la un poet complex, ci altfel, într-un mod cumva umil, de om neînţeles: „Aveţi o părere falsă despre mine. Întotdeauna am năzuit spre simplitate şi nu voi înceta niciodată să năzuiesc spre ea”[2].

[1] „Boris Pasternak v perepiske s Maksimon Gorkim”, în *Izvestia Akademii Nauk SSSR. Seria literaturi i iazîka*, t. 45, nr. 3, 1986, s. 268.

[2] *Ibidem.*

Se pare că totuşi Gorki împărtăşea părerea aproape unanimă a criticilor literari din perioada respectivă, care îi impută, în primul rând, subiectivismul, idealismul [1]. Astfel, *Enciclopedia literară,* în articolul scris de A. Selivanovski, fixează următoarele coordonate ale creaţiei lui Pasternak: „Poezia lui este străină clarităţii raţiunii. Ea joacă rolul unui fixator de impresii vagi, tulburi, difuze, «primordiale», care nu se supun, ci chiar se opun controlului raţiunii”[2].

Acest amănunt al simplităţii contrazise necesită o scurtă digresiune orientată spre opera poetică, întrucât intuim că este vorba de *altă simplitate,* pe care o întâlnim şi în roman. Într-adevăr, cele mai multe poeme din *Sora mea, viaţa* sunt schiţe, peisaje, „pasteluri”, sunt „imagini” mai ales vizuale („Pasternak *vede* în poezii, iar eu *aud”,* mărturiseşte Ţvetaeva într-o scrisoare). Vizualizând lumea, Pasternak n-ar fi trebuit să fie suspectat de ermetism. Şi totuşi... Limbajul poetic al lui Pasternak, care este contemporan cu secolul său, se opune rutinei limbii, în numele unei „realităţi” compacte, neporţionată de cuvinte:

„Lasă-mă, frântură, să-nlemnesc despre tine”.

În acest vers, destul de inexpresiv tradus de noi, se întretaie două sintagme-standard: *frântură* [din tine] şi *amintire* [despre tine], poeticul rezultând parcă din elipse, din absenţa unui zid despărţitor, astfel că semnificaţiile expresiilor se pot revărsa foarte lesne unele în altele. Pentru a face saltul miraculos în incinta poeziei lui Pasternak, trebuie să renunţăm la prejudecata că imaginea este un cadou pe care „realitatea” i-l face artei. Noua orânduire din Rusia, care se autoproclama „realitate”, pretindea de la artişti iubire, adică descriere. Dorea deci o poetică a lui „noi”, pe care lingvistul A. Potebnea a divulgat-o ca trezind „sentimentul [...] când omului i se pare că *eul* se amplifică până la contopirea lui cu statul, pătura socială, clasa. În această stare umflată *eul* poate fi uşor supus jignirilor”[3]. În fraza poetică a lui Pasternak, diferenţa dintre *eu*

[1] De exemplu: A. Tarasenkov, „Ohrannaia gramota idealista”, în *Literaturnaia gazeta*, nr. 68, 1931; A. Prozorov, „Traghedia subiektivnogo idealista”, în *Na literaturnom postu*, nr. 7, 1932.

[2] *Literaturnaia enţiklopedia,* t. VIII, Moscova, 1934, s. 419.

[3] A.A. Potebnea, *Iz zapisok po teorii slovesnosti,* Harkov, 1905, s.

şi *ne-eu (= lume)* este înlăturată în mod demonstrativ, dar, tot demonstrativ, eul îşi revendică unicitatea, nu tinde deloc să devină *noi.* Personajele poeziei sale nu sunt *eu + voi (= noi),* ci *eu* şi *lumea.* Această categorie a spaţiului vieţii neîngrădit de nimic este specifică gândirii secolului nostru. Omul transcendental al filosofului-teolog Pavel Florenski nu este pur şi simplu deschis lumii, ci se află în situaţia „de frontieră", unde sufletul şi trupul lui se întâlnesc cu lumea ideală. Sfera vieţii omului este, aşadar, un subiect-obiect.

Dacă ar fi să alcătuim cosmogonia lui Pasternak, după un tabel de frecvenţă a cuvintelor din *Sora mea, viaţa,* „facerea lumii" ar arăta astfel: la început a fost *Noaptea,* apoi se înfiripă omul, dar nu întreg, ci doar *Ochii* şi *Buzele;* în *Noapte* apar *Stelele,* care strălucesc deasupra *Grădinii*[1]. Dificil de transformat acest model al lumii într-unul realist-socialist, deşi Pasternak era unul dintre cei insistent chemaţi s-o facă. În 1925, răspunzând la o anchetă pe marginea decretului Comitetului Central cu privire la literatură, poetul declară: „Simpla prezenţă a dictaturii proletare nu este suficientă pentru a putea influenţa cultura [...]; este necesară o dominaţie plastică reală, care să vorbească pentru mine, fără ştirea şi voia mea, chiar împotriva lor. Nu simt acest lucru. Că el nu există în mod obiectiv – rezultă clar din faptul că rezoluţia este nevoită să mă îndemne la rezolvarea temelor trasate de ea însăşi". Este, aici, acea împotrivire a „subiectului-obiect", în care nu (mai) cântă lumea, epoca.

Şi totuşi, între hedonismul senin al primelor sale cărţi şi jertfirea creştină din ultima perioadă, există un segment al creaţiei de „sincronie" cu epoca, de adaptare la utopia ei, de acceptare pasivă a „dominaţiei plastice", pe care nu i-o poate refuza realităţii, devenită evident antropofagă:

„Mi-e dor de proaspete cuvinte,
De tine, Moscovă, mi-i dor
Să văd cum te târăşti fierbinte
Cum fumegi şi cum creşti în zor.
Te-accept ca pe un ham aparte,

358.

[1] I.I. Levin, „O nekotorîh certah plana soderjania v poeticeskih tekstah", în *Texte des Sowietischen Literatur-Wissenschaftlichen Strukturalismus,* vol. 5, Wilhelm Fink Verlag, München, 1971, s. 281.

Visând în clipele hazlii.
C-o să mă-nveţi ca pe o carte
Şi ca pe-un vers o să mă ştii”[1].

Socialismul pătrunde în peisaj (Moscova fabricilor şi a şantierelor), poetul acceptă „hamul” prezentului în speranţa unor schimbări în bine, datorate „soborniciei” colectivismului. Făcând parte din ciclul *A doua naştere,* primele două versuri ale acestei poezii fără titlu sunt: *„Vreau acasă, în imensitatea/ Apartamentului care mă întristează”.* Lirica lui Pasternak devine acum (suntem în 1930) sedentară, contemplativă, mai „democratică” (în ceea ce priveşte limbajul), adică oarecum mai compatibilă cu situaţia literară contemporană, spre deosebire de, să zicem, cea a nomadului şi răzvrătitului Mandelştam. Când, în 1933, Mandelştam a primit, în sfârşit, o locuinţă, Pasternak l-a felicitat spunându-i: „Iată, acum ai şi apartament – să tot scrii versuri”. În cartea sa de amintiri, Nadejda Mandelştam pretinde că l-ar fi prevenit, cu acest prilej, pe Pasternak: „Aveţi grijă, ei or să vă înfieze”. Dar, continuă autoarea, „amândoi, spre sfârşitul vieţii, au săvârşit fapte opuse vieţii lor anterioare: Pasternak scriind şi editând romanul, a purces la o ruptură făţişă, iar Mandelştam – fiind pregătit de apropiere, dar, cum s-a văzut, prea târziu”[2].

Nu este aici cazul să analizăm în profunzime acest „complex al înfierii”, dar n-ar fi imposibil să interpretăm drept tentativă compensatorie revenirea lui Pasternak la o intenţie mai veche, aceea de a scrie un roman despre destinul generaţiei sale. La 4 mai 1933 îi scrie lui Gorki: „Mult timp n-am putut lucra [...], pentru că eu consider muncă doar proza, care mereu nu mi-a izbutit”.

Nu i-a izbutit încă zece ani, în decursul cărora a început proze pe care nu le-a dus la capăt, unele chiar aproximând anumite pasaje din viitorul roman. Din acestea vom examina doar metamorfozele numelui personajului principal, deşi Jivago nu este chiar un nume de familie rar la Moscova. Evoluţia

[1] Boris Pasternak, *Poezii,* prefaţă, note, selecţie şi traducere din limba rusă de Arhip Ciubotaru, Editura Literatura Artistică, Chişinău, 1989, p. 83.

[2] Nadejda Mandelştam, *Vospominania,* Izd-vo im. Cehova, New York, 1970, s. 157–160; ed. Rom. Nadejda Mandelştam, *Fără speranţă,* Editura Polirom, 2003.

numelui este următoarea: Patrik Jivult, Relinkvimini, Purvit, Jivago. Jivult şi Jivago sunt forme slave (primul – occidentală, al doilea – orientală) de la aceeaşi rădăcină care înseamnă „viaţă", Relinkvimini este derivat de la latinescul *relinguo* – „a lăsa", iar Purvit vine de la sintagma franceză *pour vie* – „pentru viaţă"[1]. În forma sa finală, *Jivago* reprezintă genitivul adjectivului „viu" din slavona bisericească. Că „Jivago" are semnificaţie ne-o semnalizează şi numele de familie al Larei transcris în ruseşte *Ghişarova,* de la francezul *guichet,* care are şi sensul de „vizetă, ferestruică în uşa celulei"[2]. Aşadar, în roman se stabileşte şi un raport alegorico-onomastic între „viaţă" şi „închisoare", după principiul alăturării metaforice, „viaţa" iradiind în „închisoare" şi „închisoarea" în „viaţă". Este un prim nivel de interpretare, poate cel mai simplu, a romanului, dar care se cere semnalat, întrucât nu se află pe o suprafaţă textuală monolingvistică. Din iubirea „vieţii" cu „închisoarea" se naşte fetiţa Tatiana, despre a cărei soartă de muceniţă aflăm din epilog. Derivând în adjectiv posesiv de la numele mamei ei, rezultă Larina Tatiana („Tatiana a Larei"), adică Tatiana Larina, eroina lui Puşkin din *Evgheni Oneghin,* simbolul Rusiei feminine, devotată şi romantică, întruchiparea sufletului rus, devenit pretext de mitologie literară şi de metafizică. O asemenea personificare a femeii ruse o aştepta, de peste Nistru, eroul lui Gib Mihăescu din *Rusoaica.* Este un distilat cultural, care, în noua sa reîncarnare, trebuie luat *ad litteram,* aşa cum ne previne comentariul la un vers din Aleksandr Blok, în finalul cărţii. Dezambiguizarea sensului, cantonarea lui în semnificaţia „proprie" este o realitate resimţită dureros de mai mulţi contemporani: „A apărut un nou tip antropologic, în care nu mai există blândeţea, vagul, incertul trăsăturilor de pe chipurile ruseşti de altădată"[3], scrie Berdiaev, iar Mandelştam, într-un celebru vers, nota:

---

[1] B.M. Borisov, E.B. Pasternak, „Materialî k tvorceskoi istorii romana B. Pasternaka «Doktor Jivago»", în *Novîi mir,* nr. 6, 1988, s. 216.

[2] Că analogia nu este întâmplătoare ne-o dovedeşte faptul că, într-una dintre variantele romanului, Rodia, fratele Larei (care în *Doctor Jivago* este împuşcat), supravieţuind revoluţiei, îşi schimbă numele în *Reşetnikov,* de la *reşiotka,* „gratii".

[3] N.A. Berdiaev, *Samopoznanie,* Izd-vo Kniga, Moscova, 1990, s. 230.

„Se alfabetizează, în mantale şi cu pistoale, o seminţie de puşkinologi”.

Fireşte, „lumea” romanului lui Pasternak are contingenţe vizibile cu ceea ce am putea numi „textul istoriei”, dar acest lucru trebuie înţeles tot mai sublimat, dincolo de teoria leninistă a mimesisului reflectant. Chiar şi unii contemporani au sesizat dimensiunea ficţională a oazei de uitare şi refugiu de la Varîkino, susţinând că, pur şi simplu, aşa ceva nu putea să existe: „Doctorul lui Pasternak visa să trăiască din munca propriilor sale mâini, în izolare şi linişte. Aşa ceva se întâmplă numai în basme şi în imaginaţia oamenilor sovietici. Şi eu am visat la aşa ceva, dar oriunde şi în orice loc pe cei retraşi îi găsea inspectorul financiar, cel care venea să deschiaburească, organizatorul, demascatorul şi, în sfârşit, împuterniciţii marilor organe ale ordinii, care pe orice schimnic sau stâlpnic ar fi fost în stare să-l iniţieze în activitatea normală, dusă în libertate sau îndărătul gardului de sârmă ghimpată”[1]. Deşi este temă permanentă de meditaţie (asupra acestui lucru vom reveni), „textul” contemporaneităţii nu reprezintă singura miză a scriiturii, deoarece Pasternak nu face o „încercare de cercetare beletristică”, precum A. Soljeniţîn în monumentalul său *Arhipelag Gulag.* Coordonatele timpului transpar în substanţa de profunzime a romanului, prin haosul care vine dinspre epocă, prin împletirea carnavalescă de destine, prin caracterul enigmatic şi chiar folcloric al unor personaje secundare. Este o Rusie scăpată din matcă, Rusia lui Jivago, păgână, „umanistă” în sensul atribuit acestui termen de N. Fiodorov, care „avea o atitudine duşmănoasă faţă de umanism tocmai pentru că umanismul propovăduieşte frăţia fără filiaţie, frăţia fiilor născuţi în desfrâu, nu a fiilor de oameni” [2]. Probabil că nesesizarea acestui amănunt îl făcea pe Vladimir Nabokov să considere că, din punct de vedere artistic, romanul este neglijent, plin de scene incredibile, de coincidenţe neîndemânatec incluse în textura naraţiunii. Poate că ar trebui semnalată, ca un contraargument, calitatea de „text plural” a romanului, în sensul că, la nivelul compoziţional, cartea se prezintă ca

[1] Nadejda Mandelştam, *Vtoraia kniga,* Izd-vo Moskovski Rabocii, Moscova, 1990, s. 50.

[2] Nikolai Berdiaev, *Sobranie soeinenii,* t. 3, YMKA-PRESS, Paris, 1985, s. 263.

rezultantă a două modalităţi concurente de juxtapunere a episoadelor, manifestând o tendinţă centrifugă caleidoscopică, discontinuă (dată de „tema” drumului, mai bine zis „bejeniei”), şi una centripetă, integratoare, datorată „rotunjimii” lui Jivago ca personaj (nu avem de-a face cu un roman al iniţierii, al reeducării în spiritul noilor valori!).

Aceeaşi „bifocalizare” o întâlnim şi la nivelul personajelor, mai ales, utilizând o observaţie făcută cu privire la alt text, la nivelul celor două ipostaze ale feminităţii, „Afrodita Pandameiană” şi cea „Uranică”[1]. Disocierea este observată cu luciditate, de una dintre cele două Afrodite, de Tonia, soţia legitimă a lui Jivago, în ultima ei scrisoare, ajunsă la destinatar ca un testament erotic, expediat de pe altă lume, în care recunoaşte că Lara este exact contrariul ei: „M-am născut pe lume ca să simplific viaţa şi să caut ieşirea cea bună. Ea, dimpotrivă, e făcută ca să complice viaţa şi să abată din drum”. Fireşte, ca personaj, Lara este indiscutabil mai reuşită, poate şi datorită „bifocalizării” iubirii ei, între Jivago şi Antipov-Strelnikov. Dacă, alături de Tonia, Jivago devine medic, alături de Lara – devine poet *(„Pe masă-o lumânare ardea. O lumânare”).*

În această polifonie de voci, în haosul şi dinamismul contemporaneităţii, pune ordine, în cele din urmă, simbolismul creştin, menit a vehicula spre cititor sensul superior al evenimentelor imediate. În această privinţă, romanul lui Pasternak se aşază în tradiţia prozei ruse din secolul al XIX-lea, cu puternica ei orientare cristocentristă. Icoana lui Iisus transpare retrospectiv din partea a XVII-a, cea poetică, aureolând cu destinul său evenimentele şi personajele. Stilizarea lirică a textului evanghelic retranscrie „subiectul” romanului: nemurirea este inclusă în însăşi asumarea destinului, a crucii, ea este naşterea şi moartea totodată, pentru că aceasta din urmă nu înseamnă sfârşit, ci transformare. Una dintre ciornele de început ale romanului este intitulată *Moarte nu va fi* şi era însoţită de un citat din Biblie, care indica sursa: „Şi va şterge orice lacrimă din ochii lor şi moarte nu va mai fi, […] căci cele dintâi au trecut” *(Apocalipsa,* XXI, 4). Ulterior, această intenţie de titlu se va dezvolta într-o bună pagină de roman (partea a III-a, capitolul 4), constituindu-se, aşadar, într-un

[1] Mircea Zaciu, „O amplă proiecţie narativă”, în *Revista de istorie şi teorie literară,* an XXXVII, nr. 1–2, 1989, p. 184.

„semnal” explicit de interpretare. Jivago înţelege ceea ce, după părerea lui Berdiaev, nu a înţeles Rozanov: „ultimul cuvânt al creştinismului nu este Golgota, ci învierea prin Golgota”[1]. Astfel, Golgota este împinsă în fundal, în context, iar textul propriu-zis îl reprezintă „patimile” lui Jivago consemnate de Pasternak, şi Cartea Adevărului, Cartea Învierii, Cartea Revelaţiilor din *Poeziile lui Iuri Jivago.*

*

Într-un articol intitulat „Sfârşitul romanului”, Osip Mandelştam notează că, „acum, europenii sunt aruncaţi afară din biografiile lor” şi că „omul fără biografie nu poate constitui temelia tematică a unui roman”[2]. Momentul Pasternak-prozatorul marchează, în literatura rusă, cotitura când de la „noi” omul poate ajunge iarăşi la „eu”, la redescoperirea biografiei. Este o ruptură cu punctul de vedere sociologic, conform căruia omul este o parte din societate, chiar o infimă parte a ei. Tipul existenţialist de cultură, căruia Pasternak îi aparţinea prin educaţie, impune ideea că „societatea este o parte a personalităţii, latura ei socială”[3]. „Ideologic”, acestea sunt punctele de vedere care se confruntă în roman foarte rar la nivelul polemicii şi cel mai adesea în discursurile „pentru sine” ale personajelor, în monologurile interioare. În aceste condiţii, este surprinzător faptul că acest roman introspectiv a putut oferi ideea unei ecranizări. După părerea contesei Jacqueline de Proyart, filmul este destul de nereuşit, însă are meritul că, datorită lui, lumea occidentală a aflat câte ceva despre suferinţele Rusiei.

Aceste suferinţe, deci şi calitatea de document a romanului, ne îndeamnă să facem o paralelă care ni se pare semnificativă.

Deşi orice text îşi începe existenţa din momentul creării sale, pentru ca el să existe şi pentru cititor, este necesară tipărirea lui. Această verigă din circuitul firesc al comunicării literare este cel mai uşor de sabotat, fapt care explică şi frecvenţa coincidenţelor din destinele unei cărţi. În această privinţă,

[1] N. Berdiaev, „Iz zapisnîh knijek”, în N.K. Dmitrieva, A.P. Moiseeva, *Filosof svobodnogo duha. Nikolai Berdiaev. Jizni i tvorceystvo,* Izd-vo Vîsşaia şkola, Moscova, 1993, s. 262.

[2] Osip Mandelştam, *Socinenia,* t. 2, Izd-vo Hudojestvanenaia literatura, Moscova, 1990, s. 204.

[3] N. Berdiaev, „Iz zapisnoi tetradi”, în N.K. Dmitrieva, A.P. Moiseeva, *op. cit.,* p. 248.

există scrieri nefericite în acelaşi fel, situaţie confirmată de romanul lui Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron,* apărut la sfârşitul anului 1990, care repetă aproape exact soarta sovietică a lui *Doctor Jivago.* Deşi a fost scrisă (în a doua sa redactare) între 1956 şi 1958, *Luntrea lui Caron* a trebuit să aştepte până la întâlnirea cu cititorii o perioadă aproximativ egală cu vârsta lui Hristos. Datele „de ieşire" ale ambelor cărţi coincid şi ele bizar şi dureros. Romanele sunt scrise de *poeţi* care au fost aproape concomitent nominalizaţi pentru Premiul Nobel (eveniment primit fără entuziasm în cercurile oficiale); în perioada de tăcere forţată, ambii poeţi au tradus *Faust* şi nu au reacţionat în niciun fel la manifestările de simpatie sau antipatie „guvernamentală" faţă de ei. Fireşte, toate acestea reprezintă doar fundalul contextual al creării romanelor, însă densitatea şi greutatea acestui fundal, după cum vom vedea, îşi pun amprenta asupra caracterului polemic de profunzime al cărţilor, predicţionând destinele personajelor, întrucât anumite ideologii nu lasă o zonă neutră între rai şi iad („Cine nu-i cu noi e împotriva noastră").

Atât scriitorul, cât şi cititorul sunt istoriceşte determinaţi: „Între aceşti oameni, care s-au cufundat în aceeaşi istorie şi care îşi aduc contribuţia egală la această istorie, se stabileşte un contact istoric prin intermediul cărţii"[1]. După cum constată semiotica, orice text este creat într-o anumită, unică situaţie de relaţie, situaţie subiectivă, care s-ar putea să nu fie descrisă în text sau chiar s-ar putea să fie imposibil de reconstituit pe baza textului. Romanele lui Pasternak şi Blaga sunt două cazuri rare, care oferă posibilitatea reconstituirii situaţiei subiective în care au fost create. Ambele sunt exemple de literatură prizonieră, care nu se raportează la o realitate (numai) ficţională, ci la o perioadă istorică reală; sunt mărturii înăbuşite asupra acestei epoci şi, întrucât epoca se recunoaşte în operele respective, „ia măsuri" şi le condamnă la a rămâne într-un stadiu pre-Gutenberg. Ambii scriitori vorbesc despre sine prin intermediul altcuiva (premisă literară specifică), dar acest *altcineva* este locuitorul aceleiaşi istorii, în care personalitatea reprezintă o cantitate infinit de mică, ce poate fi neglijată în virtutea unor principii axiomatice. Aceasta este coordonata principală în care au fost create cele două romane: opoziţia dintre *personalitate* şi *putere,* între două principii care se exclud reciproc, ale căror

[1] Jean-Paul Sartre, *Qu'est-ce que la litterature,* NRF, Paris, 1948, p. 490.

coduri nu interferează, întrucât au memorii diferite şi nu prognozează viitorul în acelaşi mod.

Puterea este canibală, personalitatea – necolaboraţionistă. Eroul lui Pasternak este poet şi medic (adică o persoană neutră din punct de vedere juridic [1]; eroul lui Blaga este poet şi filosof, a cărui neutralitate este subliniată, de asemenea, cu insistenţă: „Chestiunile de ideologie politică şi de partid, ce se rezolvau în alternative brutale şi tranşante, găseau în mine mai mult un indiferent, decât un fervent. Registrul ideilor politice pentru care optam, fără a mă angaja, era destul de larg, dar excludea extremismul”[2]. Până la un anumit punct diferenţa dintre personajul lui Pasternak şi cel al lui Blaga constă în faptul că Jivago numai bănuieşte viitoarele manifestări ale puterii, în timp ce Axente Creangă (eroul lui Blaga) *ştie* ce va urma: istoria lui Jivago apare ca un original de pe care se va traduce istoria lui Creangă. Tragedia repetiţiei este dureroasă în cartea lui Blaga, mereu este prezent sentimentul împrumutului de forme. Dinspre istoria lui Jivago spre cea a lui Creangă vin soli, care, aidoma lui Ioan Teologul, ştiu totul despre Judecata (comunistă) de Apoi. Astfel, în munţi, un cioban, care a fost prizonier la ruşi, le spune oamenilor ce se ascund acolo din calea eliberatorilor: „Începe vreme grea pentru domni [...]. Apoi să ştiţi că domnii n-au mai găsit aşezare şi pace. Ei se alungau singuri, mânaţi de groază, din loc în loc. Şi nu m-aţi crede dacă v-aş povesti prăpădul. Nu le-au dat domnilor răgaz niciun ceas de vreme, nicăieri” (p. 61). Jivago mai poate încă ezita, poate încă admira limbajul dur al noilor decrete, însă pentru eroii lui Blaga este clar că „n-avem decât să ne informăm ce au făcut ruşii acasă, ca să ştim ce vor face aiurea, şi la noi” (p. 73). Această putere este inumană, deoarece este lipsită de imaginaţie: „ei (ruşii – n.n.) pretind că fac politică ştiinţifică, n-au nevoie de imaginaţie” (p. 73). La aceeaşi concluzie ajunge şi Jivago: „Asculţi toate acestea şi, la început, îţi zici: ce amplitudine a frazei, ce bogăţie! Însă în realitate aceste sintagme sunt bombastice tocmai pentru că n-au har”. Personalitatea nu mai trebuie să gândească, pentru că în locul ei gândeşte infailibila putere: „Revelaţia şi divinitatea au

[1] A.S. Lihaciov, „Razmîşlenia nad romanom B.A. Pasternaka «Doktor Jivago»”, în *Novîi mir,* nr. 1, 1988, s. 5.

[2] Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1990, p. 51. În continuare, trimiterile la această ediţie se vor face în text, între paranteze.

dispărut, dar a rămas organul Adevărului. Iar organul Adevărului este Comitetul Central al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, sau mai bine zis exponentul acestuia: genialul" (p. 129). În locul profunzimii spirituale, puterea propovăduieşte adevărurile simple, conform cărora omul nu este decât produsul necesităţilor sale materiale. Nevăzută cu ochiul liber, demnitatea personalităţii sale este strivită de propaganda teribil de plată, în schimb „înţeleasă de toată lumea". Colectivizarea mijloacelor de producţie reprezintă preludiul colectivizării spirituale: „Aşa-zisa «linie» va lua locul libertăţii spirituale, lozinca va lua locul conştiinţei, partidul va lua locul lui Dumnezeu" (p. 73). Umanitatea devine posibilă datorită reducerii la tăcere a vocilor distonante: oamenii „trebuie să repete ce spun alţii şi să trăiască după alte principii, străine şi îndesate tuturor pe gât". În locul istoriei propriu-zise, se instaurează dominaţia frazei, care este „noua profeţie" (p. 129) şi, după exemplul celor mai bune tradiţii medievale, ereticii trebuie arşi pe rug (varianta comunistă: lagărul de concentrare). Ca model al lumii, fraza se teme de orice altă frază şi, din acest punct de vedere, personalitatea (ca producătoare de fraze) trebuie sabotată, puterea tinzând să pătrundă în cele mai intime profunzimi ale acesteia. Pentru aceasta există poliţia secretă: „Viaţa nimănui nu mai e particulară! Orice trai şi orice relaţii interesează îndeaproape noua ordine întinsă ca o plasă peste ţară" (p. 305). Categoriile de gândire ale puterii sunt de piatră, nu se modifică deloc sub presiunea circumstanţelor existenţiale. Personalitatea nu face decât să constate această orbire războinică a puterii, precum face Jivago: „Ce clase avute, ce speculanţi, când aceştia au fost de mult nimiciţi de sensul decretelor precedente? Dacă nu există duşmani, ei trebuie inventaţi. Personalitatea este încartiruită într-un spaţiu uniformizator, al cărui stăpân (statul) nu are chip, în schimb are nume: «câmpul muncii», aşa începea să se numească orice muncă de salariat al statului. Termenul circumscria o anxietate colectivă de care oamenii păreau să fie cuprinşi [...]. Munca normată era de fapt o metodă de exterminare a dorinţei de a trăi". Ţara întreagă este un lagăr de dimensiuni fantastice, în care omul nu este decât un număr anonim din listele persoanelor ce trebuie ucise sau uitate. „Dar, Dumnezeule-Doamne, de ani de zile nu mai sunt o «personalitate». De ani – sunt un simplu număr sindical" (p. 281), spune Axente Creangă.

Chiar şi evadarea cu permisiunea puterii, emigrarea, este tragică: „În anii aceia, ce căutau să se prelungească fără termen, *a pleca în străinătate însemna nu «a muri puţin», ci «a muri de-a binelea».* Pe vremea aceea era adevărat aşa: un sentiment al morţii se instala între cei ce se despărţeau” (p. 133). De această presimţire, înaintea plecării peste graniţă, este cuprinsă şi soţia lui Jivago: „Ştiu doar că n-o să ne mai vedem niciodată, niciodată. Iată că am scris şi aceste cuvinte, îţi dai seama ce înseamnă ele? Pricepi, înţelegi? Mi se face semn să mă grăbesc şi asta parcă ar însemna că au venit după mine că să mă ducă la execuţie”. Puterea depersonificată, „noua profeţie”, este omniprezentă, vede şi aude totul. Singura îndurare este că, uneori, le permite „burghezilor” să moară de moarte naturală. Nu are rost să rătăceşti prin ţară în speranţa că puterea te va uita. Dimpotrivă, ea, precum o ciumă, este aceeaşi peste tot, având cerinţe simple şi inflexibile: fii ca toată lumea. „Ca toată lumea” nu poţi fi nici Axente Creangă, nici Iuri Jivago: „Există un oarecare stil comunist. Nu sunt prea mulţi oameni cărora li se potriveşte. Dar nimeni nu încalcă atât de făţiş această manieră de viaţă şi gândire ca dumneavoastră, Iuri Andreevici [...]. Sunteţi o batjocură la adresa acestei lumi, sunteţi jignirea ei”. A fi ca toţi înseamnă să te adaptezi puterii măcar formal (nimeni nu are timp de conţinuturi!), adică să accepţi total sintaxa frazei, pentru că o semantică nu există. Adaptarea la putere deci nu este posibilă fără ipocrizie, fără operaţii logice ilicite, căci „omul neliber îşi idealizează întotdeauna nelibertatea”. De aici – dominaţia frazei sforăitoare, care înlocuieşte orice: şi bunul-simţ, şi opinia personală, şi arta: „Politica creaţiei a devenit o politică de exterminare a muzelor, şi în timp ce casele de prostituţie au fost desfiinţate, prostituţia slovei înfloreşte ca niciodată” (p. 165). Deocamdată, singurul mijloc de refuz al prostituţiei este tăcerea, ca moarte (aleasă de „dublul” lui Axente Creangă, filosoful Leonte Pătraşcu, care se aruncă – să remarcăm simbolismul toponimiei – în „Râpele Roşii”) sau ca necreaţie (decizia temporară a lui Creangă şi Jivago). Dar puterea nu se mulţumeşte cu tăcerea la timpul *prezent,* năzuieşte şi spre tăcerea la timpul *trecut.* Devenit bibliotecar, Axente Creangă este nevoit să-şi încuie propriile sale cărţi în pivniţa cu literatura interzisă. Sabotarea memoriei este una dintre principalele griji ale puterii. La înmormântarea filosofului Leonte Pătraşcu, „un tânăr vorbeşte şi în numele

studenţilor de la cele trei universităţi din ţară. Din frazele lui uşoare, ca alunele, cu care s-ar juca nişte veveriţe, ghiceşti că acest tineret nu a luat niciodată contact cu vreo carte a lui Leonte Pătraşcu" (p. 357). Nicio altă putere nu a avut atât de mult de lucru, precum cea comunistă. Fiind întru totul revoluţionară, ea se opune în chip firesc stabilităţii, năzuieşte mereu spre un orizont de neatins. Această putere nu se pricepe să „facă viaţa" (cuvintele lui Maiakovski) şi de aceea transformă viaţa într-o eternă pregătire nu se ştie pentru ce: „pentru inspiratorii revoluţiei, talmeş-balmeşul schimbărilor şi regrupărilor este singura stihie firească, s-a văzut că nici de mâncare nu le trebuie, dacă le dai ceva cam de dimensiunile globului pământesc. Construcţia lumilor, etapele de tranziţie reprezintă pentru ei scopuri în sine. N-au învăţat nimic altceva, nu se pricep la nimic altceva".

Puterea extensivă face presiuni asupra personalităţii intensive, „reacţionare", care consideră că „omul se naşte ca să trăiască, nu ca să se pregătească pentru viaţă". Şi dacă omul, pândit de puterea ruinătoare, nu-şi poate clădi „casa" în lume, este nevoit să şi-o clădească în suflet. Opoziţia interioară faţă de putere se va manifesta în categorii diametral opuse. Puterea naşte distrugere, violenţă, teroare. Personalitatea, ca antipod al puterii, îi va supravieţui acesteia prin spirit constructiv, prin iubire. Ca la începutul lumii, ordinea se naşte prin haos. Sub crivăţul puterii, omenirea s-a întors la origini. Acesta este sensul excursiei arheologice a lui Axente Creangă, din finalul romanului *Luntrea lui Caron.* În străvechile temple dacice clocoteşte forţa constructivă a strămoşilor. Acesta este şi sensul emoţionantei explicaţii pe care Lara i-o dă iubirii, necesităţii dragostei. „Firescul a fost răsturnat şi distrus. N-a mai rămas decât forţa nefirească, neîntrebuinţată a sincerităţii goale, despuiate, pentru care nu s-a schimbat nimic, deoarece ea, în toate timpurile, a tremurat şi a năzuit spre sinceritatea de alături, la fel de dezgolită şi singuratică. Eu şi cu tine suntem precum primii oameni, precum Adam şi Eva, care nu aveau cu ce să-şi acopere goliciunea la începutul lumii. Ca şi ei, noi doi suntem acum, la sfârşitul lumii, la fel de despuiaţi şi pribegi. Şi suntem ultimele vestigii ale acelei măreţii infinite, care a fost creată pe lume în mileniile ce s-au scurs de la ei şi până la noi, şi în memoria acestor minunăţii dispărute respirăm şi iubim şi plângem şi ne ţinem unul de altul şi ne lipim eu de tine şi tu de

mine.”

În ambele romane, erosul este alternativa puterii. Ca o haită de lupi (lupii apar simbolic şi în *Doctor Jivago,* şi în *Luntrea lui Caron),* puterea pândeşte această pavăză pe care personalitatea o pune în faţa puterii şi îndărătul căreia trăieşte în eternitate, adică în preistoria ei. Şi întrucât, în copilăria sa, lumea „gândea în basme şi vorbea în poezii”, la adăpostul erosului, sufletul renaşte în cuvânt, pentru că „La început a fost Cuvântul”. „Acolo sus pe-o lespede, vreau să-ţi spun şi eu: iată supremele izvoare!” – cu această declaraţie de dragoste se încheie *Luntrea lui Caron.* Iar în urma lui Jivago, cel hărţuit de putere, rămâne o cărticică de versuri, într-adevăr atotştiutoare, atotînţelegătoare şi atotiubitoare. Puterea, care se consideră „ştiinţifică”, fiind lipsită de imaginaţie, se dovedeşte a nu fi decât un fariseism fantastic.

Sub presiunea puterii totalitare, secolul vorbeşte la fel, prin mai multe voci. Creangă şi Jivago sunt în cartea sorţii scrişi pe-acelaşi rând şi, pe un tărâm închipuit al personajelor, ar avea ce să-şi spună, nu ar fi doi străini.

Emil Iordache

Tabel cronologic

1890 La 10 februarie (29 ianuarie – stil vechi), la Moscova, se naşte viitorul poet şi scriitor Boris Pasternak. Tatăl său, Leonid Pasternak, era un pictor celebru, profesor la Academia de pictură, sculptură şi arhitectură. Mama, Rosalia Kaufman, era pianistă de reputaţie europeană. Asupra atmosferei în care creşte viitorul poet ne putem face o impresie înşiruind numele câtorva celebrităţi care le călcau pragul: Lev Tolstoi, Rahmaninov, Skriabin, Serov, Vrubel, Verhaeren, Rilke.

Familia Pasternak schimbă mai multe locuinţe, stabilindu-se, în sfârşit, în clădirea Academiei unde preda tatăl său. În sălile acesteia, în fiecare primăvară, se deschideau expoziţii itinerante, aduse de la Petersburg, astfel că micul Boris vede de timpuriu lucrări de Repin, Makovski, Surikov, Polenov, Trubeţkoi.

Prima învăţătoare îi este mama, apoi i se angajează profesori particulari. Iniţial părinţii au avut intenţia să-l înscrie la Gimnaziul din Petropavlovsk şi de aceea tot cursul pregătitor i-a fost predat în germană. Schimbându-şi intenţia, îl încredinţează, pentru pregătire la limba franceză, scriitoarei Ekaterina Boratînskaia.

1901 Este înscris în clasa a doua a Gimnaziului nr. 5 din Moscova, profilat pe studiul serios al limbilor clasice.

1903 În timpul verii, sărind călare un pârâu, Pasternak îşi fracturează un picior, accident în urma căruia rămâne cu un mic defect locomotor, care îl va scuti pe toată viaţa de posibile mobilizări în armată.

În decursul acestui an, tatăl său se împrieteneşte cu compozitorul A.N. Skriabin, care, pentru mulţi ani, devine idolul viitorului poet. În tot decursul gimnaziului şi în primii ani de studenţie, studiază foarte serios muzica, ia lecţii de contrapunct şi compoziţie (scrie chiar trei lucrări muzicale, dintre care una*, Sonată pentru pian,* a fost publicată în 1979).

1904 De Crăciun, călătoreşte singur la Petersburg, unde seară de seară frecventează teatrul marii actriţe şi regizoare Komissarjevskaia. Este perioada când „îl otrăveşte” (după propria sa expresie) noua literatură, mai ales poezia lui Aleksandr Blok şi Andrei Belîi.

1906 Împreună cu familia, face prima călătorie în străinătate, la Berlin.

1907–1910 Perioadă de mare efervescenţă culturală la Moscova. Se deschid impetuos expoziţii: „Lumea artei”, „Lâna de aur”, „Valetul de pică”, „Trandafirul albastru”. Tineretul înfiinţează felurite cenacluri şi societăţi culturale. La întrunirile unei astfel de grupări, „Serdada” (cuvânt fără nicio semnificaţie), participă şi Pasternak, mai ales în calitate de pianist. Aici primeşte primele îndemnuri spre literatură de la poetul Serghei Raevski. Din 1909 este student la secţia de filosofie a Facultăţii de Istorie şi Filologie de la Universitatea din Moscova.

La 7 noiembrie 1910, în staţia de cale ferată Astapovo, moare Lev Tolstoi.

Împreună cu tatăl său, Pasternak însoţeşte sicriul marelui scriitor până la Iasnaia Poliana. Începe să frecventeze cenaclul literar al editurii „Musaghet”, al cărui principal animator era poetul Andrei Belîi. Prezintă aici eseul *Simbolismul şi nemurirea,* al cărui text nu s-a păstrat.

1911 Face primele încercări de traducere din opera lui Rilke, pe care îl întâlnise în vara lui 1900, când acesta mergea cu trenul la Iasnaia Poliana, iar familia lui Pasternak călătorea la Odessa.

1912 Primăvara şi vara şi le petrece în Germania, la Mahrburg, unde audiază cursuri de filosofie (a doua mare pasiune a sa, după muzică). După un ocol prin Italia (Veneţia şi Florenţa), se întoarce în Rusia.

Este momentul când, cu toate succesele componistice încurajate de Skriabin, renunţă la muzică. Îşi părăseşte şi preocupările filosofice, dedicându-se în întregime literaturii.

1913 Absolvă cursurile Universităţii. Vara şi-o petrece la proprietatea poetului Baltruşaitis; secretarul literar al Teatrului de Cameră, pentru care traduce piesa *Ulciorul spart* de Kleist. La Baltruşaitis se întâlneşte cu Viaceslav Ivanov, Konstantin Balmont şi cu pictorul Ulianov. Tot aici scrie poeziile care vor alcătui prima sa carte de versuri. Aderă la mica grupare „Lirika”, în almanahul căreia debutează cu poezii. Critica este de părere că almanahul divulgă epigonismul şi imitaţia simbolistă a autorilor.

1914 În acest an, după conflictele apărute în cadrul grupării „Lirika”, Pasternak se integrează aripii temperate a

futuriştilor, care se autointitula „Centrifuga”. Publică versuri în almanahul acesteia. Trimis la un fel de „turnir” cu membrii altei grupări futuriste, îl cunoaşte pe Vladimir Maiakovski.

Tipăreşte volumul de debut *Geamănul din nori,* titlu pe care mai târziu îl ironizează ea „idiot de preţios”, imitând „exhibiţiile simboliste care caracterizau titlurile cărţilor şi denumirile editurilor simboliştilor”.

1915–1916 Lucrează, cu întreruperi, ca profesor particular în familia unui comerciant bogat. Călătoreşte în Urali şi în Gubernia Perm, pe fluviul Kama. Publică versuri în al doilea almanah editat de gruparea „Centrifuga”.

1917 Îi apare placheta de versuri *Pe deasupra barierelor* (la editura „Centrifuga”). Scrie volumul de versuri *Sora mea, viaţa* şi începe să lucreze la un roman neterminat, intitulat provizoriu *Trei nume.*

1918 Îi mărturiseşte Marinei Ţvetaeva că vrea să scrie „un roman mare, cu dragoste, cu o eroină, ca Balzac”.

1919 Răspunzând la un sondaj întreprins de Uniunea Scriitorilor Profesionişti din Moscova, Pasternak declară că, în ultimii doi ani, a scris *mai ales* proză.

1920 Familia lui Pasternak (tatăl, mama şi cele două surori) se mută în Germania.

1922 Apare *Sora mea, viaţa,* cu subtitlul *Vara lui 1917,* cartea care stabileşte locul lui Pasternak în poezia rusă, după cum notează maestrul simbolismului, Valeri Briusov: „Versurile lui Pasternak au fost distinse cu o onoare, care operelor poetice (cu excepţia celor interzise de cenzura ţaristă) nu le mai fusese acordată cam din vremea lui Puşkin: circulau în copii. Tinerii poeţi ştiau pe de rost versurile lui Pasternak, care încă nu fuseseră tipărite nicăieri, şi îl imitau mai mult chiar decât pe Maiakovski, pentru că încercase să surprindă însăşi esenţa poeziei”. Apare începutul unui roman sub titlul *Copilăria Jeniei Liuvers,* considerat, în mediile literare, cea mai remarcabilă proză a ultimilor ani.

Pasternak o descoperă, ca poetă, pe Marina Ţvetaeva, citindu-i placheta *Verste,* publicată de aceasta în 1921, înaintea emigrării din Rusia. Îi scrie la Praga, Marina Ţvetaeva îi răspunde şi astfel începe o corespondenţă intensă, care va fi cunoscută în totalitate (din dorinţa fiicei poetei) abia la începutul secolului următor.

1923 La mijlocul lui august, împreună cu soţia, Pasternak

pleacă la Berlin, unde locuiau părinţii săi.
La începutul anului, editura berlinează „Helikon” îi publică placheta de versuri *Teme şi variaţiuni.*
În martie, se întoarce în Rusia.
Cam din inerţie, în prelungirea trecutului său futurist, se află integrat în rândurile grupării „Frontul de stânga al artei” (abreviat: „LEF”), condusă de Maiakovski, de unde se retrage totuşi.

1924 Publică, în revista *LEF,* poemul „Boală superioară”.

1925 Începe să lucreze la romanul în versuri *Spektorski.* Apare volumul de proză *Povestiri.*

1926 Începe cunoscuta corespondenţă „încrucişată” cu R.M. Rilke şi Marina Ţvetaeva. Termină poemul *Anul 1905.* Lucrează la poemul *Locotenentul Schmidt,* a cărui finalizare o forţează din pricina unor dificultăţi materiale (trebuie să-şi trimită soţia şi fiul în Germania).

1927 Apare, în volum separat, poemul *Anul 1905.* Tipăreşte volumul de versuri *Două cărţi.*

1929 Face încă o tentativă de a scrie o proză de mari dimensiuni, menită să completeze romanul în versuri *Spektorski.* Renunţă şi publică separat această proză sub titlul de *Povestire.*

1930 La 9 aprilie, se sinucide Maiakovski. Contextul literar al epocii tinde din ce în ce mai mult să-l impună pe Pasternak drept „lider” al poeziei ruse.

1931 Publică romanul în versuri *Spektorski.* Publică proza autobiografică *Sub înaltă protecţie.*

1932 Apare volumul de versuri *A doua naştere,* care marchează o „schimbare de voce” în limbajul poetic al lui Pasternak. Este o tentativă, în cele din urmă eşuată, de apropiere a poetului de contextul literar contemporan, când declară că este gata să scrie chiar rău, aproape în stilul lui Demian Bednîi.

1933 *Sub înaltă protecţie* este interzisă.

1934 La începutul lui mai, este arestat Osip Mandelştam. Pasternak face demersuri pentru eliberarea acestuia la Buharin, care îi scrie lui Stalin: „Şi Pasternak îşi face griji”. Stalin le telefonează lui Pasternak şi Buharin, comunicându-le eliberarea, aproape incredibilă, a lui Mandelştam.
La 1 decembrie, este asasinat Kirov. Începe un val de teroare şi arestări, inclusiv printre scriitori.

1935 Buharin îi comandă lui Pasternak un panegiric la adresa lui Stalin, cu intenţia de a conferi prestigiu acestui gen, devenit obligatoriu în literatura rusă. Poetul se conformează scriind poezia *Artistul,* în care contrapune două „figuri" egale în drepturi: artistul îndărătnic şi omul politic, punând în legătură vaga îmblânzire a climatului literar cu perspectiva creaţiei independente şi nonconformiste.

Din dispoziţia lui Stalin, participă la Congresul pentru apărarea culturii, organizat la Paris. Aici, la 24 iunie, este întâmpinat cu ovaţii şi cu aprecieri superlative la adresa creaţiei sale. Se întâlneşte cu Marina Ţvetaeva, dar întrevederea este ratată, poetul nereuşind să-şi dezvăluie chinurile dedublării pe care începuse să le resimtă acut. La întoarcerea în ţară, depresiunea nervoasă îl aduce într-un sanatoriu.

În vara, acestui an, la primul Congres al scriitorilor sovietici, în cadrul cuvântărilor şi dezbaterilor, operei lui Pasternak i se acordă o atenţie deosebită. Este ales membru în comitetul de conducere al Uniunii Scriitorilor. Poziţia ambiguă a lui Pasternak faţă de putere are şi anumite explicaţii de conjunctură. Rusia aşteaptă schimbări în bine: se pregătea proiectul noii Constituţii, care dădea speranţa unor reforme democratice şi radicale. În septembrie se anunţă că în curând se va renunţa la sistemul cartelelor alimentare. În armată sunt reintroduse câteva grade militare (anulate de revoluţia comunistă), iar cuvântul „ofiţer" îşi mai pierde din semnificaţia lui odioasă. Se anulează interdicţiile de drepturi civile legate de originea socială, este reabilitată căzăcimea, se permite sărbătorirea Anului Nou (interzisă în 1929) cu atributul ei – bradul.

Apare, la Praga, un volum de traduceri, *Lyrika,* din opera lui Pasternak.

La 27 octombrie sunt arestaţi N.N. Punin şi L.N. Gumiliov, soţul şi fiul Annei Ahmatova. Pasternak intervine la Stalin printr-o scrisoare şi cei doi sunt eliberaţi.

Dialogul de la distanţă dintre Stalin şi Pasternak este încununat de poezia „Îmi place firea îndărătnică" (publicată în primul număr pe 1936 al ziarului *Izvestia),* pe care o încheie cu versurile „despre Stalin şi despre sine": „El crede în cunoaşterea reciprocă a două principii contrare".

1936 Pasternak se stabileşte definitiv la Peredelkino, sat de

vile de lângă Moscova.

Noul val de teroare este inaugurat de articolul apărut în *Pravda* (la 21 ianuarie), „Haos în loc de muzică”, în care este atacat Şostakovici şi care marchează începutul unei campanii, inspirate de Stalin, de demascare a „formaliştilor”. În cadrul organizaţiilor de creaţie izbucneşte panica, transformată curând în isteria autoflagelării şi ponegririlor reciproce, numite oficial „dezbateri asupra formalismului”.

În februarie, la Minsk, are loc Plenara a II-a a conducerii Uniunii Scriitorilor, prilej cu care Pasternak face un apel, destul de mascat, la rezistenţă împotriva „comenzii sociale”.

La 13 martie, la Adunarea generală a scriitorilor din Moscova, repetă apelul, de data aceasta în mod direct. Asupra tonului cuvântării sale putem să ne facem o impresie din următoarea frază citată în *Literaturnaia gazeta:* „Nu zbieraţi şi, dacă totuşi zbieraţi, faceţi-o măcar pe mai multe voci”.

Aceste luări de poziţie sunt interpretate drept frondă şi, spre toamnă, tonul presei faţă de Pasternak se modifică, apar imprecaţii de tipul: „izolare de viaţă”, „ermetism”, „subiectivism” care, în contextul epocii, erau denunţuri politice făţişe.

1937 La 24 februarie, la Plenara Uniunii Scriitorilor (dedicată comemorării centenarului de la moartea lui Puşkin) un „prieten”-poet atinge, în cuvântarea sa, şi problema lui Pasternak: „Nu vreau să aud de absurdul versurilor lui Pasternak. E un cifru adresat cuiva, cu un apel întru totul neambiguu. E vorba de duplicitate. La fel de duplicitare sunt, în ultimul timp, şi iniţiativele sociale ale lui Pasternak. Oricât de mare i-ar fi talentul, acesta nu poate justifica faptele sale anticetăţeneşti (nu îndrăznesc să mă exprim mai ferm).

Problema nu constă în complexitatea formei, ci în faptul că această complexitate, Pasternak vrea s-o utilizeze în scopuri străine şi duşmănoase”.

De acum începe un con de umbră pentru Pasternak, care trăieşte permanent sub ameninţarea arestării.

1938 La 3 mai, este arestat pentru a doua oară Osip Mandelştam, care avea să moară apoi în lagăr. Pasternak începe să traducă *Hamlet* de Shakespeare.

1939 La 16 iunie, Marina Ţvetaeva revine în Rusia, împreună cu familia.

La 15 iulie este arestat regizorul B.M. Meyerhold (care îi comandase traducerea lui *Hamlet),* iar la 20 iulie este ucisă Z.N. Peich, soţia acestuia.

În octombrie sunt arestaţi soţul şi fiica Marinei Ţvetaeva.

1940 Apare *Hamlet* în traducerea lui Pasternak, acesta insistând ca tălmăcirea sa să fie apreciată ca o operă dramatică originală.

1941 La 31 august, se sinucide Marina Ţvetaeva. Pasternak începe să traducă *Romeo şi Julieta.*

1942 Împreună cu familia, Pasternak pleacă în evacuaţie. Termină traducerea piesei *Romeo şi Julieta.* Începe să scrie piesa de teatru *Pe lumea aceasta* (cu tematică de război). După ce le citeşte câtorva prieteni fragmente din această piesă, înspăimântându-i cu conţinutul ei, Pasternak arde manuscrisul.

1943 În cadrul unei delegaţii de scriitori, vizitează oraşul Oriol, de curând eliberat.

Apare cartea de versuri *Pe trenuri timpurii.*

1944 În martie, după o lungă perioadă de absenţă din viaţa publică, are o întâlnire cu studenţii.

1945 La 3 iunie, revista *Aliatul britanic* (care apărea la Moscova) publică un articol cu aprecieri superlative la adresa traducerilor lui Pasternak din opera lui Shakespeare.

Îi apare placheta de versuri *Întinderea pământească.* În iarna acestui an începe să scrie romanul *Doctor Jivago.*

1946 În februarie este datată prima variantă a poeziei „Hamlet”, care deschide caietul cu *Poeziile lui Iuri Jivago.* Candidatura lui Pasternak este pentru prima dată înaintată comitetului pentru acordarea Premiului Nobel (va mai fi înaintată încă de şase ori).

La 2 aprilie are loc o serată comună de poezie a Ahmatovei şi a lui Pasternak.

La 3 august, într-un cerc de prieteni, citeşte prima variantă a părţii I din *Doctor Jivago.*

La 14 august este adoptată celebra (de tristă amintire) hotărâre privitoare la revistele *Zvezda* şi *Leningrad,* care l-a distrus pe M. Zoşcenko şi a pus-o pe Anna Ahmatova în imposibilitatea de a publica aproape două decenii. La 26 august şi 4 septembrie sunt adoptate hotărâri asemănătoare cu privire la teatru şi cinematografie. Climatul cultural devine iarăşi ameninţător.

La 4 septembrie, în cadrul unei şedinţe a consiliului de conducere a Uniunii Scriitorilor, A. Fadeev îl învinovăţeşte pe Pasternak de izolare de popor şi de nerecunoaştere „a ideologiei noastre”.

La 9 septembrie, la Peredelkino, într-un cerc de prieteni, Pasternak citeşte primele două părţi din *Doctor Jivago.* La 17 septembrie, la Adunarea generală a scriitorilor din Moscova, Fadeev previne asistenţa că „poezia apolitică a lui Pasternak nu poate fi un ideal pentru moştenitorii marii poezii ruse”.

1947 La 21 martie, revista *Kultura i jizni,* sub semnătura lui A. Surkov, publică un articol, în care Pasternak este învinuit de „concepţie reacţionară asupra lumii”, i se impută că trăieşte „în dezacord cu noua realitate”, că o „cleveteşte direct”, conchizându-se că „literatura sovietică nu se poate împăca cu poezia lui”. Pentru acele vremuri, articolul era pur şi simplu un denunţ politic.

În aprilie, Pasternak finalizează partea a III-a a romanului. Pentru a-l putea continua, traduce *Cavalerul Janos* de Petöfi (2500 de versuri într-o lună şi o săptămână) şi *Regele Lear* (într-o lună şi jumătate). Începe să traducă *Faust* de Goethe.

La 26 iunie, la Plenara a XI-a a Conducerii Uniunii Scriitorilor, în raportul *Duşmanii ideologiei noastre,* Fadeev îl învinuieşte iarăşi pe Pasternak de „îndepărtare de viaţă”, sprijinindu-şi acuzaţiile pe opiniile favorabile din presa străină privitoare la creaţia poetului.

1948 În aprilie, este dat la topit întregul tiraj de *Opere alese* de Pasternak, tipărit în anul precedent.

Spre sfârşitul lui mai, este gata prima carte a romanului (alcătuită iniţial din primele patru părţi), care este dată la dactilografiat.

Continuă lucrul la traducerea lui *Faust.*

1949 În februarie, termină prima parte din *Faust.*

Toată primăvara continuă atacurile presei la adresa lui Pasternak şi circulă cu insistenţă zvonul că ar fi fost arestat, amplificat şi de noua nominalizare pentru Premiul Nobel. În noiembrie şi decembrie, scrie şapte poezii în caietul lui Iuri Jivago. Începe partea a V-a a romanului.

1950 Traduce *Macbeth,* începe partea a doua din *Faust*.

În octombrie, termină partea a V-a a romanului.

1951 Termină partea a doua a lui *Faust.* Lucrează intens la roman.

1952 La începutul lui octombrie, termină părţile a VI-a şi a VII-a din roman.

La 20 octombrie, este internat în spital, ca urmare a unui infarct.

1953 La 5 martie moare Stalin.

În timpul verii, Pasternak scrie încă 11 poezii în caietul lui Iuri Jivago (două dintre acestea, „Insomnie” şi „Sub cerul liber”, nu au fost incluse în ciclu).

Scrie „la prima mână” paginile care vor constitui continuarea romanului (până la partea a XIV-a).

1954 În aprilie, revista *Znamia* publică zece poezii sub titlul „Versuri dintr-un roman”, însoţite de o scurtă notă scrisă de autor.

1955 La 5 august, Pasternak îşi anunţă dactilografa că manuscrisul „celei de-a doua redacţii” a romanului este gata.

La 18 septembrie, îşi înştiinţează dactilografa că începe să revizuiască textul, rugând-o să nu arate nimănui dactilograma.

La 10 decembrie, după ce revede întregul text, le comunică prietenilor săi că romanul este definitivat.

1956 În mai, primeşte vizita oficială a lui Sergio D’Angelo, membru al Partidului Comunist Italian şi funcţionar al radiodifuziunii italiene la Moscova. Îi oferă, pentru lectură, un exemplar necorectat din dactilograma romanului. Acesta nu restituie manuscrisul, ci îl expediază mecenatului şi editorului milanez Giangiacomo Feltrinnelli, care îi comunică lui Pasternak că doreşte să publice romanul în limba italiană şi că se află în căutarea unui traducător.

La 30 iunie, Pasternak îi scrie editorului că ar fi bucuros dacă *Doctor Jivago* ar apărea în traducere, însă îl previne că, „dacă publicarea lui în ţară, promisă de mai multe reviste, întârzie şi Dv. îl tipăriţi mai repede, situaţia ar fi tragic de dificilă pentru mine”.

La începutul lui septembrie, revista *Literaturnaia Moskva* refuză romanul. La fel procedează şi revista *Novîi mir,* care returnează manuscrisul însoţit de o scrisoare ce va fi făcută publică doi ani mai târziu.

Toate demersurile lui Pasternak pentru publicarea romanului în URSS eşuează.

1957 A. Surkov (preşedintele Uniunii Scriitorilor) face o călătorie specială la Milano, pentru a cere romanul de la

Feltrinnelli (sub pretextul că autorul vrea să-l revizuiască), însă acesta refuză restituirea.

La 15 noiembrie, *Doctor Jivago* apare în versiunea italiană, editorul neacordând nicio atenţie telegramei trimise sub presiune prin care Pasternak cerea oprirea tipăririi.

1958 La 24 august, în Olanda, apare prima ediţie-pirat a romanului, în limba rusă.

La 23 octombrie, după cea de-a şaptea candidatură, lui Pasternak i se decernează Premiul Nobel „pentru realizări excepţionale în poezia lirică actuală şi pe solul tradiţional al marii proze ruse”.

La 25 octombrie, în *Literaturnaia gazeta* apare recenzia internă a redacţiei revistei *Novîi mir,* care justifică refuzul de a tipări romanul, definit ca „politic”. Această recenzie, concepută ca o scrisoare către autor (semnatari: B. Agapov, K. Fedin, K. Simonov şi A. Kriviţki), conţine fraze şi sintagme de tipul: „Spiritul romanului Dv. este spiritul neacceptării revoluţiei socialiste”, „înverşunarea minciunii”, „ura interioară a lui Jivago faţă de revoluţie ar fi suficientă pentru trei Denikini”, „apologia trădării”, „individualism incredibil de hipertrofiat”, „pretenţie de mesianism sub masca rafinamentului aparent”, „contradicţie profundă cu întreaga tradiţie a literaturii ruse” etc. Intensitatea persecuţiei la care este supus acum Pasternak o putem aproxima după amintirile lui B. Kaverin: „Pasternak a fost supus anatemei naţionale, deşi nimeni (cu excepţia redacţiei revistei *Novîi mir)* nu-i citise romanul şi, prin urmare, nu-l putea aprecia la modul obiectiv; scriitorul a fost categorisit ca mizantrop, cinic, clevetitor, renegat, emigrant intern. I se spunea jigodie turbată, broască de baltă”.

În aceste zile Pasternak scrie poezia *Premiul Nobel,* în care citim versul: „Sunt hăituit precum o fiară-n ţarc”. Prezidiul conducerii Uniunii Scriitorilor din URSS, Biroul comitetului organizatoric al Uniunii Scriitorilor din RSFSR şi Prezidiul Asociaţiei Scriitorilor din Moscova iau în comun decizia de excludere a lui Pasternak din rândurile lor, măsură justificată prin „prăbuşirea moral-politică a lui Pasternak”, romanul fiind caracterizat ca „sărăcie de idei”, „ţipăt de burghez”, ideea acestuia ca fiind „falsă şi derizorie, preluată de la groapa de gunoi a decadentismului”.

La 31 octombrie, în timpul deliberărilor instanţelor

superioare scriitoriceşti, Asociaţia Scriitorilor din Moscova a ţinut, sub preşedinţia lui S. Smirnov, o adunare generală, care a propus expulzarea lui Pasternak din URSS.

La aceeaşi dată, studenţii Institutului de literatură demonstrează în faţa clădirii Uniunii Scriitorilor, purtând prapori pe care scriseseră „afară cu Iuda din URSS".

În aceleaşi zile, *Pravda* îl numea pe Pasternak „buruiană literară", iar Semiciastnîi, secretarul CE al Komsomolului, într-o cuvântare, îi spunea „oaie parşivă" şi „porc care murdăreşte locul unde mănâncă".

După presiuni şi ameninţări repetate, scriitorul se vede nevoit să refuze Premiul Nobel.

Nici Feltrinnelli nu a scăpat nepedepsit. Sub presiunea lui Suslov şi Hruşciov, a trebuit să demisioneze din rândurile Partidului Comunist Italian, devenind ulterior sponsorul „terorismului roşu".

1959 În aceste condiţii, în ianuarie, Pasternak încheie cartea de versuri *Când se înseninează* (variante de titlu: *Stihuri noi, După întrerupere).*

Feltrinnelli publică romanul şi în limba rusă, întreprindere despre care Pasternak îi scrie cunoştinţei sale Jacqueline de Proyart: „Ediţia milaneză în limba rusă colcăie de erori regretabile. E aproape alt text decât al meu".

1960 La 30 mai, la Peredelkino, moare Boris Pasternak.

1961 Apare volumul *Poezii şi poeme,* în care sunt incluse 32 (din totalul de 41) de poezii din *Când se înseninează.*

1987 Este reprimit, post-mortem, în Uniunea Scriitorilor din URSS, gest reparator folositor acestei instituţii, nu lui Pasternak.

1988 Romanul *Doctor Jivago* este publicat în revista *Novîi mir,* nr. 1–4, realizându-se astfel, cu o întârziere de trei decenii, contactul cărţii cu publicul căruia îi fusese în primul rând destinată.

E.I.

Partea I
Acceleratul de la ora 5

1

Mergeau, şi mergeau, şi cântau *Veşnica Pomenire* şi, când se opreau, se părea că, din inerţie, continuau să o cânte picioarele, caii, palele de vânt.

Trecătorii se trăgeau în lături, numărau coroanele, îşi făceau cruce. Cei curioşi se alăturau cortegiului, întrebau: „Pe cine îngroapă?”. Li se răspundea: „Pe Jivago”. „Aşa deci. Atunci e clar.” „Păi nu pe el. Pe ea.” „Tot una-i. Fie-i tihnită împărăţia cerurilor. Înmormântarea-i bogată.”

Se scurseră ultimele clipe, puţine, fără întoarcere. „Pământu-i al Domnului şi împlinirea lui, lumea şi toţi ce trăiesc pe lume.” Cu o mişcare în cruce, preotul aruncă o mână de ţărână peste Maria Nikolaevna. Începură să cânte *Sufletul celor drepţi.* Se iscă o grabă teribilă. Sicriul a fost închis, capacul bătut în cuie, după care îl coborâră în groapă. Pe capac începu să răpăie ploaia de bulgări: groparii mânuiau cu nădejde cele patru lopeţi, astupând groapa şi alcătuind o mică movilă deasupra ei. Pe movilă urcă un băieţel de vreo zece ani.

Numai în starea de buimăceală şi indiferenţă care, de regulă, se instaurează la sfârşitul înmormântărilor bogate, a putut să pară că băieţelul vrea să ţină o cuvântare pe mormântul mamei lui.

El îşi săltă capul şi, de pe movilă, cuprinse cu privirea absentă toate ogoarele pustii ale toamnei şi cupolele mănăstirii. Faţa lui cârnă se desfigurase, gâtul i se alungise. Dacă, făcând o asemenea mişcare, şi-ar fi dat capul pe spate un pui de lup, ar fi fost clar că jivina începe să urle. Acoperindu-şi faţa cu palmele, băiatul izbucni în hohote de plâns. Un nor venit în zbor drept spre el începu să-i plesnească faţa şi palmele cu şfichiuiri ude de ploaie rece. De mormânt se apropie un ins îmbrăcat în negru, cu mânecile hainei strâmte şi încreţite. Era fratele răposatei, adică unchiul băiatului care plângea, preotul Nikolai Nikolaevici Vedeniapin, caterisit la cerere. Îl luă pe băiat de mână şi părăsiră cimitirul.

2

Noaptea şi-au petrecut-o într-o odaie a mănăstirii, pusă la dispoziţia unchiului, care era cunoscut aici. Era în ajunul Acoperământului Maicii Domnului. A doua zi băiatul şi cu unchiul trebuiau să plece departe spre sud, în oraşul reşedinţă de gubernie de pe Volga, unde părintele Nikolai lucra la o editură ce tipărea ziarul progresist al ţinutului. Biletele erau deja cumpărate, bagajele pregătite pentru drum aşteptau într-un colţ al chiliei. Dinspre gară vântul aducea şuierături plângăreţe ale locomotivelor manevrate în depărtare.

Spre seară se făcu foarte frig. Cele două ferestre de la nivelul pământului dădeau spre colţul unei grădini urâte, năpădite de tufişuri de salcâm galben; se mai vedeau băltoacele îngheţate ale drumului şi colţul de cimitir unde, ziua, fusese îngropată Maria Nikolaevna. Grădina era aproape goală, n-avea decât nişte straturi de culoarea moarului cu varză învineţită de frig. La fiecare rafală de vânt, tufişurile golaşe de salcâm se zgâlţâiau drăceşte şi se culcau de-a curmezişul drumului.

În timpul nopţii, Iura se trezi auzind pocnete în geam. Întunericul chiliei era nefiresc inundat de o lumină albă, plutitoare. Numai cu cămăşuţa de noapte pe el, Iura dădu fuga la geam şi-şi lipi nasul de sticla rece.

Afară nu mai era nici drum, nici cimitir, nici grădină, bântuia viscolul şi văzduhul fumega de ninsoare. S-ar fi zis că viscolul îl observase pe Iura şi, conştient de grozăvia sa, savurează impresia pe care i-o face băiatului. Şuiera, gemea şi, în fel şi chip, încerca să-i atragă atenţia lui Iura. Rotocoale-rotocoale, din cer cădea pe pământ pânza albă, în depănături fără sfârşit, acoperind toată preajma cu giulgiul ei. Viscolul era singur pe pământ, nimic nu se putea măsura cu el.

După ce a coborât de pe pervaz, prima mişcare a lui Iura a fost dorinţa de a se îmbrăca şi a ieşi afară să facă ceva. Îl speria gândul că varza mănăstirii va fi troienită şi nu va mai putea fi dezgropată, ba chiar mormântul mamei va fi năpădit de zăpezi şi ea nu se va mai putea împotrivi acelei forţe care o va împinge în adâncul pământului, îndepărtând-o tot mai mult de el.

Iarăşi îl podidiră lacrimile. Se trezi unchiul, care încercă să-l mângâie vorbindu-i despre Hristos, după care se apucă de căscat, apropiindu-se din când în când de fereastră şi căzând pe gânduri. Mai târziu începură să se îmbrace. Se crăpa de ziuă.

3

Cât timp trăise mama lui, Iura nu ştiuse că tatăl lui îl părăsise de mult, că umblă prin diferite oraşe ale Siberiei şi prin străinătăţi, chefuind şi făcându-şi de cap, ocupaţii cu care izbutise să spulbere de mult, să risipească averea lor de milioane. Lui Iura i se spunea mereu ba că tata e la Petersburg, ba că s-a dus la cine ştie ce iarmaroc, mai ales la cel din Irbit.

Apoi mama, care mai tot timpul bolea, află că suferă de tuberculoză. Începu să plece la tratament în sudul Franţei şi în Italia de Nord, unde Iura a însoţit-o de două ori. Astfel, în dezordine şi enigme permanente, s-au scurs anii copilăriei lui Iura, nevoit să rămână adesea în îngrijirea unor oameni străini, care mereu se schimbau. Se obişnuise cu aceste schimbări şi, în această situaţie de galimatias general, absenţa tatălui nu-l mira câtuşi de puţin.

Pe când era încă foarte mic, apucase vremurile când numele lui îl purtau o mulţime de lucruri nemaipomenit de deosebite între ele. Erau textilele Jivago, casele Jivago, modul de legare şi prindere a cravatei cu acul à la Jivago, exista chiar şi o plăcintă dulce şi rotundă de forma unei savarine, care se numea tot Jivago şi, un timp, la Moscova, puteai să-i strigi birjarului „La Jivago” la fel cum i-ai fi strigat „Unde-a-nţărcat mutul iapa!” şi birjarul te ducea cu sania undeva, peste nouă mări şi nouă ţări. Te înconjura un parc liniştit. Pe crengile plecate ale brazilor, scuturând chiciura de pe ele, coborau ciorile. Răsuna croncănitul lor, sonor ca trosnetul vreascurilor rupte. Dinspre casele noi, aflate dincolo de potecă, veneau peste drum câini de rasă. În ferestre se aprindeau luminile. Se înnsera.

Deodată toate acestea s-au prefăcut în praf şi pulbere. Au sărăcit.

4

În vara lui 1903, într-o trăsură trasă de doi cai, Iura împreună cu unchiul lui mergeau printre lanuri spre Duplianka, moşia fabricantului de filaturi de mătase, mare ocrotitor al artelor, pe numele său Kologrivov, unde locuia pedagogul şi popularizatorul de ştiinţe folositoare Ivan Ivanovici Voskoboinikov.

Era Sfânta Maria din Kazan[1], toiul secerişului. Atât din pricina amiezii, cât şi a sărbătorii, prin lanuri nu întâlneai ţipenie de om. Soarele pârjolea fâşiile nesecerate ca pe nişte cefe ţepoase de puşcăriaşi. Deasupra lanurilor se roteau păsările. Cu spicele plecate, grâul stătea în poziţie de drepţi, netulburat de nicio boare de vânt, sau se îndrepta din şale departe de drum, unde, dacă priveai îndelung, spicele se contopeau, alcătuind un fel de siluete ce păreau că se mişcă, de parcă pe linia orizontului ar fi umblat nişte ingineri hotarnici, notându-şi cine ştie ce în carnetele lor.

– Dar astea? îl întreba Nikolai Nikolaevici pe Pavel, muncitorul necalificat şi paznicul editurii, care şedea pieziş pe capră, încovoiat şi picior peste picior, vrând să dea a înţelege că nu-i vizitiu de meserie şi că nu mână caii din vocaţie. Astea sunt ale moşierului sau ale ţăranilor?

– Îs ale moşierului, îi răspundea Pavel, aprinzându-şi ţigara. Iară aiestea îs ale oamenilor, rostea el după ce scăpăra chibritul şi trăgea adânc în piept primul fum, arătând cu biciuşca spre partea cealaltă a drumului. Hei, aţi adormit? striga el mereu la cai, privindu-le cozile şi crupele ca un mecanic de locomotivă care nu-şi scapă din ochi manometrele.

Însă caii trăgeau ca toţi caii din lume, adică rotaşul alerga cu sinceritatea înnăscută a firii lui simple, iar unui om care nu se pricepe, lăturaşul i s-ar fi părut un trândav învederat, care nu face altceva decât că, încovoindu-şi grumazul ca o lebădă, joacă pe vine sub clinchetul zurgălăilor scuturaţi tot de săriturile lui.

Nikolai Nikolaevici îi ducea lui Voskoboinikov corectura cărţii acestuia în problema funciară care, având în vedere presiunea sporită a cenzurii, trebuia revăzută la cererea editurii.

– Îşi face de cap lumea în judeţ, spunea Nikolai Nikolaevici. În plasa Pankov a fost înjunghiat un negustor, administratorului zemstvei[2] i s-a dat foc la grajdurile hergheliei. Tu ce părere ai despre chestiile astea? Ce se vorbeşte la voi în sat?

Însă Pavel vedea lucrurile chiar mai în negru decât cenzorul care-i tempera lui Voskoboinikov pasiunile funciare.

– Ce să vorbească? C-au scăpat din frâu. Că li se cată în coarne, asta vorbesc. Parcă poţi face ceva cu-ai noştri? Dacă le dai frâu liber mujicilor, numa’ ce-i vezi gâtuindu-se între ei. Pe

[1] Sărbătoare a bisericii ruse, care cade pe 8 iulie, stil vechi (n.t.).

[2] *Zemstvă* – administraţie locală în Rusia, aleasă din rândurile nobilimii şi ale marilor proprietari de pământuri (n.t.).

Dumnezeu că-i aşa. Hei, aţi adormit?

Unchiul şi nepotul veneau pentru a doua oară la Duplianka. Iura credea că ştie bine drumul şi, ori de câte ori lanurile se desfăceau larg în faţa lui şi pădurile le cuprindeau în bentiţa lor subţire din faţă şi din spate, i se părea că recunoaşte locul unde drumul trebuia s-o cotească la dreapta, după care urma să apară şi să dispară panorama moşiei lui Kologrivov, desfăşurată cale de zece verste, cu râul lucind în depărtare şi cu dunga căii ferate străbătând-o în goană. Dar se înşela mereu. Lanurile erau urmate de alte lanuri, care iarăşi şi iarăşi cădeau în îmbrăţişarea pădurilor. Succesiunea acestor spaţii vaste făcea ca şi sufletul să i se acordeze pe game largi. Voia să viseze şi să se gândească la viitor.

Încă nu fusese scrisă niciuna dintre cărţile care, peste câţiva ani, aveau să-l facă celebru pe Nikolai Nikolaevici. Însă ideile i se limpeziseră. Nici el nu ştia cât de apropiat e ceasul gloriei sale.

Curând, printre reprezentanţii literaturii de atunci, printre profesorii universitari şi filosofii revoluţiei, trebuia să-şi facă apariţia acest om care meditase la toate temele lor şi care, în afara terminologiei, nu avea nimic în comun cu ei. Aceştia erau o mână de oameni care se cramponau de o dogmă, mulţumindu-se cu vorbe şi aparenţe, în timp ce părintele Nikolai era un preot trecut prin tolstoism şi revoluţie, care nu se oprea şi mergea mereu tot mai departe. Era însetat de o idee avântat substanţială, care să-i schiţeze fără ipocrizie calea desluşită de el în mişcarea lui, idee care să schimbe ceva în bine pe lume şi care, chiar şi unui copil, chiar şi unui ignorant să-i apară clară, ca strălucirea de-o clipă a fulgerului sau ca urma unui trăsnet ce abia s-a stins în tunet. Era însetat de nou.

Iura se simţea bine împreună cu unchiul lui, care semăna atât de bine cu mama. Ca şi ea, unchiul era un om liber, lipsit de idei preconcepute faţă de lucrurile neobişnuite. Ca şi ea, Nikolai Nikolaevici avea sentimentul aristocratic al egalităţii cu tot ce e viu. Ca şi ea, înţelegea totul de la prima privire şi se pricepea să-şi exprime gândurile în forma în care îi veneau în minte din prima clipă, când încă mai sunt vii şi nu şi-au pierdut sensul.

Iura era bucuros că unchiul l-a luat cu el la Duplianka. Aici era foarte frumos, iar pitorescul locurilor îi amintea şi el de mama, căreia îi plăcea natura şi adeseori îl lua pe Iura cu ea la plimbare. În plus, Iura aştepta cu plăcere întâlnirea cu Nika

Dudorov, un gimnazist ce locuia la Voskoboinikov, care probabil îl dispreţuia pentru că se ştia cu vreo doi ani mai mare şi, atunci când îl saluta, îşi trăgea mâna în jos cu putere şi îşi înclina atât de tare capul, încât părul îi cădea pe frunte, acoperindu-i jumătate din faţă.

5

– Nervul vital al pauperităţii, citea Nikolai Nikolaevici din manuscrisul corectat.

– Cred că-i mai bine să spunem „fiinţa”, zicea Ivan Ivanovici şi făceau modificarea respectivă în corectură.

Lucrau în semiîntunericul terasei cu glasvand. Ochiul desluşea stropitori aruncate în dezordine şi unelte de grădinărit. Pe spătarul unui scaun stricat era atârnată o manta de ploaie. Într-un colţ se vedea o pereche de cizme de cauciuc, cu noroiul uscat pe ele şi cu carâmbii atârnând pe duşumea.

– Însă statistica deceselor şi naşterilor ne arată... dicta Nikolai Nikolaevici.

– Trebuie introdus: „pentru anul de referinţă”, spunea Ivan Ivanovici şi îşi nota.

Pe terasă era puţin curent. Deasupra filelor broşurii erau puse bucăţi de granit, ca să nu le ia vântul.

După ce au terminat, Nikolai Nikolaevici se grăbi să plece acasă.

– Vine furtuna. Trebuie să mă grăbesc.

– Nici să nu vă gândiţi. Nu vă las. Acuşi o să bem ceai.

– Diseară trebuie să fiu în oraş.

– N-are rost să-mi repetaţi. Nici nu vreau să aud.

Din grădiniţa din faţa casei se simţea fumul de la samovar, care acoperea mirosul de tutun şi heliotrop. Primiră ştirea că Pavel s-a dus la scăldat cu tot cu caii de la trăsură. Nikolai Nikolaevici trebui să se resemneze.

– Haideţi la râpă, să stăm pe bancă până se pune ceaiul, îi propuse Ivan Ivanovici.

Ca prieten al bogătaşului, Ivan Ivanovici ocupa două camere în atenansa administratorului. Această căsuţă, cu grădiniţă în faţă, se găsea în partea din dos, părăginită a parcului, pe unde trecea vechea alee în formă de semicerc, pe care cândva o străbăteau trăsurile ce veneau la conac. Acum aleea era năpădită de un covor gros de iarbă. Trăsurile nu mai circulau pe

ea, era folosită doar pentru transportul pământului şi al molozului de construcţie spre râpa care servea drept groapă pentru gunoiul uscat. Om cu vederi progresiste şi milionar, simpatizant al revoluţiei, Kologrivov se afla în străinătate împreună cu soţia. La moşie nu locuiau decât fiicele lui, Nadia şi Lipa, cu guvernanta şi câţiva servitori.

De restul parcului, cu heleşteiele, pajiştile şi casa boierească, grădiniţa administratorului era despărţită de un gard viu de călină neagră. Ivan Ivanovici şi Nikolai Nikolaevici înconjurară pe dinafară acest gard viu şi, pe măsură ce înaintau, prin dreptul lor zvâcneau, la intervale regulate, stolurile egale de vrăbii care foiau în gardul de călină. Păsările făceau un susur ciripit, de parcă pe-alături de Ivan Ivanovici şi Nikolai Nikolaevici, de-a lungul gardului, trecea o conductă prin care se scurgea apa.

Trecură pe lângă seră, pe lângă locuinţa grădinarului şi pe lângă nişte ruine de piatră cu utilitate necunoscută. Veni vorba despre forţele tinere în domeniul ştiinţei şi al literaturii.

– Apar oameni cu talent, spunea Nikolai Nikolaevici. Dar acum sunt la modă felurite cercuri şi uniuni. Orice înghesuială e semnul lipsei de har, chiar dacă aceste turme îşi manifestă credinţa faţă de Soloviov, Kant sau Marx. Numai cei singuri caută adevărul, numai ei o rup cu toţi cei care nu iubesc îndeajuns adevărul. Există ceva pe lume care merită fidelitate? Cred că trebuie să-i fii credincios nemuririi, acestui al doilea nume al vieţii, puţin amplificat. Trebuie păstrată credinţa faţă de nemurire, trebuie să-i fii credincios lui Hristos! Ah, vă strâmbaţi, nefericitule. Iarăşi nu înţelegeţi chiar nimic.

– Mda, mugea Ivan Ivanovici, un ins vioi, blond, cu barbă maliţioasă, care-l făcea să semene cu un american de pe timpurile lui Lincoln (o strângea mereu ghem şi încerca să-i prindă vârful cu buzele). Fireşte că tac. Ştiţi şi singur că am cu totul altă părere despre aceste lucruri. Da, bine că veni vorba. Povestiţi-mi cum aţi fost caterisit. De mult voiam să vă întreb. V-au luat la scuturat? Au aruncat anatema asupra dumneavoastră?

– De ce să ne abatem de la discuţie? Deşi vă pot spune. Anatema? Nu, acum nu mai există blesteme. Am avut neplăceri, există consecinţe. De exemplu, nu pot primi încă mulţi ani o slujbă de la stat. Nu mi se dă voie să locuiesc în capitale. Însă toate astea sunt fleacuri. Am spus: trebuie să-i fii credincios lui Hristos. Acum o să vă explic. Dumneavoastră nu pricepeţi că

poţi să fii ateist, poţi să nu ştii dacă există Dumnezeu şi pentru ce există El, ştiind însă în acelaşi timp că omul nu locuieşte în natură, ci în istorie şi că, în înţelesul pe care i-l acordăm astăzi, istoria a fost creată de Hristos, iar *Evanghelia* este fundamentul ei. Dar ce este istoria? Este stabilirea muncilor seculare în succesiunea dezlegării enigmei morţii şi a depăşirii ei viitoare. Pentru aceasta se descoperă infinitul matematic şi undele electromagnetice, pentru aceasta se scriu simfoniile. Nu se poate înainta în această direcţie fără un anumit avânt. Pentru aceste descoperiri este nevoie de înzestrare spirituală. Datele acestei înzestrări sunt cuprinse în *Evanghelie.* Iată-le. În primul rând, iubirea de aproapele, această formă superioară de energie vie, care suprasaturează inima omului şi cere să fie eliberată din temniţă. Urmează apoi principalele părţi componente ale omului modern, fără de care acesta nu poate fi închipuit: ideea libertăţii personale şi ideea de viaţă ca sacrificiu de sine. Gândiţi-vă că toate acestea, până acum, sunt extraordinar de noi. În acest sens, anticii nu aveau istorie. La ei nu a existat decât mârşăvia sangvină a unor Caligula cruzi, ciupiţi de vărsat, care nu bănuiau cât de lipsit de har e orice cotropitor. Anticii nu au avut decât eternitatea lăudăroasă a monumentelor de bronz şi a coloanelor de marmură. Abia după Hristos veacurile şi generaţiile au început să respire mai libere. Abia după el a început viaţa în posteritate şi omul nu mai moare sub un gard de pe stradă, ci în istoria lui, în toiul muncilor menite a învinge moartea, moare el însuşi dedicat acestei teme. Uff, văd că m-am cam înfierbântat! Dar cu dumneavoastră parcă aş vorbi la pereţi!

– Asta-i metafizică, neicuşorule! Doctorii mi-au interzis-o şi nici stomacul meu n-o mistuie.

– Bine, aibă-vă Dumnezeu în pază! Nu mai vorbim despre asta. Dar chiar că sunteţi un norocos! Iată ce privelişte splendidă se deschide de aici! Nu te mai saturi privind-o! Iar dumneavoastră trăiţi în mijlocul acestei frumuseţi şi n-o vedeţi.

Te dureau ochii privind spre râu. Strălucea în soare, îndoindu-se şi dezdoindu-se ca o coală de tablă. Brusc, începu să se încreţească. De pe malul apropiat spre celălalt se porni un pod plutitor încărcat cu cai, căruţe, femei şi bărbaţi.

– Nu mi-aş fi închipuit că abia a trecut de cinci, spuse Ivan Ivanovici. Vedeţi, trece acceleratul de Sîzran. Ajunge la noi la cinci şi câteva minute.

Departe, pe întinderea văii, de la dreapta la stânga, se târa un tren curat, galben-albastru, care părea foarte mic din pricina distanţei. Deodată, văzură că trenul s-a oprit. Deasupra locomotivei pluteau rotocoale de fum alb. După câteva clipe auziră şuierăturile ei alarmate.

– Ciudat, spuse Voskoboinikov. Ceva nu-i în regulă. Nu are niciun motiv să se oprească acolo, lângă mlaştină. S-a întâmplat ceva. Haideţi să ne bem ceaiul.

6

Nika nu era de găsit nici în grădină, nici în casă. Iura îşi dădea seama că acesta se ascunde de ei, pentru că se plictiseşte cu ei şi pentru că el, Iura, nu-i de seama lui. Unchiul şi Ivan Ivanovici plecaseră să lucreze pe terasă, lăsându-l pe Iura să hoinărească fără rost prinprejurul casei.

Aici locurile erau fermecătoare! În fiecare clipă se auzea câte un şuierat de grangur, luat pe trei tonuri, urmat de momente de aşteptare, pentru ca sunetul umed, ieşit ca din flaut, să poată impregna pe de-a-ntregul toată preajma. Aroma florilor, persistentă, rătăcită în aer, era ţintuită de arşiţă, obligată să rămână nemişcată deasupra răzoarelor. Ce bine îi aminteau toate acestea de Antibe şi Bordighera! În fiecare clipă, Iura se răsucea când spre stânga, când spre dreapta. Deasupra pajiştilor, ca o halucinaţie sonoră, plutea spectrul glasului mamei lui, care i se năzărea lui Iura în întorsăturile melodioase ale păsărilor şi în bâzâitul albinelor. Tresărea, pentru că i se părea că mama îi răspunde ca un ecou şi că îl cheamă încotrova.

Se duse spre văgăună şi începu să coboare. Din păduricea rară şi curată, care acoperea buza văgăunii, coborî în arinişte a care-i năpădise fundul.

Aici nimeri într-un întuneric umed, dădu peste copaci doborâţi de furtună şi crengi căzute la pământ. Nu se vedeau decât puţine flori şi tulpiniţele ramificate de coada-calului ce semănau cu sceptrele şi toiegele cu ornament egiptean cu care era ilustrată *Sfânta Scriptură.*

Iura se simţea din ce în ce mai trist. Îi venea să plângă. Se prăbuşi în genunchi şi ochii îi fură podiditi de lacrimi.

– Îngere Ceresc, sfântul meu ocrotitor, se ruga Iura, îndreaptă-mi mintea pe calea cea bună şi spune-i mamei mele că aici mi-e bine, să nu-şi facă griji din pricina mea. Dacă există

viaţa de apoi, Doamne, primeşte-o pe mama în rai, unde chipurile sfinţilor şi ale evlavioşilor lucesc precum soarele şi luna. Mama a fost atât de bună, încât nu se poate să fi avut păcate. Aibi milă de ea, Doamne, n-o lăsa să se chinuiască. Mămică! o chema el, din cer, cu amărăciune sfâşietoare. O chema ca pe o preacuvioasă de curând canonizată şi, deodată, sleit de puteri, se prăbuşi la pământ şi îşi pierdu cunoştinţa.

Leşinul nu dură prea mult. Când îşi veni în fire, îl auzi pe unchiul Nikolai care-l chema de sus. Îi răspunse şi începu să urce malul văgăunii. Brusc, îşi aminti că nu s-a rugat şi pentru tatăl lui dispărut fără urmă, aşa cum îl învăţase Maria Nikolaevna.

Însă se simţea atât de bine după leşin, încât nu voia să se despartă de această senzaţie de uşurătate: se temea să n-o piardă. Şi se gândi că nu-i nicio nenorocire dacă se va ruga altă dată pentru tatăl lui.

– Mai aşteaptă el. Mai rabdă, păru el să-şi zică.

Iura nu-şi mai amintea deloc tatăl.

7

Într-un compartiment de clasa a doua, împreună cu tatăl său, avocatul Gordon din Orenburg, călătorea Mişa Gordon, elev în clasa a doua de gimnaziu, un băiat de unsprezece ani, cu faţa îngândurată, cu ochii mari şi negri. Tatăl se transfera cu serviciul la Moscova, iar băiatul urma să înveţe la un gimnaziu din acelaşi oraş. Mama şi surorile ei erau de mult la Moscova, îngrijindu-se de punerea la punct a locuinţei.

Băiatul şi cu tatăl lui erau deja de trei zile în tren.

Pe-alături, în nori de praf fierbinte, albită de soare, ca dată cu var, zbura Rusia, zburau stepele, ogoarele, oraşele şi satele. Pe drumuri se târau şiruri de căruţe, cotind-o cu greu la trecerile de nivel şi, din viteza nebună a trenului, se părea că aceste căruţe nu se mişcă deloc, iar caii doar îşi saltă şi îşi coboară copitele pe loc.

La staţiile mari, pasagerii se năpusteau ca smintiţii la bufet, iar soarele la asfinţit, coborât îndărătul copacilor din livada staţiei, le lumina picioarele şi se oglindea în roţile vagoanelor.

Luate separat, toate mişcările din lume erau calculat-lucide, însă pe ansamblu erau inconştient de bete de fluxul general al vieţii, care le reunea. Oamenii trudeau şi se agitau, puşi în

mişcare de mecanismul propriilor griji. Dar mecanismele n-ar fi funcţionat dacă regulatorul lor principal n-ar fi fost sentimentul nepăsării superioare şi fundamentale. Această nepăsare conferea coerenţă relaţiilor dintre oameni, siguranţă în trecerea lor de la o stare la alta, făcându-i să se bucure pentru faptul că tot ce se întâmplă nu se săvârşeşte doar pe pământul în care îşi îngroapă ei morţii, ci şi în altceva, în ceea ce unii numesc împărăţia Domnului, alţii istorie, iar alţii cine mai ştie cum.

Băiatul era o excepţie amară şi grea de la această regulă. Resortul său final rămânea îngrijorarea, iar sentimentul uşurătăţii nu-i diminua această îngrijorare, nici nu i-o înnobila. Îşi cunoştea această trăsătură de caracter moştenită şi, cu circumstanţe bănuitoare, surprindea semnele ei. Îl întrista. Prezenţa acesteia îl umilea. De când se ştia, nu înceta să se mire de faptul că, având mâinile şi picioarele la fel cu toţi oamenii, vorbind aceeaşi limbă cu ei, poate fi atât de deosebit de ei, iar această deosebire constă în ceva care nu este pe placul multora. Nu putea înţelege situaţia când, fiind mai prejos decât alţii, nu poţi să depui eforturi ca să te îndrepţi şi să devii mai bun. Ce înseamnă să fii evreu? Pentru ce există aşa ceva? Prin ce se recompensează sau se justifică această provocare dezarmată, care nu aduce decât suferinţă?

Când încerca să afle răspunsul de la tatăl lui, acesta îi spunea că punctele lui preliminare sunt absurde şi că nu trebuie să judece aşa, însă nu-i oferea în schimb nimic deosebit, care să-l atragă pe Mişa cu profunzimea sensului şi să-l oblige să se încline tăcut în faţa evidenţei.

Şi făcând excepţie pentru tatăl şi mama lui, încetul cu încetul, Mişa acumulase un mare dispreţ faţă de adulţii care singuri au încurcat iţele şi nu sunt în stare să le descurce. Era sigur că, atunci când va fi mare, va reuşi să lămurească el situaţia.

Chiar şi acum nimeni n-are curajul să spună că tatăl lui nu a făcut bine repezindu-se să-l ajungă pe smintit din urmă, când acesta se năpustise pe platformă, şi că nu trebuia să oprească trenul după ce nebunul, îmbrâncindu-l pe Grigori Osipovici şi dând de perete uşa vagonului, se aruncase din mers cu capul în jos pe terasament, aşa cum sar înotătorii în apă, luându-şi vânt de pe debarcader.

Însă, deoarece semnalul de alarmă fusese tras de Grigori Osipovici, reieşea că tocmai din vina lor trenul continua să stea

în loc inexplicabil de mult.

Nimeni nu ştia de ce se tergiversează atâta. Unii spuneau că, din cauza opririi bruşte, s-au defectat frânele de aer, alţii susţineau că trenul s-a oprit în pantă şi că, fără demaraj, locomotiva nu va putea s-o depăşească. Circula şi o a treia părere, conform căreia sinucigaşul era o persoană importantă şi avocatul acesteia, prezent şi el în tren, ceruse ca la Kologrivovoka, staţia cea mai apropiată, să fie chemaţi martori pentru un proces-verbal. Cică de asta ajutorul mecanicului se căţărase pe un stâlp de telegraf. Probabil că drezina o şi pornise spre ei.

În vagon se simţea mirosul neplăcut al W.C.-urilor, cu toată apa de toaletă întrebuinţată pentru a-l face să dispară. Mai mirosea şi de la puii fripţi, cu iz uşor de alterare, care erau înveliţi în hârtie pătată de grăsime. Ca şi mai înainte, în vagon continuau să se pudreze, să-şi şteargă palmele cu batistele, să discute cu voci sonore şi scrâşnitoare doamnele cărunte din Petersburg, care se prefăcuseră toate în ţigănci focoase datorită aderenţei funinginii de locomotivă la cosmetica lor grasă. Când treceau pe lângă compartimentul familiei Gordon, înfăşurându-şi umerii în pelerine şi transformând strâmtoarea coridorului într-o sursă de nouă cochetărie, lui Mişa i se părea că ele sâsâie sau, judecând după buzele lor comprimate, că trebuiau să sâsâie: „Ah, ia priviţi ce sensibilitate! Suntem deosebite! Suntem intelectuale! Noi nu putem!”.

Cadavrul sinucigaşului zăcea în iarba de lângă terasament. Un fir de sânge închegat se desena ca un semn contrastant de-a curmezişul frunţii şi de-a lungul ochiului spart, ca şi cum fila feţei i-ar fi fost anulată prin două tăieturi în cruce. Nu părea a fi sângele lui, scurs din el, ci un adaos străin, un plasture, o împroşcătură uscată de noroi sau o frunză udă de mesteacăn.

Cioporul curioşilor şi miloşilor dimprejurul cadavrului era mereu format din alţi oameni. Posac, fără nicio expresie, lângă cadavru stătea prietenul şi vecinul de compartiment, un avocat corpolent şi arogant, ce semăna foarte bine cu un animal de rasă, îmbrăcat cu o cămaşă leoarcă de transpiraţie. Era chinuit de arşiţă şi îşi făcea vânt cu pălăria. La toate întrebările, foarte puţin amabil, scrâşnea printre dinţi, strângând din umeri şi, fără să se întoarcă spre conlocutor, spunea: „A fost un alcoolic. Nu se vede? E consecinţa cea mai tipică pe care o are *delirium tremens.*”.

De două sau de trei ori, de cadavru se apropie o femeie uscăţivă, îmbrăcată într-o rochie de lână, cu năframă dantelată. Femeia era văduvă, avea doi feciori mecanici de locomotivă, se numea Tiverzina şi, împreună cu cele două nurori, călătorea în vagonul de clasa a treia, având dreptul la bilete gratuite. Celelalte două femei, tăcute, îmbrobodite cu năframe, o urmau fără să scoată o vorbă, ca, şi cum ar fi fost două călugăriţe care nu-şi scapă stareţa din ochi. Grupul lor impunea respect, oamenii le făceau loc să treacă.

Soţul Tiverzinei arsese de viu într-un accident de cale ferată. Acum, femeia se opri la câţiva paşi de cadavru, ca să poată vedea printre cei înghesuiţi mai aproape şi, oftând făcea parcă o comparaţie. „Cum îi este scris fiecăruia”, părea că zice ea. „Unul moare din voia lui Dumnezeu, iar ăsta şi-a pus capăt zilelor din pricina vieţii bogate şi a smintelii.”

Toţi pasagerii trenului mergeau să vadă cadavrul şi se întorceau în vagoane numai de teamă ca nu cumva cineva să le fure bagajele.

Când săreau pe linia ferată, când se dezmorţeau, rupeau flori şi făceau câte-o scurtă alergare, toţi aveau sentimentul că locul acesta a apărut pe lume abia acum câteva clipe tocmai datorită opririi trenului şi că această luncă cu mlaştini şi moviliţe, acest râu lat, având pe malul opus o casă frumoasă şi o biserică, nici n-ar fi existat vreodată dacă nu s-ar fi întâmplat accidentul.

Chiar soarele, care părea şi el un accesoriu al acestor locuri, lumina crepuscular, timid scena de lângă şine, parcă temându-se să se apropie de ea, aşa cum s-ar fi temut să se apropie de terasament şi să se uite la oameni vreo vacă din cireada care păştea în apropiere.

Mişa era cutremurat de cele întâmplate şi, timp de câteva minute, a plâns de ciudă şi de spaimă. În decursul lungii lor călătorii, sinucigaşul venise de câteva ori la ei în compartiment şi discutase ore întregi cu tatăl lui Mişa. Spunea că îşi odihneşte sufletul, în liniştea moralmente pură, în lumea lor plină de înţelegere. Îl descosea pe Grigori Osipovici pe marginea a diferite subtilităţi juridice şi în probleme de şicane privitoare la poliţe, titluri de donaţie, falimente şi falsuri.

– Ah, aşa ziceţi? se mira el, ascultând explicaţiile lui Gordon. Sunteţi în posesia unor legi mai blânde. Avocatul meu are alte informaţii. Are păreri mult mai proaste despre lucrurile acestea.

De fiecare dată, după ce acest om irascibil se potolea, venea

după el, din vagonul de clasa întâi, juristul şi vecinul lui de compartiment, care-i lua la vagonul-restaurant ca să bea şampanie. Juristul era acel avocat corpolent, insolent, bine bărbierit şi spilcuit, care păzea acum cadavrul fără să se mire de nimic. Nu puteai scăpa de impresia că agitaţia permanentă a clientului său îi convenise într-o anumită privinţă.

Mişa aflase de la tatăl lui că omul care vine în compartimentul lor este un bogătaş celebru, un om bun şi zurbagiu, deja pe jumătate iresponsabil. Fără să se jeneze de prezenţa lui Mişa, acesta povestea despre fiul lui, cam de-aceeaşi vârstă cu Mişa, despre răposata lui soţie, apoi trecea la cea de-a doua familie, părăsită şi ea. Deodată îşi amintea ceva nou, pălea de spaimă şi începea să bată câmpii şi să nu-şi mai dea seama ce spune.

Faţă de Mişa manifesta o gingăşie inexplicabilă, probabil deviată şi, poate, nu lui destinată. Mereu îi dăruia câte ceva, pentru aceasta coborând în staţiile cele mai mari şi intrând în sălile de aşteptare de clasa întâi, unde erau tejghele cu cărţi, cu jocuri şi cu ilustrate ale obiectivelor turistice din ţinut.

Bea tot timpul şi se plângea că de mai bine de două luni nu are somn şi că, atunci când fie şi pentru scurtă vreme nu este beat, îndură chinuri pe care un om normal nu şi le poate închipui.

Cu câteva minute înaintea sfârşitului, dăduse buzna în compartimentul lor, îl înşfăcase pe Grigori Osipovici de mână, voise să-i spună ceva, însă nu putuse şi, năpustindu-se pe platformă, se aruncase în gol.

Mişa studia micul set de minerale de Ural, ambalat într-o cutie de lemn – ultimul cadou primit de la răposat. Deodată totul se puse în mişcare. Pe cealaltă linie veni o drezină, din care săriră anchetatorul penal, care avea pe cap o caschetă cu cocardă, un doctor şi doi gardieni. Se auzeau glasurile lor reci, profesionale. Puneau întrebări, îşi luau notiţe. În susul rambleului, poticnindu-se mereu şi alunecând pe nisip, conductorii şi gardienii târau, neîndemânatici, cadavrul. O femeie începu să plângă. Publicul fu rugat să urce în vagoane şi se dădu semnalul de plecare. Trenul se puse în mişcare.

8

„Iar a venit sălciul ăsta!”, se gândi cu ciudă Nika şi se agită

prin cameră. Glasurile musafirilor se apropiau, retragerea îi era tăiată. În dormitor erau două paturi, al lui Voskoboinikov şi al lui, al lui Nika. Gândindu-se câteva clipe, Nika se ascunse sub cel de-al doilea.

Îi auzi cum îl cheamă, îl strigă prin celelalte camere, cum se miră de dispariţia lui. Apoi intrară în dormitor.

– Asta-i situaţia, spuse Vedeniapin. Mai plimbă-te, Iura, poate apare mai târziu amicul tău ca să vă jucaţi.

Câtva timp vorbiră despre tulburările studenţeşti de la Petersburg şi Moscova, silindu-l pe Nika să rămână vreo douăzeci de minute în ambuscada lui prostească şi umilitoare. În sfârşit, ieşiră pe terasă. Nika deschise încet fereastra şi, încălecând pervazul, sări în parc.

Astăzi nu se simţea deloc în apele lui şi nici nu dormise noaptea trecută. Se apropia de vârsta de paisprezece ani. Se săturase să mai fie mic. Toată noaptea nu dormise şi în zori ieşise din atenansă. Răsărea soarele şi pământul din parc era acoperit de umbra copacilor, lungă, udă de rouă, şerpuită. Umbra nu era neagră, ci cumva cenuşie, ca o bucată umedă de pâslă. Parfumul buimăcitor al dimineţii părea că izvorăşte chiar din această umbră jilavă de pe ţărână, întreruptă din loc în loc de spaţii albe şi lungi, care semănau cu degetele unei fetiţe.

Deodată un fir argintiu de mercur, la fel de argintiu ca picăturile de rouă de pe iarbă, se scurse la câţiva paşi de el. Firul se prelingea, se prelingea, însă ţărâna nu o absorbea. Brusc, cu o mişcare neaşteptată, firul sări într-o parte şi dispăru. Fusese un ceciliz, un şarpe mic. Nika tresări.

Era un băiat ciudat. Când se simţea tulburat, vorbea singur cu glas tare. O imita pe mama lui în atracţia faţă de lucrurile abstracte şi faţă de paradoxuri.

„Ce bine-i pe lume!”, se gândi el. „Dar de ce, din pricina asta, sufăr întotdeauna? Fireşte că Dumnezeu există. Dar dacă există, atunci eu sunt el. Căci eu îi poruncesc”, se gândi el, privind spre un plop tremurător, care fremăta din toată făptura lui (frunzele lui umede şi strălucitoare păreau tăiate din tablă), „uite, acum o să-i poruncesc” – şi, suprasolicitându-şi nebuneşte puterile, nu şopti, ci cu tot trupul său, cu toată carnea şi cu tot sângele lui, dori şi rosti în gând: „Potoleşte-te!” şi, pe loc, copacul încremeni în nemişcare. Nika începu să râdă de bucurie şi o luă la sănătoasa spre râu, ca să se scalde.

Tatăl lui, teroristul Dementi Dudorov, îşi ispăşea anii de ocnă

la care, din mila ţarului, fusese condamnat în locul pedepsei cu moartea prin spânzurătoare. Mama lui, prinţesă gruzină din neamul Eristov, era o femeie tânără şi frumoasă, veşnic pasionată de ceva – de revolte, de revoltaţi, de teorii extremiste, de artişti celebri, de rataţi săraci.

Îl iubea foarte mult pe Nika şi, din numele lui, Innokenti, născocea o mulţime de porecle gingaşe, cum ar fi Inocek[1] sau Nocenka[2], şi îl ducea adeseori să-l arate rudelor ei din Tiflis. Acolo Nika fusese foarte uluit, văzând un copac cu ramurile răsfirate în curtea casei în care se opriseră. Copacul era un uriaş tropical, caraghios. Cu frunzele lui ce semănau cu nişte urechi de elefant, apăra curtea de arşiţa soarelui sudic. Nicidecum Nika nu se putea obişnui cu gândul că acest copac este o plantă, nu un animal.

Pentru băiat era periculos să poarte numele teribil al tatălui lui. Cu acordul Ninei Galaktionovna, Ivan Ivanovici voia să facă o petiţie la ţar, pentru ca băiatului să i se acorde dreptul de a purta numele de familie al mamei.

Când stătea ascuns sub pat, indignat de felul cum merg lucrurile pe lumea asta, Nika se gândise şi la lucrul acesta. Cine-i Voskoboinikov, de-şi permite să se amestece în halul ăsta! O să-l înveţe el minte!

Şi Nadia asta! Crede că, dacă a împlinit cincisprezece ani, are dreptul să se ţină cu nasul pe sus şi să vorbească cu el de parcă ar fi un ţânc? Şi ei o să-i arate! „O urăsc! repetă el de câteva ori în gând. O omor! O s-o iau la plimbare cu barca şi o s-o înec!”

Dar nici cu mama n-ai treabă. Plecând, i-a păcălit şi pe el, şi pe Voskoboinikov. Nu a plecat în niciun Caucaz, ci, pur şi simplu, la primul nod de cale ferată, a cotit-o spre nord şi acum, la Petersburg, împreună cu studenţii, trage în poliţie. Iar el trebuie să putrezească de viu în groapa asta împuţită. Dar o să-i păcălească el pe toţi. O s-o înece pe Nadia, o să fugă de la gimnaziu şi o s-o şteargă în Siberia, la taică-su, ca să facă revoluţie.

Coada iazului era cu totul năpădită de nuferi. Lotca tăia hăţişul acesta, fâşâind uscat; Printre nuferii striviţi pătrundea apa iazului, aşa cum sucul unui harbuz apare în tăietura triunghiulară.

[1] *Inocek* – diminutiv de la *inok,* călugăr, monah (n.t.).

[2] *Nocenka* – diminutiv de la *nod,* noapte (n.t.).

Băiatul şi fata începură să rupă nuferii, aplecând tot mai mult lotca pe-o parte, întinşi amândoi pe buza ei, foarte aproape de apă.

– M-am săturat de învăţătură, spuse Nika. Ar fi timpul să-mi încep viaţa, să câştig, să fiu om ca toţi oamenii.

– Şi eu, care tocmai voiam să te rog să-mi explici ecuaţiile de gradul doi. Sunt atât de slabă la algebră, încât mai că n-am rămas corijentă.

În cuvintele fetei, Nika simţi nişte împunsături. Da, firește, îl pune la punct, aducându-i aminte că-i încă mic. Ecuaţiile de gradul doi! Păi, ei nici n-au aflat cu ce se mănâncă algebra!

Ascunzând faptul că se simte ofensat, Nika întrebă cu glas prefăcut, pricepând în aceeaşi clipă stupizenia cuvintelor lui:

– Cu cine vrei să te măriţi când o să te faci mare?

– O, mai e mult până atunci. Probabil că n-o să mă mărit cu nimeni. Până acum nici nu m-am gândit la asta.

– Să nu crezi că chiar mă interesează.

– Atunci de ce mă întrebi?

– Eşti proastă.

Începură să se certe. Nika îşi aminti misoginismul său de dimineaţă. O ameninţă pe Nadia că, dacă mai spune cuvinte obraznice, o îneacă.

– Încearcă! îi spuse Nadia.

O înșfăcă de-a curmezişul taliei, ea i se împotrivi: îşi pierdură echilibrul şi se prăbuşiră în apă.

Amândoi ştiau să înoate, dar nuferii li se agăţau de braţe şi de picioare. În plus, nu ajungeau cu tălpile la fundul iazului. În sfârşit, împotmolindu-se în mâl, ieşiră pe mal. Apa le curgea din pantofi şi buzunare. Cel mai obosit era Nika.

Dacă această întâmplare s-ar fi petrecut cu câtva timp în urmă, în primăvara aceasta, amândoi, aflaţi în aceeaşi situaţie, uzi până la piele după o asemenea traversare a iazului, ar fi făcut gălăgie, s-ar fi certat sau s-ar fi umflat de râs.

Însă acum tăceau amândoi şi răsuflau din greu, uluiţi de absurditatea tărăşeniei. Nadia era indignată şi se scandaliza în tăcere, iar pe Nika îl durea tot trupul, de parcă cineva îl bătuse cu nuiaua peste mâini şi peste picioare şi i-ar fi muiat coastele.

În sfârşit, calm, ca o femeie în toată firea, Nadia spuse: „Eşti nebun!”, iar el, tot ca un om mare, replică: „Iartă-mă”.

Începură să urce panta spre casă, lăsând urme ude, ca două sacale. Trebuiau să urce în apropierea locului plin de şerpi,

unde de cu dimineaţă Nika văzuse cecilizul.

Băiatul îşi aminti solemnitatea fermecată a nopţii, zorii şi atotputernicia lui matinală, când putuse să-i poruncească naturii după pofta inimii. Ce să-i poruncească acum? se întreba el. Ce-ar vrea oare acum mai mult şi mai mult? I se păru că mai mult şi mai mult ar fi vrut să se mai prăbuşească o dată în iaz cu Nadia şi ar fi dat oricât ca să afle dacă acest lucru se va mai întâmpla vreodată sau nu.

Partea a II-a
O fată din altă lume

1

Războiul cu Japonia încă nu se terminase. Pe neaşteptate, fu pus în umbră de alte evenimente. Peste Rusia se prăvăliră talazurile revoluţiei, unul mai înalt şi mai nemaipomenit decât celălalt.

Chiar în aceste zile sosi, din Ural, la Moscova văduva unui inginer belgian, franţuzoaica rusificată Amalia Karlovna Guichar cu cei doi copii ai ei, Rodion şi Larisa. Fiul şi-l înscrise la trupa de cadeţi, iar pe fiică-sa o înscrise, din întâmplare, la acelaşi gimnaziu în care învăţase Nadia Kologrivova.

Madame Guichar avea moştenire de la soţul ei economii în hârtii de valoare, care altădată creşteau în preţ, însă acum începuseră să scadă. Ca să curme diminuarea averii şi să nu stea cu mâinile încrucişate, madame Guichar cumpără o mică afacere, atelierul de croitorie al doamnei Leviţkaia, situat aproape de Arcul de Triumf. L-a cumpărat de la moştenitorul croitoresei, cu dreptul de păstrare a vechii firme, cu toată fosta clientelă, cu toate modistele şi ucenicele.

Acest lucru madame Guichar l-a făcut sfătuită fiind de avocatul Komarovski, prietenul răposatului ei soţ şi sprijinul ei de nădejde. Komarovski era un om de afaceri cu sânge rece, care ştia de minune toate subtilităţile businessului din Rusia. Madame Guichar corespondase cu el, stabilind detaliile mutării, el îi întâmpinase la gară şi, traversând toată Moscova, îi dusese la stabilimentul cu camere mobilate „Muntenegru” din strada Orujeinaia, unde le închiriase un apartament. Tot el o sfătuise să-l dea pe Rodion la cadeţi, iar pentru Larisa îi recomandase gimnaziul cu pricina, glumind neatent cu băiatul şi privind-o pe fată atât de insistent, încât o făcea să roşească.

2

Locuiseră aproape o lună la „Muntenegru” înainte de a se muta într-un apartament mic, de trei camere, din clădirea în

care se afla şi atelierul. Acestea erau cele mai teribile locuri din Moscova, bordeluri şi spelunci, străzi întregi lăsate pradă desfrâului, mahalale ale „creaturilor pierdute”.

Pe copii nu-i mira murdăria din camere, ploşniţele, mobilele urâte. După moartea tatălui lor mama trăia permanent cu frica de sărăcie. Rodia şi Lara se obişnuiseră să audă că sunt pe marginea prăpastiei. Înţelegeau că nu sunt copii ai străzii, dar părinţii le insuflaseră adânc timiditatea faţă de cei bogaţi şi, în preajma acestora, se simţeau ca ieşiţi din orfelinate.

Exemplul viu de asemenea spaimă li-l oferea mama lor. Amalia Karlovna era o blondă dolofană de vreo treizeci şi cinci de ani, care de la crize de inimă trecea la crize de prostie. Era grozav de fricoasă şi o înspăimântau bărbaţii. Tocmai din prea multă spaimă şi confuzie nimerea mereu în braţele câte unuia.

La „Muntenegru” ocupau camera 23, iar în camera 24, din ziua întemeierii stabilimentului, locuia violoncelistul Tîşkevici, un om cumsecade, chel, cu perucă, predispus la transpiraţie îmbelşugată, care-şi aduna mâinile a rugă, împreunându-şi-le pe piept când încerca să convingă pe cineva de vreun lucru. Când cânta în public sau îşi interpreta partitura la concerte, îşi dădea capul pe spate şi îşi întorcea ochii pe dos. Acasă nu stătea aproape deloc, plecând pentru câteva zile în şir la Balşoi Teatr sau la Conservator. Ca vecini, au făcut cunoştinţă, apoi i-au apropiat câteva servicii reciproce.

Întrucât prezenţa copiilor o deranja uneori pe Amalia Karlovna în timpul vizitelor lui Komarovski, plecând, Tîşkevici îi lăsa cheia de la camera lui, pentru a-şi putea primi cum se cuvine musafirul. Curând madame Guichar se deprinsese până-ntr-atâta cu spiritul lui de sacrificiu, încât de câteva ori, cu lacrimi în ochi, îi bătuse la uşă, rugându-l s-o apere de protectorul ei.

3

Casa nu avea decât parter şi era situată aproape de colţul cu strada Tver. Se simţea apropierea magistralei de cale ferată Brest. Din preajma casei începeau proprietăţile, locuinţele de serviciu ale personalului, depoul de locomotive şi depozitele.

În partea aceea a oraşului locuia Olia Demina, o fată deşteaptă, nepoata unui funcţionar al gării de mărfuri.

Olia era o ucenică foarte capabilă. Fusese remarcată de fosta

proprietară şi acum începuse să şi-o apropie şi noua proprietară. Oliei Demina îi plăcea foarte mult de Lara.

Totul rămăsese ca pe vremea când treburile erau conduse de Leviţkaia. Ca buimace, maşinile de cusut se învârteau sub apăsările picioarelor sau sub mâinile plutitoare ale meşterelor. Câte una cosea liniştită, şezând la masă şi zvâcnindu-şi în sus mâna cu acul de care se ţinea un fir lung de aţă. Duşumeaua era plină de bucăţi de pânză. Trebuiau să vorbească tare, ca să poată acoperi ţăcănitul maşinilor de cusut şi trilurile zglobii ale lui Kirill Modestovici, canarul din colivia de sub arcul ferestrei, al cărui nume avea probabil un secret luat cu ea în mormânt de fosta proprietară.

În sala de primire, damele înconjurau masa plină de jurnale, formând o grupă pitorească. Stăteau în picioare, şedeau şi-şi sprijineau obrajii în palme luând pozele pe care le vedeau în fotografii şi, studiind mostrele, se sfătuiau cu privire la modele. La cealaltă masă, pe locul directoarei, şedea asistenta Amaliei Karlovna, una dintre vechile croitorese, Faina Silantievna Fetisova, o femeie costelivă, cu negi în adâncurile obrajilor ei scofâlciţi.

Între dinţii îngălbeniţi de tutun, ţinea muştiucul cu ţigara aprinsă, îşi mijea ochiul cu albeaţa îngălbenită şi, suflând un nor galben de fum din gură şi din nas, îşi nota în caiet măsurile numerelor de chitanţe, adresele şi dorinţele clientelor.

Amalia Karlovna era, în acest atelier, un om abia venit şi lipsit de experienţă. Nu se simţea aici stăpână cu adevărat. Însă personalul era cinstit şi pe Fetisova se putea bizui. Cu toate acestea, timpurile erau alarmante.

Amaliei Karlovna îi era frică să se gândească la viitor, se simţea disperată şi nu avea spor la nimic.

Destul de des îi vizita Komarovski. Când Viktor Ippolitovici traversa atelierul şi se îndrepta spre apartamentul lor, speriindu-le pe spilcuitele care se schimbau şi, la vederea lui, se ascundeau după paravane, de unde parau în joacă glumele lui ireverenţioase, meşterele şopteau cu dezaprobare şi ironie în urma lui: „A venit”, „Iubiţelul”, „Drăguţul Amaliei”, „Buhaiul”, „Deochiul muieresc”.

Însă şi mai urât de femei era buldogul lui Komarovski, Jack, pe care îl aducea uneori în lesă şi care îşi trăgea stăpânul după el cu nişte salturi atât de bruşte, încât Komarovski îşi pierdea ritmul paşilor, se smucea înainte şi venea cu mâna întinsă în

urma câinelui, de parcă ar fi fost un orb purtat de-o călăuză.

În timpul primăverii, Jack a apucat-o odată pe Lara de picior, rupându-i ciorapul.

– Îi fac capătul necuratului ăstuia, îi şopti Larei la ureche Olia Demina, aşa cum fac copiii.

– Da, chiar că-i un câine nesuferit. Dar cum o să-l omori, prostuţo?

– Mai încet, nu ţipa, dacă vrei să te învăţ. Ştii că de Paşti se fac nişte ouă de piatră. Are mama ta câteva pe comodă…

– Da, sunt din marmură şi de cristal…

– Aha, asta-i. Apleacă-te, să-ţi spun la ureche. Iei un ou din acelea, îl ungi cu grăsime, dar bine, ca să persiste mirosul, şi, dacă-l dai satanei, îl înghite, îşi umflă diavolul pântecele şi crapă! Cu labele-n sus! Asta-i!

Lara râsese şi se gândise cu invidie: fata asta trăieşte în sărăcie, munceşte. Copiii săraci se dezvoltă repede, însă iată ce fire sinceră de copil are. Ouăle, Jack – de unde le mai scoate pe toate? „De ce mi-e hărăzită o asemenea soartă? se întrebă Lara. Pe toate le văd şi pentru toate sufăr.”

4

„Păi, mama pentru el e cum se zice… Păi, el e pentru mama… Cuvintele astea murdare nu vreau să le repet. Atunci de ce mă priveşte cu ochii ăştia? Sunt doar fiica ei.”

Avea şaisprezece ani şi câteva luni, însă arăta ca o domnişoară adevărată. I se dădeau optsprezece ani sau chiar mai mult. Avea mintea clară şi firea blândă. Era foarte frumoasă.

Ea şi Rodia înţelegeau că în viaţă totul trebuie câştigat cu propriile lor braţe. Faţă de cei leneşi şi cu viitorul asigurat, ele nu aveau timp să se dedice şmecheriilor timpurii sau să miroasă lucrurile la modul teoretic, dacă acestea nu-i priveau practic. E murdar doar tot ce e de prisos. Lara era cea mai curată fiinţă din lume.

Amândoi, şi fratele, şi sora, ştiau preţul succeselor lor. Trebuia să fie bine văzuţi ca să răzbată. Lara învăţa bine, dar nu din pasiune abstractă pentru învăţătură, ci pentru că trebuia să fie elevă bună ca să fie scutită de taxe şi, pentru aceasta, trebuia să înveţe bine. La fel de bine cum învăţa, Lara spăla vasele fără efort, ajuta la atelier şi făcea comisioanele pe care i

le încredinţa mama ei. Mergea lin şi fără zgomot şi, în făptura ei, totul se armoniza: iuţeala imperceptibilă a mişcărilor, înălţimea, vocea, ochii cenuşii şi culoarea aurie a părului.

Era o duminică din mijlocul lui iulie. De sărbători, Lara putea să huzurească mai mult în pat.

Stătea întinsă pe spate, cu mâinile sub cap.

Atelierul era cufundat într-o linişte neobişnuită. Fereastra dinspre stradă era deschisă. Lara auzi huruitul unei trăsuri care, undeva departe, alunecase de pe pavaj în jgheabul şinei tramvaiului tras de cai şi vuietul ei grosolan se transformase într-o alunecare lină. „Trebuie să mai dorm puţin”, se gândi Lara. Vuietul oraşului o adormea, întocmai ca un cântec de leagăn.

Înălţimea şi poziţia în pat Lara şi le simţea acum prin două puncte: prin proeminenţa umărului stâng şi prin vârful degetului mare de la piciorul drept. Acestea erau umărul şi piciorul, iar restul era mai mult sau mai puţin ea însăşi, sufletul sau esenţa ei, armonios cuprinsă în contururi şi avântată spre viitor.

„Trebuie să aţipesc”, se gândea Lara şi chema în închipuire partea însorită a străzii Karetnaia la această oră, grajdurile vânzătorilor de echipaje cu harabele uriaşe de vânzare, expuse pe duşumelele bine măturate, sticla şlefuită a felinarelor de pe carete, urşii împăiaţi, viaţa îndestulată. Şi puţin mai jos, îşi desena Lara în închipuire, dragonii fac instrucţie în curtea Cazarmelor Znamenski: cai ceremonioşi şi fandosiţi, care umblă în cerc, sărituri în şa şi mers la pas, treceri în trap şi la galop. Şi gurile căscate ale doicilor cu copii, lipite pe dinafară de gardul cazărmii. Şi încă mai jos, se gândea Lara, e Petrovka, liniile Petrov.

„Ce-i cu dumneata, Lara! De unde ai asemenea idei? Pur şi simplu vreau să-ţi arăt apartamentul meu. Cu atât mai mult, cu cât e foarte aproape.”

A fost Sfânta Olga, el avea de mers la nişte prieteni care locuiau pe Karetnaia şi care sărbătoreau onomastica micii lor fiice. Cu acest prilej se distrau şi adulţii: dansuri, şampanie. A invitat-o pe mama ei, dar mama nu a putut, nu se simţea bine şi i-a spus: „Luaţi-o pe Lara. Tot timpul mă preveniţi: «Amalia, aveţi grijă de Lara». Acum aveţi dumneavoastră grijă de ea”. Şi n-ai ce-i zice, a avut el grijă! Ha-ha-ha!

Ce nebunie e valsul! Te roteşti, te roteşti, fără să te gândeşti la nimic. Cât cântă muzica trece o eternitate, ca în romane. Dar

de îndată ce muzica încetează, apare o senzaţie de scandal, ca şi cum cineva te-ar fi udat cu apă rece sau te-ar fi surprins dezbrăcată. În plus, aceste libertăţi ţi le permiţi cu unii din lăudăroşenie, ca să demonstrezi că eşti mare de-acum.

Niciodată nu l-ar fi crezut în stare să danseze atât de bine. Are mâini îndemânatice, te apucă cu siguranţă de talie. Însă nu-i va mai permite niciunui bărbat s-o sărute în felul acesta. Nu şi-ar fi putut imagina niciodată că în buzele cuiva se poate concentra atâta neruşinare, atunci când se lipesc de ale tale.

Trebuie să renunţe la aceste prostii. Pentru totdeauna. Să n-o mai facă pe timida, pe umila care-şi pleacă sfioasă ochii în pământ. Toate acestea se vor termina rău, buza prăpastiei e aproape. Nu mai e decât un pas şi te prăbuşeşti. Trebuie să uite chiar şi să se mai gândească la dansuri. În ele-i tot răul. Trebuie să refuze fără jenă. Să mintă că nu ştie să danseze sau că şi-a rupt un picior.

5

Toamna avură loc tulburări la căile ferate din reţeaua Moscovei. Intră în grevă magistrala Moscova-Kazan, acelaşi lucru se pregăteau să-l facă Moscova-Brest. Se luase deja decizia de intrare în grevă, însă comitetul nu se pusese de acord asupra zilei când trebuiau să treacă la acţiune. Toţi muncitorii ştiau de grevă şi n-ar fi fost nevoie decât de un motiv exterior pentru a se declanşa samavolnic.

Era o zi rece şi mohorâtă de la începutul lui octombrie, zi de leafă la linia Moscova-Brest. Multă vreme nu se primi nicio informaţie de la serviciul de contabilitate. Apoi la birou veni un băiat cu tabelul, cu statul de plată şi cu un teanc întreg de fişe de muncă luate pentru a se face reţineri din leafă. Plata salariilor începu. Pe fâşia imensă de spaţiu neconstruit, care despărţea gara, atelierele, depourile, antrepozitele şi liniile de clădirile de lemn ale administraţiei, se puseră în mişcare conductorii, acarii, lăcătuşii şi ajutoarele lor, femeile care spală podelele la parcul de vagoane.

Plutea un miros de început de iarnă citadină, de frunze strivite de arţar, zăpadă topită, funingine de locomotivă şi pâine de secară caldă, care tocmai se scotea din cuptorul de la subsolul bufetului gării. Trenurile veneau şi plecau. Vagoanele se cuplau şi se decuplau, în aer se agitau steguleţele

desfăşurate sau strânse pe băţ. Se auzeau, pe toate vocile, ţignalele paznicilor, şuierăturile oamenilor de manevră şi sirenele groase ale locomotivelor. În rotocoale nesfârşite, fumul urca spre cer. Locomotivele sub presiune stăteau gata de plecare, opărind norii hibernali cu alţi nori de abur fierbinte.

Pe marginea terasamentului, se plimbau încoace şi încolo Fuflîghin, şeful secţiei de întreţinere, şi Pavel Ferapontovici Antipov, maistrul sectorului de linie al gării. Antipov îi scotea din sărite pe cei de la serviciul de reparaţii cu reclamaţiile lui privitoare la materialul care se dădea pentru înlocuirea şinelor. Oţelul nu era suficient de elastic. Şinele nu rezistau la probele de îndoire şi rupere şi, după cum credea Antipov, aveau să crape la frig. Conducerea nu dădea nicio atenţie reclamaţiilor lui. Cineva câştiga pe şest bani din tărăşenia asta.

Fuflîghin era îmbrăcat cu o şubă scumpă cu paspoalul feroviar, pe care o purta descheiată. Pe sub şubă purta un costum de şeviot. Păşea cu grijă de-a lungul rambleului, admirându-şi linia reverului, dunga dreaptă de la pantaloni şi croiala aristocratică a pantofilor.

Cuvintele lui Antipov îi intrau pe o ureche şi îi ieşeau pe cealaltă. Avea gândurile lui, personale, îşi scotea des ceasul, se uita la el şi părea grăbit să plece undeva.

– Ai dreptate, neicuşorule, îl întrerupse el nerăbdător pe Antipov. Însă ceea ce zici tu e valabil numai pentru liniile principale sau pe vreun sector complex, cu circulaţie intensă. Pe când tu ce ai? Nişte linii moarte, nişte capete de linii năpădite de brusturi şi urzici, în cazul cel mai bun – trierea vagoanelor goale şi câteva treceri ale „cucului” de manevră. Şi încă mai eşti şi nemulţumit! Te-ai ţicnit, zău aşa! Păi, aici nici n-ai nevoie de şine de oţel, ar fi bune şi dacă le-ai face din lemn!

Fuflîghin se uită iarăşi la ceas, îi închise capacul şi începu să privească în depărtare, spre şosea. Dindărătul curbei apăru o trăsură, echipajul personal al lui Fuflîghin. Venea soţia după el. Vizitiul opri caii chiar la marginea terasamentului, vorbindu-le tot timpul cu o voce piţigăiată, de femeie, de parcă ar fi fost o doică ce-şi îmbunează pruncii: caii se temeau de trenuri. Într-un colţ al trăsurii, rezemată neglijent de perne, şedea o femeie drăguţă.

– Ei bine, frate, s-o lăsăm pe altă dată, spuse şeful secţiei de întreţinere şi dădu a lehamite din mână, de parcă ar fi vrut să spună că n-are timp să-şi bată capul cu şinele lui, că are el

treburi mai importante.

Cei doi soţi plecară.

6

Peste trei-patru ore, aproape de amurg, pe un câmp de la marginea liniei ferate, răsăriră ca din pământ două siluete care până atunci nu existaseră la suprafaţă. Aruncând priviri dese peste umăr, cele două umbre începură să se îndepărteze. Erau Antipov şi Tiverzin.

– Hai să grăbim pasul, spuse Tiverzin. Nu mă tem c-o să-mi ia copoii urma, dar vezi că acuşi se termină tărăgăneala asta, ies ăia din bordei şi ne-ajung din urmă. Iar eu n-am ochi să-i văd. Când o lungeşti atâta, n-are rost să mai vorbeşti în dodii. Aşa nici comitetul nu face doi bani, ne jucăm degeaba cu focul şi ne dăm într-aiurea de ceasul morţii! Dar nici cu tine nu mi-e ruşine dacă-l susţii pe papă-lapte ăsta de la Nikolaevskaia.

– Daria mea are tifos. Ar trebui s-o duc la spital. Până n-o duc, nu mi-i capul la altceva.

– Se zice că azi se dă leafa. Trec pe la birouri. Dacă n-ar fi fost zi de leafă, jur pe Dumnezeu că aş fi scuipat pe voi şi chiar în clipa asta aş fi pus singur capăt mocoşelii astea!

– Şi cum ai fi făcut-o, mă rog?

– Nu-i mare scofală. Aş fi coborât în sala cazanelor, aş fi tras sirena şi gata.

Îşi luară rămas-bun şi porniră în direcţii diferite.

Tiverzin o porni spre oraş, mergând pe linie. Se întâlnea cu oameni care-şi luaseră leafa. Erau foarte mulţi. Tiverzin aprecie din ochi că pe teritoriul staţiei toţi îşi primiseră banii.

Începuse să se întunece. În faţa birourilor zăboveau nişte muncitori care n-aveau ce face, luminaţi de felinarele înşiruite de-a lungul clădirii. În apropiere era oprită trăsura lui Fuflîghin. Nevasta acestuia stătea în aceeaşi poză, de parcă n-ar fi coborât toată ziua din echipaj. Îşi aştepta soţul, intrat ca să-şi ia banii.

Brusc, începu o burniţă amestecată cu lapoviţă. Vizitiul se dădu jos de pe capră ca să ridice coviltirul de piele. În timp ce acesta, cu piciorul proptit în fundătura trăsurii, se chinuia să desfacă distanţierele, Fuflîghina admira mărgelele argintii ale burniţei, care pâlpâiau în lumina felinarelor. Îşi aruncă privirea fixă şi visătoare peste capetele muncitorilor cu o asemenea expresie, încât ai fi zis că, la nevoie, această privire ar putea

trece nestingherită prin ei, ca prin ceaţă şi promoroacă.

Tiverzin remarcă din întâmplare această expresie şi i se făcu scârbă. Trecu pe lângă ea fără s-o salute şi nu mai intră după leafă, ca să nu dea nas în nas cu soţul acesteia. Se duse spre partea mai puţin luminată, spre atelierele lângă care se zărea cercul negru al plăcii turnante, cu şinele ei îndreptate spre depou.

– Tiverzin! Kuprik! îl strigară câteva voci din întuneric. În dreptul atelierelor se adunase o mulţime de oameni. Dinăuntru se auzeau ţipetele cuiva şi plânsetele unui copil. Kiprian Savelievici, scapă-l pe băiatul ăla, îi spuse o femeie din mulţime.

Ca de obicei, bătrânul meşter Piotr Hudoleev îl chelfănea pe ucenicul Iusupka, mica lui jertfă dintotdeauna.

Hudoleev nu fusese întotdeauna un tiran al ucenicilor, un beţiv şi-un bătăuş. Cândva bravul meşter atrăgea privirile fetelor de negustori şi de preoţi de prin suburbiile industriale ale Moscovei. Însă mama lui Tiverzin, care pe atunci tocmai terminase şcoala eparhială, n-a vrut să se mărite cu el, preferându-l pe un coleg de-al lui, pe mecanicul de locomotivă Saveli Nikitici Tiverzin.

După vreo cinci ani de când aceasta rămăsese văduvă (Saveli Nikitici avusese parte de o moarte îngrozitoare, arzând de viu în 1888, într-un accident, care făcuse mare scandal la vremea lui, când se ciocniseră două trenuri), Piotr Petrovici îşi reînnoise peţitul, însă fusese iarăşi refuzat. De atunci Hudoleev s-a pus pe băutură şi a început să-şi facă de cap, răzbunându-se pe toată lumea care, după cum credea el, era vinovată de toate ghinioanele lui de-acum.

Iusupka era fiul lui Ghimazetdin, portarul blocului în care locuia Tiverzin. Acesta îl luase pe băiat sub protecţia lui, ceea ce făcea ca Hudoleev să-l urască şi mai mult.

– Cum ţii pila, asiatule! urla Hudoleev, trăgându-l pe Iusupka de păr şi cărându-i pumni în spinare. Aşa se curăţă piesele turnate? Te-ntreb: multe lucruri o să-mi mai strici, mireasă tătărească, alia mulla ochi piezişi ce-mi eşti?

– O, nu mai fac, nene, nu mai fac! O, mă doare!

– De-o mie de ori ţi-am spus: mai întâi tragi mandrina şi pe urmă înşurubezi pivotul. Dar el face tot cum îl taie capul. Mai că nu mi-ai rupt axul, afurisitule!

– De ax nici nu m-am atins, zău aşa, nene.

– De ce baţi băiatul? îl întrebă Tiverzin făcându-şi loc prin

mulţime.

– Cine are mintea-ntreagă, în cearta altora nu se bagă! i-o reteză Hudoleev.

– Te întreb de ce baţi băiatul.

– Iar eu îţi zic să-ţi vezi de drum, social-comandore. Ar trebui să-l omor pe nemernicul ăsta. Mai că nu mi-a rupt axul. Ar trebui să-mi sărute mâinile că a scăpat cu zile, diavol saşiu. Nu l-am tras decât de urechi şi l-am jumulit un pic de păr.

– Crezi că ar trebui să-i suceşti gâtul? Ar trebui să-ţi fie ruşine, Hudolei. Eşti meşter bătrân, ţi-a albit părul în cap şi n-ai niciun pic de minte.

– Vezi-ţi de treabă, îţi zic, cât mai eşti întreg. Nu mă-nvăţa tu pe mine, că te omor, cur de căţea ce eşti! Te-a fătat mă-ta pe traverse, chiar sub nasul lui tac-tu! O cunosc eu pe târfa de mă-ta, ştiu cum dă din coadă, căţeaua!

Ce a urmat nu a durat mai mult de un minut. Au pus amândoi mâna pe ce-au nimerit pe lângă strunguri, unde erau aruncate scule grele şi bucăţi de fier. S-ar fi omorât unul pe altul, dacă oamenii n-ar fi sărit imediat să-i despartă. Ţinuţi de mulţime, Hudoleev şi Tiverzin rămăseseră cu capetele plecate, aproape atingându-şi frunţile. Erau albi la faţă şi cu ochii injectaţi. De furie, nu puteau scoate o vorbă. Mai mulţi oameni îi ţineau cu mâinile răsucite la spate. Minute în şir, adunându-şi toate puterile, încercară să se smulgă, zvârcolindu-se abitir şi târându-i după ei pe tovarăşii lor care se ţineau bine. Nasturii şi copcile de pe hainele lor săriseră care încotro, cămăşile le alunecaseră de pe umerii goi. Hărmălaia din jurul lor nu înceta nicio clipă.

– Dalta! Ia-i dalta din mână, că-i sparge capul. Uşurel, uşurel, nea Piotr, că-ţi rupem mâinile! Da’ mult o să ne mai jucăm cu ei? Despărţiţi-i, puneţi-i sub lacăt şi gata!

Deodată, cu un efort supraomenesc, Tiverzin se scutură de oamenii agăţaţi de el şi într-o clipă ajunse la uşă. Ceilalţi dădură să se ia după el, dar, văzând că n-are de gând să sară iarăşi la bătaie, îl lăsară în plata Domnului. Trânti uşa şi porni înainte, fără să se mai uite în urmă. Se scufundă în umezeala toamnei, în noapte, în întuneric.

– Vrei să le faci bine, iar ei îţi bagă cuţitu-n coaste, bombănea Tiverzin, fără să-şi dea seama în ce direcţie merge şi de ce.

Această lume a mârşăviei şi falsului, în care o cucoană bine hrănită îşi permite să-i privească în felul acesta pe proştii de

muncitori şi un beţiv, o victimă a acestor rânduieli, se desfată bătându-şi joc de aproapele – această lume deci o ura acum mai mult ca oricând. Mergea repede, de parcă iuţeala paşilor lui ar fi putut apropia timpul când pe lume totul va fi raţional şi armonios, cum era acum în capul lui înfierbântat. Ştia că toate năzuinţele lor din ultimele zile, tulburările de la calea ferată, cuvântările la mitinguri şi hotărârea de a intra în grevă, care încă nu fusese pusă în aplicare – toate acestea erau părţi disparate dintr-un drum lung, care urma să fie străbătut până la capăt.

Însă acum era atât de agitat, încât ar fi vrut să parcurgă acest drum în fugă, fără să-şi tragă respiraţia. Nu ştia unde merge, depăna doar paşi mari, însă picioarele lui ştiau foarte bine încotro îl poartă.

Mult timp Tiverzin nu a bănuit că, după ce el şi cu Antipov plecaseră din bordeiul săpat în pământ, comitetul luase decizia de începere a grevei chiar în seara aceea. Tot atunci, membrii comitetului hotărâseră locul unde trebuia fiecare să meargă şi oamenii pe care trebuiau să-i înlocuiască. Când din atelierul de reparaţii locomotive, ca din adâncul sufletului lui Tiverzin, răsună sirena răguşită, al cărei şuierat devenea treptat mai insistent şi mai uniform, mulţimea care, îndreptându-se spre oraş, ajunsese deja în dreptul semaforului de la intrare se contopi cu un nou val de muncitori, care încetaseră lucrul la auzul semnalului dat de Tiverzin din sala cazanelor.

Mulţi ani Tiverzin a crezut că el singur oprise atunci lucrul şi circulaţia trenurilor pe sectorul lor de cale ferată. Abia la procesele ulterioare, la care era judecat prin cumul şi nu era acuzat de incitare la grevă, a înţeles şi el că se înşelase.

Uşile se deschideau, se auzeau întrebări:

– Unde-i chemată lumea?

Din întuneric se răspundea:

– Ce, eşti surd? S-a dat alarma. Ne cheamă să stingem vreun incendiu.

– Dar unde arde?

– Dacă sună sirena înseamnă că arde.

Iar se trânteau uşile, apăreau alţi oameni, se auzeau alte glasuri.

– Pe dracu’ foc! Tâmpitule! Nu-l mai ascultaţi! Asta-nseamnă că nu mai lucrăm, ai priceput? Iată-ţi jugul mişelesc, eu nu te mai slugăresc. Acasă, fârtaţi!

Tot mai mulţi oameni se alăturau celor adunaţi. Calea ferată intrase în grevă.

7

Abia a treia zi Tiverzin ajunse acasă, îngheţat până la oase, nedormit şi nebărbierit. În ajun se lăsase un ger neobişnuit de crunt pentru data din calendar şi Tiverzin era îmbrăcat ca de toamnă. La intrare îl întâmpină portarul Ghimazetdin:

– Vă mulţumesc, domnule Tiverzin, spuse el repede. I-ai luat apărare Iusup. Eu rugat la Domnul pentru tine.

– Te-ai ţicnit, Ghimazetdin? Ce domn sunt eu în faţa ta? Las-o moartă. Spune mai iute, că mi-e frig de mor.

– Nu frig, ţie cald, Savelici. Ieri cu mama Marfa Gavrilovna cumpărăm de la Gara de mărfuri un şopron plin cu lemne. Lemne bune, uscate, de mesteacăn.

– Mulţumesc, Ghimazetdin. Dar văd că mai vrei să-mi spui ceva. Dă-i drumul, fiindcă am îngheţat de tot.

– Vrut spus să nu dormi acasă, Savelici, trebuie dat la fund. Poliţai întrebat, sectorist întrebat cine umblă aici. Eu spus: nu umblă nimeni. Ajutorul, zic, umblă, brigada de la locomotive umblă, calea ferată umblă. Dară ca cineva străin, nu-nu!

Blocul în care burlacul de Tiverzin locuia împreună cu mama lui şi fratele mai mic, care este căsătorit, aparţinea bisericii Sfânta Treime din apropiere. Printre chiriaşi erau câţiva clerici, două artele de măcelari şi vânzători de fructe, care mai mult bârfeau decât negustoreau la tarabele lor din oraş, însă majoritatea chiriaşilor o constituiau funcţionarii mărunţi de la calea ferată Moscova-Brest.

Clădirea era din piatră cu galerii exterioare din lemn care, din patru părţi, înconjurau curtea interioară nepavată, murdară. Spre galerii se înălţau scări alunecoase din lemn, care miroseau a pisici şi varză murată. Pe paliere erau amplasate latrinele şi cămările închise cu lacăte.

Fratele lui Tiverzin, luat soldat la război, fusese rănit lângă Favangou. Acum era internat la spitalul din Krasnoiarsk, unde, pentru a-l întâlni şi a-l lua acasă, plecase soţia împreună cu cele două fete ale lor. Feroviari din tată-n fiu, Tiverzinii erau oameni sprinteni şi străbăteau Rusia în lung şi-n lat, având permise gratuite de călătorie. Acum locuinţa era aproape goală, nu mai rămăseseră în ea decât Tiverzin şi maică-sa.

Apartamentul era la etajul întâi. Pe galerie, în dreptul uşii de la intrare, era un butoi cu apă, umplut în fiecare zi de sacagiu. Când Kiprian Savelievici urcă la catul său, văzu capacul butoiului împins într-o parte şi cana de tablă uitată pe crusta de gheaţă formată deasupra apei.

– Prov trebuie să fi fost pe-aici, îşi zise Tiverzin, zâmbind. Bea şi nu se mai satură. Parcă ar fi un sac fără fund şi pântecele i-ar fi cuprins de flăcări.

Prov Afanasievici Sokolov, un psalmist arătos şi încă destul de tânăr, era o rudă îndepărtată de-a Marfei Gavrilovna.

Kiprian Savelievici desprinse cana de pe pojghiţa de gheaţă, împinse capacul la loc şi trase de mânerul clopoţelului de la intrare. Uşa se deschise învăluindu-l în mirosul familiar al casei şi într-un abur plăcut.

– Ai făcut cald, mamă. E cald şi bine.

Maicăsa i se aruncă de gât, îl îmbrăţişă şi începu să plângă. El îi mângâie părul, aşteptă câteva clipe, apoi o îndepărtă de el.

– Curajul cucereşte cetăţi, mamă, spuse el încet. Pe toată magistrala nu mai lucrează nimeni, de la Moscova până la Varşovia.

– Ştiu. De asta plâng. O să ai necazuri. Ar trebui, Kuprinka, să pleci de-aici, cât mai departe.

– Mai că nu mi-a rupt gâtul drăguţul tău prieten, simpaticul tău amorez, Piotr Petrov.

Voia s-o facă să râdă. Ea nu înţelese gluma şi îi răspunse serioasă:

– E păcat să-ţi râzi de el, Kuprinka. Ar trebui să-ţi fie milă. E-un om fără noroc, un suflet rătăcit.

– L-au arestat pe Paşka Antipov. Pe Pavel Ferantopovici. Au venit noaptea, i-au făcut percheziţie, i-au întors casa cu fundul în sus. Pe deasupra, Daria e bolnavă de tifos, la spital. Dimineaţă l-au luat. Pavluşka, băiatul lor care învaţă la gimnaziul real, a rămas singur acasă, doar cu mătuşă-sa, care-i surdă. În plus, vor să le facă vânt din casă. Cred că ar trebui să-l luăm noi pe băiat. Ce a vrut Prov?

– De unde ştii că a fost pe-aici?

– Am văzut butoiul neacoperit şi cana rămasă pe gheaţă. M-am gândit că Prov cel fără fund trebuie să fi supt ceva apă.

– Ce isteţ eşti tu, Kuprinka. Ai dreptate. Prov a fost. Prov Afanasievici. A dat fuga să ceară nişte lemne cu împrumut. I-am dat. Dar tare proastă mai sunt! Lemne! De lemne-mi arde mie!

Prov mi-a adus o veste pe cinste! Zice-se că ţarul a semnat un manifest pentru ca toate să fie aşezate din nou, pentru ca nimeni să nu mai fie prigonit, iar ţăranilor să li se dea pământ şi toţi oamenii să fie egali în drepturi cu aristocraţii. Cică ucazul e semnat, n-a mai rămas decât să fie adus la cunoştinţa poporului. De la Sinod s-a mai trimis o petiţie, să se bage în ectenie sau cum i s-o mai fi zicând rugăciunii ăsteia de mulţumire, nu vreau să mint. Provuşka mi-a spus cum se zice, dar am uitat.

8

Patulea Antipov, fiul lui Pavel Ferantopovici, care fusese arestat, şi al Dariei Filimonovna, internată în spital, veni să locuiască la familia Tiverzin. Era un băiat curăţel, cu trăsături regulate, cu părul bălan, pieptănat cu cărare la mijloc. Mereu îşi domolea chica cu peria şi-şi aranja pe el vestonul şi centura cu cataramă, care avea pe ea însemnele gimnaziului real. Patulea avea un deosebit simţ al observaţiei şi te făcea să râzi până la lacrimi. Imita foarte bine şi cu mult haz tot ce vedea şi auzea.

La puţin timp de la manifestul din 17 octombrie fusese plănuită o mare demonstraţie, care trebuia să străbată toată Moscova, de la bariera Tver până la bariera Kaluga. Era o întreprindere de tipul „copilul cu şapte moaşe rămâne cu buricul netăiat”. Câteva organizaţii revoluţionare implicate în această întreprindere s-au certat între ele şi, una câte una, au renunţat, însă, după ce au aflat că în dimineaţa stabilită oamenii au ieşit totuşi în stradă, şi-au trimis în grabă reprezentanţii la faţa locului.

În ciuda împotrivirilor lui Kiprian Savelievici, Marfa Gavrilovna se dusese la demonstraţie împreună cu veselul şi vorbăreţul Patulea.

Era o zi uscată şi geroasă de început de noiembrie, cu cerul plumburiu şi calm, din care se cerneau fulgi rari ce se roteau îndelung înainte de a cădea pe pământ şi de a se îndesa, ca un praf pufos şi cenuşiu, în hârtoapele de pe caldarâm.

În josul străzii venea puhoi de lume într-o adevărată babilonie: feţe, feţe şi iar feţe, paltoane văcsuite şi căciuli de miel, bătrâni, liceene şi copii, feroviari în uniforme, muncitori de la parcul de tramvaie şi de la centrala telefonică, cu cizme ce le treceau de genunchi şi scurte de piele, gimnazişti şi studenţi.

Câtva timp cântară „Varşovianka”. „V-aţi jertfit” şi „La

Marseillaise”, însă bărbatul, care mersese cu spatele în faţa coloanei şi, ridicându-şi şi coborându-şi mâna în care ţinea cuşma, dirijase corul, încetă brusc cântecul, îşi pusese căciula în cap şi, întorcându-se cu spatele la procesiune, o pornise înainte, trăgând cu urechea la ce vorbeau ceilalţi organizatori grupaţi la câţiva paşi înaintea demonstranţilor. Cântecul se destrămă, apoi încetă cu totul. Se făcu auzit scârţâitul paşilor mulţimii pe strada îngheţată.

Nişte binevoitori le comunicaseră iniţiatorilor procesiunii că demonstraţia este aşteptată mai încolo de cazaci. Despre ambuscada pregătită li se telefonase dintr-o farmacie situată foarte aproape de locul cu pricina.

– Asta-i situaţia, spuneau iniţiatorii. Trebuie să fim calmi şi să nu ne pierdem cu firea. Ocupăm prima clădire publică întâlnită în drum, le spunem oamenilor ce primejdie ne aşteaptă şi ne împrăştiem câte unul.

Începură să se contrazică în legătură cu clădirea care ar fi fost mai potrivită. Unii propuneau Societatea Negustorilor, alţii Şcoala Tehnică Superioară, alţii Şcoala de Corespondenţi cu Străinătatea.

În timpul discuţiei lor ajunseră la colţul unei clădiri de stat, tot o instituţie şcolară, care era aproape la fel de bună de adăpost ca şi cele pe care le enumeraseră.

Când rândurile din faţă ajunseră în dreptul lor, căpeteniile urcară pe platforma semicirculară a scării şi, prin semne, opriră procesiunea. Numeroasele caturi ale uşii de la intrare fură deschise şi alaiul întreg, şubă după şubă şi căciulă după căciulă, începu să se reverse în holul şcolii şi să urce pe scara principală.

– În sala de festivităţi! În sala de festivităţi! strigau din spate voci izolate, însă mulţimea înainta, afundându-se în profunzimea clădirii, intrând pe coridoare şi prin sălile de clasă.

După ce, în sfârşit, izbutiră să îndrepte publicul pe calea cea bună şi să-l invite să ia loc, conducătorii încercară de câteva ori să prevină lumea de capcana care li se pregătea, dar nimeni nu-i băga în seamă. Oprirea şi ocuparea acestui spaţiu închis fuseseră interpretate ca o invitaţie la un miting improvizat care, de fapt, începu pe loc.

După ce merseseră atâta şi cântaseră, oamenii voiau să stea puţin jos şi să tacă, astfel încât acum altcineva să le facă treaba şi să răguşească strigând. În comparaţie cu plăcerea principală

a odihnei, nu mai aveau nici importanţă micile contradicţii ale vorbitorilor care, de fapt, erau întru totul solidari.

De aceea cel mai mult succes îl avu oratorul cel mai prost, care nu-i obosise pe oameni prin inteligenţa cuvintelor sale. Fiecare vorbă rostită era urmată de murmure aprobatoare. Toţi erau imediat de acord cu el, strigau „Ruşine!”, se apucară să alcătuiască o telegramă de protest şi deodată, plictisiţi de monotonia vocii lui, se ridicară ca un singur om, uitând cu totul de orator, căciulă după căciulă şi rânduri-rânduri coborâră scara şi ieşiră în stradă. Procesiunea continuă.

În timpul acestui miting, afară începuse să ningă, străzile deveniseră albe. Ninsoarea se înteţea.

Când atacară dragonii, în prima clipă, oamenii din primele rânduri nici nu-şi dădură seama că se întâmplă ceva. Deodată, din faţă, un vuiet tot mai puternic se rostogoli spre ei, ca atunci când se strigă „Ura!” din mii de piepturi. Ţipete de „Ajutor!” şi „Ucigaşilor!”, alte multe asemenea rostiri scurte se amestecau într-un tumult ce nu putea fi desluşit. Aproape în aceeaşi clipă, purtate parcă de valul acestor strigăte, prin coridorul îngust, format în gloata repezită în lături, trecură iute şi fără zgomot boturi şi coame de cai, de deasupra cărora călăreţii îşi agitau săbiile.

O jumătate de pluton străbătu mulţimea, se întoarse, se alinie şi se înfipse în coada procesiunii. Începu măcelul.

Câteva minute mai târziu strada era aproape pustie. Oamenii se împrăştiaseră pe străduţele laterale. Ninsoarea era mai rară. Seara era uscată, ca desenată în cărbune. Deodată soarele, care cobora undeva îndărătul clădirilor de după un colţ, începu să arate parcă cu degetul spre tot ce era roşu pe stradă: la cuşmele cu fundurile roşii ale dragonilor, la pânza unui steag roşu căzută pe caldarâm, la urmele de sânge care, pe zăpada albă, închipuiau dâre subţiri şi puncte.

Pe marginea bordurii se târa în patru labe, gemând, un om cu ţeasta crăpată. Din jos, în linie, înaintau câţiva cavalerişti. Se întorceau de la capătul străzii, unde-i purtase iureşul urmăririi. Aproape printre picioarele cailor se împleticea Marfa Gavrilovna, cu broboada alunecată spre ceafă şi strigând cât putea de tare, cu un glas care parcă nu era al ei: „Paşa! Patulea!”.

Băiatul fusese tot timpul alături de ea şi o făcuse să râdă maimuţărindu-l cu mare artă pe ultimul orator. Însă dispăruse

brusc în învălmăşeala provocată de atacul dragonilor.

În încăierare, Marfa Gavrilovna primise o şfichiuire de cravaşă şi, deşi n-o simţise prin caţaveica ei vătuită, îl blestemase şi-l ameninţase cu pumnul pe cavaleristul care se îndepărta în goană; era indignată de faptul că acesta îndrăznise s-o lovească pe ea, femeie bătrână, de faţă cu atâta lume.

Marfa Gavrilovna aruncă priviri îngrijorate pe ambele margini ale străzii. Din fericire, îl văzu pe băiat pe trotuarul celălalt, într-un intrând format de peretele unei dughene de coloniale şi portalul unei case de piatră, în care se înghesuise un ciopor de gură-cască aflaţi întâmplător pe stradă.

Îl împinsese acolo, cu crupa şi cu coastele calului, un dragon care călărea pe trotuar. Îl distra frica lor şi, astupându-le ieşirea, făcea sub nasul lor volte şi piruete de manej, îşi dădea calul cu spatele înapoi şi, încet, ca la circ, îl făcea să se cabreze. Deodată acesta îşi văzu camarazii care se întorceau la pas, dădu pinteni calului şi din două-trei sărituri îşi ocupă locul în formaţie.

Oamenii înghesuiţi în intrând se împrăştiară. Paşa, care mai înainte n-avusese curaj să zică nici pâs, se repezi spre bătrână.

O porniră spre casă. Tot drumul Marfa Gavrilovna bombăni:

– Ucigaşi blestemaţi, criminali afurisiţi! Oamenii se bucură, ţarul le-a dat libertate, iar ăştia se pun de-a curmezişul! Vor să spurce totul, să întoarcă pe dos fiecare vorbă.

Era furioasă pe dragoni, pe lumea întreagă și, în aceste clipe, chiar şi pe fiul ei îi era ciudă. La furie i se părea că tot ce se întâmplă acum e din pricina zăpăciţilor lui Kuprinka, pe care-i poreclea neisprăviţi şi nepricopsiţi.

– Năpârci veninoase! Ce mai vor, bezmeticii? Cine să mai ştie! Latră şi flecăresc. Iar vorbăreţul ăsta, cum îl cheamă, Paşenka? Arată-mi, drăguţule, arată-mi. Oh, mor de râs, nu altceva. Zău că parcă ai fi el. Tru-ru ru-ru-ru. Las’ că-ţi arăt eu ţie, gândac ghebos, coadă de gloabă ce eşti!

Acasă se apucă să-şi ia fiul la rost: adică cum, la anii ei, s-o şfichiuiască la fund un tont pistruiat, cocoţat pe-o mârţoagă?

– Zău, mamă, mă iei la rost degeaba! Parcă aş fi vreun sotnic de cazaci sau vreun şeic de jandarmi!

9

Nikolai Nikolaevici era la fereastră când apăru mulţimea

fugărită. Înţelese că demonstraţia fusese împrăştiată şi câtva timp îl căutase din priviri pe Iura. Totuşi, printre oamenii care fugeau nu zări niciun cunoscut, doar o dată i se năzărise că trecuse repede feciorul lui Dudorov (Nikolai Nikolaevici uitase cum îl cheamă), un zăpăcit care de-abia ce scăpase de glontele înfipt în umărul stâng şi care iarăşi îşi face de cap prin locuri primejdioase.

Nikolai Nikolaevici era venit de la Petersburg din toamnă. La Moscova n-avea locuinţă personală, dar la hotel n-avea chef să stea. Se oprise la familia Sventiţki, cu care era rudă de departe. Aceştia îi puseseră la dispoziţie cabinetul de sus, din colţul mezaninului.

Această clădire cu etaj, prea mare pentru soţii Sventiţki, care nu aveau copii, era închiriată din timpuri imemoriale de familia lor de la prinţii Dolgoruki. Proprietatea Dolgorukilor, cu trei curţi, cu grădină şi cu o mulţime de construcţii în stiluri diferite, amplasate la întâmplare, dădea în trei stradele şi îşi păstra vechea denumire, Târguşorul de Făină.

În pofida celor patru ferestre, cabinetul era întunecos. Era înţesat cu cărţi, hârtii, covoare şi gravuri. Din cabinet se putea ieşi în balconul care, ca un semicerc, înconjura colţul clădirii. Uşa dublă de sticlă a balconului era chituită pentru iarnă.

Prin două ferestre şi prin geamul uşii de la balcon se putea vedea o stradă în toată lungimea ei: drumul de sanie dispărând în depărtare, căsuţele nealiniate, gardurile strâmbe.

Din livadă se întindeau până în birou umbre liliachii. Copacii se uitau pe furiş în cameră, părând că vor să-şi întindă pe duşumea crengile încărcate de chiciura ce semăna cu nişte dâre violacee de stearină întărită.

Nikolai Nikolaevici privea străduţa şi îşi amintea de Gapon[1], Gorki, de vizita la Vitte[2], de scriitorii la modă. Din balamucul acela o ştersese încoace, în tihna şi pacea primei capitale, ca să scrie cartea plănuită. Dar ţi-ai găsit! A nimerit din lac în puţ. În fiecare zi are prelegeri şi conferinţe, care nu-l lasă să-şi tragă sufletul. Ba la Cursurile Superioare de Fete, ba la Societatea de Religie şi Filosofie, ba la Crucea Roşie, ba la Fondul Comitetului de Grevă. Bine-ar fi să poată evada în Elveţia, în liniştea unui

[1] *Gapon* – preot, unul dintre conducătorii demonstraţiilor din anul 1905, desfăşurate în faţa Palatului de Iarnă. Suspectat că ar fi agent provocator, a fost linşat de manifestanţi (n.t.).

[2] *Vitte* – primul ministru al Rusiei în 1905 (n.t.)

canton înconjurat de păduri. Tihna şi seninul să plutească deasupra lacului, să vadă cerul şi munţii, să simtă văzduhul sonor, plin de ecouri, parcă mereu la pândă.

Nikolai Nikolaevici se desprinse de fereastră. Simţea nevoia să meargă în vizită la cineva sau măcar să se plimbe fără niciun scop. Însă imediat îşi aminti că trebuie să vină Vîvolocinikov, un tolstoian care-şi anunţase vizita. Renunţă la ieşirea din casă şi începu să se plimbe prin cameră. Gândurile îi zburară spre nepotul lui.

Când îşi părăsise orăşelul uitat de lume de pe Volga şi se mutase la Petersburg, Nikolai Nikolaevici îl adusese pe Iura la Moscova, unde avea multe rude: familiile Vedeniapin, Ostromîslenski, Seliavin, Mihaelis, Sventiţki şi Gromeko. Pentru început, Iura rămăsese la zăpăcitul şi flecarul bătrân Ostromîslenski, pe care cimotiile îl gratulau cu diminutivul de Fedka. Fedka trăia în taină cu pupila sa, Motia, şi de aceea se considera un iconoclast al moralei, un partizan al cine ştie cărei idei. Dar nu îndreptăţise încrederea acordată şi chiar se dovedise a fi mână lungă, intrând în banii încredinţaţi pentru întreţinerea lui Iura. Iura fusese mutat în familia profesorului Gromeko, unde stătea şi în prezent.

În familia Gromeko, Iura era înconjurat de o atmosferă cât se poate de potrivită.

– Au format un fel de triumvirat, se gândea Nikolai Nikolaevici: Iura, colegul lui de clasă de la gimnaziu, Gordon, şi fiica gazdei, Tonia Gromeko. Această alianţă tripartită citise şi răscitise *Sensul iubirii*[1] şi *Sonata Kreutzer*[2] şi-şi pierduse simţul măsurii predicând castitatea.

Adolescenţa trebuie să treacă prin toate freneziile purităţii. Însă ei exagerează, se smintesc.

Sunt grozav de excentrici, rămânând totuşi copii. Zona senzualităţii, care îi tulbură atât de mult, o numesc, cine ştie de ce, „trivialitate”, cuvânt pe care-l utilizează cu rost şi fără rost. Cuvântul nu-i deloc bine ales! „Trivialitate” înseamnă la ei şi vocea instinctului, şi literatura pornografică, şi exploatarea femeii, şi aproape tot ce ţine de lumea fizică. Roşesc şi pălesc atunci când rostesc acest cuvânt!

– Dacă aş fi fost eu la Moscova, îşi zicea Nikolai Nikolaevici, n-aş fi lăsat lucrurile să ajungă atât de departe. Pudoarea este

[1] *Sensul iubirii* – eseu al celebrului filosof Vladimir Soloviov (n.t.).

[2] *Sonata Kreutzer* – roman de Lev Tolstoi (n.t.).

necesară şi, în anumite limite...

– A, Nil Feoktistovici! Poftim! exclamă el şi ieşi în întâmpinarea musafirului.

10

În cameră intră un bărbat gras, îmbrăcat într-o cămaşă cenuşie, peste care avea trecută o curea lată din piele. Avea pâslari în picioare, iar nădragii îi făceau genunchi. Lăsa impresia unui om de treabă, cu capul în nori. Pe nas îi sărea de mama focului un pince-nez mic, legat cu o panglică lată şi neagră.

Se dezbrăcase în vestibul, dar nu dusese la bun sfârşit această iniţiativă. Nu-şi scosese fularul, care i se târa pe duşumea şi avea mâinile ocupate cu pălăria rotundă din fetru. Aceste obiecte îi stânjeneau mişcările şi tot din cauza lor nu putea strânge mâna lui Nikolaevici, nici nu putea măcar rosti cuvintele de bun găsit, de salut.

– Mmmm, mormăia el încurcat, privind prin colţurile camerei.

– Puneţi-le unde vreţi, spuse Nikolai Nikolaevici, redându-i astfel lui Vîvolocinikov darul vorbirii şi stăpânirea de sine.

Era unul dintre discipolii lui Lev Nikolaevici Tolstoi, în capetele cărora ideile acestui geniu veşnic neliniştit se instalaseră ca să guste din tihna prelungă, netulburată de nimic, în decursul căreia se minusculizau implacabil.

Vîvolocinikov venise să-l roage pe Nikolai Nikolaevici să ţină o conferinţă la o şcoală oarecare, conferinţă organizată în beneficiul deţinuţilor politici.

– Am mai ţinut o conferinţă la şcoala asta.

– În beneficiul deţinuţilor politici?

– Da.

– Trebuie să mai ţineţi una.

Nikolai Nikolaevici protestă puţin, apoi acceptă.

Obiectul vizitei fiind epuizat, Nikolai Nikolaevici nu-şi mai reţinea oaspetele, care ar fi putut să se ridice şi să plece. Însă lui Vîvolocinikov i se părea că n-ar fi frumos să plece aşa de repede. La despărţire, simţea nevoia să spună ceva vioi, lipsit de afectare. Aşa că începu o discuţie tărăgănată şi neplăcută.

– O faceţi pe decadentul? Aţi căzut în misticism?

– Cum vine asta?

– Sunteţi un om pierdut. Mai ţineţi minte zemstva?

– Bineînţeles. Am lucrat împreună la alegeri.

– Ne zbăteam pentru şcolile rurale şi pentru şcolile normale. N-aţi uitat?

– Sigur că nu. Luptele au fost crâncene. Abia după aceea, mi se pare, aţi trecut la sănătate ocupându-vă de asistenţa publică. Nu-i aşa?

– Da, un timp. Iar acum aceşti fauni şi nenufari, aceşti efebi şi „Să fim ca soarele”[1]... Nici mort nu-mi vine a crede. Un om inteligent, cu simţul umorului, care cunoaşte atât de bine poporul... Lăsaţi-mă, vă rog... sau, poate, ating... ceva sfânt?

– De ce să aruncăm vorbele la întâmplare? Ce rost are să ne certăm? Doar nu-mi cunoaşteţi gândurile.

– Rusia are nevoie de şcoli şi spitale, nu de fauni şi nenufari.

– Nimeni nu neagă acest lucru.

– Mujicul e gol şi se umflă de foame...

Discuţia continua, presărată cu astfel de salturi. Ştiind de la bun început că nu face să încerce, Nikolai Nikolaevici începu să-i explice prin ce se simte apropiat de unii poeţi simbolişti, apoi trecu la Tolstoi.

– Până la un anumit punct sunt cu voi. Însă Lev Nikolaevici spune că omul, cu cât se apropie de frumuseţe, cu atât mai mult se îndepărtează de bine.

– Şi dumneavoastră credeţi că lucrurile stau invers? Lumea o vor salva frumuseţea, misterele şi mai ştiu eu ce, Rozanov şi Dostoievski?

– Staţi puţin, vă spun eu singur ce cred. Cred că, dacă bestia care dormitează în om poate fi înfrânată prin ameninţare, prin puşcărie sau prin crunta răsplată pe lumea cealaltă, atunci emblema cea mai înaltă a omenirii ar fi dresorul de la circ cu biciul în mână, nu predicatorul care se jertfeşte pentru oameni. Însă problema e că, de secole, nu ciomagul, ci muzica l-a făcut pe om superior animalelor, forţa irezistibilă a adevărului neînarmat, atracţia exemplului lui. Până acum se credea că lucrul cel mai important din *Evanghelie* sunt sentinţele morale şi regulile conţinute în porunci, însă pentru mine e mai important faptul că Hristos vorbeşte în pilde luate din viaţă, explicând adevărul cu ajutorul lumii cotidianului. La baza acestor lucruri există ideea că între muritori comunicarea este

[1] *Să fim ca soarele* – titlul unui volum de versuri al poetului simbolist Konstantin Balmont (n.t.).

nemuritoare şi că viaţa este simbolică pentru că este semnificativă.

– N-am priceput o iotă. Mai bine aţi scrie o carte despre asta.

După plecarea lui Vîvolocinikov, Nikolai Nikolaevici căzu pradă unei enervări grozave. Era supărat pe el însuşi că i-a flecărit prostănacului de Vîvolocinikov o parte din gândurile lui secrete, fără să fi produs niciun efect asupra acestuia. Aşa cum se întâmplă uneori, enervarea lui Nikolai Nikolaevici îşi schimbă brusc direcţia. Uită cu totul de Vîvolocinikov, ca şi cum un asemenea om nici n-ar exista pe lume. Îşi aminti altă întâmplare. Nu ţinea un jurnal, dar o dată sau de două ori pe an îşi nota într-un caiet gândurile care îl frapaseră în mod deosebit. Scoase caietul şi începu să aştearnă pe hârtie rânduri mari, caligrafice. Iată ce scrise:

„Toată ziua n-am fost în apele mele din pricina proastei de Schlesinger. Vine de cu dimineaţă, stă până la prânz şi, timp de două ceasuri, mă chinuie citindu-mi o aiureală. Textul în versuri al poetului simbolist A., pentru simfonia cosmogonică a compozitorului B., cu spirite ale planetelor, cu vocile celor patru stihii etc., etc. Am răbdat cât am răbdat, însă în cele din urmă n-am mai rezistat şi i-am spus să mă scutească.

Am înţeles totul dintr-o dată. Am înţeles de ce toate acestea sunt ucigător de insuportabile şi false chiar în *Faust.* E vorba de un interes prefăcut, artificial. Omul modern nu are nevoie de aşa ceva. Când îl incită tainele universului, se afundă în fizică, nu în hexametrii lui Hesiod.

Şi problema nu-i doar cea a anacronismului acestor forme, a faptului că sunt depăşite. Nu e vorba de faptul că aceste spirite ale focului şi apei îmbracă iarăşi în umbre confuze ceea ce e limpede pus în lumină de ştiinţă. Problema e că acest gen contrazice întreg spiritul artei de astăzi, esenţa ei, mobilurile ei.

Aceste cosmogonii au fost fireşti pe pământul de altădată, când populaţia era încă rară şi nu pusese în umbră natura. Pe faţa pământului încă mai umblau mamuţii şi oamenii încă nu uitaseră dinozaurii şi dragonii. În ochii omului, natura era atât de la vedere şi atât de feroce, încât o simţea înşfăcându-l de ceafă şi, poate, era încă plină de zei. Erau primele file ale letopiseţului omenirii, care abia începuse să se scrie.

Această lume veche a murit odată cu Roma, din pricina suprapopulării.

Roma nu era decât un talcioc de zei împrumutaţi şi de

popoare cucerite, care se înghesuiau pe două şiruri, în cer şi pe pământ, nu era decât o porcărie încinsă cu trei rânduri de noduri, ca o ocluziune intestinală. Daci, heruli, sciţi, sarmaţi, hiperborei, roţi grele fără spiţe, ochi înfundaţi în grăsime, zoofilie, bărbii duble, peşti hrăniţi cu trupul unor sclavi savanţi, împăraţi analfabeţi. Pe urmă, niciodată n-au mai fost mai mulţi oameni pe lume ca atunci, oameni care sufereau înghesuiţi în coridoarele Coliseului.

Şi iată că în îngrămădirea aceea hidoasă de marmură și aur a venit El, uşor şi înfăşurat în lumină, atât de om, atât de intenţionat provincial, galilean, şi din clipa aceea popoarele şi zeii au încetat să mai existe şi a început era omului, a omului-tâmplar, a omului-plugar, a omului păstor în mijlocul turmei sale, la asfinţitul soarelui, a omului care nu sună câtuşi de puţin mândru[1], a omului purtat cu recunoştinţă prin toate cântecele de leagăn ale mamelor, prin toate picturile din muzeele lumii”.

11

Strada Petrovka făcea impresia unui colţişor de Petersburg mutat la Moscova. Clădiri de aceleaşi dimensiuni pe ambele părţi ale pasajului, intrările sculptate cu bun-gust, librăria, sala de lectură, atelierul de cartografie, o tutungerie foarte bună, un restaurant foarte elegant şi, în faţa acestuia, felinare cu gaz, luminând de sub abajururile lor mate, susţinute de console masive.

Iarna, acest loc afişa un aer de inaccesibilitate distantă. Aici locuiau oameni serioşi, care se respectau şi câştigau bine, liber-profesionişti.

Tot aici închiriase şi Viktor Ippolitovici Komarovski un apartament splendid pentru un burlac ca el, situat la etajul întâi, spre care ducea o scară largă, cu balustradă lată de stejar. Având grijă de toate şi în acelaşi timp neamestecându-se în nimic, Emma Ernestovna, menajera, nu, castelana calmei lui izolări, se ocupa de gospodărie, neauzită şi nevăzută, şi el o plătea cu acea recunoştinţă cavalerească firească pentru un asemenea gentleman şi nu suporta prezenţa în casă a musafirilor şi vizitatoarelor incompatibile cu lumea ei tihnită,

[1] *... a omului care nu sună câtuşi de puţin mândru* – se parafrazează, prin contrazicere, celebra afirmaţie a lui Gorki: *omul e ceva care sună mândru* (n.t.).

supusă pravilelor credinţei de rit vechi. O pace monahală domnea în apartamentul lui, storurile erau trase şi nu vedeai nicăieri niciun fir de praf, ca într-o sală de operaţii.

În fiecare duminică, înaintea prânzului, Viktor Ippolitovici obişnuia să-şi plimbe buldogul pe Petrovka şi pe podul Kuzneţki şi, de fiecare dată, ieşea de după un colţ şi i se alătura Konstantin Ilarionovici Satanidi, un actor, cartofor înrăit.

Îşi continuau împreună plimbarea, şlefuind asfaltul cu tălpile şi făcând schimb de bancuri scurte şi de remarci atât de întretăiate, insignifiante şi dispreţuitoare la adresa tuturor lucrurilor din lume, încât aceste cuvinte, fără nicio pierdere, ar fi putut fi înlocuite cu mârâituri doar pentru a umple ambele trotuare ale podului Kuzneţki cu glasurile lor groase, sonore, gâfâite fără ruşine şi parcă înecate de propria lor vibraţie.

12

Vremea era la fel de urâtă. „Pic-pic-pic”, răpăiau stropii de apă pe tabla burlanelor şi a cornişelor. Acoperişurile îşi trimiteau reciproc mesaje telegrafice, de parcă ar fi fost primăvară. De câteva zile se pornise dezgheţul.

Tot drumul până acasă îl străbătuse fără să-şi dea seama pe unde merge şi abia ajungând acasă înţelese ce s-a întâmplat.

Toţi dormeau. Iarăşi căzu ca într-o transă şi, în această stare de prostraţie, se aşează la masa de toaletă a mamei ei, fără să se fi schimbat de rochia albă, garnisită cu dantele, peste care purta un voal lung. Şi rochia, şi voalul le luase din atelierul mamei pentru o seară, ca şi cum s-ar fi dus la un bal mascat. Şedea în faţa propriei ei imagini reflectate în oglindă şi nu vedea nimic. Apoi îşi încrucişă mâinile pe măsuţă şi-şi culcă pe ele capul.

Dacă află mama, o omoară. O omoară şi se sinucide.

Cum a putut să se întâmple una ca asta? Cum de s-a întâmplat? Acum e prea târziu. Trebuia să se gândească mai înainte.

Acum e, cum s-ar zice, o fiinţă decăzută. E o femeie dintr-un roman franţuzesc şi, mâine, trebuie să meargă la gimnaziu şi să stea în bancă cu celelalte fete, care, în comparaţie cu ea, nu sunt decât nişte prunci. Doamne, cum a putut să se întâmple aşa ceva?

Într-o zi, peste mulţi ani, când va fi posibil, Lara îi va povesti totul Oliei Demina. Olia o va îmbrăţişa şi va izbucni în plâns.

Afară gângureau stropii de apă, dezgheţul delira în legea lui. În stradă, cineva bătea la poarta vecinilor. Lara nu-şi săltă fruntea. Umerii îi tremurau. Plângea.

13

– Oh, Emma Ernestovna, draga mea, n-are importanţă. Mi s-a urât.

Azvârlea pe covor şi pe canapea nişte lucruri, gulere şi manşete, deschidea şi închidea sertarele de la comodă, fără să-şi dea seama ce caută.

Nu mai putea fără ea şi n-avea nicio şansă s-o vadă în cursul acestei duminici. Mişuna ca o fiară prin cameră, fără să-şi găsească locul.

Fata era extraordinară datorită splendorii date de spiritualitatea ei. Mâinile ei erau uluitoare, ca un mod superior de gândire. Umbra ei căzută pe tapetul peretelui părea silueta inocenţei. Cămaşa îi acoperea sânii la fel de strâns şi de naiv cum se întinde o bucată de pânză pe gherghef.

Komarovski bătea darabana pe sticla ferestrei în ritmul cailor care tropoteau fără grabă pe asfaltul pasajului. „Lara”, şopti el închizând ochii şi, în închipuire, capul ei apărea pe braţele lui, capul fetei adormite, cu pleoapele închise, care n-avea de unde să ştie că el o priveşte de ore întregi cum doarme. Părul ei împrăştiat în dezordine pe pernă era ca un fum frumos, care-i făcea ochii lui Komarovski să lăcrimeze şi-i pătrundea în suflet.

Plimbarea lui duminicală fusese un eşec. Cu Jack în lesă, făcuse doar câţiva paşi pe trotuar şi se opri. Îşi închipuise podul Kuzneţki, glumele lui Satanidi, mulţimea de oameni necunoscuţi cu care avea să-şi încrucişeze paşii. Nu, toate acestea sunt mai presus de puterile lui. I s-a urât de toate! Komarovski se întorsese. Câinele se mirase, îi aruncase de jos în sus o privire dezaprobatoare şi o pornise în silă în urma stăpânului.

– Ce vrăjitorie! se gândise el. Ce să însemne toate astea? Ce-o fi asta: sentimentul conştiinţei trezite, al milei sau al căinţei? Sau e îngrijorare? Nu, ştie că-i acasă, în siguranţă. Atunci de ce nu şi-o poate scoate din minte?

Komarovski intrase în hol, urcase scara până la palierul lui şi-i făcuse ocol. Pe hol era o oglindă veneţiană cu steme ornamentale în colţuri. Pete colorate de lumină cădeau de pe luciul oglinzii pe duşumea, pe pervaz. La jumătatea urcuşului

dintre parter şi etajul întâi, Komarovski se oprise.

Nu trebuie să se lase pradă acestui zbucium, acestui dor care îl soarbe! Nu este copil, trebuie să înţeleagă ce îl aşteaptă dacă, dintr-un obiect de distracţie, această fată, fiica răposatului său prieten, acest copil se va transforma în obiectul smintelii lui. Trebuie să-şi vină în fire! Trebuie să-şi rămână credincios sieşi, să nu renunţe la obiceiurile lui. Altfel se alege praful din toate!

Komarovski strânsese tare balustrada lată, până simţise că-l doare mâna, închisese ochii pentru o clipă şi, cu paşi hotărâţi, o pornise înapoi, spre oglinda cu pete colorate de lumină, unde surprinse privirea plină de adoraţie a buldogului. Jack îl privea de jos în sus ridicându-şi capul, ca un pitic bătrân, bălos, cu obrajii scofâlciţi.

Câinele o ura pe fată, îi rupea ciorapii, mârâia la ea şi-şi arăta colţii. Era gelos pe Lara, ca şi cum s-ar fi temut că stăpânul lui se va molipsi de la ea de ceva omenesc.

– Aha, asta-i problema. Crezi că toate vor fi ca mai înainte: Satanidi, mârşăviile, bancurile? Bine, na pentru asta, na, na, na!

Începuse să-şi stâlcească buldogul, lovindu-l cu bastonul şi cu picioarele. Jack se smulsese din lesă, schelălăind şi urlând şi, săltându-şi impetuos fundul, se târâse sus pe scări ca să zgrepţene la uşă şi să i se plângă Emmei Ernestovna.

Aşa trecură multe zile şi săptămâni.

14

Ah, în ce cerc vicios intrase! Dacă, insinuându-se în viaţa ei, Komarovski nu i-ar fi produs decât dezgust, Lara s-ar fi răzvrătit şi ar fi reuşit să scape. Dar lucrurile erau mult mai complicate.

Fata se simţea flatată că un om care i-ar fi putut fi tată, un bărbat frumos, al cărui păr începuse să încărunţească, un om aplaudat la întruniri şi despre care se scrie în ziare, cheltuie bani şi timp cu ea, zice că-i o zeiţă, o duce la teatre şi la concerte, adică, după cum se zice, „o dezvoltă intelectual”.

Şi doar nu era decât o gimnazistă minoră, cu rochie cafenie, participantă tainică la nevinovatele comploturi şi năzbâtii şcolare. Craidoneala lui Komarovski undeva, într-o trăsură, sub nasul vizitiului, sau în vreo lojă, în văzul întregului teatru, o fermeca prin impertinenţa nemascată şi-l incita la imitaţie pe drăcuşorul care se ascundea în ea.

Însă acest elan poznaş, şcolăresc trecea repede. O deprimare

dureroasă şi o frică de sine însăşi se înrădăcinau pentru mult timp în ea. Şi mereu îi era somn, din pricina nopţilor pierdute, din pricina lacrimilor şi a permanentei dureri de cap, din pricina eforturilor depuse pentru pregătirea lecţiilor şi a oboselii fizice generale.

15

Era blestemul vieţii ei, îl ura. În fiecare zi se pomenea gândindu-se la asta.

De-acum, îi va fi prizonieră toată viaţa. Cu ce a înfeudat-o? Cu ce îi şantajează supunerea, făcând-o să se predea, să-i satisfacă dorinţele, delectându-l cu fiorii ruşinii ei nude? Prin vârsta lui, prin faptul că mama depinde băneşte de el, prin faptul că o intimidează cu atâta pricepere? Nu, nu şi nu. Toate astea-s nişte fleacuri.

Nu ea e în puterea lui, ci el e robul. Parcă nu vede câtă nevoie are de ea? N-are de ce să se teamă, conştiinţa ei e curată. Lui trebuie să-i fie ruşine, el trebuie să se teamă că ea, Lara, l-ar putea demasca. Însă tocmai asta-i problema: nu-l va demasca niciodată. N-are cum fi atât de ticăloasă, deşi ticăloşia e principala forţă a lui Komarovski, atunci când are de-a face cu cei slabi şi dependenţi de el.

Asta-i diferenţa. De aceea viaţa-i înspăimântătoare. Şi cu ce te doboară viaţa, cu tunete şi fulgere? Nu, cu priviri piezişe şi cu şoapte calomnioase. Viaţa nu-i decât înşelăciune şi ambiguitate. Tragi de-o iţă subţire cât un fir de păianjen şi gata cu viaţa, dar ia încearcă să ieşi din plasă! Mai mult te încurci în ea.

Şi peste cel puternic domneşte cel slab şi mârşav.

16

Se întreba:

– Dar dacă aş fi fost măritată? Care ar fi fost diferenţa?

Astfel păşi pe calea sofismelor. Însă uneori o apuca o amărăciune soră cu moartea.

Cum de nu îi e ruşine să se târască la picioarele ei şi s-o implore: „Aşa nu mai putem continua. Gândeşte-te ce ţi-am făcut. Aluneci în jos. Hai să-i spunem totul mamei tale. Mă însor cu tine”.

Şi plângea şi insista, ca şi cum ea l-ar fi contrazis şi n-ar fi vrut. Dar toate acestea nu erau decât vorbe goale şi Larei îi

treceau pe lângă ureche aceste prefăcute fraze tragice.

Şi el continua s-o ducă, sub voaletă, în separeurile restaurantului acela îngrozitor, unde lacheii şi clienţii o urmăreau din priviri şi parcă o dezbrăcau cu ochii. Şi ei nu-i mai rămânea decât să se întrebe: oare când cineva te iubeşte, te şi înjoseşte?

Odată a avut un vis. Se făcea că era sub pământ, că nu mai rămăsese din ea decât partea stângă cu umărul şi talpa piciorului drept. Din sânul stâng îi creşte un smoc de iarbă, iar deasupra, pe pământ, nişte oameni cântă: „Ochii-s negri, sânii-s albi” şi „Maşa n-are voie pârâul să-l treacă”.

17

Lara nu era o fire religioasă. Nu credea în ritualuri, însă, uneori, ca să poată suporta viaţa asta, avea nevoie de acompaniamentul unei anumite muzici interioare. Această muzică n-o putea compune singură, de fiecare dată. Această muzică era Cuvântul lui Dumnezeu despre viaţă şi Lara mergea la biserică să plângă la căpătâiul acestui cuvânt.

Odată, la începutul lui decembrie, când sufletul Larei era la fel de amărât ca şi al Katerinei din *Furtuna*[1], se duse să se roage cu sentimentul că în clipa aceea pământul se va căsca la picioarele ei şi că bolţile cereşti se vor prăbuşi. Şi gata. Acesta va fi sfârşitul. Păcat că o luase cu ea pe flecara de Olia Demina.

– Uite-l pe Prov Afanasievici, îi şopti Olia la ureche.

– Ssst. Lasă-mă, te rog, în pace. Care Prov Afanasievici?

– Prov Afanasievici Sokolov. Cel care citeşte. E vărul unchiului meu.

– A, de psalmist vorbeşti. De cimotia lui Tiverzin, Ssst. Taci. Nu mă deranja, te rog.

Veniseră tocmai când începea slujba. Se cânta psalmul: „Binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul, şi toate cele dinlăuntrul meu să binecuvânteze Numele cel sfânt al Lui”.

Biserica era cam goală şi de aceea, prin colţuri, se stârneau ecouri. Cei ce se rugau se înghesuiseră doar în faţa altarului. Biserica fusese construită de curând. Sticla nevopsită a ferestrelor nu înfrumuseţa cu nimic stradela înzăpezită, pe care oamenii treceau pe jos sau în trăsuri. La una dintre ferestre

[1] *Furtuna* – piesă de teatru a dramaturgului A.N. Ostrovski (1823–1886) (n.t.).

stătea starostele care, cu voce tare, ce răsuna în toata biserica, fără să-i pese de slujbă, o dojenea pe o cerşetoare surdă şi ţicnită. Vocea lui era la fel de laică şi de ternă ca şi fereastra, ca şi strada.

În timp ce Lara, înconjurând încet grupul celor care se rugau, strângând în palmă mărunţişul, se duse spre uşă ca să ia lumânări pentru ea şi pentru Olia şi, la fel de încet, ca să nu atingă pe nimeni, se întoarse înapoi, Prov Afanasievici reuşise să turuie nouă fericiri, ca pe nişte lucruri bine ştiute, şi fără el, de toată lumea.

Fericiţi cei săraci cu duhul... Fericiţi cei ce plâng... Fericiţi cei ce flămânzesc şi însetează de dreptate...

Din mers, Lara se cutremură şi se opri în loc. Despre ea era vorba. Spune: fericiţi cei prigoniţi pentru dreptate. Ei au ce povesti despre sine. Aşa credea El. Aceasta este părerea lui Hristos.

18

Erau zilele Presniei[1]. Casa lor era în zona răzmeriţei. La câţiva paşi de ei, pe strada Tver se ridica o baricadă, care se putea vedea din sufragerie. Din curtea lor, oamenii cărau apă cu găleţile şi udau baricada, astfel încât apa să îngheţe şi să blindeze pietrele şi deşeurile din care era clădită.

În curtea vecină era locul de adunare a luptătorilor, un fel de punct medical sau bucătărie de campanie.

Într-acolo mergeau doi băieţi, pe care Lara îi cunoştea. Unul era Nika Dudorov, prietenul Nadiei, cu care Lara făcuse cunoştinţă. Acesta semăna foarte mult cu Lara: era sincer, mândru şi taciturn. Tocmai de aceea n-avea de ce s-o intereseze pe Lara.

Celălalt era realistul Antipov, care locuia la bătrână Tiverzina, bunica Oliei Demina. Vizitând-o pe Marfa Gavrilovna, Lara băgase de seamă ce impresie îi face băiatului. Paşa Antipov era încă atât de copilăros şi de deschis la suflet, încât nu-şi ascundea deloc bucuria pe care i-o produceau vizitele ei, de parcă Lara ar fi fost o dumbravă de mesteceni, chemătoare în timp de vară, cu iarbă curată, cu mori, la vederea căreia îţi poţi manifesta nestânjenit entuziasmul bovin, fără teamă că vei fi

[1] *Presnia* – cartier din, Moscova, unde, în timpul revoluţiei din 1905, au avut loc evenimente sângeroase (n.t.).

luat peste picior.

De îndată ce observase efectul pe care îl are asupra lui, Lara începuse să profite inconştient de acest lucru. De altfel, acestui băiat moale şi supus din fire avea să-i încredinţeze misiuni mai serioase abia ulterior, peste câţiva ani, într-un stadiu mult mai avansat al prieteniei lor, când Patulea ştia deja că o iubeşte nebuneşte şi nu mai poate da înapoi.

Cei doi băieţi se implicaseră în jocul cel mai groaznic al oamenilor mari – se jucau de-a războiul şi acesta era un joc ai cărui participanţi erau spânzuraţi sau deportaţi, însă căciulile lor erau legate la spate cu nişte noduri care arătau clar că sunt încă doar nişte copii, care mai au încă mame şi taţi. Lara îi privea de sus. Poznele lor primejdioase purtau pecetea nevinovăţiei. De la ei toată preajma căpăta această nuanţă de inocenţă: seara geroasă, năpădită de o chiciură atât de pufoasă, încât părea mai degrabă neagră decât albă, curtea vineţie, casa de peste drum, unde dispăruseră băieţii. Şi, în primul rând, inocente păreau şi împuşcăturile de revolver, care răsunau mereu dintr-acolo. „Băieţii trag”, se gândi Lara. Aceste vorbe rostite în gând nu se refereau la Nika şi la Patulea, ci la toţi cei care trăgeau acum în tot oraşul. „Sunt băieţi buni şi cinstiţi, se gândea ea. Trag, pentru că sunt buni.”

19

Aflară că asupra baricadei s-ar putea trage cu tunul şi că deci casa lor e în primejdie. Nu mai putea fi vorba să se mute la vreo cunoştinţă, în altă zonă a Moscovei, deoarece raionul lor fusese încercuit. Trebuiau să-şi găsească un colţişor prin apropiere, în sectorul încercuit. Aşa şi-au adus aminte de „Muntenegru”.

Dar se văzu că nu ei sunt primii care s-au gândit la asta. Hotelul era ocupat. Mulţi oameni se pomeniseră în aceeaşi situaţie ca şi ei. Totuşi, ca foşti locatari, li se promise că li se va pune la dispoziţie camera pentru lenjerie.

Ca să nu atragă atenţia cu geamantanele, şi-au pus cele trebuincioase în trei boccele şi au început să tot amâne de pe-o zi pe alta mutarea la hotel.

Datorită obiceiurilor patriarhale care domneau la atelier, aici se lucrase până în ultimele zile, fără să se ţină seama de grevă. Însă odată, într-un amurg rece şi plicticos, la uşa dinspre stradă a sunat cineva care, intrând, a început să facă reproşuri şi

pretenţii. În holul principal a fost chemată proprietara. Ca să liniştească lucrurile, se duse Faina Silantievna.

– Veniţi încoace, fetelor! le-a chemat ea îndată pe cusătorese. Apoi a început să le prezinte pe rând celui venit.

Bărbatul a dat mâna cu fiecare, tulburat şi stângaci, după care a plecat, stabilind ceva în prealabil cu Fetisova.

După ce s-au întors în sală, cusătoresele au început să-şi înnoade broboadele şi să se îmbrace cu şubele lor strâmte.

– Ce s-a întâmplat? a întrebat Amalia Karlovna, care venise şi ea între timp.

– Nu mai avem voie să lucrăm, doamnă. Trebuie să intrăm în grevă.

– Păi... Ce rău v-am făcut eu? întrebă madame Guichar, începând să plângă.

– Nu vă necăjiţi, Amalia Karlovna. Nu avem nimic cu dumneavoastră, vă suntem recunoscătoare. Însă nu-i vorba nici de noi, nici de dumneavoastră. Toată lumea face aşa, cu mic cu mare. Şi ce poţi face împotriva lumii?

Plecară cu toatele, chiar şi Olia Demina, dimpreună cu Faina Silantievna, care, la despărţire, îi şoptise patroanei că înscenează această grevă în folosul ei şi al atelierului. Însă Amalia Karlovna nu se potolea.

– Câtă nerecunoştinţă! Cum de m-am putut înşela în halul ăsta asupra lor? Şi fata asta, pe care am iubit-o atâta! Bine, să zicem că ea nu-i decât un copil. Dar hoaşca asta bătrână?

– Pricepe odată mamă, că nu pot face o excepţie de dragul tău, încerca s-o calmeze Lara. Nimeni nu te urăşte. Dimpotrivă. Tot ce se întâmplă acum în jurul nostru se face pentru oameni, pentru binele celor slabi, pentru binele femeilor şi copiilor. Da, da, nu da din cap. Tocmai datorită acestor lucruri, într-o zi ne va fi mai bine şi ţie, şi mie.

Însă maică-sa nu înţelegea nimic.

– Aşa se întâmplă întotdeauna, spuse ea, smiorcăindu-se. Când şi-aşa mi-s gândurile încâlcite, apari şi tu şi trânteşti o prostie, de mă holbez la tine şi nu-mi vine să cred. Mi se tufleşte o baligă în cap şi asta, cică, e în interesul meu. Nu, zău aşa, se vede că mi-am pierdut minţile.

Rodia era la şcoala lui de cadeţi. Lara şi cu maică-sa rătăceau singure prin casa goală. Strada neluminată privea în camerele lor cu ochi de beznă. Camerele îi răspundeau cu aceeaşi privire.

– Să mergem la „Muntenegru”, mamă, până nu se întunecă.

Mă asculţi, mamă? Să mergem chiar acum.

– Filat, Filat! îl strigară ele pe portar. Filat, drăguţule, condune la „Muntenegru”.

– Prea bine, doamnă.

– Iei boccelele. Şi, Filat, ai grijă, te rog, de casă până se lămuresc lucrurile. Şi nu uita să-i dai mâncare şi apă lui Kirill Modestovici. Să ţii toate uşile încuiate cu cheia. Şi, te rog, treci din când în când pe la noi, ca să ne spui ce şi cum.

– Prea bine, doamnă.

– Mulţumesc, Filat. Dumnezeu să te aibă-n pază. Acum să şedem un pic înaintea plecării.

Ieşind în stradă, aerul li se păru tare, ca şi cum amândouă abia şi-ar fi revenit după o lungă boală. Spaţiul geros, luat parcă zdravăn la rost de cineva, rostogolea în toate părţile sunete netede şi rotunde, şlefuite parcă la strung. Pleoscăiau, bubuiau şi răpăiau salve şi împuşcături, ciuruind depărtările. Cu toată părerea contrarie a lui Filat, Lara şi Amalia Karlovna susţineau că se trage cu gloanţe oarbe.

– Nu fi prost, Filat. Gândeşte-te şi tu, cum să nu fie oarbe, când nu se vede nimeni trăgând? Cine-ţi închipui că trage, Sfântul Duh? Fireşte că sunt oarbe.

La o intersecţie fură opriţi de o patrulă. Nişte cazaci cu zâmbetele batjocoritoare în colţul gurii le percheziţionară pe femei, pipăindu-le obraznici din cap până-n picioare. Beretele lor cu curele petrecute pe sub bărbie erau împinse vitejeşte pe-o ureche. Toţi păreau să fie chiori de-un ochi.

– Ce noroc! se gândea Lara. N-o să-l vadă pe Komarovski cât timp vor fi rupţi de restul oraşului! Nu se poate descotorosi de el din pricina mamei. Doar n-o să-i spună: mamă, nu-l mai primi în casă. S-ar da totul în vileag. Ei, şi? De ce să se teamă de asta? Ah, Doamne, ducă-se toate pe apa sâmbetei, numai să se sfârşească odată. Doamne, Doamne, Doamne! Simte, că, de silă, leşină imediat, se prăbuşeşte chiar aici, în mijlocul străzii. Ce şi-a amintit acum? Cum se numeşte tabloul acela bizar, înfăţişând un roman gras, care era expus pe-un perete al separeului în care a început totul? „Femeia sau vaza”?! Fireşte. Sigur că da. Un tablou celebru. „Femeia sau vaza”. Şi pe-atunci ea încă nu era femeie şi nu se putea asemui cu o asemenea comoară. Asta a venit mai târziu. Masa a fost prea fastuos servită.

– Unde alergi ca nebună? Nu mă pot ţine după tine, se plângea din urma ei Amalia Karlovna, gâfâind şi abia ţinând

pasul cu ea.

Lara mergea iute. O forţă necunoscută o purta, de parcă ar fi păşit prin văzduh. O forţă semeaţă, însufleţitoare.

„O, ce voioase trosnesc împuşcăturile, se gândea ea. Fericiţi cei batjocoriţi, fericiţi cei înşelaţi. Dea-vă Domnul sănătate, gloanţelor. Gloanţe, gloanţe, voi aveţi aceeaşi părere!”

20

Casa fraţilor Gromeko se afla în colţul format de strada Sivţev Mrajek şi o străduţă laterală; Aleksandr şi Nikolai Aleksandrovici Gromeko erau profesori de chimie, primul la Academia Petrov, iar celălalt la Universitate. Nikolai Aleksandrovici era burlac, iar Aleksandr Aleksandrovici era căsătorit cu Anna Ivanovna, născută Krueger, fiica unui fabricant de materiale siderurgice, care avea o mulţime de mine părăsite, nerentabile, la proprietatea lui din Urali, aproape de Iuriatin.

Clădirea era cu parter şi etaj. Catul de sus, cu dormitoare, cu sala de lectură, cu biroul lui Aleksandr Aleksandrovici şi cu o bibliotecă, cu salonul Annei Ivanovna şi camerele lui Iura şi Toniei, era destinat locuitului, iar catul de jos se folosea mai mult pentru ocazii festive. Datorită perdelelor de culoarea fisticului, petelor de lumină pe capacul ca o oglindă al pianului, datorită acvariului, mobilei din lemn de măslin şi plantelor de interior, care semănau cu nişte alge, acest cat părea un fund de mare verde, unduitor şi somnolent.

Cei din familia Gromeko erau oameni cultivaţi, primitori, mari cunoscători şi iubitori de muzică. Dădeau adeseori recepţii şi organizau serate de muzică de cameră, la care se interpretau triouri de pian, sonate pentru vioară şi cvartete de coarde.

În ianuarie o mie nouă sute şase, imediat după plecarea lui Nikolai Nikolaevici în străinătate, în casa de pe strada Sivţev, trebuia să aibă loc încă o serată destinată muzicii de cameră. Se plănuia interpretarea unei sonate noi pentru vioară, compusă de un începător de la şcoala lui Taneev, şi un trio de Ceaikovski.

Pregătirile începuseră cu o zi înainte. Mobila fusese împinsă de-a lungul pereţilor, ca să se facă loc. Într-un colţ, acordorul încerca de-o sută de ori aceeaşi coardă şi rostogolea mărgelele arpegiilor. La bucătărie se jumuleau păsări, se curăţa zarzavat şi se freca muştar cu ulei de măsline, pentru sosuri şi salate.

De cu dimineaţă, venise ca să-i plictisească Şura Schlesinger, prietena bună şi confidenta Annei Ivanovna. Era o femeie înaltă şi slabă, cu trăsături regulate, dar puţin cam masculine, ceea ce o făcea să semene puţin cu ţarul, mai ales când îşi punea pe-o parte căciula de caracul, pe care nu obişnuia să şi-o scoată în timpul vizitelor.

În perioadele de amărăciuni şi griji, prietenele discutau şi îşi uşurau reciproc sufletul. Această uşurare se datora cuvintelor usturătoare pe care şi le aruncau una alteia şi care deveneau din ce în ce mai caustice. Se jucau astfel scene furtunoase, care se sfârşeau iute cu lacrimi şi împăcare. Aceste certuri regulate aveau efect calmant asupra amândurora, aşa cum lipitorile sunt utile în cazuri de congestie.

Şura Schlesinger fusese de câteva ori măritată, dar îşi uita soţii imediat după ce divorţa de ei şi contau atât de puţin pentru ea încât în toate năravurile îşi păstrase mobilitatea rece a unei femei singure.

Şura Schlesinger cocheta cu teosofia, însă în acelaşi timp era o atât de bună cunoscătoare a ritualului ortodox, încât, chiar şi când se simţea *toute transportée,* cuprinsă cu totul de extaz, nu se putea abţine să le sufle preoţilor ce trebuie să spună sau să cânte: „Dumnezeu să ne-audă”, „acum şi pururea”, „preacurat heruvim” – se auzea mereu în vorbirea ei precipitată, răguşită.

Şura Schlesinger ştia matematică, esoterie indiană, adresele profesorilor renumiţi de la Conservatorul din Moscova, ştia care cu care trăieşte şi, Doamne-Dumnezeule, probabil că nu era vreun lucru care să-i fie necunoscut. De aceea era invitată, în toate momentele serioase, drept arbitru şi organizator.

La ora fixată, începură să vină oaspeţii: Adelaida Filippovna, Hintz, soţii Fufkov, domnul şi doamna Basurman, familia Verjiţki, colonelul Kavkazţev. Ningea şi, când se deschidea uşa principală, aerul se învălmăşea înnodând parcă fulgi mari şi mici. Din hol, bărbaţii îşi făceau apariţia în botine largi, care le jucau pe picioare, şi toţi o făceau pe neîndemânaticii, vrând să pară distraţi şi stângaci. Însă soţiile lor, cu feţele îmbujorate de ger, cu şubele încheiate doar la doi nasturi de sus şi cu broboadele pufoase pe părul lor albit de chiciură, dimpotrivă, o făceau pe pişicherele, încât ai fi zis că sunt viclenia întruchipată şi cu ele nu-i de glumit. „Nepotul lui Kiui”, se rostogoli un val de şoapte, când sosi noul pianist, invitat pentru prima dată aici.

Din salon, prin uşa laterală cu amândouă canaturile date de

perete, se vedea masa lungă şi albă ca un drum de sanie. Îţi sărea în ochi rachiul de scoruşe în sticle pătrate, cu feţe zgrunţuroase. Stârneau imaginaţia sosierele cu untdelemn şi oţetul în mici clondire, puse pe suporturi de argint, pitorescul vânatului şi gustărilor şi chiar piramidele şerveţelelor, care şedeau în poziţia de drepţi lângă fiecare tacâm. Până şi cinerariile liliachii din coşuleţe, mirosind a migdal, păreau că întărâtă apetitul. Ca să nu amâne clipa dorită, când urmau să se înfrupte din hrana pământească, musafirii se grăbiră spre cea spirituală. Se aşezară, rânduri-rânduri, în salon. „Nepotul lui Kiui”, se mai rostogoli o dată valul de şoapte, când pianistul se aşeză la instrumentul lui. Concertul începu.

Despre sonată se ştia că e plicticoasă şi forţată, cerebrală. Compoziţia nu înşelă aceste aşteptări, dovedindu-se a fi şi îngrozitor de lungă.

Asupra acestor calităţi discutau în pauză criticul Kerimbekov şi Aleksandr Aleksandrovici. Criticul făcea sonata de doi bani, iar Aleksandr Aleksandrovici o apăra. În jurul lor invitaţii fumau, mutând scaunele din loc în loc.

Însă din nou privirile căzură pe faţa de masă bine călcată, care strălucea în camera de alături. Toţi fură de părere că audiţia trebuie reluată imediat.

Pianistul aruncă spre public o privire piezişă şi le făcu semn partenerilor. Violonistul şi Tîşkevici îşi puseră arcuşurile în mişcare. Trioul începu să geamă.

Iura, Tonia şi Mişa Gordon, care acum îşi petrecea o jumătate de viaţă în casa fraţilor Gromeko, şedeau în rândul al treilea.

– Vă face semne Egorovna, îi şopti Iura lui Aleksandr Aleksandrovici, care şedea pe scaunul din faţa lui.

În prag îşi făcuse apariţia Agrafena Egorovna, camerista bătrână şi căruntă a familiei Gromeko, şi, privind disperată înspre Iura, îi făcea nişte semne atât de energice cu capul spre Aleksandr Aleksandrovici, încât Iura înţelese că femeia trebuia neapărat să vorbească cu stăpânul.

Aleksandr Aleksandrovici întoarse capul, îi aruncă Egorovnei o privire dojenitoare şi ridică din umeri. Însă Egorovna nu se potoli. Curând, între ei, dintr-un capăt al salonului la celălalt, se înfiripă o explicaţie ca între doi surdomuţi. Invitaţii se uitau la ei. Anna Ivanovna arunca priviri distrugătoare spre soţul ei.

Aleksandr Aleksandrovici se ridică. Trebuia să întreprindă

ceva. Roşi şi, aplecat, ocoli sala şi se duse la Egorovna.

– Cum de nu ţi-e ruşine, Egorovna! Ce ţi-a căşunat? Hai, spune mai iute, ce s-a întâmplat?

Egorovna îi şopti ceva la ureche.

– Care „Muntenegru”?

– Camerele mobilate.

– Ei, şi ce-i cu asta?

– Îl cheamă de urgenţă acasă. Careva dintre ai lui e pe moarte.

– Cum să nu! Îmi închipui. Nu se poate, Egorovna. După ce termină omul de cântat bucata, îi spun. Până atunci nu se poate.

– Omul de serviciu aşteaptă. Şi birja. V-am spus că moare un om, nu pricepeţi? O femeie de familie bună.

– Nu şi iarăşi nu! Ce să zic, mare lucru dacă întârzie cinci minute!

Cu acelaşi mers uşor, Aleksandr Aleksandrovici se strecură de-a lungul peretelui şi îşi ocupă locul, încruntându-se şi scărpinându-şi rădăcina nasului.

După prima parte, el se apropie de interpreţi şi, în timpul aplauzelor, îi spuse lui Fadei Kazimirovici că a venit cineva după el, că are acasă o neplăcere şi că trebuie să întrerupă concertul. Apoi, oprind aplauzele cu un gest, Aleksandr Aleksandrovici spuse cu glas tare:

– Domnilor, sunt nevoit să întrerup trioul. Să ne exprimăm părerea de rău faţă de Fadei Kazimirovici. Are veşti proaste de acasă, trebuie să ne părăsească. În asemenea clipe n-aş vrea să-l las singur. Poate că va avea nevoie de prezenţa mea. Merg cu el. Iura, mergi, te rog, şi spune-i lui Semen să tragă sania la scară. E gata de mult. Domnilor, nu-mi iau rămas-bun de la dumneavoastră. Vă rog pe toţi să rămâneţi. Nu lipsesc mult.

Băieţii îl rugară pe Aleksandr Aleksandrovici să-i ia cu el, ca să se plimbe cu sania prin gerul plăcut al nopţii.

21

Cu tot cursul normal al vieţii care se întorcea în albia ei firească, şi în ianuarie se mai auzeau împuşcături, iar noile incendii, obişnuite în acest anotimp, păreau rămăşiţele celor din decembrie.

Niciodată nu se mai plimbaseră cu sania atât de mult. De fapt, destinaţia lor eră la o azvârlitură de băţ: trebuiau să

străbată bulevardele Smolenski, Novinski şi o jumătate din strada Sadovskaia. Însă gerul cumplit şi ceaţa izolau crâmpeie din spaţiul care se smintise, de parcă gerul şi ceaţa n-ar fi fost aceleaşi în lumea întreagă. Fumul zbârlit, jerpelit al focurilor, scârţâitul paşilor şi fâşâitul tălpilor de sanie le întărea impresia că merg Dumnezeu mai ştie de când şi că au ajuns în cine ştie ce depărtare înfricoşătoare.

În faţa hotelului aştepta un cal învelit cu o cergă, cu pintenii bandajaţi, înhămat la o sanie îngustă, foarte elegantă. Pe locul pasagerilor şedea vizitiul, cu capul înfăşurat în fular şi cu faţa apărată de mănuşi, ca să se încălzească.

În vestibul era cald şi, îndărătul balustradei care despărţea garderoba de uşă, dormea portarul, sforăind tare şi trezindu-se singur din cauza aceasta. Îl trăgeau la somn şi vuietul ventilatorului, şi susurul focului din sobă, şi şuieratul apei care clocotea în samovar.

În stânga, în faţa oglinzii, stătea o damă sulemenită, cu obrajii atât de pudraţi, încât păreau presăraţi cu făină. Era îmbrăcată cu o jachetă de blană, prea eterică pentru vremea de afară. Dama aştepta pe cineva să coboare şi, întorcându-se cu spatele la oglindă, se privea în aceasta, aruncând câte-o privire ba peste umărul drept, ba peste cel stâng, ca să vadă dacă arată bine din spate.

În cadrul uşii de la intrare apăru vizitiul îngheţat de frig. Prin forma caftanului, amintea de un covrig de pe firma unei brutării, iar rotocoalele de abur care-i ieşeau din gură amplificau această asemănare.

– Mai stau mult, mam’zel? o întrebă el pe femeia de lângă oglindă. Că, ştiu eu, dacă te legi la cap cu alde voi, nu câştigi nimic, doar calul îţi îngheaţă de frig.

Întâmplarea din camera douăzeci şi patru era un fleac pentru înrăirea zilnică la care era supus personalul hotelului. În fiecare clipă bâzâiau soneriile şi săreau plăcuţele cu numere din cutia de sticlă de pe perete, indicând în care cameră cineva îşi iese din minţi şi, fără să ştie ce vrea, nu-i lasă pe valeţi să răsufle.

Acum bătrâna, ţicnita de Guichar era adăpată în camera douăzeci şi patru, i se administra un vomitiv şi se spălau maţele şi stomacul. Glaşa, camerista, se spetise spălând duşumeaua, cărând afară găleţi murdare şi aducând înăuntru altele curate. Însă furtuna de acum începuse să facă ravagii în camera de serviciu cu mult înaintea acestei zăpăceli, când încă totul era în

ordine şi nu-l trimiseseră încă pe Tereşenka cu sania după doctor şi după acest nenorocit de zdrânga-zdrânga, când încă nu venise Komarovski şi când, în dreptul uşii, nu se adunase o mulţime de gură-cască, încurcând circulaţia.

Tărăşenia începuse din pricină că cineva se răsucise în coridorul îngust al bufetului şi îl împinsese din greşeală pe chelnerul Sîsoi, chiar în momentul când acesta, aplecat înainte, demara din uşă pe coridor, cu mâna dreaptă ridicată deasupra capului, ducând o tavă. Sîsoi scăpase tava, vărsase supa şi spărsese câteva farfurii, trei adânci şi una întinsă.

Sîsoi afirmă că de vină e fata care spală vasele şi că ea trebuie să plătească paguba. Acum era noapte, trecuse deja de ora zece, jumătate din personal trebuia să plece în curând acasă, însă tot se mai certau din această pricină.

– Mâinile şi picioarele-i tremură, zi şi noapte stă cu sticla-n braţe, de parcă i-ar fi nevastă, şi-a ţinut nasu-n votcă toată ziua aşa cum stă răţoiul cu ciocu-n apă, şi pe urmă – de ce l-au împins, cică i-au spart farfuriile şi l-au făcut să verse ciorba! Cine te-a împins, diavol saşiu, ucigă-l-toaca ce eşti! Cine te-a împins, junghiule şi neruşinatule?

– Ţi-am spus, Matriona Stepanova, să vorbeşti frumos.

– Măcar dacă ar fi meritat să faci scandal şi să spargi farfurii! Dar aşa, seniora Pat-cu-ora, o mironosiţă de bulevard de prea bine, a înghiţit şoricioaică. Vezi bine, hoaşca-i fecioară curată şi, trăind la „Muntenegru”, nu a văzut târfe şi ţapi.

Mişa şi Iura se plimbau de-a lungul coridorului, trecând prin faţa uşii camerei cu tărăşenia. Totul ieşise altfel decât îşi închipuise Aleksandr Aleksandrovici. El se gândise la tragedia unui violoncelist, la ceva demn şi onest. Însă ieşise dracul mai ştie ce. Ceva murdar, scandalos şi în niciun caz pentru copii.

Băieţii aşteptau pe coridor.

– Intraţi la mătuşa, tineri domni, le spunea valetul a doua oară, cu şoapte grăbite. Intraţi, nu mai staţi pe gânduri. E bine, nu trebuie să vă faceţi griji. E cât se poate de bine. Aici nu puteţi aştepta. Astăzi am avut o daraveră, s-au spart nişte vase scumpe. Vedeţi cum alergăm încoace şi încolo. Şi locu-i strâmt. Aşa că intraţi, vă rog.

Băieţii urmară îndemnul.

În cameră, lampa cu petrol fusese luată de pe suportul ei de deasupra mesei şi mutată în spatele unui paravan de scânduri, în cealaltă jumătate a încăperii, de unde se simţea un miros de

ploşniţe.

Dincolo de paravan era amenajat un cotlon pentru dormit, despărţit de restul spaţiului şi de privirile indiscrete cu ajutorul unei draperii mobile şi prăfuite. Acum, în zăpăceala generală, uitaseră să lase draperia în jos. Poalele acesteia erau aruncate peste marginea de sus a paravanului. În alcov, lampa era aşezată pe un taburet. Acest colţ era puternic iluminat de jos în sus, ca o rampă de teatru.

Femeia nu încercase să se sinucidă cu şoricioaică, cum credea femeia de la vase, ci cu iod. În cameră persista un miros astringent, nămolos, de nuci verzi, când au coaja încă moale şi se înnegresc la prima atingere.

În spatele paravanului o servitoare ştergea duşumeaua. Altă femeie, pe jumătate dezbrăcată, udă de apă, lacrimi şi transpiraţie, era întinsă în pat, de unde îşi apleca deasupra ligheanului faţa năclăită de părul ud. Imediat băieţii îşi mutară privirile în altă parte, atât de jenantă şi penibilă era priveliştea. Însă Iura apucase să fie uluit de faptul că, în unele poze incomode, încordate, în momente de efort şi tensiune, femeia încetează a mai fi cea reprezentată de sculpturi şi seamănă cu un luptător, musculos, îmbrăcat în chiloţi scurţi, gata să înceapă meciul.

În sfârşit, cei dindărătul paravanului îşi dădură seama că e cazul să coboare draperia.

– Fadei Kazimirovici, dragul meu, unde e mâna dumitale? Dă-mi mâna, se auzea vocea femeii, sugrumată de lacrimi şi greaţă. Ah, prin ce grozăvie am trecut! Ce bănuieli am avut! Fadei Kazimirovici... Mi s-a năzărit... Dar, din fericire, s-a dovedit că nu erau decât nişte prostii scornite de imaginaţia mea zdruncinată. Fadei Kazimirovici, închipuieşte-ţi ce uşurare! Şi în consecinţă... Iată... Sunt vie.

– Liniştiţi-vă, Amalia Karlovna, vă implor să vă liniştiţi. Ce penibil a ieşit totul, zău că-i penibil...

– Mergem imediat acasă! spuse Aleksandr Aleksandrovici.

Băieţii, îngrozitor de stânjeniţi, stăteau în anticamera întunecoasă, lângă pragul părţii separate a încăperii şi, întrucât n-aveau ce face cu ochii, se uitau în profunzimea acesteia, de unde fusese adusă lampa. În colţul acela pereţii erau plini de fotografii, se mai vedea o etajeră cu partituri, un birou ticsit de hârţoage şi albume şi, îndărătul mesei acoperite cu o faţă de masă croşetată, o fată dormea şezând în fotoliu, cu braţele

petrecute pe după spătarul acestuia şi cu capul sprijinit de pernă. Trebuie să fi fost moartă de oboseală, dacă putea dormi în zgomotul şi agitaţia aceea.

Venirea lor aici fusese o absurditate, prezenţa lor prelungită devenea indecentă.

– Plecăm imediat, repetă Aleksandr Aleksandrovici. Numai să iasă Fadei Kazimirovici, ca să-mi iau rămas-bun de la el.

Însă de după draperie nu apăru Fadei Kazimirovici, ci altcineva. Era un bărbat corpolent, bine bărbierit, prezentabil şi sigur pe el. Deasupra capului purta lampa luată de pe suport. Lumina o făcu pe fată să se trezească. Ea îi zâmbi, îşi miji ochii şi se întinse.

Văzându-l pe necunoscut, Mişa tresări şi îşi pironi ochii asupra lui. Îl trase pe Iura de mânecă, încercând să-i spună ceva.

– Nu ţi-e ruşine să şuşoteşti într-o casă străină? Ce-or să creadă despre tine? îl opri Iura, nevrând să asculte.

În timpul acesta, între fată şi bărbat avea loc o scenă mută. Nu-şi spuseră niciun cuvânt, făcură doar un schimb de priviri. Însă înţelegerea lor reciprocă era înspăimântător de fermecată, de parcă el ar fi fost un mânuitor de păpuşi, iar ea o marionetă care se supune docilă mişcărilor mâinii lui.

Zâmbetul obosit, care se întinsese pe faţa fetei, o făcea să-şi mijească ochii şi să-şi întredeschidă buzele. Dar privirilor ironice ale bărbatului ea le răspundea cu clipiri complice din ochi. Amândoi erau mulţumiţi că se terminase cu bine, că secretul nu le fusese descoperit şi că sinucigaşa rămăsese în viaţă.

Iura îi mânca pe amândoi din ochi. Din penumbra din care nu-l putea observa nimeni, Iura se uita fix la cercul de lumină împrăştiat de lampă. Spectacolul subjugării fetei era nespus de tainic şi indecent de sincer. Pieptul lui Iura clocotea de sentimente contradictorii, a căror forţă lacomă îi încleştau inima.

Acesta era tocmai lucrul pe care, timp de-un an, el cu Mişa şi cu Tonia îl fixaseră sub denumirea de trivialitate, care nu înseamnă, de fapt, nimic; era acel „ceva” care-i înspăimânta şi-i atrăgea în acelaşi timp, acel „ceva” pe care ei, de la distanţă, îl nimiceau cu vorbele, acel „ceva”, acea forţă se afla acum în faţa ochilor lui Iura, întru totul materială, şi tulbure, şi onirică, nemilos de distrugătoare şi tânguitoare, şi chemătoare în ajutor,

şi unde-a dispărut acum filosofia lor infantilă, şi ce-i rămâne de făcut lui Iura?

– Ştii cine-i omul acesta? îl întrebă Mişa după ce ieşiră în stradă. Iura era cufundat în gândurile lui şi nu-i răspunse. E chiar cel care l-a împins pe taică-tu la moarte, dându-i să bea. Ţii minte scena din vagon, despre care ţi-am vorbit?

Iura se gândea la fată şi la viitor, nu la tatăl lui şi la trecut. În prima clipă nici nu înţelese la ce se referă Mişa. Era prea frig pentru ca vorbele să fie limpezi.

– N-ai îngheţat, Semen? întrebă Aleksandr Aleksandrovici.

Plecară acasă.

Partea a III-a
Crăciun la familia Sventiţki

1

Într-o iarnă Aleksandr Aleksandrovici îi dărui Annei Ivanovna un şifonier de epocă, cumpărat de ocazie. Şifonierul din abanos era atât de mare, încât nu încăpea întreg nici pe-o uşă. Fusese adus în casă în bucăţi şi îşi bătură toţi capul cu amplasamentul. În camerele de jos, nu era potrivit datorită funcţiei sale, iar în cele de sus nu încăpea din pricina gabaritului. În cele din urmă i s-a făcut loc pe palierul scării de sus, chiar lângă uşa de la dormitorul stăpânilor.

Veni să-l asambleze portarul Markel, care-o aduse şi pe fiică-sa Marinka, o fetiţă de vreo şase anişori. Marinka primi un beţişor dulce din aluat de orz. Smiorcăindu-se, lingând beţişorul şi degetele năclăite de zahăr, Marinka privea bosumflată la munca tatălui ei.

Câtva timp, totul merse ca pe roate. Dulapul creştea văzând cu ochii în faţa Annei Ivanovna. Când nu mai rămăsese decât de pus capacul, femeii îi veni ideea să-l ajute pe Markel. Se urcă pe fundul înalt al dulapului şi, clătinându-se, împinse un perete lateral, care nu se ţinea decât în dopurile de lemn de jos. Frânghia, cu care Markel legase în grabă lateralele, se desfăcu. Împreună cu scândurile care se prăvăliră pe duşumea, căzu pe spate şi Anna Ivanovna, lovindu-se rău.

– Of, doamnă dragă! exclamă Markel, care se repezise s-o ajute. Cine v-a pus să vă băgaţi în treaba asta? Osul, osul pipăiţi-l. Osul contează, carnea n-are a face, se vindecă iute şi, cum se zice, nu-i decât pentru plezir femeiesc. Nu mai zbiera, Irod mic ce eşti! se răstise el la Marinka. Şterge-ţi mucii şi du-te la mă-ta! Eh, doamnă, chiar credeţi că nu încropeam şi fără dumneavoastră antimoniul ăsta de haine? Sigur că da, la prima vedere par portar de-adevăratelea, dar dacă judecăm drept, mi-s tâmplar de meserie. N-o să mă credeţi, dar multă mobilă mi-a trecut prin mână, multe dulapuri şi bufete, adică le-am lăcuit sau le-am făcut din lemn de mahon sau de nuc. Şi ca să zic aşa, ce mai chilipiruri am avut ca să mă însor cu fete bogate. Iertaţi

că vă spun aşa, pe sub nas mi-au trecut, mi-au zburat. Şi numai băutura, bat-o vina, numai votca a fost de vină că am ajuns unde-am ajuns.

Markel îi împinse un fotoliu şi o ajută pe Anna Ivanovna să se aşeze, lăsând-o să geamă şi să-şi frece locul lovit. Acesta refăcu dulapul şi-i puse capacul, după care îi spuse:

– Acuşi îi punem uşile şi-i gata de expoziţie.

De-atunci Anna Ivanovna n-a mai putut suferi şifonierul. Prin forme şi dimensiuni, semăna cu un catafalc sau cu o criptă regală şi îi insufla o spaimă superstiţioasă. Îl porecli „Mormântul lui Ascold[1]". Prin acest nume, Anna Ivanovna subînţelegea calul lui Oleg[2], cel care îi provocase moartea stăpânului său. Femeie cu lecturi haotice, Anna Ivanovna încurca noţiunile contigue.

După această căzătură, Anna Ivanovna începu să fie predispusă la boli de plămâni.

2

Toată luna noiembrie, a anului 1911 Anna Ivanovna şi-o petrecu la pat, având pneumonie.

În primăvara anului următor, Iura şi Mişa Gordon trebuiau să termine Universitatea, iar Tonia Cursurile Superioare de Fete. Iura absolvea medicina, Tonia ştiinţele juridice, iar Mişa filologia, la secţia de filosofie.

În sufletul lui Iura toate erau dislocate şi amestecate, toate erau acut de originale – părerile, obişnuinţele şi predispoziţiile. Era neobişnuit de impresionabil, iar ineditul viziunilor sale nu putea fi descris.

Însă, cu toată marea sa atracţie faţă de artă şi de istorie, Iura nu ezitase la alegerea carierei. Considera că arta nu poate fi o vocaţie, la fel cum profesii nu pot fi veselia înnăscută sau înclinaţia spre melancolie. Îl interesau fizica, ştiinţele naturii şi era de părere că, în viaţa sa practică, omul trebuie să se ocupe cu ceva folositor pentru toată lumea. De aceea alesese

[1] *Ascold* – unul dintre primii cneji scandinavi, despre care se spune că ar fi înfiinţat prima formă statală a Rusiei kievene (n. t.).

[2] *Oleg* – cneaz al vechii Rusii căruia, conform unei legende, i s-a prezis că va muri din pricina calului său. Deşi calul era mort de mult, prezicerea se împlineşte, întrucât Oleg este muşcat mortal de un şarpe ieşit din ţeasta calului (n.t.).

medicina.

Cu patru ani în urmă, boboc fiind, îşi petrecuse un semestru întreg în subsolul universităţii, studiind anatomia pe cadavre. Cobora scara în spirală care ducea spre subsol. În profunzimea teatrului anatomic se înghesuiau în grupe şi unul câte unul studenţi pletoşi. Unii toceau, înconjurându-se de oase şi frunzărind manuale soioase şi jerpelite, alţii făceau disecţii, tăcuţi, prin colţuri, în timp ce alţii se ţineau de ghiduşii, spuneau bancuri şi fugeau după şobolanii care alergau bezmetici, pe pardoseala de piatră a morgii. În semiobscuritatea ei, ca fosforul, îşi străluminau goliciunea cadavrele unor necunoscuţi, tineri sinucigaşi fără identitate, femei înecate bine păstrate şi încă neatinse de descompunere. Sărurile de alumină cu care fuseseră injectate le făceau mai tinere, conferindu-le o rotunjime înşelătoare a formelor. Cadavrele erau deschise, disecate şi preparate, iar frumuseţea corpului omenesc rămânea aceeaşi la orice mărunţire astfel încât uimirea încercată în faţa unei ondine întregi, aruncate brutal pe masa de zinc, nu se stingea nici atunci când te aflai în faţa unui braţ sau a unei mâini amputate din trupul ei. Subsolul mirosea a formol şi fenol, iar prezenţa misterului se simţea în toate, începând cu destinul neştiut al acestor cadavre răstignite şi sfârşind cu însuşi misterul vieţii şi al morţii, care, în acest subsol, se simţea ca la el acasă, ca la cartierul lui general.

Glasul acestui mister, care acoperea totul, îl urmărea pe Iura, tulburându-l în timpul disecţiilor. Şi, la fel, multe alte lucruri îi tulburau viaţa. Se obişnuise cu ele şi acest obstacol deviant nu-l deranja.

Iura gândea bine şi scria foarte bine. Încă de când era gimnazist visa la proză, la o carte care să descrie viaţa, între paginile căreia să poată plasa, sub forma unor cuiburi explozive, toate lucrurile zguduitoare pe care izbutise să le vadă sau să le inventeze. Însă pentru o asemenea carte era prea tânăr şi de aceea scria deocamdată poezii, aşa cum un pictor zugrăveşte toată viaţa schiţe pentru o pictură de mari proporţii.

Iura le ierta versurilor păcatul venirii pe lume, pentru că erau pline de energie şi originale. Aceste două calităţi, energia şi originalitatea, Iura le considera indicii ale realismului care, în rest, sunt lipsite de obiect, deşarte şi inutile.

Iura îşi dădea seama ce rol important jucase unchiul în formarea caracterului lui.

Nikolai Nikolaevici locuia la Lausanne. În cărţile tipărite acolo în limba rusă şi în traduceri, acesta îşi dezvolta ideea mai veche asupra istoriei ca un al doilea univers edificat de omenire drept răspuns la fenomenul morţii, univers construit cu ajutorul fenomenelor timpului şi memoriei. Sufletul acestor cărţi îl constituia o nouă înţelegere a creştinismului, iar consecinţa lor imediată o reprezenta o nouă concepţie asupra artei.

Chiar mai mult decât pe Iura, aceste idei îl influenţaseră pe prietenul lui. Sub înrâurirea acestora, Mişa Gordon se hotărâse să se specializeze în filosofie. La facultate, frecventa cursurile de teologie şi chiar se gândea să se transfere mai târziu la academia teologică.

Pe Iura influenţa unchiului îl dezvolta şi îl elibera, în timp ce pe Mişa îl paraliza. Iura înţelegea că un mare rol în pasiunile lui Mişa îi revine originii acestuia. Din delicateţe plină de grijă, nu încerca să-l facă pe Mişa să renunţe la planurile sale bizare. Însă adeseori ar fi vrut să-l vadă pe acesta empiric, mai aproape de viaţă.

3

Pe la sfârşitul lui noiembrie, Iura se întoarse seara târziu de la universitate, foarte obosit şi flămând, pentru că nu mâncase nimic toată ziua. I se spuse că în după-amiaza acelei zile se iscase o panică grozavă în casă, că Anna Ivanovna avusese convulsii şi că deja consultase câţiva medici. Voiseră chiar să trimită după preot, însă renunţaseră mai pe urmă. Acum se simte mai bine, este conştientă şi poruncise ca Iura să fie trimis la ea de îndată ce se întoarce acasă.

Fără să se mai schimbe, Iura se duse în dormitorul ei.

Camera mai păstra încă urmele zăpăcelii recente. Cu mişcări neauzite, infirmiera aranja ceva pe noptieră. Peste tot zăceau aruncate şerveţele şifonate şi prosoape umede, care fuseseră folosite drept comprese. Apa din lighean era aproape roz din pricina expectoraţiilor de sânge, iar la fundul ei se vedeau fiole sparte şi tampoane de vată.

Bolnava era leoarcă de transpiraţie şi, cu vârful limbii, îşi lingea buzele uscate. Era mult mai palidă la faţă decât dimineaţă, când Iura o văzuse pentru ultima dată.

„Oare nu o fi o greşeală de diagnostic? se gândi el. Are toate simptomele de congestie pulmonară crupoasă. Cred că asta-i

criza.”

După ce îi dădu bună seara Annei Ivanovna şi după ce rosti cele câteva vorbe gratuite de încurajare, care se rostesc în situaţii asemănătoare, Iura îi făcu semn infirmierei să plece. Luând-o pe Anna Ivanovna de mână ca să-i controleze pulsul, voi să-şi scoată stetoscopul din buzunarul vestonului. Cu o clătinare din cap, femeia îi dădu a înţelege că e inutil. Iura pricepu că aceasta avea nevoie de altceva. Adunându-şi puterile, Anna Ivanovna spuse:

– Au vrut să cheme preotul... Moartea atârnă deasupra mea... Se poate întâmpla în orice clipă... Mergi să-ţi scoţi un dinte şi ţi-e frică, ştii că o să te doară şi te pregăteşti... Dar acum nu-i vorba de-un dinte, ci de viaţa toată... zang, şi-a ieşit din tine, ca smulsă cu cleştele... Şi ce-i asta?... Nimeni nu ştie... Şi mă doare inima şi mi-e frică.

Anna Ivanovna tăcu. Lacrimile îşi şiroiau pe obraji. Iura tăcea şi el. Peste câteva clipe, femeia continuă:

– Eşti talentat... Şi talentul tău... nu-i ca la toată lumea... Trebuie să ştii... Spune-mi ceva... Calmează-mă.

– N-am ce vă spune, îi răspunse Iura, se frământă pe scaun, se ridică, făcu câţiva paşi şi se aşeză la loc. În primul rând, mâine o să vă simţiţi mai bine. Sunt toate semnele, răspund cu capul pentru asta. Şi moartea, conştiinţa, credinţa în înviere... Vreţi să ştiţi părerea mea de naturalist? N-ar fi mai bine s-o lăsăm pe altă dată? Nu? Vreţi chiar acum? Voia dumneavoastră. Numai că-i greu de spus aşa, dintr-o dată.

Şi improviză pe loc o conferinţă întreagă, de se miră singur cum de i-a ieşit.

– Învierea. În forma rudimentară în care este afirmată pentru consolarea celor slabi, nu-mi spune nimic.

Întotdeauna am înţeles altfel cuvintele lui Hristos despre morţi şi despre vii. Unde să încapă cohortele acestea acumulate de-a lungul tuturor mileniilor? N-ar avea loc în tot universul, iar Dumnezeul, binele şi sensul ar trebui să plece din lumea asta. Ar fi striviţi în această înghesuială animalică, lacomă.

Însă în acelaşi timp viaţa, care-i etern aceeaşi, umple universul şi, clipă de clipă, se înnoieşte în infinite combinaţii şi metamorfoze. Dumneavoastră, de pildă, vă puneţi întrebarea dacă veţi învia, însă, de fapt, aţi înviat născându-vă şi nici nu v-aţi dat seama de acest lucru.

Vă întrebaţi dacă o să vă doară, dacă ţesuturile vor simţi

descompunerea. Adică vă întrebaţi ce se va întâmpla cu conştiinţa dumneavoastră. Dar ce e conştiinţa? Să vedem. A dori în mod conştient să adormi înseamnă insomnie sigură, a dori conştient să simţi funcţionarea propriei digestii înseamnă să-i distrugi inerţia. Conştiinţa e o otravă, un mijloc de autointoxicare pentru subiectul care într-adevăr face apel la ea. Ea e lumina care iradiază în afară, ea ne luminează drumul ca să nu ne împiedicăm. Ea e farul care arde înaintea locomotivei. Întorcându-i lumina spre înăuntru, provocăm o catastrofă.

Deci ce se va întâmpla cu conştiinţa dumneavoastră? Da, cu a dumneavoastră. Însă cine, ce sunteţi dumneavoastră? Aici e buba. Să încercăm să aflăm. Cum vă reprezentaţi propria fiinţă, care parte din propria dumneavoastră alcătuire v-aţi conştientizat-o întotdeauna? Rinichii, ficatul, vasele sanguine? Nu, oricâte eforturi aţi face, vă revedeţi mintal în manifestările dumneavoastră active şi exterioare, în rezultatele muncii, în familie, în alţii. Şi acum fiţi atentă. Omul din alţi oameni este sufletul omului. Iată ce sunteţi dumneavoastră, iată prin ce conştiinţa dumneavoastră a respirat, s-a hrănit şi s-a delectat toată viaţa. Prin sufletul, nemurirea şi viaţa dumneavoastră în ceilalţi. Şi? Aţi fost în ceilalţi, în ceilalţi veţi rămâne. Şi pentru dumneavoastră n-are importanţă dacă toate acestea se vor numi memorie. Veţi fi tot dumneavoastră, integrată în viitor.

Acum, ultima problemă. Nu trebuie să vă îngrijoraţi. Moartea nu există. Ea nu ţine de competenţa noastră. Da, talentul e cu totul altceva, e al nostru, e descoperirea noastră. Iar talentul, în sensul său cel mai larg, este harul vieţii.

Moarte nu va fi, spune Ioan Teologul. Ia ascultaţi ce simplă e argumentaţia lui. Moartea nu va fi pentru că ceea ce a fost a trecut. E aproape ca şi cum ai spune: moarte nu va fi, pentru că aşa ceva am văzut, e-un lucru vechi, de care ni s-a urât şi acum avem nevoie de ceva nou, iar noul este viaţa veşnică.

În timpul peroraţiei se plimbase tot timpul prin cameră.

– Dormiţi, spuse el, apropiindu-se de pat şi punându-şi mâna pe fruntea Annei Ivanovna.

După câteva minute femeia adormi. Iura ieşi încet din cameră şi-i spuse Egorovnei s-o trimită pe infirmieră în dormitor. „Ce naiba, se gândi el, mă fac un şarlatan. Descânt, vindec prin puterea mâinii…”

A doua zi Anna Ivanovna se simţi mai bine.

4

Anna Ivanovna continua să se întremeze. Pe la mijlocul lui decembrie încercă să se dea jos din pat, dar era încă prea slăbită. De aceea a fost sfătuită să stea deocamdată la pat.

Trimitea adeseori după Iura şi Tonia şi, ceasuri în şir, le povestea despre copilăria ei, petrecută la Varîkino, proprietatea bunicului lor de pe malul fluviului Rînva din Urali. Iura şi cu Tonia nu fuseseră niciodată acolo, însă Iura, din cuvintele ei, îşi forma cu uşurinţă o imagine asupra acelor cinci mii de deseatine[1] de pădure seculară, de nepătruns, neagră ca noaptea, în care, în două-trei locuri, se înfige ca un cuţit râul iute, cu fundul pietros şi cu pripoare înalte pe malul moşiei familiei Krueger.

Tocmai în zilele acelea lui Iura şi Toniei li se coseau primele lor haine de seară: Iura urma să capete o redingotă, iar Tonia o rochie lungă din atlas alb, cu un mic decolteu. Voiau să inaugureze toaletele la sărbătoarea tradiţională a bradului, pe care an de an o dădea Sventiţki.

Costumul şi rochia fură aduse în aceeaşi zi. Iura şi Tonia le probară, rămăseseră mulţumiţi şi nu se dezbrăcaseră încă de hainele noi, când venise Egorovna ca să-i cheme la Anna Ivanovna. Aşa că apărură în faţa acesteia în ţinută de gală.

Văzându-i, ea se ridică într-un cot, îi privi dintr-o parte, le spuse să se întoarcă, apoi exclamă:

– Foarte bine. Excelent. Nu ştiam că sunt gata. Tonia, ia mai învârteşte-te o dată. Nu, nu-i nimic. Mi s-a părut că platca e puţin încreţită. Ştiţi de ce v-am chemat? Dar mai întâi vreau să vorbesc cu tine, Iura.

– Ştiu, Anna Ivanovna. Eu v-am trimis scrisoarea, ca s-o citiţi. Dumneavoastră, ca şi Nikolai Nikolaevici, sunteţi de părere că nu trebuia să renunţ. Aveţi răbdare o clipă. Nu e bine să faceţi efort ca să vorbiţi. Acuşi vă explic totul, deşi ştiţi cam despre ce este vorba.

Deci se desfăşoară un proces cu privire la moştenirea familiei Jivago, proces care nu are alt scop decât ca avocaţii să câştige şi statul să-şi primească cheltuielile de judecată. Însă, în realitate, nu există niciun fel de moştenire, există doar datorii şi încurcături şi, pe deasupra, murdăria care iese la iveală. Dacă ar fi existat ceva care putea fi transformat în bani, credeţi că i-

[1] *Deseatină* – măsură de suprafaţă în Rusia, egală cu 1,092 ha (n.t.).

aş fi făcut cadou tribunalului şi n-aş fi pus mâna pe ei? Problema e că litigiul e exagerat şi, decât să scormonesc în acest gunoi, e mai bine să renunţ la averea mea inexistentă şi s-o cedez câtorva rivali de paie şi câtorva uzurpatori invidioşi. Ştiu de mult că o oarecare Madame Alice, care locuieşte cu copiii la Paris şi-şi zice Jivago, are pretenţii. Dar s-au ridicat şi alte revendicări, despre care n-am ştiut nimic până acum.

Reiese că tata, chiar pe când mama încă mai trăia, s-a încurcat cu o visătoare şi o extravagantă, cu o anume prinţesă Stolbunova-Enrizi. Această doamnă are cu tata un copil, un băiat de zece ani, pe care-l cheamă Evgraf.

Prinţesa e o schimnică. Locuieşte cu băiatul într-o casă de la marginea Omskului şi nu se ştie din ce trăiesc. Am văzut fotografia casei, care-i destul de drăguţă, are cinci ferestre şi medalioane sculptate pe cornişă. Şi în ultimul timp simt că această casă mă priveşte cu toate cele cinci ferestre ale ei, simt că privirea ei străbate miile de verste care despart Rusia europeană de Siberia şi că, mai devreme sau mai târziu, această privire îmi va aduce ghinion. Aşa că n-am nevoie de toate astea: nici de capital imaginar, nici de rivali inventaţi, nici de ura şi de invidia lor. Nici de avocaţi.

– Oricum, nu trebuia să renunţi, îl contrazise Anna Ivanovna. Ştiţi de ce v-am chemat? îşi repetă ea întrebarea şi continuă: Mi-am amintit numele lui. N-aţi uitat, ieri v-am povestit de pădurar, nu-i aşa? Îl chema Vakh[1]. Nu-i aşa că-i incredibil? O adevărată sperietoare, cu barba crescută până la sprâncene şi cu numele de Vakh! Avea faţa pocită de labele unui urs pe care-l doborâse. Şi-n locurile acelea toţi sunt ca el. Toţi au nume din astea. Ca să sune clar şi răspicat. Vakh. Sau Lupp. Sau Faust. Dintr-o singură silabă. Ia ascultaţi. Se-ntâmpla să aflăm că a venit unul din ăştia, Avkt sau Frol, cu nişte nume scurte ca împuşcăturile din arma cu două ţevi a bunicului. Noi, cei mici, într-o clipă ajungeam la bucătărie. Şi-acolo, închipuiţi-vă, dădeam peste-un cărbunar cu un pui viu de urs sau peste un paznic venit tocmai de la capătul moşiei ca să aducă o probă de minereu. Şi bunicul le dădea la toţi act la mână, ca să meargă la administrator. Unii primeau bani, alţii crupe sau gloanţe. Şi pădurea începea chiar de sub fereastră. Şi ce zăpezi, ce mai zăpezi! Mai înalte decât casa! Anna Ivanovna începu să tuşească.

[1] *Vakh* – nume neaoş, care însă îl desemnează şi pe zeul Bacchus (n.t.).

– Ajunge, mamă, vorbeşti prea mult şi nu-i bine, o dojeni Tonia şi Iura o susţinu.

– Nu-i nimic. Fleacuri! Dar pentru că tot veni vorba: Egorovna mi-a zis că staţi la îndoială dacă să vă duceţi sau nu poimâine la petrecere. Să nu mai aud niciodată prostiile astea! Să vă fie ruşine! Şi ce doctor mai eşti şi tu, Iura? Deci am hotărât. Mergi, fără discuţie. Dar să ne întoarcem la Vakh. Acest Vakh a fost fierar în tinereţe, într-o încăierare, cineva i-a scos maţele cu cuţitul. Şi el şi-a făcut altele din fier. Ce prost eşti, Iura! Crezi că nu-mi dau seama? Fireşte că nu cred neghiobia asta. Dar aşa vorbea lumea.

Anna Ivanovna, începu iarăşi să tuşească. De data aceasta tusea ţinu mult şi îşi recăpătă cu greu respiraţia.

Iura şi Tonia se repeziră amândoi odată la ea. Umăr lângă umăr, se opriră lângă patul ei. Continuând să tuşească, Anna Ivanovna îi apucă de mâini şi le ţinu câtva timp împreunate, apoi, recăpătându-şi vocea şi respiraţia, spuse:

– Dacă mor, să nu vă despărţiţi. Sunteţi făcuţi unul pentru altul. Căsătoriţi-vă. Uite că v-am şi logodit, adăugă ea şi începu să plângă.

5

În primăvara anului 1906, înainte ca Lara să treacă în ultima clasă de gimnaziu, legătura ei cu Komarovski care dura deja de şase luni, devenise insuportabilă pentru fată. Acesta exploata cu uşurinţă deprimarea ei şi, atunci când îi convenea, fără s-o arate, îi amintea fin şi pe neobservate că a pângărit-o. Aceste aluzii o aduceau pe Lara exact în acea stare de panică de care bărbatul senzual are nevoie la femei. Această panică o împingea tot mai mult pe Lara în ghearele coşmarului carnal care, atunci când se trezea, o făcea să se îngrozească. Contradicţiile demenţei nocturne erau inexplicabile, precum necromanţia. Totul era anapoda şi împotriva logicii, durerea ascuţită era precedată de hohote de râs cristalin, lupta şi refuzul desemnau consimţământul şi sărutările de recunoştinţă acopereau mâna călăului.

Se părea că acest calvar nu va avea sfârşit, însă în primăvară, în timpul uneia dintre ultimele ore ale anului şcolar, gândindu-se cât de des se vor repeta toate acestea în timpul vacanţei, când nu va mai fi ocupată cu şcoala, care reprezenta

ultimul ei adăpost împotriva frecventelor întâlniri cu Komarovski, Lara luă dintr-o dată o hotărâre care, pentru mult timp, îi schimbă cursul vieţii.

Era o dimineaţă fierbinte şi se anunţa furtună. Ferestrele clasei erau deschise. În depărtare, pe o singură notă, vuia oraşul, aidoma unui stup de albine. Din curte se auzeau strigătele copiilor care se jucau. O durea capul din pricina mirosului de iarbă al pământului şi al frunzişului crud încă, aşa cum simţi că-ţi plesnesc tâmplele de Lăsata Secului din pricina votcii şi fumului de clătite.

Profesorul de istorie le povestea despre campania lui Napoleon în Egipt. Când ajunse la debarcarea de la Frejus, cerul se înnegri, pârâi şi fu despicat de fulger şi tunet, iar în clasă, odată cu mirosul proaspăt, pătrunseră vârtejuri de nisip şi praf. Două linguşitoare se repeziră pe culoar ca să-l aducă pe portarul ce trebuia să închidă ferestrele.

Când deschiseră uşa, se făcu curent şi prin clasă zburară toate sugativele din caiete.

Portarul închise ferestrele. Începuse o ploaie torenţială, murdară, citadină, amestecată cu praf. Lara smulse o foaie dintr-un carnet şi îi scrise colegei sale de bancă, Nadia Kologrivova:

„Nadia, trebuie să trăiesc separat de mama. Ajută-mă să-mi găsesc câteva meditaţii bine plătite. Ştii o mulţime de oameni bogaţi”.

Nadia îi răspunse tot cu un bileţel:

„Părinţii mei caută o meditatoare pentru Lipa. Vino la noi. Ar fi grozav! Ştii cât de mult te iubesc mama şi tata”.

6

Lara îşi petrecu mai mult de trei ani în familia Kologrivov, apărată ca de o fortăreaţă. Nimeni nu mai atenta la ea şi chiar mama şi fratele, faţă de care se simţea foarte înstrăinată, nu o deranjau aducându-i aminte de existenţa lor.

Lavrenti Mihailovici Kologrivov era un mare om de afaceri, un practician modern, talentat şi inteligent. Ura societatea în decădere cu o ură îndoită: cea a bogătaşului cu avere fabuloasă, capabil să concesioneze vistieria statului, şi cea a omului din popor, ridicat prin forţele sale la înălţimi de basm. Adăpostea în casa lui oameni urmăriţi de lege, angaja avocaţi pentru cei

implicaţi în procese politice şi chiar, după cum spunea în glumă, subsidiind revoluţia, îşi submina singur calitatea de proprietar şi organiza greve la propria sa fabrică. Lavrenti Mihailovici era trăgător de elită şi mare amator de vânătoare. În iarna lui nouă sute cinci, mersese în fiecare duminică la Serebriannîi Bor şi la Losinîi Ostrov ca să-i instruiască la trasul cu arma pe membrii detaşamentelor de luptă.

Era un om extraordinar. Serafima Filippovna, soţia lui, era o persoană la fel de remarcabilă. Lara le era amândurora admiratoare entuziastă. Toţi ai casei o îndrăgiseră de parcă ar fi făcut parte din familie.

În cel de-al patrulea an de viaţă lipsită de griji, Lara primi vizita fratelui ei Rodia. Legănându-se afectat pe picioarele lui lungi şi, pentru a-şi da importanţă, vorbind pe nas şi lungind nefiresc cuvintele, acesta îi povesti daravera în care intrase. Cadeţii promoţiei lui strânseseră bani pentru a-i cumpăra un cadou directorului şcolii, îi încredinţaseră toată suma lui Rodia ca să aleagă şi să cumpere cadoul. Şi toţi aceşti bani, acum două zile, Rodia îi pierduse la cărţi. Terminând de spus toate acestea, Rodia se trânti în fotoliu cât era de lung şi începu să plângă.

Lara îngheţă de spaimă. Rodia continuă printre sughiţuri de plâns:

– Am fost aseară la Viktor Ippolitovici. N-a vrut să vorbească cu mine pe tema asta, dar mi-a zis că dacă tu ai vrea... Zice că, deşi nu ne mai iubeşti, ai încă multă putere asupra lui... Larocika... Un cuvânt de-al tău ar fi de ajuns... Ştii ce ruşine-i asta, ştii cum îmi pătez onoarea de cadet?... Doar nu vrei să şterg toate astea cu sângele meu.

– Să ştergi cu sângele... Onoarea de cadet... Lara repeta indignată aceste cuvinte, plimbându-se agitată prin cameră. Eu nu sunt cadet, eu n-am onoare, cu mine se poate face orice. Îţi dai seama ce mă rogi? Măcar ai priceput ce propunere ţi-a făcut nemernicul? An de an, am clădit ceva printr-o muncă sisifică, am zidit, n-am dormit nopţile şi pe el îl doare-n cot că suflă, scuipă şi face ţăndări tot ce-am reuşit eu să fac. Ţăndări! Să te ia naiba. N-ai decât să-ţi zbori creierii. Ce mă priveşte pe mine? Câţi bani îţi trebuie?

– Şase sute nouăzeci şi ceva de ruble. Să zicem şapte sute, ca să fie o sumă rotundă, spuse Rodia după o clipă de ezitare.

– Rodia! Ţi-ai pierdut minţile! Îţi dai seama ce spui? Ai pierdut şapte sute de ruble? Rodia! Rodia! Ştii în cât timp poate

un om obişnuit ca mine să încropească suma asta, muncind cinstit?

După o scurtă pauză, adăugă cu voce rece şi străină:

– Bine. O să încerc. Vino mâine. Şi adu revolverul cu care voiai să te sinucizi. O să mi-l dai mie. Să aibă şi destule gloanţe, ţine minte.

Aceşti bani îi luă de la Kologrivov.

7

Slujba de la familia Kologrivov nu o împiedică pe Lara să termine gimnaziul, să intre la cursurile superioare, să le promoveze cu bine şi să se apropie de absolvirea acestora, care urma să se producă în anul viitor, 1912.

În primăvara lui 1911 termină gimnaziul Lipa, eleva Larei. Aceasta era deja logodită cu un tânăr inginer, Friesendank, dintr-o familie bună şi înstărită. Părinţii erau de acord cu alegerea Lipăi, dar nu voiau s-o lase să se mărite atât de devreme, aşa că o sfătuiau să mai aştepte. Din acest motiv se produceau adevărate drame. Răsfăţată şi zănatică, Lipa, favorita familiei, ţipa la tatăl şi la mama ei, plângea şi bătea din picior.

În această casă bogată, unde toţi o considerau pe Lara ca făcând parte din familie, nimeni nu-şi amintea de banii împrumutaţi pentru Rodia şi nu făcea aluzie la ei.

Lara ar fi restituit de mult această datorie, dacă nu ar fi avut nişte cheltuieli permanente, a căror destinaţie o ascundea.

Fără să ştie Paşa, îi trimitea bani tatălui acestuia, exilatului în Siberia Antipov, şi o ajuta pe mama lui, o femeie bolnăvicioasă şi cârcotaşă. În plus, încă şi în mai mare secret, îi reducea cheltuielile lui Paşa, plătind direct proprietarilor, fără ca el să ştie, o parte din costul mesei şi al casei.

Paşa, care era cu câteva luni mai mic decât Lara, o iubea la nebunie şi nu ieşea din cuvântul ei. La insistenţele ei, după absolvirea gimnaziului real, se apucase de latină şi greacă, pentru a putea urma filologia. Lara visa ca peste un an, după ce vor da examenele de stat, să se cunune cu Paşa şi să plece într-unul din oraşele de gubernie din Ural, el ca profesor de gimnaziu de băieţi, iar ea ca profesoară la un gimnaziu de fete.

Paşa locuia într-o cameră găsită de Lara, la nişte proprietari liniştiţi, într-o clădire nouă de pe stradela Kamergherski, nu departe de Hudojestvennîi Teatr.

În vara lui 1911 Lara vizită Duplianka, pentru cea din urmă oară, împreună cu familia Kologrivov. Îi plăcea la nebunie acest loc, îl iubea mai mult decât proprietarii. Aceştia ştiau acest lucru şi, cu privire la Lara, instauraseră o convenţie nescrisă pentru cazurile unor asemenea călătorii estivale. După ce trenul încins şi murdar îi lăsa în staţie şi-şi vedea de drum, iar Lara, în liniştea infinită, buimacă şi parfumată, îşi pierdea graiul de emoţie, o lăsau să plece singură pe jos la moşie, în timp ce ei cărau bagajele şi le încărcau în şaretă, iar vizitiul de la Duplianka, îmbrăcat cu un pieptar, prin găurile căruia îi ieşeau mânecile cămăşii roşii, le povestea stăpânilor noutăţile locale ale sezonului trecut.

Lara mergea de-a lungul terasamentului, pe poteca bătătorită de drumeţi şi pelerini şi apoi o cotea pe cărăruia care străbătea lunca şi ducea spre pădure. Aici se oprea şi, mijindu-şi ochii, trăgea în piept aerul încărcat de aromele spaţiului aceluia vast. Acest aer îi era mai drag decât părinţii, i se părea mai dulce decât orice iubit şi mai înţelept decât orice carte. Pentru o clipă, Larei i se redescoperea sensul existenţei. Se află aici, se gândea ea, pentru a se regăsi pe sine în acest farmec nebun al pământului, pentru a spune lucrurilor pe nume şi, dacă nu va fi în stare să facă aşa ceva, pentru a da naştere, din dragoste de viaţă, unor urmaşi care s-o facă în locul ei.

În această vară Lara venise extenuată de munca peste măsură pe care şi-o asumase. Se enerva uşor. Se dezvoltase în ea un sentiment de anxietate, pe care mai înainte nu-l avusese şi care, acum, îi minusculiza caracterul ce dovedise întotdeauna generozitate şi nobleţe.

Kologrivovii n-o lăsau să plece, o înconjurau cu aceeaşi dragoste. Însă de când Lipa terminase gimnaziul, Lara se simţea de prisos în această casă. Refuzase salariul, dar ei insistau. În acelaşi timp însă, avea nevoie de bani şi se jena, în calitatea ei de musafiră, să caute un câştig în altă parte, ceea ce ar fi fost, de altfel, imposibil.

Lara considera că situaţia ei este falsă şi insuportabilă. I se părea că este o povară pentru aceşti oameni, dar că ei nu o arată. Era o povară pentru ea însăşi. Ar fi vrut să fugă încotro vedea cu ochii şi de ea însăşi, şi de Kologrivovi, însă, în concepţia ei, trebuia mai întâi să restituie datoria. Neavând de unde face rost de bani, se simţea ostatecă din pricina prostiei lui Rodia şi nu-şi găsea locul. O chinuia o furie neputincioasă.

În tot şi în toate i se năzăreau semne de desconsideraţie. Dacă invitaţii familiei Kologrivov erau atenţi cu ea însemna că aceştia o privesc ca pe o „guvernantă” smerită, ca pe o pradă uşoară. Iar când era lăsată în pace îşi spunea că, pentru ei, este un zero absolut, pe care nici nu-l bagă în seamă.

Aceste accese de ipohondrie n-o împiedicau pe Lara să participe la distracţiile numeroşilor oaspeţi care îşi petreceau vacanţa la Duplianka. Se scălda şi înota, se plimba cu barca, participa la picnicuri nocturne pe malul celălalt al râului, dansa şi aprindea focuri de artificii la un loc cu ceilalţi. Juca în spectacole improvizate şi o pasionau concursurile de tir cu mauserele scurte, cărora le prefera totuşi revolverul uşor al lui Rodia. Ajunsese să-l mânuiască cu destulă precizie şi, în glumă, îşi exprima regretul că e femeie şi nu poate face carieră de duelist. Nici singură nu ştia ce vrea.

Această stare de dezorientare se accentuă după ce se întoarseră în oraş. Neplăcerilor ei li se adăugaseră aici micile certuri cu Paşa (avea grijă să nu se certe serios cu el, pentru că îl considera ultima ei apărare). În ultimul timp Paşa manifesta mici semne de înfumurare. Notele didacticiste din conversaţia lui o amuzau şi o întristau pe Lara.

Paşa, Lipa, Kologrivovii, banii – toate acestea i se învârtejeau în minte. I se urâse, îşi ieşea din minţi încetul cu încetul. Îi venea s-o rupă cu tot ce cunoscuse şi trăise până atunci ca să înceapă ceva nou. În această stare de spirit, cu ocazia Crăciunului din anul 1911, ajunsese la decizie teribilă: se va despărţi imediat de Kologrivovi, îşi va aranja viaţa cumva independent, iar banii necesari pentru aceasta îi va împrumuta de la Komarovski. Larei i se părea că, după ceea ce se întâmplase, după anii de libertate pe care reuşise ulterior să-i cucerească, el e obligat s-o ajute cavalereşte, dezinteresat, fără să ceară niciun fel de explicaţii şi fără s-o împroaşte cu noroi.

Cu acest scop, în seara zilei de 27 decembrie, se duse în strada Petrov şi, ieşind din casă, îşi pusese în manşon pistolul lui Rodia, pe care-l încărcase şi-i trăsese piedica, având intenţia să-l împuşte pe Viktor Ippolitovici, dacă acesta ar refuza-o, ar înţelege-o anapoda sau ar înjosi-o într-un fel sau altul.

Teribil de tulburată, mergea pe străzile împodobite sărbătoreşte, fără să vadă nimic în jurul ei. Împuşcătura plănuită răsunase deja în închipuirea ei şi nu mai avea absolut nicio importanţă cui îi fusese destinată. Împuşcătura era

singurul lucru de care era conştientă. Focul de revolver îi răsunase în urechi tot drumul, glonţul îl dobora pe Komarovski, o dobora pe ea însăşi, nimerea în propria ei soartă şi în stejarul de pe pajiştea de la Duplianka, pe trunchiul căruia era crestată o ţintă.

8

– Nu-mi atingeţi manşonul, îi spuse ea Emmei Ernestovna, care îi deschisese uşa şi cu exclamaţii de „oh” şi „ah” îşi întinsese mâinile spre Lara ca s-o ajute să se dezbrace.

Viktor Ippolitovici nu era acasă. Emma Ernestovna continua s-o roage pe Lara să intre şi să-şi scoată haina de blană.

– Nu pot. Mă grăbesc. Unde-i?

Emma Ernestovna îi spuse că cel căutat se află la o petrecere de Crăciun. Cu adresa în mână, Lara coborî în fugă scara întunecoasă, care-i aminti brusc totul, trecu pe lângă stemele colorate de la ferestre şi se duse la *Mucinoi gorodok,* la familia Sventiţki.

Abia acum, ajunsă a doua oară în stradă, Lara începu să-şi dea seama pe ce lume se află. Iarna. Oraşul. Seara.

Era un ger muşcător. Străzile erau acoperite de un strat negru de gheaţă, gros ca fundurile sticlelor de bere sparte. Gerul îi tăia dureros respiraţia. Văzduhul era ticsit de chiciură cenuşie şi se părea că înţeapă şi gâdilă la fel cum o mângâia aspru şi-i intra în gură blana ei de etolă. Cu inima clocotindă, Lara străbătea străzile pustii. În drum vedea aburul ieşind din uşile ceainăriilor şi birturilor. Din ceaţă răsăreau feţele înfrigurate ale trecătorilor, roşii precum cârnaţii, boturi păroase de cai şi câini, cu bărbi de ţurţuri. De sub stratul gros de gheaţă şi zăpadă, ferestrele caselor păreau spoite cu var şi pe suprafeţele lor opace jucau reflexele multicolore ale brazilor de Crăciun şi umbrele celor ce se distrau, de parcă trecătorilor li s-ar fi arătat din interioare imagini ceţoase, proiectate pe nişte cearşafuri albe, atârnate în dreptul unei lanterne magice.

Ajungând în strada Kamergherski, Lara se opri. „Nu mai pot, nu mai rezist, gemu ea aproape cu voce tare. Urc la el şi-i spun totul”, se gândi, după ce izbuti să-şi stăpânească tulburarea. Deschise uşa grea, impozantă şi intră.

9

Roşu la faţă de încordare, bombându-şi obrazul cu limba, Paşa se chinuia în faţa oglinzii, punându-şi gulerul şi încercând să bage butonul în găurile apretate ale plastronului. Se pregătea să meargă într-o vizită şi era încă atât de pur şi inocent, încât se zăpăcise atunci când Lara, intrând fără să bată la uşă, îl găsise cu această mică lacună în ţinută. Remarcă imediat tulburarea ei. Fetei i se tăiaseră picioarele. Intră, împingând cu greu fusta, de parcă ar fi păşit printr-un vad.

– Ce-i cu tine? Ce s-a întâmplat? o întrebă el îngrijorat, dând fuga spre ea.

– Şezi lângă mine. Şezi aşa cum eşti. Nu te mai ferchezui. Mă grăbesc. Trebuie să plec imediat. Nu pune mâna pe manşon. Ai răbdare. Întoarce-te o clipă cu spatele.

El îi făcu pe plac. Lara era îmbrăcată într-un costum englezesc. Îşi scoase jacheta, o puse în cui şi mută revolverul lui Rodia în buzunarul jachetei. Apoi, aşezându-se iarăşi pe canapea, îi spuse:

– Acum poţi să te uiţi. Aprinde o lumânare şi stinge becul.

Larei îi plăcea să stea de vorbă în lumina palidă a lumânărilor. Paşa avea tot timpul în casă un pachet nedesfăcut de lumânări. Scoase mucul vechi, mută sfeşnicul pe pervaz, înfipse în el o lumânare nouă şi o aprinse. Flăcăruia se înecă în stearină, împroşcă în toate părţile steluţe trosnitoare, apoi se ascuţi ca o săgeată. Camera se umplu de o lumină catifelată. Pe geam, în dreptul flăcării, gheaţa începu să se topească şi să contureze un ochi negru.

– Ascultă, Patulia, îi spuse Lara. Am necazuri. Trebuie să mă ajuţi să scap de ele. Nu te speria şi nu mă întreba nimic, dar renunţă la gândul că noi suntem ca toată lumea. Trebuie să iei lucrurile în serios. Sunt într-o primejdie permanentă. Dacă mă iubeşti şi vrei să mă salvezi, hai să nu mai amânăm. Hai să ne căsătorim imediat.

– Păi, asta-i dorinţa mea dintotdeauna, o întrerupse el. Stabileşte tu ziua şi eu n-am să stau pe gânduri. Dar spune-mi clar şi răspicat ce-i cu tine, nu mă chinui cu parabole.

Însă Lara schimbă subiectul, evitând să-i dea un răspuns direct. Discutară încă mult timp pe marginea unor teme care nu aveau nicio legătură cu pricina tristeţii ei.

10

În această iarnă, Iura scria o lucrare despre nervii retinei, pe care avea de gând s-o prezinte ca să câştige medalia de aur ce se acorda cu ocazia absolvirii universităţii. Deşi termina medicina generală, Iura cunoştea ochiul cu minuţia unui viitor oculist.

Acest interes faţă de fiziologia văzului era susţinut de celelalte laturi ale firii lui, de aptitudinile creatoare şi de meditaţiile lui asupra esenţei imaginii artistice şi a construcţiei ideii logice.

Tonia şi Iura mergeau cu o sanie la familia Sventiţki, la sărbătoarea de Crăciun. Trăiseră unul lângă altul şase ani, împreună prin începutul adolescenţei şi sfârşitul copilăriei. Se cunoşteau perfect unul pe altul. Aveau obiceiuri comune, acelaşi mod de a-şi arunca reciproc vorbe maliţioase, acelaşi fel de a pufni întretăiat drept răspuns. Aşa mergeau şi acum, tăcuţi, strângându-şi buzele din cauza frigului şi schimbând scurte remarci. Fiecare îşi rumega gândurile lui.

Iura îşi aminti că se apropie termenul concursului şi că trebuie să se grăbească cu lucrarea, gând care sărea imediat spre alte lucruri în buimăceala sărbătorească a sfârşitului de an, care se simţea pe străzi.

La facultatea lui Gordon se edita o revistă hectografiată. Iura îi promisese de mult amicului său, care era redactor, un articol despre Blok. De Blok era obsedat tot tineretul din ambele capitale, Iura şi Mişa în mod special.

Însă nici aceste gânduri nu rămâneau pentru mult timp în mintea lui Iura. Mergeau cu bărbiile cufundate în gulerele de blană, îşi frecau urechile îngheţate şi prin cap le treceau câte şi mai câte. Însă un anume gând dăinuia în minţile amândurora.

Recenta scenă din odaia Annei Ivanovna îi făcuse pe amândoi să renască. În clipa aceea li se deschiseseră parcă ochii şi se priviseră cu adevărat unul pe celălalt.

Tonia, acest vechi amic, această evidenţă înţeleasă, care nu trebuia explicată, se dovedise lucrul cel mai inaccesibil şi mai complex din tot ce-şi putea închipui Iura, se dovedise că este femeie. Cu un oarecare efort de fantezie, Iura se putea închipui eroul care urcă pe Ararat, profet, învingător, orice altceva, numai nu femeie.

Şi iată că această sarcină supremă şi aproape imposibilă şi-o

luase Tonia pe umerii ei mici şi fragili (lui Iura începuse să i se pară dintr-o dată slabă şi delicată, deşi era o fată destul de bine făcută). Şi el se simţea acaparat de acea simpatie arzătoare, de acea uimire sfioasă, care este chiar începutul unei pasiuni. Acelaşi lucru, cu modificările de rigoare, se întâmplase şi în atitudinea Toniei faţă de Iura.

Iura îşi spunea că, poate, n-ar fi trebuit să plece acum de acasă. Îi era teamă ca nu cumva să se întâmple ceva în lipsa lor. Rememoră clipele de dinaintea plecării. Aflând că Anna Ivanovna se simte mai rău, ei, îmbrăcaţi deja în hainele de gală, s-au dus în camera ei şi i-au spus că nu mai pleacă. Însă ea se revoltase şi le poruncise categoric să meargă la sărbătoarea bradului. Iura şi Tonia se duseseră după draperie, în nişa adâncă a ferestrei, ca să vadă cum e vremea afară. Când au ieşit din nişă, amândouă jumătăţile draperiei se lipiseră de hainele lor noi, nepurtate. Pânza uşoară de tul se târâse câţiva paşi după rochia Toniei, ca un văl de cununie în urma miresei. Toţi izbucniseră în râs, uluiţi brusc de această asemănare.

Acum Iura privea împrejur şi avea în faţa ochilor ceea ce văzuse Lara cu puţin timp înainte. Sania lor făcea un zgomot nefiresc de puternic, care trezea un ecou nefiresc de prelung printre copacii degeraţi din grădini şi de pe bulevarde. Ferestrele îngheţate ale caselor îşi clipoceau lumina tulbure şi păreau nişte casete preţioase din topaz fumuriu. Înlăuntrul lor pâlpâia Crăciunul Moscovei, ardeau lumânările în pomi, petreceau musafirii şi mascaţii poznaşi se jucau de-a v-aţi ascunselea şi de-a ineluş-învârtecuş.

Deodată lui Iura îi trecu prin minte că Blok este Crăciunul în toată viaţa Rusiei, în modul de viaţă citadin, septentrional şi în noua literatură, sub cerul înstelat al unei străzi moderne şi împrejurul unui brad cu lumânări aprinse într-un salon al secolului nostru. Îşi spuse că nu-i nevoie de niciun articol despre Blok şi că trebuie pictată o închinare rusească a magilor, cum au olandezii, un tablou în care să apară gerul, lupii şi pădurea, întunecată de brazi.

Treceau pe strada Kamergherski. Lui Iura îi atrase atenţia un rotocol de gheaţă topită de pe sticla unei ferestre. Prin acest rotocol se vedea flacăra unei lumânări, care arunca spre stradă o privire aproape conştientă, de parcă flacăra trăgea cu ochiul la trecători şi aştepta pe cineva.

„Pe masă-o lumânare ardea. O lumânare...”, şoptea Iura în

sinea lui începutul a ceva tulbure, încă diform, sperând că urmarea va prinde contur de la sine, de bunăvoie. Dar continuarea nu veni.

11

Din timpuri imemoriale, sărbătoarea bradului se desfăşura la familia Sventiţki după acelaşi ritual. La zece, când copiii plecau pe la casele lor, bradul era aprins pentru a doua oară pentru tineret şi adulţi, iar petrecerea continua până dimineaţă. Oamenii mai în vârstă jucau cărţi în sala pompeiană, care era continuarea salonului şi o despărţea de acesta o draperie grea, atârnată de inele mari din bronz. În zori, se aşezau cu toţii la masă.

– De ce-aţi venit aşa târziu? îi întrebă Georges, nepotul familiei Sventiţki, traversând în fugă holul şi intrând în camera din fundul apartamentului, unde-l aşteptau unchiul şi mătuşa.

Iura şi Tonia se gândiră şi ei să-l urmeze ca să-i salute pe amfitrioni. Mai întâi se dezbrăcară şi aruncară o privire în salon.

Împrejurul bradului care fumega fierbinte, încins cu trei şiruri de lumini pâlpâitoare, se mişcau, aidoma unui zid compact, o mulţime de oameni care, foşnindu-şi rochiile şi călcându-se pe picioare, se plimbau şi discutau, privindu-i pe cei care dansau.

În mijlocul cercului dansatorii se învârteau nebuneşte, îi răsucea, îi aranja perechi şi-i alinia fiul substitutului de procuror, liceanul Koka Kornakov. Acesta dirija dansul şi, cât îl ţinea gura, striga dintr-un capăt al sălii la celălalt: *„Grand rond! Chaine chinoise”* – şi totul se făcea după cum spunea el. *„Une valse, s’il vous plaît!”,* îi zbiera el pianistului şi, în fruntea primului tur, îşi învârtea partenera *à troi temps, à deux temps,* încetinind şi micşorând tot mai mult rotirile până la mutări abia perceptibile de pe un picior pe altul, care nu mai erau deloc vals, ci doar un ecou al acestuia, pe care să se stingă. Şi toţi aplaudau şi această mulţime în mişcare, foşnitoare şi zgomotoasă, era străbătută de servitori care aduceau îngheţată şi băuturi răcoritoare. Băieţii şi femeile îmbujorate încetau pentru o clipă ţipetele şi râsetele, sorbeau grăbiţi şi lacomi sucurile şi limonada şi, de îndată ce puneau paharul pe platou, îşi reluau ţipetele şi râsetele cu o energie de zece ori sporită, de parcă ar fi înghiţit cine ştie ce elixir al veseliei.

Fără să intre în salon, Tonia şi Iura se duseră în cealaltă parte a casei, acolo unde erau gazdele.

12

Camerele din spate erau ticsite de lucrurile aduse din sala de bal şi din salon, pentru a face acolo mai mult loc. Aici era atelierul vrăjit al amfitrionilor, depozitul lor de Crăciun. Mirosea a vopsele şi clei, peste tot erau împrăştiate suluri de hârtie colorată şi teancuri de cutii cu steluţe pentru cotilion şi cu lumânări de brad.

Domnul şi doamna Sventiţki numerotau cadourile, scriau cartonaşe pentru locurile de la masă şi făceau bilete pentru o loterie. Îi ajuta Georges, însă acesta greşea adeseori la numărătoare şi ei îl apostrofau iritaţi. Domnul şi doamna Sventiţki se bucurară grozav de apariţia lui Iura şi a Toniei. Îi ştiau de când erau copii, aşa că, fără multă vorbă, îi puseră la muncă.

– Feliţata Semionovna nu vrea să înţeleagă că toate astea trebuiau pregătite din timp, nu acum, în toiul petrecerii, când au venit musafirii. Ah, Georges, încurcă-lume ce eşti, iar faci totul anapoda! Ţi-am spus doar că bomboniere le cu drajeuri trebuie puse pe masă, iar cele goale pe canapea. Iar ai făcut pe dos.

– Mă bucur că Anna se simte mai bine. Pierre şi cu mine eram atât de îngrijoraţi.

– Da, dragă, dar vezi că aici e problema: se simte mai rău. Numai că tu înţelegi totul *devant-derrière.*

Iura şi Tonia îşi pierdură prima parte a serii în culise, împreună cu Georges şi cu bătrânii Sventiţki.

13

În tot acest timp, petrecut de ei cu gazdele, Lara se aflase în sala de dans. Deşi nu era îmbrăcată pentru bal şi nu cunoştea pe nimeni, ba se lăsa, ca o somnambulă, rotită de Koka Kornakov, ba rătăcea fără rost prin sală, ca o curcă plouată.

O dată sau de două ori se oprise şovăind în pragul salonului, bătând pasul pe loc, în speranţa că poate Komarovski, care şedea cu faţa spre sală, o va remarca, însă acesta nu-şi ridica nasul din cărţile pe care le ţinea cu mâna stângă ca pe o pavăză şi fie într-adevăr n-o remarca, fie se prefăcea. Lara clocotea de indignare. În timpul acesta în salon intrase o fată pe care Lara

nu o cunoştea. Komarovski o învăluise pe necunoscută cu privirea atât de bine ştiută de Lara. Flatată, fata îi zâmbise lui Komarovski, îmbujorată şi topită de plăcere. Văzând această scenă, Lara mai că nu ţipase. Un val de ruşine i se urcase în obraji, fruntea şi gâtul i se înroşiseră. „Încă o victimă", se gândise ea, văzându-se ca într-o oglindă pe ea, cea de altădată, şi întreaga ei istorie. Însă nu renunţase încă la planul ei de a sta de vorbă cu Komarovski, aşa că, aşteptând un moment mai potrivit pentru încă o tentativă, se forţă să se calmeze şi se întoarse în sala de dans.

Komarovski juca la aceeaşi masă cu încă trei bărbaţi. Partenerul de lângă el era tatăl liceanului filfizon care-o invitase iarăşi pe Lara la vals. Acest lucru ea îl înţelese din cele două-trei cuvinte pe care le schimbase cu cavalerul, rotindu-se prin sală. Iar bruneta aceea înaltă în rochie neagră, cu ochii jucăuşi şi fierbinţi şi cu gâtul lung ca de şarpe, care în fiecare clipă se muta din salon în sală, unde-şi desfăşura talentele fiul ei, pentru ca imediat să se întoarcă în salon, lângă soţul ei ocupat cu cărţile de joc, era mama lui Koka Kornakov. În sfârşit, află, din întâmplare, că fata care provocase sentimentele acelea complicate în sufletul Larei era sora lui Koka, ceea ce însemna că suspiciunile ei erau neîntemeiate.

– Kornakov, i se prezentase Koka de la bun început. Dar atunci nu reţinuse numele. Kornakov, îi repetă el în timpul ultimului tur alunecos, conducând-o spre un fotoliu şi înclinându-se în faţa ei.

De data aceasta Lara auzise bine numele. „Kornakov, Kornakov" – căzu ea pe gânduri. Sună cumva cunoscut. Ceva neplăcut. Apoi îşi aminti; Kornakov este substitutul procurorului de la Curtea de apel a Moscovei. El reprezentase inculparea la procesul grupului de feroviari odată cu care fusese judecat şi Tiverzin. La rugămintea Larei, Lavrenti Mihailovici se dusese ca să-l „ungă", ca să nu fie prea zelos la proces, însă nu izbutise. Asta era! Aşa deci. Interesant. Kornakov. Kornakov.

14

Trecuse de miezul nopţii, poate chiar şi de ora unu. Lui Iura îi vâjâiau urechile. După pauză, în decursul căreia băuseră ceai cu *petits fours,* dansul reîncepuse. Lumânările din pom erau pe terminate, însă nimeni nu se mai îngrijea să le schimbe.

Iura rămăsese dezorientat în mijlocul sălii, uitându-se la Tonia, care dansa cu un necunoscut. Plutind pe lângă Iura, Tonia azvârlea, cu lovituri de picior, mica trenă a rochiei ei prea lungi de atlas şi, plescăind astfel ca un peştişor, dispărea în mulţimea celor care dansau.

Fata era înfierbântată. În timpul pauzei, când şezuseră alături în sufragerie, refuzase ceaiul şi-şi potolise setea cu nenumărate mandarine pe care le curăţa de coaja aromată ce se desprindea cu uşurinţă. Îşi scotea mereu, de sub cingătoare sau din mânecă, batista minusculă cât o floare de mandarin şi îşi ştergea firicelele de transpiraţie care i se scurgea pe la colţurile gurii sau printre degetele lipicioase din pricina sucului lăsat de fructe. Râzând, fără să tacă măcar o clipă, îşi punea maşinal batista la loc, sub cingătoare sau într-un volănaş al corsajului.

Acum, dansând cu acest cavaler necunoscut şi atingându-l din mişcare pe Iura, care se dădea la o parte şi se încrunta, Tonia îi strângea ştrengăreşte mâna şi-i zâmbea cu subînţeles. După una din aceste strânsori, batista pe care o ţinea în mână, rămase în palma lui Iura. El o duse la buze şi-şi închise ochii. Batista păstra mirosul amestecat al cojii de mandarine şi parfumul fierbinte al palmei Toniei, la fel de fermecător. Se petrecea ceva nou în viaţa lui Iura, ceva nemaiîncercat până atunci, care îl sfredelea din creştet până în tălpi. Parfumul infantil-naiv era intim şi sincer, ca un cuvânt şoptit în întuneric. Iura stătea cu ochii şi buzele înfundate în batistă, sorbindu-i mireasma. Deodată, în casă se auzi o împuşcătură.

Toţi întoarseră capetele spre draperia care despărţea salonul de sala de dans. Urmară câteva clipe de tăcere. Apoi începu buimăceala. Toţi începură să se agite şi să ţipe. O parte, în frunte cu Koka Kornakov, se repeziră spre locul de unde răsunase împuşcătura. De-acolo însă veneau câţiva oameni, se auzeau ameninţări, hohote de plâns, vălmăşag de ceartă.

– Ce-a făcut, Doamne, ce-a făcut! repeta cu disperare Komarovski.

– Boria, mai trăieşti? Boria, trăieşti? ţipa isteric doamnă Kornakova. Mi s-a spus că printre invitaţi este doctorul Drokov. Da, dar unde-o fi? Ah, lăsaţi-mă, vă rog! Pentru dumneavoastră nu-i decât o zgârietură, dar pentru mine asta-i justificarea vieţii mele. Oh, sărmanul meu mucenic, tu i-ai demascat pe toţi criminalii ăştia! Uite-o, uite-o pe ticăloasă! Îţi scot ochii, târfă! Nu mai scapă ea de-acum! Ce-aţi spus, domnule Komarovski? În

dumneavoastră? În dumneavoastră a tras? Nu, nu mai pot. Domnule Komarovski, sunt foarte îndurerată, veniţi-vă în fire, nu pot gusta glumele acum. Koka, Kokocika, tu ce părere ai? În tatăl tău... Da... Dar mâna lui Dumnezeu... Koka! Koka!

Din salon mulţimea se tălăzui în sala de dans. În mijlocul grupului, râzând tare şi încredinţându-i pe toţi că n-a păţit nimic, venea Kornakov, apăsând un şerveţel curat pe rana care îi sângera la mâna stângă. Alt grup, puţin mai în urmă şi mai într-o parte, o înconjura pe Lara.

Văzând-o, Iura rămase mut de uimire. Ea era! Şi iarăşi a apărut în nişte circumstanţe neobişnuite! Şi iarăşi e la mijloc omul ăsta cu părul argintiu. Însă acum Iura îl cunoaşte. E vestitul avocat Komarovski, implicat în procesul cu moştenirea rămasă de la tatăl lui. Poate să nu-l salute, amândoi se prefac că nu se recunosc. Însă ea... Deci ea a tras? În procuror? Cu siguranţă face parte dintr-o grupare politică. Sărmana. De-acum bine n-o să-i fie. Ce mândră şi ce frumoasă e! Iar ăştia! O târăsc, diavolii, îi răsucesc mâinile la spate, de parcă ar fi o hoaţă.

Însă imediat îşi dădu seama că se înşală. Larei i se tăiaseră picioarele. Era ţinută de braţe ca să nu cadă. Cu greu câţiva oameni o duseră până la un fotoliu, în care ea se prăbuşi fără vlagă.

Iura se repezi la ea ca să o facă să-şi vină în fire, însă se gândi că ar fi mai bine să-şi manifeste mai întâi interesul pentru victima închipuită a atentatului. Se apropie de Kornakov şi-i spuse:

– S-a spus că aveţi nevoie de ajutor medical! Pot să vi-l ofer. Arătaţi-mi mâna... Da, aţi avut noroc. Pentru un fleac ca ăsta nici măcar nu v-aş bandaja. Dar o picătură de iod n-are ce să vă strice. Iat-o pe Feliţata Semionovna, o s-o rugăm pe ea să ne dea.

Doamna Sventiţkaia şi Tonia, care veniseră iute spre Iura, erau albe ca varul la faţă. Îi spuseră să lase totul baltă şi să se îmbrace cât poate de repede: a venit cineva de la ei de-acasă, unde nu-i a bine. Iura se sperie, bănuind ce-i mai rău şi, uitând de toate, se repezi la garderobă.

15

Când, alergând cu sufletul la gură, dădură buzna în casa de pe strada Sivţev, Anna Ivanovna nu mai era în viaţă. Murise cu

zece minute înaintea sosirii lor. Murise în urma unui lung acces de astmă, cauzat de un edem pulmonar acut, nedescoperit la timp.

În primele ceasuri Tonia ţipase ca din gură de şarpe, se zvârcolise spasmodic şi nu recunoscuse pe nimeni. A doua zi se linişti, ascultă cu răbdare ce-i spuneau tatăl ei şi Iura, dar nu le putea răspunde decât dând din cap, pentru că, de îndată ce deschidea gura, durerea o copleşea cu aceeaşi putere şi ţipetele răbufneau singure din ea, ca din gura unei smintite.

Ore întregi şedea în genunchi lângă răposată şi, în pauzele dintre panahide, îmbrăţişa, cu mâinile ei mari şi frumoase, colţul sicriului cu partea de podium pe care era aşezat şi cu coroanele care îl acopereau. Nu vedea pe nimeni în jurul ei. Dar de îndată ce îşi încrucişa privirile cu ai casei, se ridica repede, aluneca cu paşi repezi prin odaie abia stăpânindu-şi plânsul, apoi urca scara în fugă, intra în camera ei şi, prăbuşindu-se pe pat, îşi îngropa în pernă exploziile disperării care-i tălăzuia în suflet.

De durere, din pricina statului îndelung în picioare şi a lipsei de somn, din pricina cântărilor răguşite şi a luminii orbitoare a lumânărilor aprinse zi şi noapte, în sfârşit – din cauza răcelii contractate în ultimele zile, Iura avea sufletul plin de o dulce învălmăşeală, fericit-buimacă şi îndoliat-solemnă.

Cu zece ani în urmă, când murise mama lui, Iura era încă un copil. Şi acum îşi amintea cât de neconsolat plângea, doborât de durere şi de spaimă. Pe atunci lucrul cel mai important nu era în el. Pe-atunci nici măcar nu-şi dădea seama că există o fiinţă, Iura, independentă de alţii, care are un preţ şi prezintă un oarecare interes. Atunci importanţă avea ceea ce îi era exterior, ceea ce era în afara lui. Lumea exterioară îl încercuia şi era palpabilă, opacă şi indiscutabilă, ca un codru, şi Iura fusese atât de cutremurat de moartea mamei, pentru că se rătăcise cu ea în acest codru şi deodată rămăsese acolo singur, fără ea. Codrul era alcătuit de toate lucrurile lumii – de nori, de firmele oraşului, de baloanele din foişoarele de foc, de călăreţii care goneau înaintea trăsurii cu Sfânta Fecioară, având nişte apărători pe urechi, ca să nu stea cu capul acoperit în prezenţa sfintei icoane. Codrul îl mai alcătuiau şi vitrinele magazinelor din pasaje şi cerul neînchipuit de înalt noaptea, cu stelele, bunul Dumnezeu şi sfinţii.

Acest cer inaccesibil şi înalt se înclina mult, mult de tot spre

el, spre creştetul lui de copil şi spre poala doicii, când aceasta începea să povestească ceva din istoriile divine, şi devenea apropiat şi domestic, ca vârfurile tufelor de alun, când copiii le îndoaie şi culeg fructele. Cerul părea că se cufundă în ligheanul lui poleit şi, după ce se scălda în foc şi aur, ieşea din camera lui de copil şi se transforma în utrenie sau obednie în mica lor biserică, unde doica îl ducea să se roage. Acolo stelele de pe cer se prefăceau în candele, Dumnezeu – în părinte şi toate îşi ocupau locul lor meritat. Însă lucrul cel mai important era lumea reală a celor mari şi oraşul, care, asemenea codrului, se întindea întunecat împrejurul lui. Atunci, cu toată exaltarea lui de mică sălbăticiune, Iura credea în existenţa Dumnezeului acestei păduri, aşa cum credea în existenţa pădurarului.

Acum însă lucrurile stăteau cu totul altfel. În toţi aceşti ani de şcoală medie şi superioară, Iura se ocupase de antichităţi, de teologie, de legende şi poeţi, de ştiinţele despre trecut şi despre natură, studiindu-le ca pe o cronică de familie, ca pe propria sa genealogie. Acum nu se mai temea de nimic, nici de viaţă, nici de moarte, acum toate lucrurile din lume erau cuvinte din vocabularul lui. Se simţea pe picior de egalitate cu întregul univers şi asculta acum panahidele pentru Anna Ivanovna cu totul altfel decât le ascultase pe cele pentru mama lui. Atunci leşina de durere, se temea şi se ruga. Acum însă asculta slujba de pomenire ca pe un mesaj care îi era adresat direct şi care îl privea în mod nemijlocit. Asculta cu atenţie aceste cuvinte şi le pretindea sens, expresie inteligibilă, aşa cum trebuie să aibă toate lucrurile. Şi nu era nimic comun cu evlavia în acest sentiment al continuităţii faţă de forţele supreme ale pământului şi cerului, cărora le arăta smerenie doar în calitatea de precursori ai lui.

16

„Sfinte Dumnezeule, atotputernicule şi nemuritorule, miluieşte-ne pe noi.” Ce-i asta? Unde se află acum? Sicriul. Sicriul este scos din casă. Trebuie să se trezească. Pe la cinci şi ceva s-a trântit îmbrăcat pe canapeaua asta. Cu siguranţă, are febră. Acum este căutat în toată casa şi nimeni nu-şi dă seama că e în bibliotecă şi doarme dus în colţul din fund, îndărătul rafturilor cu cărţi, înalte până-n tavan.

„Iura, Iura!”, îl strigă din apropiere portarul Markel. A

început scoaterea sicriului, Markel trebuie să scoată în stradă coroanele, nu-l găseşte pe Iura şi, în plus, s-a blocat în dormitor, unde coroanele sunt clădite una peste alta şi uşa nu se deschide în întregime din pricina uşii şifonierului care se deschisese şi nu-l lăsa pe Markel să treacă.

– Markel! Markel! Iura! se aud strigăte din stradă.

Cu o lovitură de picior, Markel înlătură obstacolul şi aleargă pe scară cu câteva coroane în mâini.

„Sfinte Dumnezeule, atotputernicule şi nemuritorule, miluieşte-ne pe noi”... Ca o boare uşoară, cântarea adie în stradă şi încremeneşte deasupra ei, de parcă cineva ar fi mângâiat aerul cu o pană uşoară de struţ. Totul se clatină: coroanele şi trecătorii, capetele cailor împodobite cu panaşe, cădelniţa cu lanţ purtată de mâna preotului, pământul alb de sub picioare.

– Iura! Doamne, te-am găsit! Trezeşte-te, te rog, îl zgâlţâie Şura Schlesinger, care a izbutit să-l găsească. Ce-i cu tine? Se scoate sicriul din casă. Vii şi tu?

– Sigur că vin.

17

Prohodul se terminase. Târşâindu-şi prin ger picioarele, cerşetorii se înghesuiseră în două şiruri. Se clătinară, se mişcară încet dricul, cabrioleta cu coroanele, trăsura familiei Krueger. Mai aproape de biserică se înşiruiseră trăsurile birjarilor. Din biserică ieşi Şura Schlesinger, plânsă şi tristă. Ridicându-şi colţul voalului ud de lacrimi, aruncă o privire cercetătoare de-a lungul şirului de trăsuri. Găsindu-i cu privirea pe hamalii de la agenţie, le făcu semn să vină şi dispăru împreună cu ei în biserică. Din pridvorul acesteia ieşeau tot mai mulţi oameni.

– Uite că i-a venit rândul şi Annei Ivanovna. Ne-a părăsit, sărmana, s-a dus în drumul cel mai lung.

– Da, şi-a sfârşit zbuciumul. S-a dus să se odihnească.

– Aţi venit cu trăsura sau pe jos?

– Mi-au amorţit picioarele. Facem câţiva paşi şi ne urcăm în trăsură.

– Aţi băgat de seamă ce întristat e Fufkov? Nu-şi mai ia ochii de la răposata, lacrimile-i curg gârlă, se smiorcăie, parcă s-ar fi prăvălit cerul peste el. Şi-alături e soţul moartei.

– Toată viaţa a fost cu binoclul pe ea.

Discutând asemenea lucruri, convoiul se târî până în capătul celălalt al oraşului, la cimitir. Era o zi mai potolită după gerurile precedente. Văzduhul era plin de o povară nemişcată, părăsit de ger şi de încă o viaţă de om. Părea a fi o zi creată de însăşi natura pentru înmormântări. Ninsoarea murdară parcă se cernea printr-un văl de doliu, de după garduri se iţeau brazi uzi şi negri, vârstaţi cu argint, părând şi ei îndoliaţi.

Era acelaşi cimitir pe care Iura nu-l putea uita, locul unde se odihnea Maria Nikolaevna. În ultimul timp nu trecuse pe la mormântul ei. „Mamă”, şopti el, privindu-l de departe, şi şoapta lui scăpă parcă de pe buzele anilor de atunci.

Se împrăştiară solemn şi chiar expresiv pe aleile curăţate de zăpadă, ale căror şerpuiri bruşte nu se potriveau deloc cu uniformitatea îndoliată a paşilor lor. Aleksandr Aleksandrovici o ducea pe Tonia de braţ. În urma lor veneau Kruegerii. Toniei îi şedea bine doliul.

Pe crucile de pe cupole şi pe zidurile roz ale mănăstirii zdrenţele de chiciură păroasă păreau petice de mucegai. În colţul din fund al curţii mănăstirii, de la un zid la altul, erau întinse frânghii cu rufe puse la uscat: cămăşi cu mânecile grele, îngheţate, feţe de masă de culoarea piersicii, cearşafuri puse pieziş, rău stoarse. Iura privi într-acolo şi îşi dădu seama că este chiar locul unde în copilăria lui hălăduia viscolul, dar priveliştea fusese schimbată de construcţiile noi apărute.

Iura mergea singur, înaintea celorlalţi. Din când în când se oprea şi îi aştepta. Ca răspuns la dezolarea pe care o adusese moartea în sânul acestei mici comunităţi ce venea din urmă, el simţea nevoia de profunzime, voia să viseze şi să gândească, să lucreze asupra formelor, să creeze frumosul. Acum, ca niciodată mai înainte, era convins de faptul că arta întotdeauna, fără întrerupere, se ocupă cu două lucruri. Ea meditează asupra morţii şi, prin asta, permanent creează viaţa. Arta mare, veritabilă este cea numită Revelaţia Sfântului Ioan şi cea care o continuă.

Presimţea cu bucurie dispariţia lui, pentru două-trei zile, din orizontul familiei şi al universităţii, timp în care, în rândurile sale de doliu după Anna Ivanovna, va introduce tot ce va aduna în suflet până atunci, tot ce îi va oferi viaţa: două-trei dintre cele mai frumoase trăsături de caracter ale răposatei; chipul îndoliat al Toniei; câteva observaţii făcute pe stradă, în timpul

întoarcerii de la cimitir; rufele spălate, apărute în locul în care cândva, într-o noapte, şuierase viscolul, iar el, mic şi neajutorat, îşi plângea mama.

Partea a IV-a
În pragul inevitabilului

1

Aproape lipsită de cunoştinţă, Lara zăcea în patul Feliţatei Semionovna. Împrejurul ei vorbeau în şoaptă domnul şi doamna Sventiţki, doctorul Drokov, servitorii.

Casa familiei Sventiţki se golise şi se cufundase în întuneric. Numai în mijlocul şirului de camere, în micul salon, ardea o lampă chioară pe un perete, aruncându-şi lumina înainte şi înapoi, de-a lungul camerelor ce dădeau una într-alta.

În acest spaţiu, ca şi cum n-ar fi fost musafir, ci stăpânul casei, se plimba încoace şi încolo Komarovski, măsurând distanţa cu paşi nervoşi şi hotărâţi. Intra mereu în dormitor, ca să vadă ce se mai întâmplă acolo, apoi se ducea în celălalt capăt al casei, trecea pe lângă bradul împodobit cu mărgele argintii şi ajungea în sufragerie, unde masa era încărcată de mâncărurile neatinse, iar paharele verzi zăngăneau când pe stradă trecea o trăsură sau când pe faţa de masă, printre farfurii, se căţăra câte un şoricel.

Komarovski era foc şi pară. Sufletul îi era sfâşiat de sentimente contradictorii. Ce scandal şi ce ruşine! Era turbat. Îşi simţea poziţia în pericol. Această întâmplare îi submina reputaţia. Cu orice preţ, cât nu-i prea târziu, trebuie să ia măsuri, să curme bârfa şi, dacă totuşi vestea s-a răspândit, trebuie să muşamalizeze, să stingă zvonurile de la bun început. În plus, simţi iarăşi cât de irezistibilă poate fi această fată sălbatică, smintită. Văzuse de la început că nu e ca toate celelalte. Avusese întotdeauna ceva neobişnuit în ea. Totuşi, cât de adânc şi iremediabil i-a distrus viaţa! Se zbate, se agită şi se răzvrăteşte tot timpul, încearcă să-şi remodeleze destinul şi să înceapă o nouă viaţă.

Va trebui să o ajute din toate punctele de vedere, să-i închirieze o cameră, însă în niciun caz nu mai are voie s-o atingă, ci, dimpotrivă, trebuie să dispară, să se retragă deoparte din drumul ei, să nu-i mai facă umbră, căci, aşa cum este, nu-i mare lucru să-i mai facă una şi mai şi!

Şi câte necazuri îl aşteaptă! Pentru aşa ceva nimeni nu te mângâie pe creştet. Încă e noapte, n-au trecut nici măcar două ceasuri de când a început tărăşenia şi deja apăruseră de două ori oamenii poliţiei, iar Komarovski trebuise să-l tragă pe comisar la bucătărie, încercând să aplaneze lucrurile.

Însă cazul va evolua şi se va complica. Va avea nevoie de dovezi că Lara a tras în el, nu în Kornakov. Dar nici asta nu rezolvă totul. De unele acuzaţii va fi absolvită, însă Lara va fi anchetată penal pentru restul.

Fireşte, el va depune toate eforturile în acest sens, dar, dacă ancheta va fi totuşi începută, va trebui să facă rost de un raport de expertiză psihiatrică, din care să rezulte că Lara, în momentul atentatului, nu era responsabilă de faptele ei. Astfel s-ar putea închide cazul.

Rumegând aceste gânduri, Komarovski începu să se calmeze. Noaptea trecuse. Dâre de lumină prinseră să umble prin camere, uitându-se pe sub mese şi canapele, aidoma unor hoţi sau experţi ai caselor de amanet.

Intrând în dormitor şi aflând că Lara se simte la fel de rău, Komarovski plecă la prietena sa Rufina Onisimovna Voitkovskaia, juristă, soţia unui emigrant politic. Aceasta avea un apartament cu opt camere, prea mare pentru ea şi prea scump, astfel că dăduse două dintre ele cu chirie. Una dintre aceste camere, de curând eliberată, Komarovski o închirie pentru Lara. Peste câteva ceasuri, încă zguduită de febră delirantă şi leşinată, Lara fu transportată la noua ei locuinţă.

2

Rufina Onisimovna era o femeie cu vederi progresiste, lipsită de prejudecăţi, înclinată să promoveze, după cum gândea şi se exprima, „tot ce e pozitiv şi viabil”.

Pe comodă avea un exemplar din *Programul de la Erfurt*[1] cu o dedicaţie din partea autorului. Una dintre fotografiile de pe perete îl înfăţişa pe soţul ei, „bunul meu Voit”, alături de Plehanov, la o chermeză populară în Elveţia. Amândoi purtau sacouri de lustrină şi pălării „Panama”.

Rufina Onisimovna, din prima clipă, simţi o aversiune faţă de chiriaşa ei bolnavă. O considera o simulantă de rea-credinţă.

[1] Programul Partidului Socialist-Democrat German, adoptat în 1891 (n.t.).

Delirurile Larei i se păreau prefăcătorie curată. Era gata să jure că Lara o face pe Margareta întemniţata.

Dispreţul faţă de Lara şi-l manifesta printr-o vioiciune sporită. Trântea uşile şi cânta tare, umbla ca un vifor prin camerele ei, pe care le aerisea zile întregi.

Apartamentul se afla la ultimul etaj al unei clădiri de pe strada Arbat. Ferestrele de la acest etaj, începând cu solstiţiul de iarnă, erau inundate de cerul senin şi albastru, imens ca un fluviu revărsat. O jumătate de iarnă apartamentul era năpădit de semnele primăverii viitoare, ale apropierii acesteia.

În ferestre sufla vântul cald, locomotivele din gări şuierau strident, iar Lara, zăcând bolnavă în pat, se lăsa în voia amintirilor de demult.

Foarte des îşi aducea aminte de seara când sosiseră în Moscova venind din Urali. Aceasta se petrecuse cu şapte-opt ani în urmă, în neuitata ei copilărie.

Străbătuseră cu trăsura străzile întunecate de la un capăt al oraşului la celălalt, pentru a ajunge la „Muntenegru”. Felinarele care se apropiau şi se îndepărtau lungeau pe ziduri umbra gârbovită a birjarului. Umbra creştea, creştea, atingea dimensiuni nefireşti, acoperea caldarâmul şi acoperişurile, apoi dispărea, după care totul se relua de la început.

În beznă, deasupra lor, răsunau sutele de clopote ale Moscovei, pe pământ alunecau cu zgomot tramvaie trase de cai, dar Lara era buimăcită şi de vitrinele ţipătoare, şi de lumini, ca şi cum acestea, aidoma clopotelor şi roţilor, scoteau un sunet al lor.

La stabiliment, fusese uluită, odată ajunsă în camera lor, de uriaşul pepene verde care îi aştepta pe masă. Pepenele era darul de bun venit al lui Komarovski, în loc de pâine şi sare, şi Larei îi apăru ca simbolul puterii şi bogăţiei lui. Când Viktor Ippolitovici, dintr-o singură lovitură de cuţit, spintecase în două minunea aceea trosnitoare, verde şi rotundă, cu miez dulce ca zahărul, Lara fusese înspăimântată, dar nu avusese curajul să refuze. Se chinuise să mănânce bucăţile acelea roz şi parfumate care, de emoţie, i se opreau în gât.

Şi această sfială a ei faţă de delicatesa scumpă şi de capitala nocturnă, care se transformase apoi în sfială faţă de Komarovski, este principala explicaţie a tot ce s-a întâmplat mai pe urmă. Acum însă, Komarovski devenise de nerecunoscut. Nu cerea nimic, nu-i dădea niciun semn şi nu se arăta la faţă. Şi

permanent, de la distanţă, îi oferea ajutorul lui, în modul cel mai cavaleresc cu putinţă.

Cu totul altceva fusese vizita lui Kologrivov. Lara se bucurase să-l vadă pe Lavrenti Mihailovici. Nu pentru că era cine ştie ce înalt şi chipeş, ci datorită vitalităţii ce se revărsa din el, datorită talentului său, acest oaspete îi umpluse camera cu privirea lui scânteietoare şi cu zâmbetul lui inteligent. Camera devenise dintr-o dată prea strâmtă.

Frecându-şi palmele, şezuse lângă patul Larei. Când era chemat la Petersburg, la Consiliul de Miniştri, discuta cu bătrânii demnitari de parcă aceştia ar fi fost nişte puştani ştrengari, care abia se pregătesc să intre la gimnaziu. Însă acum, în patul din faţa lui era întinsă o parte din căminul lui, ceva care-i era aproape fiică bună, cu care, ca de altfel cu toţi membrii familiei, nu schimbase priviri şi cuvinte decât din mers (ceea ce, de fapt, dădea farmec comunicării lor concise, expresive, lucru pe care ambele părţi îl ştiau foarte bine). Nu putea s-o trateze pe Lara ca pe o femeie în toată firea, cu indiferenţă brutală. Nu ştia cum să vorbească cu ea şi, ca să n-o supere, îi spuse, zâmbindu-i ca unui copil:

– Ei, fătucă, ce-ai făcut? Cine are nevoie de melodramele astea? Tăcu şi se apucă să studieze petele de umezeală de pe tavan şi tapet. Apoi, clătinând dojenitor din cap, continuă: La Düseldorf se deschide o expoziţie internaţională de pictură, sculptură, flori. Mă duc. E cam umezeală la tine. Şi mai ai mult de gând să te bălăngăneşti între cer şi pământ? Nu prea eşti în largul tău aici. Între noi fie vorba, Voitessa asta e o canalie. O cunosc. Mută-te. Ajungă-ţi cu zăcutul în pat. Ai bolit un pic şi gata. E timpul să te scoli. Mută-te în altă parte, pune mâna şi învaţă, termină cursurile. Am un prieten pictor, care pleacă pentru doi ani în Turkestan. Atelierul lui e plin de pereţi despărţitori şi, la drept vorbind, e un mic apartament. Mi se pare că l-ar lăsa pe mâini bune, cu tot cu mobilier. Vrei să aranjez eu? Şi încă o chestie. Lasă-mă s-o tratez la modul serios. Am vrut s-o fac de mult, e de datoria mea... De când Lipa... Uite o mică sumă, un premiu pentru absolvirea ei... Nu, dă-mi voie, dă-mi voie... Nu, te rog, nu te încăpăţâna... Nu, scuză-mă, te rog...

Şi plecând, o obligase, cu toate împotrivirile ei, cu toate lacrimile şi gesturile ei cam contondente, să primească un cec de zece mii de ruble.

După ce se însănătoşi, Lara se mută în noul cămin, atât de lăudat de Kologrivov, foarte aproape de piaţa Smolensk. Apartamentul se găsea la etajul unei clădiri mici, în două caturi, de construcţie veche. Catul de jos era ocupat de nişte depozite, iar în restul camerelor locuiau nişte camionagii. Curtea era pietruită şi mereu plină de ovăz împrăştiat şi de fân. Gângurind, se plimbau prin ea o mulţime de porumbei. Stolurile lor fâlfâitoare zburau prin dreptul ferestrei Larei, atunci când prin şanţul de scurgere galopau haite de şobolani.

3

Cu Paşa a avut mult de furcă. Cât timp Lara fusese bolnavă, nu i se îngăduise să o vadă. Oare ce-o fi simţit? Lara voise să ucidă un om, care, după cum credea Paşa, îi era indiferent, şi apoi nimerise sub ocrotirea aceluiaşi om, victimă a atentatului ei nereuşit. Şi toate acestea se întâmplaseră după discuţia aceea de neuitat, din noaptea de Crăciun, petrecută la lumina lumânării! Dacă n-ar fi fost omul acesta, Lara ar fi fost arestată şi judecată. El a salvat-o de la pedeapsa cu închisoarea. Datorită lui, teafără şi nevătămată, n-a fost exmatriculată de la cursuri. Paşa se chinuia şi nu înţelegea nimic.

Când se simţi mai bine, Lara trimise după el şi-i spuse:

– Sunt o fiinţă rea. Nu mă cunoşti, dar odată şi-odată o să-ţi povestesc. Mi-e greu acum să vorbesc, vezi că mă îneacă lacrimile. Însă tu, Paşa, părăseşte-mă; uită-mă. Nu te merit.

Începură scene sfâşietoare, una mai insuportabilă decât alta. Voitkovskaia (toate acestea se petreceau când încă Lara mai locuia pe strada Arbat), văzându-l pe Paşa cu ochii plânşi, fugea în camera ei, se arunca pe divan şi, râzând în hohote, se amuza: „Oh, nu mai pot, nu mai pot! Asta? chiar că-i o... Ha-ha-ha! Ce viteaz! Ha-ha-ha! E Ruslan Lazarevici!”.

Pentru a-l scuti pe Paşa de această dragoste înjositoare, pentru a o smulge din rădăcini şi a nu-l face să sufere, Lara i-a declarat că renunţă la el şi că nu-l mai iubeşte, însă plângea atât de tare când îi spunea toate acestea, încât nu putea fi deloc crezută. Paşa o bănuia de toate păcatele din lume, nu credea niciun cuvânt din ce-i spunea, era gata s-o blesteme şi s-o urască, o iubea nebuneşte şi era gelos pe gândurile ei, pe ceaşca din care bea apă, pe perna care-i mângâia obrajii. Ca să nu înnebunească de tot, trebuiau luate măsuri decisive şi rapide.

Au decis să se căsătorească imediat, înaintea terminării examenelor. Avea de gând să se cunune în Duminica Tomii, dar, la dorinţa Larei, nunta a fost amânată.

Se căsătoriră de Sfânta Treime, a doua zi de Rusalii, când nu se mai îndoiau că au trecut examenele cu succes. Toate pregătirile au fost conduse de Liudmila Kapitonovna Cepurko, mama Tusiei Cepurko, o colegă de-a Larei, care termina şi ea cursurile. Liudmila Kapitonovna era o femeie frumoasă, cu pieptul înalt şi cu vocea groasă, care cânta bine şi născocea câte şi mai câte. Pe lângă semnele şi superstiţiile de care într-adevăr îi era plin capul, mai scornea şi altele din mers, improvizându-le ca la comandă.

În oraş era o căldură îngrozitoare, când Lara „Dusă-a fost pân' la altar", cum, imitând glasul gros şi ţigănesc al lui Panin, îi cânta pe nas Liudmila Kapitonovna, gătind-o pe Lara înaintea plecării la biserică. Cupolele de aur ale bisericilor şi nisipul de pe alei erau de un galben înţepător, crenguţele verzi de mesteacăn, prăfuite, care fuseseră rupte în ajun, cum e obiceiul de Sfânta Treime, atârnau pleoştite în gardurile bisericilor, îndoite şi parcă pârjolite de soare. Zăduful era înăbuşitor, iar soarele te orbea cu lumina lui sclipitoare. Şi se părea că se jucau mii de nunţi în oraş, pentru că toate fetele aveau părul ondulat şi purtau rochii albe, ca de mireasă, iar tinerii, cu ocazia sărbătorii, aveau frizurile date cu briantină şi costume negre pe ei. Toţi erau emoţionaţi şi tuturor le era cald.

Lagodina, mama altei colege, îi aruncă sub picioare un pumn de bănuţi de argint atunci când Lara făcu primii paşi pe covor, bănuţii fiind un fel de chemare a bunăstării ulterioare. Tot cu acest scop, Liudmila Kapitonovna o sfătuise pe Lara ca, atunci când va avea cununa pe cap, să nu se închine doar cu degetele, ci să apuce între ele un colţ al voalului sau un volănaş de dantelă. Îi mai spusese Larei să ţină lumânarea sus pentru ca ea să fie cea care conduce în casă. Dar, sacrificându-şi viitorul în folosul lui Paşa, Lara încerca să ţină lumânarea cât mai jos, însă eforturile ei au fost zadarnice, pentru că Paşa o ţinea pe-a lui şi mai jos.

De la biserică au plecat direct la mica petrecere organizată în atelierul pictorului, pe care Antipovii îl renovaseră. Nuntaşii strigau „Amar, nu merge băutura"[1], iar din celălalt capăt alţii le

[1] *Amar* – strigătul nuntaşilor, la care mirii trebuie să se sărute (n.t.).

răspundeau în cor „Trebuie îndulcită” şi mirii, zâmbind stânjeniţi, se sărutau. Liudmila Kapitonovna le cânta oraţia „Podgoria” cu refrenul dublu: „Să vă dea Domnul dragoste şi înţelegere” şi cântecul „Desfă-te, cosiţa mea, păr bălai, pe umeri cazi”.

După ce toţi plecară şi rămaseră numai ei doi, Paşa se simţi stânjenit de tăcerea în care se cufundase locuinţa lor. În curte, chiar în dreptul ferestrei Larei, ardea un felinar pe stâlp şi, cu tot obstacolul perdelelor, o dâră de lumină, lată cât o scândură, pătrundea înăuntru. Această dâră de lumină îl deranja pe Paşa, ca şi cum cineva se uita la ei. Cu groază, Paşa îşi dădea seama că este preocupat mai mult de acest felinar, decât de el, de Lara, de dragostea lui faţă de ea.

În noaptea aceea, care a ţinut o veşnicie, fostul student Antipov, „Stepanida” sau „Fecioara”, cum era poreclit, se simţi şi pe culmile fericirii, şi în străfundul disperării, întrebările lui suspicioase se succedau cu mărturisirile Larei. Întreba şi fiecare răspuns al Larei îi zdrobea inima, de parcă s-ar fi prăbuşit într-o prăpastie. Imaginaţia lui rănită nu putea ţine pasul cu noile descoperiri.

Stătură de vorbă până dimineaţa. În viaţa lui Antipov nu existase nicio schimbare la fel de uluitoare şi de violentă ca în noaptea aceea. A doua zi, când se sculă, era alt om şi aproape că se mira de faptul că purta tot vechiul nume.

4

Peste zece zile, prietenii organizară o petrecere de despărţire, în aceeaşi cameră. Paşa şi Lara trecuseră examenele cu rezultate strălucite şi amândurora li se oferiseră posturi într-un oraş din Urali, unde plecau a doua zi de dimineaţă.

Iarăşi băură, cântară şi făcură gălăgie, dar de data aceasta nu erau de faţă decât cei tineri, fără părinţi.

În spatele paravanului, ce despărţea aşa-zisul dormitor de restul atelierului, în care se adunaseră musafirii, erau pregătite bagajele, adunate într-un coş mare, într-unul mai mic, într-un geamantan şi într-o cutie pentru vase. Într-un colţ erau câţiva saci. Aveau multe lucruri. O parte din ele urmau să fie puse, o zi mai târziu, la vagonul de marfă. Totul era împachetat, dar mai aveau de lucru cu bagajele. Cutia şi coşurile rămăseseră deschise, pentru că mai trebuia pus în ele câte ceva. Din când în

când Lara îşi amintea, muta lucrul după paravan şi, după ce-l punea în coş, nivela restul obiectelor.

Paşa era deja acasă cu musafirii când se întoarse Lara, care fusese la cancelaria colegiului ca să-şi ia certificatul de naştere şi celelalte acte. Urcase împreună cu portarul, care aducea o rogojină şi un ghem de sfoară groasă pentru legatul bagajelor de a doua zi. Lara îl expedie pe portar şi, trecând printre musafiri, cu o parte din ei dădu mâna, iar cu altă parte se sărută, după care dispăru îndărătul paravanului, ca să se schimbe. Când reapăru, toţi începură să bată din palme, să vorbească tare, să-şi ocupe locurile şi iarăşi începu gălăgia care fusese şi la nuntă, doar cu câteva zile în urmă. Cei mai întreprinzători se apucară să toarne votcă vecinilor, multe mâini înarmate cu furculiţe se întinseră spre mijlocul mesei, spre farfuriile cu pâine, gustări şi mâncăruri. Ţineau discursuri, măcăneau când îşi udau gâtlejurile şi se întreceau în vorbe de duh. Unii începură să se îmbete cu repeziciune.

– Sunt moartă de oboseală, spuse Lara, care şedea lângă soţul ei. Ai apucat să faci tot ce-ai vrut?

– Da.

– Oricum, mă simt minunat. Sunt fericită. Tu nu?

– Şi eu. Mi-e bine. Dar asta-i o poveste mai lungă.

În mod excepţional, Komarovski fusese acceptat la această petrecere a tineretului. Spre sfârşitul serii voi să spună că rămâne orfan după plecarea tinerilor săi prieteni, că Moscova va fi un pustiu pentru el, o Sahară, însă se emoţionase atât de tare, încât îl podidiră lacrimile şi trebui să repete de la început fraza curmată din pricina tulburării. Îi rugă pe Antipovi să-i permită că corespondeze cu ei şi să-i viziteze la Iuriatin, oraşul în care vor locui, dacă despărţirea i se va părea insuportabilă.

– N-are absolut niciun rost, îi răspunse Lara cu glas tare nepăsător. Toate astea chiar că n-au niciun rost: corespondenţa, Sahara şi tot tacâmul. Şi să nu vă treacă prin minte să veniţi la noi. Dacă aşa va fi voia Domnului, o să puteţi trăi şi fără noi, că n-om fi noi chiar de neînlocuit, nu-i aşa, Paşa? Vă găsiţi dumneavoastră alţi tineri prieteni.

Şi uitând cu totul cu cine şi despre ce vorbea, Lara se ridică de pe scaun şi o porni grăbită spre bucătăria aranjată îndărătul altui paravan. Acolo deşurubă maşina de tocat carne şi se apucă să pună piesele demontate ale acesteia prin colţurile cutiei pentru vase, îndesându-le cu mănunchiuri de fân. În timpul

acestei ocupaţii, mai că nu se înţepă până la sânge cu o nuia, desprinsă de la gura coşului.

Furată de această îndeletnicire, uită că are musafiri, încetă să-i mai audă; însă aceştia îi aduseră aminte de existenţa lor printr-o explozie de zbierete dindărătul paravanului şi Lara se gândi că oamenii beţi se străduiesc din răsputeri să pară într-adevăr beţi şi o fac la un mod cu atât mai fad şi mai amatoristic cu cât sunt mai beţi.

Apoi îi atrase atenţia un zgomot deosebit, care se auzea din curte prin fereastra deschisă. Lara trase perdeaua şi se aplecă peste pervaz.

Prin curte, cu sărituri şchioape, se mişca un cal împiedicat. Era străin şi nimerise în curte din greşeală. Se luminase deja, deşi răsăritul nu dădea niciun semn că s-ar apropia. Oraşul adormit şi parcă mort plutea în răcoarea liliachie a zorilor. Lara închise ochii. Dumnezeu ştie în ce depărtări şi splendori rurale o purta acest tropăit de potcoave, atât de deosebit şi imposibil de confundat cu oricare alt zgomot.

Se auzi soneria de la intrare. Cineva deschise. Lara îşi ciuli urechile. Era Nadia! Lara sări s-o întâmpine. Nadia venea direct de la gară şi, deşi abia coborâtă din tren, era proaspătă, fermecătoare, purtând parcă pe obraji parfumul lăcrămioarelor de la Duplianka. Cele două prietene stăteau faţă în faţă, nefiind în stare să-şi spună niciun cuvânt, plângeau doar şi se îmbrăţişau, de parcă ar fi vrut să se sugrume una pe alta.

Nadia îi transmitea Larei, din partea întregii familii, felicitări şi urări de bine. Din partea părinţilor îi adusese o bijuterie. Scoase din sacul de voiaj o casetă învelită în hârtie şi, ridicându-i capacul, îi întinse Larei un colier foarte frumos.

Se auziră exclamaţii de „ah” şi „oh”. Unul dintre musafirii beţi, care se mai dezmeticise puţin, spuse:

– Sunt din hiacint roz. Da, da, ascultaţi-mă pe mine, sunt din hiacint roz. Sunt la fel de preţioase ca diamantele.

Însă Nadia îl contrazise, spunând că sunt safire galbene.

După ce o aşeză pe Nadia alături de ea şi o servi cu mâncare şi băutură, Lara puse colierul lângă tacâmul ei şi nu se mai sătura privindu-l. Adunat pe fundul violet al căptuşelii casetei, colierul sclipea şi părea când un şir de picături de apă, când un strugure cu boabe minuscule.

Între timp o parte din musafiri îşi reveniră în simţiri. Cei treziţi băură, iarăşi câte un păhărel, ca să-i ţină companie

Nadiei. Aceasta se ameţi şi ea imediat.

După scurt timp, casa era o împărăţie a somnului. Majoritatea, prevăzând că le vor conduce pe gazde la gară, rămaseră peste noapte aici. De fapt, o jumătate din oaspeţi sforăiau de mult prin colţuri. Nici Lara nu-şi dădea seama cum se pomenise întinsă pe divanul pe care dormea deja Ira Lagodina.

Se trezi auzind nişte voci din curte: erau nişte oameni străini, care veniseră să ia calul rătăcit. Lara deschise ochii şi se miră; „Ce om mai e şi Paşa, stă proţăpit în mijlocul odăii şi tot cotrobăieşte după ceva”. În acest timp aşa-zisul Paşa se întoarse cu faţa spre ea şi Lara văzu că nu e Paşa, ci un monstru ciupit de vărsat şi cu faţa străbătută de o cicatrice ce i se întindea de la tâmplă până sub bărbie. Atunci îşi dădu seama că în cameră intrase un hoţ, un tâlhar şi încercă să ţipe, dar nu putu scoate niciun sunet. Brusc, îşi aminti de colier şi, ridicându-se pe furiş într-un cot, se uită pe masă.

Colierul era la locul lui, printre firimiturile de pâine şi hârtiuţele de la caramele. Prostul de hoţ nu-l observase printre resturile de mâncare. Scormonea doar lenjeria aranjată cu grijă şi făcea dezordine în bagajele împachetate de Lara. Mahmură şi pe jumătate adormită, Lara nu-şi dădea prea bine seama care-i situaţia şi-i părea rău de truda ei zadarnică. Furioasă, încercă să strige şi iarăşi nu fu în stare să deschidă gura şi să-şi mişte limba. Atunci o înghionti puternic pe Ira Lagodina, trântindu-i un genunchi la lingurică şi, când aceasta ţipă ca din gură de şarpe, odată cu ea ţipă şi Lara. Hoţul aruncă bocceaua cu lucrurile furate şi o zbughi din cameră. Câţiva dintre bărbaţi săriră în picioare şi, pricepând cu greu despre ce-i vorba, se repeziră după el, dar nu le mai rămase decât să-i pună sare pe coadă.

Talmeş-balmeşul iscat şi deliberările cu glas tare fură semnalul general de trezire. Spaima o trezise pe Lara de-a binelea. Neîndurătoare cu cei care-o rugau să-i mai lase să doarmă puţin, Lara îi ridică pe toţi în picioare, le făcu iute nişte cafele şi-i alungă pe la casele lor, dându-le întâlnire la gară, la ora plecării trenului.

După ce plecară cu toţii, se apucă de treabă. Cu iuţeala ei obişnuită, Lara fugea de la un coş la altul, bătea pernele, lega curelele şi-i implora pe Paşa şi pe soţia portarului să n-o mai încurce, tot încercând s-o ajute.

Totul fu gata la timp. Tânăra familie Antipov nu întârzie la gară. Trenul se puse în mişcare lin, ca şi cum ar fi imitat mişcarea pălăriilor care fluturau în semn de drum bun. Când prietenii lor nu-şi mai fluturară pălăriile şi strigară ceva de trei ori (probabil „Ura!”), trenul prinse viteză.

5

De trei zile timpul era mizerabil. Era a doua toamnă de război. După succesele din primul an începuseră eşecurile. Armata a opta a lui Brusilov, concentrată în Carpaţi, fusese gata să coboare de pe crestele munţilor şi să invadeze Ungaria, dar în loc de aceasta se îndepărta, împinsă înapoi de retragerea generală. Ne retrăgeam şi din Galiţia, care fusese ocupată în primele luni de operaţiuni militare.

Doctorul Jivago, pe care mai înainte îl chema Iura, dar acum tot mai mulţi oameni i se adresau cu numele patronimic, stătea pe coridorul secţiei de obstetrică a clinicii de ginecologie, în dreptul uşii salonului în care fusese plasată soţia lui, Antonina Aleksandrovna, pe care abia o adusese la maternitate. Îşi luase rămas-bun de la ea şi o aştepta pe moaşă, ca să stabilească modul cum această trebuia să-i dea de ştire în caz de nevoie şi cum să primească veşti de la ea cu privire la starea sănătăţii Toniei.

N-avea timp, se grăbea la spitalul lui şi, în plus, trebuia să dea două consultaţii la domiciliul bolnavilor. Acum îşi pierdea degeaba timpul, holbându-se pe fereastră la haşurile piezişe ale ploii, la stropii pe care îi spărgea şi îi mătura vântul în rafale al toamnei, de parcă ar fi fost o furtună care doboară şi încâlceşte spicele din lan.

Era încă lumină. În faţa ochilor lui Iuri Andreevici se întindea priveliştea curţii din spatele clinicii, terasele cu verande de sticlă de pe *Devicie pole,* linia tramvaiului electric care ducea spre intrarea de serviciu a unuia dintre pavilioanele spitalului.

Ploaia turna nemiloasă, fără să se înteţească, fără să se potolească şi cu toată dezlănţuirea vântului, prăvălind asupra pământului genuni lichide şi indiferente. Rafalele vântului zgâlţâiau lăstarii de iederă încolăciţi pe o terasă. Voia parcă să smulgă planta din rădăcini, o ridica în aer, o scutura bine şi o arunca scârbit la pământ, ca pe o zdreanţă.

Pe lângă terasă trecu spre clinică un vagon cu motor şi cu

alte două vagoane remorcate. Din ele începură să fie scoşi răniţi.

În spitalele din Moscova, ticsite până la refuz mai ales după operaţia militară de la Lutsk, răniţii erau plasaţi pe paliere şi pe coridoare. Supraaglomerarea începuse să influenţeze şi situaţia secţiilor pentru femei.

Iuri Andreevici se întoarse cu spatele la fereastră şi căscă de oboseală. Nu avea la ce să se gândească. Deodată, îşi aminti un caz. În secţia de chirurgie a spitalului Înălţarea Sfintei Cruci, la care lucra el, murise zilele acestea o bolnavă. Iuri Aleksandrovici era de părere că suferă de echinococ la ficat, însă toţi îl contraziseseră.

Astăzi urma să aibă loc autopsia. Autopsia va stabili cine are dreptate. Însă prozectorul e un beţiv sadea. Dumnezeu ştie cum o să-şi facă treaba.

Se întunecă repede. Nu se mai vedea nimic afară. Ca la un semn făcut cu bagheta magică, în toate ferestrele se aprinseră becurile.

Prin vestibulul îngust, care despărţea salonul Toniei de coridor, ieşi şeful secţiei, un ginecolog mastodont, care răspundea întotdeauna la întrebări doar uitându-se în tavan şi ridicând din umeri. Aceste gesturi exprimate în limbajul mimicii lui însemnau că, oricât de mari sunt succesele ştiinţei, există, dragă prietene Horaţiu, enigme în faţa cărora cunoaşterea umană se dă bătută.

Trecu pe lângă Iuri Andreevici zâmbind şi dând din cap, după care făcu nişte mişcări de înot cu mâinile lui grăsulii, vrând să spună că deocamdată este nevoit să aştepte şi chiar să se resemneze. Străbătu coridorul şi se duse în sala de aşteptare, ca să fumeze o ţigară.

Atunci veni spre el asistenta taciturnului ginecolog, care, în privinţa darului vorbirii, era polul total opus al şefului ei.

– În locul dumneavoastră, aş pleca acasă. Vă sun eu mâine la comunitatea Înălţării Sfintei Cruci. Nu cred că începe mai devreme. Sunt sigură că naşterea va fi naturală, fără intervenţii artificiale. Însă, pe de altă parte, bazinul cam îngust, poziţia occipito-posterioară a copilului, lipsa durerilor şi contracţiile prea mici îmi produc oarece motive de îngrijorare. Însă e prea devreme ca să ne pronunţăm. Totul depinde de cum va reuşi să se sforţeze când va începe naşterea. Şi asta rămâne de văzut.

A doua zi, când telefonă la spital, portarul care ridicase

receptorul îi spuse să nu închidă, se duse să se intereseze, îl ţinu încordat vreo zece minute, apoi îi enunţă informaţiile într-o formă vulgară şi nefondată: „Mi-au zis să vă spun că aţi adus nevasta prea devreme, că trebuie s-o luaţi acasă”. Enervat, Iuri Andreevici îi porunci să cheme la telefon pe cineva mai bine informat. „Simptomele sunt înşelătoare, îi spuse o soră. Nu vă faceţi griji, trebuie să mai aşteptăm o zi, două”.

A treia zi află că naşterea începuse în timpul nopţii, că apa se rupsese în zori şi că de dimineaţă nu mai contenesc spasmele.

Se repezi cât putu de repede la clinică şi, când păşea de-a lungul coridorului, auzi, prin uşa lăsată întredeschisă din neatenţie, ţipetele sfâşietoare ale Toniei, asemănătoare cu cele pe care le slobozesc oamenii călcaţi de tramvaie, scoşi de sub roţi cu membrele retezate.

N-avea voie să intre la ea. Muşcându-şi până la sânge un deget îndoit din articulaţie, se duse la fereastra dincolo de care turna aceeaşi ploaie piezişă, ca şi ieri, ca şi alaltăieri.

Din salon ieşi infirmiera. Se auzi scâncetul unui nou-născut.

– A scăpat, a scăpat! repeta bucuros, în sinea lui, Iuri Andreevici.

– Aveţi un fiu. Un băiat. Felicitări cu ocazia naşterii reuşite. Acum nu se poate s-o vedeţi. Când se va putea, o să vă arătăm copilul. Atunci o să trebuiască să-i faceţi un cadou lehuzei. S-a chinuit. Cu primul. Cu primul copil întotdeauna te chinuieşti.

– A scăpat, a scăpat, se bucura Iuri Andreevici, neînţelegând nimic din ce-i spunea infirmiera, nepricepând că aceasta îl trecea printre participanţii la eveniment, în timp ce el nu avea niciun rol. Tată, fiu – nu vedea niciun motiv de mândrie în această paternitate, nu simţea nimic pentru fiinţa aceea necunoscută încă, parcă picată din cer. Toate acestea nu încăpeau în conştiinţa lui. Importantă era Tonia, Tonia, care fusese pândită de o primejdie de moarte şi care reuşise să treacă cu bine de această încercare.

Avea un pacient care locuia în apropierea spitalului. Se duse să-l vadă şi într-o jumătate de oră se întoarse. Iarăşi amândouă uşile, cea de la vestibul şi cea de la salon, erau întredeschise. Fără să-şi dea seama ce face, Iuri Andreevici dădu buzna în micul vestibul.

Cu mâinile desfăcute, ca din pământ, apăru în faţa lui mastodontul-ginecolog cu halat alb.

– Încotro? îl opri acesta cu o şoaptă întretăiată, ca să nu-l

audă lehuza. V-aţi ieşit din minţi? Răni, sânge, antisepsie, ca să nu mai vorbim de şocul psihic. Frumos vă şade! Şi mai ziceţi că sunteţi doctor.

– Păi, eu... Numai cu coada ochiului. De aici. Prin crăpătura uşii.

– A, asta-i altceva. Fie. Dar nu cumva!... Uitaţi-vă! Dar dacă bagă de seamă, vă omor, vă desfigurez!

În salon, cu spatele la uşă, stăteau două femei îmbrăcate în halate, moaşa şi sora. În braţele moaşei se zvârcolea scâncind un vlăstar uman, întinzându-se şi contractându-se ca o bucată de gumă roşcată. Moaşa îi aplica o ligatură pe ombilic, pregătindu-se să-i taie cordonul. Tonia stătea întinsă în mijlocul salonului pe masa chirurgicală cu placă mobilă. Masa era destul de înaltă. Lui Iuri Andreevici, care exagera totul din pricina emoţiei, i se păru că Tonia se afla cam la înălţimea pupitrelor de scris în picioare.

Ridicată mai sus decât muritorii obişnuiţi, Tonia plutea parcă în ceţurile suferinţei şi părea că fumegă de istovire. Tonia se înălţa în mijlocul salonului ca un şlep ancorat şi descărcat în port, ca o navă ce traversează mereu marea morţii spre continentul vieţii, aducând o mulţime de suflete venite de cine ştie unde. Unul dintre aceste suflete de-abia debarcase, iar nava stătea ancorată, odihnindu-se cu tot golul din carenă. Împreună cu ea se odihneau parâmele rupte şi greu încercate, căptuşeala, uitarea ei, memoria ei potolită despre locurile în care a fost nu de mult, despre grozăviile înfruntate şi greutăţile debarcării.

Şi întrucât nimeni nu ştia nimic din geografia ţării sub steagul căreia acostase, nu ştiai în ce limbă să-i vorbeşti.

La el la spital toată lumea se înghesui să-l felicite pe Iuri Andreevici şi el se miră de iuţeala cu care colegii săi aflaseră noutatea.

Se duse în fosta cameră a medicilor, care acum era numită crâşmă şi groapă de gunoi, pentru că, din cauza înghesuielii provocate de supraîncărcarea spitalului, în această încăpere oamenii se dezbrăcau, intrau în galoşi, venind din stradă, uitau obiecte străine, aduse din alte încăperi, murdăreau podeaua cu mucuri de ţigări şi petice de hârtie.

La fereastra camerei stătea prozectorul buhăit cu mâinile sus, cercetând la lumină, pe deasupra ochelarilor, o eprubetă cu un lichid tulbure.

– Felicitări, îi spuse acesta fără să se întoarcă, studiind în

continuare eprubeta şi neînvrednicindu-l pe Iuri Andreevici nici măcar cu o privire.

– Mulţumesc, sunteţi foarte amabil.

– N-aveţi pentru ce. N-am niciun merit. Autopsia a făcut-o Piciujkin. Însă toţi sunt uimiţi. Echinococ. Aşa da diagnostician! Toţi nu vorbesc decât despre asta.

În cameră intră medicul-şef, îi salută pe amândoi şi spuse:

– Naiba mai ştie ce-i aici. E curte de trecere, nu cameră pentru medici. E inadmisibil! Da, Jivago, închipuiţi-vă: echinococ a fost! N-am avut dreptate. Vă felicit. Şi acum – o veste proastă. Iar se verifică contingentul dumitale. De data asta nu voi mai reuşi să vă păstrez. E o criză groaznică de personal medical militar. O să trebuiască să mirosiţi praful de puşcă.

6

Tânăra familie Antipov se instală la Iuriatin mult mai bine decât se aşteptase. Oraşul îşi amintea cu plăcere de familia Guichar. Acest lucru îi uşură Larei dificultăţile legate de instalare în locul acesta.

Lara muncea mult şi avea destule griji. Pe umerii ei erau casa şi Katenka, fetiţa lor de trei ani. Oricât de harnică era Marfutka, slujnica cea roşcată, ajutorul ei era insuficient. Larisa Fiodorovna împărtăşea toate preocupările lui Pavel Pavlovici, în plus, era şi ea profesoară la gimnaziul de fete. Însă avea parte de felul de viaţă pe care şi-l dorise.

Îi plăcea la Iuriatin. Era oraşul ei natal, aşezat pe malul fluviului Rînva, navigabil pe cursul său mijlociu şi inferior. În plus, prin oraş trecea una dintre căile ferate ale Uralilor.

Apropierea iernii la Iuriatin putea fi remarcată prin faptul că proprietarii de bărci le luau de pe fluviu, le încărcau în căruţe şi le transportau în oraş. Aici, le lăsau prin curţi, unde bărcile rămâneau sub cerul liber până la venirea primăverii. Bărcile întoarse cu fundul în sus în profunzimea curţilor însemnau aici ceea ce în alte locuri însemna plecarea cocorilor sau prima ninsoare.

Sub o asemenea barcă se juca Katenka, ca sub acoperişul ţuguiat al unui pavilion, în curtea casei închiriate de Antipovi.

Larisei Fiodorovna îi plăceau obiceiurile acestei provincii, îi plăcea intelectualitatea de aici, cu accentul ei nordic, cu pâslari şi caţaveici groase, îi plăcea credulitatea naivă a locuitorilor.

Lara se simţea atrasă de pământ şi de oamenii simpli.

În mod paradoxal tocmai Pavel Pavlovici, fiul unui simplu muncitor de cale ferată din Moscova, se dovedi a fi un incorigibil locuitor al metropolei, adoptând faţă de Iuriatineni o atitudine mult mai severă decât soţia lui. Era iritat de timiditatea şi ignoranţa acestora.

Acum, cu mintea cea de pe urmă, îşi descoperi talentul neobişnuit de a obţine şi păstra în memorie cunoştinţele acumulate în urma unor lecturi rapide. Şi mai înainte, în parte datorită Larisei, citise mult. În anii izolării lor provinciale, cercul lecturilor lui se lărgise atât de mult, încât până şi Lara i se părea insuficient de informată. Era cu un cap deasupra colegilor şi se plângea că printre aceştia se sufocă. În aceşti ani de război, patriotismul lor uzual, oficial şi puţin de paradă nu mai corespundea formelor complexe ale acestui sentiment, pe care le încerca Antipov.

Pavel Pavlovici absolvise filologia clasică. Preda, la gimnaziu, latina şi istoria antică. Însă în sufletul lui de fost realist se reaprinsese brusc pasiunea pentru matematică, fizică şi ştiinţele exacte, care părea să se fi stins definitiv. Studiind de unul singur, ajunsese să posede aceste discipline în volumul cerut de programa universitară. Visa ca, la prima ocazie, să se specializeze într-una dintre aceste discipline şi să se mute cu familia la Petersburg. Studiul intens făcut în timpul nopţii îi zdruncinase sănătatea. Suferea de insomnie.

Cu soţia avea relaţii bune, dar prea complicate. Ea îl copleşea cu bunătatea şi grijile ei, aşa că nu îndrăznea să o critice. Se temea ca nu cumva vreo remarcă nevinovată din partea lui să fie luată de Lara drept aluzie la făptui că sângele ei e mai albastru sau că aparţinuse cândva altuia. Teama ca ea să nu-l bănuiască de cine ştie ce neghiobie nedreaptă introducea ceva artificial în viaţa lor. Fiecare se străduia să fie mai mărinimos decât celălalt, ceea ce complica lucrurile.

Într-o seară, avuseseră oaspeţi: câţiva colegi de-ai lui Pavel Pavlovici, directoarea gimnaziului la care preda

Lara, un membru al comisiei de arbitraj, în cadrul căreia Pavel Pavlovici fusese odată învestit cu rolul de împăciuitor, şi alţi câţiva. Din punctul de vedere al lui Pavel Pavlovici, toţi aceşti oameni erau absolut tâmpiţi. Îl uimea Lara, care era amabilă cu toţi, şi nu credea că măcar unul dintre ei putea să-i placă la modul sincer.

După ce oaspeţii plecaseră, Lara aerisi îndelung camerele, le mătură, spălă vasele la bucătărie împreună cu Marfutka. Apoi, după ce se convinse că fetiţa este bine învelită şi Pavel doarme, se dezbrăcă iute, stinse lumina şi se culcă lângă soţul ei cu aceeaşi naturaleţe cu care un copil se bagă în patul mamei lui.

Dar Antipov nu dormea, se prefăcea. Avea una dintre obişnuitele lui crize de insomnie, tot mai dese în ultimul timp. Ştia că nu va aţipi încă trei-patru ore. Ca să-şi facă somn şi să-şi aerisească plămânii de fumul de ţigară inhalat de la musafiri, îşi puse blana peste pijama, îşi luă căciula şi ieşi în curte.

Era o noapte senină şi geroasă de toamnă. Sub tălpile lui Antipov se spărgeau mici sloiuri de gheaţă. Ca o flacără de spirt aprins, cerul înstelat arunca o lumină albăstruie, tremurătoare asupra ţărânei şi bulgărilor îngheţaţi. Casa închiriată de Antipovi se afla în zona oraşului cea mai îndepărtată de portul fluvial. Clădirea era ultima de pe strada lor. Dincolo de ea începea câmpul, traversat de calea ferată. Aproape de linie, lângă trecerea de nivel, se vedea o gheretă.

Antipov se aşează pe barca răsturnată şi se uită la stele. Gândurile cu care se obişnuise în ultimul timp puseră stăpânire pe el cu o intensitate alarmantă. I se părea că, mai devreme sau mai târziu, aceste gânduri trebuie duse până la capăt şi că este mai bine să o facă acum.

Aşa nu se mai poate, se gândea el. Însă toate acestea puteau fi prevăzute din timp, păcat că şi-a dat seama prea târziu. De ce, copil fiind, i-a dat voie să se îndrăgostească de ea şi a făcut apoi ce-a vrut din el? Iar el de ce nu a avut atâta minte ca să renunţe la ea, atunci când Lara insistase s-o facă în iarna de dinaintea căsătoriei? Parcă nu înţelegea că nu pe el îl iubeşte, ci îşi iubeşte datoria nobilă faţă de el, eroismul ei personificat? Ce are comun această datorie avântată şi lăudabilă cu adevărata viaţă de familie? Cel mai rău e că, şi acum, o iubeşte la fel de mult. E înnebunitor de frumoasă. Sau poate că nici la el nu-i vorba de iubire, ci de intimidare recunoscătoare faţă de frumuseţea şi mărinimia ei? Tfui, cum să te mai descurci cu toate acestea?! Nici dracul n-ar putea înţelege.

În cazul ăsta, ce-i de făcut? Să le elibereze pe Lara şi pe Katenka din capcana acestei prefăcătorii? Da, dar cum? Să divorţeze? Să se înece? Tfui, ce porcărie! se indignă singur. Ştiu bine că n-o să fac niciodată aşa ceva. Atunci de ce rostesc, fie şi numai în gând, aceste ticăloşii de efect?

Se uita la stele de parcă le-ar fi cerut sfatul. Ele licăreau, dese şi rare, mari şi mici, albastre şi multicolore. Brusc, licărirea lor se stinse şi peste casă, curte, barcă şi Antipov trecu o lumină stridentă, orbitoare, ca şi cum cineva venea din câmp în fugă, agitând o făclie aprinsă. Era un tren militar care, scuipând spre cer nori de fum galben, străbătut de lumină, înainta spre vest, unul dintre trenurile fără număr care treceau pe aici zi şi noapte începând cu anul trecut.

Pavel Pavlovici zâmbi, se ridică de pe bancă şi se duse la culcare. Soluţia dorită fusese găsită.

7

Auzind de hotărârea lui Paşa, Larisa Fiodorovna amuţi şi, la început, nu-i veni să-şi creadă urechilor. „E o absurditate. Încă un capriciu, se gândi ea. Nu trebuie să-i dau atenţie şi o să uite singur.”

Dar se vădi că pregătirile soţului ei durează deja de două săptămâni, documentele sunt la autorităţile militare, la gimnaziu este un suplinitor şi din Omsk venise confirmarea admiterii lui în şcoala militară de acolo.

Lara începu să plângă ca o ţărancă şi, apucându-l pe Antipov de mână, începu să i se târască la picioare.

– Paşa, Paşenka! striga ea. Pe mine şi pe Katia cui ne laşi? Nu face pasul ăsta, nu-l face! Nu-i prea târziu. Rezolv eu totul. Căci nicio vizită medicală ca lumea n-ai făcut. Cu inima ta... Ţi-e ruşine? Dar să-ţi părăseşti familia de dragul unei nebunii nu ţi-e ruşine? Voluntar! Toată viaţa ai râs de Rodia şi deodată ai început să-l invidiezi! Ţi-a venit cheful să zdrăngăneşti sabia, s-o faci pe ofiţerul. Paşa, ce-i cu tine, nu te mai recunosc! Parcă ai fi alt om, parcă ai mâncat mătrăgună! Fii bun şi-mi spune, spune-mi cinstit, fără fraze demagogice, crezi că de asta are Rusia nevoie?

Dintr-o dată pricepu că nu e deloc vorba despre asta. Incapabilă de a înţelege amănuntele, surprinse principalul. Îşi dădu seama că Patulia se înşală în privinţa sentimentului ei pentru el. Nu înţelesese sentimentul matern pe care dintotdeauna îl insera în afecţiunea pentru el şi nu înţelesese că această dragoste este mai presus de iubirea feminină obişnuită.

Îşi muşcă buzele, se zgribuli, ca bătută, în adâncul sufletului ei şi, fără să mai spună nimic, înghiţindu-şi lacrimile în tăcere,

începu să-şi pregătească soţul pentru drum.

După plecarea lui, i se păru că oraşul a muţit şi chiar că, pe deasupra lui, au început să zboare cârduri mici de ciori. „Doamnă, doamnă!”, o chema fără succes Marfutka. „Mama, mama!”, gângurea la nesfârşit Katenka, trăgând-o de mânecă. Era cea mai serioasă înfrângere din viaţa ei. Se ruinaseră cele mai frumoase, cele mai senine speranţe ale ei.

Din scrisorile venite din Siberia, Lara ştia totul despre soţul ei. Foarte curând se dumirise. Şi îi era foarte dor de soţie şi de fetiţă. Peste câteva luni, Pavel Pavlovici fu înaintat, înainte de termen, la gradul de sublocotenent, declarat absolvent şi trimis în serviciul activ. Trecu în regim de extremă urgenţă departe de Iuriatin şi la Moscova nu avu timp să se întâlnească cu nimeni.

Apoi începură să vină scrisori de pe front, mai vioaie şi mai puţin triste decât acelea de la şcoala din Omsk. Antipov voia să se facă remarcat pentru ca, drept urmare a unui merit militar sau a unei răni uşoare, să ceară un concediu ca să-şi vadă familia. Curând apăru ocazia ca să-şi atingă scopul. La foarte puţin timp după spargerea frontului, operaţiune căreia avea să i se acorde numele lui Brusilov, armata trecu la ofensivă. Scrisorile lui Antipov încetară să mai sosească. Mai întâi acest lucru nu o nelinişti pe Lara. Tăcerea soţului ei şi-o explica prin operaţiunile militare care luau amploare şi prin imposibilitatea de a scrie în timpul marşurilor.

În toamnă, înaintarea armatei luă sfârşit. Trupele se îngropară în tranşee. Dar despre Antipov tot nu se ştia nimic. Larisa Fiodorovna se alarmă şi începu să se intereseze, mai întâi la Iuriatin, apoi scriind scrisori la Moscova şi pe front, la fosta adresă a unităţii militare a lui Paşa. Nicăieri nimeni nu ştia nimic, nu primi niciun răspuns de nicăieri.

Ca multe alte doamne din organizaţiile de caritate, încă de la începutul războiului, Larisa Fiodorovna ajutase cum putuse la spitalul militar care luase locul spitalului zemstvei din Iuriatin.

Acum începu să se ocupe serios de medicină, îşi însuşi cunoştinţele elementare de bază şi dădu examen pentru a obţine calificarea de soră de caritate.

În această calitate obţinu un concediu de o jumătate de an, lăsă locuinţa din Iuriatin în grija Marfutkăi şi, cu Katenka în braţe, plecă la Moscova. Aici o lăsă pe fetiţă la Lipa, al cărei soţ, cetăţeanul german Friesendach, împreună cu alţi prizonieri civili, era internat în lagărul de la Ufa.

Convingându-se de inutilitatea căutărilor de la distanţă, Larisa Fiodorovna se decise să le continue în zona ultimelor evenimente. Cu acest scop, obţinu un post de soră într-un tren sanitar care, prin oraşul Liski, se îndrepta spre localitatea Mezo-Laborch, la graniţa Ungariei. Aşa se numea locul din care Paşa îi trimisese ultima scrisoare.

8

Pe front, la statul-major al diviziei, sosi un tren-baie, utilat din banii adunaţi din donaţii benevole de către comitetul „Tatiana" pentru ajutorarea răniţilor[1]. În vagonul de clasă al acestui tren lung, format din vagoane de marfă mici şi urâte, sosiră oaspeţi, fruntaşi ai vieţii publice din Moscova, care aduceau daruri pentru soldaţi şi ofiţeri. Printre ei se număra şi Gordon. Acesta află că infirmeria diviziei la care, după informaţiile primite, lucra prietenul lui din copilărie, Jivago, este instalată într-un sat din apropiere.

Gordon obţinu permisul necesar pentru circulaţia în zona din apropierea frontului şi, cu documentul în mână, plecă spre prietenul lui cu o căruţă care mergea în direcţia aceea.

Căruţaşul, bielorus sau lituanian, vorbea prost ruseşte. Spaima de spionomanie reducea toate discuţiile la un model oficial, ştiut cu anticipaţie. Loialitatea ostentativă şi afişată descuraja orice tentativă de conversaţie. Cea mai mare parte a drumului pasagerul şi vizitiul o străbătură în tăcere.

La statul-major, unde oamenii erau obişnuiţi să deplaseze armate întregi şi distanţele le măsurau în sute de verste, Gordon fusese încredinţat că satul este foarte aproape, la cel mult douăzeci sau douăzeci şi cinci de verste. În realitate, până acolo erau mai mult de optzeci.

Tot drumul, dincolo de linia orizontului care mărginea priveliştea din stânga drumului, se auziră bubuituri şi zgomote ostile. Gordon nu trăise niciodată un cutremur, însă se gândi că această canonadă a artileriei inamice, duşmănoasă şi abia sesizabilă din pricina distanţei, seamănă foarte bine cu şocurile subterane şi cu vuietul vulcanilor. Când se înseră, partea de jos a cerului, în direcţia aceea, fu inundată de o lumină roz şi tremurătoare, care nu se mai stinse până dimineaţa.

[1] Comitet prezidat de marea prinţesă Tatiana, una dintre fiicele ţarului (n.t.).

Căruţaşul îl ducea pe Gordon pe lângă sate distruse.

O parte din ele fuseseră părăsite de locuitori. În altele, oamenii se adăposteau în pivniţe săpate adânc în pământ. Aceste sate erau alcătuite din mormane de moloz şi piatră spartă, aliniate la fel cum se înşiruiau cândva casele de-a lungul uliţelor. Aceste localităţi arse puteau fi măsurate dintr-o dată cu privirea, de la un capăt la celălalt, ca nişte ogoare părăginite, lipsite de vegetaţie. Pe suprafaţa lor femei scormoneau în cenuşă, fiecare în ruinele propriei case, scoţând şi ascunzând mereu câte ceva, crezându-se ascunse de priviri străine, de parcă ar fi fost înconjurate, ca altădată, de pereţi. Îl întâmpinau şi îl petreceau cu priviri triste, părând că-l întreabă dacă va mai trece mult timp până lumii îi va veni mintea la cap, până când pacea şi rânduiala vor fi restabilite.

În timpul nopţii întâlniră o patrulă călare. Li se porunci să facă pe şosea cale întoarsă şi să ocolească aceste locuri pe un drum de ţară. Căruţaşul nu cunoştea noua rută. Vreo două ore rătăciră orbeşte. Spre zori, călătorul şi căruţaşul ajunseră într-o localitate cu numele ştiut de ei. Însă aici nimeni nu auzise de infirmerie. Curând, se lămuriră că în ţinut sunt două sate cu acelaşi nume: satul acesta şi cel pe care îl căutau. Abia în cursul dimineţii ajunseră la destinaţie. Când Gordon trecea cu căruţa de-a lungul gardului dindărătul căruia se simţea miros de muşeţel şi de iodoform, se gândea că nu va rămâne peste noapte la Jivago şi că, petrecându-şi ziua în compania lui, se va întoarce spre seară la staţia de cale ferată, unde-şi lăsase tovarăşii. Dar împrejurările îl reţinură aici mai mult de o săptămână.

9

În acele zile frontul începuse să se mişte. Aveau loc schimbări neaşteptate. Spre sud de localitatea în care sosise Gordon, una dintre marile noastre unităţi, printr-un atac simultan al formaţiunilor care o alcătuiau, străpunsese poziţiile întărite ale inamicului. Dezvoltând atacul, înainta tot mai mult în dispozitivul acestuia. În urma ei veneau unităţile auxiliare, care lărgeau spărtura. Rămânând treptat în urmă, acestea se rupseseră de gruparea avansată, ceea ce a dus la capturarea lor. În aceste circumstanţe căzuse prizonier sublocotenentul Antipov, care nu se mai putuse împotrivi deoarece plutonul său se predase.

Veştile care circulau cu privire la el erau cât se poate de eronate. Se credea că a murit şi că a fost îngropat în pământ de explozia unui obuz. Sursa acestor zvonuri erau cuvintele lui Galiullin, subofiţer în acelaşi regiment, care, cică, îi urmărise moartea prin binoclu, de la punctul său de observaţie, în momentul când Antipov îşi ducea soldaţii la atac.

În faţa ochilor lui Galiullin se desfăşura priveliştea obişnuită a unui atac. Unitatea trebuia să treacă repede, aproape în fugă, peste câmpul autumnal care despărţea cele două armate, năpădit de tufele de pelin ce se legănau în vânt şi de pălămida răstignită cu ţepii spre cer. Prin curajul atacului ei, unitatea trebuia fie să-i atragă pe austrieci în baionetele soldaţilor, fie să le măture şi să le distrugă tranşeele cu grenadele. Celor care fugeau câmpul se părea nesfârşit. Pământul le aluneca sub picioare ca o mlaştină cleioasă. Mai întâi în faţă, apoi de-a valma cu ei, alerga sublocotenentul lor, agitându-şi revolverul şi strigând „Ura!” atât de tare, încât gura i se lăţea până la urechi, deşi nici el, nici soldaţii nu puteau auzi acest strigăt întretăiat. La intervale regulate se aruncau la pământ, apoi săreau în picioare şi, reînnoindu-şi strigătele, alergau mai departe. De fiecare dată, odată cu ei, dar cu totul altfel, se prăbuşeau de sus, ca nişte copaci doborâţi, cei pe care gloanţele îi loviseră, cărora nu le mai era dat să se scoale de la pământ.

– Tir prea lung! Telefonaţi la baterie! îi spuse, îngrijorat, Galiullin ofiţerului de artilerie care stătea lângă el. Ba nu! Bine au făcut că au mutat focul mai în profunzime.

În acest timp atacatorii se apropiaseră de inamic. Focul artileriei încetă. În liniştea care se lăsase brusc, cei din punctul de observaţie îşi auziră inimile bătând atât de desluşit şi de tare, de parcă s-ar fi aflat în locul lui Antipov şi, asemenea lui, conducându-şi oamenii la marginea poziţiei austriece, trebuiau să arate în clipa imediat următoare minuni de inventivitate şi de vitejie. În acel moment, în faţă, unul după altul, explodară două obuze nemţeşti de şaisprezece ţoli. Patru trombe de fum şi de ţărână ascunseră privirii lor tot ce se petrecea în depărtare.

– Ia, Allah! Gata! I-au terminat! şoptise Galiullin cu buzele albe, convins că sublocotenentul şi oamenii lui au murit.

Cel de-al treilea obuz căzu chiar lângă punctul de observare. Aplecaţi cât se poate de mult, toţi se grăbiră să-l părăsească.

Galiullin dormea în acelaşi blindaj cu Antipov. Când tot regimentul se împăcă cu ideea că acesta a murit şi nu se va mai

întoarce, lui Galiullin, care îl cunoştea bine pe cel căzut, i se încredinţaseră lucrurile acestuia pentru a le transmite mai târziu soţiei, ale cărei fotografii fuseseră găsite, în număr mare, printre lucrurile lui Antipov.

De curând ajuns sublocotenent, mecanicul Galiullin, fiul portarului din blocul lui Tiverzin, fostul ucenic-lăcătuş pe care-l stâlcea în bătăi meşterul Hudoleev, îi era obligat, pentru această avansare, chiar celui care altădată îl chinuise.

Ajungând subofiţer, nu se ştie cum şi independent de voinţa lui, Galiullin ajunsese într-un loc călduţ şi ferit, într-una dintre garnizoanele izolate. Acolo avea sub comanda lui o trupă de semiinvalizi pe care, în fiecare dimineaţă, nişte instructori-veterani tot atât de ramoliţi îi învăţau instrucţia de front uitată de mult. În plus, Galiullin controla dacă sunt bine amplasate santinelele ce trebuiau să păzească depozitele intendenţei. Ducea o viaţă fără griji – nu mai avea nimic altceva de făcut, însă odată, împreună cu o completare de trupe, alcătuită din rezervişti proveniţi din contingentele vechi, sosise buna sa cunoştinţă de odinioară, Piotr Hudoleev.

– Ah, prieten vechi! mormăise el, zâmbind posomorât.

– Da, Înălţimea Voastră! răspunsese Hudoleev, luând poziţia de drepţi şi salutând.

Însă lucrurile nu se puteau sfârşi atât de simplu. La prima greşeală la instrucţie, subofiţerul urcase la gradul inferior şi, când i se păruse că soldatul nu se uită drept în ochii lui, ci cumva într-o parte, îl pocnise peste bot şi-l trimisese la carceră pentru două zile, numai cu pâine şi apă.

Din acest moment, fiecare gest al lui Galiullin mirosea a răzbunare pentru persecuţiile îndurate altădată. Iar acest mod de răfuială, în condiţiile oferite de subordonarea bâtei, era un joc prea necinstit şi nedemn. Ce-i rămânea de făcut? Nu mai puteau rămâne amândoi în acelaşi loc. Însă sub ce pretext şi unde ar fi putut să-l transfere Galiullin pe acest soldat nimerit sub comanda lui? Numai la batalionul disciplinar. Pe de altă parte, ce motiv ar fi putut inventa ca să-şi ceară el transferul? Doar plictisul şi inutilitatea activităţii sale de garnizoană. Cu acest pretext, Galiullin ceruse să fie trimis pe front. Această cerere îl pusese într-o lumină bună şi după ce, în prima luptă, îşi arătase calităţile, se dovedise astfel că e un bun subofiţer şi de aceea fusese avansat la gradul de sublocotenent.

Galiullin îl cunoştea pe Antipov încă de pe când locuia la

Tiverzin. În anul nouă sute cinci, Iusupka mergea deseori la Paşa Antipov şi se jucau împreună de sărbători. Tot atunci, în jumătatea aceea de an, o văzuse pe Lara o dată sau de două ori. De atunci nu mai auzise nimic de cei doi. Când în regimentul lor nimerise Pavel Pavlovici din Iuriatin, Galiullin fusese uluit de felul cum se schimbase vechiul lui prieten. Dintr-un băieţel curăţel, sfios ca o fată şi glumeţ, acesta se transformase într-un ipohondru nervos, atoateştiutor şi arogant. Era foarte inteligent, foarte viteaz, taciturn şi ironic. Din când în când, privindu-l, lui Galiullin îi venea să jure că, precum în profunzimea unei ferestre, în privirea grea a lui Antipov, vede un alt om, un gând care nu-i dă pace, sau dorul de fetiţă, sau chipul soţiei lui. Antipov părea vrăjit, ca într-o poveste. Şi iată, acesta acum murise, iar el, Galiullin, rămăsese cu hârţoagele lui, cu fotografiile şi cu misterul transformării lui Antipov.

Mai devreme sau mai târziu trebuiau să ajungă la Galiullin interpelările Larei. Se pregătise să-i răspundă. Dar vremurile erau frământate. Nu se simţea în stare să-i răspundă cum se cuvenea. Voia s-o pregătească în vederea loviturii care o aştepta. Amânase mereu scrisoarea detaliată şi, între timp, aflase că şi Lara e pe front, ca soră medicală. Aşa că nu mai ştia pe ce adresă să-i scrie scrisoarea.

10

– Ei, care-i situaţia? Astăzi or să fie cai? îl întreba Gordon pe doctorul Jivago ori de câte ori acesta venea să ia masa de prânz acasă.

Erau încartiruiţi într-o casă ţărănească din Galiţia.

– De unde cai? Şi unde vrei să pleci, când nu se poate face un pas nici înainte, nici înapoi? De jur împrejur e-o harababură îngrozitoare. Nimeni nu pricepe nimic. Spre sud am ocolit sau am străpuns dispozitivul nemţilor, ocazie cu care, se zice, câteva unităţi răzleţe de-ale noastre au fost încercuite. La nord, nemţii au trecut Sventa, într-un loc în care se credea că râul nu poate fi traversat. Trecerea a fost forţată de un corp de cavalerie. Distrug căile ferate, depozitele şi, după părerea mea, ne încercuiesc. Şi tu îmi vorbeşti de cai. Ei, mai iute, Karpenko, pune masa şi şterge-o. Ce avem astăzi? Aha, picior de viţel! Excelent.

Unitatea sanitară, cu spitalul şi cu secţiile lui, era împrăştiată

prin tot satul care, ca printr-o minune, rămăsese întreg. Casele, construite ca în apus, aveau ferestrele în canaturi înguste, dar multe, care acopereau aproape întregul perete. Niciuna din tot satul nu fusese distrusă.

Erau ultimele zile frumoase de toamnă fierbinte şi aurie. Ziua, medicii şi ofiţerii deschideau ferestrele, alungau muştele, care în roiuri negre se târau pe pervazuri şi pe plafoanele joase. Descheindu-se la tunici şi la vestoane, transpirau, se frigeau cu ciorba sau cu ceaiul, iar noaptea se aşezau pe vine în faţa sobelor şi suflau în tăciunii de sub lemnele umede. Cu ochii înlăcrimaţi de fum, îşi înjurau ordonanţele care nu se pricepeau să facă focul ca lumea.

Era o noapte liniştită. Gordon şi Jivago stăteau întinşi pe câte o laviţă. Între ei erau masa şi fereastra joasă, lungă de la un perete la celălalt. Odaia era bine încălzită şi mirosea a fum. Deschiseră oberlihturile din marginile ferestrei şi respirau aerul proaspăt al nopţii autumnale, care aburea sticla.

Discutau, aşa cum făcuseră în fiecare din aceste zile. Şi nopţi. Ca întotdeauna, orizontul din direcţia frontului pâlpâia roz, nicio clipă nu contenea canonada şi, când cădeau obuze mai joase, cu zgomot mai înfundat şi mai puternic, care păreau că despică pământul, Jivago, din respect pentru această sonoritate, îşi întrerupea conversaţia, făcea o pauză şi spunea:

– Asta e Bertha, o chestie nemţească de şaisprezece ţoli, cu greutatea de vreo şaizeci de puduri.

Apoi relua discuţia, uitând subiectul.

– Ce e cu mirosul care se simte tot timpul în sat? întrebă Gordon. L-am remarcat din prima zi. E ceva dulceag-mieros şi scârbos, ca şoarecii.

– A, ştiu despre ce-i vorba, despre cânepă. Se cultivă multă cânepă prin locurile astea. Planta asta are ea însăşi un miros rânced şi insistent, ca de mortăciune. Pe lângă asta, în zonele operaţiunilor militare, morţii rămân mult timp nedescoperiţi în lanurile de cânepă şi cadavrele intră în putrefacţie. Mirosul de cadavre se simte peste tot, e firesc să fie aşa. Iar Bertha. O auzi?

În decursul acestor zile vorbiseră despre tot şi despre toate. Gordon aflase ce gândea prietenul său despre război şi despre spiritul timpului. Iuri Andreevici îi povestise cât de greu se obişnuise cu logica sângeroasă a exterminării reciproce, cu răniţii şi cu mutilaţii rămaşi în viaţă, pe care tehnica de luptă îi transformă în bucăţi diforme de carne.

În fiecare zi Gordon nimerea în câte un loc însoţindu-l pe Jivago şi, datorită acestuia, vedea şi el câte ceva. Fireşte că îşi dădea seama de imoralitatea contemplaţiei lui pasive atunci când privea vitejia altora, atunci când vedea la ce renunţă aceştia şi la ce riscuri se expun. Însă tot la fel de imorale i se păreau şi oftaturile inactive, lipsite de consecinţe. Considera că trebuie să se poarte conform situaţiei în care te pune viaţa, cinstit şi corect.

Se convinsese pe pielea sa că poţi leşina văzând cum arată răniţii în timpul unei vizite făcute la un detaşament mobil al Crucii Roşii, care funcţiona la vest de ei, la un punct de prim-ajutor chiar în apropierea liniei întâi.

Ajunseseră la liziera unei păduri mari, jumătate din copacii căreia fuseseră doborâţi de focul artileriei. În tufişurile rupte şi strivite zăceau răsturnate antetrenurile de tun stricate şi mutilate. De un copac era legat un cal de călărie. De pe clădirea ocolului silvic, care se vedea mai în adâncul pădurii, fusese smulsă o jumătate din acoperiş. Punctul de prim-ajutor se instalase în clădirea ocolului silvic şi în două corturi mari, cenuşii, ridicate peste drum de clădire, în pădure.

– N-ar fi trebuit să te iau cu mine, îi spusese Jivago. Linia întâi este foarte aproape de aici, la o verstă şi ceva, iar bateriile noastre sunt dincolo de pădurea asta. Auzi ce se întâmplă? Să nu încerci s-o faci pe eroul, că nu te cred. Tremuri de frică şi e firesc. În fiecare clipă, situaţia se poate schimba. Ne putem pomeni bombardaţi.

Pe pământ, la marginea drumului forestier, cu picioarele larg desfăcute, încălţaţi cu nişte cizme grele, care pe spate, care cu faţa în jos, zăceau nişte soldaţi cu vestoanele transpirate pe piept şi pe la subţiori. Erau supravieţuitorii unei unităţi. Fuseseră retraşi din lupta care durase trei zile şi trimişi în spatele liniei întâi, pentru o scurtă perioadă de odihnă. Soldaţii zăceau ca pietrele, n-aveau putere să glumească sau să vorbească porcos şi niciunul dintre ei nu întoarse capul atunci când, în adâncul pădurii, pe drum, se auziseră apropiindu-se vuind câteva căruţe. În căruţe pentru muniţie, fără arcuri, erau aduşi în galop nişte răniţi. Nefericiţii erau hurducaţi, oasele li se frângeau în această goană spre punctul de prim-ajutor, unde erau pansaţi în grabă şi cei cu răni mai grave erau operaţi pe loc. Toţi fuseseră culeşi într-un număr înfricoşător de mare, cu o jumătate de oră în urmă, când încetase focul, de pe câmpul din

faţa tranşeelor. Mai mult de jumătate erau fără cunoştinţă.

Când căruţele ajunseră la scara ocolului silvic, dinăuntru ieşiră nişte sanitari cu tărgi şi se apucară să le descarce. Ridicând fâşia de la intrare, o soră de caritate privea din cort sosirea răniţilor. Nu era schimbul ei. Era liberă. În pădure, dincolo de corturi, se certau doi oameni. Pădurea tânără şi cu copaci înalţi aducea ecoul vocilor lor, dar cuvintele nu se desluşeau. Când fură aduşi răniţii, cei doi ieşiră în drum şi o porniră spre clădire. Un tânăr ofiţer striga la un medic al detaşamentului mobil, încercând să afle unde se mutase parcul de artilerie care fusese mai înainte dislocat în pădure. Medicul nu ştia nimic, nu era treaba lui. Îl ruga pe ofiţer să-l lase în pace şi să nu mai ţipe, pentru că au fost aduşi răniţi şi are treabă, însă ofiţerul nu se potolea şi înjura în gura mare Crucea Roşie, comandamentul artileriei şi, în general, lumea întreagă. Jivago se apropie de medic. Se salutară şi urcară în clădirea ocolului silvic. Ofiţerul, cu un accent uşor tătăresc, continuă să înjure, îşi dezlegă calul, sări în şa şi o porni la galop pe drumul ce se afunda în pădure. Iar sora se tot uita din pragul cortului ei.

Deodată pe faţa ei se întipări o expresie de groază.

– Ce faceţi? V-aţi ieşit din minţi! strigă ea spre doi răniţi uşor care, fără să fie ajutaţi, mergeau printre tărgi spre locul de pansare.

Ieşind din cort, femeia se repezi în drum. Pe targă era dus un om mutilat într-un mod de-a dreptul monstruos. Tubul obuzului explodat, care îi zdrobise faţa şi îi transformase buzele şi dinţii într-o masă diformă, dar nu-l omorâse, rămăsese înfipt în osul maxilarului. Cu o voce subţire, neomenească, mutilatul slobozea horcăituri scurte, întretăiate pe care oricine ar fi trebuit să le înţeleagă drept rugăminţi de a fi ucis mai iute, pentru a pune capăt chinurilor lui prelungite fără rost. Sorei i se păruse că, impresionaţi de gemetele mutilatului, cei doi răniţi aveau de gând să-i smulgă din obraz schija aceea îngrozitoare de fier.

– Cum v-a trecut aşa ceva prin minte? O să i-o extragă chirurgul, cu un instrument special. Dacă va mai fi nevoie. (Doamne, Doamne, ia-l la tine, nu mă face să mă îndoiesc de existenţa ta!)

În clipa următoare, când era dus pe scări, mutilatul ţipă, se cutremură din tot trupul şi muri.

Mutilatul care murise era soldatul rezervist Ghimazetdin, ofiţerul care ţipase în pădure fusese fiul lui, locotenentul

Galiullin, sora era Lara, martorii – Jivago şi Gordon. Toţi fuseseră împreună, unul lângă celălalt, însă unii nu se recunoscuseră, iar alţii nu se cunoscuseră niciodată. Unele amănunte rămaseră în felul acesta nelămurite, în timp ce altele aveau de aşteptat o altă ocazie pentru a ieşi la iveală.

11

În această zonă satele scăpaseră neatinse ca printr-un miracol. Păreau o insuliţă în mod inexplicabil rămasă neatinsă în mijlocul mării de ruine. Gordon şi Jivago se întorceau acasă spre seară. Soarele asfinţea, într-unul dintre satele pe lângă care treceau văzură un cazac care, în hohotul general de râs al celor care-l priveau, arunca în sus o monedă de aramă, obligându-l pe un evreu cu barba căruntă şi cu surtuc lung să prindă bănuţul. Bătrânul nu reuşea deloc să-l prindă. Trecând pe lângă palmele lui răşchirate, bănuţul cădea în noroi. Bătrânul se apleca să-l ridice, cazacul îl plesnea peste fund, iar privitorii se prăpădeau de râs. Asta era toată distracţia. Până una, alta, jocul era cât se poate de inofensiv, dar nimeni nu putea garanta că nu va lua o întorsătură mai violentă. Dindărătul casei de peste drum ieşea în fugă baba evreului, strigând şi întinzând mâinile spre soţul ei, după care se ascundea din nou, temătoare. Pe fereastra casei îşi priveau bunicul două fetiţe care plângeau.

Vizitiul, căruia toată joaca i se părea hazlie, lăsă caii la pas pentru ca domnii ofiţeri să aibă timp să se amuze, însă Jivago îl chemă pe cazac, îl certă şi îi ordonă să înceteze bătaia de joc.

– Am înţeles, Înălţimea Voastră! îi răspunse acesta. Nu-i făceam nimic, voiam doar să râdem.

Tot restul drumului Jivago şi Gordon tăcură.

– E îngrozitor, începu Jivago, văzând satul în care erau încartiruiţi. Nici nu-ţi închipui câte suferinţe a îndurat în războiul ăsta sărmana populaţie evreiască. Luptele se desfăşoară chiar pe teritoriul în care această populaţie a fost nevoită să treacă la modul sedentar de viaţă. Şi pentru toate suferinţele văzute şi suportate, bieţii oameni nu au parte decât de bătăi şi ruine, la care se adaugă pogromurile, bătaia de joc şi învinuirea de lipsă de patriotism. De unde atâta patriotism, când la inamic ei au parte de toate drepturile, iar noi nu le oferim decât prigoniri? Există un paradox chiar la baza urii noastre faţă de ei. Irită chiar ceea ce ar trebui să ne impresioneze şi să ne

facă mai buni cu ei. Sărăcia lor şi înghesuiala în care trăiesc, slăbiciunea şi incapacitatea de a riposta. Nu pot înţelege. E ceva fatal în asta.

Gordon iarăşi nu-i răspunse nimic.

12

Acum stăteau întinşi din nou pe laviţele lor, de o parte şi de alta a ferestrei înguste şi lungi. Era noapte. Stăteau de vorbă.

Jivago îi povestea lui Gordon cum l-a văzut o dată pe ţar, când acesta venise să inspecteze frontul. Povestea cu talent.

Era în timpul primei lui primăveri petrecute pe front. Statul-major al unităţii în care fusese trimis ocupa o vale din Carpaţi, închizând intrarea dinspre Câmpia Ungară.

Pe fundul văii era o staţie de cale ferată. Jivago îi descrise lui Gordon înfăţişarea exterioară a localităţii, munţii acoperiţi cu brazi şi pini puternici, cu smocuri albe de nori agăţaţi de crengile copacilor şi cu stânci de ardezie cenuşie şi grafit, care se iţeau din păduri, ca nişte petice năpârlite apărute pe o blană groasă şi deasă. Era o dimineaţă de aprilie, cenuşie ca grafitul, înconjurată de munţi din toate părţile şi de aceea neclintită. Pământul scotea aburi, care rămâneau deasupra văii, amestecându-se acolo cu fumul locomotivelor din staţie, cu aburul cenuşiu al luncilor, cu munţii cenuşii, cu pădurile negre şi cu norii negri.

În acele zile ţarul făcea un tur de inspecţie prin Galiţia. Dintr-o dată se răspândise vestea că va vizita unitatea de aici, al cărei comandant de onoare era.

Putea apărea din clipă în clipă. Pe peron fusese aliniată o gardă de onoare pentru întâmpinarea lui. Trecu un ceas, trecură două ceasuri de aşteptare chinuitoare. Apoi, unul după altul, trecură două trenuri din suită. După puţin timp, sosi trenul imperial.

Însoţit de marele cneaz Nikolai Nikolaevici, ţarul trecu în revistă garda de onoare a grenadierilor. Cu fiecare cuvânt de salut, rostit cu voce calmă, stârnea explozii de urale şi aplauze tunătoare, care se rostogoleau ca undele apei în nişte găleţi clătinate.

Cu zâmbetul lui stânjenit, ţarul părea mai bătrân şi mai obosit decât imaginea lui de pe bancnote şi medalii. Faţa îi era apatică, puţin scofâlcită. Se uita mereu vinovat spre Nikolai

Nikolaevici, neştiind ce trebuie să facă în respectivele împrejurări, iar acesta, aplecându-se respectuos spre el, îl scotea din încurcătură nu prin cuvinte, ci prin mişcări din sprâncene sau din umeri.

Ţarul insufla milă în dimineaţa aceea cenuşie şi caldă din munţi şi te simţeai îngrozit de gândul că această reţinere temătoare şi timiditatea lui pot fi esenţa asupritorului şi că această slăbiciune putea ucide sau graţia, putea lega şi hotărî.

– Trebuia să rostească ceva cam aşa: eu, spada mea şi poporul meu, precum Wilhelm. Dar obligatoriu ceva despre popor. Dar ştii, s-a purtat cumva ruseşte, firesc şi tragic, mai presus de această banalitate. Căci în Rusia nu se poate concepe o asemenea teatralitate. Pentru că asta-i teatralitate, nu? Îmi pot închipui ce erau popoarele pe vremea lui Cezar, nişte gali acolo sau şvezi sau iliri. Dar de atunci nu sunt decât scorneli ca să poată vorbi împăraţii despre popoare, ca să se poată împăuna demnitarii şi regii: poporul, poporul meu.

Acum frontul e inundat de corespondenţi şi ziarişti, îşi notează „observaţii”, cuvinte care demonstrează înţelepciunea populară, stau de vorbă cu răniţii, clădesc o nouă teorie a spiritului poporului. Această teorie e un Dal[1] nou, la fel de artificial, e grafomania lingvistică a inconsistenţei verbale. Acesta e unul dintre tipuri. Dar mai există unul. Discursul abrupt, „schiţe şi scene”, scepticismul, mizantropia. De pildă unul are (am citit cu ochii mei) asemenea sentinţe: „E o zi cenuşie, ca şi ieri. De dimineaţă – ploaie, zloată. Mă uit pe fereastră la drum. În coloana fără sfârşit, trec prizonierii. Sunt transportaţi răniţii. Trage un tun. Trage din nou, astăzi, ca şi ieri, ca mâine, ca astăzi şi tot aşa în fiecare zi...”. Vezi câtă subtilitate şi inteligenţă! Totuşi, de ce se supără pe bietul tun? Ce pretenţie ciudată să aştepţi varietate, de la un tun! De ce, în loc de tun, nu se miră de el însuşi, care zi de zi trage salve de enumeraţii, virgule şi fraze? De ce nu încetează canonada umanitarismului ziaristic grăbit ca săritura puricelui? De ce nu înţelege că nu tunul, ci el însuşi trebuie să fie nou şi să nu se repete, că din acumularea de nonsens din carnetul lui nu poate extrage niciun sens, că nu există evenimente atâta timp cât omul nu introduce în ele ceva propriu, ceva din geniul său care o mai ia şi razna, ceva care să semene a basm.

[1] Se face aluzie la un celebru dicţionar al limbii ruse, alcătuit de Vladimir Dal (n.t.).

– Ai perfectă dreptate, îl întrerupse Gordon. Acum o să-ţi răspund ce gândesc despre scena pe care am văzut-o astăzi. Cazacul care-şi bătea joc de bietul patriarh, ca şi mii de alte asemenea cazuri sunt, desigur, exemple de pură ticăloşie, pe marginea cărora nu-i nevoie de filosofie, ci de pocnituri peste bot. Însă filosofia este perfect compatibilă cu problema evreiască în totalitatea ei şi aceasta apare într-o lumină cu totul neaşteptată. Dar nu-ţi spun nicio noutate. Toate ideile le am, ca şi tine, de la unchiul tău.

Întrebi ce este poporul. Te întrebi dacă trebuie dădăcit şi dacă nu cumva face mai mult pentru el cel care, fără să se gândească la popor, prin însăşi frumuseţea şi solemnitatea faptelor sale, îl trage după sine în universalitate şi, acoperindu-l de glorie, îl eternizează? Da, fireşte, fireşte. Dar despre ce fel de popoare poate fi vorba în epoca creştină? Căci nu sunt pur şi simplu popoare, ci popoare convertite, transformate şi importantă este tocmai transformarea, nu fidelitatea faţă de vechile fundamente. Să ne amintim *Evanghelia.* Ce ne spune ea despre tema aceasta? În primul rând, *Evanghelia* nu a fost o afirmaţie aşa sau aşa. Ea a fost o propunere făcută celor naivi şi lipsiţi de curaj. Le propunea: vreţi să trăiţi o nouă viaţă, vreţi fericirea sufletului? Şi toţi au primit propunerea, au fost câştigaţi pentru secole.

Spunând că în împărăţia lui Dumnezeu nu există nici elin, nici iudeu, oare voia să spună doar că toţi oamenii sunt egali în faţa lui Dumnezeu? Nu, pentru asta nu era nevoie de *Evanghelie,* asta o ştiau de mult filosofii Greciei, moraliştii romani, profeţii Vechiului Testament, însă ea spunea: în noul mod de viaţă plănuit cu inima, în noul mod de comunicare, care se numeşte împărăţia lui Dumnezeu, nu există popoare, există oameni.

Spuneai că evenimentul este absurd dacă nu introducem noi sensul în el. Creştinismul, misterul personalităţii este chiar lucrul pe care trebuie să-l introducem în eveniment pentru ca acesta să capete semnificaţie pentru om.

Am vorbit despre politicienii care nu au nimic de spus vieţii şi lumii în totalitate, am vorbit despre forţele de mâna a doua care sunt interesate de îngustime, pentru ca tot timpul să fie vorba de un anumit popor, de preferinţă mic, care să sufere, pentru ca ei să judece, să-l administreze şi să-l îmbogăţească pe seama milei. Victima cea mai deplină şi exclusivă a acestui principiu

este evreimea. Ideea de naţiune i-a impus necesitatea amorţitoare de a nu fi şi de a nu rămâne decât popor de-a lungul atâtor veacuri, în decursul cărora forţa ieşită din mijlocul evreilor a mântuit lumea de această misiune înjositoare. E într-adevăr extraordinar! Cum s-a putut întâmpla? Această sărbătoare, această mântuire de drăcovenia mediocrităţii, această zvâcnire deasupra mărginirii cotidianului, toate acestea deci au luat naştere pe pământul lor, au vorbit limba lor şi au aparţinut seminţiei lor. Iar ei au văzut şi au auzit asta şi au lăsat-o să le scape? Cum au putut lăsa să-i părăsească un suflet de o asemenea forţă şi frumuseţe, cum au putut gândi că, lângă triumful şi întronarea acestuia, ei vor rămâne ca un înveliş gol al acestei minuni, pe care au părăsit-o cândva? În folosul cui e această mucenicie voluntară, cui i-a trebuit ca să fie batjocoriţi şi însângeraţi veacuri întregi atâţia bătrâni nevinovaţi, atâtea femei şi copii, atât de inteligenţi şi capabili de bine şi de comunicare din adâncul inimii! De ce sunt atât de leneşi şi netalentaţi scriitorii care, la toate popoarele, se ocupă de problema naţională? De ce oare floarea cugetătorilor acestui popor nu a depăşit formele prea facile îmbrăcate de Weltschmerz şi înţelepciunea ironică? De ce, riscând să explodeze de irevocabilitatea datoriei, aşa cum sar în aer, din pricina presiunii, cazanele cu aburi, nu au demobilizat această armată care cine ştie de ce luptă şi cine ştie de ce este masacrată? De ce nu le-au spus: „Veniţi-vă în fire. Gata. Nu mai trebuie. Nu vă mai numiţi ca înainte. Nu vă mai înghesuiţi, împrăştiaţi-vă. Sunteţi chiar lucrul cu care au pus să luptaţi cei mai răi şi mai slabi dintre voi”.

13

A doua zi când veni acasă la prânz, Jivago îi spuse:

– Nu mai ai răbdare, vrei să pleci, aşa că ai cobit. Nu pot spune că e „norocul tău”, căci despre ce noroc poate fi vorba când iarăşi suntem nevoiţi să ne retragem, când iarăşi am fost bătuţi? Drumul spre est este liber, suntem împinşi dinspre vest. Toate instituţiile militare sanitare au primit ordin să plece. Pornim mâine sau poimâine. Nu se ştie încotro. Karpenko, rufele lui Mihail Grigorievici nu-s spălate, nu-i aşa? Vechea poveste. Cumătră, cumătră, dar ia întreabă-l cine-i cumătra asta şi, prostovanul, nici că ştie.

Nu ascultă ce-i bolborosea drept răspuns ordonanţa Karpenko şi nu-i acordă nicio atenţie lui Gordon necăjit că poartă lenjeria lui Jivago şi că pleacă îmbrăcat cu o cămaşă de-a acestuia.

– Eh, ce ţi-e şi cu viaţa ţigănească, de migratori! Când am ajuns aici, nimic nu-mi plăcea: soba mi se părea că ar fi trebuit să fie în alt loc, tavanul prea jos, murdărie, năduşeală. Şi acum omoară-mă, dar nu ştiu din ce loc am venit încoace. Mi se pare că aş fi în stare să trăiesc aici toată viaţa, uitându-mă la colţul ăsta de sobă cu soarele pe plăcile de teracotă şi cu umbra copacului din curte alunecând pe ele.

Fără grabă, începură să-şi facă bagajele.

În timpul nopţii fură treziţi de zgomote şi ţipete, de împuşcături şi vânzoleală. Satul era inundat de o lumină sinistră. Prin dreptul ferestrei treceau umbre grăbite. În camera de-alături se treziseră şi se puseseră în mişcare stăpânii casei.

– Dă o fugă în drum, Karpenko, şi întreabă din ce pricină s-a iscat tămbălăul ăsta, spuse Iuri Andreevici.

Curând aflară totul. Îmbrăcându-se iute, Jivago se grăbi spre spital ca să verifice ştirile, care se dovediră adevărate. Nemţii străpunseseră poziţiile. Linia apărării se rostogolea înspre sat şi se apropia mereu. Satul era bombardat. Spitalul şi instituţiile fură mutate în grabă, fără a se mai aştepta ordinul de evacuare. Aveau de gând să termine totul până în zori.

– Pleci cu primul eşalon. Trăsura pleacă imediat, dar le-am spus să te aştepte. Ei, noroc! Te conduc, ca să fiu sigur că ai găsit loc.

O porniră în fugă spre celălalt capăt al satului, unde se pregătea convoiul. Trecând pe lângă case, se aplecau şi se ascundeau pe sub ziduri. Pe uliţe cântau şi bâzâiau gloanţele. La răspântiile străbătute de drumuri care ieşeau de-a dreptul în câmp, vedeau cum şrapnelele explodează în preajma satului, ridicând umbrele de flăcări.

– Dar tu ce faci? îl întrebă din fugă Gordon.

– Vin şi eu. Trebuie să mă întorc acasă după lucruri. Vin cu grupul al doilea.

Se despărţiră la marginea satului. Cele câteva căruţe şi trăsura care alcătuiau convoiul se puseră în mişcare, lovindu-se una de alta şi aliniindu-se din mers. Iuri Andreevici îşi flutura mâna în urma amicului său care pleca. Se puteau vedea în lumina împrăştiată de un grajd incendiat.

Adăpostindu-se iarăşi pe sub pereţii caselor, sub acoperirea colţurilor acestora, Iuri Andreevici făcu cale întoarsă. Când mai avea două case până la veranda sa, fu doborât de suflul unei explozii şi rănit de o schijă de şrapnel. Iuri Andreevici căzu în mijlocul drumului, începu să sângereze şi îşi pierdu cunoştinţa.

14

Spitalul de evacuaţi era ascuns într-un orăşel din zona de vest, lângă linia ferată, în apropierea Cartierului General. Erau câteva zile călduroase, de la sfârşitul lui februarie. În salonul ofiţerilor aflaţi în convalescenţă, la rugămintea lui Iuri Andreevici, care se afla aici în calitate de pacient, fusese deschisă fereastra de lângă patul lui.

Se apropia ora mesei de prânz. Pacienţii îşi omorau timpul rămas, fiecare cu ce putea. Li se spusese că la spital venise o soră nouă şi că astăzi urma să-i viziteze pentru prima oară. În patul de vizavi, Galiullin frunzărea revistele abia primite *Reci* şi *Russkoe solovo,* indignându-se de spaţiile albe lăsate de cenzură. Iuri Andreevici citea scrisorile de la Tonia, pe care poşta de campanie i le adusese pe toate odată. Vântul foşnea în paginile scrisorilor şi ale ziarului. Se auziră paşi uşori. Iuri Andreevici îşi ridică ochii din scrisoare. În salon intră Lara.

Iuri Andreevici şi sublocotenentul, independent unul de altul şi fără să ştie de celălalt, o recunoscură. Ea nu cunoştea pe niciunul dintre ei. Spuse:

– Bună ziua. De ce staţi cu fereastra deschisă? Nu vă e frig? Şi se duse spre Galiullin. Ce vă doare? îl întrebă şi-i luă mâna ca să-i pipăie pulsul, însă imediat îi dădu drumul şi se aşeză pe scaun, puţin surprinsă.

– Ce surpriză, Larisa Fiodorovna, spuse Galiullin. Am fost în acelaşi regiment cu soţul dumneavoastră şi l-am cunoscut pe Pavel Pavlovici. I-am păstrat lucrurile ca să le trimit.

– Nu se poate, nu se poate! repeta ea. Ce întâmplare extraordinară. Deci l-aţi cunoscut? Povestiţi-mi mai iute cum s-a întâmplat. Nu-i aşa că a murit îngropat de o explozie? Nu vă fie teamă şi nu-mi ascundeţi nimic. Şi-aşa ştiu totul.

Galiullin nu avu curajul să-i confirme informaţiile adunate din auzite. Se decise ş-o mintă ca s-o consoleze.

– Antipov a căzut prizonier, spuse el. A avansat prea mult cu unitatea lui în timpul atacului şi s-a pomenit singur. A fost

nevoit să se predea.

Însă Lara nu-l crezu. Zguduită de discuţia aceasta neaşteptată, se emoţionă. Nu-şi putea înfrâna lacrimile şi nu voia să plângă de faţă cu nişte oameni străini. Se ridică iute şi ieşi din salon ca să-şi revină pe coridor.

După câteva clipe se întoarse, părând foarte calmă. În mod intenţionat, nu se mai uită spre Galiullin, ca să n-o podidească iarăşi plânsul. Pornind-o direct spre patul lui Iuri Andreevici, rosti, cu gândul în altă parte, aceeaşi frază gata pregătită:

– Bună ziua. Ce vă doare?

Iuri Andreevici îi văzuse tulburarea şi lacrimile, voise s-o întrebe ce-i cu ea, să-i spună că a văzut-o de două ori în viaţă, o dată când era gimnazist şi o dată când era student, dar se gândi că toate acestea vor părea false şi femeia îl va înţelege greşit. Apoi, dintr-o dată, şi-o aminti pe Anna Ivanovna în sicriu, îşi aminti ţipetele Toniei în casa lor de pe strada Sivţev, aşa că se abţinu şi nu-i spuse decât câteva cuvinte:

– Vă mulţumesc. Sunt medic şi mă tratez singur. Nu am nevoie de nimic.

„Oare de ce s-o fi supărat pe mine?”, se gândi Lara şi îl privi lung pe necunoscutul acela cârn, al cărui chip nu-i spunea nimic.

Urmară câteva zile instabile, schimbătoare. Un vânt cald, delirant sufla în nopţile acelea care miroseau a ţărână umedă.

Şi în toate aceste zile de la Cartierul General se primeau informaţii bizare, veneau zvonuri alarmante de acasă, din interiorul ţării. Se întrerupsese comunicaţia telegrafică cu Petersburgul. Peste tot, în toate colţurile, oamenii nu vorbeau decât despre politică.

În fiecare zi când era de serviciu, sora Antipova îşi făcea rondul de două ori, dimineaţa şi seara, schimbând câteva cuvinte neutre cu pacienţii din celelalte saloane, cu Galiullin, cu Iuri Andreevici. „Ce om ciudat şi curios, se gândea ea. E tânăr şi deloc amabil. Cârn şi nu cine ştie ce frumos. Dar inteligent în sensul cel mai bun al cuvântului, cu o minte vie, care te captivează. Însă nu asta-i problema. Trebuie s-o termin cât mai iute cu obligaţiile mele de aici, să mă transfer la Moscova, mai aproape de Katenka. Şi, odată ajunsă la Moscova, trebuie să cer demobilizarea şi să-mi reiau serviciul la gimnaziul din Iuriatin. Căci totul e clar de-acuma în ce-l priveşte pe bietul Patulea, nu mai e nicio speranţă. Aşa că nu mai are rost s-o fac pe eroina de

pe câmpul de luptă. Numai pentru a-l căuta pe el am îndrugat tot felul de nimicuri.”

Ce-o fi fiind cu Katenka? Sărmana orfană! îşi spunea ea şi începea să plângă. În ultimul timp se observă schimbări foarte bruşte. Până nu demult, erau sfinte datoria faţă de patrie, vitejia militară, sentimentele superioare faţă de societate. Însă războiul e pierdut şi, din pricina acestei nenorociri, restul şi-a pierdut valoarea, nu mai este sfânt.

Deodată totul se schimbase: tonul, aerul, nimeni nu mai ştia cum să gândească şi de cine să asculte. Parcă toată viaţa Lara ar fi fost dusă de mână, ca o fetiţă mică, şi deodată fusese lăsată în voia ei, să înveţe singură. Şi nu mai exista nimic, nici prieteni, nici autorităţi. În asemenea situaţii vrei să te încrezi în ceva important, în forţa vieţii, în frumuseţe sau adevăr, pentru ca acestea, şi nu legile omeneşti, răsturnate, să te dirijeze, deplin şi fără milă, mai deplin decât în viaţa obişnuită, pe care războiul a alungat-o în trecut şi a desfiinţat-o. Însă în cazul ei, îşi dădu seama Lara la timp, acest scop lipsit de echivoc va fi Katenka. De-acum, rămasă fără Patulea, Lara nu este decât mamă şi se va consacra cu totul Katenkăi, bietei orfane.

Din scrisori, Iuri Andreevici află că Gordon şi Dudorov, fără permisiunea lui, îi tipăriseră versurile într-o carte. Aceasta fusese bine primită de critică şi autorului i se prevedea un mare viitor literar. Mai află că în Moscova situaţia este foarte interesantă şi alarmantă, că se amplifică iritarea surdă a mulţimii, că toată ţara se află în ajunul a ceva important, că se apropie evenimente politice serioase.

Se făcuse târziu. Iuri Andreevici era stăpânit de o somnolenţă teribilă. Din când în când aţipea şi, în intervalele de veghe, se gândea că nu poate dormi din pricina emoţiilor prin care trecuse peste zi. Dincolo de fereastră începu să adie vântul somnoros, cu respiraţia adormitoare. Vântul plângea şi gângurea: „Tonia, Şurocika, ce dor mi s-a făcut de voi, cât de mult vreau să mă întorc acasă, la munca mea!”. Şi sub acest murmur al vântului Iuri Andreevici dormea, se trezea şi aţipea într-o trecere rapidă de la fericire la suferinţă, trecere la fel de iute şi alarmantă ca timpul schimbător de afară, ca noaptea aceea instabilă.

Lara se gândi: „A fost atât de grijuliu păstrând lucrurile lui Patulea şi eu, ca o nemernică, nici măcar nu l-am întrebat cine este şi de unde este”.

La următorul ei rond din timpul dimineţii, amintindu-şi această scăpare a ei şi ca să spulbere impresia de lipsă de recunoştinţă, îl întrebă pe Galiullin toate aceste amănunte şi nu mai conteni cu „oh”-urile şi „ah”-urile.

– Doamne, sfântă-i voia ta! Strada Brest, douăzeci şi opt, familia Tiverzin, iarna revoluţionară a lui 1905! Iusupka? Nu, pe Iusupka nu l-am cunoscut sau nu-mi mai amintesc. Dar anul, anul şi casa aceea! Căci e totul adevărat, a existat o asemenea casă şi un asemenea an! O, ce limpede simţi ea din nou toate acestea! Şi împuşcăturile de atunci, şi (cum se zice, dă-mi, Doamne, putere să-mi amintesc!) „Părerea lui Hristos!”. O, cât de puternic, cât de pătrunzător simţim totul în copilărie, pentru prima oară! Scuzaţi-mă, scuzaţi-mă, domnule locotenent, dar v-am uitat numele. Da, da, mi-aţi mai spus. Vă mulţumesc, vă mulţumesc din inimă, Osip Ghimazetdinovici, pentru amintirile şi gândurile pe care le-aţi trezit în mine!

Toată ziua umblă numai cu „casa aceea” în suflet, oftând mereu şi meditând aproape cu voce tare.

Auzi! Strada Brest, nr. 28! Şi acum iarăşi răsună împuşcături, dar de câte ori mai teribile! Acum nu mai poţi spune „trag băieţii”. Băieţii au crescut şi sunt toţi aici, toţi sunt soldaţi, toţi băieţii din casele acelea şi din satele prin care a trecut. Extraordinar! Extraordinar!

În încăpere, bocănind cu bastoanele şi cârjele, intrară în fugă şi şontâcăind invalizii şi pacienţii din saloanele învecinate. Toţi începură să strige care mai de care:

– Evenimente extraordinare! La Petersburg sunt lupte de stradă! Garnizoana din Petersburg s-a alăturat răsculaţilor! E revoluţie!

Partea a V-a
Despărţirea de trecut

1

Orăşelul se numea Meliuzeevo şi se afla în zona cernoziomică. Ca un nor de lăcuste atârna deasupra acoperişurilor lui praful negru ridicat de trupele şi convoaiele de căruţe care îl străbăteau. Acestea se mişcau neîncetat, de dimineaţă până seara, dinspre front şi spre front, aşa că nu se mai putea înţelege dacă războiul continuă încă sau s-a sfârşit.

În fiecare zi, ca ciupercile după ploaie, apăreau noi posturi administrative. Şi în toate aceste funcţii erau aleşi ei, Iuri Andreevici, sublocotenentul Galiullin, sora Antipova şi încă vreo câţiva inşi din cercul lor, toţi locuitori ai marilor oraşe, oameni cu experienţă şi trecuţi prin multe.

Suplineau posturi la administraţia locală, lucrau în funcţii de mărunţi comisari în armată şi în sectorul sanitar, privind la această succesiune de ocupaţii ca la un prilej de distracţie în aer liber, ca la un joc de-a prinselea. Dar tot mai des le venea să lase baltă această de-a prinselea şi să plece acasă, la ocupaţiile lor obişnuite.

Datorită muncii lor, Jivago şi Antipova se întâlneau mereu şi cu insistenţă.

2

Când ploua, praful negru al oraşului se transforma într-o mâzgă de culoarea cafelei, care acoperea străzile, aproape toate nepavate.

Orăşelul nu era mare. Din orice punct al lui, după prima curbă, apărea stepa posomorâtă, cerul întunecat, întinderile războiului, întinderile revoluţiei.

Iuri Andreevici îi scria soţiei: „Destrămarea şi anarhia în armată continuă. Se iau măsuri pentru îmbunătăţirea disciplinei şi a moralului în rândurile soldaţilor. Am vizitat unităţile amplasate prin apropiere.

În sfârşit, în loc de post-scriptum, deşi aş fi putut să-ţi scriu

mai de mult, află că lucrez mână în mână cu o oarecare Antipova, soră medicală din Moscova, originară din Urali.

Îţi aminteşti, în noaptea aceea teribilă, când a murit mama ta, o studentă a tras în procuror, la sărbătoarea bradului de Crăciun. Se pare că studenta aceea a fost pe urmă judecată. Parcă ţi-am spus atunci că pe acea studentă, pe când era gimnazistă, eu şi Mişa o văzusem într-un stabiliment sordid, unde ne-am dus împreună cu tatăl meu, nu-mi mai amintesc în ce scop. Asta s-a întâmplat într-o noapte geroasă, pare-mi-se în timpul insurecţiei de la Presnia. Ei bine, Antipova este fata aceea.

De câteva ori am încercat să vin acasă. Dar nu e chiar atât de simplu. Şi nu treburile mă reţin în primul rând, pentru ca nu ar avea nimic de suferit dacă le-aş lăsa în seama altora. Dificilă este însăşi călătoria. Trenurile ba nu circulă deloc, ba sosesc atât de încărcate, încât e imposibil să urci în ele.

Totuşi, fireşte, toate astea nu vor dura la infinit şi de aceea câţiva dintre cei care ne-am vindecat, dintre cei demisionaţi sau demobilizaţi, inclusiv eu, Galiullin şi Antipova, ne-am decis ca, orice-ar fi, să plecăm săptămâna viitoare. Pentru a încăpea în tren, vom porni fiecare separat, câte unul pe zi.

Aşa că pot apărea ca din senin, în orice zi. Însă voi încerca să-ţi trimit o telegramă”.

Totuşi, înainte de plecare, Iuri Andreevici primi răspuns de la Antonina Aleksandrovna.

În scrisoarea în care accesele de plâns frângeau construcţia frazelor, iar drept puncte slujeau urmele de lacrimi şi petele de cerneală, Antonina Aleksandrovna încerca să-şi convingă soţul să nu se mai întoarcă la Moscova, ci s-o urmeze direct în Urali pe această soră extraordinară, al cărei drum prin viaţă e însoţit de prevestiri şi circumstanţe, cu care drumul ei, al Toniei, nu se poate compara.

„Nu îţi face griji în privinţa lui Saşa şi a viitorului lui, îi scria ea. Nu îţi va fi ruşine de el. Îţi promit că îl voi creşte în aceleaşi principii pe care, copil fiind, le-ai văzut şi tu în casa noastră.”

„Ţi-ai ieşit din minţi, Tonia! se grăbi să-i scrie Iuri Andreevici. Ce bănuieli! Oare nu ştii sau ştii, dar nu destul de bine, că numai gândindu-mă la tine şi păstrând credinţă casei noastre am scăpat de moarte în aceşti doi ani de război, care au fost atât de groaznici şi distrugători? Dar cuvintele sunt de prisos. Curând ne vom revedea, ne vom întoarce la viaţa de

altădată şi totul se va limpezi.

Însă faptul că mi-ai putut răspunde în felul acesta mă sperie într-o cu totul altă privinţă. Dacă ţi-am oferit motivul să-mi răspunzi astfel poate că, într-adevăr, mă port ambiguu şi atunci sunt vinovat faţă de această femeie pe care o induc în eroare şi căreia trebuie să-i ofer scuzele mele. O voi face de îndată ce se va întoarce din raidul prin câteva sate din împrejurimi. Zemstva, care mai înainte a existat numai în gubernii şi judeţe, se introduce acum şi în unităţile teritoriale mai mici, în plase. Antipova a plecat s-o ajute pe o prietenă a ei, care lucrează ca instructoare în legătură cu aceste noi schimbări de legislaţie.

Remarcabil e că, deşi locuiesc în aceeaşi clădire cu Antipova, nici acum nu ştiu care este camera ei şi niciodată nu m-a interesat acest lucru.”

3

Din Meliuzeevo, spre est şi spre vest, porneau două şosele. Una, care era mai mult un drum de ţară, ducea prin pădure spre orăşelul Zîbuşino care făcea comerţ cu cereale şi, deşi era subordonat Meliuzeevului din punct de vedere administrativ, îl depăşise din toate punctele de vedere. Cealaltă şosea, pietruită, trecea prin câmpiile băltoase care se uscau în timpul verii, ducând spre Biriuci, staţia de cale ferată unde se încrucişau cele două linii, nu departe de Meliuzeevo.

În iunie, timp de două săptămâni rezistase Republica independentă Zîbuşino, proclamată de morarul localnic Blajeiko.

Republica se sprijinea pe dezertorii din Regimentul 1212 de infanterie, care, cu armele în mână, îşi părăsiseră poziţiile şi, prin Biriuci, sosiseră în Zîbuşino în momentul instaurării noii puteri.

Republica nu recunoştea Guvernul Provizoriu şi se despărţise de restul Rusiei. Sectantul Blajeiko, care corespondase în tinereţe cu Tolstoi, proclamase noua împărăţie de o mie de ani a Zîbuşinului, munca şi proprietatea în comun, iar administraţia plasei o denumise Scaun Apostolic.

Zîbuşino fusese întotdeauna o sursă de legende şi exagerări. Era înconjurat de păduri adânci, se vorbea despre el în documentele Vremii Tulburi[1] şi prin împrejurimile lui

[1] *Vremea Tulbure* – perioadă de la începutul secolului al XVII-lea, când, după moartea lui Ivan cel Groaznic, Rusia cunoaşte câţiva ani de

mişunaseră tâlhari până nu demult. Era vestită prin negustorii săi şi prin fertilitatea fabuloasă a ogoarelor. Câteva credinţe, obiceiuri şi particularităţi ale graiului care caracterizau această zonă a frontului proveneau din Zîbuşino.

Acum se istoriseau felurite poveşti despre mâna dreaptă a lui Blajeiko. Se spunea că acesta este surdomut din naştere, care, sub influenţa unei inspiraţii, îşi capătă darul vorbirii, pentru a şi-l pierde iarăşi după ce iluminaţia încetează.

În iulie Republica Zîbuşino căzuse. În orăşel intrase o unitate militară fidelă Guvernului Provizoriu. Dezertorii fuseseră izgoniţi din Zîbuşino şi se retrăseseră spre Biriuci.

Acolo, dincolo de liniile ferate, cale de câteva verste, se întindeau zonele defrişate, pe faţa cărora se iţeau cioturi năpădite de tufe de zmeură, stive, pe jumătate furate, de lemne şi ruinele bordeielor în care locuiseră cândva sezonierii angajaţi la tăiatul pădurii. În aceste locuri şi-au instalat tabăra dezertorii.

4

Spitalul în care se tratase, apoi lucrase şi pe care Jivago se pregătea acum să-l părăsească era amplasat în casa contesei Jabrinskaia, pe care proprietara, încă de la începutul războiului, îl oferise răniţilor.

Casa cu etaj ocupa unul dintre cele mai bune locuri din Meliuzeevo, la intersecţia străzii principale cu piaţa centrală a oraşului, aşa-numitul „platz”, unde altădată făceau instrucţie soldaţii, iar acum, seară de seară, aveau loc mitinguri.

Datorită poziţiei, în faţa ferestrelor casei se deschideau privelişti frumoase. În afară de strada principală şi a pieţei, se vedea curtea vecinilor, o gospodărie provincială sărmană, care nu se deosebea prin nimic de cele ţărăneşti. Se mai vedea vechiul parc al contesei, spre care casa dădea cu ferestrele din spate.

Casa aceasta nu avusese niciodată pentru Jabrinskaia o importanţă în sine. Contesa avea în judeţ o moşie mare, „Razdolnoe”, şi casa din oraş servea doar drept punct de sprijin pentru călătoriile de afaceri şi loc de adunare pentru musafirii care, din toate părţile, veneau să-şi petreacă vara la moşie.

---

ocupaţie poloneză, luptă pentru putere şi derută datorită apariţiei unor falşi ţari (n.t.).

Acum casa era ocupată de spital, iar proprietara era arestată la Petersburg, oraşul reşedinţei ei permanente.

Dintre foştii angajaţi, în casă rămăseseră două femei curioase, bătrâna guvernantă a fiicelor contesei, acum căsătorite, mademoiselle Fleury, şi Ustinia, fosta bucătăreasă.

O bătrână căruntă şi rumenă, mademoiselle Fleury, târşindu-şi pantofii, îmbrăcată într-o bluză largă şi ponosită, murdară şi neîngrijită, umbla prin tot spitalul şi se cunoştea cu toţi pacienţii la fel cum altădată cunoscuse familia Jabrinski. Povestea mereu câte ceva, înghiţind terminaţiile cuvintelor ruseşti după maniera franţuzească. Lua poziţii teatrale, gesticula şi spre sfârşitul bolboroselii izbucnea într-un hohot răguşit de râs, care se termina printr-o tuse prelungă, violentă.

Mademoiselle cunoştea toate dedesubturile sorei Antipova. I se părea că doctorul şi sora trebuie neapărat să se placă. Nerezistând pasiunii ei de codoaşă, adânc înrădăcinată în firea ei romanică, mademoiselle se bucura când îi găsea împreună, le făcea cu degetul semne de ameninţare cu subînţelesuri şi le clipea cu zburdălnicie din ochi. Antipova rămânea nedumerită, doctorul se supăra, dar mademoiselle, ca toţi ţicniţii, punea mai presus de orice bănuielile ei greşite şi nu ar fi renunţat la ele pentru nimic în lume.

O fire încă şi mai curioasă avea Ustinova. Era o femeie a cărei siluetă se îngusta aiurea în sus, ceea ce o făcea să semene cu o cloşcă. Ustinia era uscată şi lucidă până la perfidie, dar cu această cuminţenie amesteca o fantezie neînfrântă în ceea ce priveşte superstiţiile.

Ustinia ştia o mulţime de descântece şi nu făcea un pas fără să bolborosească ceva la jăraticul din sobă sau fără să şoptească ceva prin gaura cheii, pentru ca necuratul să nu intre cumva în lipsa ei. Era din Zîbuşino şi se spunea că ar fi fiica vrăjitorului localnic.

Ustinia putea să tacă ani în şir, dar asta până la primul acces, până îşi dădea drumul la gură. În asemenea cazuri nu mai putea fi oprită. Pasiunea ei era să apere adevărul.

După căderea Republicii Zîbuşino, comitetul executiv din Meliuzeevo începuse o campanie de luptă împotriva pornirilor anarhice care bântuiau dinspre orăşel. În fiecare seară în piaţă se iscau de la sine mitinguri paşnice şi puţin numeroase, la care localnicii, neavând ce face, veneau ca altădată la şezătorile în aer liber de la poarta unităţii de pompieri. Secţia de propagandă

încuraja aceste adunări şi în calitate de conducători ai discuţiilor trimitea activişti localnici sau aflaţi în trecere prin oraş. Aceştia, dintre toate scornelile despre Zîbuşino, considerau că cea mai gogonată este cea cu privire la surdomutul vorbitor şi adeseori îşi reduceau la acesta cuvântările de demascare a superstiţiilor. Însă micii meseriaşi din Meliuzeevo, soldaţii şi foştii servitori aveau altă părere. Surdomutul vorbitor nu li se părea culmea absurdităţii, începuseră să-i ia apărarea.

Printre protestele izolate din mulţime, în apărarea acestuia se auzea adesea vocea Ustiniei. Mai întâi nu se putuse hotărî să iasă în frunte, o reţinea ruşinea ei de femeie. Dar treptat, devenind din ce în ce mai îndrăzneaţă, începuse să se repeadă cu gura asupra oratorilor, ale căror păreri nu erau agreate în Meliuzeevo. Astfel, pe nesimţite, ajunsese o adevărată vorbitoare de la tribună.

Prin fereastra deschisă se auzea zarva vocilor din piaţă şi, în serile deosebit de liniştite, se puteau auzi desluşit crâmpeie din cuvântări. Adeseori, când vorbea Ustinia, în cameră dădea fuga mademoiselle, îi convingea pe cei prezenţi să asculte şi, stâlcind cuvintele, o imita fără răutate:

– Raspu! Raspu! Ţar brillant! Zîbuş! Siurdomut! Trada! Trăda!

În secret, mademoiselle se mândrea cu ascuţimea de limbă a acestei femei. Erau foarte ataşate una de alta şi se ciorovăiau tot timpul.

5

Încetul cu încetul, Iuri Andreevici începu să se pregătească de plecare, trecea prin casele şi instituţiile unde trebuia să-şi ia rămas-bun de la câte cineva, îşi întocmea documentele de care avea nevoie, În acest timp, în drum spre locul unde trebuia să-şi ia funcţia în primire, se oprise noul comisar al sectorului local al frontului. Despre acesta lumea vorbea că nu-i decât un copil.

Erau zilele când se pregătea o nouă ofensivă de mare anvergură. Cartierul General încerca să zdruncine apatia soldaţilor. Trupele se concentrau. Fuseseră înfiinţate tribunalele militare revoluţionare şi se reintrodusese pedeapsa cu moartea, nu demult abolită.

Înaintea plecării, doctorul trebuia să se înregistreze la

comandant a cărui funcţie în Meliuzeevo o îndeplinea şeful unităţii miliare, „judeţeanul”, cum i se spunea pentru a prescurta titulatura.

De obicei, la uşa acestuia era o înghesuială groaznică. Babilonia nu încăpea nici în vestibul, nici în curte şi ocupa o jumătate de stradă în faţa ferestrei instituţiei. De birouri nu te puteai apropia. În vacarmul sutelor de voci, nimeni nu înţelegea nimic.

În ziua aceea nu se dădeau audienţe. În cancelaria goală şi liniştită, conţopiştii, nemulţumiţi de hârţogăraia mereu tot mai complicată, scriau tăcuţi şi schimbau priviri ironice. Din cabinetul şefului răzbăteau voci vesele, de parcă înăuntru nişte oameni, după ce şi-au descheiat tunicile, se înviorau cu ceva răcoritor. Galiullin ieşi şi, zărindu-l pe Jivago, printr-o mişcare făcută parcă cu tot trupul, de parcă ar fi avut de gând s-o ia la fugă, îl invită pe doctor să se alăture grupului vesel. Oricum, doctorul trebuia să intre în cabinet ca să obţină semnătura şefului. Acolo găsi totul într-o neorânduială artistică.

Senzaţia orăşelului şi eroul zilei, noul comisar, în loc să-şi urmeze drumul, şedea aici, în acest cabinet, care nu avea nimic comun cu diviziunile statului-major şi problemele operative, şi o făcea pe oratorul în faţa administratorilor împărăţiei militare a hârtiilor.

– A, încă una dintre stelele noastre! spuse judeţeanul, prezentându-i-l comisarului pe doctor.

Comisarul nici măcar nu-l privi, complet absorbit de propria persoană, iar judeţeanul, care-şi schimbase poziţia numai ca să semneze hârtia întinsă de doctor, îşi reluă vechea poză şi, cu un gest amabil, îi arătă lui Jivago un taburet scund şi moale.

Dintre cei prezenţi, numai doctorul se aşezase ca oamenii. Ceilalţi şedeau care de care mai bizar şi mai dezinvolt. Judeţeanul, cu capul sprijinit în palmă, stătea semiîntins ca Peciorin[1] lângă birou, ajutorul lui se căţărase pe un braţ al canapelei, cu picioarele strânse sub el, de parcă ar fi şezut pe o şa de damă. Galiullin încălecase un scaun de-a-ndoaselea, îmbrăţişând spătarul şi punându-şi fruntea pe el, iar micul comisar ba se ridica în mâini pe pervazul ferestrei, ba sărea de-acolo şi, ca un prâsnel, nu mai tăcea o clipă şi se mişca mereu, cu paşi mărunţi, prin cabinet. Era vorba despre dezertorii de la

[1] *Peciorin* – personaj principal al romanului *Un erou al timpului nostru* de Mihail Lermontov (n.t.).

Biriuci.

Tot ce se vorbea despre comisar era adevărat. Era un tânăr subţire şi zvelt, cu caş la gură, care, precum o lumânare, ardea la flacăra celor mai înalte idealuri. Se zicea că e dintr-o familie bună, fiu de senator, şi că în februarie fusese unul dintre primii care-şi dusese compania spre Duma de Stat[1]. Se numea Hinze sau Hinz – doctorul nu-i auzise clar numele când li se făcuse cunoştinţă. Avea o pronunţie petersburgheză corectă, foarte răspicat, cu un uşor accent baltic.

Era îmbrăcat într-o tunică strâmtă. Părea stânjenit de faptul că e atât de tânăr şi, pentru a arăta mai în vârstă, afişa o strâmbătură posacă pe faţă şi o făcea pe gârbovitul. Pentru aceasta, îşi afunda mâinile în buzunarele pantalonilor bufanţi şi îşi sălta umerii cu epoleţii noi, încă rigizi, din care pricină silueta lui devenea într-adevăr stilizată ca a unui cavalerist, întrucât de la umeri la picioare putea fi conturată cu ajutorul a două linii ce urmau să se întâlnească în punctul de jos.

– Pe linia ferată, la câteva staţii de aici, se află un regiment de cazaci. Un regiment roşu, devotat. Vor fi chemaţi cazacii, răzvrătiţii vor fi încercuiţi şi s-a zis cu ei! Comandantul corpului de cavalerie insistă să fie dezarmaţi cât mai iute, îl informă judeţeanul pe comisar.

– Cazacii? În niciun caz! se aprinse comisarul. Parcă am fi în nouă sute cinci! Astea-s reminiscenţe de dinaintea revoluţiei! Aici ne aflăm pe poziţii diametral opuse. Generalii dumneavoastră au cam despicat firul în patru.

– Încă nu s-a întreprins nimic. Nu sunt decât planuri şi presupuneri.

– Există o înţelegere prin care comandantul militar este obligat să nu se amestece în chestiunile operative. Nu am nimic împotriva cazacilor. N-au decât să vină. Dar, în ceea ce mă priveşte, voi lua nişte măsuri dictate de bunul-simţ. Au un bivuac acolo?

– Cum să vă spun... În orice caz, au o tabără întărită.

– Excelent. Vreau să merg acolo. Arătaţi-mi această furtună, spuneţi-mi unde-s aceşti tâlhari de pădure. Chiar dacă sunt răzvrătiţi, chiar dacă sunt dezertori, sunt totuşi poporul, domnilor, iată ce uitaţi mereu. Iar poporul e un copil, trebuie să-l cunoşti, trebuie să-i înţelegi psihicul, e nevoie de un mod

[1] *Duma de Stat* – denumirea Parlamentului Rusiei de după revoluţia din februarie 1917, înaintea loviturii de stat bolşevice (n.t.).

special de abordare. Trebuie să te pricepi să-l atingi la coarda cea mai bună, cea mai sensibilă, astfel încât aceasta să vibreze. Mă duc la ei şi o să stau de vorbă aşa, de la suflet la suflet. O să vedeţi în ce ordine desăvârşită se vor întoarce la poziţiile părăsite. Puneţi pariu? Nu mă credeţi?

– E puţin probabil. De-ar da Domnul!

– Le voi spune: „Fraţilor, uitaţi-vă la mine. Sunt unicul fiu, speranţa familiei mele şi totuşi nu mi-a părut rău de nimic, am renunţat la numele, la situaţia mea, la dragostea părinţilor ca să lupt pentru libertatea voastră, pentru o libertate de care nu se mai bucură niciun popor pe lumea asta. Asta am făcut-o eu şi o mulţime de oameni la fel de tineri ca şi mine, ca să nu mai vorbim de vechea gardă a glorioşilor noştri predecesori, de *narodnicii*[1] chinuiţi în ocnele Siberiei şi *narodovolţii*[2] din Schlüsselburg. Oare pentru noi am luptat? Noi eram cei care aveam nevoie de aşa ceva? Acum nu mai sunteţi soldaţi de rând ca înainte, ci ostaşi ai primei armate revoluţionare din lume. Ia întrebaţi-vă sincer, v-aţi ridicat la înălţimea cerută de acest titlu? În timp ce patria, sângerând, încearcă să se descotorosească de duşmanul care, ca o hidră, şi-a înfipt ghearele în trupul ei, voi v-aţi lăsat prostiţi de o bandă de aventurieri anonimi şi v-aţi transformat într-o turmă inconştientă, într-o gloată de ticăloşi dezmăţaţi, oricât le-ai da, tot li se pare puţin. Chiar că-i adevărată vorba aceea: «îi dai nas lui Ivan şi el se urcă pe divan»”. Aşa am să le zic, ca să li se facă ruşine!

– Nu, nu, e riscant, încercă judeţeanul să-l contrazică, aruncând pe furiş o privire semnificativă spre ajutorul său.

Galiullin încerca să-l facă pe comisar să renunţe la această idee nesăbuită. Îi cunoştea pe împieliţaţii din regimentul 212, pentru că regimentul făcea parte din fosta lui divizie. Însă comisarul nu-l asculta.

Iuri Andreevici încerca mereu să se ridice şi să plece. Naivitatea comisarului îl punea într-o situaţie penibilă. Dar nu

---

[1] *Narodnici* – adepţi ai *narodnicismului*, mişcare social-politică din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a cărui doctrină prevedea trecerea Rusiei la socialism prin intermediul obştei ţărăneşti, evitându-se capitalismul (n.t.).

[2] *Narodovolţi* – membri ai unei mişcări social-politice de la sfârşitul secolului al XIX-lea, condusă de organizaţia teroristă „Narodnaia volia” (Voinţa poporului) (n.t.).

cu mult mai bună era şi provocarea vicleană a judeţeanului şi a ajutorului acestuia, doi şmecheri ironici şi făţarnici. Prostia comisarului era egalată de viclenia celor doi. Şi ambele se rostogoleau într-un torent de vorbe, întruchipând tocmai partea de prisos, inexistentă, fadă, la care viaţa ar vrea atât de mult să renunţe.

O, cum îţi vine câteodată să laşi baltă vorbăria searbădă, fals entuziastică, opacă şi să te afunzi în părelnica tăcere a naturii, în istovitoarea muţenie a muncii prelungi, îndărătnice, în necuvântul somnului adânc, al muzicii adevărate, al unei blânde comuniuni sufleteşti, când plinătatea sufletului face vorbele de prisos!

Doctorul îşi aminti că-l aşteaptă explicaţia cu Antipova, o scenă oricum neplăcută. Era bucuros de faptul că trebuia s-o vadă, fie şi cu acest preţ. Însă e puţin probabil să se fi întors. Profitând de prima clipă favorabilă, doctorul se ridică şi ieşi neobservat din cabinet.

6

Antipova se întorsese. Doctorul află acest lucru de la mademoiselle, care îi adăugă şi că Larisa Fiodorovna a venit obosită, a mâncat ceva la repezeală şi s-a dus în camera ei, rugând să nu fie deranjată.

– Dar ar fi bine să-i bateţi la uşă, îl sfătui mademoiselle. Nu cred că a şi adormit.

– Cum se ajunge în camera ei? întrebă doctorul, uluind-o nespus pe mademoiselle cu aceste cuvinte.

Află că Antipova locuieşte în capătul coridorului de la etaj, alături de camerele în care se depozitase sub chei tot mobilierul contesei şi unde doctorul nu călcase niciodată.

Între timp se întunecase. Uliţele păreau mai înguste. Casele şi gardurile nu mai puteau fi deosebite în întuneric. Din adâncul curţilor, copacii veniseră sub ferestre, la lumina lămpilor aprinse. Era o noapte fierbinte, înăbuşitoare. Fiecare mişcare se făcea cu preţul unui nou val de transpiraţie. Dungile de lumină, care cădeau în curte, se scurgeau pe trunchiurile copacilor ca nişte vălătuci de aburi murdari.

Pe ultima treaptă a scării doctorul se opri. Se gândi că, faţă de un om istovit de drum, până şi faptul de a-i bate la uşă ar fi deplasat şi sâcâitor. Mai bine să amâne discuţia pe a doua zi. În

starea de absenţă care întotdeauna îi însoţea hotărârile anulate, doctorul străbătu coridorul până la celălalt capăt. Acolo era o fereastră care dădea spre curtea vecină. Doctorul se aplecă în afară.

Noaptea era plină de zgomote line, tainice. Alături, în coridor curgea apa dintr-un robinet cu picuri mari urmaţi de pauze regulate. De undeva de afară se auzeau şoapte. În alt loc, acolo unde începeau grădinile de legume, nişte oameni udau castraveţii, făcând să zdrăngăne lanţul fântânii atunci când răsturnau ciutura în găleţi.

În aer stăruia mirosul tuturor florilor deodată, de parcă pământul ar fi fost leşinat toată ziua şi acum, cu ajutorul acestor mirosuri, îşi venea în simţiri. Iar din parcul secular al contesei, năpădit până într-atâta de crengi rupte de furtună încât nu se mai putea trece prin el, se înălţa ca un zid coroana aromată, deasă şi prăfuită a unui tei înflorit.

Din dreapta, de peste gard se auzeau strigăte. Îşi făcea de cap un soldat aflat în permisie, se auzeau uşi trântite şi îşi fluturau aripile crâmpeie de cântec. Deasupra cuiburilor de ciori din parcul contesei se arătă luna purpurie, imensă. Mai întâi semăna cu pereţii din cărămizi ai morii din Zîbuşino, apoi se îngălbeni, ca turnul de apă al gării din Biriuci.

Iar jos, sub fereastră, mirosul fânului proaspăt, puternic ca al ceaiului de China, se amesteca cu parfumul norelelor. Aici fusese adusă de curând o vacă cumpărată dintr-un sat îndepărtat. O aduseseră pe jos toată ziua, obosise, îi era dor de cireada ei şi nu mânca din mâna noii stăpâne, cu care încă nu se obişnuise:

– Ho, ho, nu te mai alinta şi nu mai împunge, că-ţi dau eu ţie! încerca s-o înduplece stăpâna, însă vaca ba îşi scutura coarnele încoace şi încolo, ba îşi dădea capul pe spate şi mugea sfâşietor şi jalnic, iar deasupra grajdurilor negre ale Meliuzeevului licăreau stelele şi de la ele la vacă se întindeau fire nevăzute de compătimire ca şi cum acolo ar fi fost grajdurile de vite ale unor alte lumi, unde tuturor le era milă de ea.

Toată preajma dospea, creştea şi răsărea din drojdia vrăjită a existenţei. Ca un vânt lin, bucuria de a trăi bântuia în pale largi peste pământ şi oraş, peste garduri şi pereţi, prin lemne şi prin trupurile oamenilor, făcând să se înfioare totul în drumul ei. Ca să potolească tumultul acestor vâltori, doctorul se duse în piaţă ca să asculte discuţiile de la miting.

7

Luna se urcase de-acum în înaltul cerului, revărsându-şi asupra oraşului lumina ei de var.

Lângă pragurile clădirilor din piatră ale administraţiei locale, cu coloane pe faţadă, se aşterneau covoarele negre ale umbrelor lor.

Mitingul se desfăşura în capătul celălalt al pieţei. Dacă ar fi vrut, doctorul ar fi putut auzi peste „Platz” ceea ce se discuta acolo. Însă splendoarea spectacolului îl copleşise. Se aşează pe banca din faţa unităţii de pompieri şi, fără să dea nicio atenţie vocilor care se auzeau de peste drum, începu să privească în toate părţile.

Din laterale, în piaţă se revărsau ulicioare mici şi pustii. În profunzimea lor se vedeau căsuţe vechi, aplecate pe-o rână. Pe aceste străzi era noroi ca la ţară, prin care nu puteai trece. Din noroi răsăreau garduri lungi, împletite din nuiele de salcie, ca şi cum ar fi fost nişte vârşe aruncate în iaz sau nişte coşuri de prins raci.

Ferestrele căsuţelor licăreau chioare date în lături. Din grădiniţe spre interiorul camerelor priveau capetele blonde ale lujerilor de porumb, cu măturicile şi mustăţile de mătase parcă unse cu ulei. Dindărătul gardurilor încovoiate se iţeau una câte una flori de nalbă, albe şi uscăţive, semănând cu nişte ţărănci îmbrăcate în cămăşi de noapte, pe care zăpuşeala le-a scos afară din casă ca să ia o gură de aer.

Luminată de lună, noaptea era splendidă, precum caritatea sau harul clarviziunii. Şi totodată, în liniştea acestui basm senin, licăritor începură să picure sunetele egale, sacadate ale unui glas cunoscut, auzit de foarte puţin timp. Vocea era frumoasă, fierbinte şi convingătoare. Doctorul ascultă mai cu atenţie şi îşi dădu seama cine vorbeşte. Era comisarul Hinz care ţinea o cuvântare în piaţă.

Desigur că autorităţile locale îl rugaseră să le susţină cu autoritatea lui şi acum Hinz, cu ardoare, le imputa locuitorilor oraşului că sunt dezorganizaţi şi că se lasă atât de uşor pradă influenţei corupătoare a bolşevicilor, adevăraţii vinovaţi, după cum îi încredinţa el, de evenimentele petrecute în Zîbuşino. În acelaşi spirit în care vorbise în biroul judeţeanului, Hinz le vorbi despre duşmanul crud şi puternic şi despre ceasul marii încercări pentru patrie care a şi bătut. Pe la mijlocul cuvântării

ascultătorii începură să-l întrerupă.

Rugăminţile de a nu-l întrerupe pe vorbitor alternau cu ţipetele de protest. Contrazicerile deveneau tot mai numeroase şi mai zgomotoase. Cineva, care îl însoţea pe Hinz şi îşi asumase rolul de preşedinte al adunării, strigă că intervenţiile din mulţime nu sunt admise şi făcu apel la disciplină. Unii cereau să i se dea cuvântul cetăţencei care voia să vorbească, alţii cereau să se facă linişte.

Spre tribuna improvizată dintr-o ladă întoarsă cu fundul în sus îşi croi drum o femeie. Nu avea intenţia să urce pe ladă şi, apropiindu-se, se opri într-o parte. Se făcu linişte. Femeia acaparase atenţia mulţimii. Era Ustinia.

– Ne ziceţi de Zîbuşino, tovarăşe comisar, şi ne mai ziceţi de ochi, adică ziceţi că trebuie să avem ochi şi să nu ne lăsăm înşelaţi, însă, de altminteri, dumneavoastră nu ştiţi decât să ne sâcâiţi cu bolşevicii şi menşevicii şi, în afară de bolşevici şi menşevici, nu putem asculta nimic de la alde dumneavoastră. Dar ca să nu mai luptăm şi să fie ca între fraţi, asta-i cum zice Dumnezeu, n-are nici legătură cu menşevicii, şi că fabricile şi uzinele trebuie date săracilor, nu vine de la bolşevici, ci de la mila omenească. Şi cu surdomutul s-au găsit soluţii care să ne scoată ochii, ne-am săturat să tot auzim de asta. Vi s-a pus pata pe el! Dar de ce nu vă place? Pentru că a umblat sărmanul, a tot umblat mut şi deodată, fără să ceară voie nimănui, s-a apucat de vorbit? Ce să zic, mare lucru! Se întâmplă altele şi mai şi! De pildă, măgăriţa aia ştiută. „Valaam, Valaam, zice, rogu-te, nu te du acolo, c-o să-ţi pară rău.” Şi, după cum bine se ştie, el n-a ascultat-o şi s-a dus. Cum aţi zice dumneavoastră: „E-un surdomut!”. S-a gândit că nu face s-o asculte, că nu-i decât o dobitoacă. N-a vrut să ţină cont de sfatul unui dobitoc. Şi cât s-a căit pe urmă! Că-ţi fi ştiind şi singuri cum s-a terminat treaba asta.

– Cum? întrebă cineva curios.

– Bine, şuieră Ustinia. Cine ştie multe moare.

– Nu, aşa nu merge. Spune-ne cum s-a terminat! nu se potolea curiosul.

– Cum, necum, scaiete nesuferit. S-a prefăcut într-un stâlp de sare.

– Ai luat-o razna, cumătră! se auziră nişte strigăte. Ăsta-i Lot. Nevasta lui Lot.

Toţi începură să râdă. Preşedintele chemă adunarea la

ordine.

Doctorul se duse la culcare.

8

Se văzu cu Antipova în seara zilei următoare. O găsi în oficiu. În faţa Larisei Fiodorovna zăcea un morman de rufe abia luate de pe frânghie, pe care le călca.

Oficiul ocupa una dintre camerele din spate ale etajului, care dădea spre parc. Aici se pregăteau samovarele, se punea mâncarea în farfuriile ridicate din bucătărie cu un lift manual şi se trimiteau vasele şi rufele murdare femeii de la spălătorie. Tot aici se ţinea gestiunea spitalului, se verificau vasele după opis şi tot aici oamenii se odihneau în clipele de răgaz sau îşi dădeau întâlnire.

Ferestrele dinspre parc erau deschise. În oficiu mirosea a flori de tei, a crengi uscate, care răspândeau un parfum amărui ca în vechile parcuri, şi a mangal de la cele două fiare de călcat pe care Larisa Fiodorovna se folosea pe rând punându-le în coşul de ventilaţie ca să-şi înviioreze jăraticul.

– De ce n-aţi bătut ieri la uşă? Mi-a spus mademoiselle. Dar aţi făcut bine. Mă culcasem şi n-aş fi putut să vă primesc. Aveţi grijă să nu vă murdăriţi. E mult praf de cărbune aici.

– Călcaţi rufe pentru întreg spitalul?

– Nu, sunt multe de-ale mele. M-aţi tot tachinat că n-o să plec niciodată. Însă de data asta m-am hotărât s-o fac. Vedeţi că mă pregătesc, îmi fac bagajele. Când termin, plec. Eu o să fiu în Urali, dumneavoastră la Moscova. Şi apoi, când cineva îl va întreba vreodată pe Iuri Andreevici: „Aţi auzit întâmplător de orăşelul Meliuzeevo?”. „Nu-mi prea aduc aminte!” „Dar Antipova cine-i?” „Habar n-am.”

– Asta rămâne de văzut. Cum v-aţi plimbat prin plase? E bine la ţară?

– Asta nu se poate povesti în două cuvinte. Oh, ce repede se răcesc fiarele de călcat! Daţi-mi-l pe celălalt, vă rog. Vedeţi că-i în coşul de ventilaţie. Iar pe ăsta puneţi-l tot acolo. Aşa. Mulţumesc. Fiecare sat e altfel. Totul depinde de săteni. În unele sate sunt harnici, muncitori. Acolo mai merge. Însă în altele nu-s decât beţivi. Acolo-i paragină. Te îngrozeşti de ceea ce vezi.

– Prostii. Care beţivi? Nu înţelegeţi nimic. Pur şi simplu, n-a

mai rămas nimeni, bărbaţii sunt în armată. Bine, fie. Dar zemstva revoluţionară cum e?

– În privinţa beţivilor nu aveţi dreptate, sunt gata să pariez. Mă întrebaţi de zemstvă? Va fi mare chin cu ea. Instrucţiunile nu pot fi aplicate, în toată plasa nu ai cu cine lucra. În momentul de faţă pe ţărani nu-i interesează decât problema pământului. Am trecut pe la Razdolnoe. Ce frumuseţe! Ar merita s-o vedeţi. Astă-primăvară ţăranii au mai ars câte ceva, au mai furat. A ars un grajd, pomii din livadă sunt carbonizaţi, o porţiune din faţadă e înnegrită de fum. Dar n-am reuşit să ajung la Zîbuşino. Totuşi, peste tot lumea vorbeşte că surdomutul nu-i o născocire. Ţi-l descriu, spun că-i tânăr şi educat.

– Ieri în piaţă, Ustinia s-a făcut luntre şi punte pentru el!

– De cum am ajuns, mi-a şi sosit de la Razdolnoe un car întreg de vechituri. Şi doar de-atâtea ori le-am spus să ne lase în pace, că avem şi-aşa destule de-ale noastre. Iar astăzi dimineaţa a venit paznicul de la comenduire cu un bilet din partea judeţeanului. Nu mai poate fără argintăria de ceai şi fără serviciul de cristal pentru vin al contesei. Spun că-i numai pentru o seară, că o să mi-l înapoieze. Ştiu eu restituirile astea. Jumătate din lucruri nu o să le mai văd înapoi în vecii vecilor. Spun că dau o petrecere. A venit cineva.

– A, bănuiesc despre ce-i vorba. A venit noul comisar al frontului. L-am văzut întâmplător. Au de gând să se apuce de dezertori, să-i încercuiască şi să-i dezarmeze. Comisarul e cu caş la gură, nu se pricepe mai mult decât un prunc la treburile astea. Localnicii îi oferă un regiment de cazaci, dar el vrea să le înmoaie inimile cu cuvântări. Zice că poporul e un copil şi aşa mai departe şi crede că astea-s jucării pentru ţânci. Galiullin îl roagă să nu întărite fiara, să lase totul pe seama armatei, dar pe unul ca ăsta nu-l poţi convinge când şi-a pus ceva în cap. Lăsaţi pentru o clipă călcatul şi ascultaţi-mă. Foarte repede va începe o încăierare de neînchipuit. Nu putem s-o evităm. Tare mult aş vrea să plecaţi înainte de a începe tărăboiul!

– Nu va începe nimic. Exageraţi. De altfel, plec. Dar nici aşa nu se poate: ţac-pac şi să fiţi sănătoşi! Trebuie să predau gestiunea. Asta-i problema. Mi-am bătut atâta capul cu gestiunea asta şi, în loc de mulţumiri, n-aud decât reproşuri. Am înregistrat toate lucrurile Jabrinskăi pe numele spitalului, pentru că decretul era în sensul acesta. Şi acum reiese că am făcut-o cu intenţii ascunse, ca să-i salvez lucrurile proprietarei!

E dezgustător!

– Ah, nu vă mai gândiţi la covoare şi porţelanuri, ducă-s-ar pe apa sâmbetei. Pentru asta să vă faceţi nervi? Da, da, îmi pare foarte rău că nu ne-am văzut aseară. Eram într-o vervă! V-aş fi explicat toată mecanica divină, aş fi răspuns la toate întrebările astea afurisite! Nu, nu-i glumă, aveam un chef nebun să mă descarc. V-aş fi povestit despre soţia mea, despre fiul meu, despre viaţa mea. La naiba, oare un bărbat în toată firea chiar n-are voie să intre în vorbă cu o femeie în toată firea, fără să fie bănuit de cine ştie ce „dedesubt”? Brrr! Lua-le-ar dracu de pânzeturi şi dedesubturi!

Călcaţi, călcaţi, vă rog, adică vreau să spun să călcaţi rufele şi să mă lăsaţi să vorbesc. Nu-mi daţi nicio atenţie, pentru că voi vorbi mult.

Ia gândiţi-vă de ce timpuri avem parte! Şi amândoi trăim în zilele astea! Numai o singură dată într-o eternitate se întâmplă asemenea lucruri nemaiîntâlnite. Gândiţi-vă: acoperişul întregii Rusii a fost luat de furtună şi noi, împreună cu tot poporul, ne-am pomenit sub cerul liber. Şi nu mai are cine să ne supravegheze. E libertate! O libertate adevărată, nu doar în cuvinte şi pretenţii, ci o libertate picată din cer, mai presus de aşteptările noastre. O libertate care a venit peste noi dintr-o întâmplare, dintr-o neînţelegere.

Şi cât de perplex-uriaşi suntem cu toţii! N-aţi remarcat? Fiecare pare strivit de sine însuşi, de neaşteptata lui urieşenie.

Călcaţi, călcaţi, vă spun. Tăceţi. Nu vă plictisesc? Să vă schimb fierul.

Ieri noapte am urmărit mitingul. Un spectacol uimitor. S-a urnit maica Rusie, nu mai poate sta pe loc, umblă şi nu se mai satură de umblat, vorbeşte şi nu se mai satură de vorbit. Şi nu doar oamenii vorbesc. Şi-au dat întâlnire şi stau de vorbă stelele şi copacii, fac filosofie florile nopţii şi se ţin de mitinguri clădirile din piatră. Nu-i aşa că-i ceva evanghelic? Ca pe vremea apostolilor. Ca la sfântul Pavel, vă mai amintiţi? „Vorbiţi şi prorociţi cu limbile voastre. Rugaţi-vă pentru harul tâlcuirii.”

– Pricep vorbele despre copacii şi stelele care fac mitinguri. Ştiu ce vreţi să spuneţi. Mi s-a întâmplat şi mie.

– O jumătate a făcut-o războiul, celeilalte i-a pus capăt revoluţia. Războiul a fost o întrerupere artificială a cursului vieţii, de parcă existenţa poate fi amânată pentru un timp (ce absurditate!). Revoluţia a izbucnit, fără voie, ca un oftat prea

mult timp înăbuşit. Fiecare a înviat, a renăscut, toţi simt prefaceri în sine, cotituri. Am putea chiar spune: cu fiecare dintre noi s-au petrecut două revoluţii, una proprie şi alta comună. Mi se pare că socialismul este o mare în care, ca nişte pâraie, trebuie să se reverse aceste revoluţii proprii, separate, alcătuind marea vieţii, marea originalităţii. Aş zice că aceasta e marea vieţii, a acelei vieţi care poate fi văzută în filme, a vieţii generalizate, a vieţii îmbogăţite în mod creator. Însă acum oamenii s-au hotărât să o experimenteze în practică, nu în cărţi, nu în abstracţiuni.

Tremurul neaşteptat al vocii îi trăda doctorului emoţia pe cale a se dezlănţui. Oprindu-se pentru o clipă din călcat, Larisa Fiodorovna îi aruncă o privire serioasă şi uimită. El se fâstâci şi uită ce voia să spună. După o scurtă pauză, doctorul începu iarăşi să vorbească. O luă razna şi spuse Dumnezeu ştie ce:

– În aceste zile, îţi vine să trăieşti cinstit, rodnic, îţi vine să fii o părticică a însufleţirii generale. Şi iată, printre oamenii cuprinşi de bucurie, întâlnesc privirea dumneavoastră enigmatică şi tristă, rătăcitoare cine ştie pe unde, peste mări şi ţări. Aş da totul ca să nu mai fie aşa, să pot citi pe chipul dumneavoastră că sunteţi mulţumită de soartă şi că nu vă trebuie nimic de la nimeni. Ca un om care vă e drag, un prieten sau soţul dumneavoastră (cel mai bine ar fi dacă ar fi militar), să mă ia de mână şi să mă roage să nu mă îngrijorez de soarta dumneavoastră, să nu vă împovărez cu atenţia mea. Iar eu mi-aş smulge mâna, mi-aş face vânt şi... Ah, am luat-o razna! Iertaţi-mă, vă rog!

Vocea îl trădă din nou pe doctor. Dădu a lehamite din mână şi, cu un sentiment de jenă iremediabilă, se ridică de pe scaun şi se duse la fereastră. Se întoarse cu spatele la cameră, îşi sprijini obrazul în palmă, punându-şi cotul pe pervaz, şi îşi înfipse în adâncul parcului întunecat privirea absentă, oarbă, care căuta pacea.

Ocolind scândura de călcat, întinsă de pe marginea mesei până la pervazul celeilalte ferestre, Larisa Fiodorovna se opri la câţiva paşi în spatele doctorului, cam în mijlocul camerei.

– Ah, întotdeauna mi-a fost teamă de asta! spuse ea încet, ca pentru sine. Ce rătăcire fatală! Încetaţi, Iuri Andreevici, nu trebuie. Ah, uite ce-am făcut din cauza dumneavoastră! exclamă ea şi se repezi spre scândură unde, de sub fierul de călcat uitat pe o bluză, începuse să se iţească un fir subţire de fum. Iuri

Andreevici, continuă ea trântind fierul pe suport, Iuri Andreevici, fiţi om inteligent, duceţi-vă pentru câteva minute la mademoiselle, beţi un pic de apă şi întoarceţi-vă aşa cum m-am obişnuit şi cum vreau să vă văd. Mă auziţi, Iuri Andreevici? Ştiu că vă stă în putere. Faceţi ce spun.

Astfel de explicaţii nu mai avură. Peste o săptămână Larisa Fiodorovna plecă.

9

Peste câtva timp începu să se pregătească de drum şi Jivago. În noaptea de dinaintea plecării lui se stârni o furtună cumplită.

Vuietul uraganului se contopea cu cel al ploii torenţiale, care ba se prăvălea peste acoperişuri, ba, mânată de vântul schimbător, înainta de-a lungul uliţei, cucerind-o parcă pas cu pas, cu şuvoaiele ei biciuitoare.

Tunetele bubuiau unul după altul, fără pauze, contopindu-se într-un vuiet uniform. La fiecare scăpărare a fulgerului se ivea strada gonind în depărtare, cu copacii îndoiţi şi fugind în aceeaşi direcţie.

Mademoiselle Fleury fu trezită în timpul nopţii de un bocănit alarmant în uşa de la intrare. Se ridică speriată şi se aşeză pe marginea patului. Bocănitul nu înceta.

Oare în tot spitalul nu se găsea nimeni ca să se ducă să deschidă? se gândi ea. Oare ea, sărmana bătrână, trebuia să muncească pentru toţi, numai pentru că natura a făcut-o cinstită şi a înzestrat-o cu sentimentul datoriei?

Foarte bine, familia Jabrinski era bogată, aristocrată. Dar, Doamne, spitalul e proprietatea lor, a poporului. Pe mâna cui l-au lăsat? De pildă, unde-au dispărut sanitarii? Toţi au şters-o, n-au mai rămas nici şefi, nici surori, nici doctori. Şi în casă încă mai sunt răniţi, doi oameni cu picioarele amputate în salonul de chirurgie de sus, unde altădată fusese sala de recepţii. Iar jos, lângă spălătorie, mai erau o mulţime de bolnavi de dizenterie. Şi afurisita de Ustinia se dusese într-o vizită. Vede, proasta, că se apropie furtuna, dar nu, a scos-o ceasul rău din casă. Acum are motiv să rămână peste noapte în casa unor străini.

Slavă Domnului, s-au potolit, nu mai bate nimeni în uşă. Au văzut că nu le deschide nimeni, au dat din mână şi au plecat. Pe care îl aduce naiba pe vremea asta? Poate că o fi Ustinia? Nu, ea are cheile ei. Doamne, ce grozăvie, iar au început să bată!

Asta chiar că-i o porcărie! Să zicem că Jivago nu intră la socoteală. Mâine pleacă şi-i deja cu gândul în Moscova sau pe drum. Dar ce poamă-i Galiullin! Cum poate sforăi sau dormi liniştit auzind asemenea bătăi în uşă, chibzuind că în cele din urmă se va ridica ea, o bătrână slabă şi neajutorată, ca să deschidă nu se ştie cui, pe o asemenea noapte îngrozitoare, în această ţară îngrozitoare?

Galiullin! se dumiri ea brusc. Care Galiullin? O asemenea neghiobie îi putea trece prin cap doar pentru că era buimacă de somn. Care Galiullin, dacă-i dus de mult? Ea însăşi, împreună cu Jivago, îl ascunsese şi îl îmbrăcase în haine civile, după care îi explicase ce drumuri şi sate sunt în ţinut, ca să ştie pe unde să fugă după ce se întâmplase masacrul acela oribil din gară, când fusese omorât comisarul Hinz, iar Galiullin fusese urmărit din Biriuci până-n Meliuzeevo, când se trăsese asupra lui din urmă şi fusese căutat prin tot oraşul Galiullin!

Dacă nu s-ar fi întâmplat camioanele acelea, n-ar mai fi rămas piatră peste piatră din tot oraşul. Avuseseră noroc cu divizia de blindate care trecea prin oraş. I-au apărat pe locuitori, potolindu-i pe ticăloşi.

Furtuna se potolea, îndepărtându-se. Tuna mai rar şi mai înfundat, de departe. Ploaia contenea câteva minute în şir, iar apa, susurând uşor, continua să curgă în jos pe frunze şi prin burlane. Scăpărările tăcute ale fulgerelor sclipeau în camera mademoisellei, întârziind o clipă, ca şi cum ar fi căutat ceva.

Deodată bătăile din uşă, care nu se mai auziseră multă vreme, începură din nou. Cineva avea nevoie de ajutor şi de aceea bătea cu disperare în uşă, înteţindu-şi bocănitul. Iar se stârnise vântul. Iar se pornise ploaia.

– Imediat! strigă mademoiselle nici ea nu ştia cui, speriindu-se singură de glasul ei.

O bănuială neaşteptată îi trecu prin minte. Dându-se jos de pe pat şi băgându-şi picioarele în papuci, îşi aruncă halatul pe umeri şi se repezi să-l trezească pe Jivago, ca să nu-i mai fie frică în singurătate. Însă şi acesta auzise bătăile şi cobora scările cu o lumânare în mână. Amândoi aveau aceleaşi bănuieli.

– Jivago! Jivago! Bate cineva în uşa de la intrare şi mi-e frică să deschid! strigă ea în franceză şi adăugă în ruseşte: Ai vezi e Lar sau locot Gaiul.

Trezit de acelaşi zgomot, Iuri Andreevici se gândise că trebuie să fie cineva cunoscut ori Galiullin, oprit de cine ştie ce

piedici şi întors aici, unde ştia că va fi ascuns, ori sora Antipova, întoarsă din drum din pricina unor greutăţi.

În vestibul, doctorul îi dădu lumânarea mademoisellei, răsuci cheia în broască şi trase zăvorul. O pală de vânt îi smulse clanţa din mână, îi stinse lumânarea şi îi împroşcă pe amândoi cu stropi reci de ploaie.

– Cine-i acolo? Cine-i acolo? strigau de-a valma în întuneric mademoiselle şi doctorul, însă nu le răspundea nimeni.

Deodată, auziră bătăile în alt loc, la uşa de serviciu sau, cum începuse să li se năzărească, în fereastra dinspre parc.

– Cred că-i vântul, spuse doctorul. Dar ca să fim cu conştiinţa împăcată, duceţi-vă până la intrarea de serviciu, iar eu rămân aici, ca să nu ne pierdem unul de altul, în cazul în care într-adevăr e cineva şi zgomotul nu are altă cauză.

Mademoiselle dispăru în întunericul casei, iar doctorul ieşi sub copertina scării. Obişnuindu-se cu întunericul, ochii lui începură să desluşească semnele zorilor.

Ca smintiţi, norii fugeau deasupra oraşului ca şi cum i-ar fi gonit cineva din urmă. Şi zdrenţele lor zburau atât de jos, încât mai că atingeau copacii care se aplecau în aceeaşi direcţie de parcă cineva ar fi măturat cerul cu coroanele lor. Ploaia biciuia peretele de lemn al casei, înnegrindu-l şi mai mult.

– Ei, cum e? o întrebă doctorul pe mademoiselle, care se întorsese.

– Aţi avut dreptate. Era nimeni. Şi îi povesti cum a umblat prin toată casa. În oficiu geamul fusese spart de o creangă de tei şi pe duşumea se lăţiseră băltoace uriaşe. La fel era şi în fosta cameră a Larei: pe duşumea era o adevărată mare, un ocean.

– Iar aici s-a rupt oblonul şi se izbeşte de encadrament. Vedeţi? Asta-i explicaţia.

Mai vorbiră câtva timp, închiseră uşa şi plecară la culcare, regretând amândoi că alarma fusese falsă.

Fuseseră siguri că, deschizând uşa din faţă, în casă va intra femeia pe care o cunoşteau amândoi atât de bine, udă până la piele şi zgribulită, pe care ei vor tăbărî cu întrebările în timp ce ea avea să se scuture. Apoi, după ce se va fi schimbat, va veni să-şi usuce hainele la soba încă încinsă din bucătărie şi le va povesti despre nenumăratele ei ghinioane, netezindu-şi părul şi râzând.

Fuseseră atât de siguri de asta, încât, după ce închiseră uşa,

această siguranţă rămăsese afară, la colţul casei, sub forma fantomei de apă a acelei femei sau ca o imagine care continua să li se năzărească dincolo de cotul străzii.

10

Vinovatul indirect al tulburărilor de la gară era considerat telegrafistul din Biriuci, Kolea Frolenko.

Kolea era fiul unui cunoscut ceasornicar din Meliuzeevo, unde toţi îl cunoşteau din faşă. Când era mic, venea în vizită la cineva dintre servitorii de la Razdolnoe şi se juca, sub supravegherea mademoisellei, cu cele două fete ale contesei. Mademoiselle îl cunoştea bine pe Kolea. Atunci băiatul începuse chiar să înţeleagă puţin franţuzeşte.

În Meliuzeevo, lumea se obişnuise să-l vadă în orice anotimp pe Kolea îmbrăcat uşor, fără căciulă, cu pantofi de pânză în picioare, călare pe bicicletă. Fără să se ţină de ghidon, cu mâinile încrucişate pe piept, pedala pe şosea şi prin oraş şi se uita la stâlpi şi cabluri, verificând starea reţelei.

Printr-o linie telefonică secundară a căii ferate, câteva case din oraş erau conectate la centrala gării. Această linie era controlată de Kolea, de biroul de mişcare.

Acolo avea de lucru până peste cap: telegraful feroviar, telefonul şi uneori, când Povarihin, şeful staţiei, pleca undeva, tot Kolea se îngrijea de semnalizare şi blocare, manipulând aparatele care se găseau tot în biroul de mişcare.

Necesitatea de a supraveghea simultan câteva mecanisme îi impusese lui Kolea un stil special de a vorbi, încâlcit, întretăiat, enigmatic, la care făcea apel când nu dorea să răspundă sau nu voia să intre în discuţie cu cineva. Se spunea că, în ziua tulburărilor, abuzase prea mult de acest drept al lui.

Într-adevăr, prin eschivările lui anihilase toate intenţiile bune ale lui Galiullin, care telefonase din oraş şi, poate fără voia lui, dăduse evenimentelor un curs fatal.

Galiullin îl rugase să-l cheme la telefon pe comisar, care se afla în gară sau prin apropiere, voind să-i spună că vine imediat acolo şi să-l roage să-l aştepte şi să nu întreprindă nimic fără el. Kolea îl refuzase pe Galiullin sub motivul că linia e ocupată cu semnalizarea trenului care venea spre Biriuci, însă se făcuse luntre şi punte să reţină la staţia vecină trenul care aducea cazacii.

Când totuşi eşalonul sosise, Kolea nu-şi putuse ascunde nemulţumirea.

Locomotiva se târâse încet sub acoperişul umbros al rampei şi se oprise chiar în faţa ferestrei uriaşe a biroului de mişcare. Kolea dăduse în lături perdeaua grea din postav cenuşiu, pe faldurile căreia erau imprimate iniţialele căii ferate. Pe pervazul de piatră era o tavă mare, cu o cană uriaşă de apă şi cu un pahar din sticlă groasă. Kolea îşi turnă apa în pahar, sorbi câteva înghiţituri şi se uită pe fereastră.

Mecanicul îl observă pe Kolea din cabina lui şi îi făcuse un semn prietenesc cu capul. „Ho, târâtură puturoasă, ploşniţă de copac ce eşti!”, se gândi Kolea cu ură, scoase limba la mecanic şi-l ameninţă cu pumnul. Mecanicul nu numai că înţelese mimica lui Kolea, dar, strângând din umeri şi rotindu-şi capul spre vagoane, izbutise să-i dea a înţelege: „Ce era să fac? Fă-o tu pe viteazul. El e cu puterea”. „Oricum eşti o târâtură şi-un netrebnic”, îi răspunse prin mimică Kolea.

Caii fură coborâţi din vagoane. Se împotriveau, nu voiau să iasă. Bocănitul înfundat al copitelor pe scândurile planurilor înclinate fu înlocuit de ţăcănitul sonor al potcoavelor pe caldarâmul peronului. Caii, care se ridicau pe picioarele din spate, fură conduşi peste câteva rânduri de şine. Liniile se terminau cu două rânduri de vagoane abandonate, garate pe şine ruginite, năpădite de iarbă. Distrugerea lemnului, de pe care ploile spălaseră vopseaua şi în care mişunau acum viermii şi umezeala, le restituise vagoanelor casate fosta înrudire cu pădurea vie, care începea de partea cealaltă a garniturilor, cu bureţii de iască ce mâncau trunchiurile mestecenilor, cu norii, care se înghesuiau deasupra lor.

Ajunşi la lizieră, cazacii primiseră comanda să încalece şi să atace pârloagele.

Rebelii din regimentul 212 fură înconjuraţi. Printre copaci, călăreţii par întotdeauna mai înalţi şi mai impozanţi decât în câmp deschis. Aceştia făcură impresie asupra soldaţilor, deşi aveau şi ei puşti în bordeie. Cazacii îşi scoaseră săbiile.

În interiorul cercului alcătuit de călăreţi, pe o stivă de lemne se urcă Hinz şi le ţinu o cuvântare celor din încercuire.

Ca de obicei, le vorbi iarăşi despre datoria orăşenească, despre semnificaţia patriei şi despre alte asemenea materii înalte. Aici însă aceste noţiuni nu-şi găsiră audienţa potrivită. Gloata era prea numeroasă. Oamenii care o alcătuiau suferiseră

destule în timpul războiului, se sălbăticiseră şi erau obosiţi. Cuvintele pe care le rostea Hinz li se băgaseră de mult cu sila în urechi. Această mulţime fusese pervertită de cele patru luni de linguşeli venite din dreapta şi din stânga. Oamenii simpli din această gloată erau dezamăgiţi de numele nerusesc al oratorului şi de accentul lui baltic.

Hinz simţea că discursul lui este prea lung şi îi era ciudă pe el însuşi, însă credea că vorbeşte mai mult pentru a fi mai pe înţelesul oamenilor, care în loc de recunoştinţă îl răsplăteau cu o expresie de indiferenţă şi de plictiseală duşmănoasă. Iritându-se din ce în ce mai mult, se decise să apeleze la vorbe mai tari şi îşi puse la bătaie ameninţările pe care le ţinuse până atunci în rezervă. Surd la mârâitul crescând al mulţimii, le aminti că au fost înfiinţate şi funcţionează tribunalele militare revoluţionare şi, sub ameninţarea cu moartea, le cerea să depună armele şi să-i predea pe instigatori. Dacă nu vor face acest lucru, le spunea Hinz, demonstrează că sunt trădători, trădători inconştienţi, netrebnici care şi-au luat nasul la purtare. Aceşti oameni însă se dezobişnuiseră de acest ton.

Începură să mugească vreo câteva sute de glasuri. „Ai vorbit. Ţi-ajunge. Gata”, strigau ei cu voci groase şi aproape fără furie. Însă se auziră şi voci subţiri, isterice, acordate pe ură. Acestor voci oamenii începură să le dea ascultare. Strigau:

– Aţi auzit, tovarăşi, cum suduie? Ca pe vremuri! Nu s-a isprăvit cu năravurile ofiţereşti! Deci noi suntem trădători? Dar tu cine eşti, Înălţimea Voastră? N-are rost să ne pierdem vremea cu el. Nu vedeţi că-i neamţ, trimis să ne aiurească? Hei, ia arată actele, sânge albastru ce eşti! Şi voi, câini ai stăpânirii, ce-aţi rămas cu gurile căscate? Hai, prindeţi-ne, legaţi-ne, sfâşiaţi-ne!

Dar ghinionistul discurs al lui Hinz şi cazacilor le plăcea din ce în ce mai puţin. „Toţi suntem nişte mitocani şi nişte porci. S-a găsit boierul!”, şuşoteau ei. Mai întâi câte unul, apoi din ce în ce mai mulţi, începură să-şi pună săbiile în teacă. Unul câte unul descălecau. Când fură pedeştri, o porniră în dezordine spre mijlocul poienii, unde erau înghesuiţi cei din regimentul 212. Toate ieşiră pe dos. Începu fraternizarea.

– Trebuie să dispăreţi fără să vă bage în seamă, îi spuneau lui Hinz, îngrijoraţi, ofiţerii de cazaci. La trecerea de nivel este maşina dumneavoastră. Trimitem pe cineva să-i spună şoferului s-o tragă mai aproape. Plecaţi mai iute.

Hinz îi ascultă, însă, întrucât i se părea umilitor să plece pe

ascuns, o porni spre gară fără precauţiile de rigoare, aproape în văzul tuturor. Mergea peste măsură de tulburat, forţându-se din orgoliu să păşească normal, calm.

Deja gara era destul de aproape, pădurea se întindea chiar până la ea. La marginea lizierei, când vedea deja liniile, se întoarse pentru prima oară şi se uită în urmă. După el veneau câţiva soldaţi cu armele în mână. „Ce vor?”, se întrebă Hinz şi grăbi pasul.

Acelaşi lucru îl făcură şi urmăritorii lui. Distanţa dintre el şi poteră nu se schimbase. În faţă se vedea zidul dublu al vagoanelor stricate. Depăşindu-le, Hinz o luă la fugă. Trenul care îi adusese pe cazaci fusese garat. Liniile erau libere. Hinz le traversă în goană.

Din viteză sări pe peronul înalt. În acest timp, de după vagoanele stricate apărură soldaţii care-l urmăreau. Povarihin şi Kolea îi strigară ceva lui Hinz, făcându-i semn să intre în clădirea gării, unde l-ar fi salvat.

Însă iarăşi simţul onoarei, cultivat de generaţii, sentimentul acesta de citadin, de sacrificiu, nepotrivit în aceste împrejurări, îi bară drumul spre salvare. Cu un efort supraomenesc, încercă să-şi potolească bătăile inimii care-i clocotea în piept.

– Trebuie să le strig: „Fraţilor, dezmeticiţi-vă, ce spion sunt eu?”, se gândi el. Trebuie să le spun ceva din inimă, care să-i trezească la realitate şi să-i oprească.

În ultimele luni sentimentul de eroism, de strigăt al sufletului se legase în el în mod inconştient de podiumuri şi tribune, de scaune de pe care, urcându-te, puteai arunca mulţimii o chemare, puteai rosti ceva însufleţitor.

Lângă uşa gării, sub clopotul staţiei, era un butoi mare. Capacul era bine pus. Hinz sări pe butoi şi rosti spre cei care se apropiau câteva cuvinte din suflet, neomeneşti şi incoerente. Curajul nebun al acestui gest făcut la doi paşi de uşa deschisă a gării, unde ar fi putut intra, îi surprinse şi îi opri din cursă pe soldaţi. Îşi lăsară armele în jos. Dar Hinz călcă pe marginea capacului şi-l răsturnă, un picior i se afundă în apă, altul îi rămase în afara butoiului, astfel că se pomeni călare pe marginea acestuia.

Văzând această stângăcie, soldaţii izbucniră în râs şi cel mai avansat dintre ei îl împuşcă în gât, omorându-l pe loc. Ceilalţi îşi înfipseră baionetele în el.

11

Mademoiselle îi telefonă lui Kolea şi îi spuse să-i găsească doctorului un loc bun în tren, amenințându-l că, în caz contrar, va da în vileag nişte lucruri neplăcute pentru Kolea.

Răspunzându-i mademoisellei, ca de obicei, Kolea mai purta o discuţie telefonică şi, judecând după fracţiile zecimale care îi împodobeau vorbirea, transmitea în alt loc ceva cifrat.

– Pskov, comnord, mă auzi? Care rebeli? Care mână? Da' de unde, mademoiselle? Minciună, chiromanţie. Lăsaţi-mă în pace, mă deranjaţi, închideţi. Pskov, comnord. Pskov. Treizeci şi şase virgulă zero cincisprezece. Ah, mânca-v-ar câinii, s-a rupt banda! A? A? Nu aud. Iar dumneavoastră sunteţi, mademoiselle? V-am spus omeneşte că nu se poate, nu pot. Vorbiţi cu Povarihin. Minciună, chiromanţie. Treizeci şi şase... ah, la naiba... nu mă mai bateţi la cap, mademoiselle.

Iar mademoiselle îi spuse:

– Nu-mi arunca mie praf în ochi, chiroman, Pskov, Pskov, chiroman, te dau de gol, dacă mâine nu-l urci pe doctor în vagon şi nici nu mai stau de vorbă cu tine, ucigaş şi mic Iuda, trădător.

12

Când plecă Iuri Andreevici era zăpuşeală. Iar se apropia furtuna, ca acum trei zile.

În mahalaua din preajma gării, casele de lut şi gâştele, care umblau prin iarba murdărită de cojile seminţelor de floarea-soarelui, păreau speriate sub privirea imobilă a cerului negru, gata să se dezlănţuie.

Din pragul clădirii gării începea o poiană largă, care se întindea de ambele părţi. Iarba poienii era peste tot strivită şi acoperită complet de mulţimea imensă a oamenilor care aşteptau cu săptămânile trenuri în direcţia de care avea fiecare nevoie. În mulţime erau bătrâni în sumane cenuşii, care, în soarele sufocant, se plimbau de la un grup la altul în căutare de ştiri şi zvonuri. Adolescenţi tăcuţi, cam de paisprezece ani, stăteau culcaţi, sprijiniţi într-un cot, ţinând în mâini câte-o vargă, de parcă ar fi păzit nişte animale. Cu cămăşuicile în vânt, printre picioarele lor se târau frăţiorii şi surioarele lor cu poponeţele roz. Cu picioarele întinse şi lipite unul de altul şedeau mamele lor, cu sugarii strânşi la piept, sub zidurile lor strâmb încheiate.

– S-au răspândit toţi ca berbecii când au început împuşcăturile. Nu le-a plăcut! spunea cu ciudă Povarihin, şeful staţiei, strecurându-se împreună cu doctorul printre oamenii culcaţi pe duşumeaua gării şi în dreptul uşii.

– Într-o clipă gazonul s-a eliberat! Am văzut şi noi cum arată iarba. Ne-am bucurat! Că de patru luni, de când cu şatra asta, uitasem cum arată. Uite, aici a zăcut cadavrul. E de-a mirării: am văzut atâtea în războiul ăsta, s-ar zice că-s obişnuit cu ororile, dar mi s-a făcut milă de ele! Şi ce-i mai important e că a fost o absurditate. De ce l-au omorât? Ce rău le-a făcut? Păi, ăştia-s oameni? Se zice că familia lui îl iubea. Acum la dreapta, vă rog, în biroul meu. Nici să nu vă gândiţi că o să urcaţi în primul tren, v-ar strivi mulţimea. Vă urc eu într-altul, local. Noi îl formăm, începem imediat. Dar până nu urcaţi, să nu spuneţi nimănui o vorbă! Ar fi în stare să sfarme vagoanele înainte de cuplare. Schimbaţi la noapte la Suhinici.

13

Când garnitura pregătită în secret începu să fie împinsă cu spatele dindărătul clădirii depoului, toată mulţimea de pe pajişte se repezi spre vagoanele care se târau încet spre gară. Oamenii se rostogoleau de pe coline şi urcau terasamentul în fugă. Îmbrâncindu-se unii pe alţii, săreau din mers pe tampoane şi pe scări, alţii se băgau pe ferestre sau se căţărau pe acoperişurile vagoanelor. Cât ai clipi din ochi, aflat în mişcare, trenul se umplu până la refuz şi, când ajunse la peron, nu mai aveai unde arunca un ac, iar doritorii de plecare stăteau agăţaţi de el ca nişte ciorchini imenşi.

Printr-o minune, doctorul se strecură pe o platformă, apoi, într-un mod şi mai inexplicabil, pătrunse în coridorul vagonului. Rămase pe coridor până la capătul rutei, aşezat pe bagajele sale.

Norii prevestitori de furtună se împrăştiaseră de mult. Pe câmpurile inundate de lumina dogoritoare a soarelui se rostogolea de la un capăt la altul, neîntrerupt, acoperind ţăcănitul roţilor, cântecul greierilor.

Pasagerii de la ferestre le stăteau celorlalţi în lumină. Pe podea, pe bănci şi pe pereţii despărţitori cădeau umbrele lor rupte în două sau în trei. Aceste umbre nu încăpeau în vagoane. Erau împinse prin ferestrele de pe partea cealaltă şi ţopăiau

acolo, de-a lungul terasamentului, odată cu umbra mişcătoare a trenului.

Oamenii ţipau, răcneau cântece, se certau şi jucau cărţi. În staţii, vacarmului interior i se adăuga zarva mulţimii de afară, care lua trenul cu asalt. Tumultul vocilor se înteţea, devenind asurzitor, ca vuietul unei furtuni pe mare. Şi la fel ca pe mare, la mijlocul timpului de staţionare, se lăsa o acalmie inexplicabilă. Începeau să se audă paşii grăbiţi de-a lungul peronului, forfota şi cearta de la uşa vagonului de bagaje, cuvinte de drum bun rostite de cei rămaşi pe peron, cotcodăcitul liniştit al găinilor şi foşnetul copacilor din grădina gării.

Atunci, ca o telegramă înmânată în timpul călătoriei sau ca un salut din Meliuzeevo, pătrundea pe geam aroma ştiută, adresată parcă lui Iuri Andreevici. Aceasta dădea semne despre existenţa ei undeva departe, acoperind lin celelalte mirosuri, apoi cobora din înălţime, neobişnuită pentru florile de câmp şi pentru cele din grădini.

Din pricina aglomeraţiei, doctorul nu se putea apropia de fereastră. Dar şi fără să se uite pe geam putea privi în închipuire aceşti copaci. Creşteau probabil foarte aproape, întinzându-şi în tihnă crengile grele, cu frunzele încărcate de praful ridicat de înghesuiala din gară, cu coroana deasă ca noaptea presărată de stelele de ceară ale constelaţiilor de flori pâlpâitoare.

Toate acestea se repetară până la sfârşitul drumului. Peste tot mulţimea era gălăgioasă. Peste tot teii erau înfloriţi.

Adierea omniprezentă a acestui miros parcă mergea înaintea trenului care înainta spre nord, ca o ştire ce se răspândea prin toate gările, haltele şi staţiile, astfel că pasagerii o găseau în tot locul, înrădăcinată şi confirmată.

14

La Suhinici, în timpul nopţii, un hamal amabil, de modă veche, trecând împreună cu doctorul peste linii neluminate, îl urcă prin uşa din spate, într-un vagon de clasa a doua al unui tren abia sosit în staţie, care nu era prevăzut în graficul de circulaţie.

După ce hamalul deschise uşa din spate cu cheia lui şi împinse în vagon lucrurile doctorului, trebui să reziste unei lupte scurte cu însoţitorul vagonului, care încercă să-i dea jos,

însă, înduplecat fiind de Iuri Andreevici, se potoli şi dispăru de parcă l-ar fi înghiţit pământul.

Misteriosul tren era cu destinaţie specială şi mergea destul de repede cu opriri scurte. Era însoţit de o gardă înarmată. Vagonul era aproape gol.

Compartimentul în care intră Jivago era luminat de o lumânare aflată pe măsuţă, a cărei flacără tremura din pricina curentului de la fereastra lăsată în jos.

Lumânarea era a singurului pasager din compartiment. Acesta era un tânăr blond, probabil foarte înalt, judecând după mâinile şi picioarele lui lungi. Membrele lui aveau articulaţii prea mobile, ca nişte părţi rău asamblate ale unor obiecte demontabile. Tânărul şedea pe canapeaua de lângă fereastră, într-o poziţie degajată. Când apăruse Jivago, se ridicase şi îşi schimbase poziţia semicirculară într-una şezândă, mai cuviincioasă.

Sub canapeaua lui se vedea ceva ca o cârpă de şters duşumelele. Deodată capătul zdrenţei se mişcă şi, de sub canapea, cu mişcări agitate, ieşi un setter cu urechile clăpăuge. Câinele îl adulmecă şi îl studie pe Iuri Andreevici, după care începu să fugă încoace şi încolo prin compartiment, mişcându-şi labele cu aceeaşi uşurinţă cu care îşi încrucişa picioarele stăpânul lui. Curând, la porunca acestuia, setterul se culcă sub banchetă şi începu iarăşi să semene cu o cârpă de şters podelele.

Abia acum Iuri Andreevici observă arma de vânătoare băgată în husa ei, cartuşiera din piele şi toba de vânătoare, plină de păsări împuşcate, care atârnau de cârligele pentru bagaje din compartiment.

Tânărul era vânător.

Era extrem de vorbăreţ şi, cu un zâmbet amabil, se grăbi să intre în discuţie cu doctorul. În timp ce vorbea, se uita doctorului în gură, nu în sens figurat, ci în sensul cel mai direct cu putinţă.

Tânărul avea o voce neplăcută, stridentă, care, atunci când lua tonuri înalte, cădea într-un falset metalic. O altă bizarerie: rus din cap până în picioare, o vocală, şi anume „u”, o pronunţa cât se poate de ciudat. O înmuia ca pe un „u” franţuzesc sau „ü” german. În plus, acest „u” stricat îl pronunţa cu greutate, făcând un efort grozav, astfel că vocala zbârnâia puţin şi se auzea mai tare decât restul sunetelor. Încă de la începutul

conversaţiei, îl buimăci pe Iuri Andreevici cu fraza:

– Ieri încă mai eram într-un loc, unde vânam raţe.

Din când în când, controlându-şi probabil mai mult rostirea, depăşea această dificultate, dar de cum dădea drumul la gură ciudatul „u” apărea din nou.

„Ce drăcovenie să mai fie şi asta? se întrebă doctorul. E ceva citit, ştiut. Ca doctor, ar trebui să-mi dau seama despre ce-i vorba, dar mi-a zburat din minte. E un fenomen pe creier care provoacă defectul de articulare a sunetelor. Dar urlatul ăsta e atât de caraghios, încât e greu să rămâi serios. Mi-e imposibil să conversez cu el. Mai bine urc pe patul de sus şi mă culc.”

Când începu să se instaleze pe patul de sus, tânărul îl întrebă dacă n-ar fi bine să stingă lumânarea care ar putea să-l deranjeze pe Iuri Andreevici. Doctorul acceptă cu recunoştinţă. Vecinul de compartiment stinse lumânarea. Se făcu întuneric.

Geamul era coborât până la jumătate.

– Nu vreţi să închidem fereastra? întrebă Iuri Andreevici. Nu vă e frică de hoţi?

Vecinul nu-i răspunse. Iuri Andreevici repetă întrebarea foarte tare, dar iarăşi nu primi niciun răspuns.

Atunci Iuri Andreevici aprinse un chibrit ca să vadă ce s-a întâmplat cu vecinul, dacă n-o fi ieşit iute din compartiment sau dacă nu o fi adormit, ceea ce era şi mai puţin plauzibil.

Dar nu, acesta şedea la locul lui, cu ochii deschişi şi îi zâmbi doctorului, care se aplecase spre el de pe patul de sus.

Chibritul se stinse. Iuri Andreevici mai aprinse unul şi, la lumina acestuia, repetă întrebarea la care dorea să primească răspuns.

– Faceţi cum doriţi, îi răspunse imediat vânătorul. Hoţii n-au ce să-mi fure. Dar ar fi bine să n-o închideţi. E zăpuşeală.

„Na-ţi-o bună! se gândi doctorul. Excentricul ăsta o fi învăţat să vorbească numai pe lumină. Şi ce bine a vorbit acum, fără să stâlcească deloc cuvintele! E de neînchipuit!”

15

Doctorul se simţea istovit după evenimentele săptămânii trecute, după emoţiile de dinaintea plecării, de pregătirea pentru drum şi de dificultatea urcării în tren. Era sigur că va adormi de îndată ce se va întinde într-o poziţie comodă. Dar n-a fost să fie aşa. Oboseala prea mare aducea după sine insomnia.

Aţipi abia în zori.

Oricât de haotic era viforul gândurilor care îi bântuiau prin minte de-a lungul acestor ore, la drept vorbind acestea se depănau doar în două cercuri, în două ghemotoace care ba se deşirau, ba se înşirau la loc.

Un cerc era alcătuit de gândurile privitoare la Tonia, la casă şi la viaţa ordonată de odinioară, în care până şi cele mai mici amănunte erau luminate de poezie şi pătrunse de sinceritate şi puritate. Doctorul se îngrijora că nu va mai regăsi această viaţă, şi-o dorea întreagă şi nevătămată şi, culcat în acest accelerat de noapte, se năpustea nerăbdător cu gândul spre această viaţă, de care fusese despărţit timp de doi ani şi mai bine.

În acelaşi cerc se înscriau credinţa şi admiraţia lui faţă de revoluţie. Era revoluţie în sensul acceptat de clasele de mijloc, în sensul pe care i-l atribuiau studenţii şi gimnaziştii din anul nouă sute cinci, care adorau poezia lui Blok.

În acest cerc, familiar şi obişnuit, intrau şi semnele noului, promisiunile şi prevestirile care se arătau la orizont înainte de război, între anii nouă sute doisprezece şi paisprezece, în gândirea rusă, în arta şi soarta Rusiei, în destinul general al ţării şi în propriul lui destin individual.

După război ar fi vrut să se întoarcă la acele tendinţe, pentru a le înnoi şi continua, şi simţea această pornire la fel de puternic, cum simţea acum nevoia de a ajunge mai iute acasă, după această lungă despărţire.

Noul era obiectul de meditaţie al celui de-al doilea cerc, dar un nou atât de altfel, atât de deosebit! Nu era noul său, obişnuit, pregătit de vechi, ci era un nou nederivat, necontramandabil, prescris de realitate, subit ca o zguduire.

Acest nou era războiul, sângele şi ororile lui, pribegia şi sălbăticia lui. Noul îl constituiau încercările războiului şi înţelepciunea dobândită din şcoala vieţii clădită de război. Acest nou îl reprezentau oraşele izolate, prin care războiul îl împinsese, şi oamenii cu care acesta îl aruncase la un loc. Acest nou era revoluţia, dar nu cea idealizată studenţeşte în jurul anului nouă sute cinci, ci revoluţia aceasta născută din război, sângeroasă, surdă la toate, revoluţia soldăţească, dirijată de bolşevici, care erau specialiştii acestei forţe.

Acest nou era sora Antipova, azvârlită de război Dumnezeu ştie unde, cu viaţa ei pe care nu i-o cunoştea absolut deloc, sora Antipova care nu reproşa nimănui nimic şi care aproape că

plângea în muţenia ei, dar era totuşi puternică în puţinătatea cuvintelor ei. Acest nou era încercarea sinceră a lui Iuri Andreevici să nu o îndrăgească, la fel de sinceră ca încercările lui de-o viaţă de a-i iubi pe toţi oamenii, ca să nu mai vorbim de familie şi de prieteni.

Trenul alerga cu toată viteza. Curentul intra prin fereastra deschisă, îi ciufulea părul lui Iuri Andreevici şi i-l prăfuia. În gări, ca şi în timpul zilei, mulţimea vuia şi teii fremătau.

Uneori, din adâncimea întunericului, se apropiau de gări căruţe şi trăsuri. Vocile şi ţăcănitul roţilor se amestecau cu freamătul copacilor.

În aceste clipe devenea clar ce le făcea pe aceste umbre nocturne să foşnească şi să se aplece unele spre altele, ce-şi şopteau abia mişcându-şi frunzele îngreunate de somn, care păreau nişte limbi şovăielnice, bâlbâite. Copacii repetau ceea ce gândea, răsucindu-se pe bancheta lui, Iuri Andreevici, repetau ştirea că tulburările cuprind Rusia în valuri tot mai largi, că revoluţia şi-a luat avânt, că se află într-un ceas fatal şi greu, că finalul ei probabil va fi măreţ.

16

A doua zi, doctorul se trezi târziu. Era trecut de ora unsprezece. „Marchiz! Marchiz!”, îi şoptea vecinul câinelui său care începuse să mârâie. Spre mirarea lui Iuri Andreevici, rămăsese singur cu vânătorul în compartiment, nimeni nu li se mai adăugase în timpul călătoriei. Staţiile prin care treceau aveau nume pe care el le ştia din copilărie. Lăsând în urmă gubernia Kaluga, trenul se împlântase adânc în gubernia Moscova.

Făcându-şi toaleta în confortul uitat de dinaintea războiului, doctorul se întoarse în compartiment, unde îl aştepta micul dejun oferit de curiosul său tovarăş de drum. Acum Iuri Andreevici îi privi mai cu atenţie.

Trăsăturile caracteristice ale acestei persoane erau locvacitatea şi mobilitatea extremă. Necunoscutului îi plăcea să vorbească şi importante pentru el nu erau comunicarea sau schimbul de păreri, ci însăşi activitatea vorbirii, pronunţarea cuvintelor şi rostirea sunetelor. Discutând, sărea pe banchetă de parcă ar fi fost pe arcuri, râdea asurzitor şi fără niciun motiv, îşi freca iute palmele de plăcere, iar când toate acestea i se păreau

insuficiente pentru exprimarea entuziasmului, se plesnea cu palmele peste genunchi, râzând cu lacrimi.

Conversaţia se reînnodă cu toate bizareriile din ajun. Necunoscutul era uluitor de inconsecvent. Ba făcea mărturisiri la care nu-l îndemna nimeni, ba lăsa să-i treacă pe lângă ureche întrebările cele mai nevinovate, nerăspunzând la ele.

Revărsă un sac întreg de informaţii despre sine, dintre cele mai fantastice şi mai incoerente. Probabil că mai cădea şi în păcatul minciunii. Fără doar şi poate, miza pe efectul produs de caracterul extrem al opiniilor sale şi de negarea a tot ce e acceptat de toată lumea.

Toate acestea semănau cu ceva ştiut de mult. În sensul unui asemenea radicalism vorbeau nihiliştii secolului trecut şi, puţin mai târziu, câţiva dintre eroii lui Dostoievski, după care, foarte recent, descendenţii direcţi ai acestora, adică toată provincia educată din Rusia, care adeseori o lua înaintea capitalelor, datorită temeiniciei păstrate în provincie, care în capitale era perimată şi ieşită din modă.

Tânărul spuse că e nepotul unui revoluţionar celebru şi că, dimpotrivă, părinţii lui sunt nişte retrograzi iremediabili, nişte „bouri", după propria lui expresie. Într-unul dintre satele din preajma frontului aveau o moşie destul de mare. Acolo a crescut tânărul. Părinţii lui se certaseră toată viaţa cu unchiul la cuţite, însă acesta nu le purta pică şi acum, cu influenţa de care se bucură, îi scuteşte de multe neplăceri.

El însuşi are aceleaşi convingeri ca ale unchiului, îi comunică subiectul vorbăreţ, adică este extremist-maximalist în toate: în problemele vieţii, ale politicii şi artei. Din nou începu să miroasă a Petka Verhovenski[1], nu atât în sensul stângismului, cât în cel al perversităţii şi bombasticităţii. „Acum o să-mi spună că e futurist", se gândi Iuri Andreevici şi, într-adevăr, veni vorba despre futurişti. „Iar acum o să înceapă să mă bată la cap cu sportul, continuă doctorul să anticipeze, îmi va îndruga ceva despre cai, skating-rink-uri sau lupta franţuzească." Şi, într-adevăr, veni vorba despre vânătoare.

Tânărul spuse că a vânat în locurile unde şi-a petrecut copilăria şi se lăudă că e un ţintaş fără pereche şi că, dacă nu ar fi avut un defect fizic, din pricina căruia nu a putut fi luat în armată, pe front s-ar fi remarcat ca un trăgător de elită.

[1] *Piotr Verhovenski* – personaj din romanul *Demonii* de F.M. Dostoievski (n.t.).

Văzând privirea întrebătoare a lui Jivago, exclamă:

– Cum? N-aţi observat nimic? Credeam că v-aţi dat seama de defectul meu.

Scoase din buzunar şi-i întinse lui Iuri Andreevici două cartonaşe. Unul era cartea lui de vizită. Avea nume dublu de familie. Se numea Maksim Aristarhovici Klinţov-Pogorevşih sau pur şi simplu Pogorevşih, cum îl rugă să-i spună, în cinstea unchiului său care purta respectivul nume.

Celălalt cartonaş era liniat în pătrăţele cu reprezentarea unor mâini unite în diferite poziţii şi cu degetele îmbinate în fel şi chip. Era un alfabet pentru surdomuţi. Brusc se lămuri totul.

Pogorevşih era un elev fenomenal de dotat al şcolii lui Hartman sau Ostrogradski, adică un surdomut care se învăţase să vorbească incredibil de corect, nu cu ajutorul auzului, ci din ochi, observând mişcările muşchilor de la gâtul profesorului. În acelaşi fel înţelegea ce i se vorbeşte.

Atunci, confruntând în minte de unde este şi în ce locuri a fost la vânătoare, doctorul îl întrebă:

– Iertaţi-mi indiscreţia, puteţi să nu-mi spuneţi, dacă nu vreţi, dar vreau să ştiu dacă n-aţi avut vreo legătură cu Republica Zîbuşino şi cu întemeierea ei?

– De unde... Iertaţi-mă... Deci l-aţi cunoscut pe Blajeiko?... Am avut, am avut legături! Fireşte că am avut! începu să mitralieze Pogorevşih, bucuros, râzând, clătinându-şi trupul dintr-o parte în alta şi plesnindu-se frenetic peste genunchi. Iarăşi începu o adevărată fantasmagorie.

Pogorevşih spuse că Blajeiko i-a servit drept pretext, iar Zîbuşino n-a fost decât locul, care nu are de fapt nicio importanţă, unde şi-a pus ideile în practică. Iuri Andreevici îi urmărea cu greu expunerea. Filosofia lui Pogorevşih era pe jumătate construită din preceptele anarhismului şi pe jumătate din pure minciuni vânătoreşti.

Cu ton imperturbabil de oracol, prezise cutremure dezastruoase în viitorul foarte apropiat. Iuri Andreevici era de acord că, poate, acestea sunt inevitabile, însă îl enerva calmul autoritar cu care acest ţânc nesuferit îşi strecura printre dinţi prorocirile.

– Staţi un pic, staţi, îl contrazicea el, cam fără curaj. Toate s-ar putea petrece cum ziceţi dumneavoastră. Însă, după părerea mea, nu-i momentul potrivit pentru asemenea experimente riscante în tot haosul şi toată ruina noastră, când suntem faţă în

faţă cu inamicul. Trebuie să lăsăm ţara să-şi vină în fire şi să-şi tragă sufletul după o lovitură de stat, înainte de a avea curajul s-o împingem spre altă răsturnare a puterii. Trebuie să avem răbdare până intervine un moment de acalmie şi de ordine măcar relativă.

– E o naivitate, îi spuse Pogorevşih. Ceea ce dumneavoastră numiţi ruină este o stare de lucruri la fel de normală ca şi ordinea, la care ţineţi atât de mult. Aceste distrugeri sunt o parte legică şi preliminarii dintr-un plan mai larg şi mai constructiv. Societatea încă nu-i suficient de destrămată. Trebuie să se destrame de tot şi atunci adevărata putere revoluţionară va strânge bucăţelele, reîntregind-o pe cu totul alte baze.

Lui Iuri Andreevici i se făcu lehamite. Ieşi pe coridor.

Luând viteză, trenul străbătea localităţile din apropierea Moscovei. În fiecare clipă spre ferestre se repezeau şi rămâneau în urmă dumbrăvi de mesteceni cu vile înghesuite una într-alta. Se perindau peroane înguste, neacoperite, cu vilegiaturişti şi vilegiaturiste, care săreau departe în norul de praf stârnit de tren şi se roteau ca nişte carusele. Trenul şuiera mereu şi şuierăturile erau repetate în depărtare de ecoul găunos, iscat ca într-o trompetă sau într-o scorbură de copac.

Deodată, pentru prima dată în decursul acestor zile, Iuri Andreevici îşi dădu seama cât se poate de clar unde este, ce e cu el şi ce îl aşteaptă peste vreun ceas sau peste două ceasuri şi ceva.

Trei ani de schimbări, de necunoscut, de treceri, războiul, revoluţia, cutremurările, canonadele, scenele morţii, podurile aruncate în aer, dărâmăturile, incendiile – toate acestea se transformaseră subit într-un imens spaţiu gol, lipsit de conţinut. Primul eveniment veritabil după o perioadă foarte lungă era această ameţitoare apropiere cu trenul de casa care este încă întreagă, care mai există încă pe faţa pământului şi din care îi e dragă fiecare pietricică. Asta era viaţa, asta era emoţia căutată de toţi aventurierii, acesta era sensul căutărilor artei – întoarcerea la cei dragi, întoarcerea la sine, reînnoirea existenţei.

Dumbrăvile dispărură. Trenul scăpă din îmbrăţişarea frunzişului şi ieşi în câmp deschis. O câmpie în pantă urca în depărtare, ieşind din viroagă. Era acoperită cu straturi lungi de cartofi, după cum se putea bănui după culoarea verde-închis. În

capătul ogorului, pe creasta lui, se vedeau nişte rame cu sticlă, scoase în răsadniţe. În faţa ogorului, în coada trenului se vedea un nor uriaş, liliachiu-închis, care acoperea o jumătate de cer. Dindărătul lui răzbăteau razele de soare care, ca nişte spiţe de roată, se împrăştiau în toate părţile şi, în drumul lor, atingeau ramele răsadniţei, aprinzând pe sticla acestora o strălucire insuportabilă.

Deodată norul slobozi o ploaie cu stropi mari, care luceau în soare. Era o ploaie bună pentru ciuperci, care îşi prăvălea stropii în acelaşi tempo în care-şi ţăcănea roţile şi-şi zdrăngănea niturile trenul care îşi luase avânt, de parcă s-ar fi temut că-l va ajunge cineva din urmă sau că va rămâne el în urma cuiva.

Doctorul nu reuşi să-şi concentreze atenţia asupra acestei privelişti, pentru că de după un deal apăru biserica lui Iisus Mântuitorul şi imediat după aceea se văzură cupolele, acoperişurile şi coşurile întregului oraş.

– Moscova, spuse el întorcându-se în compartiment. Trebuie să ne pregătim.

Pogorevşih sări în picioare şi se apucă să cotrobăiască în tolba de vânătoare. Scoase de acolo o raţă destul de grasă.

– Luaţi-o, îi spuse el. Ca amintire. Mi-am petrecut o zi întreagă în plăcuta dumneavoastră companie.

Protestele doctorului fură zadarnice.

– Bine, fu nevoit el să accepte. O primesc drept cadou din partea dumneavoastră pentru soţia mea.

– Soţia! Soţia! Cadou pentru soţie! repetă bucuros Pogorevşih, de parcă ar fi auzit pentru prima oară în viaţă acest cuvânt. Apoi iar începu să se cutremure din tot trupul şi să râdă atât de tare, încât Marchizul sări de sub banchetă, luând şi el parte la veselia stăpânului.

Trenul se apropie de peron. În vagon se făcu întuneric, ca noaptea. Surdomutul îi întinse doctorului raţa învelită într-o bucată de proclamaţie tipărită.

Partea a VI-a
Sălaş la Moscova

1

În tren, datorită şederii imobile în compartimentul strâmt, se părea că numai trenul se mişcă, iar timpul stă pe loc şi că nu e decât amiază.

Însă se însera deja, când trăsura în care se afla doctorul îşi croi drum la pas prin mulţimea care înţesa piaţa Smolensk.

Poate că o fi fost chiar aşa, dar este posibil ca peste impresiile lui de atunci să se fi suprapus experienţa anilor de mai târziu. Ulterior, în amintiri, i se părea că încă de pe atunci oamenii se înghesuiau în piaţă numai din obişnuinţă, fără niciun motiv, pentru că dughenele erau cu copertinele coborâte şi nici măcar încuiate, iar de făcut negoţ în piaţa murdară nici nu mai putea fi vorba, pentru că nimeni nu mai avea ce vinde.

Şi i se părea că încă de pe atunci văzuse, tremurând pe trotuar, bătrâni şi bătrâne decent îmbrăcaţi, slabi, care stăteau ca un reproş mut pentru trecători şi, fără o vorbă, ofereau pentru vânzare nişte lucruri pe care nimeni nu le cumpăra şi de care nimeni nu avea nevoie: flori artificiale, spirtiere rotunde pentru cafea, cu capac de sticlă şi fluier, toalete de seară din pânză subţire, neagră, tunici de la uniformele unor departamente desfiinţate.

Oameni mai simpli vindeau lucruri mai utile: bucăţi de pâine aspră, care se învechea repede, provenite din raţiile de pâine neagră, căpăţâni murdare şi umede de zahăr şi pachete de mahorcă de douăzeci şi cinci de grame tăiate în două, exact peste etichetă.

Şi prin toată piaţa circulau nişte vechituri nemaivăzute, care creşteau în preţ, pe măsură ce treceau din mână în mână.

Birjarul o coti pe o străduţă lăturalnică. Soarele asfinţea şi îi lumina din spate. Înaintea lor ţopăia un cal care trăgea după el o căruţă goală, ridicând vârtejuri de praf care, în lumina asfinţitului, căpătau culoarea bronzului.

În sfârşit, depăşiră căruţa goală şi o porniră mai repede. Doctorul era uimit de maldărele de ziare şi afişe vechi, care,

dezlipite de pe garduri şi ziduri, erau trântite în stradă şi pe trotuare. Vântul le mâna într-o direcţie, iar copitele, roţile şi picioarele trecătorilor le împingeau în direcţia cealaltă.

Curând, după câteva intersecţii, între cele două stradele, apăru casa natală. Birja se opri.

Cu răsuflarea întretăiată şi cu inima zbătându-i-se tare în piept, Iuri Andreevici coborî din trăsură, se duse la uşa din faţă şi sună. Nimeni nu reacţionă la sunetul soneriei. Iuri Andreevici mai sună o dată. Când văzu că nici a doua încercare nu a dat niciun rezultat, îngrijorat din ce în ce mai mult, începu să sune continuu. Abia după cea de-a patra sonerie se auzi din interior zăngănitul cheii băgate în broască şi al zăvorului tras şi, împreună cu uşa deschisă în lături, o văzu pe Antonina Aleksandrovna, care ţinea uşa larg deschisă. Surpriza îi buimăci atât de tare în prima clipă, încât încremeniră şi nu auziră strigătele pe care amândoi le sloboziseră fără voie. Însă, deoarece uşa larg deschisă, ţinută de Antonina Aleksandrovna, semăna pe jumătate a braţ întins pentru îmbrăţişare, acest lucru îi făcu să-şi revină şi să se arunce unul în braţele celuilalt. Peste câteva clipe, începură să vorbească amândoi deodată.

– Mai înainte de orice: toţi sunteţi sănătoşi?

– Da, da, fii liniştit. Totul e în ordine. Ţi-am scris nişte prostii. Iartă-mă. Dar va trebui să stăm de vorbă. De ce nu mi-ai trimis o telegramă? Acum Markel îţi aduce lucrurile. Ah, înţeleg, erai îngrijorat că nu Egorovna ţi-a deschis uşa? Egorovna e la ţară.

– Ai slăbit. Dar ce tânără şi zveltă eşti! Stai o clipă, să-i dau drumul birjarului.

– Egorovna a plecat după făină. La ceilalţi servitori am renunţat. Acum nu mai avem decât o slujnică nouă, pe care nu o ştii, Niuşka, o fată care are grijă de Saşa. I-am prevenit pe toţi că trebuie să vii şi toţi ard de nerăbdare să te vadă. Gordon, Dudorov, toţi.

– Saşa ce face?

– Bine, slavă Domnului. De-abia s-a sculat. Dacă nu ai veni direct din tren, am putea merge chiar acum la el.

– Tata e acasă?

– Păi, nu ţi-a scris? De dimineaţă până seara stă la Duma raională. E preşedinte. Da, închipuie-ţi. Ai plătit birjarul? Markel! Markel!

Stăteau în mijlocul trotuarului, lângă valiza şi cufărul lui Iuri Andreevici, încurcându-i pe trecători, care îi măsurau din cap

până în picioare, se uitau în urma trăsurii care se îndepărta şi la uşa larg deschisă, aşteptând să vadă ce va urma.

Între timp, dinspre poartă venea în fugă Markel, cu vesta peste cămaşa de stambă, cu şapca de portar în mână, strigând din mers:

– Doamne Dumnezeule, oare nu-i Iurocika? Da, chiar el e. Adică chiar el, vulturaşul Iuri Andreevici, lumina noastră, nu ne-ai uitat pe noi, păcătoşii, şi te-ai întors la cuptorul pământesc! Dar voi ce-mi staţi aici? Ei? Ce-i de văzut? îi luă el la rost pe curioşi. Vedeţi-vă de drum, stimabililor. Ce vă holbaţi?

– Salut, Markel, vino să te îmbrăţişez. Pune-ţi şapca în cap, caraghiosule! Ei, cum o mai duci, ce noutăţi ai? Ce-ţi face nevasta, fetele ce-ţi mai fac?

– Ce să facă? Cresc. Mulţumim. Şi noutăţile, în timp ce-ai făcut fapte de vitejie, nici noi nu le-am lăsat să treacă pe lângă noi. O asemenea aiureală şi harababură am făcut aici că, frate, şi dracilor li-i greaţă şi nici ei n-ar mai putea-o scoate la capăt. Străzile nu-s măturate, acoperişurile nu-s reparate, burţile, ca în timp de post, ni-s goale, fără anexiuni şi contribuţii.

– Te zic lui Iuri Andreevici, Markel. Uite-aşa vorbeşte tot timpul. Nu-i pot suporta tonul ăsta prostesc. Şi o face de dragul tău, ca să-ţi facă plăcere. Însă ce are-n cap, numai el ştie. Lasă, lasă, Markel, nu mă contrazice. Eşti un individ suspect. Ar trebui să-ţi vină mintea la cap. Că doar nu trăieşti într-o casă de negustori.

După ce duse lucrurile în vestibul şi trânti uşa de la intrare, Markel continuă cu vocea înceată, pe un ton confidenţial:

– Antonina Aleksandrovna, după cum ai auzit, se supără. Aşa-i întotdeauna. Îmi zice că tu, Markel, eşti negru tot pe dinăuntru, aşa cum e funinginea în coşul de fum. Acuma, zice, sunt nişte vremuri când şi pruncii, şi mopşii, şi căţeluşii de apartament au început să fie mai deştepţi. Asta aşa-i, nu zic ba, dar, Iurocika, dacă vrei, mă crezi, dacă nu vrei, nu mă crezi, dară nişte oameni deştepţi au văzut cartea, masonul care-o să vină, o sută patruzeci de ani a zăcut cartea asta sub o piatră şi acum, uite care-i părerea mea, ne-au vândut, Iurocika, ne-au vândut pe gratis, nici pe-un pitac, nici pe-o leţcaie chioară, nici pe-un fir de tutun. Nu mă lasă să vorbesc Antonina Aleksandrovna, uite cum nu mă lasă şi iar face cu mâna spre mine.

– Cum să nu fac cu mâna! Da, bine. Pune lucrurile jos şi du-

te, Markel, mulţumesc pentru ajutor. Dacă o să mai aibă nevoie de tine, Iuri Andreevici o să te cheme.

2

– Bine că ne-am descotorosit de el. Da, crede-l, dă-i crezare. Face bâlci şi atâta tot. Când e între oameni o face pe prostul, dar când e singur, pentru orice eventualitate, îşi ascute cuţitul. Numai că încă nu s-a hotărât, ticălosul, asupra cui să se repeadă.

– Cred că exagerezi! Pur şi simplu e beat şi de aceea o face pe măscăriciul.

– Crezi că-i treaz vreodată? Oricum, ducă-se naibii! Mă tem ca nu cumva Saşa să adoarmă la loc. Dacă n-ar fi tifosul ăsta pe toate căile ferate... N-ai păduchi?

– Cred că nu. Am călătorit cu tot confortul, ca înainte de război. Doar să mă spăl puţin, iute-iute. Pe urmă o să mă spăl mai temeinic. Dar pe unde o iei? Nu mai trecem prin salon? Urcaţi altfel la etaj?

– Ah, da! N-ai de unde să ştii. Tata şi cu mine ne-am gândit, ne-am tot gândit, şi o parte a parterului am cedat-o Academiei Agricole. Oricum la iarnă n-avem cum face focul în toată casa. Chiar şi etajul e prea mare. Li-l oferim. Dar încă nu vor să-l ia. Academia are aici cabinete, ierbare, colecţii de seminţe. Mă tem să nu apară şobolani din pricina lor. Însă deocamdată camerele sunt ţinute în curăţenie. Acum li se spune „spaţiu locativ”. Pe aici, pe aici. Ce greu pricepi! Ocolim şi urcăm scara de serviciu! Ai înţeles? Vino după mine. Îţi arăt eu drumul.

– Foarte bine aţi făcut cedând camerele. Am lucrat într-un spital, care era şi el amplasat într-o casă particulară. Avea şiruri infinite de camere care dădeau una într-alta, în unele a rezistat chiar şi parchetul. Palmierii de interior îşi desfăceau frunzele deasupra paturilor ca nişte stafii. Răniţii scoşi din linia dintâi, din focul luptei, se speriau prin somn şi ţipau. De fapt, nu erau răniţi tocmai normali. Aveau contuzii. A trebuit să scoatem palmierii din casă. Vreau să spun că, în viaţa celor bogaţi, a existat într-adevăr ceva nesănătos. O mulţime de lucruri de prisos. Mobilă de prisos, camere de prisos, subtilităţi sentimentale de prisos, expresii de prisos. Foarte bine aţi făcut că v-aţi restrâns. Dar nu-i de ajuns. Trebuie să ne mulţumim cu mai puţin.

– Ce ai în pachetul ăla? Văd un cioc de pasăre, un cap de raţă? Ce frumuseţe! O raţă sălbatică! De unde o ai? Nu-mi vine să-mi cred ochilor! În vremurile pe care le trăim, raţa asta e o întreagă avere!

– Mi-a dăruit-o cineva în tren. E o istorie prea lungă, o să ţi-o povestesc mai târziu. Ce zici, s-o despachetez şi s-o las la bucătărie?

– Sigur că da. O trimitem imediat pe Niuşa s-o jumulească şi s-o cureţe. Se spune că la iarnă ne-aşteaptă zile îngrozitoare, foamete, frig.

– Da, toată lumea vorbeşte de asta. Mai înainte mă uitam pe fereastra vagonului şi mă întrebam: ce poate fi mai presus de liniştea din casă şi de muncă? Restul nu mai e în puterea noastră. După cât se pare, pe mulţi îi aşteaptă vremuri grele. Unii au de gând să se salveze plecând în sud, în Caucaz, încearcă să ajungă şi mai departe. Eu nu pot face aşa ceva. Un bărbat în toată firea, strângând din dinţi, trebuie să împărtăşească necazurile ţinutului lui natal. Lucrul acesta e mai presus de orice îndoială. Dar, în ce vă priveşte pe voi, e cu totul altceva. Aş vrea să vă ocrotesc de necazuri, să vă trimit într-un loc mai sigur, de pildă în Finlanda. Însă, dacă o să stăm câte o jumătate de ceas pe fiecare treaptă, nu mai ajungem sus niciodată.

– Stai. Ascultă. O noutate. Şi ce mai noutate! Am uitat să-ţi spun. S-a întors Nikolai Nikolaevici.

– Care Nikolai Nikolaevici?

– Unchiul Kolea.

– Tonia! Nu se poate! Prin ce întâmplare?

– Uite-aşa. Din Elveţia. Ocolind prin Londra. Trecând prin Finlanda.

– Tonia! Nu glumeşti? L-aţi văzut? Unde-i? Vreau să-l văd imediat, în clipa asta!

– Câtă nerăbdare! E undeva la marginea oraşului, la vila cuiva. Mi-a promis că se întoarce poimâine. Dar s-a schimbat foarte mult, ai să fii dezamăgit. S-a oprit câtva timp la Petersburg şi s-a bolşevizat. Tata răguşeşte contrazicându-se cu el. Dar într-adevăr, de ce ne oprim la fiecare treaptă? Deci ai auzit şi tu că nu ne-aşteaptă nimic bun, în afară de greutăţi, primejdii şi nesiguranţă?

– Aşa mă gândesc şi eu. Asta-i situaţia. Vom lupta. Doar nu vine sfârşitul lumii. O să facem şi noi ce-or să facă ceilalţi.

– Se spune că n-o să avem lemne de foc, apă şi lumină. Se vor desfiinţa banii. Se va întrerupe aprovizionarea oraşului. Oh, iar ne-am oprit! Hai. Ascultă. Toată lumea laudă sobiţele plate care se vând pe Arbat. Cică se poate găti un prânz arzând doar un ziar. Am făcut rost de adresa atelierului. Trebuie să ne cumpărăm şi noi una, până nu se vând toate.

– Ai dreptate. O să cumpărăm. Bravo, Tonia! Dar unchiul Kolea, unchiul Kolea! Numai când te gândeşti! Nici nu-mi pot reveni!

– Am un plan. La etaj, în două-trei camere, să ne instalăm noi împreună cu tata, Saşa şi Niuşa, camerele să fie la capătul coridorului şi să dea neapărat una într-alta. Zic să renunţăm de tot la restul clădirii. Facem un zid despărţitor, punem sobiţa de fier în camera din mijloc, scoatem burlanul pe fereastră, acolo vom spăla rufe, vom mânca şi vom găti, vom primi musafirii, vom face deci tot ca să merite să facem focul şi, cine ştie, poate că va da Dumnezeu să ieşim în primăvară.

– Păi, cum altfel? Sigur că o să ieşim din iarnă. Nu trebuie să te îndoieşti nicio clipă. Ai gândit bine totul. Bravo! Ştii ceva? Hai să sărbătorim aprobarea planului tău. Frigem raţa mea şi-l invităm pe unchiul Kolea la inaugurare.

– Excelent. Pe Gordon o să-l rog să aducă nişte spirt. Face rost de la nu ştiu ce laborator. Şi acum uită-te. Asta-i camera despre care îţi spuneam. Asta-i alegerea mea. Eşti de acord? Pune jos geamantanul şi du-te după cufăr. Pe lângă unchiul Kolea şi Gordon îi mai putem invita pe Innokenti şi pe Şura Schlesinger. N-ai nimic împotrivă? Mai ţii minte unde e toaleta? Stropeşte-te cu ceva dezinfectant. Eu intru la Saşa, o trimit pe Niuşa jos şi, când o să se poată, o să te chem.

3

Cea mai importantă noutate care îl aştepta la Moscova era pentru el acest băieţel. Iuri Andreevici fusese mobilizat de îndată ce Saşa se născuse. Ce ştia despre fiul lui?

Odată, pe când era deja mobilizat, chiar înaintea plecării pe front, Iuri Andreevici trecuse pe la spital ca s-o vadă pe Tonia. Venise chiar la ora alăptatului şi nu i se dăduse voie să intre în salon.

Se aşezase în sala de aşteptare. În acest timp, coridorul cu saloanele pentru sugari, care făcea un unghi drept cu coridorul

saloanelor pentru mame, se umpluse de corul a zece sau cincisprezece glasuri de prunci şi infirmierele, grăbite ca să nu-i răcească pe cei mici, începuseră să-i care câte doi subsuoară, ca şi cum ar fi dus nişte pachete mari cu cumpărături. Nou-născuţii erau duşi la mamele lor să sugă.

– Oa, oa, ţipau bebeluşii, aproape indiferent, cu un fel de sentiment al datoriei, ţinând-o toţi pe aceeaşi notă.

O singură voce era în dezacord cu acest unison. Şi acesta striga „oa, oa”, tot fără suferinţă, însă vocea nu i se auzea din obligaţie, ci cu un fel de ostilitate deliberată, posacă şi de aceea tonurile ei erau mai groase.

Atunci Iuri Andreevici luase hotărârea să-l boteze Aleksandr, ca pe socrul său. Nu se ştie de ce îşi închipuise că vocea singulară era a băiatului lui, poate pentru că era un plânset cu amprentă personală, care de pe acum conţinea viitorul caracter şi destinul unui om, era un plâns cu timbru propriu, care includea numele băiatului, numele de Aleksandr, după cum se gândea Iuri Andreevici.

Nu se înşelase. Câteva minute mai târziu se convinsese că într-adevăr plânsetul era al lui Saşenka. Acesta era primul lucru pe care îl ştia despre fiul său.

Următoarea întâlnire cu el a avut-o pe front, din fotografiile pe care le primea odată cu scrisorile. Acestea înfăţişau un bondocei vesel şi frumuşel, cu capul mare şi cu guriţa ca o floare, care şedea crăcănat pe o pătură şi, ridicând amândouă mâinile, părea că dansează cu lăsări pe vine. Pe atunci avea un an, învăţa să meargă. Acum împlinise deja doi ani şi începea să vorbească.

Doctorul ridică geamantanul şi, desfăcându-i curelele, îl puse pe măsuţa de jucat cărţi de lângă fereastră. Oare ce-o fi fost în trecut în camera aceasta? El nu o recunoştea. Probabil că Tonia scosese mobila de aici sau o tapetase altfel.

Doctorul deschise geamantanul ca să-şi scoată trusa de bărbierit. Printre coloanele clopotniţei care se înălţa chiar în dreptul ferestrei apăru luna plină şi clară. Când lumina ei căzu în interiorul geamantanului, pe rufăria, cărţile şi accesoriile pentru bărbierit, camera se umplu de altă lumină şi doctorul o recunoscu.

Era fosta magazie a răposatei Anna Ivanovna. Aici aceasta înghesuia toate scaunele şi mesele stricate, pupitrele şi birourile care nu mai erau de niciun folos. Tot aici îşi ţinea arhiva de

familie şi tot aici erau cuferele în care, peste vară, era păstrată îmbrăcămintea pentru iarnă. Pe când mai trăia răposata, colţurile camerei erau ticsite până în tavan şi de obicei nimeni nu avea voie să intre aici. Însă, la sărbătorile mari, când se adunau mulţi copii în casă, când li se dădea voie să-şi facă de cap şi să alerge prin tot etajul, li se deschidea şi camera aceasta, unde se jucau de-a tâlharii, se ascundeau pe sub mese, se ungeau pe obraji cu plută arsă şi se schimbau pentru balurile mascate.

Câtva timp doctorul stătu nemişcat, amintindu-şi toate acestea, apoi coborî în vestibulul de jos, ca să ia cufărul lăsat acolo.

Jos la bucătărie, Niuşa, o fată sfioasă şi timidă, şedea în genunchi şi jumulea raţa pe un ziar întins lângă plită, Văzându-l pe Iuri Andreevici cu cufărul în mână, se roşi ca o floare de mac, se ridică cu o mişcare elastică, îşi scutură de pe şorţ puful de pasăre şi, salutându-l, se oferi să-l ajute. Însă doctorul îi mulţumi şi îi spuse că se descurcă singur cu bagajul.

De cum intră în fost magazie a Annei Ivanovna, din camera a doua sau a treia îl chemă soţia:

– Poţi să vii, Iura!

Se duse să-l vadă pe Saşa.

Camera copilului era amenajată în fosta sală de studiu a lui şi a Toniei. Băieţelul din pat nu era deloc atât de frumos cum îl înfăţişau fotografiile, în schimb semăna leit cu mama lui Iuri Andreevici, cu răposata Maria Nikolaevna Jivago, era copia ei perfectă, izbitoare, care semăna mai mult cu ea decât toate fotografiile rămase de la aceasta.

– Uite-l pe tata, tatăl tău, fă-i tatei cu mânuţa, îi repeta Antonina Aleksandrovna, coborând plasa de la pătuţ, pentru ca tatei să-i fie mai uşor să-l îmbrăţişeze pe băiat şi să-l ia în braţe.

Saşenka îl lăsă să se apropie pe bărbatul acela necunoscut şi neras, care probabil îl înfricoşa şi îl dezgusta, însă, când acesta se aplecă spre el, se ridică iute, se agăţă de bluza mamei şi, înciudat, îi trase intrusului o palmă. Propriul curaj îl înspăimântă pe Saşenka până într-atât, încât se aruncă la pieptul mamei, îşi înfundă faţa în rochia ei şi izbucni într-un plâns cu sughiţuri, înecat de lacrimi amare, care nu puteau fi potolite.

– Tu, obrăznicătură! îl dojeni Antonina Aleksandrovna. Nu-i frumos ce faci. Tata o să creadă că Saşa e un rău, un bătăuş.

Arată-i cum ştii să săruţi, sărută-l pe tata. Nu plânge, nu trebuie să plângi, prostuţule!

– Dă-i pace, Tonia, o rugă doctorul. Nu-l chinui şi nu te mâhni nici tu. Ştiu ce prostii îţi trec prin minte. Că asta nu-i degeaba, că-i semn rău. Acestea-s fleacuri. E chiar firesc. Băiatul nu m-a văzut niciodată. Mâine o să ne obişnuim unul cu altul şi nu o să ne mai poţi despărţi.

Dar şi el ieşi din cameră cam plouat, cu sentimentul unei prevestiri de rău augur.

4

În decursul câtorva zile, doctorul descoperi cât e de singur. Nu învinuia pe nimeni pentru această izolare. Obţinuse, se pare, exact ceea ce voise.

Prietenii lui îşi pierduseră, în mod bizar, orice urmă de strălucire şi originalitate. Niciunul dintre ei nu mai avea propria sa lume, propria sa părere. Erau cu mult mai vii în amintirile lui. Probabil că în trecut îi supraapreciase.

Cât timp ordinea lucrurilor le permitea celor înstăriţi să-şi satisfacă plăcerile şi excentricităţile pe seama celor lipsiţi de mijloace, era uşor să iei drept faţă adevărată a omului această plăcere şi acest drept la trândăvie, de care beneficia o minoritate, în timp ce majoritatea suferea.

Dar de îndată ce clasele de jos s-au ridicat şi cei de sus şi-au pierdut privilegiile, ce iute au pălit aceşti oameni, cu câtă uşurinţă au renunţat la gândirea independentă pe care, probabil, niciunul din ei nu o poseda!

Acum Iuri Andreevici se simţea atras doar de oamenii neînrobiţi de fraze şi de patos, adică doar de soţia lui, de socrul lui şi de încă doi sau trei colegi de serviciu, oameni simpli şi harnici.

Petrecerea cu raţa şi cu spirtul avusese loc, aşa cum se plănuise, în a doua sau a treia zi după sosirea lui, când izbutise să se vadă cu toţi invitaţii, astfel încât nu petrecerea a fost prima lor întâlnire.

Raţa aceea grasă fusese un lux nemaipomenit pentru zilele acelea, când deja începuse foametea, însă nu avuseseră destulă pâine, lucru care lipsea de sens splendoarea mâncării, producând chiar iritare.

Gordon adusese spirt într-un flacon medicinal cu dop de

sticlă şlefuită. Spirtul era valuta cea mai căutată la piaţa neagră. Antonina Aleksandrovna nu dădea voie nimănui să se atingă de sticlă şi, în funcţie de necesităţi, după propria ei inspiraţie, dilua alcoolul în porţii mici, astfel că băutura ieşea când prea tare, când prea slabă. Astfel se dovedi că ameţeala neuniformă, cauzată de diluţia inegală, este mult mai puternică decât cea produsă de o băutură tare şi mereu aceeaşi. Şi acest lucru îi deranja.

Şi totuşi, cel mai trist era faptul că petrecerea lor reprezenta o depăşire a condiţiilor vremii. Nimeni nu-şi putea închipui că în clădirea de peste stradă, la aceeaşi oră, erau oameni care beau şi ei şi mâncau. Dincolo de fereastră se întindea Moscova mută, întunecată şi flămândă. Tarabele ei erau pustii şi oamenii uitaseră că mai există pe lume vânat şi votcă.

Deci s-a văzut că numai viaţa care seamănă cu a celorlalţi şi se dizolvă fără urmă în modul de a trăi a celor mulţi este viaţa cea adevărată, că fericirea de unul singur nu înseamnă fericire, aşa că raţa şi spirtul care par unicele în tot oraşul nu sunt deloc nici raţă, nici spirt. Această constatare îl mâhnea cel mai mult.

Nici oaspeţii nu erau în măsură să-l îndemne spre meditaţii optimiste. Gordon fusese interesant atâta timp cât gândea greu şi se exprima melancolic şi şovăielnic. Fusese cel mai bun prieten al lui Iuri Andreevici. În gimnaziu, colegii îl iubeau.

Însă nu-i mai plăcea acum propria imagine şi începuse să introducă în ea retuşuri nepotrivite. Îşi luase inima în dinţi, o făcea pe chefliul, istorisea mereu câte ceva cu pretenţii de inteligenţă şi spunea mereu „nostim”, „amuzant”, cuvinte care nu făceau parte din vocabularul lui, pentru că niciodată Gordon nu considerase viaţa drept un simplu amuzament.

Înainte de venirea lui Dudorov, le povestise istoria hazlie, după părerea lui, a căsătoriei acestuia. Deşi toţi colegii cunoşteau această tărăşenie, Iuri Andreevici nu o ştia.

Dudorov fusese căsătorit cam un an, după care divorţase. Hazul aproape incredibil era însă cu totul altul.

Dudorov fusese luat din greşeală la armată. În timpul cât îşi făcea serviciul militar şi se cerceta cazul lui, cele mai multe corvezi le primea ca pedeapsă pentru că era un gură-cască şi nu saluta superiorii pe stradă. După ce fusese demobilizat, mult timp, văzând câte un ofiţer, mâna lui sălta mereu în sus, ochii i se împăienjeneau şi pretutindeni vedea epoleţi.

În această perioadă făcea totul pe dos, călca în strâchini şi

făcea prostie după prostie. Chiar în timpul acesta, se zice că într-o gară fluvială de pe Volga făcuse cunoştinţă cu două fete, care aşteptau acelaşi vapor şi, cică din zăpăceala produsă de forfota militarilor şi de reminiscenţele salutului lui ostăşesc, se îndrăgostise în grabă de cea mai mică şi-o ceruse în căsătorie. „Nu-i aşa că-i amuzant?", întrebă Gordon. Dar fusese nevoit să curme istorisirea, căci la uşă se auzi vocea eroului acesteia. În camera intrase Dudorov.

Acesta se schimbase în sens invers. Fostul fluieră-vânt, instabil şi zănatec se transformase într-un savant sobru.

Pe când era adolescent, după ce fusese exmatriculat din gimnaziu pentru complicitate la pregătirea evadării unui deţinut politic, câtva timp rătăcise prin diferite şcoli de artă, însă, în cele din urmă, ancorase la ţărmul clasic. Mai târziu decât amicii lui, Dudorov absolvise facultatea în timpul războiului şi fusese reţinut în universitate, ca lector la catedra de istorie rusă şi la cea de istorie universală. Pentru prima catedră scria ceva despre politica agrară a lui Ivan cel Groaznic, iar pentru cea de-a doua lucra la un studiu despre Saint-Just.

Despre toate acestea discuta acum, amabil, cu vocea înceată şi parcă gripată, privind visător într-un punct, neridicându-şi şi necoborându-şi privirile, aşa cum făcea la cursuri.

Spre sfârşitul serii, după ce dăduse buzna, cu invectivele ei, Şura Schlesinger şi toţi, destul de înfierbântaţi şi fără ea, vorbeau fără să se mai asculte unul pe altul, Innokenti, cu care Iuri Andreevici încă din timpul şcolii era la „dumneavoastră", îl întrebă de câteva ori:

– Aţi citit *Război şi Pace* şi *Flautul – şira spinării?*

Iuri Andreevici îi spusese de mult ce crede despre aceste scrieri, însă Dudorov nu-l auzise din pricina polemicii generale care se dezlănţuise şi, de aceea, după câteva minute, îl mai întrebă o dată:

– Aţi citit *Flautul – şira spinării* şi *Omul?*

– Păi, v-am răspuns, Innokenti. E vina dumneavoastră dacă nu aţi auzit. Bine, fie cum ziceţi dumneavoastră. Vă mai spun o dată. Maiakovski mi-a plăcut întotdeauna. E un fel de prelungire a lui Dostoievski. Sau, mai bine, poemele lui sunt lirica scrisă de cineva dintre tinerele personaje dostoievskiene răzvrătite, de felul lui Ippolit, Raskolnikov sau al eroului din *Adolescentul.* Ce forţă devoratoare a talentului! Şi cum spune el totul, odată pentru totdeauna, înverşunat şi direct! Şi mai presus de orice,

cu cât curaj aruncă el toate astea în obrazul societăţii şi chiar mai departe, în spaţiu!

Dar marea atracţie a serii fusese, desigur, unchiul Kolea. Antonina Aleksandrovna greşise spunând că Nikolai Nikolaevici e undeva la ţară. Se întorsese în ziua sosirii nepotului lui şi era în oraş. Iuri Andreevici se văzuse cu el de două sau de trei ori şi izbutise să vorbească pe săturate cu el, mirându-se în fel şi chip şi râzând împreună după pofta inimii.

Prima dată se văzuseră într-o seară cenuşie, posomorâtă. Din cer se cernea o burniţă fină, ca un praf de apă. Iuri Andreevici se dusese la hotelul unde locuia Nikolai Nikolaevici. Hotelurile nu mai primeau clienţi decât la insistenţa autorităţilor oraşului. Dar Nikolai Nikolaevici era cunoscut peste tot. Îşi păstrase vechile relaţii.

Hotelul semăna cu o casă de nebuni, părăsită de administraţie. Pustiul, haosul, puterea întâmplării domneau pe scări şi pe coridoare.

Din fereastra mare a camerei nemăturate se vedea piaţa mare şi pustie a acelor zile nebune, care te speria, de parcă ai fi văzut-o noaptea prin somn şi nu ţi s-ar fi aşternut acum în faţa ochilor de la fereastra hotelului.

A fost o întâlnire de neuitat, copleşitoare! Idolul copilăriei lui, magistrul ideilor lui adolescentine stătea iar în faţa lui, viu, în carne şi oase.

Pe Nikolai Nikolaevici îl prindeau foarte bine firele cărunte. Costumul larg, cumpărat din străinătate, îi venea bine. Pentru anii lui, arăta foarte tânăr şi chipeş.

Fireşte, era pus în umbră de grandoarea evenimentelor petrecute. Însă lui Iuri Andreevici nici nu-i trecea prin minte să-i aplice această unitate de măsură.

Îl uimi calmul lui Nikolai Nikolaevici, sângele lui rece, tonul glumeţ cu care vorbea pe marginea temelor politice. Stăpânirea lui de sine depăşea posibilităţile ruseşti contemporane. Această trăsătură specifică îl trăda pe omul venit din altă parte. Tocmai această detaşare sărea în ochi, părea demodată şi stânjenitoare.

Ah, nu aceste cugetări umpluseră de fapt primele ore ale revederii lor, nu ele îl făcuseră să se arunce unul în braţele celuilalt, să plângă şi, gâtuiţi de emoţie, să întrerupă cu pauze frecvente repeziciunea şi înfierbântarea primei discuţii.

Se întâlniseră două caractere creatoare, legate prin relaţii de familie şi, deşi se ridicaseră şi reînviaseră amintirile trecutului,

circumstanţe de altădată, prin care amândoi trecuseră în timpul lungii despărţiri, totuşi, de cum venea vorba de lucrurile importante, ştiute de oamenii creatori, imediat dispăreau toate legăturile rămânând doar ceea ce-i unea cu adevărat, dispăreau diferenţele dintre unchi şi nepot, dispărea diferenţa de vârstă şi nu rămânea decât înrudirea unei stihii cu alta, a unei energii cu alta, a unui principiu cu altul.

În ultimii zece ani, Nikolai Nikolaevici nu avusese prilejul să discute despre farmecul sentimentului de autor şi despre esenţa menirii creatoare cu un conlocutor atât de potrivit, ale cărui idei erau propriile lui idei. Pe de altă parte, nici Iuri Andreevici nu mai avusese ocazia să audă păreri atât de la obiect şi atât de însufleţitoare, ca analiza pe care i-o făcea unchiul.

Amândoi strigau mereu şi fugeau prin cameră, apucându-se de cap, uluiţi de precizia intuiţiilor ce le aparţineau amândurora, sau se duceau la fereastră şi băteau darabana în geam, cutremuraţi de evidenţa înţelegerii reciproce.

Aşa a fost la prima lor întâlnire, însă apoi doctorul îl văzuse pe Nikolai Nikolaevici în societate şi, printre oameni, acesta era altfel, schimbat, încât nu mai putea fi recunoscut.

Nikolai Nikolaevici se simţea musafir la Moscova şi nu dorea să se despartă de acest sentiment. Nu era deloc clar dacă pentru el „acasă” înseamnă la Petersburg sau în altă parte. Îl măgulea rolul de trăncănitor politic şi de seducător social. Poate că îşi închipuia că la Moscova se vor deschide saloane politice de felul celui creat la Paris de Madame Roland, înaintea Convenţiei.

Îşi vizita prietenele, femei bucuroase de oaspeţi, care locuiau pe străzile tihnite din Moscova, tachinându-le atât pe acestea, cât şi pe soţii lor pentru neducerea ideilor până la capăt, pentru opiniile înapoiate şi pentru obişnuinţa de a judeca superficial lucrurile. Epata acum cu erudiţia culeasă din ziare, la fel cum altădată se mândrea cu faptul că-i erau cunoscute cărţile şi textele renegate ale orficilor.

Se spunea că a lăsat în Elveţia o iubită tânără, treburi neterminate şi o carte aproape gata, că se va cufunda puţin în vârtejul rusesc şi apoi, dacă va izbuti să iasă nevătămat din bulboană, se va întoarce iarăşi în Alpii lui.

Era de partea bolşevicilor şi vorbea adeseori de doi eseri[1] de stânga, care îi împărtăşeau vederile: un ziarist, care semna cu

[1] *Eser* – membru al Partidului Socialist Revoluţionar (n.t.).

pseudonimul Miroşka Pomor, şi o publicistă, Silvia Coterie.

Aleksandr Aleksandrovici bombănea, dojenindu-l:

– Mi-e şi groază cât de jos aţi putut ajunge, Nikolai Nikolaevici! Cu toţi Miroşka ăştia. Ce groapă! Şi pe urmă această Lidia Pokori...

– Coterie, îl corectă Nikolai Nikolaevici. Şi Silvia.

– Totuna-i: Pokori, Coterie, un cuvânt nu schimbă nimic.

– Scuzaţi-mă că insist: o cheamă Coterie, repetă răbdător Nikolai Nikolaevici. Făcea schimb cu Aleksandr Aleksandrovici de asemenea discursuri:

– Care-i subiectul polemicii noastre? Mi-e şi ruşine să demonstrez asemenea adevăruri. E un simplu a.b.c. Marea masă populară a trăit timp de secole o viaţă imposibilă. Luaţi orice manual de istorie. Oricum s-ar fi numit, feudalism sau iobăgie, capitalism sau industrie, oricum nefirescul şi nedreptatea acestei ordini au fost de mult semnalate şi de mult este pregătită cotitura care va duce poporul spre lumină şi va pune toate lucrurile la locul lor.

Ştiţi că nu-i de niciun folos cârpirea, pe ici, pe colo, a vechiului, este nevoie de o schimbare din temelii. Poate că această schimbare va avea drept consecinţă dărâmarea clădirii. Ei, şi ce-i cu asta? Pentru simplul fapt că e îngrozitor, nu trebuia să credem că aşa ceva nu se poate întâmplă. E o chestiune de timp. Ce contraargumente aveţi?

– E, păi nu ăsta-i subiectul discuţiei. Despre asta vorbeam? Eu ce zic? se supăra Aleksandr Aleksandrovici şi polemica se relansa.

– Aceşti Poppuri şi Miroşka ai dumneavoastră sunt oameni fără conştiinţă. Una zic şi alta fac. Şi apoi, unde-i logica în toate astea? Nu-i nicio concordanţă. Da, da, aveţi răbdare, vă arăt imediat.

Şi se apuca să caute cine ştie ce revistă cu un articol contradictoriu, trăgând şi împingând cu zgomot sertarele de la birou, folosind toată această agitaţie zgomotoasă ca să-şi sporească elocinţa.

Lui Aleksandr Aleksandrovici îi plăcea să fie deranjat de ceva în timp ce vorbea, pentru ca aceste piedici să-i justifice pauzele de bolboroseli, cu „e”-uri şi „î”-uri prelungite. Elocinţa îi revenea atunci când căuta ceva pierdut, de exemplu, atunci când voia să-şi pună şi celălalt galoş în semiîntunericul holului de la intrare sau atunci când, cu prosopul pe umăr, stătea în uşa

băii. Momente potrivite erau şi cele când întindea peste masă o tavă grea sau când turna vin în paharele musafirilor.

Iuri Andreevici îl asculta cu încântare pe socrul său. Adora pronunţia de moscovit get-beget, atât de familiară, rostirea cântată a cuvintelor, cu graseiere moale, aproape ca un tors de pisică atât de specifică lui Gromeko.

Buza de sus a lui Aleksandr Aleksandrovici, cu o mustăcioară scurtă, ieşea puţin deasupra buzei de jos. La fel, şi papionul i se reliefa pe piept. Între buză şi papion era ceva comun, care-i conferea lui Aleksandr Aleksandrovici un aer înduioşător, credul, infantil.

Noaptea târziu, aproape de plecarea musafirilor, apăruse Şura Schlesinger. Venea direct de la o şedinţă şi era îmbrăcată într-o jachetă, cu o şapcă de muncitor pe cap. Cu paşi apăsaţi intrase în cameră, dădu mâna cu toţi şi, din mers, începu să le aducă tuturor reproşuri şi acuzaţii.

– Salut, Tonia. Salut, Sanecika. Fiţi de-acord că aţi făcut o porcărie. De la toţi aud că a venit, toată Moscova vorbeşte de asta, dar sunt ultima care află de la voi. Naiba să vă ia. Probabil că nu merit. Unde-i mult aşteptatul? Lăsaţi-mă să trec. Nu-l mai ascundeţi. Ei, salut! Bravo, bravo! Am citit. Nu pricep nimic, dar e genial. Se vede imediat. Bună seara, Nikolai Nikolaevici. Iurocika, acuşi mă întorc la tine. Am cu tine mult, mult de discutat. Bună seara, tineri domni. A, şi tu eşti aici, Gogocika? Mănânci, calule, ovăz, nu-i aşa?

Ultima exclamaţie îl privea pe Gogocika, o rudă cam de-a şaptea spiţă de la căruţa familiei Gromeko. Acest Gogocika era un adept înverşunat al oricărei puteri în ascensiune şi ai casei, pentru că era prost şi gata mereu să râdă, îl porecliseră Rechinul; iar înălţimea şi subţirimea lui îl procopsiseră cu încă o poreclă: Tenie.

– Aha, beţi şi mâncaţi? Acum vă ajung din urmă. Ah, domnilor, domnilor. Nu ştiţi nimic, nimic n-aţi văzut! Câte se întâmplă pe lume! Ce lucruri se înfăptuiesc! Ia mergeţi la un miting adevărat, cu soldaţi neinventaţi, cu muncitori neinventaţi, care să nu fie din cărţi! Ia să-ncercaţi să piuiţi acolo ceva despre războiul până la victoria finală! V-ar arăta ei victorie finală. Am ascultat acum un marinar! Iuri, ţi-ai fi ieşit din minţi! Ce pasiune! Ce om dintr-o bucată!

Şura era întreruptă mereu. Toţi urlau, care hăis, care cea. Femeia se aşeză lângă Iuri Andreevici, îl luă de mână şi,

apropiindu-şi faţa de el ca să acopere vacarmul celorlalţi, îi scanda la ureche, ca într-un megafon:

– Să mergi o dată cu mine, Iurocika. O să-ţi arăt oameni adevăraţi. Tu, precum Anteu, trebuie să atingi pământul. Ce te holbezi la mine? Mi se pare că te uimesc, nu-i aşa? Nu ştii că-s cal bătrân de luptă, că am făcut parte din gruparea lui Bestujev? Ştiu ce-nseamnă un arest preventiv, am luptat pe baricade. Fireşte! Dar tu ce credeai? O, nu cunoaştem poporul! Acum am venit de-acolo, din mijlocul lui. Organizez pentru ei o bibliotecă.

Băuse deja şi se ameţise. Dar şi lui Iuri Andreevici îi vâjâia capul. Nici nu băgă de seamă cum s-a făcut că Şura Schlesinger ajunsese într-un colţ al camerei, iar el în altul, în capul mesei. Stătea în picioare şi, după toate aparenţele, mai presus chiar decât propriile lui aşteptări, vorbea. Nu reuşi să facă prea repede linişte.

– Domnilor... Vreau... Mişa! Gogocika!... Ce să le fac, Tonia, dacă nu mă ascultă? Domnilor, lăsaţi-mă să vă spun două cuvinte. Se apropie ceva nemaiauzit, nemaiîntâlnit. Înainte ca această avalanşă să ajungă la noi, iată ce vă doresc. Când se va porni, dea Domnul să nu ne îndepărtăm unii de alţii şi să nu ne pierdem sufletele. Gogocika, ai să strigi „ura” la urmă. N-am terminat. Terminaţi-o cu discuţiile prin colţuri şi ascultaţi-mă cu atenţie.

După doi ani de război, poporul s-a convins că, mai devreme sau mai târziu, trebuie să dispară graniţa dintre front şi spatele frontului, o mare de sânge va năvăli şi asupra celor ce stau deoparte, şi asupra celor din tranşee. Revoluţia este această revărsare.

În decursul ei ni se va părea, ca la război, că viaţa s-a sfârşit, că nu mai există nimic personal, că nimic nu se mai petrece pe lume, că oamenii doar ucid şi mor şi, dacă vom trăi până când vor apărea însemnări şi memorii despre acele timpuri, citind aceste amintiri, ne vom convinge că, în cinci sau în zece ani, am trecut prin mai multe decât alţii într-un secol întreg.

Nu ştiu dacă poporul se va ridica singur şi va înainta ca un zid sau dacă acest lucru se va face în numele lui. Un eveniment atât de urieşesc nu are nevoie de demonstraţie dramatică. Voi crede în el şi fără demonstraţie. E o meschinărie să încercăm explicaţia evenimentelor ciclonice. Nu au explicaţii. Numai certurile domestice au geneză şi, după ce soţii se trag unul pe altul de păr şi sparg toate vasele, nu-şi mai dau seama care din

ei a început primul. Însă tot ce e cu adevărat măreţ nu are început, cum nici universul nu are. Aşa ceva este prezent fără apariţie, ca şi cum ar fi existat întotdeauna sau s-ar fi prăvălit din cer.

Şi eu cred că Rusiei îi e hărăzit să devină prima împărăţie a socialismului, de la începutul lumii şi până astăzi. Când se va întâmpla acest lucru, ne va buimăci pentru multă vreme şi, venindu-ne în fire, nu ne vom recăpăta memoria pierdută. Vom uita o parte din trecut şi nu-i vom da explicaţii inexistentului din trecutul nostru. Prezentul ne va înconjura şi ni se va părea la fel de firesc ca o pădure la orizont sau ca un nor de deasupra capului. Noua ordine ne va înconjura din toate părţile. Şi nu va mai fi nimic altceva.

Mai vorbi câteva lucruri şi între timp se trezi din beţie. Dar tot auzea cu greutate ce se vorbea împrejurul lui şi răspundea la nimereală. Vedea că toţi îşi manifestă iubirea faţă de el, însă nu izbutea să se debaraseze de tristeţea care îl sâcâia. Aşa că spuse:

– Mulţumesc, mulţumesc. Vă văd sentimentele. Nu le merit. Dar nu trebuie să iubim cu atâta spirit de prevedere, cu atâta grabă, fiindu-ne parcă teamă ca nu cumva să fim nevoiţi să iubim mai intens pe urmă.

Oaspeţii se împrăştiară. De oboseală, toţi erau traşi la faţă. Din pricina căscatului care le descleşta şi le încleşta fălcile, semănau toţi cu nişte cai.

După ce plecară toţi, traseră perdeaua de la fereastră. Deschiseră fereastra larg. Se arătară zorii gălbui, cerul umed cu nori murdari, pământii, zgrunţuroşi.

– Se pare că a fost furtună în timp ce noi am flecărit, zise cineva.

– Era cât pe ce să mă prindă ploaia când am venit. Am fugit ca să nu mă ude, confirmă Şura Schlesinger.

Strada pustie şi întunecată răsuna de zgomotul picurilor care cădeau de pe frunzele copacilor, amestecându-se cu ciripitul insistent al vrăbiilor ude.

Se rostogoli un tunet, de parcă cineva ar fi brăzdat dintr-o dată tot cerul. Apoi se auziră patru bubuituri puternice, întârziate, de parcă ar fi fost aruncaţi afară nişte cartofi mustoşi din ţărâna afânată, întoarsă cu lopata. Tunetul curăţă spaţiul plin de fum al camerei. Deodată, ca nişte elemenţi electrici, începuseră să fie sesizabile toate părţile componente ale

existenţei, aerul şi apa, dorinţa de bucurie, pământul şi cerul.

Stradela se umplu de gălăgia musafirilor care plecau. Continuau să discute cu glas tare, la fel cum se contraziseseră în casă. Vocile se îndepărtară, se stinseră treptat şi nu se mai auziră.

– E târziu, spuse Iuri Andreevici. Hai la culcare. Dintre toţi oamenii de pe lumea asta, numai pe tine te iubesc şi pe tatăl tău.

5

Trecuse luna august, septembrie era pe sfârşite. Inevitabilul bătea la uşă. Se apropia iarna şi, în lumea oamenilor, pe buzele tuturor, era ceva ce semăna cu hibernarea de peste iarnă, ceva inexorabil, care plutea în aer.

Trebuie făcute rezerve de lemne şi mâncare pentru zilele cu geruri. Însă în zilele triumfului materialismului, materia se transformase într-o simplă noţiune, hrana şi lemnele fuseseră înlocuite de problema alimentaţiei şi a aprovizionării cu combustibil.

Locuitorii oraşelor erau neajutoraţi ca nişte copii faţă în faţă cu necunoscutul, care răsturna în drumul lui orice obişnuinţă şi lăsa în urmă devastări, deşi era copilul oraşului şi creaţia orăşenilor.

Oamenii încercau să se amăgească cu vorbăria. Cotidianul încă mai şontâcăia, încă se mai bălăcea, încă se mai târa şchiopătând din vechea obişnuinţă. Însă doctorul vedea viaţa în adevărata ei lumină. Nu putea să-i scape sentinţa care i se dăduse. Se considera pe sine, ca şi mediul său, condamnat. Urmau încercări grele, poate chiar moartea. Zilele nenumărate, care le mai rămăseseră, se împuţinau văzând cu ochii.

Şi-ar fi pierdut minţile, dacă n-ar fi fost mărunţişurile casnice, munca şi grijile. Soţia, copilul, nevoia de a face rost de bani erau salvarea lui umilă şi de toate zilele, la care se adăugau caruselul zilelor, slujba, vizitele la bolnavi.

Înţelegea că nu e decât un pigmeu în faţa monstruosului colos al viitorului, se temea de el, iubea acest viitor şi se mândrea în taină cu el şi, pentru ultima dată, ca la un bun-rămas, cu ochii lacomi ai inspiraţiei, privea norii şi copacii, oamenii care treceau pe stradă, privea marele oraş rusesc, care-şi biruia cu greu nenorocirea şi era gata să se jertfească pentru

ca totul să fie mai bine, dar nu era în puterea lui să facă nimic.

Acest cer şi oamenii aceştia cel mai adesea îi vedea din mijlocul străzii, atunci când traversa Arbatul pe lângă farmacia Societăţii Medicilor Ruşi, la intersecţia cu strada Starokoniuşennaia.

Îşi reluase serviciul la vechiul lui spital. Din inerţie, acesta purta tot numele „Înălţarea Crucii", deşi comunitatea cu acest nume fusese dizolvată. Însă nu i se inventase încă o denumire corespunzătoare.

În spital începuse deja diferenţierea. Moderaţilor, a căror obtuzitate îl enerva pe doctor, li se părea periculos; iar celor înaintaţi politic li se părea insuficient de roşu. Aşa că nu nimerise în nicio tabără, nu era nici pe jos, nici în căruţă.

La spital, pe lângă obligaţiile directe, directorul îl însărcinase cu evidenţa statistică generală. Îi treceau prin mâini maldăre de chestionare, formulare şi situaţii de toate felurile. Mortalitatea, morbiditatea, situaţia materială a personalului, nivelul conştiinţei lor cetăţeneşti şi gradul de participare la alegeri, lipsurile în aprovizionarea cu combustibil, alimente, medicamente – de toate acestea era interesată Direcţia Centrală de Statistică care cerea răspunsuri punct cu punct.

De toate aceste hârţogării doctorul se ocupa stând la vechea sa masă de lângă fereastra din camera medicilor. Teancuri de formulare de toate formele şi modelele zăceau în faţa lui, împinse spre marginea mesei. Câteodată, în răstimpuri, pe lângă notele periodice pentru lucrările lui de medicină, scria aici *Jocul de-a oamenii,* un jurnal posomorât al acelor zile, alcătuit din proză, versuri şi de toate pentru toţi, sugerat de ideea că o jumătate din oameni au încetat a mai fi ei înşişi şi nici ei nu ştiu ce rol joacă.

Camera medicilor, luminoasă, însorită, cu pereţii albi, era inundată de strălucirea crem a soarelui toamnei aurii, când înfrumuseţează zilele de după Adormirea Maicii Domnului, când dimineaţa se fac simţite primele îngheţuri şi, în peisajul pestriţ şi viu colorat al dumbrăvilor cu frunza rărită, coboară din zbor piţigoii şi coţofenele iernii. În asemenea zile cerul se ridică sus de tot şi, prin spaţiul transparent dintre el şi pământ, răzbate dinspre nord o limpezime de gheaţă, albastru-închis la culoare. Creşte vizibilitatea şi audibilitatea tuturor lucrurilor de pe lume. Distanţele transmit sunetul în sonoritatea lui congelată, clar şi izolat. Depărtările se curăţă, ca şi cum şi-ar fi dezvăluit

priveliştea toată viaţa pentru mulţi ani înainte. Această rarefiere n-ar fi putut fi suportată dacă nu ar fi fost de scurtă durată şi dacă nu ar fi început spre sfârşitul zilei scurte de toamnă, în pragul amurgului timpuriu.

O astfel de lumină dăinuia acum în camera medicilor, lumina soarelui de toamnă coborât devreme spre asfinţit, mustoasă, sticloasă şi apoasă, ca un măr pârguit.

Doctorul şedea la masă, muia peniţa în cerneală, cădea pe gânduri şi scria. Iar pe lângă ferestrele mari ale încăperii treceau în zbor păsări nezgomotoase, aruncând înăuntru umbre line, care acopereau mâinile în mişcare ale doctorului, masa cu formulare, duşumeaua şi pereţii, după care dispăreau la fel de neauzite.

– Se scutură arţarul, spuse prozectorul intrând. Fusese cândva un bărbat corpolent, care slăbise atât de mult, încât atârna pielea pe el. L-au udat ploile, l-au zgâlţâit vânturile şi tot nu l-au putut birui. O singură dimineaţă cu îngheţ l-a dat gata!

Doctorul îşi ridică privirea. Într-adevăr, păsările misterioase care zburau prin dreptul ferestrei erau frunzele roşii de arţar, care planau lin prin aer şi, ca nişte stele portocalii, arcuite, aterizau departe de copaci, pe iarba gazonului.

– V-aţi chituit ferestrele? întrebă prozectorul.

– Nu, îi răspunse Iuri Andreevici şi continuă să scrie.

– De ce? E timpul.

Cufundat în lucrul lui, Iuri Andreevici nu-i răspunse.

– Eh, nu-i aici Tarasiuk, continuă prozectorul. Avea mâini de aur. Repara cizme, ceasuri. Se pricepea la toate. Şi făcea rost de orice. Însă ar cam fi timpul să le chituiţi. Trebuie s-o faceţi singur.

– N-am chit.

– Preparaţi-vi-l singur. Vă dau reţeta. Şi prozectorul îi explică modul cum se face chitul din ulei de in fiert şi cretă. Ei, vă las. Văd că vă deranjez.

Se duse la cealaltă fereastră şi-şi făcu de lucru cu flacoanele şi preparatele lui. Începuse să se întunece. Peste câteva clipe spuse:

– Vă stricaţi ochii. E întuneric. Şi lumină nu ni se dă. Duceţi-vă acasă.

– Mai lucrez puţin. Vreo douăzeci de minute.

– Soţia lui e infirmieră aici.

– A cui?

– A lui Tarasiuk.

– Ştiu.

– Dumnezeu mai ştie pe unde mai umblă omul ăsta. Cutreieră tot pământul. Astă-vară a venit de două ori să ne vadă. A trecut pe la spital. Acum e undeva la ţară. Pune bazele noului mod de viaţă. E unul dintre soldaţii bolşevici pe care îi vedeţi pe bulevarde şi în trenuri. Şi vreţi să aflaţi secretul? De exemplu, pe al lui Tarasiuk? Ascultaţi. E un om cu mâini de aur. Nu face nimic rău. De orice s-ar apuca, are spor. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi pe front. A studiat războiul, ca pe oricare altă meserie. S-a dovedit a fi un ţintaş de înaltă clasă. Trăgea din tranşee, în secret. Ochiul, mâna clasa întâi! Toate decoraţiile nu le-a primit pentru curaj, ci pentru că a ştiut să lupte fără să greşească ţinta. Asta-i. De orice s-ar apuca, se pasionează. A îndrăgit şi milităria. A văzut că arma e o putere şi nu s-a mai despărţit de ea. A vrut să devină el însuşi o putere. Omul înarmat nu mai e un om ca toţi ceilalţi. Pe vremuri, inşi ca el părăseau oastea ţarilor şi se făceau tâlhari. Ia încercaţi acum să-i luaţi arma. Şi deodată aude chemarea. „Întoarceţi baionetele!” şi aşa mai departe. El a întors-o. Asta-i toată povestea. Şi tot marxismul.

– Da, marxismul cel mai veritabil, din viaţă. Dar dumneavoastră ce vă închipuiaţi?

Prozectorul se duse la pervazul său, se aplecă deasupra eprubetelor. Apoi întrebă:

– Ei, cum a fost cu sobarul?

– Mulţumesc că mi l-aţi recomandat. Un om foarte interesant. Vreo oră am discutat despre Hegel şi Benedetto Croce.

– Păi, cum altfel! E doctor în filosofie la Universitatea din Heidelberg. Dar godinul?

– N-am cuvinte.

– Scoate fum?

– Numai necazuri am cu el.

– O fi pus rău burlanul. Trebuie băgat prin sobă din cameră, iar el l-o fi scos pe fereastră.

– Nu, l-a pus bine în soba de teracotă. Dar scoate fum.

– Înseamnă că nu a nimerit coşul de fum, l-a scos prin canalul de ventilaţie. Eh, păcat că nu-i aici Tarasiuk! Dar trebuie să aveţi răbdare. Nici Moscova nu s-a construit într-o singură zi. Să faci focul în sobă nu-i totuna cu a cânta la pian. Trebuie să înveţi. Aţi făcut rost de lemne?

– De unde să le iau?

– O să vi-l trimit pe paznicul bisericii. E hoţ de lemne. Fură garduri şi le vinde ca lemne de foc. Vă previn că trebuie să vă târguiţi cu el, cere mult. Sau, mai bine, v-o trimit pe baba de la dezinsecţie.

Coborâră în vestibul, se îmbrăcară şi ieşiră în stradă.

– Ce să fac cu baba? întrebă doctorul. N-avem ploşniţe.

– Parcă de ploşniţe-i vorba? Na-ţi-o bună că ţi-am dres-o! Nu de ploşniţe-i vorba, ci de lemne. Baba asta a pus la punct o afacere pe picior mare. Cumpără case şi acareturi din bârne. E o furnizoare foarte serioasă. Aveţi grijă să nu vă împiedicaţi în bezna asta. Altădată puteam merge legat la ochi prin raionul ăsta. Ştiam fiecare pietricică, doar aici m-am născut. Însă după ce lumea a început să distrugă gardurile, nu mai recunosc nimic, nici cu ochii deschişi, parcă aş umbla printr-un oraş străin, în schimb ce colţuri au ieşit la iveală! Căsuţe în stil Empire, înconjurate de tufişuri, mese rotunde în grădini, bănci pe jumătate putrede. Zilele astea treceam pe lângă un maidan, la intersecţia a trei stradele. Văd o babă de vreo sută de ani scormonind pământul cu toiagul. „Să-ţi ajute Dumnezeu, bunico! îi zic. Cauţi viermi, vrei să mergi la pescuit?” Fireşte că glumeam. Iar ea îmi răspunde cât se poate de serios: „Nu, nici gând, neicuşorule. Caut ciuperci”. Şi într-adevăr acum în oraş e ca în pădure. Miroase a frunze putrede, a ciuperci.

– Ştiu locul ăsta. E între străzile Serebriannaia şi Molceanovka, nu-i aşa? Acolo mi se întâmplă, din treacăt, felurite lucruri neaşteptate. Ba întâlnesc pe câte cineva, pe care nu l-am mai văzut de douăzeci de ani, ba găsesc ceva. Se spune că mişună tâlharii. Nici nu-i de-a mirării. E un loc de trecere. E o reţea întreagă de cărări spre speluncile din piaţa Smolensk. Îţi iau banii, te dezbracă şi fiu-fiu, pune-le hoţilor sare pe coadă.

– Da, şi felinarele sunt chioare. Nu degeaba vânătăilor de sub ochi li se spune felinare. Chiar că te poţi pomeni pocnit în moalele capului.

6

Într-adevăr, în locul acela doctorul avusese parte de felurite întâmplări. Toamna târziu, cu puţin timp înainte de luptele din octombrie, într-o seară rece şi întunecoasă, se împiedicase aici de un om, care zăcea fără cunoştinţă de-a latul trotuarului. Cu

mâinile desfăcute în lături şi cu capul sprijinit de rădăcina unui stâlp, omul era lungit cu picioarele în stradă. Din când în când gemea uşor. Ca răspuns la întrebările doctorului, care încerca să-l facă să-şi vină în fire, acesta bolborosise nişte vorbe incoerente şi îşi pierduse iarăşi cunoştinţa. Capul îi era spart şi plin de sânge, însă, la o examinare sumară, oasele craniului păreau întregi. Insul fusese cu siguranţă victima unui jaf înarmat. „Geanta, geanta", şoptise el de două ori sau de trei ori.

De la cea mai apropiată farmacie de pe Arbat, doctorul telefonase la spitalul „Înălţarea Crucii", chemându-l pe vizitiu cu căruţa, şi îl transportase pe necunoscut la spital.

Acesta se dovedise un om politic important. Doctorul îl tratã şi astfel câştigă pentru mulţi ani un protector, care l-a scutit apoi de alte necazuri, în acele vremuri de suspiciuni şi temeri.

7

Era într-o duminică. Doctorul nu trebuia să meargă la serviciu. Era liber. În casa de pe strada Sivţev se stabiliseră pentru iarnă, conform planului Antoninei Aleksandrovna, în trei camere.

Era o zi rece şi vântoasă, cu nori prevestitori de ninsoare, foarte întunecoasă.

Aprinseră focul de dimineaţă. Godinul începu să scoată fum. Antonina Aleksandrovna, care nu se pricepea deloc la făcutul focului, îi dădea nişte sfaturi inutile şi lipsite de noimă Niuşei, care se lupta cu lemnele ude. Doctorul, care văzuse astfel de sobe şi ştia ce trebuie făcut, încerca să se amestece, dar soţia îl lua de umeri şi-l dădea afară din cameră, spunându-i:

– Du-te în camera ta. Când şi-aşa sunt ameţită şi toate merg anapoda, mereu te-amesteci cu observaţiile tale. Nu vezi că torni gaz peste foc?

– O, Tonecika, ar fi grozav dacă am avea gaz: lemnele s-ar aprinde imediat. Nenorocirea-i că nu văd nici gaz, nici foc.

– Nu-i cazul să faci calambururi. Ştii, există momente când n-ai chef de ele.

Necazul cu soba le strică planurile pentru toată duminica. Sperau cu toţii să-şi termine treburile înainte de lăsarea întunericului, să fie liberi toată seara, însă acum trebuiau să renunţe. Prânzul întârzia, cineva voia să se spele pe cap cu apă fierbinte, alţii aveau alte intenţii, dar erau prea puţine şanse să

le poată face pe toate.

Curând fumul deveni atât de gros, încât nu se mai putea respira. Vântul puternic împingea fumul înapoi în cameră, umplând-o cu un nor de funingine, ce părea un monstru din basme în mijlocul unui codru adânc.

Iuri Andreevici îi alungă pe toţi prin camerele vecine şi deschise fereastra. Scoase din godin jumătate din lemne, iar între celelalte făcu o cărăruie din surcele şi găteje de mesteacăn.

Prin fereastra deschisă pătrunse un val de aer proaspăt. Perdeaua începu să tremure şi se ridică în sus. De pe masă zburară câteva hârtii. Vântul trânti o uşă îndepărtată şi, rostogolindu-se prin colţuri, începu să fugărească resturile de fum, ca şi cum ar fi fost o pisică ce fuge după un şoarece.

Lemnele porniră să ardă şi să trosnească. Godinul duduia de flăcări, înroşindu-şi tabla din loc în loc. Fumul din cameră se rări şi dispăru de tot.

În cameră pătrunse mai multă lumină. Începură să plângă ferestrele pe care Iuri Andreevici le chituise nu demult, aşa cum îl învăţase prozectorul. Se simţea din plin mirosul gras al chitului. De la lemnele care se uscau lângă godin venea un iz acrişor de coajă de brad, care-ţi înţepa nările, şi un miros de plop parfumat ca apa de toaletă.

În acest timp, la fel de impetuos ca vântul năpustit pe fereastră, intră Nikolai Nikolaevici, comunicându-i:

– Sunt lupte de stradă. Se luptă cadeţii, care sunt de partea Guvernului Provizoriu, cu soldaţii garnizoanei, care-i susţin pe bolşevici. S-au încăierat peste tot, insurecţia are focare nenumărate. Venind spre voi, de două sau de trei ori, era s-o păţesc, o dată la colţul străzii Bolşaia Dmitrovka şi o dată lângă Poarta Nikitski. Nu se mai poate veni de-a dreptul, aşa că a trebuit să ocolesc. Hai, Iura! Îmbracă-te şi să mergem! Asta trebuie s-o vedem. Asta-i istoria. Nu se întâmplă decât o dată în viaţă.

Însă a mai flecărit vreo două ore, apoi au luat prânzul şi, când se hotărî să plece acasă luându-l cu el şi pe doctor, veni Gordon. Acesta dădu buzna în casă la fel de impetuos ca şi Nikolai Nikolaevici, cu aceleaşi veşti.

Însă între timp evenimentele evoluaseră. Apăruseră noi amănunte. Gordon le spuse că împuşcăturile s-au înteţit şi că au apărut deja morţi, dintre trecătorii loviţi de gloanţele rătăcite.

Din cuvintele lui reieşea că în oraş fusese întreruptă circulaţia. Printr-o minune, reuşise să străbată până în strada lor, dar drumul înapoi îi fusese tăiat.

Nikolai Nikolaevici nu vru să asculte şi încercă să-şi scoată nasul în stradă, însă peste câteva clipe se întoarse. Spuse că nu poate ieşi din strada lor, că şuieră gloanţele peste tot, desprinzând de la colţurile casei aşchii de cărămidă şi tencuială. Nu se vede ţipenie de om, comunicarea pe trotuar e oprită.

În aceste zile micul Saşa răcise.

– De-o sută de ori v-am spus să nu ţineţi copilul lângă soba încălzită, se supără Iuri Andreevici. E mult mai bine să-i fie prea frig decât prea cald.

Pe Saşa îl durea gâtul şi avea febră mare. Copilul simţea o spaimă supranaturală, mistică faţă de greaţă şi vărsături, a căror apropiere i se năzărea clipă de clipă.

Împingea mâna lui Iuri Andreevici, nu-l lăsa să-i bage laringoscopul în gât, încleşta gura, ţipa şi se sufoca. Niciun fel de argumente şi ameninţări nu acţionau asupra lui. Deodată, din neatenţie, Saşa căscă lung şi dulce, lucru de care doctorul profită, băgându-i fulgerător în gură o linguriţă cu care îi apăsă limba, astfel încât îi văzu laringele roşu şi amigdalele umflate, cu pete albe pe ele. Mai ales petele îl îngrijorară pe Iuri Andreevici. Puţin mai târziu, printr-o manevră similară, doctorul reuşi să-i ia o probă din gât. Avea microscop acasă şi, cum-necum, făcu singur analiza. Din fericire, nu era difterie. Însă în a treia noapte, Saşa avu un atac de laringită nervoasă. Copilul ardea tot şi se sufoca. Iuri Andreevici era disperat că nu-i putea alina durerile. Antoninei Aleksandrovna i se părea că băiatul moare. Îl luau în braţe, îl purtau prin cameră şi copilului i se făcea mai bine.

Trebuia să facă rost de lapte, de apă minerală sau gazoasă ca să-i potolească setea. Dar luptele de stradă atinseseră apogeul. Împuşcăturile şi bubuiturile de tun nu încetau nicio clipă. Chiar dacă, riscându-şi viaţa, Iuri Andreevici şi-ar fi luat inima în dinţi şi ar fi trecut de zona luptelor, nici dincolo de linia de foc n-ar fi găsit ţipenie de om, pentru că oraşul încetase să mai trăiască până la lămurirea definitivă a situaţiei.

Însă situaţia era deja clară. De pretutindeni se auzeau veşti cum că muncitorii câştigă teren. Mai luptau doar trupe de cadeţi, izolate unele de altele, care pierduseră legătura cu comanda lor.

Raionul Sivţev intra în zona de acţiune a unităţilor ostăşeşti care presau centrul dinspre strada Dorogomilov. Soldaţii veniţi de pe frontul cu nemţii şi muncitorii, mai mult nişte adolescenţi, care stăteau într-o tranşee săpată în mijlocul străzii, îi cunoşteau de-acum pe locatarii clădirilor din jur şi, ca nişte buni vecini, glumeau cu cei care se iţeau peste porţi sau ieşeau în stradă. În această parte a oraşului circulaţia fu reluată.

Atunci plecară din prizonieratul lor de trei zile Gordon şi Nikolai Nikolaevici, care în tot acest timp rămăseseră la familia Jivago. Iuri Andreevici se bucurase de prezenţa lor în zilele grele pentru el, când Saşa fusese bolnav, iar Antonina Aleksandrovna le ierta harababura pe care musafirii o adăugau talmeş-balmeşului general. Însă amândoi, drept mulţumire pentru ospitalitate, se simţeau obligaţi să le facă gazdelor fără încetare conversaţie, iar Iuri Andreevici obosise atât de mult după trei zile de flecăreală, încât fu bucuros să se despartă de ei.

8

Aflară că oaspeţii au ajuns cu bine pe la casele lor, deşi chiar cu prilejul acestei verificări descoperiră că veştile despre încetarea ostilităţilor erau premature. În unele locuri încă se mai purtau lupte, prin unele cartiere nu se putea trece, iar doctorul nu avea cum să ajungă la spitalul lui, de care i se făcuse dor şi unde, în sertarul biroului din sala medicilor, îl aşteptau *Jocul* şi notele lui savante.

Doar în interiorul unei zone restrânse oamenii ieşeau dimineaţa, la mică distanţă de casă, după pâine, oprindu-i pe cei care veneau cu sticle de lapte, strângându-se ciorchine în jurul lor şi întrebându-i de unde l-au cumpărat.

Din când în când, schimburile de focuri se împânzeau în tot oraşul, împrăştiind din nou spectatorii. Toţi îşi dădeau seama că între tabere au loc tratative, a căror evoluţie pozitivă sau negativă se reflectă în duelul de artilerie când mai intens, când mai slab.

Odată, pe la sfârşitul lui octombrie, după stilul vechi, pe la ora zece seara, Iuri Andreevici mergea repede pe stradă, îndreptându-se, fără un motiv special, spre un coleg de serviciu care locuia prin apropiere. Locurile prin care trecea, de obicei aglomerate, acum erau foarte puţin circulate. Nu întâlnea decât

puţini trecători.

Iuri Andreevici mergea repede. Se cernea din cer prima ninsoare rară, însoţită de un vânt din ce în ce mai puternic, care, văzând cu ochii, se transforma într-un adevărat viscol.

Iuri Andreevici dădea colţ după colţ şi pierduse şirul curbelor făcute, când deodată ninsoarea se înteţi şi se porni viforniţa, acea viforniţă care în câmp deschis se aşterne ţiuind pe pământ, iar în oraş se zbate prin fundacuri, de parcă s-ar fi rătăcit.

Ceva asemănător avea loc şi în lumea spirituală, şi în cea fizică, aproape şi departe, pe pământ şi în văzduh. În depărtare, ca nişte insuliţe, răsunau ultimele salve ale rezistenţei înăbuşite. Undeva la orizont, ca nişte băşici uriaşe, se înălţau şi se spărgeau flăcările incendiilor pe cale de a fi stinse. Şi tot asemenea inele şi găuri fugărea şi împletea viscolul, fumegând sub picioarele lui Iuri Andreevici, pe caldarâmul umed şi pe trotuare.

La o intersecţie, strigând „Ultimele ştiri!”, îl ajunse din urmă un băiat, care fugea, ducând sub braţ un teanc voluminos de ziare abia ieşite de la tipografie.

– Păstrează restul, îi spuse doctorul.

Băiatul dezlipi cu greu din vraf o foaie umedă, i-o întinse doctorului şi dispăru în viscol, la fel de fulgerător cum apăruse.

Doctorul se apropie de un felinar de stradă ca să citească pe loc lucrurile cele mai importante.

Ediţia specială, tipărită numai pe o parte, conţinea un comunicat guvernamental din Petersburg, cu privire la formarea Sovietului de Comisari ai Poporului, la instaurarea în Rusia a puterii sovietice şi la introducerea dictaturii proletariatului. Urmau apoi primele decrete ale noii puteri şi diferitele informaţii transmise prin telegraf sau telefon.

Viscolul îi biciuia ochii doctorului şi acoperea rândurile cu făină de zăpadă zgrunţuroasă, cenuşie şi scorţoasă. Dar nu asta îl împiedica să citească. Măreţia şi eternitatea clipei îl cutremuraseră şi nu-l lăsau să-şi vină în fire.

Ca să citească totuşi comunicatele, începu să se uite în toate părţile, în căutarea unui loc luminat, apărat de ninsoare. Astfel descoperi că se pomenise la intersecţia lui magică şi că stă la colţul dintre Serebrannaia şi Molceanovka, lângă scara unei clădiri cu patru etaje, cu uşă de sticlă şi cu holul spaţios, luminat electric.

Doctorul intră în clădire şi, la lumina becului, se cufundă în

lectura telegramelor.

La etaj, deasupra lui, se auziră nişte paşi. Cineva cobora scara, oprindu-se des, ca şi cum ar fi şovăit. Într-adevăr, cel care cobora se răzgândi brusc, se întoarse şi dădu buzna într-o cameră la etaj. Se deschise o uşă şi se auziră voci, deformate atât de tare de ecou, încât nu se putea spune dacă vorbesc bărbaţi sau femei. După aceea uşa se închise cu zgomot, iar cel care cobora mai înainte îşi reluă coborârea, mai decis de data aceasta.

Absorbit de lectură, Iuri Andreevici avea ochii pironiţi în ziar. Nu avusese de gând să şi-i ridice şi să-l privească pe străin. Însă acesta, coborând scara în fugă, se oprise brusc. Iuri Andreevici îşi ridică privirea spre el.

În faţa lui stătea un adolescent de vreo optsprezece ani, cu o şubă de ren scorţoasă, cu blana pe dinafară, cum se poartă în Siberia. Pe cap avea o căciulă din aceeaşi blană. Băiatul era oacheş la faţă, cu ochi înguşti, ca de kirghiz. Avea ceva aristocratic, acea strălucire, acea subţirime care pare adusă de departe şi pe care o posedă oamenii cu sângele amestecat.

Era clar că băiatul se înşală şi că-l confundă cu cineva. Cu o buimăceală timidă îl privea pe doctor, de parcă ar fi ştiut cine este, dar nu avea curajul să-i vorbească. Pentru a pune capăt confuziei, Iuri Andreevici îi aruncă o privire rece, ca să-i taie cheful de discuţii.

Băiatul se fâstâci şi, fără să spună o vorbă, se duse spre ieşire. Acolo, privind încă o dată înapoi, deschise uşa grea, zdruncinată de vânt, şi, trântind-o cu un scrâşnet, ieşi în stradă.

Peste vreo zece minute plecă şi Iuri Andreevici. Uitase şi de băiat, şi de colegul spre care pornise. Era plin de cele citite şi se duse spre casă. Pe drum, o altă circumstanţă, un amănunt existenţial, care în zilele acelea avea o importanţă uriaşă, îi devie atenţia şi puse stăpânire pe el.

Foarte aproape de casă, se poticni în întuneric de o stivă de scânduri şi bârne trântite de-a latul trotuarului, aproape de bordură. Pe strada respectivă era clădirea unei instituţii pentru care, probabil, fusese adus combustibil sub forma unei case de lemn demolate, de la periferie. Bârnele nu încăpuseră în curte şi ocupau marginea străzii. Stiva era păzită de o santinelă înarmată care umbla prin curte şi, din când în când, ieşea în stradă.

Fără să stea pe gânduri, profitând de intrarea pazniculuiîn

curte şi de un vârtej foarte gros de ninsoare, Iuri Andreevici se apropie de grămadă din partea întunecată, unde nu răzbătea lumina felinarului şi, clătinând-o încet, trase chiar de dedesubt o buturugă mare. Scoţând-o din grămadă şi săltându-şi-o pe umăr, doctorul încetă a-i mai simţi greutatea (povara plăcută ţi se pare uşoară) şi o porni furiş, pe sub ziduri, spre casa lui din strada Sivţev.

Buturuga se nimerise la ţanc: terminaseră lemnele de foc. O tăiară cu ferăstrăul şi bucăţile le sparseră, obţinând o movilă de lemne. Iuri Andreevici se aşeză pe vine în faţa godinului ca să aprindă focul. Şedea tăcut, privind uşiţa godinului care tremura şi zdrăngănea. Aleksandr Aleksandrovici împinse un fotoliu lângă sobă şi se aşeză ca să se încălzească. Iuri Andreevici scoase din buzunarul hainei ziarul şi i-l întinse cu cuvintele:

– Aţi văzut? Citiţi şi admiraţi.

Stând tot pe vine şi scormonind în sobă cu vătraiul, Iuri Andreevici vorbea singur cu glas tare.

– Ce chirurgie nemaipomenită! Să pui mâna pe bisturiu şi să tai artistic toate bubele vechi şi puturoase! O sentinţă simplă, fără ocolişuri, dată nedreptăţii care dăinuie de veacuri şi care s-a obişnuit cu plecăciuni, adulaţii şi temenele. În felul cum acest lucru a fost dus până la capăt există ceva naţional, de mult ştiut. Ceva din limpezimea necondiţionată a lui Puşkin, din ataşamentul neşovăielnic faţă de realitate al lui Tolstoi.

– Puşkin? Ce-ai spus? Stai puţin. Termin imediat. Nu pot să citesc şi să ascult în acelaşi timp, îl întrerupse Aleksandr Aleksandrovici, atribuindu-şi în mod greşit monologul pe care ginerele său şi-l rostea în barbă.

– Şi ce-i genial în asta? Dacă cineva ar fi primit misiunea să creeze o nouă lume, să înceapă o nouă cronologie, acesta ar fi avut negreşit nevoie ca mai întâi să i se elibereze spaţiul respectiv. Ar aştepta ca mai întâi să se sfârşească vechile epoci şi abia după aceea s-ar apuca să le clădească pe cele noi. Ar avea nevoie de o cifră rotundă, de un alineat, de o pagină nescrisă. Dar acum – poftiţi, vă rog! Acest lucru nemaiîntâlnit, această minune a istoriei, această revelaţie a răbufnit în sânul cotidianului uniform, fără a acorda atenţie mersului acestuia. Nu e ceva care începe cu începutul, ci începe de la mijloc, fără termene dinainte stabilite, ci într-o zi aleasă la întâmplare, la ora de vârf a tramvaielor care circulă prin oraş. Asta-i cel mai genial aspect. Numai lucrurile măreţe sunt atât de nelalocul lor

şi atât de inoportune.

9

Iarna era chiar aşa cum fusese prevestită. Nu chiar aşa de cumplită ca cele două care aveau să urmeze, dar era de acelaşi soi, întunecoasă, flămândă şi geroasă, plină de schimbări ale obişnuitului şi de reconstrucţie a tuturor fundamentelor existenţei, marcată de eforturi supraomeneşti pentru a te agăţa de viaţa care era gata-gata să te părăsească.

Au fost trei asemenea ierni, una după alta, groaznice, şi nu tot ceea ce acum pare că s-a petrecut în nouă sute şaptesprezece sau optsprezece s-a întâmplat într-adevăr atunci, ci, poate, mai târziu. Aceste trei ierni succesive s-au contopit şi acum sunt greu de despărţit una de alta.

Vechiul mod de viaţă şi noile rânduieli încă nu coincideau. Între ele nu exista încă acea duşmănie înverşunată, care urma să se manifeste peste un an, în timpul războiului civil, dar nu aveau nicio legătură una cu alta. Erau două părţi îndepărtate, puse faţă în faţă, care încă nu ţipau una la cealaltă.

Peste tot se ţinură alegeri administrative: în imobile, la serviciu, la instituţiile de deservire a populaţiei. Componenţa administraţiilor se schimba. În toate locurile începuseră să fie numiţi comisari cu împuterniciri nelimitate, oameni cu voinţă de fier, cu scurte din piele neagră, înarmaţi cu măsuri de intimidare şi cu revolvere, care se bărbiereau rar şi dormeau şi mai rar.

Ei ştiau bine geneza mic-burghezului, a micului proprietar de hârtii de valoare, a burtă-verzimii târâtoare şi cu asemenea oameni discutau afişând un zâmbet mefistofelic, de parcă ar fi avut de-a face cu nişte hoţi prinşi asupra faptului.

Aceşti oameni învârteau totul aşa cum le ordona programul şi, iniţiativă după iniţiativă, asociaţie după asociaţie, deveneau bolşevice.

Spitalul „Înălţarea Crucii” se numea acum Spitalul nr. 2 Reformat. Avuseseră loc schimbări şi aici. O parte din personal fusese concediat, iar mulţi plecaseră singuri, constatând că nu e rentabil să lucreze. Aceştia erau medici care câştigau bine, la modă, cu multă clientelă, răsfăţaţi ai lumii bune, frazeori şi flecari. Plecarea din motive pecuniare nu întârziară să şi-o dea drept demonstrativă, drept protest civic şi începură să se poarte

cu dispreţ faţă de cei rămaşi, fiind gata chiar să-i şi boicoteze. Printre cei rămaşi şi dispreţuiţi era şi Jivago. Seara, între soţ şi soţie aveau loc asemenea discuţii:

– Nu uita să te duci miercuri în pivniţa Societăţii Medicilor ca să iei cartofi degeraţi. Sunt doi saci. Aflu când scap de la serviciu ca să vin să te ajut. Trebuie să tragem amândoi la sanie.

– Bine, Iura. Avem timp. Culcă-te mai repede. S-a făcut târziu. Oricum nu le poţi face pe toate. Trebuie să te odihneşti.

– E epidemie generală. Epuizarea scade rezistenţa la boli. Mie şi frică să mă uit la tine şi la tata. Trebuie să fac ceva. Dar ce? N-avem grijă de-ajuns de noi. Trebuie să fim mai atenţi. Ascultă. Nu dormi?

– Nu.

– Nu pentru mine mă tem, am două vieţi în mine. Dar dacă se întâmplă să cad la pat, nu fi proastă şi nu mă lăsa acasă. Du-mă iute la spital.

– Ce spui, Iurocika? Aibă-te Dumnezeu în pază. Ce rost are să cobeşti?

– Ţine minte că nu mai există nici oameni cinstiţi, nici prieteni. Nici care îşi ştiu meseria. Dacă se întâmplă ceva să nu ai încredere decât în Piciujkin. Bineînţeles, dacă speră şi el. N-ai adormit?

– Nu.

– S-au dus singuri, diavolii, ca să mănânce o pâine mai bună, iar acum susţin că a fost vorba de sentimente civice, de principialitate. Abia de-mi întind mâna când mă întâlnesc cu ei. „Lucraţi pentru ei?” Şi-şi încruntă sprâncenele. „Lucrez, le zic, şi vă rog să nu vă enervaţi: mă mândresc cu lipsurile noastre şi îi respect pe oamenii care ne fac cinstea să ne impună aceste lipsuri.”

10

Pentru o lungă perioadă de timp, hrana majorităţii a constituit-o fiertura de mei decorticat şi ciorba din capete de scrumbie. Restul scrumbiilor mergea la felul doi. Se hrăneau cu secară nemăcinată şi cu boabe de grâu, din care fierbeau un fel de terci.

Soţia unui profesor a învăţat-o pe Antonina Aleksandrovna să coacă pâine din făină opărită pe grătarul sobei de teracotă, o parte pentru vânzare, ca să poată cumpăra lemne pentru soba

cea mare şi să se folosească de ea, ca altădată. Acest lucru le-ar fi permis să renunţe la afurisitul de godin, care scotea fum, încălzea prost şi nu ţinea căldura.

Pâinea Antoninei Aleksandrovna ieşea destul de bine, dar comerţul nu dădu niciun fel de rezultate. Fură nevoiţi să pună iarăşi în funcţie godinul. Familia Jivago trăia în sărăcie.

Într-o dimineaţă, ca de obicei, Iuri Andreevici plecă la treburile lui. În casă nu mai aveau decât două bucăţi de lemn. Îmbrăcându-şi şuba în care, de slăbiciune, tremura chiar şi pe vreme frumoasă, Antonina Aleksandrovna ieşi la vânătoare.

Rătăci vreo jumătate de oră prin străzile din apropiere, unde uneori se opreau ţăranii din împrejurimi care aduceau legume sau cartofi. Ţăranii trebuiau descoperiţi, fiindcă se fereau, pentru că erau arestaţi dacă se descoperea că aduc alimente în boccele.

Curând găsi ceea ce căuta. O namilă de flăcău, îmbrăcat în suman, condus de Antonina Aleksandrovna, îşi trase sania ca o jucărie după colţ, în curtea familiei Gromeko.

În cotiuga din lemn de tei a saniei, sub o rogojină, erau câteva braţe de lemne, nu mai groase decât balustrada unei case de modă veche din fotografiile secolului trecut. Antonina Aleksandrovna ştia prea bine ce valoare au: mesteacăn numai cu numele, lemnele erau de cea mai proastă calitate, tăiate prea de curând ca să fie bune pentru foc.

Din cinci-şase drumuri, tânărul ţăran îi cără lemnele la etaj şi, în schimb, tăbârci în sanie micul dulăpior cu oglinzi al Antoninei Aleksandrovna, pe care i-l ducea drept cadou nevesteşi. În treacăt, convenind că data viitoare va aduce nişte cartofi, privi lung la pianul de lângă uşă.

După ce se întoarse acasă, Iuri Andreevici nu-şi spuse părerea cu privire la achiziţia soţiei. Dulăpiorul Toniei ar fi putut fi foarte bine tăiat şi pus pe foc, lucru mai convenabil şi mai logic, dar niciodată nu şi-ar fi luat inima în dinţi s-o facă.

– Ai văzut biletul de pe masă? îl întrebă soţia.

– De la directorul spitalului? Ştiu, mi-a spus despre ce-i vorba. Sunt invitat să vizitez o femeie bolnavă. Sigur că mă duc. Mă odihnesc puţin şi mă duc. Numai că-i tare departe. Undeva pe lângă Arcul de Triumf. Mi-am notat adresa.

– Ţi se oferă un onorariu ciudat. Ai văzut? Citeşte-l totuşi. O sticlă de coniac german sau o pereche de ciorapi de damă. Şi-au găsit cu ce să te momească! Cine-ar putea să fie? O fi vorba de

proaste maniere sau pur şi simplu omul nu ştie cum trăieşte acum toată lumea. Or fi nişte parveniţi de dată recentă.

– Da, e un achizitor.

Această titulatură, la un loc cu cele de concesionari şi mandatari, îi desemna pe micii întreprinzători, cărora, după ce li se distrusese comerţul particular, statul le acorda mici facilităţi în momentele de criză economică, încheind cu ei contracte pentru furnizarea de diverse bunuri.

Printre aceştia nu se mai numărau deja foştii patroni ai vechilor firme, oameni de mare iniţiativă. Aceştia nu-şi mai reveniseră în urma loviturii primite. În categoria achizitorilor intrau afacerişti efemeri, scoşi de la fund de război şi revoluţie, inşi noi, venetici şi fără rădăcini.

După ce bău un pahar cu apă fierbinte şi albită puţin cu lapte, doctorul plecă să-şi vadă pacienta.

Trotuarele şi străzile erau acoperite cu un strat gros de zăpadă, care se întindea de la un şir de clădiri la celălalt. Troienele ajungeau pe alocuri până la ferestrele parterului. În tot cuprinsul acestui spaţiu se mişcau umbre doar pe jumătate vii, tăcute, care cărau în spinare sau târau pe sănii câte ceva de mâncare. Aproape că nu se vedea nicio birjă.

Pe unele clădiri rămăseseră vechile firme. Dughenele de sub aceste firme, care nu mai corespundeau deloc denumirilor, erau închise, cu gratii la ferestre şi cu uşile bătute în scânduri.

Erau goale nu numai din pricina lipsei de mărfuri, ci şi din cauză că reconstrucţia tuturor laturilor vieţii, care cuprinsese şi comerţul, se ocupase doar de întreprinderile mari şi încă nu ajunsese la fleacurile reprezentate de aceste dughene cu uşile bătute în cuie.

11

Casa unde fusese invitat doctorul era la capătul străzii Brest, lângă bariera Tver.

Era o clădire mare, din piatră, construită de mult, cu o curte interioară şi cu balcoane lungi din lemn, lipite pe trei rânduri de pereţii care dădeau spre curte.

Locatarii aveau o adunare generală care fusese fixată mai demult şi care se desfăşura în prezenţa unei împuternicite din partea sovietului raional. Brusc, apăruse însă o comisie militară, care verifica permisele de port-armă şi confisca armele

neînregistrate. Şeful comisiei o rugă pe delegata de la raion să nu plece, încredinţând-o că percheziţia nu va dura mult şi că locatarii percheziţionaţi vor veni pe rând înapoi, iar adunarea întreruptă va putea fi reluată.

Percheziţia era pe sfârşite şi venise rândul apartamentului în care trebuia să ajungă doctorul, tocmai când acesta intrase pe uşa clădirii. Un soldat cu puşca legată cu sfoară nici în ruptul capului nu voi să-l lase pe doctor să urce. Însă în discuţia lor interveni comandantul care ordonă să nu i se facă greutăţi şi să amâne percheziţia atâta timp cât Iuri Andreevici va examina bolnava.

Doctorul fu întâmpinat de stăpânul casei, un tânăr politicos cu faţa oacheşă, cu ochii negri şi melancolici. Era tulburat de mai multe circumstanţe: de boala soţiei, de percheziţia care trebuia să înceapă şi de respectul supranatural pe care îl nutrea faţă de medicină şi de reprezentanţii ei.

Pentru ca doctorului să-i fie mai uşor şi să nu piardă mult timp, amfitrionul încercă să-i spună totul pe scurt, însă chiar graba îi făcea discursul lung şi incoerent.

Apartamentul, un amestec de lux şi de prost gust, era tixit de lucruri cumpărate în grabă pentru a investi banii în ceva cât de cât stabil. Mobilei din garnituri incomplete îi erau adăugate obiecte singulare, care pentru completarea setului ar fi avut nevoie şi de perechea lor.

Amfitrionul credea că boala soţiei sale provine dintr-un şoc nervos. Cu multe amănunte inutile, îi povesti doctorului că a cumpărat pe nimic un ceasornic foarte vechi, cu melodie, care nu mai mergea de mult. Îl cumpărase doar ca o curiozitate de artă ceasornicărească, drept o mare raritate (îl conduse în camera alăturată ca să i-o arate). El şi soţia lui nici măcar nu credeau că ceasornicul poate fi reparat. Şi deodată acesta, care nu mai funcţionase de ani şi ani, a început să meargă de la sine, clopoţind un menuet, după care iar se oprise. Soţia tânărului se îngrozise crezând că i-a sunat ceasul şi acum zace în pat, aiurează, nu bea, nu mănâncă şi nu-şi recunoaşte bărbatul.

– Deci credeţi că e un şoc nervos? întrebă Iuri Andreevici, cu îndoială în glas. Duceţi-mă la ea.

Intrară în altă cameră, care avea o lustră de porţelan şi două noptiere de mahon, de o parte şi de alta a patului. Pe marginea acestuia, cu plapuma trasă mai sus de bărbie, stătea culcată o femeie firavă, cu ochii mari şi negri. Văzându-i pe cei doi, scoase

o mână de sub plapumă şi le făcu semn să plece, astfel încât, ca urmare a acestei mişcări, mâneca lungă a halatului ei îi alunecă până la subţioară. Nu-şi recunoscu soţul şi, ca şi cum n-ar fi fost nimeni în cameră, începu să îngâne un cântecel trist care o mâhni atât de mult, încât se puse pe plâns şi, sughiţând ca un copil, începu să-i roage s-o ducă undeva acasă. Din orice parte s-ar fi apropiat doctorul de ea, femeia nu voia să se lase examinată şi se întorcea cu spatele la el.

– Ar trebui s-o examinez mai bine, spuse Iuri Andreevici. Dar e clar şi-aşa. E vorba de tifos exantematic, într-o formă destul de gravă. Suferă îngrozitor sărmana. Vă sfătuiesc s-o internaţi în spital. Chestiunea nu-i că-i puteţi asigura acasă tot confortul, ci că are nevoie de supravegherea medicală permanentă în timpul primelor săptămâni de boală. N-aţi putea face rost de un mijloc de transport, de o birjă sau măcar de o căruţă, ca s-o duceţi la spital, fireşte, după ce o veţi îmbrăca foarte bine? Vă dau o trimitere.

– Pot. Încerc. Dar staţi puţin. Chiar e tifos? Ce nenorocire!

– Din păcate.

– Mi-e frică să n-o pierd dacă o internez. Nu aţi accepta nicicum s-o trataţi acasă, venind cât puteţi de des? V-aş plăti ce şi cât aţi dori.

– V-am explicat. Are nevoie de supraveghere permanentă. Ascultaţi-mă. Vă sfătuiesc de bine. Faceţi rost de o birjă şi eu vă fac un bilet de trimitere. Cel mai bine o să-l întocmesc la comitetul de bloc. Trimiterea trebuie să poarte ştampila asociaţiei de locatari şi alte câteva vize.

12

Locatarii care scăpaseră de percheziţie se întorceau unul câte unul, înfofoliţi cu broboade groase şi şube, în încăperea neîncălzită a fostului depozit de ouă, ocupat acum de comitetul de bloc.

Într-un capăt se aflau un birou şi câteva scaune care totuşi erau insuficiente pentru atâta lume. De aceea locurile fuseseră suplimentate cu lăzi lungi de ouă, întoarse cu fundul în sus, care închipuiau un fel de bănci. Un munte de lăzi se înălţa în capătul celălalt al camerei, ajungând până la tavan. Tot acolo, era măturată la perete o grămadă de talaş transformat în bulgăraşe de gălbenuşuri de ouă sparte, care curseseră pe ele şi se

întăriseră. În această grămadă de talaş cotrobăiau zgomotos şobolanii, ieşind câteodată în fugă pe duşumeaua de piatră şi dispărând iarăşi în mormanul de gunoi.

La fiecare apariţie a şobolanilor, o locatară grasă sărea ţipând pe o ladă. Îşi ţinea poalele fustei cu degetele răşchirate în mod delicat, bătea mărunt din picioarele ei încălţate cu cizmuliţe la modă şi, cu vocea intenţionat răguşită ca de beţiv, striga de fiecare dată:

– Olga, Olga, aveţi şobolani aici. Uf, iar s-a arătat, afurisitul! Ai-ai-ai, înţelege ticălosul! S-a înverşunat. Au, se caţără pe ladă. Mi-e frică să nu-mi intre sub fustă. Oh, mă tem. Mă tem! Domnilor, întoarceţi-vă cu spatele. Ah, am greşit, nu mai sunteţi bărbaţi, ci tovarăşi cetăţeni.

Femeia care făcea scandal avea pe ea o capă de astrahan cu nasturii desfăcuţi. Sub capă, în trei straturi tremurânde ca piftia, i se vedea bărbia, pieptul opulent şi pântecele rotund, strâns de mătasea rochiei. Cândva, după toate probabilităţile, se bucurase de mare succes printre negustorii de mâna a treia şi vânzătorii de prin dughene. Fantele ochilor ei de purcel, cu pleoapele umflate, abia se deschideau. Demult, o rivală încercase s-o ardă cu vitriol, dar îşi greşise ţinta şi nu-i făcuse decât două-trei pete mici pe obrazul stâng şi încă două mici urme în colţul gurii, care, abia vizibile, puteau părea chiar seducătoare.

– Nu mai zbiera, Hrapughina. Aşa nu se poate lucra, spunea femeia de la birou, reprezentanta sovietului raional, pe care adunarea o alesese drept preşedintă a întrunirii.

Delegata era cunoscută de mult de toţi chiriaşii, iar ea, la rândul ei, îi cunoştea foarte bine. Înainte de începerea adunării, stătuse de vorbă, neoficial, în şoaptă, cu Tuşa Fatima, văduva fostului portar al clădirii, care împreună cu bărbatul ei şi cu copiii se înghesuiau altădată într-o cămăruţă de la subsol şi care fusese mutată acum, împreună cu fiica ei, la etajul întâi, în două camere luminoase.

– Ei, Fatima, cum merg treburile? întrebase delegata.

Fatima i se plânse că nu se descurcă singură cu o casă atât de mare şi de populată, că nu are ajutor din partea nimănui, fiindcă nimeni nu respectă obligaţiile de a mătura curtea şi strada.

– Nu te necăji, Fatima, le rupem noi coarnele, fii pe pace. Păi, ăsta-i comitet? Cum se poate aşa ceva? Elemente criminale se

ascund aici, imoralitatea locuieşte neînregistrată în cartea de imobil. Ăstora o să le facem vânt şi alegem alt comitet. O să te fac administrator, numai nu da cu piciorul.

Femeia o rugă să nu facă aşa ceva, însă delegata nu vru să audă. Îşi aruncă privirea prin încăpere, consideră că s-a adunat destulă lume, ceru să se facă linişte şi deschise adunarea cu o scurtă cuvântare. Condamnând inactivitatea fostului comitet de bloc, propuse să se desemneze candidaţi pentru înlocuirea acestuia şi trecu la alte chestiuni. Epuizând ordinea de zi, spuse ca în treacăt:

– Acum uitaţi despre ce este vorba, tovarăşi. N-o să vă ascund nimic. Clădirea voastră e încăpătoare, bună pentru un cămin. Se întâmplă adeseori că vin delegaţi din felurite localităţi la câte o adunare şi nu avem unde-i caza. Există o decizie ca această clădire să fie pusă la dispoziţia sovietului raional şi să fie transformată într-un cămin de tranzit şi să i se atribuie numele tovarăşului Tiverzin, despre care toată lumea ştie că a locuit aici înainte de a fi deportat. Nu sunt obiecţii, nu-i aşa? Acum despre eliberarea clădirii. Evacuarea nu este urgentă, mai este un an până atunci. Oamenii muncii vor primi alt spaţiu locativ, iar ceilalţi sunt acum preveniţi că trebuie să-şi caute singuri şi au la dispoziţie pentru asta douăsprezece luni.

– Dar care nu-i om al muncii aici? Noi nu avem oameni care să nu fie ai muncii! Toţi sunt ai muncii! Începură ţipete din toate părţile. O voce le acoperi pe celelalte. Ăsta-i şovinism imperial! Acum toate naţionalităţile sunt egale! Ştiu eu la cine faceţi aluzie!

– Nu toţi deodată, vă rog! Pur şi simplu, nu ştiu cui să-i răspund! Ce legătură are naţionalitatea, tovarăşe Valdîrkin? De exemplu, Hrapughina nu-i deloc naţionalitate, însă tot o s-o evacuăm.

– Evacuează-mă! O să văd cum o să mă evacuezi! Saltea umflată ce eşti! Mahăr cu ţâţe! striga Hrapughina, scornindu-i delegatei porecle care de care mai absurde.

– Oh, şerpoaico! Diavoliţo! N-ai deloc ruşine în tine! fierbea văduva fostului portar.

– Nu te băga, Fatima. N-am nevoie de apărare, mă descurc şi singură. Încetează, Hrapughina. Te umfli prea mult în pene! Taci, căci altfel te dau pe mâna organelor, fără să mai aştept până te-or prinde, că faci rachiu şi ţii hoţi în casă.

Hărmălaia ajunse la apogeu. Nimeni nu mai asculta pe

nimeni. În acest moment în fostul depozit îşi făcu apariţia doctorul. Îl rugă pe primul ins dispus să-l asculte să-i arate pe cineva din comitetul de bloc. Acesta, punându-şi palmele la gură, strigă acoperind gălăgia, ţipă cuvintele în silabe:

– Ga-li-ul-li-na! Vino încoace. Te caută cineva.

Doctorului nu-i veni să-şi creadă urechilor. Se apropie de el o femeie uscăţivă, puţin gârbovită. Fu uluit de asemănarea dintre mamă şi fiu:

– O locatară s-a îmbolnăvit de tifos (îi spuse numele pacientei). E nevoie de măsuri preventive, ca să împiedicăm răspândirea bolii. În plus, bolnava trebuie transportată la spital. Îi scriu o hârtie care trebuie vizată de comitetul de bloc. Unde şi cum pot face acest lucru?

Soţia fostului portar înţelese despre că este vorba despre transportul bolnavei, nu despre întocmirea trimiterii la spital.

– Trebuie să vină la sovietul raional o trăsură după tovarăşa Demina, spuse Galiullina. Tovarăşa Demina e un om bun, îi spun şi ea o să renunţe la trăsură. Nu te necăji, tovarăşe doctor, îţi ducem noi pacienta la spital.

– Nu despre asta e vorba! Am nevoie de-un colţişor unde aş putea scrie trimiterea. Dar dacă o să fie şi o trăsură... Iertaţi-mă, nu cumva sunteţi mama locotenentului Galiullin, Osip Ghimazetdinovici? Am fost cu el pe front.

Femeia se cutremură şi păli la faţă. Apucându-l pe doctor de mânecă, îi spuse:

– Haideţi afară. O să stăm de vorbă în curte.

De îndată ce trecură pragul, îi şopti iute:

– Mai încet, pentru numele lui Dumnezeu. Nu mă nenoroci. Iusupka a luat-o pe căi greşite. Gândeşte-te şi singur: cine-i Iusupka? Un fost ucenic, muncitor. Iusup ar trebui să înţeleagă: pentru popor acum e mult mai bine, asta şi orbii ar putea s-o vadă. Nu ştiu ce gândeşti, tu ai fi putut s-o faci, dar pentru Iusupka e un păcat. Dumnezeu să-l ierte. Tatăl lui Iusupka a fost soldat şi s-a prăpădit, a murit, dar cum, că se zice că n-a mai avut nici faţă, nici mâini, nici picioare.

Nu mai avea putere să vorbească şi, dând din mână, aşteptă ca să-i mai treacă tulburarea. Apoi continuă:

– Hai. Îţi fac îndată rost de trăsură. Ştiu cine eşti. A fost aici două zile, mi-a spus. Mi-a zis că o ştii pe Lara. A fost o fată de treabă. Mi-aduc aminte că venea în casa asta. Acum Dumnezeu ştie cum o mai fi. Se poate ca domnii să se lupte între ei? Dar

Iusupka păcătuieşte. Hai să cerem trăsură. Tovarăşa Demina ţi-o dă. Dar ştii cine-i tovarăşa Demina? Olia Demina, care a fost ucenică în atelierul mamei Larei. Uite cine-i. Şi-i tot de aici. Din curtea asta. Hai.

13

Se întunecase. Era noapte deja. Numai mica pată rotundă de la lanterna de buzunar a Deminei sărea la vreo cinci paşi înaintea lor, mutându-se de pe un troian pe altul şi mai mult încurcându-i decât luminându-le drumul. Împrejur era noapte şi în urmă rămăsese casa aceea, unde atâţia oameni o cunoşteau, unde ea venea când era domnişoară şi unde, după povestirile ei, locuise Antipov, viitorul ei soţ.

Demina adoptase faţă de el un ton protector şi glumeţ.

– Chiar nu puteţi merge mai departe fără lanternă? A? V-aş da-o, tovarăşe doctor. Da. Cândva am admirat-o mult, am iubit-o din cale-afară, când eram amândouă nişte fetişcane. Am fost ucenică la ele. M-am văzut cu ea anul ăsta. A trecut prin Moscova. Îi zic, unde te duci, proasto? Rămâi aici. Am locui împreună, ţi-aş găsi eu ceva de lucru. Da' de unde! Nu vrea! Treaba ei. Cu Paşa s-a măritat cu capul, nu cu inima, şi de-atunci s-a ţicnit. A plecat.

– Ce credeţi despre ea?

– Fiţi atent. E alunecuş. De-atâtea ori le-am spus să nu mai arunce lăturile în faţa uşii şi degeaba, parcă aş vorbi la pereţi. Ce cred despre ea? Ce să cred? N-am ce crede. N-am timp. Uite, aici stau eu. Nu i-am spus că pe frate-su, militarul, după câte ştiu eu, l-au împuşcat. Iar pe maică-sa, fosta mea stăpână, o s-o scot eu cumva din necaz, o să mă duc la cine trebuie şi o s-o scap. Ei, rămân aici. La revedere.

S-au despărţit. Lumina lanternei Deminei se prelinse pe o scară îngustă şi urcă repede, scoţând la iveală pereţii murdari. Doctorul rămase în întuneric. În dreapta avea strada Sadovaia-Triumfalnaia, în stânga Sadovaia-Karetnaia. În depărtarea neagră, prin zăpada neagră, acestea nu mai erau străzi în sensul obişnuit al cuvântului, ci două drumuri de sanie tăiate prin hăţişul clădirilor de piatră, înghesuite unele într-altele, închipuind parcă nişte codri de netrecut, ca în Urali sau în Siberia.

Acasă era lumină, căldură.

– De ce ai venit aşa de târziu? îl întrebă Antonina Aleksandrovna şi, nelăsându-i timp să răspundă, continuă:

– În lipsa ta s-a întâmplat ceva curios. Ceva nemaipomenit de bizar. Am uitat să-ţi spun. Ieri tata a stricat deşteptătorul şi era foarte supărat. Ultimul ceas din casă. S-a apucat să-l repare, a umblat în el şi nu a ieşit nimic. Ceasornicarul din colţ a cerut trei pfunzi de pâine, un preţ nemaiauzit. Ce-i de făcut? Tata renunţase cu totul. Şi deodată, închipuieşte-ţi, acum o oră, s-a auzit o sonerie pătrunzătoare, asurzitoare. Deşteptătorul! A început singur să meargă!

– Asta înseamnă că a bătut şi ceasul tifosului meu! râse Iuri Andreevici şi-i povesti întâmplarea cu pacienta şi ceasornicul ei.

14

Însă făcu tifos mult mai târziu. Între timp sărăcia familiei Jivago ajunsese la limita îndurării. Nu aveau nici de unele şi mureau cu încetul. Iuri Andreevici îl găsise pe activistul de partid pe care îl salvase atunci când acesta fusese victima atacului înarmat. Respectivul îl ajută de câteva ori cum putu. Însă începu războiul civil. Protectorul său era mereu plecat din oraş. În plus, conform convingerilor sale, acest om considera că dificultăţile de atunci sunt fireşti şi ascundea faptul că şi el suferea de foame.

Încercă Iuri Andreevici să apeleze şi la achizitorul de lângă bariera Tver. Însă în decursul celor câteva luni achizitorul se făcuse nevăzut şi nimeni nu ştia nimic despre soţia acestuia, care se însănătoşise. Casa era acum plină de locatari noi. Demina plecase pe front, iar pe administratora Galiullina Iuri Andreevici nu o găsi.

Odată primise o repartiţie de lemne la preţul oficial, care trebuiau aduse de la gara Vindava. Pe nesfârşita stradă Meşceanskaia, escortându-l pe vizitiu şi pe gloaba care târa această neaşteptată comoară, doctorul băgă deodată de seamă că Meşceanskaia pare a nu mai fi Meşceanskaia, că se clatină şi că picioarele nu-l mai pot duce. Îşi dădu seama că asta-i, a încurcat-o, că are tifos. Căzu şi vizitiul îl urcă în căruţă. Doctorul n-a aflat cum a fost adus acasă, întins pe lemnele din căruţă.

15

A delirat două săptămâni, cu mici întreruperi. I se năzărea

prin vis că Tonia a pus pe masa lui de scris cele două străzi, în stânga Sadovaia-Karetnaia şi în dreapta Sadovaia-Triumfalnaia şi că a apropiat de ele lampa lui de birou, fierbinte, scrutătoare, portocalie. Pe străzile din vis se făcea lumină. Putea să lucreze. Şi se vedea scriind.

Scria cu patimă şi cu succes neobişnuit tot ceea ce voise şi trebuise să scrie de mult, dar nu putuse s-o facă până atunci. Uite că acum îi iese. Numai uneori îl deranja un băiat cu ochi de kirghiz şi cu o şubă descheiată, din blană de ren, cum se poartă în Siberia sau prin Urali.

E absolut clar că acest băiat este spiritul morţii lui sau, pur şi simplu, chiar moartea lui. Dar cum să fie moartea, când îl ajută să scrie poemul? Oare moartea poate fi de vreun folos, oare poate ea să ajute pe cineva?

Nu scrie un poem despre înviere, nici despre coborârea în mormânt, ci despre zilele dintre moarte şi înviere. Scrie poemul *Învălmăşeala.*

Întotdeauna voise să scrie cum, în trei zile, furtuna de ţărână viermănoasă asediază, ia cu asalt întruchiparea cea fără de moarte a iubirii, năpustindu-şi asupra ei stâncile şi bolovanii, la fel cum valurile de mare îşi iau avânt şi îngroapă ţărmul sub ele. Cum trei zile urlă, atacă şi dă înapoi furtuna neagră de pământ.

Şi îl urmăreau două versuri ritmate:

„Te-atingem – bucurie mare”

şi

„Trezeşte-te din visare”

Mare bucurie le provoacă atingerea iadului, ruinei, putreziciunii, morţii, dar şi primăverii, Magdalenei, Vieţii. Şi trebuie să se trezească din visare. Trebuie să se trezească şi să se ridice. Trebuie să învie din morţi.

16

Începu să se întremeze. Mai întâi, ca un om sărac cu duhul, nu căută legătura dintre lucruri, acceptă totul, nu-şi amintea de nimic, nu se mira de nimic. Soţia îi dădea să mănânce pâine şi unt, ceai cu zahăr, cafea. Uitase că toate acestea nu pot exista acum şi se bucura de gustul lor ca de poezia şi basmele potrivite

pentru un convalescent. Dar, chiar din prima clipă când îşi dădu seama pe ce lume se află, îşi întrebă soţia:

– De unde ai făcut rost de aşa ceva?

– Grania al tău ni le-a adus.

– Care Grania?

– Grania Jivago.

– Grania Jivago?

– Da, Evgraf, fratele tău de la Omsk. Fratele tău vitreg. Cât timp ai zăcut fără cunoştinţă, ne-a vizitat în fiecare zi.

– Purta o şubă de ren?

– Da, da. Deci, chiar şi în starea de leşin, l-ai remarcat. Zice că s-a întâlnit odată cu tine pe scara unei case. Ştia cine eşti, a vrut să se prezinte, dar l-ai speriat cu privirea! Te adoră, citeşte tot ce scrii. Şi ce de bunătăţi face rost, ca din pământ! Orez, stafide, zahăr. A plecat înapoi. Ne cheamă şi pe noi. E atât de bizar, de enigmatic... Cred că se are bine cu guvernul. Zice că, pentru un an sau doi, ar trebui să părăsim oraşele mari, „să stăm pe pământ”. M-am sfătuit cu el despre fosta moşie a familiei Krueger. E de părere că am face bine dacă ne-am aşeza acolo. Să putem avea o mică grădină, să ne fie pădurea aproape. Căci chiar nu are niciun rost să murim aşa supuşi, ca oile.

În luna aprilie a aceluiaşi an toată familia Jivago plecă tocmai în Urali, la fosta moşie Varîkino, nu departe de oraşul Iuriatin.

Partea a VII-a
Pe drum

1

Erau ultimele zile ale lui martie, primele zile calde din an, false vestitoare ale primăverii, după care în fiecare an urmează o perioadă foarte friguroasă.

În casa familiei Gromeko, se făceau în grabă pregătiri pentru călătorie. Faţă de numeroşii locatari ai clădirii, care în condiţiile restrângerii spaţiului locativ deveniseră mulţi, ca nişte vrăbii în stradă, aceste pregătiri fuseseră date drept curăţenie generală înainte de Paşti.

Iuri Andreevici era împotriva plecării. Nu se opunea pregătirilor, pentru că acest plan i se părea irealizabil şi spera că, în ultima clipă, se va nărui. Dar lucrurile mergeau înainte şi se apropiau de final. Era timpul să discute la modul serios.

Îşi exprimă încă o dată îndoielile faţă de soţie şi faţă de socrul său, în cadrul unui consiliu de familie convocat cu acest scop.

– Deci consideraţi că nu am dreptate şi că, prin urmare, trebuie să plecăm? îşi continuă el obiecţiile.

Luă cuvântul soţia:

– Spui că ne mai descurcăm un an, doi, că între timp se vor pune la punct relaţiile funciare şi atunci vom putea cere un mic lot lângă Moscova, ca să-l cultivăm cu legume, însă nu ne spui cum să rezistăm în intervalul ăsta. De fapt, acesta ar fi fost lucrul pe care am fi dorit să-l auzim de la tine.

– Da, e o aiureală absolută, îşi susţinu fiica Aleksandr Aleksandrovici.

– Bine, mă predau, spuse Iuri Andreevici. Nu mă opreşte decât totala nesiguranţă. Cu ochii închişi, ne ducem cine ştie unde, fără să ştim nimic despre locul spre care plecăm. Din cei trei oameni care au locuit la Varîkino, doi, mama şi bunica, nu mai sunt în viaţă, bunicul Krueger, dacă o mai fi trăind, e cu siguranţă ostatic, după gratii.

În ultimul an de război a făcut ceva cu pădurile şi cu fabrica, le-a vândut de ochii lumii unei persoane intermediare, unei

bănci sau le-a trecut în mod condiţionat pe numele cuiva. Ce ştim noi despre afacerea asta? Ale cui sunt acum aceste pământuri, nu în sensul proprietăţii, ducă-se pe pustii, ci în sensul răspunderii asupra lor? Sub administraţia cui sunt? Se taie cherestea? Fabricile funcţionează? În sfârşit, cine este la putere în locurile acelea şi, mai ales, a cui va fi puterea când vom ajunge acolo?

Pentru voi, colacul de salvare este Mikuliţîn, al cărui nume vă place atât de mult. Dar cine v-a spus că acest bătrân administrator mai trăieşte şi încă se mai află la Varîkino? Şi, la urma urmei, ce mai ştim despre el, în afară de faptul că bunicul îi rostea numele cu mare greutate, ceea ce şi explică de ce i-am reţinut numele?

Totuşi, are rost să ne contrazicem? Aţi hotărât să plecăm. Mă alătur şi eu. Însă mai întâi trebuie să ne lămurim cum se fac acum plecările. N-are rost să mai amânăm.

2

Iuri Andreevici se duse să se intereseze la gara Iaroslav. Fluxul pasagerilor era îngrădit de balustradele întinse prin sălile de aşteptare, pe cimentul cărora zăceau oameni în mantale cenuşii, care se răsuceau de pe o parte pe alta, tuşeau şi scuipau, iar când începeau o discuţie, vorbeau de fiecare dată prea tare, apreciind greşit sonoritatea vocilor amplificate de plafonul boltit. În marea lor majoritate, erau bolnavi de tifos exantematic. Din pricina supraaglomerării spitalelor, erau externaţi a doua zi după criză. Ca medic, şi Iuri Andreevici se lovise de această necesitate, dar nu ştia că nefericiţii sunt atât de mulţi şi că îşi găsesc adăpost prin gări.

– Faceţi-vă rost de o delegaţie, îi spuse un hamal cu şorţ alb pe dinainte. Trebuie să veniţi în fiecare zi ca să vă interesaţi. Acum trenurile sunt rare, chestiune de noroc. Şi se înţelege de la sine... (hamalul îşi frecă degetul mare de mijlociu şi arătător)... Un pic de fainã sau altceva. Dacă nu ungi, nu pleci. Ei, şi udătura... (îşi lovi mărul lui Adam, cum fac beţivii)... e lucru sfânt.

3

În preajma plecării, Aleksandr Aleksandrovici fusese de câteva ori invitat să dea nişte consultaţii la Sovietul Economic

Superior, iar Iuri Andreevici îl tratase pe un membru al guvernului, care se îmbolnăvise grav. Amândoi fuseseră răsplătiţi în modul cel mai avantajos pentru vremurile acelea: primiseră repartiţii pentru primul magazin cu circuit închis, deschis de curând.

Magazinul care primea numai repartiţii se afla în nişte depozite ale garnizoanei de lângă Mănăstirea Sfântul Simion. Doctorul şi socrul său traversară cele două curţi interioare, a mănăstirii şi a cazărmii, şi direct printr-o uşă fără prag intrară sub bolţile de piatră ale unui subsol cu acoperişul din ce în ce mai înclinat. În capătul unde începea să se lărgească, subsolul era înfundat cu o tejghea transversală, lungă, îndărătul căreia, plecând din când în când în magazin după marfă, şedea un magazioner calm, încet în mişcări, care cântărea alimentele şi, pe măsura eliberării acestora, tăia de pe listă câte un rând, fluturându-şi larg mâna cu creionul.

Rândul din faţa tejghelei era foarte mic.

– Daţi-mi ambalajul, le spuse magazionerul profesorului şi doctorului, aruncând o privire fugară peste bonurile lor.

Amândoi holbară ochii când în husele de pernuţe mici, numite puişori, şi în feţe mai mari de pernă, acesta începu să le pună făină, crupe, macaroane şi zahăr, când le îndesă acolo slănină, săpun şi chibrituri, adăugând în plus, pentru fiecare, ceva împachetat în hârtie care, mai apoi, acasă, s-a dovedit a fi brânză caucaziană.

Ginerele şi socrul său se grăbiră să lege la gură mulţimea aceea de săculeţe, punându-le în două rucsacuri mari. Plecară iute din magazie pentru ca, cu agitaţia lor nerecunoscătoare, să nu-l enerveze pe magazinerul care îi uluise cu generozitatea lui.

Ieşiră din subsol ameţiţi nu din pricina bucuriei animalice, ci datorită conştiinţei faptului că nu trăiesc degeaba pe lumea asta şi nu fac în zadar umbră pământului, că vor merita lauda şi recunoştinţa tinerei gospodine de acasă.

4

În timp ce bărbaţii pierdeau zile întregi, făcând turul diferitelor instituţii pentru a obţine delegaţii şi documente de proprietate asupra camerelor pe care urmau să le părăsească, Antonina Aleksandrovna se ocupa de selecţia lucrurilor pentru împachetat.

Umbla îngrijorată prin cele trei camere care figurau acum pe numele familiei Gromeko, luând la nesfârşit în mână fiecare mărunţiş şi cântărindu-l îndelung înainte de a-l pune la grămada lucrurilor care urmau să alcătuiască bagajul.

Numai o parte neînsemnată a acestor obiecte era destinată uzului personal, restul urmând să servească drept monedă de schimb în timpul călătoriei şi al instalării.

Prin fereastra deschisă adia vântul primăvăratic, mirosind ca o chiflă franţuzească, din care abia ai muşcat. În curte cântau cocoşii şi se auzea gălăgia copiilor care se jucau. Cu cât mai mult se aerisea camera, cu atât mai pătrunzător se simţea mirosul de naftalină al hainelor de iarnă scoase din cufere.

În privinţa lucrurilor care trebuiau luate la drum şi a celor la care era bine să se renunţe, exista o întreagă teorie, elaborată de oamenii care plecaseră mai devreme şi ale căror observaţii se răspândiseră în rândurile cunoştinţelor lor rămase pe loc.

Aceste recomandaţii, condensate în nişte indicaţii scurte, peremptorii, erau atât de clare în mintea Antoninei Aleksandrovna, încât îşi închipuia că le aude din curte împreună cu ciripitul vrăbiilor şi cu glasurile copiilor, de parcă i le-ar fi suflat din stradă o voce tainică. „Pânzeturile, pânzeturile, spuneau aceste consideraţii, e mai bine să fie în cupoane, însă pe drum sunt controale şi e periculos. Mai înţelept e să fie transportate în bucăţi cusute de formă. Se poate lua orice materie, textile, îmbrăcăminte, de preferinţă nu prea purtată. Obiecte cât mai puţine, fără greutăţi. Având în vedere că totul trebuie cărat în spinare, nu sunt recomandate cuferele şi geamantanele. Puţinele lucruri, verificate de o sută de ori, se leagă în boccele pe care le poate duce o femeie sau un copil. Sunt utile sarea şi tutunul, însă, după cum a arătat practica, există riscuri mari cu ele. Banii trebuie să fie în bancnotele Guvernului Provizoriu. Cel mai greu e cu documentele.” Şi aşa mai departe. Şi aşa mai departe.

5

În ajunul plecării începu să viscolească. Vântul învârtejea spre cer nori cenuşii de ninsoare care, ca o furtună albă, se întorceau pe pământ, zburau în profunzimea străzii întunecate şi îşi aşterneau pe ea linţoliul alb.

Totul era pregătit pentru plecare. Camerele cu lucrurile

rămase în ele urmau să fie lăsate în grija unei familii de oameni în vârstă, rude de-ale Egorovnei, cu care Antonina Aleksandrovna făcuse cunoştinţă în iarnă când, prin intermediul acestora, schimbase pe cartofi şi lemne mobila de care se puteau lipsi.

În Markel nu putea avea nicio bază. La miliţie, unde îşi stabilise un fel de club politic, nu se plângea că proprietarii clădirii, familia Gromeko, îi beau sângele, însă le imputa, cu mintea cea de pe urmă, că aceştia l-au ţinut mulţi ani în neagra ignoranţă, ascunzându-i în mod intenţionat faptul că lumea se trage din maimuţă.

Pe aceşti doi oameni, rudele Egorovnei, un fost lucrător în comerţ şi soţia acestuia, Antonina Aleksandrovna îi conducea pentru ultima oară prin camere, le arăta care sunt cheile de la dulapuri, unde trebuie să fie fiecare lucru, încuia şi descuia cu ei uşile dulapurilor, trăgea şi împingea sertarele, îi învăţa şi le explica totul.

Mesele şi scaunele erau împinse lângă pereţi, boccelele pentru drum erau trase în colţuri, fuseseră scoase perdelele de la ferestre. În camerele despuiate de confortul de iarnă, viscolul putea privi în voie prin ferestrele dezgolite. Fiecăruia le aducea aminte de câte ceva. Lui Iuri Andreevici – de copilărie şi de moartea mamei. Antoninei Aleksandrovna şi lui Aleksandr Aleksandrovici – de sfârşitul şi înmormântarea Annei Ivanovna. Tuturor li se părea că aceasta este ultima noapte petrecută în această casă, pe care nu o vor mai vedea niciodată. În această privinţă, se înşelau, însă, sub influenţa acestui presentiment, pe care nu şi-l împărtăşeau unul altuia, ca să nu-şi sporească mâhnirea, fiecare dintre ei îşi rememora în gând viaţa petrecută sub acest acoperiş şi lupta cu lacrimile care îi umezeau ochii.

Toate acestea însă n-o împiedicaseră pe Antonina Aleksandrovna să salveze aparenţele faţă de cei doi străini, întreţinând o discuţie continuă cu femeia în paza căreia rămânea toată casa. Exagera importanţa serviciului care i se făcea. Ca să nu pară nerecunoscătoare, se scuza mereu şi se ducea în camera de alături, de unde îi aducea drept cadou ba o basma, ba o bluză, ba o bucată de postav sau de şifon. Şi toate aceste pânzeturi erau închise la culoare, cadrilate, la fel cum plină de pătrate albe se vedea strada întunecată de la ferestrele lor, goale.

6

Plecară în zori la gară. La acea oră timpurie toată populaţia casei încă nu se sculase. Una dintre locatare, Zevorotkina, iniţiatoarea unor acţiuni cu participarea tuturor vecinilor, trecu pe la toate uşile, bătând în ele şi strigând:

– Atenţie, tovarăşi! Veniţi să vă luaţi rămas-bun! Mai iute! Foştii Gromeko pleacă.

Veniră cu toţi în vestibul şi pe scara de serviciu (uşa din faţă era acum tot timpul bătută în scânduri) şi formară pe trepte un semicerc, de parcă s-ar fi pregătit să se fotografieze în grup.

Locatarii căscau, se gârboveau pentru ca paltoanele subţiri să nu le alunece de pe umeri şi tropăiau de frig în pâslarii largi, pe care îi încălţaseră la repezeală pe picioarele goale.

Markel, care, în acel timp de prohibiţie, reuşise să se îmbete cu cine ştie ce licoare ucigătoare, se sprijinea cu toată greutatea de balustrada ce părea gata-gata să cedeze. Se oferea să le care lucrurile la gară şi se simţea ofensat, văzând că i se refuză ajutorul. Cu mare greutate reuşiră să scape de el.

Afară era încă întuneric. Vântul contenise şi ninsoarea cădea în valuri mai dese decât în ajun. Ciorchini mari şi pufoşi pluteau în jos şi, leneşi, păreau că se opresc aproape de pământ, ezitând dacă să se aştearnă sau nu pe stradă. Când ajunseră pe Arbat, se mai luminase. Ninsoarea coborâse o perdea albă şi lunecoasă de-a latul străzii, ale cărei poale catifelate se clătinau şi se încurcau în picioarele pietonilor, astfel că dispărea sentimentul înaintării şi acestora li se părea că bat pasul pe loc.

Nu se vedea nici ţipenie de om. Călătorii porniţi din strada Sivţev erau singuri. Curând îi ajunse din urmă, alb de tot, ca înfăşurat în aluat, un birjar cu sania goală şi cu gloaba ca dată cu var, care, pentru un preţ fabulos de mic pentru acele vremuri, îi luă pe toţi, cu tot cu calabalâc, cu excepţia lui Iuri Andreevici, care, la rugămintea lui, fu lăsat să vină singur la gară, pe jos şi fără bagaj.

7

Când Iuri Andreevici ajunse la gară, Antonina Aleksandrovna şi tatăl ei ocupaseră deja loc în rândul nesfârşit, strivit de barierele unei balustrade de lemn. Acum urcarea în tren nu se mai făcea de pe peron, ci undeva departe, la vreo jumătate de verstă în lungul liniei, aproape de semafoare, pentru că nu avea

cine curăţa zăpada până în gară. O jumătate din teritoriul gării era acoperit cu gheaţă şi murdărie, iar locomotivele nu mai puteau răzbate.

Niuşa şi Şurocika nu stăteau la rând. Se plimbau în voie sub copertina uriaşă a peronului şi din când în când se uitau înăuntru să vadă dacă nu cumva ar fi timpul să li se alăture celor mari. Miroseau amândoi a petrol lampant cu care, ca mijloc de prevenire a păduchilor, fuseseră unşi din belşug pe la glezne, încheieturi şi gât.

Văzându-şi soţul, Antonina Aleksandrovna îi făcu semn cu mâna şi, nelăsându-l să se apropie, îi strigă de departe numărul casei de bilete la care se înregistrau mandatele lor de deplasare în delegaţie.

– Arată-mi ce ştampile ţi-au pus, îi spuse ea, după ce Iuri Andreevici se întoarse. Doctorul îi întinse peste balustradă teancul de hârtii împăturite.

– Astea-s pentru un vagon special, într-un tren cu regim de rezervare, spuse cel care stătea la rând după Antonina Aleksandrovna, privind peste umărul ei şi văzând ştampila pusă pe delegaţie. Cel de dinaintea Toniei, unul dintre formaliştii care în orice împrejurare ştiu toate regulile din lume, îi dădu lămuriri amănunţite.

– Cu ştampila asta aveţi dreptul să cereţi locuri într-un vagon de clasă, adică într-unul de pasageri, dacă va exista aşa ceva în garnitură.

Cazul ajunse obiect de discuţie pentru întregul rând. Se auziră voci:

– Du-te şi le caută pe cele de clasă! Grozav de multe o să găseşti. Acum dacă te urci pe tamponul unui vagon de marfă, poţi zice mulţumesc!

– Nu-i ascultaţi, tovarăşe delegat. Ascultaţi ce vă spun eu. Întrucât în momentul de faţă trenurile de diferite categorii au fost anulate şi există numai un singur tip de tren, comun, trenul ăsta e şi militar, şi pentru deţinuţi, şi pentru vite, şi pentru oameni. Se poate spune orice, limba-i moale şi se învârte în toate părţile. Dar n-are rost să derutezi omul, trebuie să-i explici limpede, ca să te înţeleagă.

– Ce să zic, i-ai explicat! S-a găsit deşteptul. Asta încă nu-i nimic, că au dreptul la vagon special. Mai întâi uită-te la ei şi apoi vorbeşte. Crezi că într-un tren special poate urca un om ca ăsta? În trenurile speciale circulă acum fraţii. Şi marinarul are

ochi priceput şi revolverul în mână. Vede îndată că-i unul din clasa avută şi, cu atât mai mult, un doctor, unul dintre foştii domni. Marinarul pune mâna pe revolver şi gata cu el, îl striveşte ca pe-o muscă.

Nu se ştie până la ce intensitate ar fi ajuns valul de simpatie pentru doctor şi familia lui, dacă nu ar fi intervenit o altă circumstanţă.

Mulţimea din rând arunca de mult priviri prin fereastra mare a gării, cu sticla groasă şi lucioasă. Copertinele lungi ale peronului îndepărtau la maximum priveliştea ninsorii care cernea peste linii. De la asemenea distanţă se părea că fulgii, aproape nemişcaţi, atârnă în aer, cufundându-se încet în el, aşa cum se duc încet la fundul acvariului bucăţelele de pâine date la peşti.

În profunzimea peisajului plecau de mult oameni grupaţi sau izolaţi. Cât timp se strângeau în pâlcuri mici, aceste siluete, neclare din pricina perdelei tremurânde de ninsoare, fuseseră luate drept muncitori feroviari, care aveau obligaţia de a umbla de-a lungul şinelor. Însă, brusc, într-acolo porni o mulţime compactă. Din direcţia în care mergeau aceştia apăru un nor de fum de la o locomotivă pusă sub presiune.

– Deschideţi uşile, ticăloşilor! începură să urle oamenii din rând. Mulţimea se învălmăşi şi se repezi la uşă. Cei din spate începuseră să-i împingă pe cei din faţă.

– Ia uite ce fac, nemernicii! Au înfundat ieşirea, iar pe-acolo se urcă în tren, fără să stea la rând! Or să ticsească vagoanele, iar noi stăm aici ca oile! Deschideţi, diavolilor, uşa c-o spargem! Hei, băieţi, împingeţi, sfărâmaţi-o!

– Şi-au găsit, proştii, pe cine să invidieze, spuse formalistul atoateştiutor. Sunt mobilizaţi, aduşi din Leningrad ca să fie trimişi la muncă forţată. Era cât pe ce să fie trimişi la Vologda, pe frontul de nord. Acum îi aduc pe cel de est. Nu merg de bunăvoie. Sunt sub escortă. Să sape tranşee.

8

Erau de-acum de trei zile pe drum, dar nu se îndepărtaseră prea mult de Moscova. Peisajul era hibernal: şinele, câmpiile, pădurile, acoperişurile caselor – totul era acoperit de zăpadă.

Familia Jivago avusese norocul să nimerească în colţul din stânga al priciului de sus, lângă ferestruica murdară chiar de

sub tavan, unde se instalară cu toţii, fără să-şi divizeze grupul.

Antonina Aleksandrovna călătorea pentru prima dată într-un vagon de marfă. La urcarea în Moscova, Iuri Andreevici le ridicase în braţe pe femei până la înălţimea duşumelei vagonului, pe marginea căreia glisa o uşă mobilă. Apoi, în timpul călătoriei, femeile se deprinseseră să se caţere singure în vagon.

În primele ore, vagoanele i se părură Antoninei Aleksandrovna nişte grajduri pe roţi. După cum credea ea, aceste cutii urmau să se dezmembreze la prima împingere sau zguduitură. Dar mergeau de-acum de trei zile, aruncaţi înainte şi înapoi, într-o parte şi-n alta la schimbarea direcţiei de mers şi la curbe, de trei zile ţăcăneau roţile ca beţişoarele unei tobe mecanice, iar călătoria, în pofida termenilor Antoninei Aleksandrovna, decurgea cu bine.

În staţiile cu peroane scurte, eşalonul lor lung, compus din douăzeci şi trei de vagoane (ei erau în cel de-al paisprezecelea), încăpea doar cu o mică parte a sa, din faţă, din coadă sau de la mijloc.

Vagoanele din faţă erau pline de militari, în cele din mijloc călătoreau pasagerii obişnuiţi, iar în cele din spate se înghesuiau oamenii mobilizaţi la muncă forţată. Ultima categorie de pasageri, vreo cinci sute de inşi, era cât se poate de pestriţă în ceea ce priveşte vârsta, profesiile şi ocupaţiile. Se înghesuiau cu toţii în opt vagoane. Lângă bogătaşi bine îmbrăcaţi, agenţi de bursă şi avocaţi din Petersburg, puteau fi văzuţi, ca făcând parte din clasa exploatatoare, birjari, parchetari, băieşi, tătari care se ocupau cu vânzarea hainelor vechi, nebuni evadaţi din ospiciile desfiinţate, mici negustori şi călugări.

Cei dintâi şedeau împrejurul sobelor înroşite de căldură, fără sacouri, pe butuci tăiaţi scurt, îşi povesteau istorioare hazlii şi râdeau cu hohote. Erau oameni cu pile. Nu-şi făceau probleme. Acasă interveneau pentru ei rude cu influenţă. În cel mai rău caz, puteau să se elibereze cumpărându-i pe paznici.

Ceilalţi, cu cizme şi caftane descheiate sau cu cămăşi lungi, încinse peste nădragi şi desculţi, cu bărbi şi fără bărbi, stăteau în picioare lângă uşile vagoanelor supraîncălzite, se ţineau de uşori şi de barele de susţinere, privind posomorâţi la locurile prin care treceau şi la oamenii de acolo, fără să intre în vorbă cu nimeni. Aceştia nu aveau pile. Nu aveau ce să spere.

Mobilizaţii nu încăpuseră toţi în vagoanele rezervate pentru ei. O parte fuseseră plasaţi în vagoanele din mijloc, la un loc cu pasagerii, inclusiv în vagonul al paisprezecelea.

9

De obicei, când trenul se apropia de o staţie, Antonina Aleksandrovna, pe priciul de sus, se ridica într-o poziţie incomodă, la care o obliga plafonul jos, care nu-i permitea să se îndrepte în capul oaselor, şi se apleca peste marginea priciului, privind prin uşa împinsă puţin în lături ca să-şi dea seama dacă locul respectiv prezintă interes din punctul de vedere al schimbului de mărfuri şi dacă merită să se dea jos de pe prici şi să coboare din vagon.

Aşa se întâmplă şi de data aceasta. Încetinirea trenului o trezi din amorţeală. Numărul mare de macazuri peste care ţopăia vagonul, înteţindu-şi ţăcănitul roţilor, era un semn că urma o staţie importantă, cu un timp de staţionare destul de lung.

Antonina Aleksandrovna se ridică din pat cum putu, se frecă la ochi, îşi aranjă părul şi, băgându-şi mâna în sacul cu lucruri, îl răscoli până la fund, până găsi un ştergar brodat cu cocoşi, flăcăi, cercuri şi roţi.

Între timp se trezise şi doctorul, care sări de pe prici şi îşi ajută soţia să coboare.

Prin dreptul uşii trase în lături plutiră gheretele şi felinare, copacii staţiei, încovoiaţi de zăpada groasă pe care o întindeau ospitalieri spre trenul din care, deşi viteza era încă destul de mare, săreau deja marinarii pe peronul cu zăpadă încă necălcată în picioare şi, din fugă, întrecându-i pe toţi, fugeau după colţul clădirii gării, unde, de obicei, apărate de pereţii laterali, se ascundeau femei care vindeau alimente, a căror comercializare era interzisă.

Uniforma neagră a marinarilor, panglicile fluturânde de la beretele lor şi pantalonii evazaţi la manşete le conferea paşilor acestora impresia de avânt şi viteză, făcând mulţimea să se dea deoparte din faţa lor, ca şi cum ar fi venit în goană un grup de schiori sau de patinatori.

După colţul gării, ascunzându-se una în spatele celeilalte şi emoţionate de parcă li s-ar fi ghicit în cărţi, se înşiruiseră ţărănci din satele apropiate, cu castraveţi, carne fiartă de vită,

brânzoaice de secară, care-şi păstrau aroma şi căldura sub învelitorile groase în care erau aduse. Femeile şi fetele, cu marginile broboadelor băgate sub gulerele cojoacelor, roşeau ca macul la glumele marinarilor şi în acelaşi timp se temeau, pentru că mai ales din marinari erau formate detaşamentele de luptă cu specula şi cu comerţul neorganizat, care fusese interzis.

Încurcătura ţărăncilor fu de scurtă durată. Trenul se oprise. Apărură şi restul pasagerilor. Publicul se amestecă. Începură târguielile.

Antonina Aleksandrovna trecu de-a lungul şirului de precupeţe, cu ştergarul pe umăr, ca şi cum s-ar fi dus în spatele gării ca să se spele cu zăpadă. De câteva ori ţărăncile o strigaseră:

– Ei, orăşanco, ce vrei pe ştergar?

Dar Antonina Aleksandrovna nu se oprea, îşi continua drumul, mergând alături de soţul ei.

În capătul şirului stătea o femeie, a cărei broboadă neagră era împodobită cu ciucuri roşii. Remarcase ştergarul brodat. Ochii ei îndrăzneţi se aprinseră. Se uită în toate părţile ca să se convingă că n-o paşte nicio primejdie, se apropie iute de Antonina Aleksandrovna şi, dând deoparte cerga cu care avea marfa acoperită, îi şopti cu voce grăbită:

– Iote ce am. Chiar n-ai mai văzut aşa ceva? Nu-ţi place? Hai nu te mai gândi mult, că mi-l cumpără alţii, rămâi fără şoldan.

Antonina Aleksandrovna nu înţelesese ultimul cuvânt. Se gândi că e vorba de un cal. De aceea o întrebă:

– Ce spui, femeie?

Femeia îi spunea şoldan unei jumătăţi de iepure, tăiat în lung şi prăjit din cap până-n coadă. Arătându-i jumătatea de iepure, ţărănca repetă:

– Îţi zic să-mi dai ştergarul pe şoldan. Ce te uiţi? Să nu crezi că-i carne de câine. Bărbatul mi-i vânător. E iepure, iepure, nu mai sta pe gânduri.

Schimbul se făcu. Fiecăreia din părţi i se părea că a ieşit în mare câştig şi că cealaltă parte a ieşit în pierdere. Antoninei Aleksandrovna îi era ruşine că a înşelat-o pe sărmana ţărancă. Însă aceasta, mulţumită de afacere, se grăbi să părăsească locul şi, strigându-şi vecina care-şi terminase marfa, o porni împreună cu ea spre casă pe cărarea bătătorită, care se îndepărta de gară.

În acest timp, în mulţime se produse agitaţie. Undeva începu

să strige o bătrână:

– Unde pleci, cavalerule? Dar banii? Când mi i-ai dat, neruşinatule? Ah tu, maţ nesătul, îl strigi şi el nici nu se uită înapoi! Stai, stai îţi zic, domnule tovarăş! Ajutor! Hoţul! M-a tâlhărit! Uite-l, acela-i, ţineţi-l!

– Care-i?

– Acela fără barbă, care pleacă râzând.

– Acela cu cotul rupt?

– Da, el e. Prindeţi-l pe tâlhar!

– Acela cu cotul peticit?

– Da, da! Ah, oameni buni, m-a furat!

– Ce s-a întâmplat aici?

– S-a tocmit cu baba pentru plăcinte şi lapte, şi-a umplut burdihanul şi pe-aici ţi-e drumul. Uite cum plânge baba.

– N-ar trebui să stăm cu mâinile-n sân. Ar trebui să-l prindem. Du-te şi-l prinde.

– E plin de curele şi cartuşe. Te prinde el pe tine.

10

În vagonul al paisprezecelea călătoreau şi câţiva dintre cei mobilizaţi la muncă forţată, păziţi de un soldat numit Voroniuk. Din diferite pricini, trei dintre aceştia ieşeau în evidenţă: Prohor Haritonovici Prituliev, fost încasator la un magazin de vinuri din Petrograd, căruia i se spunea casierul, Vasea Brîghin, un băiat de şaisprezece ani, calfă la o prăvălie de fierărie, şi Kostoed-Amurski, un revoluţionar cărunt din partidul cooperatorilor, care trecuse prin toate ocnele fostului regim şi începea o nouă serie de detenţii sub noua orânduire.

Toţi aceşti oameni recrutaţi cu forţa erau străini unul de altul, adunaţi la nimereală. Făcuseră cunoştinţă abia în timpul călătoriei. Din discuţiile iscate în tren, reieşise că şi Prituliev, şi ucenicul Vasea Brîghin sunt amândoi din provincia Veatka, din nişte sate pe lângă care trenul trebuia să treacă în scurt timp.

Prituliev, mic proprietar din oraşul Malmîj, era un bărbat scund, cu părul tuns scurt, ciupit de vărsat şi hâd. Tunica lui cenuşie, înnegrită de transpiraţie subsuoară, îi strângea corpul aşa cum platca sarafanului strânge sânii prea cărnoşi ai unei femei. Era tăcut ca o momâie şi ore întregi, cine ştie la ce gândindu-se, îşi scărpina până la sânge negii de pe braţele pistruiate, făcându-le să supureze ca nişte răni.

Acum un an mergea, într-o zi de toamnă, pe Nevski Prospekt şi la colţul cu strada Liteinaia a nimerit într-o razie. I s-au cerut documentele. Atunci se descoperi că este deţinătorul unei cartele alimentare de categoria a patra, care se distribuia elementelor nemuncitoreşti şi pe baza căreia nu se putea cumpăra niciodată nimic. Pe baza acestui indiciu, fusese reţinut şi împreună cu mulţi alţii, arestaţi pe baza aceluiaşi motiv, fusese trimis sub escortă la cazarmă. Detaşamentul alcătuit astfel, după exemplul celui format mai înainte, urma să fie trimis să sape tranşee pe frontul de la Arhanghelsk. De aceea destinaţia iniţială fusese Vologda, dar direcţia le fusese schimbată şi acum, prin Moscova, erau trimişi pe frontul răsăritean.

Prituliev avea o soţie în Luga, unde lucrase înainte de război, înainte de a fi angajat la Petersburg. Aflând din întâmplare de ghinionul soţului, aceasta se repezise să-l caute la Vologda, ca să încerce să-l scape de la munca forţată. Însă detaşamentul luase cu totul altă direcţie şi femeia avea să-l caute degeaba, chinuindu-se în zadar. Totul era aiurea.

La Petersburg, Prituliev avusese o concubină, pe care o chema Pelaghea Nilovna Teagunova. Fusese reţinut la intersecţia de pe Nevski chiar la câteva clipe după ce se despărţise de aceasta la colţ, având de gând să plece în altă direcţie, unde avea o treabă. Printre trecătorii de pe Liteinaia, o văzuse din spate îndepărtându-se.

Această Teagunova, o femeie durdulie şi chipeşă din clasa de mijloc, cu mâini frumoase şi cu cosiţă groasă, pe care şi-o arunca oftând adânc, când pe un umăr, când pe celălalt, îl însoţea pe Prituliev de bunăvoie şi se afla în tren.

Era inexplicabil ce găseau femeile la această momâie de Prituliev. În afară de Teagunova, în alt vagon, mai aproape de locomotivă, călătorea încă o prietenă a lui, care reuşise să se strecoare cumva în tren. Era Ogrîzkova, o domnişoară bălană şi subţire, adică „nasoala” şi „botoasa”, cum îi spunea Teagunova, printre alte porecle urâte.

Rivalele erau la cuţite şi se fereau să dea ochii una cu alta. Ogrîzkova nu se arăta niciodată în vagonul al paisprezecelea. Era un mister unde izbutea să se vadă cu obiectul pasiunii sale. Poate că se mulţumea să-l contemple de departe, atunci când toţi pasagerii participau la încărcarea lemnelor şi cărbunilor.

11

Istoria lui Vasea era total diferită. Tatăl lui fusese ucis pe front, iar maică-sa îl trimisese la Petersburg, ca să înveţe meserie.

În timpul iernii, unchiul lui, proprietarul unei dughene de fierărie în Piaţa Apraksin, fusese chemat să dea nişte explicaţii la Soviet. Greşise uşa şi, în locul camerei indicate pe convocare, nimerise în cea de alături. Întâmplător, camera respectivă era cea a recrutărilor pentru stagiile de muncă forţată. Încăperea era foarte aglomerată. După ce oamenii chemaţi cu ordin de mobilizare se strânseseră într-un număr suficient, au venit nişte soldaţi care i-au înconjurat şi i-au dus să înnopteze în cazarma regimentului Semionovsk, iar dimineaţa i-au escortat la gară pentru a fi îmbarcaţi în trenul de Vologda.

Imediat tot oraşul a aflat de reţinerea unui număr atât de mare de oameni. A doua zi o mulţime de rubedenii veniseră să-şi ia rămas-bun la gară. Printre aceştia, erau Vasea şi cu mătuşa lui.

La gară, unchiul lui Vasea s-a apucat să-l roage pe paznic să-i dea drumul pentru câteva minute ca să stea de vorbă cu soţia în afara gratiilor. Paznicul era chiar Voroniuk, santinela din vagonul al paisprezecelea. Voroniuk îi refuzase întrevederea cu soţia şi acceptase în cele din urmă numai în schimbul unei garanţii sigure că se va întoarce. Drept garanţie, unchiul şi mătuşa l-au lăsat pe Vasea ca ostatic. Vasea intrase în curtea împrejmuită cu sârmă ghimpată, unchiul fusese lăsat să iasă. Dar unchiul şi mătuşa nu s-au mai întors.

Când s-a descoperit trucul, Vasea, care nici nu-şi putuse închipui că va fi înşelat, începu să plângă. A îngenuncheat în faţa lui Voroniuk, i-a sărutat mâinile, implorându-l să-l elibereze, dar toate rugăminţile au fost zadarnice. Santinela nu a putut fi convinsă, dar nu din pricină că ar fi fost un om rău la inimă. Timpurile erau tulburi, legile aspre. Santinela răspundea cu capul de numărul mobilizaţilor încredinţaţi, care fusese stabilit la primul apel şi nu mai putea fi schimbat. Aşa a nimerit Vasea în rândurile celor mobilizaţi la muncă forţată.

Cooperatistul Kostoed-Amurski, care se bucura de respectul tuturor temnicierilor în vechiul şi noul regim şi se împrietenea imediat cu toţi, a atras de mai multe ori atenţia şefului escortei asupra situaţiei intolerabile în care se afla Vasea. Acesta

recunoscuse că, într-adevăr, e o nedreptate strigătoare la cer, însă le spusese că dificultăţile formale nu-i permiteau să lămurească situaţia pe drum şi că speră s-o descurce după ce vor ajunge la destinaţie.

Vasea era un băiat frumuşel, cu trăsături regulate ale feţei, aşa cum sunt pictate odraslele de împăraţi sau îngerii pe icoane. Era nespus de inocent şi de pur. Îndeletnicirea lui preferată era să stea jos pe podea, prinzându-şi genunchii cu mâinile şi dându-şi capul pe spate, să asculte ce vorbeau sau ce povesteau cei mari. Atunci, după jocul muşchilor de pe faţa lui, cu ajutorul cărora îşi stăpânea lacrimile sau lupta cu hohotele de râs, puteai reface conţinutul conversaţiei. Obiectul discuţiei se reflecta ca într-o oglindă pe chipul acestui băiat sensibil.

12

Cooperatistul Kostoed era musafirul familiei Jivago, pe priciul de sus, şi sugea bucata de friptură de iepure, cu care fusese servit. Se temea de curent şi de răceală. „Ce trage aici! De unde vine curentul?”, întreba el şi se muta, căutând un loc mai ferit. În cele din urmă, îşi găsi o poziţie potrivită, spuse: „Acum e bine”, termină bucata de friptură, îşi linse degetele, le şterse cu batista şi, mulţumindu-le gazdelor, spuse:

– Trage de la fereastră. Ar trebui chituită. Totuşi, să ne întoarcem la subiectul discuţiei noastre. Nu aveţi dreptate, domnule doctor. Fireşte, iepurele fript e ceva grozav. Dar a trage de aici concluzia că satul huzureşte mi se pare, scuzaţi-mă, un lucru grăbit, un salt logic cam riscant.

– Ah, lăsaţi, îi replică Iuri Andreevici. Uitaţi-vă la gările astea. Copacii nu sunt tăiaţi. Gardurile sunt întregi. Pieţele astea! Şi femeile! Ia gândiţi-vă, ce satisfacţie! Undeva există viaţă. Cineva se bucură. Nu toţi gem. Asta justifică tot.

– Bine ar fi să fie aşa. Dar nu e adevărat. De unde aţi scos toate astea? Ia mergeţi la o sută de verste mai încolo, îndepărtaţi-vă de calea ferată. Peste tot sunt răscoale ţărăneşti, care nu încetează. Mă întrebaţi împotriva cui luptă? Împotriva roşilor şi albilor, depinde de puterea cui a prins rădăcini. Veţi spune că da, ţăranul nu recunoaşte nicio ordine, nici el nu ştie ce vrea. Scuzaţi-mă, nu zâmbiţi triumfător. Ţăranul ştie mai bine ce vrea, însă nu vrea ce vrem noi amândoi.

Când l-a trezit revoluţia, s-a gândit că i se împlineşte visul de

veacuri de a trăi separat, izolat în anarhia propriei lui gospodării, prin munca mâinilor lui, fără să depindă de nimeni şi fără să-i fie obligat nimănui cu nimic, însă din strânsoarea fostei organizări de stat, a nimerit sub puterea superstatului nou, revoluţionar. Şi iată că satul se zvârcoleşte şi nicăieri nu-şi mai află linişte. Iar dumneavoastră îmi vorbiţi de huzurul ţărănimii. Nu ştiţi nimic şi, după câte văd, nici nu vreţi să ştiţi.

– Chiar aşa, nici nu vreau. Absolut exact. Ah, staţi un pic! De ce să ştiu şi să-mi fac sânge rău pentru toate? Timpul nu-mi cere părerea şi-mi impune ce vrea el. Permiteţi-mi şi mie să ignor faptele. Spuneţi că vorbele mele nu se potrivesc cu realitatea. Dar oare mai există în Rusia realitate? După părerea mea, realitatea a fost băgată în sperieţi şi se ascunde. Vreau să cred că satul a câştigat şi că înfloreşte. Dacă mă înşel, ce să fac? Pe ce să mă mai bazez în viaţă, pe cine să mai ascult? Şi de trăit trebuie să trăiesc, pentru că am o familie.

Iuri Andreevici dădu a lehamite din mână şi, oferindu-i socrului şansa de a duce mai departe polemica aceea cu Kostoed, se duse la marginea priciului şi, lăsându-şi capul peste muchia acestuia, începu să privească ce se mai întâmplă jos.

Acolo se desfăşura o discuţie comună, la care participau Prituliev, Voroniuk, Teagunova şi Vasea. Întrucât se apropiau locurile lui natale, Prituliev enunţa modul de a ajunge la acestea, la care staţie se coboară, cum se merge mai departe, pe jos sau cu căruţa, iar Vasea, auzind denumirea satelor şi cătunelor cunoscute, sărea şi, cu ochii arzători, repeta emoţionat denumirile, pentru că enumerarea acestora i se părea un basm fantastic.

– Coborâţi la Vadul Sec? întrebă el cu sufletul la gură. Sigur că da! E gara noastră! Pe urmă nu cumva o luaţi spre Buiskoe?

– Da, mergi pe drumul spre Buiskoe.

– Aşa ziceam şi eu, spre Buiskoe. Cum să nu-l ştiu! Răspântia noastră. De-aici mergi spre noi tot la dreapta, la dreapta. Spre Veretenniki. Şi spre matale, nene Haritonîci, nu-i aşa că trebuie s-o iei la stânga, lăsând râul în urmă? Aţi auzit de râul Pelga? Cum să nu! E râul nostru! Dară spre noi trebuie să fie malul, tot pe mal. Şi pe râul ăsta, pe Pelga în sus e satul nostru, Veretenniki! Chiar pe malul râpei! Malul e pieptiş! Noi îi zicem grohotiş. Dacă te uiţi de sus, ţi se face frică, aşa de înalt e malul. Te temi să nu cazi. Zău că-i aşa. Se taie piatră din el, pentru mori. Şi-n satul ăsta trăieşte mama mea. Şi cele două surori.

Alionka şi Arişka. Mama mea, tanti Palaşa, Pelagheia Nilovna, seamănă cu matale, tânără, albă la faţă. Nene Voroniuk! Nene Voroniuk! Pentru numele lui Dumnezeu, te rog... Nene Voroniuk!

– Ei, ce-i! Ce-ai luat-o ca cucul: „Nene Voroniuk, nene Voroniuk?”. Crezi că nu ştiu, crezi că eu n-am plozi? Ce vrei, ceţi trebuie? Să te las să fugi? Te-ai ţicnit? O ştergi şi pe urmă – amin! – mă pun ăştia la zid!

Distrată, Pelaghia Teagunova se uita undeva în depărtare şi tăcea. Îl mângâia pe Vasea în creştetul capului, răsfirându-i părul bălan şi plănuind ceva în mintea ei. Din când în când, cu ochii şi cu mici scuturături din cap, îi făcea nişte semne băiatului, al căror sens era că să nu facă prostii şi să nu discute cu Voroniuk asemenea lucruri. Adică ai răbdare şi totul se va aranja de la sine, fii pe pace.

13

După ce lăsară în urmă Rusia Centrală şi se îndepărtară spre est, începură să se întâmple lucruri neaşteptate. Treceau acum prin locuri periculoase, unde erau stăpâne bande înarmate sau unde de-abia fuseseră reprimate răzmeriţele.

Tot mai des trenul oprea în câmp deschis, detaşamente de pază treceau prin toate vagoanele, controlau bagajele şi documentele.

Odată trenul se opri undeva noaptea. Nimeni nu urca în vagoane, nimeni nu era trezit din somn. Întrebându-se dacă nu cumva a avut loc vreun accident, Iuri Andreevici sări din vagon.

Noaptea era întunecoasă. Fără vreun motiv vizibil, trenul stătea la cine ştie ce kilometru dintre două staţii nevăzute, pe linia înconjurată de tufe de brad. Alţi pasageri, care coborâseră mai devreme şi acum tropăiau prin zăpadă, îi spuseseră lui Iuri Andreevici că, după informaţiile lor, nu s-a întâmplat nimic, doar că mecanicul a oprit trenul cu de la sine putere, sub motiv că localitatea respectivă e primejdioasă şi, cât timp starea liniei nu va fi verificată cu ajutorul drezinei, refuză să conducă garnitura mai departe. Cică nişte reprezentanţi ai pasagerilor se duseseră să-l convingă şi să-l ungă, dacă va fi cazul. Se zicea că odată cu aceştia porniseră şi câţiva marinari spre locomotivă. Iar marinarii se pricep să convingă.

În timp ce Iuri Andreevici primea aceste explicaţii, zăpada

netedă din faţa locomotivei era străfulgerată de limbile de foc ce ieşeau pe coşul locomotivei. Deodată o flamă lumină un petic de câmp înzăpezit, locomotiva şi câteva siluete negre care fugeau pe podina de pe laterala locomotivei.

Primul dintre ei era, probabil, mecanicul. Ajungând la capătul podinei, sări în sus şi, zburând peste traversa frontală a tampoanelor, dispăru. Aceleaşi mişcări le făcură marinarii care îl fugăreau. Şi ei alergară până la capătul podinei, săriră, planară puţin în aer şi dispărură ca înghiţiţi de pământ.

Curioşi, Iuri Andreevici şi câţiva pasageri se duseră la locomotivă.

În faţa acesteia, chiar pe linie, văzură un spectacol neaşteptat. Pe marginea terasamentului, în zăpada neatinsă, înota până la brâu mecanicul. Aşa cum hăitaşii fugăreau o fiară, îl înconjurau marinarii, îngropaţi şi ei în zăpada până la centiroane.

Mecanicul striga:

– Mulţumesc, albatroşilor! Am trăit s-o văd şi pe asta! Săriţi cu revolverul la fratele vostru, muncitorul! Că de ce am zis că garnitura nu merge mai departe. Tovarăşi pasageri, fiţi martori şi spuneţi cine are dreptate. Umblă pe aici cine vrea, deşurubează buloanele. Mama voastră, credeţi că ce grijă am? Eu, sufla-v-aş aburul sub coaste, nu la mine, la voi mă gândesc. Să nu păţiţi ceva. Şi asta mi-i răsplata pentru grija pe care v-o port. Hai, trage, companie de minare! Tovarăşi pasageri, fiţi martori: ăsta-i el, ăsta-s eu, nu mă feresc.

Din grupul adunat pe terasament se auziră felurite păreri. Unii ţipau buimăciţi:

– Ce, îl crezi?... Vino-ţi în fire... Păi... Cine-i lasă? Asta o fac numai aşa – pe grozavii...

Alţii turnau gaz peste foc:

– Aşa, aşa, manivelă! Nu te lăsa, arată-le ce-nseamnă tracţiunea cu aburi!

Marinarul care izbutise să iasă primul din zăpadă era un uriaş roşcovan, cu un cap atât de mare, încât faţa îi părea plată. Se întoarse cu faţa spre mulţime şi, cu vocea joasă şi calmă, cu accent ucrainean ca al lui Voroniuk, le spuse câteva cuvinte caraghioase prin calmul lor absolut în această neobişnuită circumstanţă nocturnă.

– Scuzaţi, dar ce-i cu balamucul ăsta? Mă tem să nu răciţi pe frigul ăsta, cetăţeni. Ia urcaţi în vagoane.

După ce cioporul curioşilor se împrăştie prin vagoane, marinarul roşcovan se duse la mecanicul care tot nu-şi venise în fire şi-i spuse:

– Ajungă-ţi cu istericalele, tovarăşe mecanic. Ieşi din groapă. Hai să-i dăm drumul.

14

A doua zi, târându-se cu încetiniri dese pentru a nu deraia de pe şinele puţin troienite şi necurăţate de zăpadă, trenul se opri într-un loc pustiu, fără viaţă, în care doar cu greu recunoscură ruinele unei staţii arse de un incendiu. Pe faţada ei afumată se putea citi cu greu inscripţia: „Nijni Kelmes”.

Însă nu doar clădirea gării purta urmele incendiului, în spatele staţiei se vedeau ruinele unui sat pustiu şi troienit, care, probabil, avusese aceeaşi soartă cu gara.

Casa din marginea sătucului era carbonizată, din colţul celei de alături fuseseră desprinse câteva bârne care zăceau răsturnate, întoarse cu ştorţurile în sus, toată uliţa era plină de resturi de sănii, de garduri dărâmate, fiare ruginite, scule şi mobilă sfărâmată. Zăpada afumată şi plină de funingine era presărată din loc în loc cu porţiuni arse şi băltoace îngheţate, cu tăciuni în ele. Toate acestea erau urmele incendiului şi încercărilor de a-l stinge.

Nici gara şi nici sătucul nu erau chiar pustii. Mai rămăseseră câţiva oameni.

– A ars tot satul? îl întrebă, cu compasiune în glas, şeful de tren pe şeful gării, atunci când acesta îi ieşi în întâmpinare, din ruine.

– Vă salut. Bine-aţi venit. De ars am ars noi, dar sunt lucruri şi mai rele decât incendiul.

– Nu înţeleg.

– Mai bine să nu înţelegi.

– Strelnikov?

– Chiar el.

– Dar cu ce i-aţi greşit?

– Nu noi. Unde dai şi unde crapă. Vecinii. Noi am păţit-o odată cu ei. Vedeţi satul de-acolo? Ei sunt vinovaţi. Satul Nijni Kelmes din plasa Ust-Nemda. Totul e din cauza lor.

– Dar ăia ce-au făcut?

– Păi, aproape toate cele şapte păcate. Au alungat comitetul

săracilor, una la mână; s-au împotrivit decretului cu privire la furnizarea cailor pentru Armata Roşie şi, să vedeţi, sunt cu toţii tătari şi nu-i om să n-aibă cal, doi la mână. Şi nu s-au supus ordinului cu mobilizarea, trei la mână, după cum vedeţi.

– Aşa, aşa. Atunci totu-i clar. Şi pentru asta a pus artileria pe ei, nu?

– Chiar aşa.

– Dintr-un tren blindat?

– Bineînţeles.

– Foarte trist. Regretele mele. Oricum însă, asta nu-i treaba noastră.

– Da, e o treabă care ţine de trecut. N-am nicio veste nouă care să vă bucure. O să rămâneţi la noi o zi, două.

– Lăsaţi glumele. Transport trupe pentru front, nu-i şagă. N-am obiceiul să fiu reţinut prin gări.

– Nu-mi arde de glume. După cum vedeţi, linia e înfundată. Timp de o săptămână, viforniţa a bântuit tot sectorul. A troienit linia. Şi n-are cine-o deszăpezi. A fugit o jumătate din oamenii din sat. Chiar dacă-i pun pe toţi cei rămaşi la muncă, tot nu-s forţe destule.

– Ah, fir-ar al naibii! S-a zis cu mine! Ce să fac?

– Curăţăm noi cumva linia şi o luaţi din loc.

– Troienele sunt mari?

– N-aş zice că cine ştie ce. Pe-alocuri. Viforniţa a bătut în rafale, pieziş. Cea mai grea porţiune e pe mijloc. Trei kilometri de adâncitură. O să avem ceva de furcă. Locul e înzăpezit tare. Dar mai încolo e taiga, pădurea a ferit linia. Nici până la adâncitură nu-i de speriat: câmp deschis, vântul a spulberat zăpada şi nu a troienit linia.

– Ah, lua-v-ar naiba! Ce drăcovenie! Îi dau pe toţi jos din tren, să pună mâna la treabă.

– La asta m-am gândit şi eu.

– Numai marinarii şi soldaţii să fie lăsaţi în pace. Am un eşalon întreg de mobilizaţi la muncă forţată. Împreună cu ceilalţi pasageri sunt aproape şapte sute de oameni.

– Mai mult decât destui. Aducem imediat lopeţi şi vă dăm. Nu ne ajung lopeţile. Am trimis prin satele învecinate. Facem rost.

– Mare pacoste, zău! Credeţi că reuşim?

– Sigur că da. Se zice că mulţimea cucereşte cetăţi. Calea ferată e-o arteră. N-aveţi grijă.

15

Deszăpezirea liniei a durat trei zile. Toţi membrii familiei Jivago, inclusiv Niuşa, au luat parte la muncă. Au fost cele mai frumoase zile ale călătoriei.

Locul acela avea ceva ascuns, tainic. Dăinuia aici ceva din spiritul răscoalei lui Pugaciov în descrierea lui Puşkin, ceva din spiritul asiatic în versiunea lui Aksakov.

Misterul locului îl completau ruinele şi firea ascunsă a locuitorilor rămaşi, care erau speriaţi, îi evitau pe pasagerii trenului şi nu comunicau între ei de frica denunţurilor.

La muncă erau duşi pe categorii, nu toţi deodată. Teritoriul lucrărilor era înconjurat de ostaşi de pază.

Linia era curăţată deodată din ambele direcţii, de către brigăzi care aveau în primire sectoare. Între porţiunile eliberate de zăpadă, până la capătul sectoarelor rămâneau munţi de zăpadă neatinsă, care despărţeau grupele de oameni, de nu se vedeau. Aceşti munţi aveau să fie împrăştiaţi numai în ultima clipă, la terminarea curăţării pe întreaga lungime.

Erau nişte zile senine şi geroase. Şi le petreceau în aer liber, întorcându-se în vagon numai pentru noapte. Lucrau în schimburi scurte, care nu-i oboseau, pentru că nu erau destule lopeţi şi lucrătorii erau prea mulţi. Munca uşoară era o adevărată plăcere.

Sectorul unde lucra familia Jivago era deschis, pitoresc. Priveliştea cobora spre est, apoi se înălţa liber până la orizont.

Pe creastă străjuia o căsuţă singuratică, în bătaia tuturor vânturilor. Era înconjurată de o livadă care vara era, probabil, umbroasă, însă acum crengile ei rare, pline de chiciură, nu apărau deloc clădirea, Giulgiul de zăpadă rotunjea şi îndulcea toate contururile. Dar, judecând după adânciturile coborâşului, pe care covorul alb nu le putea ascunde cu totul, primăvara, spre viaductul de sub terasament, se năpustea un pârâu şerpuit, învelit acum de zăpadă adâncă, aşa cum un copil îşi trage peste cap muntele plapumei de puf.

O fi trăind cineva în casă sau era goală şi se năruia încet, luată în evidenţa comitetului funciar al plasei sau al judeţului? Unde erau şi ce s-a întâmplat cu foştii ei stăpâni? Au fugit peste graniţă? Au fost ucişi de ţărani? Sau, lăsând în urma lor o amintire frumoasă, s-au angajat la judeţ ca specialişti cu studii? I-o fi cruţat oare Strelnikov, dacă au rămas aici până în ultima

clipă, sau au împărtăşit şi ei soarta crâncenă a chiaburilor?

De sus, casa stârnea curiozitatea şi tăcea întristată, însă în timpurile acelea nu se puneau întrebări şi nimeni nu răspundea la ele. Iar soarele incendia oglinda zăpezii cu scântei atât de strălucitoare încât puteai orbi. În ce bucăţi regulate tăia lopata această materie albă! Ce răsfrângeri diamantii de raze sclipeau pe muchiile acestor felii! Ce mult îi aminteau toate acestea de zilele copilăriei, când, cu o căciuliţă cu moţ şi într-un cojocel de oaie, micul Iura, dintr-o zăpadă la fel de strălucitoare, croia în curtea casei lor piramide şi cuburi, torturi cu frişcă, cetăţi şi oraşe de peşteri! Ah, ce gust bun avea pe atunci viaţa, ce frumoase şi dulci erau toate pe lume!

Dar şi aceste trei zile petrecute în aer liber le oferiră plăcuta senzaţie a îndestulării. Şi nu fără motiv. Seara, lucrătorii primeau câte o porţie de pâine caldă, cine ştie de unde adusă şi în baza cine ştie cărei dispoziţii. Pâinea avea coaja crocantă şi gustoasă deasupra şi pe margini, iar coaja de dedesubt era groasă, cu mici bucăţele de cărbune prinse în aluat.

16

Îndrăgise ruinele gării, aşa cum nu poţi să nu te ataşezi de un adăpost vremelnic în munţi, în timpul unei drumeţii prin zăpadă. Reţinură amplasamentul, înfăţişarea exterioară, amănuntele distrugerii.

În gară se întorceau seara, când asfinţea soarele. Parcă dintr-o anume loialitate faţă de trecut, astrul zilei cobora în acelaşi loc, îndărătul mesteacănului bătrân, crescut în faţa ferestrei telegrafistului.

Peretele exterior al acestei camere se prăbuşise înăuntru şi blocase încăperea. Însă dărâmătura nu atinsese colţul din fund, opus ferestrei scăpate ca prin minune. Acolo totul se păstrase: tapetul de culoarea cafelei, soba din cărămidă smălţuită cu capacul ei rotund de aerisire, din aramă şi cu lanţ, şi opisul mobilierului prins de perete într-o ramă neagră.

Exact ca şi înainte de dezastru, soarele cobora pe pământ şi atingea cărămida smălţuită, aprindea jăraticul cafeniu al tapetului şi atârna de perete, ca un şal de femeie, umbra crengilor de mesteacăn.

În celălalt capăt al clădirii era o uşă bătută în scânduri cu un anunţ scris pesemne în primele zile ale revoluţiei din februarie

sau cu puţin timp înaintea acesteia. Anunţul glăsuia: „Domnii bolnavi sunt rugaţi să nu se deranjeze pentru medicamente şi pansamente. Din motive lesne de înţeles, sigilez uşa, fapt pe care vi-l aduc la cunoştinţă. Felcerul-şef Cutare din Ust-Nemda”.

După ce dădură la o parte munţii de zăpadă rămaşi între sectoare, calea ferată se deschise privirii, avântându-se în depărtare ca o săgeată. Pe marginea ei se înălţau mormanele albe, aruncate de lopeţi, pe care, în toată lungimea, le contura zidul negru al pădurii.

Cât puteai cuprinde cu privirea, vedeai pe şine grupuri de oameni cu lopeţile în mâini. Aceştia se vedeau prima dată toţi la un loc şi se mirau cât sunt de mulţi.

17

Se află că trenul pleacă peste câteva ore, cu toate că se făcuse târziu şi noaptea era aproape. Înainte de reînceperea călătoriei, Iuri Andreevici şi Antonina Aleksandrovna se duseră ca să admire pentru ultima dată linia curăţată de zăpadă. Pe terasament nu mai era nimeni. Doctorul şi soţia stătură câtva timp cu ochii aţintiţi în depărtare, schimbară câteva cuvinte şi o porniră spre vagonul lor. Pe drumul de întoarcere auziră două femei care se certau cu ţipete răutăcioase şi răguşite. Recunoscură imediat vocile: erau Ogrîzkova şi Teagunova. Femeile mergeau în aceeaşi direcţie cu ei, de la locomotivă spre coada trenului, dar erau pe partea cealaltă a garniturii, dinspre staţie, în timp ce Iuri Andreevici şi Antonina Aleksandrovna păşeau pe partea dinspre pădure. Între ei se întindea şirul vagoanelor. Foarte rar femeile erau în dreptul doctorului şi al soţiei, cel mai adesea le-o luau cu mult înainte sau rămâneau în urmă.

Amândouă erau foarte enervate. Clipă de clipă, le părăseau puterile. Probabil, din mers, se afundau în zăpadă sau li se tăiau picioarele, judecând după vocile care, ca urmare a înaintării în salturi, ba se transformau în ţipete, ba ajungeau doar nişte şoapte. Se pare că Teagunova o fugărea pe Ogrîzkova şi, ajungând-o din urmă, îşi punea pumnii în funcţiune. Îşi împroşca rivala cu cuvinte urâte care, pe buzele delicate ale unei păuniţe şi doamne ca ea, sunau de-o sută de ori mai grosolan şi mai vulgar decât înjurăturile nemuzicale ale unui bărbat.

– Ah, japiţă, paraşută ce-mi eşti! striga Teagunova. Nu pot

face un pas fără să te văd fâţâindu-ţi fusta şi dând ochii peste cap! Nu-ţi ajunge, curvă ce eşti, nătăfleţul ăl bătrân, ai ajuns să râvneşti la un suflet de copil, vrei să-ţi bagi coada şi să-l strici!

– Adică vrei să spui că Vasea-i al tău, prin lege?

– Îţi arăt eu lege, putoare! Nu scapi vie din mâna mea, taci şi nu mă face să te omor!

– Ho, ho, ce tot dai din mâini! Ia-ţi labele, smintito! Ce vrei de la mine?

– Vreau să crăpi, târfa dracului, mâţă în călduri ce eşti, neruşinato!

– Ce să zic, eu mi-s târfă şi mâţă. Asta se ştie. Dar tu eşti doamnă mare! În şanţ fătată, sub poartă cununată, cu un şobolan gravidă şi cu un arici scos din pântece... Ajutor, ajutor, oameni buni! Mă omoară ticăloasa! Eh, salvaţi-mă că-s fată lipsită de apărare şi orfană...

– Hai mai repede! spuse Antonina Aleksandrovna. Nu pot asculta asemenea lucruri dezgustătoare. Povestea asta se va termina rău de tot.

18

Dintr-o dată se schimbase totul: şi vremea, şi priveliştea. Ieşind din câmpie, calea ferată o porni printre munţi, măguri şi dealuri. Nu se mai simţea vântul nordic, care suflase fără încetare. Dinspre sud, ca dintr-un cuptor, adia un vânt cald.

Aici, pădurile urcau în trepte pe coastele munţilor. Când linia urca, trenul trebuia să se caţere şi el pe pantă, pentru ca apoi, la jumătate, să coboare brusc. Gâfâind, trenul se târa prin hăţişuri, de parcă ar fi fost un pădurar bătrân, mergând în fruntea unei mulţimi de pasageri, care se uitau mereu în toate părţile şi nu le scăpa nimic.

Însă nu era nimic de văzut. În adâncul pădurii era aceeaşi şi aceeaşi pace din timpul iernii. Doar rareori unele tufişuri şi unii copaci foşneau, eliberându-şi crengile de zăpada care le împovărase atâta timp, ca nişte zgărzi sau gulere.

Peste Iuri Andreevici trecu un val prelung de somnolenţă. De-a lungul acestor zile stătu întins pe priciul lui de sus, dormind, trezindu-se, meditând şi ascultând. Dar deocamdată nu avea ce să asculte.

19

În timp ce Iuri Andreevici se sătura de somn, primăvara topea şi încălzea această zăpadă nesfârşită, care începuse să cadă la Moscova, în ziua plecării, şi continuase să se cearnă în timpul călătoriei; toată zăpada pe care o scormoniseră şi o curăţaseră trei zile la Ust-Nemda şi care, în straturi infinite şi groase, zăcea pe spaţii de mii de verste.

La început zăpada se topea din interior, în taină, pe furiş. După ce jumătate din această muncă urieşească fusese îndeplinită, strădaniile primăverii nu mai puteau fi ascunse. Minunea răzbătu la suprafaţă. De sub giulgiul de zăpadă porniră la vale pârâiaşe susurătoare. Pădurile adânci îşi începură freamătul. Totul se trezise la viaţă.

Apa avea unde-şi face de cap. Zbura în jos de pe costişe, umfla iazurile, se revărsa pe lunci. Curând pădurea se umplu de vuietul, fierberea şi aburul ei. Pe pământ se târau şerpuind pâraie, se înfundau în zăpadă şi-i rodeau zăgazurile care le îngrădeau înaintarea, curgeau şuierând pe locurile drepte şi, prăbuşindu-se la vale, se transformau în nori de praf apos. De la înălţimi ameţitoare, aproape din nori, o sorbeau brazii seculari cu rădăcinile lor, la capătul cărora se aduna o spumă alburie, care se usca pe rădăcini, aşa cum se usucă spuma de bere pe buzele oamenilor.

Primăvara lovea creierul cerului cu ameţeala ei îmbătătoare şi tăriile se învolburau de aburi şi se acopereau cu nori. Deasupra pădurii pluteau nori de pâslă, cu marginile pleoştite, prin care se prăvăleau ploi torenţiale, calde, mirosind a ţărână şi sudoare, care spălau de pe faţa pământului ultimele bucăţi de blindaj negru al gheţii.

Iuri Andreevici se trezi, se întinse spre fereastra pătrată din care fusese scoasă sticla, se sprijini într-un cot şi începu să asculte.

20

Odată cu apropierea zonei miniere, locurile deveneau din ce în ce mai populate, staţiile mai dese şi distanţele dintre ele mai scurte. Călătorii nu se mai schimbau atât de rar. Mai mulţi oameni urcau şi coborau la micile staţii intermediare. Oamenii care călătoreau pe distanţe mai mici nu se instalau temeinic şi nu se culcau, ci îşi găseau câte un loc lângă uşa din mijlocul

vagonului şi discutau în şoaptă problemele lor locale, pe care doar ei le înţelegeau. Localnicii coborau de obicei la prima staţie mică sau haltă.

Din frânturile de conversaţii ale oamenilor care se perindaseră prin vagon în ultimele trei zile, Iuri Andreevici ajunsese la concluzia că albii aveau supremaţia aici, în nord, şi că ocupaseră sau se pregăteau să ocupe oraşul Iuriatin. În plus, dacă nu-l înşelase auzul şi nu era cumva vorba de vreun tiz al fostului lui amic din spitalul de la Meliuzeevo, forţele albilor erau sub comanda acelui Galiullin, pe care doctorul îl cunoştea atât de bine.

Nu le spuse membrilor familiei nimic despre toate acestea, ca să nu-i tulbure degeaba, atâta timp cât ştirile nu erau sigure.

21

Iuri Andreevici se trezi în pragul nopţii, pătruns de un sentiment vag de fericire, atât de puternic, încât nu-l lăsa să doarmă. Trenul stătea pe loc într-una din opririle lui nocturne. Staţia nu se vedea din pricina semiîntunericului de sticlă al nopţii albe.

Bezna alburie era impregnată de ceva discret şi atotputernic. Acest ceva era mărturia asupra lărgimii şi imensităţii spaţiului, dând de înţeles că gara este aşezată la loc înalt, cu orizont vast şi liber.

Pe peron, discutând cu voci scăzute, treceau câteva umbre cu paşi neauziţi. Şi acest lucru îl mişcă pe Iuri Andreevici. Crezu că lentoarea paşilor şi şoaptele sunt semnele respectului pentru ora aceea nocturnă şi ale grijii pentru cei care dorm în tren, lucruri care erau fireşti altădată, înainte de război.

Doctorul se înşela. Pe peron mulţimea făcea acelaşi vacarm şi tropăia din cizme, ca peste tot. Dar undeva prin împrejurimi era o cascadă. Ea descătuşa marginile nopţii albe, adiind a prospeţime şi libertate. Vuietul ei fusese acela care îi insuflase doctorului, prin somn, sentimentul de fericire. Zgomotul permanent, neîncetat al apei în cădere domnea peste toate sunetele gării şi le conferea falsa impresie de linişte.

Fără să intuiască prezenţa cascadei, dar calmat de tăria necunoscută a aerului de aici, doctorul adormi iarăşi adânc.

Deodată în vagon se auziră două glasuri. Unul îl întreba pe celălalt:

– Ei, i-aţi pus cu botul pe labe pe-ai voştri? Le-aţi retezat cozile?

– Te referi la negustori?

– Da, la negustorii de cereale.

– I-am liniştit. Nu mai zic nici pâs. Pe unii i-am pus la zid ca să fie de exemplu, iar ceilalţi s-au potolit. Am adunat contribuţia.

– Aţi strâns mult din toată plasa?

– Patruzeci de mii.

– Minţi!

– De ce te-aş minţi?

– Nu-mi vine-a crede!

– Patruzeci de mii de pfunzi.

– Ah, mânca-v-ar ciorile, bravo vouă! Bravo!

– Patruzeci de mii de pfunzi de făină.

– Se poate şi minunea asta. Lucrurile-s clasa întâi. Cel mai bogat comerţ cu făină. De-aici, pe Rînva în sus spre Iuriatin, urmează sat după sat, depozit după depozit, puncte de colectare. Fraţii Şestobitov, Perekatcik cu fiii – angrosist peste angrosist!

– Vorbeşte mai încet. Trezeşti oamenii.

– Bine.

Cel care vorbea căscă. Celălalt îi propuse:

– N-ar fi bine să ne întindem un pic? Parcă sunt semne că pornim.

În acest timp, din spate, înteţindu-se impetuos, se rostogoli un vuiet asurzitor, care acoperi zgomotul cascadei. Pe cealaltă linie a gării, pe lângă eşalonul oprit, trecu cu toată viteza un expres de model vechi care, şuierând şi huruind, fulgerându-şi pentru ultima oară luminile din spate, dispăru în câteva clipe în direcţia în care urma să plece şi trenul lor.

Discuţia dintre cei doi reîncepu.

– De-acum gata. O să stăm aici mult şi bine.

– Da, nu mai plecăm degrabă.

– Strelnikov trebuie să fie. E un tren blindat cu destinaţie specială.

– Da, cred că-i el.

– E-o fiară când e vorba de contrarevoluţie.

– S-a repezit la Galeev?

– Dar cine mai e?

– Hatmanul Galeev. Se zice că e lângă Iuriatin, cu o forţă

cehă de acoperire. A ocupat, ticălosul, depozitele din gările fluviale. Hatmanul Galeev.

– Poate că-i prinţul Galileev. Nu-mi mai aduc aminte cum îl cheamă.

– Nu există prinţi cu numele ăsta. O fi Ali Kurban. L-ai încurcat.

– Poate că-i Kurban.

– Atunci se schimbă treaba.

22

Spre dimineaţă, Iuri Andreevici se trezi din nou. Iarăşi visase ceva plăcut. Sentimentul de fericire şi de eliberare, care pusese stăpânire pe el, nu contenise. Trenul era iarăşi oprit, poate într-o altă staţie, poate în cea veche. Iarăşi vuia cascada, dar putea fi totuşi alta.

Imediat adormi din nou şi, prin amorţeala somnului, se năzări că se aud paşi repezi şi agitaţie. Kostoed se certa cu şeful escortei şi ţipau amândoi unul la celălalt. Afară era şi mai bine decât fusese, adia a ceva nou, ceva ce nu mai fusese mai înainte. Ceva vrăjit, ceva primăvăratic, alb-negru, rar, imponderabil, ca o furtună de zăpadă în mai, când fulgii umezi, care se topesc pe pământ de îndată ce cad, nu-l albesc, ci, dimpotrivă, îl fac şi mai negru. Se simţea ceva străveziu, alb-negru, parfumat. „Mălinul!”, ghici Iuri Andreevici prin vis.

23

În dimineaţa următoare, Antonina Aleksandrovna îi spuse:

– Totuşi, mă uluieşti, Iura. Eşti un ghem de contradicţii. Uneori se întâmplă că te trezeşti de cum bâzâie o muscă şi nu mai închizi până dimineaţa ochii, iar acum au fost zgomote, certuri, harababură şi tu nici nu te-ai mişcat. În timpul nopţii au evadat casierul Prituliev şi Vasea Brîkin. Da, închipuieşte-ţi! Şi Teagunova, şi Ogrîzkova. Stai, asta nu-i tot. Şi Voroniuk. Da, da, a fugit. Dacă poţi să crezi aşa ceva. Acum ascultă. E un mister absolut cum au dispărut: toţi o dată sau pe rând. Să zicem că Voroniuk a fugit, fireşte, când a descoperit evadarea. A fugit ca să-şi scape pielea. Dar ceilalţi? Or fi dispărut toţi de bunăvoie sau cineva a fost eliminat cu forţa? De exemplu, bănuiala cade asupra femeilor. Însă nu se ştie cine pe cine a ucis: Teagunova pe Ogrîzkova sau Ogrîzkova pe Teagunina. Comandantul

escortei fuge de la un capăt al trenului la celălalt. „Să nu îndrăzniţi, ţipă el, să daţi semnalul de plecare. În numele legii, vă cer să ţineţi eşalonul pe loc până dau de urma fugarilor.” Iar şeful trenului nu se lasă. „Ţi-ai ieşit din minţi, zice. Am trupe de dus pe front, o misiune de maximă importanţă. Să aştept până-ţi aduni dumneata păduchioşii! Tare isteţ te mai crezi!” Şi, pricepi, amândoi se reped cu reproşuri la Kostoed. Cum adică, e om inteligent, cooperatist, a fost alături şi nu l-a împiedicat pe soldat să fugă, ştiind bine că acesta-i o fiinţă neştiutoare, lipsită de conştiinţă. „Încă mai zici că eşti narodnik, îi spun. Ei, Kostoed, n-o să-ţi rămânem datori pentru asta.” „Sunteţi grozavi! le spune Kostoed. Deci, după părerea voastră, deţinutul trebuie să-l supravegheze pe paznic? Asta chiar că-i de râsul curcilor.” Iar eu te împung în coaste, te zgâlţâi de umăr. „Iura, îţi strig, scoală, evadare!” Dar de unde. Puteam trage cu tunul... Dar, iartă-mă, o să vorbim mai târziu despre asta. Acum... Nu mai pot! Tată, Iura, ia priviţi ce minunăţie!

În dreptul ferestrei, lângă care erau cu toţii întinşi pe priciurile de sus, se deschise o privelişte nesfârşită, cu ape revărsate. Undeva, un râu îşi ieşise din albie şi apa unui braţ lateral se întinsese până la terasament. Din pricina unghiului din care priveau ei, li se părea că trenul merge lin, de-a dreptul prin apă.

Doar în câteva locuri această oglindă avea pete albăstrii. În rest, dimineaţa călduroasă mâna pe luciul ei scânteieri uleioase, de parcă o bucătăreasă ar fi uns o plăcintă fierbinte cu pana muiată în unt topit.

În acest golf, care părea fără margini, dimpreună cu luncile, gropile şi tufişurile erau înecaţi norii albi, cu ancorele aruncate la fund.

Undeva, în mijlocul acestei întinderi de ape, se vedea o fâşie îngustă de pământ, cu două şiruri de copaci, unii înălţându-se spre cer şi alţii răsturnaţi în apă.

– Raţe! Un cuibar! strigă Aleksandr Aleksandrovici, privind într-acolo.

– Unde-s?

– Lângă insuliţă. Nu acolo. Mai la dreapta. La naiba, au zburat, le-a speriat trenul.

– Ah, da, le văd. Trebuie să vorbesc cu dumneavoastră, Aleksandr Aleksandrovici. Dar nu acum, altă dată. Cât despre mobilizaţii la muncă forţată şi damele acelea, bine-au făcut că

au şters-o. Şi cred că au plecat în pace, fără să facă nimănui niciun rău. Au fugit exact cum fuge apa.

24

Noaptea albă, polară era pe sfârşite. Totul se vedea: munţii, dumbrava, prăpastia, dar aşa ca şi cum singure nu credeau că există şi că sunt venite dintr-o poveste.

Dumbrava începuse în înverzească. Creşteau în ea câteva tufe de mălin înflorit. Micul ei hăţiş se înălţa la poalele unui munte vertical, pe un promontoriu îngust, care se termina cu o prăpastie.

Cascada era aproape. Nu se vedea din toate părţile, ci doar din capătul celălalt al dumbrăvii, de pe marginea prăpastiei. Vasea obosise de câte drumuri făcuse ca să privească iureşul cascadei care îl uluia şi îl îngrozea.

Nimic din preajmă nu se putea compara cu cascada, nu avea măreţia acesteia. Era teribilă în unicitatea ei, care o transforma în ceva dăruit cu viaţă şi conştiinţă, într-un balaur din poveste sau în şarpele înaripat al acestor locuri, care cere dări şi pustieşte ţinutul.

La jumătatea căderii, cascada se prăvălea pe un colţ de stâncă şi se dubla. Apa de la buza cataractei părea nemişcată, în schimb cele două torente căzătoare nu-şi încetau nicio clipă mişcarea imperceptibilă dintr-o parte într-alta, ca şi cum cascada ar fi alunecat mereu şi s-ar fi redresat de fiecare dată ca un om care alunecă, alunecă, dar tot rămâne în picioare.

Cu cojocul aşternut sub el, Vasea şedea culcat la marginea dumbrăvii. Când zorii deveniră mai întunecaţi, de pe munte îşi luă zborul o pasăre mare, cu aripile grele, plană circular deasupra poienii şi se lăsă pe vârful unui brad alb din apropierea locului unde era Vasea. Băiatul îşi ridică ochii, se uită la gâtul albastru şi la pieptul albastru-cenuşiu al scorţarului şi, ca fermecat, şopti: „Ronja”, numele sub care era cunoscută în Urali această pasăre. Apoi se ridică, îşi luă cojocul, şi-l aruncă pe umeri şi, traversând poiana, se apropie de însoţitoarea lui.

– Hai să mergem, tuşă Polia. Ai răcit, îţi clănţănesc dinţii. Ce te uiţi de parcă te-a înspăimântat cineva? Îţi spun că trebuie să mergem. Dă-ţi seama de situaţie, trebuie s-o pornim spre sate. În sate oamenii sunt de-ai noştri, or să ne ascundă. Dacă o ţinem aşa, nemâncaţi de două zile cum suntem, pierim. Tare mi-i că

nenea Voroniuk a făcut tărăboi mare şi a pornit cu soldaţii pe urmele noastre. Trebuie să plecăm, tuşă Polia, sau mai bine zis, trebuie s-o ştergem. Nu ştiu ce mă fac cu matale, că n-ai scos o vorbă de două zile! Ai rămas fără glas de amărăciune, zău aşa. De ce-ţi faci sânge rău? Pe tuşa Katia, Katia Ogrîzkova, ai împins-o fără răutate din vagon, i-ai dat doar un ghiont în coaste, am văzut cu ochii mei. S-a ridicat pe urmă nevătămată din iarbă şi a luat-o la fugă. La fel şi cu nenea Prohor, Prohor Haritonîci. Or să ne-ajungă din urmă, o să fim luaţi cu toţii, ce crezi mata? Dară sânge rău nu trebuie să-ţi faci, atunci şi limba o să-ţi înceapă a se învârti în gură.

Întinzând mâna spre Vasea, Teagunova se ridică şi spuse încet:

– Hai, puişorule.

25

Scrâşnind din toate încheieturile, vagoanele urcau în pantă. Sub rambleu se întindea o pădurice tânără, ale cărei vârfuri nu ajungeau până la nivelul terasamentului. Ceva mai departe se vedeau nişte lunci de pe care apa abia se scursese. Iarba amestecată cu nisip era plină de bârne aruncate în toate direcţiile. Bârnele erau de fapt traverse, care fusese cioplite şi stivuite undeva prin apropiere, pentru a face plute din ele şi a le trimite în josul râului. Însă apa le măturase şi le împrăştiase pe luncă.

Pădurica tânără de la poala rambleului era golaşă încă, precum iarna. Numai în mugurii cu care era presărată peste tot, ca picurată cu ceară, se iscase ceva de prisos, un fel de dezordine, o murdărie sau nişte furuncule, şi acest ceva de prisos, această neorânduială şi murdărie era viaţa, care cuprinsese cu flăcările ei verzi primii copaci înfrunziţi din pădure.

Ici şi colo, ca nişte mucenici, îşi îndreptau şalele mestecenii, străpunşi de colţii sau săgeţile frunzuliţelor înfipte în ramuri. Îţi puteai da seama de departe ce miros au. Parfumul venea de la luciul lor, de la răşina de lemn, din care se fabrică lacuri şi vopsele.

Curând linia ajunse în dreptul locului de unde putuseră fi măturate bârnele. La o curbă se ivi un luminiş plin de rumeguş şi surcele, cu o stivă de lemne în mijloc. Trenul tremură şi se

opri în poziţia în care se afla, aplecat uşor pe vârful rotund al pantei.

Locomotiva slobozi câteva şuierături lătrătoare şi mecanicul strigă ceva. Dar şi fără şuierături pasagerii ştiau: trenul fusese oprit pentru aprovizionare cu combustibil.

Uşile vagoanelor se traseră în lături. Pe rambleu coborî o mulţime de oameni, cam cât populaţia unui orăşel. În tren rămaseră numai soldaţii din primele vagoane, care întotdeauna erau scutiţi de corvezi şi nici acum nu luau parte la acţiunea comună.

Mormanele de butuci din luminiş nu puteau ajunge pentru umplerea tenderului. În plus, trebuiau tăiate şi trunchiurile mari.

Locomotiva era dotată cu joagăre, care fură distribuite doritorilor împerecheaţi câte doi. Primiră un joagăr şi profesorul împreună cu ginerele său.

Din vagoanele soldaţilor, prin uşile trase în lături, se iţeau mutre vesele. Adolescenţi care încă nu fuseseră în tranşee, elevi în clasele mari ale şcolilor de navigaţie, nimeriţi parcă din greşeală în aceleaşi vagoane cu muncitori ursuzi, capi de familie, care nici ei nu mirosiseră praful de puşcă şi de-abia trecuseră printr-un pospai de pregătire militară, făceau haz şi se prosteau la un loc cu marinarii mai în vârstă, ca să nu se gândească la ceea ce-i aşteaptă. Toţi simţeau că se apropie ora încercărilor.

Glumeţii strigau spre bărbaţii şi femeile care tăiau lemnele, rânjind cât puteau de tare:

– Hei, bunicule! Spune-le: sunt sugar, nu m-a înţărcat mama şi nu-s bun pentru munca fizică. Hei, Mavra! Ai grijă să nu-ţi tai cu joagărul poala fustei, ca să nu răceşti! Hei, tinerico! Nu te duce în pădure, mai bine ia-mă pe mine de bărbat!

26

În pădure erau câteva capre făcute din pari încrucişaţi şi înfipţi în pământ. Găsiră una liberă. Iuri Andreevici şi Aleksandr Aleksandrovici cărară un trunchi şi începură să-l taie în bucăţi pe această capră.

Era acel moment al primăverii când pământul iese de sub zăpadă, arătând aproape la fel ca şi acum şase luni, când a intrat sub nămeţi. Pădurea era umedă şi o înţesau frunzele de

anul trecut, ca pe o cameră nemăturată, pe duşumeaua căreia fuseseră aruncate petice de chitanţe, scrisori şi citaţii, adunate după mai mulţi ani.

– Mai rar, o să obosiţi, îi spuse doctorul lui Aleksandr Aleksandrovici, imprimând joagărului o mişcare mai rară şi mai uniformă.

Apoi îi propuse să se odihnească.

Pădurea răsuna de hârşâitul răguşit al altor joagăre, care tăiau înainte şi înapoi, uneori armonizându-şi scrâşnetele, alteori făcându-le distonante. Undeva, departe-departe, îşi încerca puterile prima privighetoare. Cu intervale şi mai lungi, de parcă ar fi suflat într-un flaut înfundat, fluiera o mierlă sură. Chiar aburul din supapele locomotivei pufăia cântător, înălţându-se la cer, de parcă ar fi fost nişte lapte care a început să fiarbă într-o spirtieră pentru copii.

– Voiai să discuţi ceva cu mine, îi aminti Aleksandr Aleksandrovici. N-ai uitat? Treceam pe lângă insuliţă, au zburat raţele, iar tu ai căzut pe gânduri şi mi-ai spus: „Trebuie să stau de vorbă cu dumneavoastră”.

– Ah, da. Nu ştiu cum să mă exprim mai pe scurt. Vedeţi, ne cufundăm tot mai mult... Aici tot ţinutul fierbe. Curând ajungem. Nu se ştie ce o să găsim la destinaţie. Pentru orice eventualitate trebuie să ne punem de acord. Nu mă refer la convingeri, ar fi absurd să le lămurim sau să le stabilim într-o discuţie de cinci minute, purtată primăvara, într-o pădure. Toţi trei, dumneavoastră, eu şi Tonia, împreună cu mulţi alţii, alcătuim în momentul de faţă o singură lume, deosebindu-ne între noi prin gradul de înţelegere. Nici la asta nu mă refer. E un a.b.c. Altceva vreau să zic. Trebuie să ne înţelegem din timp cum să ne comportăm în anumite circumstanţe, ca să nu roşim unul pentru altul şi să nu aruncăm unul asupra altuia pete de ruşine.

– Destul. Am înţeles. Îmi place cum pui problema. Ai găsit cuvintele potrivite. Uite ce-ţi spun eu. Îţi aminteşti probabil noaptea când ai adus manifestul cu primul decret, astă-iarnă, pe viscol. Îţi aminteşti cât de indiscutabil era tonul celor scrise. Francheţea era cea care făcea impresie. Dar asemenea lucruri există, în puritatea lor primordială, doar în capetele creatorilor lor şi nu ţin decât până în ziua când sunt proclamate. Chiar de-a doua zi iezuitismul politic le întoarce pe dos. Ce să-ţi spun? Această filosofie îmi e străină. Puterea aceasta e împotriva noastră. Nu mi s-a cerut acordul pentru această dărâmare. Dar

mi s-a acordat încredere şi faptele mă obligă, chiar dacă le-am făcut din constrângere.

Tonia mă întreabă dacă nu întârziem cu săditul legumelor. Ce să-i răspund? Nu cunosc solul de aici. Care sunt condiţiile climatice? Vara e prea scurtă. Mă întreb dacă apucă să se coacă ceva prin locurile astea.

Şi la drept vorbind, venim de la asemenea depărtări ca să ne ocupăm cu grădinăritul? Aici nu se poate măcar face calamburul cu „şapte verste pentru o nimica toată", fiindcă, din păcate, aceste verste sunt trei sau patru mii. Nu, sinceri să fim, batem atâta drum cu un cu totul alt scop. Venim ca să încercăm să vegetăm searbăd după modelul timpurilor noi şi să apucăm ceva din risipirea fostelor păduri ale bunicului, a fostelor maşini şi fostelor bunuri. Nu venim să-i refacem proprietatea, ci să i-o spulberăm, dând o mână de ajutor la înghiţirea colectivă a miilor ca să trăim de-o copeică, să trăim aiurea cum e acum totul, în forma contemporană, haotică, ce nu poate fi nicicum cuprinsă cu mintea. Îmbracă-mă în aur, dar în vechile condiţii n-aş primi fabrica nici dacă mi s-ar face cadou. Ar fi la fel de absurd, ca şi cum aş începe să umblu gol sau ca şi cum aş uita alfabetul. Nu, în Rusia s-a sfârşit cu istoria proprietăţii private. Iar în ce ne priveşte pe noi, cei din familia Gromeko, am renunţat încă din generaţia trecută la patima chivernisirii.

27

Nu se putea dormi din pricina zădufului şi a aerului stătut. Capul doctorului înota în valurile de sudoare de pe pernă.

Coborî încet peste marginea priciului şi cu grijă, ca să nu trezească pe cineva, întredeschise uşa vagonului.

O pală de aer umed şi lipicios îl lovi peste faţă, ca atunci când, în pivniţă, nimereşti cu obrajii într-o pânză de păianjen. „E ceaţă", se gândi el. „E ceaţă. Cu siguranţă mâine va fi o zi însorită, înăbuşitoare. De aceea se respiră atât de greu şi simt pe suflet o povară atât de grea."

Înainte de a coborî pe terasament, doctorul stătu în uşă şi ascultă în toate părţile.

Trenul era oprit într-o gară foarte mare, de felul nodurilor de cale ferată. În afară de linişte şi ceaţă, vagoanele erau cufundate într-un fel de uitare şi delăsare, impresie întărită şi de faptul că garnitura era oprită în fundul triajului şi până la

gară era o distanţă destul de mare, străbătută de o reţea infinită de linii.

Din depărtări se auzeau două feluri de sunete.

Dindărăt, de unde veniseră, se auzea un plescăit ritmic, de parcă vântul ar fi umflat nişte rufe puse la uscat sau s-ar fi zbătut în faldurile unui steag ud.

Din faţă se auzeau nişte bubuituri care îl făcură pe doctor să tresară şi să ciulească urechile, ca un om cu experienţa războiului.

„Tunuri cu bătaie lungă”, conchise el, ascultând cu atenţie huruitul monoton, care se rostogolea calm, pe o notă joasă, reţinută.

„Asta-i. Am ajuns pe linia frontului”, se gândi doctorul, clătinând din cap, şi sări pe pământ.

Înaintă câţiva paşi. După următoarele două vagoane, trenul se termina. Garnitura era fără locomotivă, care plecase undeva cu tot cu vagoanele din faţă, care fuseseră decuplate.

„Aşadar, de asta-şi făceau ieri curaj, se gândi doctorul. Simţeau, se vede, că de cum ajung la destinaţie vor fi aruncaţi direct în foc.”

Ocoli capătul trenului, cu intenţia de a traversa linia şi a căuta drumul spre gară. Ca din pământ, la colţul vagonului apăru o santinelă înarmată. Îl întrebă cu voce scăzută:

– Încotro? Permisul!

– Ce gară este?

– Nu-i nicio gară. Cine eşti tu?

– Sunt un doctor din Moscova. Eu şi familia mea călătorim în acest tren. Poftim documentul.

– Diavolul chel are nevoie de documentul tău. Că nu-s prost să citesc pe-ntuneric, ca să-mi stric ochii. Vezi că-i ceaţă. Te ghicesc şi fără document de la o poştă, văd eu ce fel de doctor eşti. Uite, doctorii tăi bubuie acum cu tunurile de doisprezece ţoii. Ar trebui să te omor, dar e prea devreme. Marş înapoi, cât mai eşti întreg.

„Mă confundă cu cineva”, se gândi doctorul. N-avea rost să se certe cu santinela. Chiar ar fi fost mai bine să se îndepărteze cât nu era prea târziu. Doctorul o porni în direcţia opusă.

Bubuiturile artileriei încetară. Se trăsese dinspre est. În aburul ceţii, apuse soarele şi se iţea tulbure prin scamele ceţii plutitoare, aşa cum se văd trupurile goale în baie, printre norii de aburi.

Doctorul merse pe lângă vagoane. Le lăsă în urmă şi continuă să meargă. Pe măsură ce înainta, picioarele i se afundau tot mai adânc în nisipul afânat.

Pleoscăitul uniform se apropia. Terenul cobora brusc. Peste câţiva paşi, doctorul se opri în faţa unor contururi neclare, cărora ceaţa le conferea nişte dimensiuni nefiresc de mari. Încă un pas şi din pâclă se iţiră spre Iuri Andreevici boturile unor bărci trase pe mal. Era pe malul unui fluviu, care pleoscăia leneş şi obosit în bordurile lotcilor pescăreşti şi în scândurile micilor debarcadere.

– Cine ţi-a dat voie să te fâţâi pe-aici? îl întrebă altă santinelă, apărută brusc din întunericul malului.

– Ce fluviu este? întrebă doctorul, aproape împotriva voinţei lui, deşi nu-i venise deloc să întrebe după răspunsul primit de curând.

În loc de răspuns, santinela îşi puse fluierul în dinţi, dar nu apucă să-l folosească. Prima santinelă, pe care voise s-o cheme cu fluierul şi care păşise nebăgată în seamă pe urma lui Iuri Andreevici, se apropia de tovarăşul său. Începură să discute.

– Nici n-ai la ce te mai gândi. Pasărea se cunoaşte după cum zboară. „Ce gară este, ce fluviu este?” Şi-a găsit cu ce să ne ducă de nas. Cum zici, îl împuşcăm pe movilă sau mai întâi întrebăm la vagon?

– Zic că-i mai bine la vagon. Să vedem ce-o să spună şeful. Documentele! mârâi a doua santinelă şi luă teancul de adeverinţe pe care i-l întinse doctorul.

– Păzeşte-l, omule, spuse el cuiva nevăzut şi, împreună cu prima santinelă, o porni pe linie spre gară.

Atunci, pentru lămurirea situaţiei, dădu glas şi se mişcă un om care stătuse întins pe nisip, un pescar după toate aparenţele.

– Ai noroc că s-au dus la şef. Poate că asta-i salvarea ta, omule. Dar nu le căta vreo pricină. Asta li-i datoria. Timpurile-s în puterea lor. Poate or să ducă la ceva bun, dar tu, până una-alta, nu spune nimic. După cum vezi, te-au luat drept altul. De mult umblă să-l prindă pe unul. Cred că tu eşti acela. Cred că, iote, ăsta-i duşmanul puterii muncitorilor, l-am prins. E o greşeală. În caz de ceva, cere să te ducă la şef. Nu te lăsa pe mâna ăstora. Sunt conştiincioşi, nevoie mare. Nu-i mare lucru la ei să te omoare. Dacă or să zică să mergi, tu să nu te duci la ei. Spune-le că vrei să stai de vorbă cu şeful.

De la pescar Iuri Andreevici află că fluviul pe malul căruia ajunsese era faimosul fluviu navigabil Rînva, iar gara de lângă fluviu este Razvilie, suburbia industrială a oraşului Iuriatin. Află că Iuriatinul, aflat la vreo două sau trei verste în sus pe fluviu, fusese atacat de mai multe ori şi că, se pare, acum reuşiseră să-l recupereze de la albi. Pescarul îi spuse că şi în Razvilie avuseseră loc răzmeriţe care se pare că fuseseră înăbuşite. Liniştea de aici se explică prin faptul că zona din apropierea gării fusese curăţată de populaţia civilă şi înconjurată de trupe. Mai află şi că printre trenurile din gară, în care se aflau comandamentele unor unităţi militare, este garat şi trenul special al lui Strelnikov, comisarul ţinutului, în vagonul căruia fuseseră duse documentele doctorului.

De acolo, peste câtva timp, veni să-l ia o altă santinelă, care se deosebea de primii soldaţi prin faptul că-şi târa puşca cu patul prin ţărână sau uneori şi-o muta înainte, ca şi cum ar fi dus de braţ un amic cherchelit, care trebuia sprijinit ca să nu cadă. Îl duse pe doctor în vagonul comisarului.

28

Într-unul din cele două vagoane cuplate între ele, cu culoarele tapetate cu piele, în care, spunând parola, urcară santinela şi doctorul, se auzeau râsete şi mişcări, care se stinseră într-o clipă la apariţia lor.

Santinela îl conduse pe doctor, printr-un coridor îngust, în compartimentul larg din mijloc. Aici era linişte şi ordine. În încăperea curată şi confortabilă lucrau nişte oameni îngrijiţi, bine îmbrăcaţi. Doctorul îşi închipuia că altfel trebuie să arate sediul acelui comisar nemembru de partid, care în scurt timp devenise gloria şi teroarea unei regiuni întregi.

Fără îndoială însă, centrul activităţii sale nu se afla aici, ci undeva mai în faţă, la Cartierul General al frontului, mai aproape de locul de desfăşurare a operaţiunilor militare. Aici îşi avea subunitatea proprie, mica sa cancelarie personală şi patul de campanie.

De aceea era atâta linişte, ca pe coridoarele băilor de pe litoral, cu duşumelele din plută şi acoperite cu covoare pe care păşesc neauziţi îngrijitorii încălţaţi cu papuci moi.

Compartimentul mare din mijloc era fosta sală-restaurant a vagonului de clasa întâi, aşternută cu un covor şi transformată

în stat-major. Sala avea câteva birouri.

„Imediat”, îi spuse un ofiţer tânăr, care şedea lângă uşă. După aceste cuvinte, cei din încăpere se considerară îndreptăţiţi să uite de doctor şi să nu-i mai acorde nicio atenţie. Acelaşi ofiţer, făcând un gest distrat cu capul, expedie santinela care plecă târându-şi cu zgomot puşca pe stinghiile transversale metalice, ale coridorului.

Doctorul îşi văzu din prag documentele. Erau pe marginea ultimei mese, în faţa unui ofiţer mai în vârstă, cu ţinută de colonel. Era un statistician militar. Mormăind ceva în barbă, se uita în nişte cărţi de referinţă, studia hărţi militare, confrunta ceva, suprapunea, tăia şi lipea, îşi plimbă privirile pe toate ferestrele încăperii şi spuse: „Azi o să fie căldură mare”, de parcă ajunsese la această concluzie după examinarea ferestrelor şi lucrul acesta n-ar fi fost la fel de clar pentru toată lumea.

Pe duşumea, printre birouri, se târa de-a buşilea un soldat care întindea un cablu. Când ajunse sub biroul ofiţerului celui tânăr, acesta se ridică în picioare, ca să nu-l deranjeze. Alături îşi făcea de lucru cu maşina de scris stricată o dactilografă îmbrăcată într-o tunică kaki. Carul alunecase într-o parte şi se blocase. Tânărul ofiţer se opri în spatele scaunului dactilografei şi începu, de sus, să cerceteze cauzele defecţiunii. Spre aceştia se târî soldatul cu cablul şi se apucă să studieze pe dedesubt pârghiile şi tastele. Li se alătură şi ofiţerul cu ţinută de colonel.

Toate acestea îl calmară pe doctor. Nu-şi putea închipui că aceşti oameni, care ştiau mai bine ce soartă îl aşteaptă, pot să se ocupe cu atâta nepăsare de fleacuri în prezenţa unui om condamnat la moarte.

„Totuşi, cine ştie? se gândi el. De unde atâta seninătate? În apropiere bubuie tunurile, mor oameni, iar ei fac liniştiţi prognoza zilei, nu în sensul că luptele, vor fi fierbinţi, ci că ziua va fi călduroasă. Oare or fi văzut atâtea, încât nu-i mai impresionează nimic?”

Şi neavând ce face, de la locul său, se apucă să privească prin ferestrele de la celălalt capăt al încăperii.

29

În faţa trenului, pe partea aceea, se întindeau capetele liniilor şi se vedea gara Razvilie, situată pe un deal, în suburbia cu acelaşi nume.

De la linii spre gară urca o scară din scânduri nevopsite, cu trei platforme de odihnă.

Pe partea cealaltă, liniile erau de fapt un mare cimitir de locomotive. Fără tenderele cu coşurile în formă de cupă sau de carâmb de cizmă, vechile locomotive şedeau printre mormane de vagoane transformate în fier vechi.

Cimitirul de locomotive de jos şi cimitirul suburbiei, fierul vechi, îndoit de pe linii, şi acoperişurile din tablă, la un loc cu firmele particulare, se contopeau într-o privelişte de părăsire şi vechime, care se desfăşura sub cerul alb, fiert de fierbinţeala timpurie a dimineţii.

La Moscova, Iuri Andreevici uitase cât de multe firme există în oraşele din provincie şi ce mare porţiune din faţadă pot să ascundă acestea. Firmele de aici îi amintiră aceste lucruri uitate. O jumătate din ele, datorită înălţimii literelor, puteau fi citite din tren. Coborau atât de jos, strivind ferestruicile clădirilor fără etaj, aplecate pe-o rână, încât căsuţele scunde dispăreau sub ele precum capetele copiilor de ţărani sub şepcile taţilor lor, trase adânc pe faţă.

Ceaţa se împrăştiase de tot. Urmele nu i se mai vedeau decât în partea stângă a cerului, spre răsărit, departe. Însă şi de acolo ceaţa se puse în mişcare şi se desfăcu, precum faldurile unei cortine de teatru.

Acolo, la vreo trei verste de Razvilie, pe un deal mai înalt decât precedentul, se vedea un oraş mare, capitală de ţinut sau de gubernie. Soarele îi îngălbenea toate culorile, depărtarea îi simplifica liniile. Se modela în etaje pe deal, ca muntele Athos sau ca un schit de schimnici înfăţişat pe o ilustrată ieftină, casă peste casă şi stradă peste stradă, cu o catedrală mare zidită pe creastă.

„Iuriatinul! îşi spuse doctorul emoţionat. Oraşul amintirilor răposatei Anna Ivanovna, despre care vorbea atât de des sora Antipova! De câte ori am auzit de la ele numele acestui oraş şi în ce împrejurări îl văd acum pentru prima oară!”

În acel moment atenţia militarilor aplecaţi deasupra maşinii de scris fu abătută de ceea ce se vedea printr-o fereastră. Îşi întoarseră cu toţii capetele spre locul acela. Se uită şi doctorul.

Pe scara care ducea la gară erau duşi sub escortă câţiva prizonieri sau arestaţi, printre care era şi un elev de gimnaziu, rănit la cap. Fusese deja pansat, însă de sub pansament i se scurgeau şiroaie de sânge, pe care el le întindea cu palma pe

toată faţa lui bronzată, transpirată.

Ultimul din coloană, străjuit de o parte şi de alta de doi soldaţi, gimnazistul atrăgea atenţia nu doar prin fermitatea ce se putea citi pe faţa lui frumoasă, ci şi prin sentimentul de milă pe care îl insufla un rebel atât de tânăr. El şi însoţitorii lui erau în centrul atenţiei şi datorită gesturilor lor anapoda. Tot timpul făceau altceva decât ar fi trebuit să facă.

De pe capul bandajat al gimnazistului aluneca mereu şapca de elev. În loc să şi-o ia de pe cap şi s-o ducă în mână, şi-o îndesa mereu la loc, zgândărindu-şi rana, iar soldaţii îl ajutau cu promptitudine în aceste eforturi absurde.

În această neghiobie contrară bunului-simţ se simţea ceva simbolic. Şi, cedând multiplei semnificaţii a situaţiei, doctorului îi venea să se repeadă la scări şi să-l oprească pe gimnazist cu o cuvântare gata pregătită, pe care şi-o stăpânea cu greu. Voia să-i strige gimnazistului şi oamenilor din vagon că salvarea nu constă în fidelitatea faţă de forme şi uniforme, ci în renunţarea la ele.

Doctorul îşi mută privirea. În mijlocul încăperii stătea Strelnikov, care abia îşi făcuse apariţia cu paşi decişi, repezi.

Cum putuse el, doctorul, printre atâtea cunoştinţe terne, să nu întâlnească până acum o natură atât de bine definită, ca a acestui om? Cum de nu i-a pus viaţa faţă în faţă? Cum de nu li s-au încrucişat drumurile?

Dintr-un motiv necunoscut, devenise imediat clar că acest om este manifestarea finală a voinţei. Până într-o măsură atât de mare era ceea ce voise el să fie, încât toate, şi hainele, şi el însuşi, păreau exemplare. Şi capul lui bine proporţionat şi frumos, şi repeziciunea paşilor lui, şi picioarele lungi, în cizmele înalte, şi tunica din postav cenuşiu care, poate, era şifonată, dar părea bine călcată, din stofă bună.

Acesta era efectul produs de talentul firesc, neforţat, care se simte mai presus de orice situaţie a existenţei sale pământeşti.

Acest om trebuia să aibă un har anume, nu în mod obligatoriu particular. Harul acesta, vizibil în toate mişcările sale, putea fi darul imitaţiei. Pe-atunci toţi imitau pe câte cineva. Pe glorioşii eroi ai istoriei. Figurile văzute pe front sau în timpul luptelor de stradă de prin oraşe, care puteau fi impresionante. Pe cele mai prestigioase autorităţi. Pe tovarăşii ajunşi în primele rânduri. Pur şi simplu, unul pe altul.

Din politeţe, Strelnikov nu dădu deloc a înţelege că prezenţa

unui străin îl uimeşte sau îl deranjează. Dimpotrivă, li se adresă tuturor, ca şi cum doctorul ar fi fost unul de-ai lor. Spuse:

– Felicitări. I-am alungat. Toate acestea par un joc de-a războiul doar pentru că ceilalţi sunt şi ei ruşi ca şi noi, dar le-a intrat în cap prostia, la care nu vor să renunţe, şi de aceea suntem nevoiţi să le-o scoatem cu forţa. Comandantul lor mi-a fost prieten. Are o origine mai proletară decât a mea. Am crescut în aceeaşi curte. A făcut multe în viaţă pentru mine şi am obligaţii faţă de el. Însă mă bucur că l-am alungat dincolo de fluviu şi, poate, chiar mai departe. Pune mai iute la punct legătura, Gurian. Nu ne putem baza numai pe curieri şi pe telegraf. Aţi văzut ce mare căldură e? Totuşi, am dormit vreun ceas şi jumătate. Ah, da... îşi aminti el şi se întoarse spre doctor.

Acesta era motivul pentru care fusese trezit. Un fleac, pentru care cel reţinut fusese adus aici, iar el nu-şi putuse continua somnul.

„Ăsta? se gândi Strelnikov, măsurându-l pe doctor din cap până-n picioare. Nu seamănă nici pe departe. Proştii!” Izbucni în râs şi-i spuse lui Iuri Andreevici:

– Iertaţi-mă, tovarăşe. V-au confundat cu altcineva. Santinelele mele au făcut boacăna. Sunteţi liber. Unde e cartea de muncă a tovarăşului? Aha, astea-s documentele dumneavoastră. Scuzaţi-mi indiscreţia, dar aş vrea să-mi arunc o privire. Jivago... Jivago. Doctorul Jivago... Parcă-mi aminteşte de Moscova... Ştiţi ce, haideţi totuşi pentru o clipă în cabinetul meu. Aici este secretariatul, iar vagonul meu e alături. Poftiţi. Nu vă reţin mult.

30

Totuşi, cine era acest om? Era uimitor că ajunsese şi se menţinuse în asemenea funcţii un nemembru de partid, pe care nu-l cunoştea nimeni. Inexplicabilul consta şi în faptul că acesta era din Moscova, că, după absolvirea universităţii, plecase ca profesor în provincie, iar de pe front nimerise în prizonierat, lipsise mult timp şi se credea că a murit.

Muncitorul feroviar Tiverzin, în casa căruia Strelnikov locuise când era mic, îl recomandase şi garantase pentru el. Fusese crezut de oamenii de care depindeau numirile pe atunci. În acele zile de patos dezlănţuit şi de păreri extreme, spiritul revoluţionar al lui Strelnikov, care nici el nu se dădea în lături

de la nimic, se remarca prin autenticitatea, prin fanatismul lui, neimitat, personal, care nu era întâmplător, ci rezultase din întreaga lui trecere prin viaţă.

Strelnikov justificase încrederea acordată.

Statele lui de serviciu din ultima vreme conţineau represaliile de la Ust-Nemda şi Nijni-Kelmes, răscoala ţăranilor din Gubasovo, care se ridicaseră cu arma în mână împotriva unui detaşament de rechiziţii, precum şi rezolvarea dosarului privitor la regimentul 14 de infanterie, care jefuise un convoi cu alimente în staţia Lunca Ursului. Se mai ocupase şi de soldaţii din regimentul „Razin", care se răsculaseră în oraşul Turkatui şi trecuseră cu tot cu arme de partea alb-gardiştilor, precum şi de revolta din gara fluvială Cirkin Us, unde fusese ucis comandantul credincios puterii sovietice.

În toate aceste locuri apăruse ca din senin, judecase, condamnase, executase sentinţele repede, sever, ferm.

Datorită curselor trenului lui, se pusese capăt dezertărilor în masă din ţinut. Revizia organizaţiilor de recrutare schimbase totul în bine. Armata Roşie îşi întărea rândurile prin noi înrolări. Comisiile începuseră se lucreze febril.

În sfârşit, în ultimul timp, când albii începuseră să facă presiuni din nord şi situaţia fusese declarată drept periculoasă, lui Strelnikov i se încredinţaseră şi alte misiuni, de data aceasta în mod nemijlocit militare, strategice şi operaţionale. Rezultatele implicării lui nu întârziară să apară.

Strelnikov ştia că fusese poreclit Rasstrelnikov[1], dar trecu calm peste acest amănunt, deoarece nu se temea de nimic.

Era din Moscova, fiul unui muncitor care participase, în nouă sute cinci, la revoluţie şi avusese de suferit din această pricină. Pe atunci, prea mic fiind, rămăsese departe de mişcarea revoluţionară, ca şi mai târziu, când învăţa la universitate, pentru că tinerii din familiile sărace, când ajung studenţi, ţin mai mult la educaţia superioară şi învaţă mai bine decât cei din familiile bogate. Agitaţia studenţimii înstărite nu-l putuse atrage. Din universitate ieşise cu un volum uriaş de cunoştinţe. Specializarea istorico-filologică şi-o completase, prin eforturi proprii, cu o solidă pregătire de matematician.

Conform legii, nu era obligat să meargă la armată, însă se înrolase voluntar cu gradul de sublocotenent, fusese luat

[1] Joc de cuvinte: *Strelnikov* – de la *streliati* = a trage (cu arma) şi *Rasstrelnikov* – de la *rasstreliati* = a executa prin împuşcare (n.t.).

prizonier şi la sfârşitul anului nouă sute şaptesprezece evadase şi se întorsese în patrie, aflând că în Rusia este revoluţie.

Se remarca prin două trăsături, prin două pasiuni.

Gândea extraordinar de clar şi de corect. Şi era înzestrat cu o rară puritate morală şi cu un deosebit simţ al dreptăţii. Sentimentele îi erau înflăcărate şi nobile.

Însă, pentru activitatea de savant, care deschide noi căi de cunoaştere, intelectului lui îi lipsea harul neprevăzutului, îi lipsea acea forţă care, prin descoperiri surprinzătoare, distruge stearpa înlănţuire logică a previziunii goale de conţinut.

Iar pentru a face bine, principialitatea lui ar fi avut nevoie de lipsa de principii a inimii, care nu cunoaşte cazuri generale, ci doar particulare, a inimii care e măreaţă datorită faptului că face lucruri mici.

Din copilărie Strelnikov năzuise spre culmile cele mai înalte şi mai luminoase. Considera că viaţa e o arenă pe care se respectă scrupulos regulile, pe care oamenii se întrec în atingerea perfecţiunii.

Când a descoperit că lucrurile sunt altfel, nu i-a trecut prin minte că nu are dreptate simplificând ordinea lumii. Înghiţindu-şi pentru mult timp obida, a început să viseze că va deveni cândva judecător între viaţă şi principiile tenebroase care o denaturează, că va apăra viaţa şi o va răzbuna.

Decepţia îl încrâncenase. Revoluţia îl înarmase.

31

– Jivago, Jivago, repeta în continuare Strelnikov la el în vagon. Ceva de negustor. Sau de aristocrat. Sigur că da: doctor din Moscova. Merge la Varîkino. Din Moscova de-a dreptul într-un loc uitat de lume.

– Chiar ăsta-i scopul. Căutăm liniştea. În pustietate, în necunoscut.

– Ah, ce poezie. Varîkino? Cunosc locurile de pe-aici. Fostele uzine ale lui Krueger. Nu cumva sunteţi rude? Moştenitori?

– La ce bun tonul acesta ironic? Ce rost au „moştenitorii”? Deşi soţia mea e, într-adevăr...

– Aha, asta-i! Vi s-a făcut dor de albi? O să vă dezamăgesc. Aţi întârziat. Ţinutul e curăţat.

– De ce continuaţi să vă bateţi joc de mine?

– Şi, în plus, sunteţi doctor. Militar. Şi suntem în plin război.

Asta-i deja de competenţa mea. Sunteţi dezertor. Şi verzii se izolează în păduri. Caută liniştea. Ce motive aveţi?

– Am fost de două ori rănit şi reformat ca invalid.

– Ştiu că o să-mi prezentaţi o adeverinţă de la Comisariatul Poporului pentru învăţământ sau de la Comisariatul Poporului pentru sănătate, care vă recomandă ca pe „un om cât se poate de sovietic", „simpatizant" şi „loial". Acum, dragă domnule, e Judecata de Apoi pe pământ, cutreieră făpturi de Apocalipsă cu săbii şi balauri înaripaţi, nu doctori întru totul simpatizanţi şi loiali. Totuşi, v-am spus că sunteţi liber şi n-o să-mi iau cuvântul înapoi. Dar numai de data asta. Presimt că ne vom mai întâlni, feriţi-vă, discuţia va fi cu totul alta.

Ameninţarea şi provocarea nu-l făcură pe Iuri Andreevici să-şi piardă cumpătul. Spuse:

– Ştiu ce credeţi despre mine. Din punctul dumneavoastră de vedere, aveţi dreptate. Dar polemica în care vreţi să mă atrageţi am purtat-o toată viaţa cu un acuzator imaginar şi, probabil, am avut tot timpul să ajung la o concluzie. Nu v-o pot spune în două cuvinte. Permiteţi-mi să mă îndepărtez fără explicaţii, dacă sunt într-adevăr liber, iar dacă nu – faceţi ce vreţi cu mine. Nu am de ce să mă justific faţă de dumneavoastră.

Fură întrerupţi de ţârâitul telefonului. Legătura fusese restabilită.

– Mulţumesc, Gurian, spuse Strelnikov, după ce ridică receptorul şi suflă de câteva ori în el. Trimite-mi, amice, pe cineva ca să-l conducă pe tovarăşul Jivago. Nu cumva să se mai întâmple ceva. Şi dă-mi, te rog, rătuşca din Razvilie, adică direcţia Cekăi feroviare.

Rămânând singur, Strelnikov telefonă la gară.

– A fost adus un băiat, îşi tot înfundă şapca pe urechi, iar capul îi e bandajat. Nu se poate. Da. Să i se dea ajutor medical, dacă e nevoie. Da, ca de lumina ochilor răspundeţi faţă de mine. Daţi-i şi-o raţie de mâncare, dacă-i flămând. Aşa. Acum să trecem la treburile noastre. Vorbesc, n-am terminat. Ah, la naiba, se bagă cineva pe fir. Gurian! Gurian! S-a întrerupt legătura.

„Poate o fi dintre elevii mei", se gândi el, renunţând pentru o clipă la încercarea de a continua convorbirea cu gara. „A crescut şi luptă împotriva noastră." Strelnikov număra în gând anii cât fusese profesor, cât luptase pe front şi cât fusese prizonier ca să vadă dacă acest total se potriveşte cu vârsta

băiatului. Apoi, privind pe fereastra vagonului, începu să caute cu ochii zona oraşului situată la ieşirea din Iuriatin, unde era casa lor. Mare lucru ca soţia şi fetiţa să mai fie acolo? Tare s-ar mai duce până la ele! Chiar acum, în clipa asta! Dar e posibil aşa ceva? Făceau parte din altă viaţă. Trebuie mai întâi s-o sfârşească pe cea nouă, înainte de a se întoarce la vechea viaţă, întreruptă. Se va întâmplă cândva, cândva. Da, dar când, când?

Partea a VIII-a
Sosirea

1

Trenul, care adusese familia Jivago până la locul acesta, încă mai stătea pe liniile din spate ale staţiei, mascat de alte garnituri, însă se simţea că, în dimineaţa aceea, se sfârşise legătura cu Moscova, care îi însoţise de-a lungul drumului.

Începând de aici se deschidea altă zonă teritorială, o altă lume, a provinciei, care tindea spre alt centru de gravitaţie, numai al ei.

Localnicii se cunoşteau mult mai bine între ei decât locuitorii capitalelor. Deşi zona feroviară Iuriatin-Razvilie fusese evacuată de persoanele străine şi încercuită de trupe ale Armatei Roşii, pasagerii din suburbiile apropiate, într-un mod inexplicabil, pătrundeau până la liniile ferate, „se infiltrau”, cum s-ar spune în zilele noastre. Ticsiseră deja vagonul, umpluseră deja spaţiul uşilor, mergeau pe linie de-a lungul trenului şi stăteau pe terasament în dreptul uşilor de la vagoanele lor.

Toţi aceşti oameni se cunoşteau între ei, intrau în vorbă unii cu alţii de la distanţă, se salutau atunci când se nimereau alături. Erau puţin altfel îmbrăcaţi şi vorbeau cumva deosebit de cei din capitale, nu mâncau aceleaşi lucruri şi aveau alte deprinderi. Ar fi fost interesant de ştiut cu ce trăiau, cu ce rezerve morale şi materiale se hrăneau, cum luptau cu greutăţile, cum evitau legile.

Răspunsul nu întârzie şi apăru în forma cea mai vie cu putinţă.

2

Însoţit de santinela care-şi târa arma pe pământ şi se sprijinea în ea, doctorul se întorcea în vagonul său.

Era zăduf. Soarele înfierbânta şinele şi acoperişurile vagoanelor. Pământul, înnegrit de petrol, ardea cu reflexe gălbui, ca de aur.

Santinela brăzda praful cu patul armei, lăsând o dâră în urma

lui pe nisip. Arma se lovea cu zgomot de traverse. Santinela îi spuse:

– S-a limpezit timpul. Ar trebui semănate grânele, grâul arnăut sau, să zicem, meiul, fiindcă-i vremea cea mai potrivită. Dară pentru hrişcă îi prea devreme. Hrişcă se seamănă la noi pe Akulina. Suntem din Morşank, din gubernia Tambov, străini de locurile astea. Eh, tovarăşe doctor! Dacă n-ar fi acum hidra asta de război civil, contrarevoluţia mondială, crezi c-aş sta eu prin locuri străine cu mâinile-n sân? Războiul ăsta a trecut printre noi ca pisica neagră a luptei de clasă şi uite ce face!

3

– Mulţumesc. Mă descurc singur, refuză Iuri Andreevici ajutorul propus.

Din vagon, oamenii se aplecau spre el, îi întindeau mâinile ca să-l ajute să urce. Se îndreptă din şale, urcă în vagon dintr-un salt, se ridică în picioare şi se îmbrăţişă cu soţia.

– În sfârşit. Ei, slavă Domnului că s-a sfârşit totul cu bine! spuse Antonina Aleksandrovna. De altfel, pentru noi nu-i o noutate că ai avut noroc.

– Cum nu-i o noutate?

– Ştiam tot.

– De unde?

– Santinelele ne-au spus. Crezi că am fi suportat aşteptarea fără să ştim nimic? Şi-aşa aproape că ne-am ieşit din minţi şi eu, şi tata. Doarme şi nu-l poţi trezi. S-a prăvălit ca un buştean din pricina emoţiilor şi-acum nu mai poate fi urnit din loc. Au apărut pasageri noi. Acuşi o să-ţi fac cunoştinţă cu cineva. Dar mai întâi ascultă ce se vorbeşte împrejurul tău. Tot vagonul te felicită pentru că ai scăpat cu bine. Ia uitaţi-vă cum arată! exclamă ea, schimbând discuţia brusc şi, întorcându-şi capul, i-l recomandă pe soţul ei unuia dintre pasagerii urcaţi de curând, care şedea în profunzimea vagonului, înghesuit de ceilalţi oameni.

– Samdeviatov, se auzi de acolo şi, pe deasupra capetelor înghesuite, fluturară o pălărie moale. Cel care se prezentase începu să-şi facă loc spre doctor, dând deoparte trupurile care-l strângeau ca într-un cleşte.

„Samdeviatov, se gândea Iuri Andreevici în acest timp. Mă aşteptam la ceva din Rusia Veche, legendară, la o barbă răsfirată, la un om plin de vorbe de duh, cu chimir pe cinste.

Însă dumnealui parcă ar face parte dintr-un club al amatorilor de artă, cu buclele încărunţite, cu mustăţi şi barbişon.”

– Ei, v-a băgat Strelnikov în sperieţi? Nu-i aşa?

– Nu, de ce? Am avut o discuţie serioasă. În orice caz, e un om puternic, influent.

– Ba bine că nu. Ştiu câte ceva despre această persoană. Nu-i din locurile noastre. E de-al dumneavoastră, de la Moscova. La fel ca şi toate inovaţiile noastre din ultimul timp. Sunt tot dinspre capitale, de import. Noi n-am fi ajuns la ele cu mintea noastră.

– Iurocika, dumnealui e Anfim Efimovici, un ştie-tot. A auzit de tine, de tatăl tău, îl cunoaşte pe bunicul meu, îi ştie pe toţi. Faceţi cunoştinţă. Şi Antonina Aleksandrovna întrebă ca în treacăt, inexpresiv: O cunoaşteţi cumva şi pe Antipova, care-i profesoară prin partea locului, nu-i aşa?

La această întrebare, Samdeviatov răspunse tot atât de inexpresiv:

– Ce nevoie aveţi de Antipova?

Iuri Andreevici auzi acest schimb de replici, însă nu susţinu discuţia. Antonina Aleksandrovna continuă:

– Anfim Efimovici e bolşevic. Fereşte-te, Iurocika. Fii atent cu el.

– Chiar aşa-i? Nu mi-aş fi închipuit. După înfăţişare, păreţi a proveni dintr-un mediu artistic.

– Tata avea un han. Avea mereu pe drum şapte trăsuri cu câte trei cai. Însă eu am studii superioare. Şi, într-adevăr, sunt social-democrat.

– Iurocika, ascultă ce spune Anfim Efimovici. Apropo, n-aş vrea să vă supăr, dar numele şi patronimicul dumneavoastră mai că nu-mi sclintesc limba. Deci, Iurocika, ascultă ce-ţi zic. Am avut un noroc grozav. Iuriatinul nu ne primeşte. În oraş sunt incendii şi podul este aruncat în aer, aşa că trenul nu poate trece. Va ocoli pe o linie de legătură şi va trece chiar prin staţia noastră, Torfianaia.

Vezi! Nu mai trebuie să schimbăm trenul, să cărăm lucrurile prin tot oraşul, de la o gară la alta. În schimb, o să ne zgâlţâie tare până când vom pleca cu adevărat. Manevrele vor dura multă vreme. Toate astea mi le-a explicat Anfim Efimovici.

4

Prezicerile Antoninei Aleksandrovna se adeveriră. Recuplându-şi vagoanele şi mai luând câteva, trenul manevra la nesfârşit, înainte şi înapoi, pe liniile aglomerate, pe care se mişcau şi alte garnituri, care mult timp îi barară drumul spre câmpia largă.

O jumătate de oraş se pierdea în depărtare, ascunsă de povârnişuri. Doar uneori apărea deasupra orizontului, arătându-şi acoperişurile clădirilor, vârfurile coşurilor de fabrici, crucile de pe clopotniţe. Ardea o periferie. Fumul incendiului era purtat de vânt şi, ca o coamă vâlvoi de cal, se împânzea pe tot cerul.

Doctorul şi Samdeviatov şedeau în uşă, cu picioarele atârnate în afară. Tot timpul Samdeviatov îi explica ceva lui Iuri Andreevici, îi arăta în depărtare cu mâna. Din când în când vuietul roţilor îi acoperea glasul şi vorbele nu i se mai auzeau. Iuri Andreevici îl întreba din nou, ca să se lămurească. Anfim Efimovici îşi apropia faţa de a doctorului şi, strigând cât putea de tare, îi repeta ce spusese mai înainte.

– A fost incendiat cinematograful „Gigantul”. Acolo s-au cuibărit iuncherii. Dar s-au predat mai devreme, când luptele încă nu se sfârşiseră. Ia uitaţi-vă la punctele negre de pe clopotniţă. Sunt ai noştri. Îi alungă pe cehi.

– Nu văd nimic. Cum de puteţi să distingeţi totul de la asemenea distanţă?

– Acolo arde periferia meseriaşilor, Hohriki. Iar Kolodeevo, unde-s prăvăliile, e mai încolo. Asta mă interesează pentru că în Kolodeevo e şi prăvălia noastră. Dar incendiul nu-i prea mare. Centrul încă nu e atins.

– Repetaţi. Nu aud.

– Zic de centru, de centrul oraşului. De catedrală, bibliotecă. Numele nostru de familie, Samdeviatov, e un nume străin, San Donato, care a fost rusificat. Se zice că ne tragem din neamul Demidov.

– Iar n-am înţeles nimic.

– Spun că Samdeviatov e San Donato, schimbat. Se zice că ne tragem din neamul Demidov. Cnejii Demidov San Donato. Poate c-or fi şi minciuni. O legendă de familie. Iar satul acesta se numeşte *Spirkin niz*[1]. Vile, locuri de plimbări distractive. Nu-i aşa că denumirea e ciudată?

[1] *Spirkin niz* – vâlceaua lui Spirka (n.t.).

În faţa lor se aşternea câmpia, tăiată în diferite direcţii de liniile de cale ferată. Peste câmpie, cu paşi de câte şapte mile, pierzându-se după orizont, înaintau stâlpii de telegraf. O şosea pietruită, lată, care şerpuia ca o panglică, se întrecea în frumuseţe cu drumul de şine. Se ascundea după orizont, apoi, pentru o clipă, îşi scotea la iveală arcuirea câte unei curbe. După care dispărea din nou.

– E şleaul nostru celebru. Trece prin toată Siberia. E cântat de ocnaşi. Acum e câmpul de operaţii al partizanilor. De fapt, e bine la noi. O să vă deprindeţi aici, o să vă obişnuiţi. O să îndrăgiţi nostimadele oraşului. Cişmelele noastre. Sunt la intersecţii. Ele sunt cluburi feminine hibernale sub cerul liber.

– Nu ne stabilim în oraş. La Varîkino.

– Ştiu. Mi-a spus soţia dumneavoastră. E totuna. Veţi veni la oraş cu treburi. Din prima clipă mi-am dat seama cine este. Ochii. Nasul. Fruntea. E leită Krueger. Seamănă cu bunicul ei. Prin locurile astea aproape toţi şi-l amintesc pe Krueger.

La marginea câmpiei se vedeau rezervoare de ţiţei, roşii, rotunde, înalte. Panouri de reclamă se zăreau sus, cocoţate pe stâlpi înalţi. Unul dintre acestea, care nimeri de două ori sub ochii doctorului, conţinea cuvintele: „Moreau şi Vetcinkin. Semănători. Batoze”.

– A fost o firmă serioasă. Producea unelte agricole excelente.

– Nu aud. Ce-aţi spus?

– De firmă vă zic. De firmă. Făcea unelte agricole. Era o societate în comandită. Tata era acţionar.

– Şi-mi spuneaţi de-un han.

– Hanul ca hanul. Firma şi hanul nu se încurcau reciproc. Iar tata nu era prost, îşi investea banii în cele mai bune întreprinderi. Investise şi în cinematograful „Gigantul”.

– Mi se pare mie sau vă mândriţi cu asta?

– Cu abilitatea lui tata? Sigur că da!

– Şi cum rămâne cu social-democraţia dumneavoastră?

– Ce legătură are ea cu asta? Unde scrie că un om care gândeşte în spirit marxist trebuie să fie un papă-lapte, care se smiorcăie tot timpul? Marxismul e o ştiinţă pozitivă, o teorie asupra realităţii, o filosofie a situaţiei istorice.

– Marxismul şi ştiinţa? N-ar fi fost bine să polemizeze cu acest om, prea puţin cunoscut. Însă totuşi. Marxismul e prea nestăpânit ca să fie ştiinţă. Ştiinţele sunt mai echilibrate. Marxismul şi obiectivitatea? Nu ştiu vreun curent care să se fi

izolat mai mult în sine şi să fie mai departe de fapte ca marxismul. Fiecare nu are altă grijă decât să se verifice pe sine în practică, iar oamenii puterii, de dragul poveştii propriei lor infailibilităţi, se întorc cu spatele la adevăr. Politica nu-mi spune nimic. Nu-mi plac oamenii indiferenţi la adevăr.

Samdeviatov consideră cuvintele doctorului nişte extravaganţe ale unui om ciudat, amator de vorbe de duh. Râse şi nu-l contrazise.

Între timp trenul manevra. De fiecare dată când ajungea la macazul de lângă semaforul de la ieşirea din staţie, o femeie-acar, vârstnică, având agăţat la brâu un bidon de lapte, îşi trecea andrelele şi împletitura dintr-o mână în alta şi, aplecându-se, răsturna discul macazului, făcând ca trenul să poată să revină cu spatele. În timp ce acesta trecea încet, femeia se îndrepta din şale şi ameninţa garnitura cu pumnul.

Samdeviatov se gândi că gestul îi era adresat lui. „Cui i-o fi facând semn? se gândi el. Mi se pare cunoscută. N-o fi Tunţeva? Parcă ea ar fi. Ce-o fi cu mine? E prea puţin probabil. E prea bătrână pentru a fi Glaşa. Şi ce legătură să aibă cu mine? În maica Rusie sunt lovituri de stat, pe căile ferate e-o harababură îngrozitoare, sărmanei îi e greu, iar eu sunt vinovat şi de-aceea îmi arată pumnul. Ducă-se naibii, mi-am găsit cu ce să-mi bat capul!”

În sfârşit, fluturându-şi steagul şi strigându-i ceva mecanicului, femeia-acar lăsa trenul să depăşească semaforul, la drum lung. Când vagonul numărul paisprezece trecu prin dreptul ei, scoase limba la cei doi flecari care şedeau cu picioarele spânzurate, parcă anume ca s-o enerveze. Şi din nou Samdeviatov căzu pe gânduri.

5

După ce suburbiile oraşului incendiat, rezervoarele de ţiţei, stâlpii de telegraf şi reclamele comerciale rămaseră în urmă şi dispărură din vedere, apărând alte peisaje, crânguri, dâmburi printre care adeseori se zăreau şerpuirile şleaului, Samdeviatov spuse:

– Acum o să ne ridicăm în picioare şi o să ne despărţim. Trebuie să cobor imediat. De fapt, şi dumneavoastră trebuie să coborâţi la staţia următoare. Aveţi grijă să nu uitaţi.

– Cunoaşteţi bine locurile de aici, nu-i aşa?

– Îngrozitor de bine. Cale de-o sută de verste de jur împrejur. Sunt jurist. Am douăzeci de ani de practică. Afaceri. Mereu sunt pe drumuri.

– Şi acum tot cu asta vă ocupaţi?

– Sigur că da.

– Ce afaceri se mai pot încheia acum?

– De care doriţi. Afaceri vechi neîncheiate, operaţiuni, obligaţii neduse la îndeplinire, într-un cuvânt, am de lucru până peste cap, mi-e şi groază, zău aşa.

– Păi, relaţiile de felul acesta n-au fost anulate?

– Legal, da. Însă în realitate se pretind simultan chestiuni care se exclud reciproc. Şi naţionalizarea întreprinderilor, şi combustibil pentru sovietul orăşenesc, şi atelaje pentru sovietul economic al guberniei. Şi pe deasupra toţi vor să trăiască. Acestea sunt particularităţile etapei de tranziţie, când teoria nu se potriveşte cu practica. De aceea este nevoie de oameni descurcăreţi, abili, cu un caracter ca al meu. Mujicu-i bucuros când mâncă şi nu muncă, iau bani groşi pe ochi frumoşi. Câteodată nu-i tot, că mai iau şi peste bot, cum zicea tata.

O jumătate de gubernie se hrăneşte datorită mie. O să vă vizitez des pentru aprovizionarea cu lemne. Bineînţeles, voi veni cu calul, de îndată ce se însănătoşeşte. Căci, dacă mi-ar fi fost calul bun de înhămat, m-aş fi zdruncinat eu în harababura asta? Se târăşte ca viermele şi mai zice că-i maşină. În timpul vizitelor mele la Varîkino o să vă fiu de folos. Pe Mikuliţîni îi cunosc cât se poate de bine.

– Vă este cunoscut scopul călătoriei noastre, ştiţi cu ce intenţii venim aici?

– Aproximativ. Îmi dau seama. Ghicesc. Eterna năzuinţă a omului spre pământ. Visaţi să vă hrăniţi din munca mâinilor dumneavoastră.

– Şi de ce nu? Mi se pare că nu prea sunteţi de acord, nu-i aşa? De ce?

– E un vis naiv, idilic. Dar de ce nu? Ajute-vă Dumnezeu. Dar nu cred. E utopic. Primitiv.

– Cum se va purta Mikuliţîn cu noi?

– N-o să vă lase să-i călcaţi pragul, o să vă alunge şi va avea dreptate. Şi fără dumneavoastră trăieşte-ntr-un iad, într-o mie şi una de nopţi, uzinele stagnează, muncitorii s-au împrăştiat, mijloacele de subzistenţă se reduc cam la o ceapă degerată, peste tot e foamete şi, dintr-o dată, apăreţi dumneavoastră,

aduşi de necuratul, ca să se bucure. Păi, şi dacă v-ar omorî, l-aş scoate basma curată.

– Vedeţi, sunteţi bolşevic şi totuşi nu negaţi că aceasta nu-i viaţă, ci ceva fără precedent, o fantasmagorie, o absurditate.

– Bineînţeles. Dar este o perioadă istoriceşte inevitabilă, prin care trebuie să trecem.

– De ce e inevitabilă?

– Ce, sunteţi mic sau vă prefaceţi? Aţi picat din lună? Mâncăcioşii tăietori de frunze la câini au stat în cârca truditorilor, au scos sufletul din ei şi aşa trebuia să rămână? Chiar nu înţelegeţi dreptatea mâniei populare, dorinţa norodului de a trăi în dreptate, căutările lui îndreptate spre adevăr? Sau vi se pare că această prefacere din rădăcini ar fi fost posibilă în Dume, pe calea parlamentarismului şi că puteam evita dictatura?

– Vorbim despre lucruri diferite, aşa că n-o să ajungem la nicio înţelegere. Ideile mele au fost foarte revoluţionare, însă acum cred că, pe calea violenţei, nu se poate obţine nimic. La bine se ajunge pe calea binelui. Dar nu-i vorba de asta. Să revenim la Mikuliţîn. Dacă probabilităţile întâlnirii cu el sunt cele pe care mi le-aţi descris, de ce să ne mai continuăm drumul? N-ar fi mai bine să facem cale întoarsă?

– Fleacuri. În primul rând, credeţi că Mikuliţînii fac soarele să răsară pe cer? În al doilea rând, Mikuliţîn e condamnabil de bun la suflet, e bun până la cea din urmă extremă. Va face scandal, va da din copite şi se va potoli, îşi va scoate şi cămaşa de pe el, va împărţi cu dumneavoastră şi ultima firimitură de pâine.

Şi Samdeviatov îi povesti.

6

Cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, încă student al Institutului Politehnic, Mikuliţîn venise din Petersburg. Fusese deportat aici sub supravegherea strictă a poliţiei. Mikuliţîn a venit, s-a angajat ca administrator la Krueger şi s-a însurat. Erau aici patru surori din familia Tunţev, cu una mai mult decât la Cehov, şi le curtau toţi studenţii din Iuriatin: Agrippina, Evdokia, Glafira şi Serafima. Prenumele tatălui lor, Severin. Parafrazând patronimicul de la acest prenume, fetelor li se

spunea „nordice”[1]. Mikuliţîn s-a însurat cu cea mai în vârstă dintre ele.

Curând tânăra familie avu un fiu. Fiind un prost din generaţia cu ideea libertăţii în cap, tatăl şi-a botezat băiatul cu numele rar de Liveri[2]. Liveri, în vorbirea de zi cu zi Livka, a crescut derbedeu, dezvăluindu-şi de timpuriu aptitudinile multilaterale şi ieşite din comun. A început războiul. Livka a falsificat un an în metrică şi, având numai cincisprezece ani, a şters-o voluntar pe front. Agrafena Severinova, care era foarte bolnăvicioasă, n-a suportat această lovitură, a căzut la pat, de unde nu s-a mai ridicat şi a murit acum două ierni, cu puţin timp înainte de revoluţie.

S-a sfârşit războiul. S-a întors Liveri. Cine-i dumnealui? Păi, e un sublocotenent-erou cu trei cruci şi, firește, e delegat-bolşevic bine lustruit de propaganda de pe front. Aţi auzit de „Fraţii pădureni”?

– Nu, scuzaţi-mă.

– Atunci n-are rost să vă mai povestesc. Se pierde o jumătate din frumuseţea istoriei. Dacă n-aţi auzit, n-are rost să vă tot uitaţi la şleaul acela. Căci prin ce este vestit şleaul? În timpul de faţă e vestit datorită partizanilor. Ce înseamnă partizanii? Sunt cadrele principale ale războiului civil. Pentru început, au participat la crearea acestei forţe. Organizaţia politică ce şi-a asumat conducerea revoluţiei şi soldăţimea simplă care, după pierderea războiului, a refuzat să se mai supună vechii puteri. Din unirea acestor două lucruri a rezultat oştirea partizanilor. Alcătuirea acestor trupe este foarte pestriţă. Cei mai mulţi sunt ţărani mijlocaşi. Însă, alături de ei, întâlniţi pe cine vreţi şi pe cine nu vreţi. Sunt şi săraci, şi călugări răspopiţi, şi feciori de chiaburi care luptă împotriva taţilor lor. Sunt şi anarhişti în idei, şi coate-goale fără identitate, şi flăcăi buni de însurat, imbecili, alungaţi din gimnazii. Sunt prizonieri austro-germani, atraşi de promisiunea libertăţii şi a întoarcerii în patrie. Aşadar, o unitate a acestei armate care cuprinde mii de oameni şi care se numeşte „Fraţii pădureni” este comandată de tovarăşul Lesnîh, Livka, Liveri Averkievici, fiul lui Averki Stepanovici Mikuliţîn.

– Ce spuneţi?

– Ceea ce auziţi. Totuşi, să continui. După moartea soţiei,

[1] În original, joc de cuvinte: patronimicul *Severinovna* conţine cuvântul *sever* = nord (n.t.)

[2] Forma rusească a numelui latinesc Liberius (n.t.).

Averki Stepanovici s-a recăsătorit. Noua lui soţie, Elena Proklovna, e o gimnazistă, luată de-a dreptul de pe băncile şcolii şi dusă la altar. E naivă din fire, dar naivă şi din calcul, tinerică, dar o şi face pe tinerica. Sub aceste înfăţişări ţârâie, gângureşte, o face pe neştiutoarea, pe prostuţa, pe ciocârlia. De cum vă va vedea va începe să vă examineze. „În ce an s-a născut Suvorov?" „Enumeraţi-mi cazurile de egalitate a triunghiurilor." Şi se va bucura prinzându-vă cu mâţa-n sac şi făcându-vă de ruşine. Dar peste câteva ceasuri o s-o vedeţi cu ochii dumneavoastră şi-mi veţi putea verifica descrierea.

„Dumnealui" are alte slăbiciuni: pipa şi slovenească gimnazială: „să te-ndoieşti nu face, dacă şi pentru că". Câmpul lui de activitate trebuie să fie marea. În institut era la secţia de construcţii navale, lucru care i-a rămas în gesturi, în deprinderi. Nu poartă barbă, pipa nu şi-o scoate din gură zile întregi la rând, vorbeşte cu jumătate de gură, amabil, fără grabă. Maxilarul de jos îi e ieşit în afară ca al oricărui fumător înrăit, ochii îi sunt cenuşii şi reci. Ah, mai că era să uit un amănunt: e eser, a fost alesul ţinutului în Adunarea Constituantă.

– E foarte important. Deci tatăl şi fiul sunt la cuţite? Sunt adversari politici?

– De formă, fireşte. Însă în realitate taigaua nu luptă cu Varîkinul. Totuşi, să continui. Restul Tunţevilor, cumnatele lui Averki Stepanovici, locuiesc şi astăzi în Iuriatin. Sunt fete bătrâne. S-au schimbat timpurile, s-au schimbat şi fetele.

Cea mai mare dintre cele nemăritate, Avdotia Severinovna, lucrează ca bibliotecară în sala de lectură a oraşului. E o domnişoară drăguţă, sprâncenată, timidă peste poate. Din nimic este gata să se înroşească precum bujorul. În sala de lectură e o linişte apăsătoare, de mormânt. Dă peste ea un guturai cronic, are o serie de vreo douăzeci de strănuturi şi numai ce-o vezi că, de ruşine, e gata să intre-n pământ. Ce să-i faci? Nervii sunt de vină.

Mijlocia, Glafira Severinovna, e binecuvântarea surorilor. O fată aprigă şi muncitoare. Nu strâmbă din nas la nicio muncă. După părerea tuturor, Lesnîh, şeful partizanilor, seamănă cu această mătuşă a lui. Abia ai apucat s-o vezi într-un artel de confecţii sau făcând-o pe ciorăpăreasa. N-apuci să-ntorci capul şi vezi că-i frizeriţă. Aţi băgat de seamă că, la ieşirea din Iuriatin, ne ameninţa cu pumnul o femeie-acar? Na-ţi-o bună, m-am gândit eu, Glafira s-a năimit la calea ferată! Dar pare-se că

nu era ea. Era prea în vârstă.

Mezina, Simuşka, e crucea familiei, nenorocirea ei. E o fată învăţată, citită. S-a ocupat de filosofie, îi plăceau versurile. Şi în anii revoluţiei, sub influenţa entuziasmului general, a marşurilor pe străzi, a cuvântărilor de la tribună printre pieţe, s-a scrântit, a căzut într-un fel de sminteală religioasă. De cum surorile ei pleacă la serviciu şi încuie uşa cu cheia în urma lor, ea sare pe fereastră şi-o porneşte pe străzi, dând din mâini, adunând spectatori şi prorocind cea de-a doua venire a lui Hristos, sfârşitul lumii. Da, văd că m-am întrecut cu vorba şi staţia mi se-apropie. Dumneavoastră coborâţi la următoarea. Pregătiţi-vă.

După ce Anfim Efimovici coborî din tren, Antonina Aleksandrovna spuse:

– Nu ştiu ce părere ai tu, dar mie mi se pare că omul acesta ni l-a trimis soarta. Am impresia că va juca un rol benefic în existenţa noastră.

– E foarte posibil. Dar nu mă bucură faptul că eşti peste tot recunoscută datorită asemănării cu bunicul tău şi că de el oamenii îşi aduc încă atât de bine aminte. Chiar şi Strelnikov, de îndată ce am pomenit de Varîkino, mi-a zis-o caustic: „Varîkino. Fabricile lui Krueger. Nu cumva sunteţi rude? Poate sunteţi moştenitorii?”. Mă tem că aici vom fi mai la vedere decât în Moscova, de unde am fugit ca să putem trece nebăgaţi în seamă. Fireşte, acum nu mai putem face nimic. Când ţi se taie capul, nu plângi că părul îţi era frumos. Însă e mai bine să nu te arăţi, să te ascunzi, să te prefaci mai modestă decât eşti. Am nişte presimţiri rele. Hai să-i trezim pe-ai noştri, să strângem bagajele, să legăm curelele şi să ne pregătim de coborâre.

7

Pe peronul staţiei Torfianaia, Antonina Aleksandrovna număra a mia oară oamenii şi bagajele, pentru a se convinge că nu au uitat nimic în vagon. Simţea sub tălpi nisipul bătătorit al peronului, însă în acelaşi timp n-o părăsea nici senzaţia de spaimă că vor uita să coboare la timp. În urechi îi stăruia încă ţăcănitul trenului, deşi ochii o convingeau că acesta este oprit în dreptul ei şi că deja nu se mai mişcă de la peron. Aceste temeri nu o lăsau să vadă nimic, să audă sau să priceapă ceva.

Pasagerii care mergeau mai departe îşi luau rămas-bun de sus din uşa vagonului. Ea nu-i auzea. Nu băgă de seamă că

trenul a plecat şi a descoperit dispariţia lui abia după ce a văzut linia a doua, dincolo de care începea câmpia verde, deasupra căreia plutea cerul albastru.

Clădirea staţiei era din piatră. În dreptul uşii, pe ambele laturi, erau două bănci. Călătorii de la Moscova, plecaţi de pe strada Sivţev, erau singurii pasageri coborâţi la Torfianaia. Lăsară bagajele jos şi se aşezară pe una dintre bănci.

Erau uimiţi de liniştea care domnea în gară, de pustietatea de aici şi de curăţenie. Li se părea un lucru neobişnuit faptul că nimeni nu se înghesuie şi nu înjură. Viaţa provinciei îndepărtate rămăsese aici în urma istoriei, întârziase. Mai trebuia să treacă destul timp până avea să ajungă la sălbăticirea din capitale.

Gara se ascundea într-un crâng de mesteceni. Când trenul intrase în staţie, în vagoane se făcuse întuneric. Pe mâini şi pe feţe, pe nisipul umed al peronului, pe pământ şi pe acoperişuri alunecau umbre mişcătoare aruncate de vârfurile abia clătinate ale copacilor. Cântecul păsărilor era cât se poate de potrivit cu aerul proaspăt de aici. Nişte triluri vădit sincere, trădându-şi candoarea, răsunau în toată pădurea şi o înţesau. Crângul era tăiat de linia ferată şi de un drumeag, umbrite la fel de crengile mari, pleoştite, ca nişte mâneci largi, care ajung până-n pământ.

Deodată Antoninei Aleksandrovna i se deschiseră ochii şi urechile. Brusc, îşi dădu seama pe ce lume se află. Cântecul sonor al păsărilor, curăţenia acestui loc izolat din pădure, netulburarea liniştii revărsate peste tot. Avea în minte o frază gata pregătită: „Nu credeam că o să ajungem vii şi nevătămaţi. Înţelegi, acest Strelnikov al tău ar fi putut să se arate mărinimos faţă de tine, dându-ţi drumul, după care, prin telegraf, ar fi putut ordona să fim arestaţi la coborâre. Nu cred, dragul meu, în onestitatea lor. Totul e de ochii lumii”. În locul acestor cuvinte prefabricate spuse altceva: „Ce splendoare!”. Exclamaţia îi fusese smulsă din piept de priveliştea încântătoare. Nu mai putu scoate o vorbă. O înecară lacrimile. Începu să plângă în hohote.

Auzind plânsetele, din clădire ieşi un bătrânel, şeful staţiei. Cu paşi mici, se apropie de bancă, salută respectuos, ducându-şi mâna la cozorocul şepcii roşii, şi întrebă:

– Domnişoara are nevoie de nişte picături calmante? Avem în trusa de prim-ajutor a gării.

– Nu-i nimic. Mulţumesc. Îi trece.

– Grijile de pe drum, neliniştea. Sunt lucruri fireşti, prin care

trece oricine. În plus, căldura asta africană, rară prin locurile noastre. Şi evenimentele din Iuriatin.

– Am văzut din tren incendiul.

– Înseamnă că sunteţi din Rusia, dacă nu mă înşel.

– Din cetatea de piatră albă.

– Din Moscova? Atunci nu mă mai mir că nervii doamnei sunt zdruncinaţi. Aşa-i că acolo n-a mai rămas piatră peste piatră?

– Exagerări. Dar, ce-i drept, am văzut destule. Iată, ea este fiica mea. Acolo e băiatul lor. Iar aceasta este tânăra noastră doică, Niuşa.

– Vă salut. Vă salut. Îmi pare bine. Parţial, sunt încunoştiinţat. Samdeviatov Anfim Efimovici mi-a dat telefon din staţia Sakma. Doctorul Jivago din Moscova, împreună cu familia, rogu-te, zice, să-i ajutaţi în toate privinţele. Deci dumneavoastră sunteţi doctorul?

– Nu, doctorul Jivago este dumnealui, ginerele meu. Eu am altă specialitate, agricultura, sunt profesorul de agronomie Gromeko.

– Sunt vinovat, nu mi-am dat seama. Scuzaţi-mă. Sunt foarte bucuros să vă cunosc.

– Deci, judecând după cuvintele dumneavoastră, îl cunoaşteţi pe Samdeviatov?

– Cum să nu-l cunosc pe vrăjitorul nostru? El e speranţa şi sprijinul nostru. Fără el, de mult am fi dat ortul popii. Da, îmi zice, ajută-i în toate privinţele. Am înţeles, îi zic. I-am promis. Aşa că, dacă aveţi nevoie, vă fac rost de-un cal sau de altceva. Unde aveţi de gând să plecaţi?

– La Varîkino. E departe de aici?

– La Varîkino? Ah, şi nu-mi dădeam seama de cine-mi aminteşte fiica dumneavoastră. Şi mergeţi la Varîkino! Atunci totul se explică. Păi, eu şi Ivan Ernestovici am construit împreună calea ferată. Acum iau măsuri şi vă fac rost. Chem un om, găsesc o căruţă. Donat! Donat! Du lucrurile astea, cât mai stăm noi de vorbă, în sala de aşteptare. Şi cum facem rost de-un cal? Trage-o fugă, frăţioare, până la ceainărie, întreabă dacă nu s-ar putea. Parcă l-am văzut dimineaţă pe Vakh. Întreabă, poate n-o fi plecat. Spune-i că trebuie duşi la Varîkino patru oameni, aproape fără bagaje. Sunt veniţi de la drum. Du-te repede. Iar dumneavoastră, doamnă, vă dau un sfat prietenesc. În mod intenţionat nu vă întreb despre gradul de rudenie cu Ivan Ernestovici, însă aveţi grijă în privinţa aceasta. Nu vă deschideţi

sufletul în faţa oricui. Vedeţi şi dumneavoastră de ce vremuri avem parte.

Auzind numele lui Vakh, cei veniţi se priviră miraţi unii pe alţii. Încă îşi mai aminteau istorisirile răposatei Anna Ivanovna despre legendarul fierar, care şi-a forjat intestine infailibile din fier şi alte asemenea născociri şi poveşti.

8

La Varîkino îi duse cu căruţa, la care avea înhămată o iapă cu mânz, un bătrân urecheat, zburlit, alb ca un erete. La el toate erau albe din felurite pricini. Opincile lui noi nu apucaseră să se înnegrească de atâta purtat, iar nădragii şi cămaşa se decoloraseră şi se albiseră de prea multă întrebuinţare.

În urma iepei albe, scăpărându-şi picioarele subţiri, încă neîntărite, alerga un mânz negru ca pana corbului, ca noaptea, cu coama atât de cârlionţată, încât semăna cu o jucărie de lemn sculptat.

Şezând pe marginile căruţei care se zgâlţâia la hopuri, călătorii se ţineau de lătunoaie ca să nu cadă. Pacea le cuprinsese sufletele. Visul li se împlinise, se apropiau de ţinta călătoriei. Ceasurile înserării, care urmaseră zilei splendide şi însorite, întârziau mărinimoase cu întunericul.

Drumul trecea când prin pădure, când prin poiene largi. Prin pădure, roţile se împiedicau de buşteni, zdruncinau căruţa şi-i făceau pe drumeţi să se lovească unul de celălalt, să-şi încovoaie spinările şi să se încrunte, însă, în locurile largi, unde însuşi spaţiul, îndemnat de deplinătatea sufletului său, îşi scotea pălăria din cap, călătorii îşi îndreptau spinările, se aşezau mai bine, îşi scuturau capetele.

Locurile erau muntoase. Ca întotdeauna, munţii aveau propria lor înfăţişare, propria lor fizionomie. Se înălţau în depărtare ca nişte umbre uriaşe, care îi priveau în tăcere pe cei din căruţă. Lumina îmbucurător de roz îi urma pe câmpie, calmându-i şi dându-le speranţe.

Le plăcea totul, totul îi uluia, dar cel mai mult le plăcea vorbăria vizitiului lor bătrân şi ciudat, în care urmele de forme arhaice, acum dispărute, cuvintele tătare şi pronunţia dialectală se amestecau cu ininteligibilităţi de invenţie proprie.

Când mânzul rămânea în urmă, iapa se oprea şi îl aştepta. Acesta venea din urmă, cu salturi slobode, împleticite. Cu paşi

neîndemânatici, semănaţi de picioarele lui strâmbe, venea spre căruţă şi, băgându-şi capul pe sub hulube, sugea de la ţâţele mamei lui.

– Totuşi, nu înţeleg, striga Antonina Aleksandrovna spre soţul ei, clănţănindu-şi dinţii din pricina zdruncinăturilor, rostind cuvintele rar, pentru ca, la un hop neprevăzut, să nu-şi muşte limba. Oare-i posibil să fie acelaşi Vakh despre care ne povestea mama? Ei, ţi-aduci aminte, felurite verzi şi uscate. Un fierar, căruia i-au fost sfârtecate intestinele într-o încăierare şi şi-a făcut altele, într-un cuvânt, fierarul Vakh Pântece de Fier. Ştiu şi singură că-s poveşti. Dar oare povestea să se refere la omul ăsta? Oare chiar el o fi?

– Fireşte că nu. În primul rând, spui singură că-i o poveste, deci folclor. În al doilea rând, acest folclor, chiar pe timpul mamei, după cum spunea şi ea, era vechi de vreo sută de ani. Dar de ce vorbeşti atât de tare? Bătrânul o să te audă şi o să se supere.

– Nu aude nimic, e cam surd. Şi chiar dacă aude, nu pricepe, pare cam ţicnit.

– Di, Fiodor Nefedîci! strigă bătrânul la iapă, cine ştie de ce atribuindu-i acesteia un nume masculin, ştiind prea bine, mai bine decât pasagerii, că e iapă. Ce zăduf de blestem! Ca-n nisipurile arăbeşti feciorii persieni! Di, diavol nepăscut. Cu tine vorbesc, ticălosule!

Brusc, începu să cânte nişte fragmente de ciastuşki[1] născocite de mult la fabricile de aici:

Bun-rămas, fabrică seacă,
Forjă neagră, bun-rămas,
Pâinea la stăpân mi-i acră,
Mi-i sălcie apa-n iaz.
Lebăda la mal întruna
Lopăţeşte pe sub ea,
Nu de votcă-s beat acuma,
Vor recrut ca să mă dea.
Dar eu, Maşa, nu mi-s slab,
Maşa, eu nu mă prostesc:
Ai să vezi că în Seliab
Eu la toantă mă tocmesc.

[1] *Ciastuşki* (sg. *Ciastuşka*) – specie folclorică scurtă, oarecum asemănătoare cu strigăturile româneşti (n.t.).

– Di, iapă, de Domnu’ uitată. Ia uitaţi-vă, oameni buni, ce mortăciune, ce bestie! Îi zici hai, ea-ţi zice stai. Ei, Fedia-Nefedia, cine te crede? Pădurea aiasta îi taigaua, sfârşit nici că are. Colo puterea mare îi a norodului creştin, oho! Colo îi frăţia pădureană. Di, Fedia-Nefedia, drac şchiop, iară te-ai oprit!

Deodată se întoarse şi, privind-o drept în ochi pe Antonina Aleksandrovna, îi spuse:

– Tu-n’ crieru’ tău, fatucă, zâci că eu n-am sâmţât, nu te-am ghicit de unde eşti? Da’ văd că eşti, fumeie, cam sacă la minte. Înghiţâ-m-ar pământu’, dacă nu mi-am dat sama! Mi-am dat sama! Nu-mi vine să-mi cred boambelor, eşti leit Grigov! (Pentru bătrân „boambele” erau ochii, iar Grigov – Krueger). Nu cumva-i eşti nepoată? Eu să n-am ochi pentru Grigov? Da’ eu la el zâlili mi le-am ţânut şi făr’ di dinţi am rămas. În tăti locurili şi la mari cinsti! Şi la tirasament, şi la schilărie, şi la grajd. Di, mişcă! Iar s-o oprit, gloaba! ’Tu-ţi îngerii tăi din Chitai, n-auzi ce-ţi zâc. Tu-ţî închipui dacî nu cumva Vakh aista nu-i tot unu’ cu fieraru’. Şî sacă eşti la minţi, maicî, chiar dacă eşti frum’şâcă, cucoană adicătelea, da’ eşti proastă. Vakh aceala a’ tău, Postanogov îi zâce. Postanogov Pântece de Fier s-o băgat în pământ cam di v’o juma’ di sută di ani. Iară eu, pe din dos, îs Mehonoşîn. Numili-i la fel, da’ la familie ni diosăbim. Îi Mărie, da’ vezi că-i altî pălărie.

Încetul cu încetul, bătrânul le povesti, cu cuvintele lui, tot ce ştiau deja de la Samdeviatov despre familia Mikuliţîn. Lui îi zicea Mikulici, iar ei Mikulicina. Soţiei actuale a administratorului îi zicea „de-a doua”, iar despre „prima, răposata”, spunea că a fost o femeie dulce ca mierea, un heruvim alb. Când ajunse cu vorba până la conducătorul de partizani, Liveri, şi află că slava acestuia nu s-a împânzit până la Moscova şi că acolo nu se ştie nimic despre fraţii pădureni, acest lucru i se păru neverosimil:

– N-or auzit? Di tovarăşu’ Pădurean[1] n-or auzit? Îngeri din Chitai, da’ Moscova di ci mai are urechi?

Începuse să se însereze. Înaintea căruţei, lungindu-se din ce în ce mai mult, alergau umbrele pasagerilor. Străbăteau acum un spaţiu larg, pustiu. Ici-colo, în smocuri singuratice cu

[1] *Pădurean* – în original *Lesnoi*, derivat de la *Lesnîh*, pseudonimul de revoluţionar al personajului, pe care, sub această formă (*Pădurean*) îl vom întâlni şi în continuare în text (n.t.).

bucheţele de flori în vârfuri, creşteau tulpiniţe lemnoase, înalte de lobodă, scaieţi, pufuliţe. Luminate de jos, de la pământ, de razele asfinţitului, acestea creşteau ca nişte fantome, ca nişte foişoare rare, imobile, amplasate în câmpie pentru pază.

Foarte departe, la capătul ei, lunca se sprijinea într-un deal transversal. Acesta se înălţa de-a curmezişul drumului ca un zid, dincolo de care se putea presupune existenţa unei râpe sau a unei albii de pârău. În locul acela cerul părea împrejmuit cu un gard, spre poarta căruia ducea drumeagul.

În vârful povârnişului se vedea o casă fără etaj, albă, lunguiaţă.

– Vezi turla de pe deal? întrebă Vakh. Acolo-i Mikulici a' tău şi Mikulişna. Iar supt ei îi o râpă, la care-i zice Şutma.

Se auziră, unul după altul, două focuri de armă, rostogolindu-se dintr-acolo şi fărâmiţându-se în ecouri din ce în ce mai numeroase.

– Ce-i asta? Nu cumva sunt partizanii, moşule? Nu cumva trag în noi?

– Aibă-vă Hristos în pază! Care partizani? Stepanîci sparie lupii în Şutma.

9

Prima întâlnire a călătorilor cu amfitrionii avu loc în curtea casei directorului. Se jucă o scenă obositoare, mai întâi tăcută, apoi zgomotoasă, incoerentă şi derutantă.

Elena Proklovna traversa curtea, întorcându-se din pădure, după plimbarea de seară. Razele soarelui asfinţit se ţinuseră în pădure pe urmele ei, întinzându-se de la un copac la altul, având aproape aceeaşi culoare cu a părului ei auriu. Elena Proklovna era îmbrăcată în haine subţiri, de vară. Se îmbujorase la faţă şi se ştergea cu batista. Gâtul dezgolit i-l înconjura firul elastic, de care se ţinea pălăria de paie alunecată pe spate.

Din partea opusă, venea spre casă soţul ei, care ieşise din râpă şi avea de gând să se ocupe imediat cu curăţatul ţevilor fumegânde ale armei, întrucât, atunci când trăsese, remarcase nişte rateuri.

Deodată, ca din senin, pe pavajul aleii din curte îşi făcu apariţia, huruind, căruţa lui Vakh, care le aducea un cadou neaşteptat.

Foarte curând, coborând din căruţă împreună cu ceilalţi

pasageri, Aleksandr Aleksandrovici le oferi primele explicaţii încurcate, ba scoţându-şi, ba punându-şi la loc căciula în timpul discursului.

Timp de câteva clipe ţinu încremenirea reală, deloc falsă a amfitrionilor puşi în mare încurcătură şi jena neprefăcută, sinceră a nefericiţilor oaspeţi, care erau cât se poate de ruşinaţi. Situaţia nu trebuia explicată, o înţelegeau nu numai participanţii, la care se mai adăugau Vakh, Niuşa şi Şurocika. Senzaţia de stinghereală se transmitea şi iepei, şi mânzului, şi razelor aurii de soare, şi ţânţarilor care roiau împrejurul Elenei Proklovna, aşezându-i-se pe faţă şi pe gât.

– Nu înţeleg, rupse, în sfârşit, tăcerea Averki Stepanovici. Nu înţeleg nimic şi n-o să înţeleg niciodată. Păi, ce-i aici la noi? E sudul, cu albii şi cu guberniile care nu suferă de foame? De ce tocmai la noi v-aţi gândit, ce v-a dat ghes să veniţi tocmai aici?

– Nu vă daţi seama ce răspundere puneţi pe umerii lui Averki Stepanovici?

– Lenocika, nu mă întrerupe. Da, chiar aşa. Are dreptate. V-aţi gândit ce povară înseamnă asta pentru mine?

– Doamne-Dumnezeule! Nu ne-aţi înţeles. Despre ce-i vorba? Despre foarte puţin. Nu atentăm câtuşi de puţin la dumneavoastră, la tihna dumneavoastră. N-avem nevoie decât de un colţişor într-o clădire pustie, dărăpănată. De-o palmă de pământ necultivat, ca să semănăm nişte legume. Şi de-o căruţă de lemne din pădure atunci când nu ne vede nimeni. Oare-i chiar atât de mult, oare-i chiar un atentat?

– Da, dar lumea e mare. Ce legătură au toate acestea cu noi? De ce tocmai nouă ni se oferă o asemenea onoare? De ce nu v-aţi gândit la alţii?

– Ştiam câte ceva despre dumneavoastră şi speram că şi dumneavoastră aţi auzit de noi. Că nu vă suntem străini şi că nu o să ajungem printre străini.

– A, deci de Krueger e vorba, de faptul că îi sunteţi rude? Păi, cum de-aveţi curajul să mai rostiţi asemenea vorbe în timpurile pe care le trăim?

Averki Stepanovici era un bărbat cu faţa regulată, cu părul pieptănat pe spate, care călca apăsat şi, vara, îşi încingea peste cămaşa căzăcească un şnur cu ciucuri la capete. Altădată asemenea oameni o făceau pe uşkuinicii[1], iar în timpurile mai

[1] *Uşkuinici* – oameni liberi, tocmiţi ca mercenari de boierii şi negustorii din Novgorod (secolele XIV–XV) pentru incursiuni de pradă

noi tot ei au profilat tipul studentului etern, al profesorului gânditor.

Averki Stepanovici îşi dedicase tinereţea mişcării de eliberare, revoluţiei, şi nu se temuse decât că nu va trăi destul ca s-o vadă cu ochii lui, că, dezlănţuindu-se, aceasta, prin moderaţia ei, nu-i va satisface râvna radicală şi sângeroasă. Şi iată că această revoluţie a venit, a întors cu susul în jos până şi cele mai curajoase aşteptări ale lui, iar el, înnăscut şi permanent iubitor al muncitorilor, unul dintre primii fondatori ai comitetului sindical şi ai controlului obştesc la „Sviatogor Bogatîr", s-a pomenit tras pe sfoară, evitat, în orăşelul pustiu, din care fugiseră toţi muncitorii care, aici, erau parţial de partea menşevicilor. Şi acum această absurditate, aceşti moştenitori ai lui Krueger i se păreau o bătaie de joc a destinului, un renghi pus la cale ca să umple paharul răbdării lui.

– Nu, astea-s cai verzi pe pereţi. Totul e de neînţeles. Nu pricepeţi în ce primejdie mă băgaţi şi în ce situaţie mă puneţi? Poate că mi-oi fi ieşit într-adevăr din minţi. Nu înţeleg, nu înţeleg nimic şi n-o să înţeleg niciodată.

– Nu înţelegeţi că, şi fără dumneavoastră, stăm pe un adevărat vulcan?

– Stai, Lenocika. Soţia mea are dreptate. Ne era greu şi fără dumneavoastră. O viaţă de câine, o viaţă de nebuni. Tot timpul suntem între două focuri, n-avem nicio ieşire. Unii îmi scot ochii că feciorul mi-i prea roşu, că-i bolşevic, că-l iubeşte poporul. Altora nu le place că eu însumi am fost ales în Adunarea Constituantă. Nimănui nu-i poţi face pe plac, aşa că nu-ţi mai rămâne decât să te tăvăleşti în noroi. Iar acum mai apăreţi şi dumneavoastră. Mare bucurie când or să mă împuşte din pricina dumneavoastră!

– Cum puteţi vorbi aşa? Veniţi-vă în fire! Pentru numele lui Dumnezeu!

După câtva timp, trecând de la furie la îngăduinţă, Mikuliţîn le spuse:

– Ei, am lătrat destul în curte. Ne-ajunge. Putem continua şi în casă. Fireşte, nu văd nimic bun în viitor, dar s-o lăsăm moartă, n-are rost să încercăm să ghicim ce ne aşteaptă. Totuşi, nu suntem ieniceri, nici lifte păgâne. N-o să vă lăsăm în pădure să vă mănânce Mihail Potapîci[1].

şi comerţ pe fluviile Volga şi Kama (n.t.).

[1] *Mihail Potapîci* – unul dintre numele proprii ale ursului în basmele

Lenok, cred că-i bine să-i instalăm în camera cu palmieri, alături de cabinet. Pe urmă o să mai discutăm, o să vedem unde-or să stea, cred că o să-i plasăm totuşi în parc. Poftiţi în casă. Faceţi-ne onoarea. Vakh, du bagajele înăuntru. Ajută-i pe drumeţi.

Îndeplinind porunca, Vakh oftă:

– Sfântă Născătoare! Ce de-a lucruri au oamenii iştia. Numa' nişte boccele. Niciun giamantan!

10

Se lăsa noaptea rece. Călătorii se spălară. Femeile se ocupară de aranjarea sălaşului pentru noapte în camera ce li se pusese la dispoziţie. Şurocika, obişnuit în mod inconştient că rostirile lui în limba copilărească îi încântă pe cei mari şi adaptându-se acestei preferinţe, începuse şi acum să flecărească intens, se simţea stingherit de această dată. Astăzi sporovăiala lui nu avea succes, nimeni nu-i acorda atenţie. Era nemulţumit că nu fusese luat în casă mânzul cel negru, iar când strigară la el ca să se potolească, băieţelul începu să plângă, temându-se ca nu cumva, fiindcă a fost copil rău şi neascultător, să fie trimis înapoi la magazinul de copii, de unde, îşi închipuia el, fusese dus acasă la părinţii lui de îndată ce văzuse lumina zilei. Spaima sinceră şi-o exprima foarte sonor, dar absurdităţile lui simpatice nu aveau niciun efect asupra celor din jur. Jenaţi de faptul că se află într-o casă străină, cei mari se mişcau mai iute ca de obicei şi erau cufundaţi în grijile lor tăcute. Şurocika se supărase şi se fandosea, cum zic doicile. I se dădu să mănânce şi îl culcară cu greu. În sfârşit, adormi. Pe Niuşa o luă ca s-o hrănească şi s-o iniţieze în tainele casei Ustinia, servitoarea Mikuliţînilor. Antonina Aleksandrovna şi bărbaţii fură invitaţi la ceaiul de seară.

Aleksandr Aleksandrovici şi Iuri Andreevici cerură permisiunea să lipsească de la masă câteva clipe şi ieşiră în verandă, ca să respire aer curat.

– Ce multe stele! exclamă Aleksandr Aleksandrovici.

Era întuneric. Aflaţi la doi paşi pe verandă, socrul şi ginerele nu se vedeau unul pe celălalt. Iar din spate, de după colţul casei, cădea lumina lămpii din casă, prelungindu-se până în râpă. În dâra ei de lumină se vedeau, zgribuliţi de frig, copacii şi alte

---

populare ruseşti (n.t.).

obiecte neclare. Fanta de lumină nu-i cuprindea pe cei doi, ci îngroşa şi mai mult întunericul dimprejurul lor.

– Mâine va trebui să vedem de cu dimineaţă clădirea unde are de gând să ne instaleze şi, dacă poate fi locuită, să ne apucăm imediat s-o reparăm. În timp ce ne punem colţişorul în ordine, solul se reface, pământul se încălzeşte. Atunci, fără să pierdem o clipă, trebuie să ne apucăm de straturi. Mi s-a părut că în timpul discuţiei ne-a promis că ne dă nişte cartofi de sămânţă.

– Ne-a promis, ne-a promis. Şi alte seminţe. Am auzit cu urechile mele. Iar colţul pe care ni-l oferă l-am văzut din mers, când traversam parcul. Ştii unde e? E partea din spate a conacului, năpădită de urzici. Odăile lipite de clădire sunt din lemn, însă conacul e din piatră. V-am arătat din căruţă, mai ţineţi minte? Acolo m-aş apuca să fac şi straturile. După câte mi se pare, acolo e-o fostă grădină de flori. Aşa mi s-a părut de departe. Poate că greşesc. Aleile trebuie să le lăsăm deoparte, să le evităm, însă pământul vechilor straturi trebuie să fie gras, bogat în gunoi.

– Vedem mâine. Nu ştiu. Ţărâna trebuie să se fi întărit din pricina ierbii şi o fi fiind ca piatra. Desigur că în preajma conacului a fost o grădină de legume. Poate că lotul s-a păstrat şi nu-l cultivă nimeni. Toate astea le lămurim mâine. Dimineaţa încă mai dă îngheţul. Noaptea va fi cu siguranţă geroasă. Ce noroc că am ajuns! Putem să ne felicităm. E bine aici. Îmi place.

– Sunt nişte oameni foarte plăcuţi. Mai ales el. Ea e puţin fandosită. Nu-i mulţumită de sine, nu-i place ceva în propria ei persoană. De aici această vorbărie insistentă, această flecăreală prefăcută. Parcă se grăbeşte să devieze atenţia de la înfăţişarea ei exterioară, ca să prevină o impresie neconvenabilă. Tot un semn prefăcut de neatenţie e şi faptul că uită să-şi scoată pălăria, purtând-o pe umeri.

– Să mergem totuşi înăuntru. Am stat prea mult. Nu-i prea frumos din partea noastră.

În drum spre sufrageria luminată, unde, împrejurul unei mese rotunde şedeau lângă samovar şi beau ceaiuri amfitrionii şi Antonina Aleksandrovna, ginerele şi socrul trecură prin cabinetul cufundat în întuneric al directorului.

Fereastra cabinetului, cât un perete de mare, se ridica deasupra râpei. De la fereastră, după cât izbutise doctorul să vadă la început, când încă mai era lumină, se deschidea

priveliştea până departe, dincolo de râpă, spre câmpia pe care o traversase în căruţa lui Vakh. Lângă fereastră era o masă, lungă şi ea cât peretele, locul de muncă al unui proiectant sau desenator. Pe masă, pusă de-a lungul, era o armă de vânătoare, care lăsa libere marginile din dreapta şi din stânga, acoperind astfel lăţimea mesei.

Acum, trecând prin cabinet, Iuri Andreevici remarcă iarăşi cu invidie fereastra cu priveliştea ei largă, dimensiunile şi poziţia mesei, ca şi spaţiul mare, frumos mobilat al încăperii. Acesta fu primul lucru pe care, exclamativ, Iuri Andreevici i-l spuse amfitrionului când, împreună cu Aleksandr Aleksandrovici, se apropie de masa de ceai din sufragerie.

– Ce locuri frumoase sunt aici! Şi ce cabinet excelent aveţi, care te cheamă la lucru, te inspiră.

– Să vă torn în pahar sau în ceaşcă? Şi cum vă place: slab sau tare?

– Ia te uită, Iurocika, ce stetoscop a meşterit fiul lui Averki Stepanovici când era mic.

– Nici până acum nu a crescut, nu s-a maturizat, deşi a cucerit regiune după regiune pentru Puterea Sovietică, luptând împotriva Komuciului.

– Cum aţi spus?

– Komuci.

– Ce înseamnă asta?

– E armata guvernului Siberiei, care este pentru reinstaurarea puterii Adunării Constituante.

– Toată ziua am auzit numai laude la adresa fiului dumneavoastră. Aveţi tot dreptul să vă mândriţi cu el.

– Aceste vederi din Urali sunt duble, stereoscopice şi tot el le-a făcut, fotografiindu-le cu un obiectiv meşterit de el.

– Lipiile sunt cu zaharină? Biscuiţii sunt grozavi.

– Cum puteţi vorbi aşa? De unde zaharină în fundul ăsta de lume? Ce zaharină? E zahărul cel mai cinstit. Păi, v-am pus din zaharniţă. Chiar n-aţi băgat de seamă?

– Da, într-adevăr. Mă uitam la fotografii. Şi mi se pare mie sau ceaiul e natural?

– Cu floare. Se înţelege.

– De unde aţi făcut rost?

– De pe o faţă de masă care se întinde singură. De la o cunoştinţă. Un activist contemporan. Cu convingeri foarte de stânga. Reprezentantul oficial al sovietului economic de la

gubernie. De la noi cară la oraş lemne, iar nouă, pentru că ne cunoaşte, ne aduce crupe, unt, făină. Siverka (aşa îi spunea ea soţului), Siverka, dă-mi, te rog, zaharniţa. Iar acum aş vrea să aflu de la dumneavoastră în ce an a murit Griboedov.

– S-a născut, mi se pare, în o mie şapte sute nouăzeci şi cinci. Dar când a fost ucis nu ştiu precis.

– Mai luaţi ceai.

– Nu, mulţumesc.

– Şi acum altă problemă. Spuneţi-mi când şi între ce ţări a fost încheiată pacea de la Nimwegen?

– Nu-i mai chinui, Lenocika. Lasă-i pe oameni să-şi vină în fire după atâta drum.

– Acum iată ce-aş vrea să-mi spuneţi. De câte feluri sunt lupele şi în care cazuri se obţin imagini reale, răsturnate, drepte şi false?

– De unde aveţi atâtea cunoştinţe din domeniul fizicii?

– Am avut la Iuriatin un profesor excelent de matematică. Preda la ambele gimnazii, la cel de băieţi şi la noi. Ah, cum explica, cum explica! Ca un zeu. Uneori ne dădea de-a dreptul mură-n gură Antipov. Era căsătorit cu o profesoară tot de aici. Fetele erau înnebunite după el, toate îl iubeau. A plecat voluntar la război şi nu s-a mai întors, a fost ucis. Se zice că biciul lui Dumnezeu şi răzbunarea cerească, acest comisar Strelnikov, n-ar fi decât Antipov, sculat din morţi. Fireşte că-i o legendă. Nu prea seamănă. Dar cine ştie? Totul e posibil. Încă o ceşcuţă?

Partea a IX-a
Varîkino

1

În iarnă, când avea mai mult timp, Iuri Andreevici începu să ţină un fel de jurnal. Iată ce îşi nota:

„Ce des, astă-vară, voiam să spun împreună cu Tiutcev[1]:

Ce vară, vară-ncântătoare!
Ce anotimp sublim, divin!
Şi-ntreb: prin ce minune care
Ni-i dăruită din senin?

Ce fericire să munceşti pentru tine şi pentru familia ta, din zori şi până-n amurg, să repari acoperişul, să lucrezi pământul, să-ţi creezi propria ta lume, asemenea lui Robinson, imitându-l pe Ziditor în facerea lumii, după naşterea datorată mamei tale renăscându-te singur, mereu-mereu, pe lume!

Câte gânduri îţi trec prin conştiinţă, câte lucruri noi îţi trec prin minte, în timp ce mâinile îţi sunt ocupate cu munca muşchilor, fizică, brută sau cu dulgheria; cât timp îţi pui probleme inteligente, fizic rezolvabile, care, pentru că le-ai îndeplinit, te răsplătesc cu bucurie şi noroc; cât timp şase ore la rând ciopleşti ceva cu toporul sau sapi pământul sub cerul liber, care te frige cu respiraţia lui binefăcătoare. Şi faptul că aceste gânduri, presupuneri, aprecieri nu sunt puse pe hârtie, ci sunt uitate în toată trecătoarea lor efemeritate, nu e o pierdere, ci un câştig. Orăşean schimnic, care-ţi biciuieşti nervii căzuţi şi imaginaţia cu cafea tare şi tutun, nu ştii narcoticul cel mai tare, care constă din nevoia francă şi sănătatea de fier.

Nu merg mai departe de cele spuse, nu propovăduiesc simplitatea tolstoiană şi întoarcerea la pământ, nu inventez corecţii personale pentru socialism, în problema agrară. Constat

[1] *Fiodor Ivanovici Tiutcev* (1803–1873) – poet important, fără de care, spunea Lev Tolstoi, „nu se poate trăi” (n.t.).

doar faptul şi nu ridic la rangul de sistem soarta noastră care întâmplător ne-a adus aici. Exemplul nostru este discutabil şi nu poate impune o concluzie. Gospodăria noastră este prea compozită. Prin munca mâinilor noastre obţinem numai o mică parte din cele trebuincioase, adică rezervele de legume şi cartofi. Restul provine din altă sursă.

Nu avem un drept legal asupra pământului pe care îl lucrăm. Acest lucru este în mod abuziv tăinuit faţă de evidenţa decretată de puterea guvernamentală. Tăierile noastre din pădure înseamnă furt, care nu este scuzabil prin faptul că furăm din buzunarul statului, care mai înainte a fost al lui Krueger. Ne acoperă toleranţa lui Mikuliţîn care trăieşte aproximativ prin aceleaşi mijloace, ne salvează distanţele, îndepărtarea de oraş, unde, din fericire, încă nu se ştie nimic de isprăvile noastre.

Am renunţat la medicină şi trec sub tăcere faptul că sunt medic, ca să nu-mi îngrădesc libertatea. Însă mereu câte un suflet bun, aflat la capătul lumii, află că la Varîkino s-a stabilit un doctor şi, cale de treizeci de verste, vine după un sfat, aducând ba o găină, ba nişte ouă, ba un căuş de unt sau mai ştiu eu ce. Oricât aş încerca să evit onorariile, nu pot scăpa de ele, pentru că oamenii nu cred în eficienţa sfaturilor neplătite, primite gratis. Deci practica medicală îmi mai aduce câte ceva. Însă principalul nostru sprijin, ca şi al lui Mikuliţîn, este Samdeviatov.

Este incredibil câte contrarii încap în acest om. Este sincer de partea revoluţiei şi merită întru totul încrederea pe care i-a acordat-o Sovietul Orăşenesc din Iuriatin. Având atâtea împuterniciri, ar fi putut să rechiziţioneze şi să care de-aici tot lemnul din pădure, fără să ne ceară părerea nouă sau lui Mikuliţîn, iar noi n-am fi zis nici pâs. Pe de altă parte, dacă ar fi avut chef să fure statul, ar fi putut pune în buzunar ce şi cât vrea, tot fără să-l ia nimeni la întrebări. N-are cu cine împărţi şi nu-i obligat să dea nimănui ciubuc. Atunci ce-l face să se îngrijească de noi, să-l ajute pe Mikuliţîn şi să-i sprijine pe oamenii din tot ţinutul, cum ar fi, de pildă, şeful de gară din Torfianaia? E tot timpul pe drumuri, face rost mereu de câte ceva şi ne aduce, tâlcuieşte şi analizează la fel de bine şi *Demonii* lui Dostoievski, şi Manifestul Comunist, relatându-le la fel de captivant şi, mi se pare, dacă nu şi-ar complica atât de inutil şi de haotic viaţa, ar muri de plictiseală”.

2

Puţin mai târziu, doctorul îşi notă:

„Ne-am instalat în partea din spate a conacului, în două camere clădite din bârne, pe care, pe când Anna Ivanovna era copil, Krueger le destinase servitorilor mai selecţi, croitoresei, intendentei şi fostei doici.

Odăile sunt destul de dărăpănate. Noi le-am reparat destul de repede. Cu ajutorul unor oameni pricepuţi, am refăcut soba care încălzeşte ambele camere. Cu noua distribuţie a fumurilor, soba dă mai multă căldură.

În acest colţ de parc, urmele fostului aranjament au dispărut sub vegetaţia care acoperă totul. Acum, iarna, când toată preajma a murit şi viul nu mai acoperă neviul, liniile de altădată apar mai clar.

Am avut noroc. Toamna a fost uscată şi caldă. Am apucat să scoatem cartofii înainte de primele ploi şi îngheţuri. După ce i-am restituit lui Mikuliţîn cartofii de sămânţă, ne-au mai rămas cam vreo douăzeci de saci, pe care i-am deşertat în despărţitura principală a pivniţei, acoperindu-i cu fân şi pături rupte. Tot în pivniţă am coborât două butoaie cu castraveţi puşi la murat de Tonia şi încă două butoaie cu varză murată. Varza proaspătă am atârnat-o pe stâlpii de susţinere, legând căpăţânile câte două. Morcovii i-am îngropat în nisip uscat.

Tot în nisip am pus la păstrare o cantitate suficientă de ridichi, sfeclă şi napi, iar în casă avem o mulţime de mazăre şi bobi. Lemnele din hambar, gata tăiate, ne ajung până la primăvară. Iarna, îmi place răsuflarea caldă a pivniţei, care îţi umple nările cu mirosul de rădăcini, pământ şi zăpadă de cum ridici capacul în pragul zorilor, care iarna clipocesc devreme, şi cobori treptele cu lumânarea în mână.

Când ieşi din grajd, ziua încă nu a început. Scârţâi o uşă sau strănuţi fără să vrei sau, pur şi simplu, zăpada îţi scârţâie sub picioare şi, din câte-un strat îndepărtat, din zăpada căruia răsar coceni de varză, o zbughesc şi o iau la sănătoasa iepurii, ale căror urme presară neaua în lung şi în lat. Şi în împrejurimi, unul după altul, încep să latre câinii şi nu se potolesc decât cu mare greutate. Ultimii cocoşi au cântat mai devreme, de-acum nu mai au cum cânta. Şi începe să se lumineze.

În afara urmelor de iepuri, imensa vale înzăpezită este traversată de amprentele lăsate de râşi, gropiţă lângă gropiţă,

care se întind ca nişte fire de tort frumos împletite. Râsul merge ca pisica, labă după labă, făcând, cum se spune, drumuri de multe verste într-o singură noapte.

Împotriva lor oamenii pun capcane, care prin partea locului sunt numite laţuri. În locul râşilor, în capcane se prind sărmanii iepuri, pe care oamenii îi găsesc îngheţaţi bocnă şi pe jumătate acoperiţi de zăpadă.

La început, în timpul primăverii şi verii, ne-a fost foarte greu. Eram la căpătui puterilor. Acum, în serile acestea de iarnă, ne odihnim. Datorită lui Anfim, care ne aprovizionează cu petrol, ne adunăm împrejurul lămpii. Femeile cos sau împletesc, eu sau Aleksandr Aleksandrovici citim cu glas tare. Focul în sobă este aprins şi eu, ca specialist recunoscut în materie, am grijă de el, închid capacul la vreme ca să nu se irosească fierbinţeala. Dacă vreun tăciune nears întârzie focul, îl iau aşa fumegând, fug cu el până în prag şi-l arunc departe în zăpadă. Împrăştiind scântei, tăciunele zboară prin aer ca o făclie aprinsă, luminând parcul adormit, dreptunghiurile pajiştilor, sfârâie şi se stinge după ce cade într-un troian.

Citim la nesfârşit *Război şi pace, Evgheni Oneghin* şi toate poemele, citim în traducere rusă *Roşu şi Negru* de Stendhal, *Istoria celor două oraşe* de Dickens şi scurtele povestiri ale lui Kleist”.

3

În pragul primăverii, doctorul îşi notă:

„Mi se pare că Tonia e însărcinată. I-am spus. Ea e de altă părere, însă eu n-am nicio îndoială. Până la apariţia unor simptome sigure, nu mă pot înşela cele precedente, mai dificil de observat.

Faţa femeii se schimbă. N-aş zice că se face mai urâtă. Însă înfăţişarea exterioară, care mai înainte era în câmpul ei de observaţie, îi scapă acum de sub control. Pune stăpânire de-acum pe ea acel viitor, care va ieşi din fiinţa ei şi care nu va mai fi ea însăşi. Această ieşire a înfăţişării femeii de sub control se manifestă sub forma dezorientării fizice, datorită căreia faţa îşi pierde culoarea, pielea se aspreşte şi ochii încep să strălucească altfel decât ar vrea ea, de parcă ea n-a fost în stare să stăpânească aceste transformări şi a renunţat să se mai

îngrijească.

Eu şi cu Tonia nu ne-am îndepărtat niciodată unul de celălalt. Dar acest an de muncă ne-a apropiat şi mai mult. Am văzut cât de dibace, puternică şi neobosită este Tonia, cât de inteligent îşi alege muncile, pentru ca, trecând de la una la alta, să piardă cât mai puţin timp.

Mi s-a părut întotdeauna că fiecare concepţie este imaculată, că în dogma Născătoarei de Dumnezeu este exprimată ideea generală a maternităţii.

Fiecare femeie care naşte este marcată de aceeaşi amprentă a singurătăţii, părăsirii, lipsei de ocrotire. Bărbatul este până într-atâta de străin în această clipă capitală, încât s-ar zice că nici la început n-a avut nicio treabă şi totul a picat parcă din cer.

Femeia aduce singură urmaşii pe lume, singură se retrage cu pruncul în planul al doilea al existenţei, unde e mai linişte şi unde poate fi, fără teamă, instalat leagănul. Singură, în tăcută smerenie, îşi hrăneşte şi îşi creşte copilul.

Născătoarea de Dumnezeu este îndemnată: «Roagă-te cu sârg Fiului şi Dumnezeului Tău». Ei i se pun pe buze frânturi de psalm: «Şi s-a bucurat duhul meu de Dumnezeu, Mântuitorul meu, că a căutat spre smerenia roabei Sale. Că, iată, de acum mă vor ferici toate neamurile»[1]. Ea este cea care spune despre pruncul ei că o va preamări («Că mi-a făcut mie mărire Cel Puternic»[2]), că El este slava ei. La fel poate spune orice femeie. Dumnezeul ei este în copil. Mamele oamenilor mari ar trebui să cunoască acest sentiment. Dar absolut toate mamele sunt mamele unor oameni mari şi nu e vina lor că mai apoi viaţa le înşală”.

4

„Recitim la nesfârşit *Evgheni Oneghin* şi poemele. Ieri a trecut pe la noi Anfim, care ne-a adus o mulţime de daruri. Ne delectăm, ne luminăm cu ele. Discuţii interminabile despre artă.

Vechea mea idee că arta nu e denumirea unei categorii sau a unui domeniu, care acoperă o infinitate de noţiuni şi fenomene ramificate, ci că, dimpotrivă, e ceva îngust şi concentrat, numele unui principiu care intră în componenţa operei de artă,

[1] *Luca*, I, 47–48 (n.t.).

[2] *Luca*, I, 49 (n.t.).

denumirea forţei utilizate în aceasta sau a adevărului pus în lumină. Niciodată arta nu mi s-a părut obiectul formei, nici cealaltă faţă a ei, ci mai degrabă o parte tainică şi ascunsă a conţinutului. Pentru mine toate acestea sunt clare ca lumina zilei, le simt cu toate fibrele, dar cum aş putea exprima această idee?

Operele vorbesc prin multe: prin teme, situaţii, subiecte, eroi. Dar cel mai mult vorbesc prin prezenţa artei conţinute în ele. Prezenţa artei în paginile romanului *Crimă şi pedeapsă* cutremură mai profund decât crima lui Raskolnikov.

Arta primitivă, cea egipteană, grecească, a noastră, probabil, una şi aceeaşi artă care, timp de atâtea secole, se defineşte prin numărul singular. E o idee, o afirmaţie despre viaţă, care, datorită amplitudinii ei atotcuprinzătoare, nu poate fi divizată şi, când o picătură din această forţă intră în componenţa unui aliaj mai complex, ponderea artei depăşeşte importanţa restului şi se dovedeşte a fi esenţa, sufletul şi fundamentul reprezentării.”

5

„Sunt puţin răcit, tuşesc şi cred că am un pic de febră. Toată ziua mi-am simţit răsuflarea tăiată undeva lângă laringe, oprindu-mi-se ca un nod în gâtlej. Nu-i a bine. De vină-i aorta. Primele semne ale eredităţii venite dinspre biata mama, care toată viaţa a fost cardiacă. Oare chiar să fie adevărat? La vârsta mea? În acest caz, nu voi mai face mult timp umbră pământului.

În cameră miroase a oxid de carbon. Miroase a rufe călcate. Femeile calcă şi mereu, din soba neîncălzită bine, iau jar şi-l pun în fierul de călcat, clănţănindu-i capacul. Zgomotul îmi aduce aminte de ceva. Dar nu-mi pot aminti cu precizie. Boala mă face să uit.

De bucurie că Anfim ne-a adus săpun gras, femeile au desfăşurat o spălare generală a rufelor, iar Şurocika a rămas nesupravegheat două zile. Când scriu, se bagă sub masă, se aşază pe stinghia dintre picioarele acesteia şi, imitându-l pe Anfim, care, de fiecare dată când vine, îl trage cu sania, îşi închipuie că mă duce el cu sania.

După ce mă însănătoşesc, va trebui să merg în oraş, să citesc câte ceva despre etnografia şi istoria ţinutului. Am dormit rău. Am avut un vis confuz, unul dintre cele pe care le uiţi imediat

după ce te trezeşti. Mi-a zburat prin minte şi nu-mi amintesc decât din ce pricină m-am trezit. M-a trezit vocea unei femei, pe care o auzeam în vis ţipând sfâşietor. Mi-am amintit acest sunet şi, refăcându-l în memorie, mi-am perindat prin minte toate femeile cunoscute, încercând să-mi dau seama care dintre ele putea avea o voce atât de profundă, greu de auzit din pricina respiraţiei, umedă. Niciuna nu putea s-o aibă. M-am gândit că, prea obişnuit fiind cu Tonia, auzul îmi e deformat în ceea ce o priveşte. Am încercat să uit că este soţia mea şi i-am îndepărtat imaginea la o distanţă suficient de mare pentru elucidarea adevărului. Nu, nu era vocea ei. Enigma a rămas nedezlegată.

Apropo de vise. Se crede că noaptea visezi ceea ce ziua, când eşti treaz, te impresionează cel mai mult. Cu mine se întâmplă exact invers.

Am observat de multe ori că lucrurile pe care ziua abia le bag în seamă, gândurile neclarificate, cuvintele rostite superficial şi lăsate fără atenţie se întorc noaptea, întrupate, şi devin temele viselor mele, parcă drept compensaţie pentru faptul că le-am neglijat în timpul zilei.”

6

„E o noapte senină, geroasă. Totul se vede neobişnuit de clar şi întreg. Pământul, aerul, luna, stelele sunt înghesuite unele într-altele, parcă sunt nituite de ger. În parc, de-a curmezişul aleilor, stau culcate umbrele clare ale copacilor, părând sculptate în basorelief. Tot timpul mi se năzare că, în diferite locuri, nişte siluete negre traversează drumul. Stelele mari, ca nişte felinare albăstrui de mică, atârnă printre crengile copacilor din pădure. Tot cerul pare o vâlcea presărată cu flori mici de romaniţă.

Seară de seară continuăm discuţiile despre Puşkin. I-am analizat poeziile de tinereţe, cuprinse în primul volum. Ce importanţă avea stabilirea măsurii versurilor!

În versurile lungi, culmea orgoliului adolescentin era Arzamas[1], dorinţa de a nu fi. Mai prejos de consacraţi, să-i arunce lui nenea praf în ochi cu mitologisme, grandilocvenţă,

[1] *Arzamas* – societate literară, al cărei membru a fost Puşkin şi care a fiinţat între anii 1815 şi 1818; printre iniţiatorii ei se număra şi Jukovski, la care se face aluzie în text (n.t.).

depravare inventată şi epicureism, cu maturitate precoce, prefăcută.

Dar de cum, de la imitaţiile lui Ossian, Parni sau de la *Amintirile din Tarskoe Selo,* tânărul a descoperit versurile scurte din *Orăşelul, Scrisoare către sora mea* sau din poezia de mai târziu scrisă la Chişinău, *Către călimara mea* – în adolescent se trezeşte viitorul Puşkin.

În poezii, ca prin fereastra camerei, pătrundeau de afară lumina şi aerul, zgomotul vieţii, lucrurile, esenţele. Obiectele lumii exterioare, obiectele de toate zilele, substantivele, înghesuindu-se şi ticsindu-se, au pus stăpânire pe stihuri, eliminând anumite părţi de vorbire. Obiectele, obiectele, obiectele rimate în coloane se aliniau dintr-un capăt la celălalt al poeziei.

La fel cum acest, celebru mai târziu, vers de patru picioare al lui Puşkin reprezenta o unitate de măsură a vieţii ruseşti, măsura liniară, însuşi Puşkin a fost măsura întregii existenţe ruseşti, la fel cum se desenează forma piciorului pentru cizmar, ca s-o poată croi, la fel cum, pentru a-ţi alege mănuşa potrivită, îi spui vânzătorului ce număr porţi.

La fel, mai târziu, ritmurile Rusiei vorbitoare, tonurile limbajului ei popular au fost exprimate în unităţi de lungime de către picioarele trisilabice ale lui Nekrasov şi de rimele dactilice ale acestuia.”

7

„Aş dori foarte mult ca, alături de slujbă, muncă agricolă sau de practica medicală, să port în mine ceva care să rămână, ceva capital, să scriu o lucrare ştiinţifică sau ceva beletristic.

Fiecare se naşte Faust, ca să cuprindă, să încerce, să exprime totul. Pentru ca Faust să fie savant s-au îngrijit greşelile înaintaşilor şi ale contemporanilor. Pasul înainte în ştiinţă se face pe baza legii respingerii, însoţită de dezminţirea rătăcirilor şi a teoriilor false.

Pentru ca Faust să fie artist s-au îngrijit exemplele contagioase ale profesorilor. Pasul înainte se face în artă pe baza legii atracţiei, însoţită de imitarea, continuarea şi adorarea precursorilor iubiţi.

Ce nu mă lasă să-mi fac serviciul, să vindec şi să scriu? Cred

că nu lipsurile şi pribegiile, nu instabilitatea şi desele schimbări, ci triumfătorul în zilele noastre spirit al frazei sporovăitoare, care se bucură de o asemenea răspândire; deci tocmai acestea toate: zorii viitorului, construcţia lumii noi, premergătorii omenirii. Asculţi toate acestea şi, la început, îţi zici: ce amplitudine a frazei, ce bogăţie! Însă în realitate aceste sintagme sunt bombastice tocmai pentru că n-au har.

Fabulos este numai ordinarul atins de mâna unui geniu, în această privinţă, cea mai bună lecţie este a lui Puşkin. Ce osanale înalţă el muncii cinstite, datoriei, obiceiurilor cotidianului! Acum cuvintele mic-burghez, filistin sună dezaprobator. Acest reproş este preîntâmpinat de versurile din *Genealogie:*

Sunt mic-burghez, sunt mic-burghez.

Şi din *Călătoria lui Oneghin:*

Mi-e idealul o nevastă,
Dorinţa-pace să mi se dea
Şi-un borş de varză, zău aşa.

Acum, din tot ce-i rusesc, cel mai mult îmi place copilăreala rusească a lui Puşkin şi Cehov, timida lor nepreocupare de lucruri pompoase, cum ar fi scopurile finale ale omenirii şi propria lor mântuire. Se pricepeau foarte bine şi ei la toate acestea, dar de unde la ei atâta delicateţe – n-aveau nici chef, nici rangul potrivit pentru aşa ceva! Gogol, Tolstoi, Dostoievski se pregăteau pentru moarte, se nelinişteau, căutau sensul, trăgeau concluzii, însă ceilalţi doi, până la sfârşitul zilelor, au fost distraşi de amănuntele curente ale chemării artistice şi, îndărătul succesiunii acestora, şi-au trăit pe neobservate viaţa tot ca pe un amănunt personal, care nu priveşte pe nimeni, iar acum acest amănunt a devenit o chestiune comună şi ea, precum merele răscoapte culese din pom, ajunge singură în posteritate, căpătând tot mai multă dulceaţă şi sens.”

8

„Primele semne ale primăverii, dezgheţul. Pământul miroase

a blinii şi votcă, încât ai zice că suntem în săptămâna de dinaintea Postului Mare, de nu şi-ar face calendarul de cap. Somnoros, soarele îşi mijeşte prin pădure ochii uleioşi, somnoroasă, cu genele ei de cetină, clipeşte pădurea, strălucesc uleioase bălţile în amiază. Natura cască, se întinde, se întoarce pe coasta cealaltă şi adoarme la loc.

În capitolul şapte din *Evgheni Oneghin* se vorbeşte despre primăvară, despre conacul pustiu în lipsa lui Oneghin, de mormântul lui Lenski, pe malul apei, sub deal.

Şi privighetoarea, al primăverii amant,
Cântă toată noaptea. Înfloreşte măceşul[1].

De ce «amant»? La drept vorbind, epitetul este firesc, potrivit. Într-adevăr, amant. În plus, rimează cu «măceş». Oare însă nu va interveni sonor şi «Solovei-tâlharul» din bâline?

În bâline, privighetorii i se spune Solovei-tâlharul, fiul lui Odihmant. Ce frumos se zice despre el!

De la el, de la şuieratul de privighetoare,
De la el, de la urlătura înfiorătoare,
Toată iarba-ierbişoara se spulberă,
Toate albastrele floricele se scutură,
Codrii negri se apleacă-n pământ,
Cât despre oameni – ei morţi zac de mult.

Am sosit la Varîkino la începutul primăverii. Curând, totul a înverzit, mai ales la Şutma, cum se numeşte râpa de lângă casa lui Mikuliţîn, plină de mălini, arini, aluni. După încă vreo câteva nopţi au început să cânte privighetorile.

Şi iarăşi, ca şi cum le-aş fi auzit pentru prima oară, m-am

[1] Pentru cititorul scandalizat de dezacordul din primul vers, specificăm că, în limba rusă, substantivul *privighetoare* este de genul masculin, purtând în cântecele epice (*bîline*) supranumele de *Solovei-razboinik* (*Solovei-tâlharul* – *Privighetoarea-tâlhar*). Întrucât în continuare Pasternak face câteva consideraţii filologice, subliniem că, în original, cuvintele corespunzătoare lui *amant* şi *măceş* (*liubovnik* – *şipovnik*) rimează. Din aceleaşi motive, versurile citate sunt traduse „nepoetic”, în proză. Nota este lămuritoare şi pentru strofa care urmează în text, precum şi pentru poezia „Noroaie de primăvară” din *Poeziile lui Iuri Jivago* (n.t.).

mirat cât de mult se deosebeşte acest şuierat de celelalte triluri ale păsărilor, ce salt, fără o trecere intermediară, face natura spre bogăţia şi caracterul excepţional al acestui ciripit. Câtă varietate este în schimbul generaţiilor şi ce forţă a sunetului clar, ce se aude până departe! Turgheniev a descris undeva aceste chemări, fluierul necuratului, trilul bezmetic. Se remarcau mai bine două turnuri. Un «teh-teh-teh» repede, şi lacom, şi fastuos, câteodată în trei măsuri, câteodată greu de numărat, drept răspuns la care lăstărişul plin de rouă se scutura şi se dichisea, tresărind ca gâdilat. Şi încă una, în două silabe, chemătoare, pătrunzătoare, imploratoare, asemănătoare cu o rugăminte sau povaţă:

«Fii-treaz! Fii-treaz! Fii-treaz!»”

9

„E primăvară. Ne pregătim pentru muncile agricole. Nu mai am timp de jurnal. Însă mi-a făcut plăcere să ţin aceste însemnări. Sunt nevoit să le amân până la iarnă.

Zilele acestea, chiar în săptămâna de dinaintea Postului Mare, pe dezgheţ, îmi intră cu sania în curte un ţăran, venit prin apă şi noroi. Se înţelege, refuz să-l primesc. «Nu te supăra, dar nu mă mai ocup cu asta, n-am nici medicamentele, nici instrumentele necesare.» Dar nu-i aşa uşor să refuzi. «Ajută-mă. Rămân fără piele. Fie-ţi milă. E boală trupească.»

Ce să fac? Inima nu îmi e de piatră. Am decis să-l examinez: «Dezbracă-te». Îl examinez. «Ai tuberculoză a pielii.» Îmi fac de lucru cu el, privind pe furiş la pervazul ferestrei, unde am o sticlă cu fenol. (Doamne-Dumnezeule, să nu mă întrebaţi de unde o am! Tot Samdeviatov mi-a adus-o, dimpreună cu alte medicamente de primă necesitate.) Văd că în curte mai intră o sanie, cu încă un bolnav, după cum mi s-a părut în prima clipă. De fapt, ca din cer, pică fratele meu, Evgraf. Pentru câtva timp rămâne la dispoziţia casei, a Toniei, a lui Şurocika, a lui Aleksandr Aleksandrovici. Apoi, după ce mă eliberez, mă alătur şi eu celorlalţi. Încep întrebările: cum, de unde? Ca de obicei se eschivează, evită, nu răspunde de-a dreptul, lăsând loc zâmbetelor, minunilor, enigmelor. Ne-a fost oaspete vreo două săptămâni, cu dese plecări la Iuriatin, şi a dispărut brusc, de parcă ar fi intrat în pământ. În decursul acestui timp am izbutit

să remarc că e mai influent decât Samdeviatov şi că afacerile şi legăturile lui sunt încă şi mai greu explicabile. De unde-o fi fiind? De unde atâta putere? Cu ce se ocupă? Înainte de dispariţie, a promis să ne uşureze munca în gospodărie, pentru ca Tonia să aibă mai mult timp pentru educaţia lui Şurocika, iar eu pentru ocupaţiile mele medicale şi literare. Am fost curioşi să aflăm ce vrea să întreprindă în acest sens. Iarăşi s-a ascuns îndărătul zâmbetelor. Dar nu ne-a păcălit. Există semne că într-adevăr ni se vor îmbunătăţi condiţiile de viaţă.

Uluitor! E fratele meu vitreg. Poartă acelaşi nume de familie ca şi mine. Şi, la drept vorbind, îl cunosc mai puţin decât toţi ceilalţi. Acum e a doua oară când intră în viaţa mea ca un înger bun, ca un izbăvitor care îmi rezolvă dificultăţile. Poate că alcătuirea fiecărei biografii, alături de personajele care se întâlnesc în ea, necesită şi participarea unei forţe tainice, neştiute, a unui erou aproape simbolic, care-ţi vine nechemat în ajutor. Poate că rolul acestui resort binefăcător al vieţii mele îl joacă fratele meu, Evgraf?”

Aici se încheie însemnările lui Iuri Andreevici. Nu le-a mai continuat.

10

În sala de lectură a bibliotecii din Iuriatin, Iuri Andreevici frunzărea cărţile pe care le comandase. Sala avea multe ferestre şi cam vreo sută de locuri. De-a lungul ei, orientate perpendicular pe peretele cu ferestrele, se înşiruiau câteva rânduri de mese lungi. Odată cu amurgul, sala de lectură se închidea. Oraşul nu primea electricitate în timpul primăverii. Însă Iuri Andreevici nu întârzia niciodată până în amurg, de fapt pleca din oraş pe la ora prânzului. Lăsa calul pe care i-l dădea Mikuliţîn la hanul lui Samdeviatov, citea toată dimineaţa şi la amiază pornea călare spre Varîkino.

Până să înceapă frecventarea bibliotecii, Iuri Andreevici venise foarte rar la Iuriatin. Nu avea niciun fel de treburi speciale în oraşul acesta, pe care-l cunoştea destul de puţin. Şi când sub ochii lui sala se umplea treptat de locuitorii oraşului, care se aşezau ba mai departe, ba mai aproape de el, Iuri Andreevici avea sentimentul că începe să cunoască Iuriatinul stând la o intersecţie aglomerată, ca şi cum în sală nu se adună

cititorii, ci se concentrează clădirile şi străzile locuite de aceştia.

Totuşi, prin ferestrele sălii putea fi văzut şi Iuriatinul real, adevărat şi neînchipuit. Lângă fereastra mare din mijloc era un rezervor mare cu apă fiartă. Cititorii, ca să se odihnească, ieşeau să fumeze pe scară, înconjurau rezervorul, beau apă, vărsând surplusul în chiuvetă şi se înghesuiau lângă fereastră, admirând priveliştea oraşului.

Cititorii erau de două categorii: băştinaşi din rândurile intelectualităţii locale, care constituiau majoritatea, şi oameni simpli.

Cei dintâi, printre care predominau femeile prost îmbrăcate, ce renunţaseră la pretenţiile de eleganţă, aveau feţele nesănătoase, alungite, buhăite din felurite pricini – foame, vărsare a fierii, edeme hidropizice. Aceştia erau stâlpii sălii de lectură, care le cunoşteau personal pe funcţionarele bibliotecii şi se simţeau aici ca acasă.

Oamenii din popor, cu feţele frumoase şi sănătoase, îmbrăcaţi cu grijă, ca de sărbătoare, intrau în sală timizi şi sfioşi ca la biserică şi făceau zgomot mai mult decât ar fi trebuit, dar nu din cauză că nu ştiau cum să se poarte, ci datorită dorinţei de a intra absolut fără zgomot şi nepriceperii de a-şi adapta la încăpere vocile şi paşii apăsaţi.

În dreptul ferestrelor, peretele avea o adâncitură. În această nişă, pe un postament, despărţite de restul sălii, de un ghişeu înalt, îşi vedeau de treaba lor funcţionarele sălii de lectură, bibliotecara-şefă şi două ajutoare. Una dintre ele, supărată, cu o broboadă de lână, îşi scotea mereu şi-şi punea la loc pe nas lornionul, conducându-se, probabil, nu după necesităţile vederii, ci după nestatornicia stărilor ei sufleteşti. Alta, într-o bluză din mătase neagră, suferea probabil de plămâni, pentru că nu-şi mai lua batista de la gură şi de la nas, vorbind şi respirând numai prin ea.

Bibliotecarele aveau aceleaşi feţe tumefiate, alungite, scofâlcite, ca şi jumătate dintre cititori, aceeaşi piele veştedă, pleoştită, pământie-verzuie, de culoarea castraveţilor muraţi atinşi de mucegai; toate trei, cu schimbul, făceau acelaşi lucru: le explicau novicilor regulile de consultare a cărţilor, sortau buletinele de cerere, primeau cărţile restituite şi, între timp, lucrau la nişte dări de seamă anuale.

Şi ciudat, printr-o inexplicabilă înlănţuire de idei, faţă în faţă cu oraşul real de dincolo de fereastră şi cu cel imaginar din sală

şi, de asemenea, datorită unei asemănări provocate de buhăirea cadaverică generală, ca şi cum pe toţi i-ar fi durut dinţii, Iuri Andreevici şi-o aminti pe femeia-acar nemulţumită de la macazul Iuriatinului, care le făcea semne în dimineaţa sosirii, îşi aminti panorama îndepărtată a oraşului, şi-l aminti pe Samdeviatov şezând alături pe duşumeaua vagonului şi explicaţiile acestuia. Şi aceste explicaţii, oferite la mare distanţă de oraş, Iuri Andreevici ar fi vrut să le coreleze cu ceea ce vedea acum de aproape, în miezul tabloului. Însă nu ieşea nimic, pentru că nu mai ţinea minte denumirile de care se folosise atunci Samdeviatov.

11

Iuri Andreevici şedea în fundul sălii de lectură, ascuns îndărătul unui vraf de cărţi. Avea în faţă reviste de statistică locală şi câteva lucrări de etnografie a ţinutului.

Încercase să mai ceară încă două studii despre istoria lui Pugaciov, însă bibliotecara îmbrăcată în bluză de mătase îi spuse, prin batistă, că nu se dau atâtea cărţi unui singur cititor şi că, pentru a obţine studiile care-l interesează, trebuie să restituie o parte din cărţile şi revistele luate.

De aceea Iuri Andreevici începuse să fie mai grăbit şi activ în parcurgerea cărţilor, ca să le reţină pe cele mai importante, iar restul să le schimbe cu lucrările istorice care îl interesau. Răsfoia repede volumele, tablele de materii, concentrat şi fără să privească împrejur. Aglomeraţia din sală nu-l deranja şi nu-i distrăgea atenţia, îşi studiase bine vecinii, îi simţea în dreapta şi stânga lui cu ochii în cărţi, ceea ce-i crea impresia că aceştia vor rămâne nemişcaţi până la plecarea lui, aşa cum nu se vor clinti din loc clădirile şi bisericile care se zăreau pe fereastră.

Însă soarele nu stătea pe loc. Mişcându-se tot timpul, ocolise între timp colţul de est al bibliotecii. Acum lumina prin fereastra dinspre sud, orbindu-i pe cei aflaţi în bătaia lui şi deranjându-i la citit.

Bibliotecara răcită coborî de pe postamentul îngrădit şi se duse la ferestre. Acestea erau prevăzute cu perdele albe, în falduri, care filtrau plăcut lumina. Bibliotecara coborî perdelele la toate ferestrele, cu excepţia uneia. Ultima fereastră din capătul sălii, în care nu bătea lumina, femeia o lăsă descoperită.

Trăgând de un şnur, deschise oberlihtul şi strănută.

După ce strănută a zecea sau a douăsprezecea oară, Iuri Andreevici îşi dădu seama că aceasta este cumnata lui Mikuliţîn, una dintre domnişoarele Tunţev, despre care îi povestise Samdeviatov. Împreună cu alţi cititori, Iuri Andreevici îşi îndreptă privirea spre ea.

Abia atunci observă mica schimbare produsă în sală. În capătul celălalt se instalase o nouă cititoare. Iuri Andreevici o recunoscu de îndată pe Antipova. Şedea cu spatele la mesele din faţă, între care avea locul doctorul şi, cu jumătate de glas, discuta cu bibliotecara răcită, care stătea aplecată spre Larisa Fiodorovna şi îi răspundea tot în şoaptă. Se pare că discuţia avea o influenţă binefăcătoare asupra bibliotecarei. Se lecuise într-o clipă nu numai de guturaiul regretabil, ci şi de circumspecţia nervoasă. Aruncându-i Antipovei o privire caldă, recunoscătoare, îşi luă de la gură batista pe care şi-o ţinuse tot timpul lipită de buze şi, punând-o în buzunar, se întoarse în nişa ei fericită, sigură pe sine şi zâmbitoare.

Această scenă, măruntă, dar impresionantă, nu scăpă câtorva dintre cei prezenţi. Din multe colţuri ale sălii oamenii o priveau cu simpatie pe Antipova, zâmbind şi ei. După aceste semne abia vizibile, Iuri Andreevici îşi dădu seama că Antipova este cunoscută şi iubită în oraş.

12

Prima pornire a lui Iuri Andreevici a fost să se ridice şi să se îndrepte spre Larisa Fiodorovna. Apoi însă birui lipsa de naturaleţe şi simplitate care i se formase faţă de ea, deşi erau străine firii lui. Se decise să n-o deranjeze şi să nu-şi întrerupă lucrul. Pentru a se apăra de ispita de a privi înspre ea, îşi puse scaunul în capul mesei, întorcându-se aproape cu spatele spre vecinii lui, după care se adânci în cărţi, ţinând una desfăcută în dreptul ochilor şi încă una pe genunchi.

Totuşi, gândurile îi hălăduiau departe, peste nouă mări şi nouă ţări, neîntâlnindu-se defel cu obiectul studiilor sale. Fără niciun fel de legătură cu acestea, doctorul înţelese că vocea pe care o visase cândva, într-o noapte de iarnă, la Varîkino, era vocea Antipovei. Îl ului această descoperire şi, atrăgând atenţia celor din jur, el puse brusc scaunul în vechea poziţie, astfel

încât s-o poată vedea pe Antipova, şi n-o mai scăpă din ochi.

O vedea din semiprofil, aproape din spate. Era îmbrăcată într-o bluză albă în carouri, strânsă într-un cordon, şi citea cu pasiune, uitând de toate, precum copiii, aplecându-şi puţin capul spre umărul stâng. Câteodată, cădea pe gânduri, se uita în tavan sau, mijindu-şi ochii, privea undeva înainte, după care îşi punea iar coatele pe masă, îşi sprijinea capul în palmă şi, cu mişcări largi şi rapide, îşi făcea note într-un caiet.

Iuri Andreevici îşi verifica şi îşi confirma vechile impresii de la Meliuzeevo. „Nu vrea să placă, se gândi el, nu vrea să fie frumoasă, atrăgătoare. Dispreţuieşte această latură a esenţei feminine şi parcă are mustrări de conştiinţă pentru că-i atât de frumoasă. Şi această orgolioasă adversitate faţă de sine o face de zece ori mai fatală.

Ce frumos e tot ce face ea. Citeşte, de parcă cititul nu e activitatea superioară a omului, ci ceva simplu, la îndemâna animalelor. Parcă ar căra apă sau ar curăţa cartofi.”

Aceste meditaţii îl calmară pe doctor. Îşi simţi inima cuprinsă de un val de linişte. Gândurile încetară a-i mai alerga care încotro, de la un obiect la altul. Zâmbi fără să vrea. Prezenţa Antipovei avusese asupra lui acelaşi efect ca şi asupra bibliotecarei nervoase.

Fără să se mai îngrijească de poziţia scaunului, nemaitemându-se de piedici şi de distragerea atenţiei, lucră şi mai asiduu, şi mai concentrat decât înainte de sosirea Antipovei. Răscoli muntele de cărţi înălţat înaintea lui, selectă lucrurile cele mai necesare şi chiar izbuti între timp să înghită două articole esenţiale întâlnite în paginile lor. Hotărând să se mulţumească cu ce făcuse, îşi strânse cărţile ca să le predea la masa bibliotecarelor. Îl părăsiseră orice prejudecăţi, care îi încărcau conştiinţa. Cu inima curată şi fără niciun fel de intenţii ascunse, se gândi că, după lecţia făcută cum trebuie, are dreptul să se întâlnească cu o bună şi veche cunoştinţă, neexistând nicio bază legală ca să-şi refuze această bucurie. Dar după ce se ridică şi îşi plimbă privirea prin sală, descoperi că Antipova nu mai era la locul ei, că dispăruse cu desăvârşire.

La ghişeu, unde doctorul îşi duse volumele şi broşurile, mai erau încă, nepuse la locul lor, cărţile înapoiate de Antipova. Toate erau îndreptare şi îndrumare de marxism. Probabil că Lara, ca fostă profesoară, reîncadrată în muncă, îşi făcea acasă, cu propriile ei forţe, pregătirea politică.

În cărţulii erau şi buletinele de cerere înaintate de Larisa Fiodorovna în sala cataloagelor. Fâşiile de hârtie aveau capetele ieşite în afară. Conţineau şi adresa Larisei Fiodorovna, care putea fi citită cu uşurinţă. Iuri Andreevici şi-o copie, mirându-se de ciudăţenia denumirii: „Strada Negustorilor, în faţa clădirii cu statui". Informându-se pe loc, Iuri Andreevici află că expresia „clădirea cu statui" în Iuriatin e la fel de folosită ca denumirea circumscripţiilor în funcţie de parohii la Moscova sau ca denumirea „la cinci colţuri" în Petersburg.

Aceasta era denumirea unei case de culoare cenuşiu-închis ca oţelul, cu cariatide şi statui ale muzelor antice, având dairale, lire şi măşti în mâini, clădire pe care, în secolul trecut, un negustor amator de teatru o construise pentru un teatru la domiciliu. Urmaşii negustorului vânduseră casa Consiliului Negustorilor, care, la rândul său, dăduse această denumire străzii, al cărei colţ îl ocupa clădirea. Aceeaşi denumire se extinde asupra zonei învecinate. Acum, în casa cu statui funcţiona Comitetul orăşenesc de partid şi, pe zidul pieziş de fundaţie, care se îngusta din pricina pantei, unde altădată erau lipite afişe de teatru şi circ, spânzurau acum decrete şi hotărâri guvernamentale.

13

Era o zi rece, cu vânt, prea urâtă pentru începutul lui mai. Umblând cu treburi prin oraş şi intrând pentru o clipă în bibliotecă, pe neaşteptate Iuri Andreevici îşi schimbă toate planurile şi se duse s-o caute pe Antipova.

Vântul îl oprea adeseori în drum, barându-i calea cu nori de praf şi nisip. Doctorul se întorcea cu spatele, îşi mijea ochii, îşi lăsa capul în jos şi aştepta ca vârtejul de praf să treacă, după care îşi continua drumul.

Antipova locuia la colţul străzii Negustorilor cu stradela Novosvalocinîi, vizavi de casa cu statui, întunecată, aproape vineţie, pe care acum doctorul o vedea pentru prima oară. Într-adevăr, casa se potrivea cu porecla şi îţi lăsa o impresie ciudată, îngrijorătoare.

Toată partea de sus era înconjurată cu un brâu de cariatide feminine, mitologice, înalte de-un stat şi jumătate de om. Între două rafale ale vântului, care ascundeau faţada, doctorului i se

năzări pentru o clipă că toate femeile din casă ieşiseră pe balcon şi, aplecându-se peste balustradă, privesc spre el şi spre strada Negustorilor care se aşternea în faţa lor.

La Antipova se putea ajunge pe două intrări: prin cea din faţă, dinspre stradă, şi prin curte, dinspre stradelă. Necunoscând prima intrare, doctorul o alesese pe cea de-a doua. Când intră pe poarta dinspre stradelă, pământul învârteji spre cer ţărână şi gunoaie, astfel că doctorul nu mai putu să vadă curtea. Îndărătul acestei perdele negre, nişte găini săriră cotcodăcind de sub picioarele lui, salvându-se prin fugă de cocoşul care le urmărea.

După ce norul de praf se împrăştie, doctorul o văzu pe Antipova lângă fântână. Vârtejul o surprinsese cu amândouă găleţile pline şi cu cobiliţa pe umărul stâng. Avea pe cap o basma pusă în grabă, ca să-şi ferească părul de praf. Basmaua era legată cu un nod pe frunte, legătura „cuculeanca”, după cum se spune. Femeia îşi strângea între genunchi poalele capotului umflat de vânt, ca să nu se pomenească cu ele ridicate. Dăduse s-o pornească cu apa spre casă, însă o oprise o nouă rafală de vânt, care îi smulsese basmaua de pe cap, îi ciufulise părul, iar basmaua i-o purtase până la colţul gardului, unde găinile tot mai cotcodăceau.

Iuri Andreevici dădu fuga după basma şi, lângă fântână, i-o înmână Antipovei, care rămăsese cu gura căscată. În virtutea naturaleţei ei fireşti, aceasta nu-şi trădă nici printr-o exclamaţie uimirea şi surprinderea. Nu spuse decât:

– Jivago!

– Larisa Fiodorovna!

– Prin ce minune? Ce vânt vă aduce?

– Lăsaţi găleţile jos. Le duc eu.

– Niciodată nu mă întorc de la jumătatea drumului şi nu renunţ la ceea ce am început să fac. Dacă aţi venit la mine, să mergem.

– Păi, la cine să fi venit?

– Nu pot să ştiu.

– Totuşi, permiteţi-mi să mut cobiliţa pe umărul meu. Nu pot sta cu mâinile încrucişate, când dumneavoastră munciţi.

– Asta nu-i muncă. Nu vă dau voie. O să-mi udaţi scara. Mai bine mi-aţi spune ce vânt v-a adus? Sunteţi aici de mai bine de un an şi-abia acum v-aţi învrednicit, v-aţi luat inima în dinţi?

– De unde ştiţi?

– Lumea vorbeşte. Şi, de fapt, v-am văzut şi la bibliotecă.

– De ce nu m-aţi strigat?

– N-o să mă faceţi să cred că nu m-aţi observat.

Mergând în urma Larisei Fiodorovna, care se clătina uşor în ritmul găleţilor, doctorul ajunse sub o boltă joasă. Era tinda de serviciu a parterului. Aici, lăsându-se iute pe vine, Larisa Fiodorovna puse găleţile pe pardoseala de pământ, îşi eliberă umărul de sub cobiliţă, se îndreptă de şale şi se apucă să-şi şteargă mâinile cu o batistă mică, pe care cine ştie de unde o scosese.

– Haideţi, vă duc pe coridorul interior spre intrarea principală. Acolo holul e luminos şi o să mă aşteptaţi. Eu duc apa pe scara de serviciu, fac puţină ordine sus, mă schimb. Vedeţi ce scară avem. Trepte de fontă, cu model. De sus se vede totul prin ele. Casa e veche. A fost zguduită puţin în timpul atacurilor de artilerie. Doar se trăgea cu tunul! Vedeţi cum s-au depărtat pietrele. Printre cărămizi sunt crăpături, găuri. Iată, în crăpătura asta ascundem cheia eu şi Katia când plecăm de acasă şi astupăm locul cu o cărămidă. Să ţineţi minte. Poate că veniţi odată, nu mă găsiţi, deci poftim, deschideţi, intraţi, simţiţi-vă ca acasă. Iar eu vin mai târziu. Iată, cheia şi acum e aici. Dar acum nu-mi trebuie, intru prin spate şi deschid uşa pe dinăuntru. Numai că avem o pacoste: şobolanii. Sunt câtă frunză şi iarbă, nu ştim cum să mai scăpăm de ei. Ţi se suie în cap. Clădirea e veche, pereţii şubrezi, găuri peste tot. Unde pot, mai astup, lupt cu ei. Dar degeaba. Poate că veniţi odată să mă ajutaţi? Astupăm împreună duşumelele, plintele. Ce ziceţi? Rămâneţi pe palier, gândiţi-vă la ceva. N-o să vă las mult să aşteptaţi, acuşi vă strig.

În aşteptarea chemării, Iuri Andreevici începu să-şi plimbe privirile pe pereţii scorojiţi de la intrare şi pe treptele din fontă turnată ale scării. Se gândea: „La sala de lectură am comparat râvna lecturii ei cu frenezia şi hărnicia unei ocupaţii adevărate, a muncii fizice. Şi, dimpotrivă, căra apă ca şi cum ar citi, uşor, fără efort. Această armonie se simte în tot ce face. Ca şi cum avântul general pentru viaţă şi l-a luat de mult, în copilărie, şi acum pe toate le face din acelaşi elan, firesc, cu uşurinţa efectului care urmează cauzei. Acest lucru se simte şi în liniile spinării ei, când se apleacă, şi în zâmbetul care-i depărtează buzele şi-i rotunjeşte bărbia, şi în cuvinte, şi în gânduri.”

– Jivago! se auzi chemarea venită din pragul apartamentului

de la etaj.

Doctorul urcă scara.

14

– Daţi-mi mâna şi veniţi după mine. Trecem prin două camere întunecoase ticsite cu lucruri până-n tavan. Vă puteţi lovi de ceva.

– Chiar că-i un labirint. N-aş fi găsit singur drumul. De ce-i aşa? Apartamentul e în reparaţie?

– O, nu, câtuşi de puţin. Nu asta-i problema. Locuinţa nu-i a mea. Nici măcar nu ştiu a cui este. Noi am avut un apartament de stat, în clădirea gimnaziului. După ce gimnaziul a fost ocupat de secţia de imobile a Sovietului din Iuriatin, mie şi Katiei ne-au repartizat o parte din locuinţa asta, care era părăsită. Mobilierul este al foştilor proprietari. Multă mobilă. Dar eu n-am nevoie de ce nu-i al meu. Lucrurile lor le-am înghesuit în camerele astea două, iar ferestrele le-am dat cu var. Nu-mi lăsaţi mâna, că vă rătăciţi. Aşa. La dreapta. De-acum hăţişul a rămas în urmă. Asta-i uşa mea. Acuşi va fi mai multă lumină. Pragul. Să nu vă împiedicaţi.

Când Iuri Andreevici şi călăuza lui intrară în încăpere, văzu că peretele opus uşii are o fereastră. Doctorul fu uluit de privelişte. Fereastra dădea spre curtea casei, spre curţile din spate ale vecinilor şi spre maidanele de lângă râu. Acolo păşteau şi, ca nişte poale de cojoace descheiate, măturau praful, cu lâna lor lungă, o mulţime de oi şi capre. Tot pe acele terenuri virane, cocoţată pe doi stâlpi şi orientată către fereastră, se vedea firma deja cunoscută doctorului: „Moreau şi Vetcinkin. Semănători. Batoze”.

Sub influenţa firmei văzute, de la primele cuvinte, doctorul se apucă să-i descrie Larisei Fiodorovna sosirea sa în Urali, împreună cu familia. Uitase de faptul că, pentru gura lumii, Strelnikov şi soţul Larisei erau una şi aceeaşi persoană şi, fără să ezite, îi povesti întâlnirea care avusese loc între el şi comisar în vagonul acestuia. Această parte a istorisirii o impresionă în mod special pe Larisa Fiodorovna.

– L-aţi văzut pe Strelnikov? întrebă ea iute. Deocamdată nu vă spun nimic. Dar ce întâmplare semnificativă! Pur şi simplu e ceva predestinat, pentru că trebuia să vă întâlniţi. Mai târziu o să vă explic şi-o să rămâneţi perplex. Dacă v-am înţeles bine, v-a

făcut o impresie mai degrabă favorabilă decât negativă, nu-i aşa?

– Da, cam aşa. Trebuia să-mi inspire dezgust. Treceam prin locurile represaliilor şi distrugerilor lui. Mă aşteptam să întâlnesc un soldăţoi răzbunător sau un maniac revoluţionar, un opresor. Dar nu era nici una, nici alta. E bine atunci când omul îţi înşală aşteptările, când imaginea lui se deosebeşte de cea pe care ţi-ai făcut-o despre el înainte de a-l cunoaşte. Apartenenţa la un anumit tip înseamnă sfârşitul omului, condamnarea lui. Dacă nu există o categorie în care să-l incluzi, dacă nu este exemplar, ai deja o jumătate din ceea ce-i poţi pretinde ca om. Eliberat de povara propriei imagini, are în el un grăunte de nemurire.

– Să zicem că-i fără partid.

– Da, mi se pare. Prin ce-ţi trezeşte simpatia? Prin faptul că nu are nicio şansă. Cred că va sfârşi rău. Va trebui să răscumpere răul pe care îl săvârşeşte. Samavolnicii revoluţiei nu sunt îngrozitori ca sceleraţi, ci ca mecanisme scăpate de sub control, ca maşini sărite de pe linie. Strelnikov e la fel de smintit ca toţi ceilalţi, dar nu l-au smintit cărţile, ci viaţa şi suferinţele. Nu-i cunosc secretul, dar sunt sigur că are unul. Alianţa lui cu bolşevicii e întâmplătoare. Atâta timp cât au nevoie de el, îl suportă, merg pe acelaşi drum. Dar de îndată ce va înceta să mai fie necesar, îl vor îmbrânci fără milă şi-l vor strivi, aşa cum au făcut până acum cu mulţi alţi specialişti militari.

– Aşa credeţi?

– Fără îndoială.

– Şi n-are nicio scăpare? N-ar putea să fugă?

– Unde să fugă, Larisa Fiodorovna? Asta se putea altădată, pe vremea ţarilor. Acum degeaba aţi încerca.

– Păcat. Povestirea dumneavoastră m-a făcut să-l compătimesc. Dar v-aţi schimbat. Altădată nu judecaţi atât de sever revoluţia, nu eraţi atât de iritat de ea.

– Tocmai asta-i problema, Larisa Fiodorovna, că toate ar trebui să aibă o limită. În timpul scurs ar fi trebuit să se ajungă la aşa ceva. Însă s-a văzut că, pentru inspiratorii revoluţiei, talmeş-balmeşul schimbărilor şi regrupărilor este singura stihie firească, s-a văzut că nici de mâncare nu le trebuie, dacă le dai ceva cam de dimensiunile globului pământesc. Construcţia lumilor, etapele de tranziţie reprezintă pentru ei scopuri în sine. N-au învăţat nimic altceva, nu se pricep la nimic altceva.

Şi ştiţi din ce provine graba deşartă a acestor veşnice pregătiri? Din absenţa unor anumite calităţi preexistente, din lipsa de vocaţie. Omul se naşte ca să trăiască, nu ca să se pregătească pentru viaţă. Şi însăşi viaţa, fenomenul vieţii, darul vieţii sunt nişte lucruri atât de serioase, încât îţi taie respiraţia! Atunci de ce s-o înlocuieşti cu arlechinada infantilă a unor scorneli imature, cu aceste evadări în America ale şcolarilor lui Cehov? Dar ajunge. Acum e timpul meu să vă pun întrebări. Ne-am apropiat de oraş în momentul schimbării puterii. Aţi intrat atunci la apă?

– O, ba bine că nu! Fireşte. Incendii peste tot. Mai că n-am ars şi eu, şi Katia. V-am spus că ni s-a cutremurat casa! Şi-acum mai avem lângă poartă un obuz neexplodat. Tâlhării, bombardamente, neobrăzare. Ca atunci când se schimbă puterea. Dar de-acum eram deja învăţaţi, ne obişnuisem. Nu era pentru prima dată. Dar ce-a fost în timpul albilor! Omoruri de după colţ, din răzbunare personală, şantaje, orgii! Ah, nu v-am spus ce era mai important despre Galiullin! A fost mare ştab aici în timpul cehilor. Un fel de general-guvernator.

– Ştiu. Am auzit. V-aţi văzut cu el?

– Foarte des. Câtor oameni le-am salvat viaţa datorită lui! Pe câţi i-am ascuns! Trebuie să fim drepţi cu el. S-a purtat ireproşabil, ca un cavaler, nu ca toţi prăpădiţii cum ar fi esaulii de cazaci sau subofiţerii de poliţie. Însă pe atunci tonul îl dădeau aceşti nemernici, nu oamenii de treabă. Galiullin m-a ajutat în multe probleme. Suntem cunoştinţe vechi. Când eram mică, am fost de multe ori în curtea în care a crescut el. Clădirea era locuită de muncitori de la calea ferată. În copilărie, am văzut de aproape sărăcia şi munca. De aceea am altă părere despre revoluţie decât dumneavoastră. Mi-e mai aproape. Există în ea ceva familiar. Şi deodată el devine colonel, acest băiat, fiul portarului. Sau chiar general alb. Sunt dintr-o familie în care n-au existat militari şi nu mă pricep la grade. Iar specialitatea mea este istoria. Da, chiar aşa, Jivago. Pe mulţi i-am ajutat. Mă duceam la el. Ne-am amintit de dumneavoastră. Deci am cunoştinţe şi protectori în toate guvernele, la fel cum sub oricare din puteri am parte de suferinţe şi pierderi. Căci numai în cărţile proaste oamenii se împart în două tabere, care nu au nimic în comun între ele. Însă în realitate, totul se amestecă! Ce om de nimic trebuie să fii ca să joci în viaţă un singur rol şi să ocupi un singur loc în societate, să însemni unul şi acelaşi lucru!

– A, eşti deci aici?

În cameră intră o fetiţă de vreo opt ani cu două cosiţe mărunt împletite. Ochii ei înguşti, piezişi o făceau să pară o ştrengăriţă şireată. Când râdea, îşi ridica ochii în sus. Îşi dăduse seama înainte de a deschide uşa că mama are un oaspete, însă considera că trebuie să se arate surprinsă. Făcu o reverenţă şi îşi aţinti asupra doctorului ochii ficşi, netemători, de copil învăţat să gândească de timpuriu, care creşte însingurat.

– Fiica mea, Katia. Vă rog s-o cunoaşteţi şi s-o îndrăgiţi.

– Mi-aţi arătat la Meliuzeevo fotografiile ei. Cât de mult a crescut şi s-a schimbat!

– Deci eşti acasă? Credeam că te plimbi. N-am auzit când ai intrat.

– Iau cheia din crăpătură şi acolo era un şobolan uite-aşa de mare! Am ţipat şi-am fugit! Credeam că mor de frică.

Katia vorbea strâmbându-se drăguţ, bulbucându-şi ochii pişicheri şi rotunjindu-şi guriţa, ca un peşte scos din apă.

– Bine, du-te în camera ta. Uite, încerc să-l conving pe nenea să rămână la prânz, scot caşa din cuptor şi te chem.

– Mulţumesc, dar sunt nevoit să refuz. Ai mei, ca urmare a deselor mele drumuri la oraş, au început să ia prânzul la ora şase. M-am deprins să nu întârzii şi am de mers trei ceasuri şi ceva, dacă nu chiar patru. De aceea am venit la dumneavoastră atât de devreme. Iertaţi-mă, mă ridic imediat.

– Încă o jumătate de oră, vă rog.

– Cu plăcere.

15

– Iar acum – sinceritate pentru sinceritate. Strelnikov, despre care mi-aţi povestit, este soţul meu Paşa, Pavel Pavlovici Antipov, pe care l-am căutat pe front şi în moartea aparentă a căruia refuzam să cred cu atâta îndreptăţire.

– Nu sunt uluit şi sunt pregătit pentru aceasta. Am auzit această poveste şi cred că-i o prostie. Tocmai de asta nu mi-am dat seama şi v-am vorbit, liber şi imprudent, despre el, ca şi cum aceste scorneli n-ar exista. Dar sunt absurdităţi. L-am văzut pe acest om. Cum vă pot raporta la el? Ce-aveţi dumneavoastră comun cu el?

– Şi totuşi aşa este, Iuri Andreevici. Strelnikov este Antipov,

soţul meu. Sunt de acord cu opinia publică. Şi Katenka ştie şi se mândreşte cu tatăl ei. Strelnikov e numele lui de împrumut, pseudonimul, cum au toţi activiştii revoluţiei. Din nu ştiu ce considerente trebuie să trăiască şi să acţioneze sub un nume străin.

A cucerit Iuriatinul, a aruncat obuze peste noi, ştia că suntem aici şi nici măcar o singură dată nu s-a interesat dacă mai trăim. Ca să nu-şi divulge taina. Era de datoria lui, firește. Dacă m-ar fi întrebat ce să facă, l-aş fi sfătuit acelaşi lucru. Veţi spune că inviolabilitatea mea, locuinţa acceptabilă oferită de Sovietul orăşenesc şi altele sunt dovezi indirecte ale grijii lui secrete faţă de mine şi Katia! Oricum n-o să mă convingeţi de asta. Să fii atât de aproape şi să-ţi reprimi dorinţa de a ne vedea! Creierul meu nu acceptă aşa ceva, e mai presus de capacitatea mea de înţelegere. E ceva inaccesibil pentru mine, nu e viaţă, ci un fel de vitejie romană cetăţenească, unul dintre trucurile de astăzi. Dar cad sub influenţa dumneavoastră şi vă împrumut tonul. N-aş fi vrut. Nu avem aceleaşi convingeri. Înţelegem în acelaşi fel ceea ce este insesizabil facultativ. Însă suntem adversari în lucrurile de largă semnificaţie, în filosofia vieţii. Dar să ne întoarcem la Strelnikov.

Acum e în Siberia şi aveţi dreptate: am auzit că i se aduc nişte imputaţii care fac să îngheţe sângele în mine. Acum e în Siberia, pe un sector foarte avansat al frontului nostru, îl învinge pe prietenul lui din copilărie, pe tovarăşul lui de front, pe sărmanul Galiullin, pentru care nu-i un secret nici numele lui, nici faptul că e soţul meu şi care, dintr-o nepreţuită delicateţe, nu mi-a reproşat nimic niciodată, deşi cum aude de Strelnikov tună şi fulgeră, îşi iese din fire. Deci acum e în Siberia.

Iar când a fost aici (a stat destul de mult şi a locuit tot timpul în vagonul tras pe linia moartă, unde l-aţi văzut), am tot încercat să-l întâlnesc întâmplător, fortuit. Câteodată venea la statul-major, aflat în clădirea unde altădată fusese Comandamentul militar al Komuciului al armatei Adunării Constituante. Şi ce glumă ciudată a sorţii! Intrarea în statul-major era în aceeaşi aripă a clădirii în care mai înainte mă primea Galiullin, când veneam să intervin la el pentru câte cineva. De pildă, a fost o istorie scandaloasă la şcoala de cadeţi, când cadeţii au început să-i pândească pe profesorii indezirabili şi să-i împuşte sub motivul că simpatizează cu bolşevicii. Sau când au început prigoana şi maltratarea evreilor. Apropo. Dacă suntem orăşeni

şi intelectuali, jumătate dintre cunoştinţele noastre sunt evrei. Şi în asemenea perioade de pogromuri, când încep aceste grozăvii şi ticăloşii, pe lângă indignare, ruşine şi milă, ne urmăreşte senzaţia apăsătoare de duplicitate, în sensul că toată compătimirea noastră e pe jumătate cerebrală şi ne lasă o zgură nesinceră, neplăcută.

Oamenii care în vechime au eliberat omenirea de sub jugul idolatriei şi care acum, atât de mulţi, s-au dedicat eliberării aceleiaşi omeniri de răul social nu se pot elibera de ei înşişi, de fidelitatea faţă de o denumire revolută, antediluviană, care şi-a pierdut orice semnificaţie, nu sunt în stare să se autodepăşească şi, să se dizolve fără urmă printre ceilalţi, ale căror baze religioase ei înşişi le-au clădit şi care, dacă i-ar cunoaşte mai bine, le-ar fi cât se poate de apropiaţi.

Probabil că prigoana şi reprimările îi obligă să ia această poză inutilă şi fatalistă, îi împinge la această izolare pudică, la aceste sacrificii care nu le aduc decât nenorociri, dar toate acestea divulgă şi şubrezirea interioară, şi oboseala istorică, acumulată de-a lungul secolelor. Nu-mi place ironia cu care se autoîmbărbătează, nu-mi place sărăcia cotidiană a noţiunilor, a imaginaţiei lor lipsite de curaj. Toate acestea irită, ca şi discuţiile bătrânilor despre bătrâneţe sau ale bolnavilor despre boală. Nu sunteţi de acord?

– Nu m-am gândit la asta. Am un amic, un oarecare Gordon, cu aceleaşi opinii.

– Deci mergeam ca să-l pândesc pe Paşa, sperând că va intra sau că va ieşi. Altădată, în aripa aceea era cancelaria general-guvernatorului. Acum pe uşă era tăbliţa: „Birou de reclamaţii”. N-aţi văzut-o? E locul cel mai frumos din oraş. În dreptul uşii, piaţa e pavată cu piatră cubică. Dincolo de piaţă, e grădina publică. Cătină, arţari, păducei. Mă aşezam în rândul solicitanţilor, care ocupau trotuarul, şi aşteptam. Fireşte, nu încercam să forţez intrarea, nu spuneam că sunt soţia lui. Căci şi numele de familie erau diferite. Şi ce să caute aici glasul inimii? Ei au cu totul alte reguli. De exemplu, tatăl lui, Pavel Ferapontovici Antipov, fost deportat politic, muncitor, lucrează undeva pe-aproape într-un tribunal. În fostul său loc de deportare. Şi prietenul lui, Tiverzin. Sunt membri ai tribunalului revoluţionar. Şi ce credeţi? Fiul nu se divulgă nici în faţa tatălui lui, care nu se supără, considerând că aşa trebuie să fie. Dacă fiul e pus la secret înseamnă că nu se poate. Sunt stânci de

cremene, nu oameni. Principiile. Disciplina.

Şi, la drept vorbind, mare lucru dacă aş fi demonstrat că sunt soţia lui. Cui îi arde de soţii? Astea-s vremuri de soţii? Proletariatul din lumea întreagă, prefacerea lumii, asta ar fi altă discuţie, se înţelege. Cât despre o bipedă oarecare, care se cheamă soţie, tfui! ducă-se naibii, că nu-i decât ultima ploşniţă sau cel din urmă păduche.

Aghiotantul umbla printre oameni, se interesa despre ce-i vorba. Pe câţiva i-a introdus. Eu nu mi-am spus numele de familie şi am declarat că am o problemă personală. Puteam şti dinainte că n-are rost, că voi fi refuzată. Aghiotantul a ridicat din umeri, m-a cercetat cu o privire bănuitoare. Aşa că nu l-am văzut niciodată.

Şi credeţi că ne dispreţuieşte, că nu mă mai iubeşte, că m-a uitat? O, dimpotrivă! Îl cunosc prea bine! A plănuit aşa ceva doar din pricina sentimentelor sale prea puternice. Vrea să ne pună la picioare aceşti lauri militari, ca să nu se întoarcă cu mâinile goale, ci să revină în plină glorie, învingător! Să ne facă nemuritoare, să ne orbească! Nu-i decât un copil!

În cameră intră iarăşi Katenka. Larisa Fiodorovna o luă în braţe pe fetiţa nedumerită, începu s-o legene, s-o gâdile, s-o sărute şi s-o înăbuşe în îmbrăţişări.

16

Iuri Andreevici se întorcea la Varîkino, venind călare din oraş. Nu mai ştia a câta oară trecea prin locurile acestea. Se obişnuise cu drumul, devenise insensibil la el, nu-l mai observa.

Se apropia de răscrucea din pădure, de unde, din drumul ce ducea direct la Varîkino, se desprindea un drumeag lateral, care înainta spre aşezarea de pescari Vasilievskoe, de pe malul râului Sakma. Chiar la răscruce se înălţa cel de-al treilea stâlp din împrejurimi cu un panou de reclamă a maşinilor agricole. De regulă, aproape de această răspântie, doctorul era ajuns din urmă de asfinţit. Şi acum se însera.

Trecuseră deja două săptămâni de când, după o călătorie în oraş, nu se întorsese acasă şi rămăsese la Larisa Fiodorovna, iar în familie motivase că întârziase cu treburi în oraş şi înnoptase la hanul lui Samdeviatov. Era de mult la „tu” cu Antipova şi-i spunea Lara, iar ea lui – Jivago. Iuri Andreevici o înşela pe Tonia

şi îi ascundea nişte lucruri din ce în ce mai serioase şi mai nepermise. Niciodată nu i se mai întâmplase aşa ceva.

O iubea pe Tonia, aproape o diviniza. Pacea sufletului ei, liniştea ei erau cele mai scumpe lucruri pe care le avea pe lume. Se făcea luntre şi punte pentru onoarea ei, mai mult decât tatăl ei şi chiar decât ea însăşi. Dacă cineva i-ar fi atins cât de cât orgoliul vulnerabil, doctorul l-ar fi sugrumat pe vinovat cu mâna lui. Şi iată că acum vinovatul era chiar el.

Acasă, în sânul familiei, se simţea ca un infractor nedescoperit. Faptul că ai casei nu ştiau nimic şi-l tratau cu căldura lor obişnuită îl ucidea pe doctor. În focul discuţiei îşi amintea vina, înlemnea şi înceta a mai auzi şi înţelege ceea ce se discuta.

Dacă această stare îl apuca la masă, bucata luată în gură i se oprea în gât, punea lingura deoparte, împingea farfuria. Lacrimile îl înăbuşeau. „Ce-i cu tine?”, îl întreba Tonia, nedumerită. „Ai aflat în oraş ceva urât? Au arestat pe cineva? Au împuşcat? Spune-mi. Nu-mi cruţa buna dispoziţie. Aşa o să-ţi fie mai uşor.”

Oare a înşelat-o pe Tonia preferând pe altcineva în locul ei? Nu, el nu alegea şi nu compara pe nimeni. Ideile de „dragoste liberă”, cuvinte ca „drepturile şi necesităţile sentimentului” îi erau străine. I se părea vulgar să vorbească şi să se gândească la asemenea lucruri. În viaţă nu rupea „florile plăcerii”, nu se considera că ar aparţine categoriei semizeilor sau supraoamenilor, nu pretindea privilegii şi avantaje. Suferea, nesimţindu-se cu conştiinţa curată.

Ce va urma? se întreba el uneori şi, negăsind răspunsul, spera în ceva imposibil, în amestecul unor circumstanţe neprevăzute, care să rezolve această stare de lucruri.

Acum însă, era altfel. Hotărâse să taie nodul gordian. Mergea acasă cu rezolvarea pregătită. Voia să-i mărturisească totul Toniei, s-o implore să-l ierte şi să nu se mai întâlnească cu Lara.

E adevărat că nu era chiar atât de simplu. După cum se părea acum, nu rămăsese destul de clar că o rupe cu Lara pentru totdeauna, pe vecie. Îi explicase în dimineaţa aceea că vrea să-i destăinuiască totul Toniei, că nu se mai pot întâlni, dar acum avea sentimentul că aceste lucruri i le spusese cumva edulcorat, insuficient de ferm.

Larisa Fiodorovna nu voia să-l necăjească pe Iuri Andreevici făcându-i scene grele. Înţelegea că se chinuieşte destul şi fără

asta. Încercase să-i asculte planurile cât se poate de calmă. Explicaţia dintre ei avusese loc în camera goală, pe care Larisa Fiodorovna n-o ocupase, care aparţinea foştilor stăpâni ai casei şi dădea cu ferestrele spre strada Negustorilor. Larei îi curgeau pe obraji lacrimi pe care nu le simţea şi nu le conştientiza, la fel ca şiroaiele de ploaie care curgeau în acelaşi timp pe feţele statuilor clădirii de vizavi. Sincer, fără falsă mărinimie, îi spuse încet: „Fă cum e mai bine pentru tine, la mine nu te gândi. Eu o să rezist la toate”. Şi nu ştia că plânge şi nu-şi ştergea lacrimile.

La gândul că Larisa Fiodorovna l-a înţeles greşit, că a indus-o în eroare, lăsându-i speranţe deşarte, doctorul era gata să se întoarcă în oraş, să precizeze lucrurile până la capăt şi, ceea ce era mai important, să se despartă de ea mult mai fierbinte şi mai tandru, mai în concordanţă cu felul cum trebuie să-şi ia adio nişte oameni care nu se vor mai întâlni toată viaţa, care s-au despărţit pentru o întreagă eternitate. Cu greu îşi frânse această pornire şi îşi continuă drumul.

Pe măsură ce soarele cobora, pădurea se umplea de frig şi întuneric. Mirosea reavăn a măturici opărite din mladă de zadă, ca în tinda unei băi cu aburi. În văzduh, aidoma unor flotoare pe apă, atârnau în nemişcare roiuri de ţânţari, bâzâind la unison, pe aceeaşi notă subţire. Iuri Andreevici îi strivea la infinit pe frunte şi pe grumaz şi plesniturilor sonore de pe trupul lui transpirat le răspundeau într-un mod uluitor celelalte sunete ale mersului călare: scârţâitul curelelor de la şa, clefăitul prelung al copitelor în noroiul clisos şi salvele uscate, plesnite, care ieşeau de sub coada calului. Deodată în depărtarea amurgului începu trilul unei privighetori.

„Fii-treaz! Fii-treaz!”, striga ea convingătoare şi acest îndemn suna aproape ca înaintea Paştelui: „Sufletul meu, sufletul meu! Trezeşte-te, nu mai dormi!”.

Deodată pe Iuri Andreevici îl fulgeră ideea cea mai simplă cu putinţă. La ce bun să se grăbească? Nu va da îndărăt de la ceea ce şi-a pus în gând. Demascarea se va înfăptui. Totuşi, cine spune că trebuie să fie făcută astăzi? Toniei încă nu i s-a comunicat nimic. Încă nu-i prea târziu pentru ca explicaţia să fie amânată pentru altă dată. Între timp, va reveni în oraş. Va duce până la capăt discuţia cu Lara, va fi o discuţie profundă şi sinceră, care să compenseze toate suferinţele. O, ce bine! Ce minunat! Cum de nu i-a trecut mai devreme prin minte?

Acceptând gândul că o va mai vedea o dată pe Antipova, Iuri

Andreevici simţi că înnebuneşte de bucurie. Inima începu să-i bată cu putere. Îşi închipui cum va decurge totul.

Ulicioarele de bârne ale periferiei, trotuarele din scânduri. Merge la ea. Acum, pe stradela Novosvalocinaia, maidanele şi partea de lemn a oraşului se sfârşesc şi începe partea de piatră. Căsuţele periferiei rămân în urmă ca paginile unei cărţi pe care o răsfoieşti repede, dar nu aşa ca atunci când le întoarcem cu degetul arătător, ci ca atunci când apăsăm cu degetul mare pe marginea cărţii şi le facem să sară una după alta. E cu sufletul la gură! Iată, acolo locuieşte ea, în capătul acela. Sub pata albă a cerului ploios, înseninat în pragul înserării. Ce mult îi plac aceste case bine ştiute, pe lângă care trece în drum spre ea! Le-ar lua în palme şi le-ar săruta! Aceste mezanine cu un singur ochi, trântite de-a lungul acoperişurilor! Poamele luminiţelor şi candelabrelor reflectate în băltoace! Sub fâşia albă a cerului ce atârnă deasupra uliţei. Acolo va primi iarăşi în dar, din palmele ziditorului, această minune albă, creată de Dumnezeu. Uşa i-o va deschide o siluetă înfăşurată în negru. Şi promisiunea atingerii ei, reţinute, reci, care, precum noaptea nordică, este a nimănui, nu aparţine nimănui, i se va rostogoli în întâmpinare precum primul val al mării, spre care alergi prin întuneric, călcând pe nisipul de pe ţărm.

Iuri Andreevici aruncă frâul, se aplecă peste şa, îmbrăţişă gâtul calului, îşi înfundă faţa în coama acestuia. Luând această gingăşie drept un apel la viteza lui, calul o porni la galop.

În zborul lin al galopului, în intervalele dintre rarele, abia sesizabilele atingeri ale calului cu pământul, care mereu se desprindea de copite şi rămânea în urmă, în afara bătăilor propriei inimi care tresălta de bucurie, Iuri Andreevici auzi nişte ţipete, dar se gândi că i se năzare.

Îl asurzi o împuşcătură. Doctorul îşi săltă capul, înşfăcă frâul şi trase de el. Din inerţie, calul mai galopă câţiva paşi, îşi încetini salturile, rămase cu toate picioarele pe pământ, pregătindu-se să se cabreze pe cele din spate.

În faţă, drumul se despărţea în două. Pe marginea lui ardea în lumina amurgului reclama „Moreau şi Vetcinkin. Semănători. Batoze”. De-a curmezişul drumului, blocându-l, stăteau trei călăreţi înarmaţi. Un elev de liceu, cu şapca şcolii şi cu tunica încrucişată în benzi de mitralieră, un cavalerist cu manta ofiţerească şi cuşmă şi un grăsun ciudat, ca un mascat de mascaradă, în pantaloni matlasaţi, pufoaică, având trasă pe ochi

o pălărie de preot, cu boruri largi.

– Nu te mişca, tovarăşe doctor! îi spuse sacadat şi calm comandantul celor trei, cavaleristul cu cuşmă. În caz de supunere, îţi garantăm deplina securitate. Dacă nu, nu te supăra, te împuşcăm. A fost ucis felcerul din detaşamentul nostru. Te mobilizăm forţat, fiind cadru medical. Descălecaţi şi daţi-i frâul tovarăşului nostru mai tânăr. Vă previn că, la cea mai mică încercare de evadare, vă împuşcăm.

– Sunteţi Liveri, fiul lui Mikuliţîn, tovarăşul Lesnîh?

– Nu, sunt comandantul plutonului de legătură, Kamennodvorski.

Partea a X-a
Pe drumul mare

1

Se înşiruiau oraşe, sate, staţii de cale ferată. Oraşul Krestovozdvijensk, staniţa Omelcino, Pajinsk, Tîsiaţkoe, noua localitate Iaflinskoe, suburbia Zvonarskaia, staţia Volnoe, Gurtovşciki, cătunul Kejemska, staniţa Kazeevo, suburbia Kuteinîi Posad, satul Malîi Ermolai.

Şleaul trecea printre aceste localităţi, fiind şoseaua cea mai veche din Siberia, singurul drum de poştă de altădată. Tăia oraşele în două, înfigându-şi în ele, ca într-o pâine, cuţitul uliţei principale, iar satele le zburătăcea, risipind departe în urmă, cu stâlpii lui, casele sau ocolindu-le cu arcuirea unei curbe bruşte.

În trecutul îndepărtat, înainte de construirea liniei ferate care trece prin Hodatskoe, de-a lungul şleaului circulau troicile de poştă. Într-o direcţie se târau căruţele cu ceaiuri, grâne şi fier prelucrat, iar în direcţia cealaltă, sub escortă, erau mânate grupe pedestre de deţinuţi. Băteau pasul, zornăindu-şi toţi deodată lanţurile de la picioare. Erau suflete pierdute, crude, înfricoşătoare, ca trăsnetele prăvălite din cer. Şi de jur împrejur fremătau codrii întunecaţi, de netrecut.

Şleaul trăia ca o mare familie. Oamenii din diferite oraşe şi sate se cunoşteau şi se înrudeau unii cu alţii. În Hodatskoe, unde şleaul se întâlnea cu calea ferată, erau ateliere de reparaţii ale locomotivelor, secţii mecanice auxiliare căii ferate, sărăcimea trăia înghesuită în cazărmi, bolea şi murea. Deportaţii politici care îşi ispăşiseră anii de ocnă şi aveau cunoştinţe tehnice ajungeau aici meşteri şi rămâneau să locuiască mai departe tot în aceste locuri.

De-a lungul acestei linii, sovietele de la început fuseseră înlăturate de la putere. Câtva timp se menţinuse puterea Guvernului Provizoriu al Siberiei, iar acum fusese înlocuită peste tot de cârmuirea lui Kolceak.

2

Pe o porţiune a sa, drumul urca. Priveliştea se lărgea de jur împrejur. Se părea că urcuşul şi orizontul sunt fără sfârşit. Şi atunci când caii şi oamenii oboseau şi se opreau ca să-şi tragă sufletul, panta se sfârşea. Drept în faţă, pe sub pod, se năpustea năvalnicul râu Kemja.

Dincolo de râu, pe un deal şi mai abrupt, se arăta zidul de cărămidă al mănăstirii Înălţarea Crucii. În vale, drumul ocolea povârnişul mănăstirii şi, făcând câteva curbe printre curţile din dos ale periferiei, pătrundea în oraş.

Acolo mai atingea încă o dată proprietatea mănăstirii, în piaţa mare, unde dădea poarta de fier a mănăstirii, vopsită în verde. Icoana de pe arcul porţii era înrămată de o inscripţie aurită şi arcuită: „Bucură-te, cruce frumoasă, biruinţă nebiruită a pietăţii”.

Iarna era pe sfârşite. Era Săptămâna Patimilor, sfârşitul Postului Mare. Zăpada de pe drumuri se înnegrea, semn că începuse să se topească, însă pe acoperişuri era încă albă, alcătuind nişte căciuli ţuguiate.

Ţâncii care se căţărau în clopotniţa mănăstirii se uitau de sus şi vedeau casele ca pe nişte cutioare sau bărcuţe înghesuite unele într-altele. De case se apropiau omuleţi mici şi negri, ca nişte puncte. Pe unii dintre aceştia, de la înălţimea clopotniţei, îi recunoşteau după mişcări. Cei care se apropiau de clădiri citeau afişele lipite de ziduri, care conţineau decretul dat de Comandantul suprem cu privire la mobilizarea ultimelor trei contingente.

3

Noaptea aduse multe lucruri neprevăzute. Se făcu neobişnuit de cald pentru vremea respectivă. Cernea o ploaie măruntă, atât de volatilă, încât se părea că nu atinge pământul, ci se dizolvă în văzduh ca o fumegoasă pulbere de apă. Însă era doar o aparenţă. Apele ei calde, adunate în pârâiaşe, erau suficiente pentru a spăla de tot zăpada de pe pământ, lăsându-l negru şi lucitor, de parcă l-ar fi podidit broboane de sudoare.

Înmuguriţi, merii pitici îşi zvârleau în uliţă, peste gard, crengile. De pe ele, cu foşnete neritmice, cădeau stropi pe trotuarele de scânduri. Răpăiala lor neuniformă răsuna în tot

oraşul.

În curtea atelierului unui fotograf lătra şi scheuna Tomik, un căţel care fusese pus în lanţ de cu dimineaţă. Poate iritată de lătratul acestuia, în grădina lui Galuzin croncănea o cioară, a cărei larmă se auzea în tot oraşul.

În partea de jos, negustorului Liubeznîi îi fuseseră aduse trei căruţe cu haine. Acesta refuza să le primească spunând că e o greşeală, că nu comandase niciodată o asemenea marfă. Invocând ora târzie, cărăuşii îl rugau să-i lase să rămână peste noapte. Negustorul se certa cu ei, îi alunga şi nu voia să le deschidă poarta. Şi această sfadă se auzea în tot oraşul.

În cel de-al şaptelea ceas bisericesc, adică la ora unu noaptea, clopotul cel mare al mănăstirii se mişcă încet, slobozind dangăte moi, neguroase şi dulci, care se desprinseră de arama lui şi plutiră pe sus, amestecându-se cu umezeala noptatică a ploii. Dangătul se desprinse de clopot ca un bolovan de pământ care se rupe de mal, spălat de ape, şi se duce la fund, dispărând în râu.

Era noaptea de Joia Mare, denia celor douăsprezece evanghelii. Prin întuneric, prin perdeaua rară a ploii, începură să se mişte, să plutească luminiţe abia văzute, care pâlpâiau pe frunţi, nasuri, feţe. Erau oamenii care posteau şi mergeau la utrenie.

După un sfert de oră, dinspre mănăstire se auziră nişte paşi bocănind pe scândurile trotuarului. Era negustoreasa Galuzina care se întorcea acasă, venind de la utrenia abia începută. Avea pe cap o broboadă şi şuba îi era descheiată. Păşea când mai repede, când mai încet, oprindu-se adeseori. I se făcuse rău în aerul stătut al bisericii, ieşise afară şi acum îi părea rău că n-a stat până la sfârşitul slujbei şi că nici acum, ca şi anul trecut, nu ţinuse postul. Dar nu aceasta era pricina tristeţii ei. Peste zi fusese amărâtă din cauza ordinului de mobilizare, lipit peste tot, sub incidenţa căruia cădea prostuţul ei de fiu, sărmanul Terioşka. Încerca să uite această neplăcere, dar peticele de hârtie ce se vedeau albe prin întuneric îi aminteau la tot pasul de pacostea care o aştepta.

Casa ei era după colţ, foarte aproape, însă afară se simţea mai bine. Voia să mai stea la aer, n-o trăgea aţa în casă, la căldură.

Era frământată de gânduri triste. Dacă le-ar fi luat la rând, rostindu-le cu voce tare, nici cuvintele nu i-ar fi fost de-ajuns,

nici timp destul nu ar fi avut până la răsăritul soarelui. Însă aici, în stradă, aceste gânduri posomorâte, chiar dacă năvăleau în valuri, ea se simţea în stare să le rezolve în câteva minute, cât ţinea drumul de la colţul mănăstirii până la colţul pieţei.

Sfânta sărbătoare e atât de aproape, iar ea nu are în casă pe nimeni, toţi s-au răspândit care încotro, lăsând-o singură. Ce, oare nu au lăsat-o singură? Fireşte că singură, Ksiuşa, copilul de suflet, nu intră la socoteală. Şi la drept vorbind, cine-i Ksiuşa? Nu poţi şti ce zace în sufletul omului. Poate îi e prietenă, poate duşmancă, poate îi e rivală pe ascuns. A moştenit-o din prima căsătorie a soţului ei, e fiica adoptivă a lui Vlasuşka. Oare n-ar putea fi fiica din flori, nu adoptivă? Şi poate că nu-i deloc fiică, ci o fi fiind vorba aici de cu totul altceva! Poţi citi ce scrie în sufletul bărbatului? Însă de fată n-ai nimic a zice împotrivă. E deşteaptă, frumoasă, ascultătoare. Mult mai deşteaptă decât prostuţul de Terioşka şi decât tatăl ei adoptiv.

Iată deci că a rămas singură în pragul Sfintelor Paşte, iar ceilalţi au părăsit-o, s-au împrăştiat care încotro.

Soţul ei, Vlasuşka, a pornit-o de-a lungul şleaului să le ţină recruţilor cuvântări, să le ureze drum bun noilor mobilizaţi şi să-i îndemne la fapte vitejeşti. Însă, prostul de el, mai bine ar fi făcut dacă ar fi avut grijă de propriul lui fecior, dacă l-ar fi ferit de primejdia de moarte care îl paşte.

Nici Terioşka, fiu-său, n-a mai avut răbdare, a luat-o la sănătoasa înaintea sfintei sărbători. S-a dus la Kuteinîi Posad, la neamuri, ca să petreacă şi să se calmeze după cele îndurate. A fost exmatriculat micuţul din liceul real. Jumătate din clase le repetase de câte două ori fără niciun fel de consecinţe, iar acum, când tocmai ajunsese într-a opta, ultima, nu le-a mai fost milă de el şi i-au făcut vânt.

Ah, ce zile amărâte! Oh, Doamne! De ce i s-a făcut deodată atât de rău, că nici mâinile n-o mai ascultă? Nu-i în stare să facă nimic şi i s-a urât cu viaţa! De ce a căzut pe ea o asemenea pacoste? Poate din cauza revoluţiei? Nu, sigur că nu! Toate astea-s din pricina războiului.

Floarea bărbaţilor a pierit în război, n-au mai rămas decât nişte scursuri prăpădite, care nu-s bune de nimic.

Parcă aşa fusese în casa tatălui ei, antreprenor particular? Tatăl ei nu bea, ştia carte, casa îi era îndestulată. Ele erau două surori, Polia şi Olia. Şi pe cât de potrivite le erau numele, tot aşa de bine se înţelegeau şi fetele şi la fel de frumoase erau. Veneau

la tatăl lor până şi brigadieri, mai-mari peste echipele de dulgheri. Şi pentru că trăiau ca-n sânul lui Avram, le trecea lor, fetelor, prin cap, să împletească fulare din câte şase fire de lână. Da, erau poznaşe! Dar se şi pricepeau la împletit, de vreme ce fularele lor erau vestite în tot judeţul. Şi toate zilele de sărbătoare le bucurau prin mulţimea de oameni care le înconjurau şi prin armonia orânduielilor: slujba de la biserică, dansurile, oamenii, manierele, cu toate că familia lor era simplă, burgheză, provenită din strămoşi ţărani şi muncitori. Şi Rusia pe-atunci era ca o mireasă şi avea administratori adevăraţi, apărători adevăraţi, nu ca cei de acum. Însă în vremurile din urmă s-a dus tot luciul, n-a mai rămas decât drojdia avocăţimii şi a jidănimii, care zi şi noapte mestecă vorbe, meliţează în pustiu. Vlasuşka şi prietenii lui cred că pot momi vremurile de aur de altădată cu şampanie şi urări de bine. Păi, aşa poţi recâştiga iubirea pierdută? Pentru asta trebuie să cari bolovani, să muţi munţii din loc, să răscoleşti pământul!

4

Galuzina ajunsese de câteva ori la hală, la piaţa oraşului Krestovozdvijensk. Nu mai avea mult până acasă. Dar de fiecare dată se răzgândise, se întorsese şi o pornise din nou pe ulicioarele din apropierea zidului mănăstirii.

Piaţa era cam cât un ogor mare. Altădată, în zilele de iarmaroc, era plină de căruţele ţăranilor. O latură se sprijinea în capătul străzii Eleninskaia. Latura opusă, curbă, era mărginită de clădiri scunde, cu parter sau cu etaj. Toate erau ocupate de hambare, birouri, spaţii comerciale, ateliere ale meseriaşilor.

Aici, pe când timpurile nu erau aşa de tulburi, şedea în pragul uşii sale uriaşe, în patru canaturi de fier, ursul cu ochelari şi surtuc, lung, grosolanul de Briuhanov, un misogin căruia tare-i mai plăcea să citească ziarul de o copeică, în aşteptarea clienţilor pentru mărfurile sale: piele, catran, roţi, hamuri, ovăz şi fân.

Aici, expuse într-o ferestruică chioară, zăceau ani de-a rândul, prăfuite, câteva cutii de carton cu perechi de lumânări de cununie, ornamentate cu panglici şi flori de hârtie. Dincolo de fereastră, în odăiţa cu mobilă puţină şi aproape fără marfă, dacă nu puneai la socoteală cele câteva roţi de ceară, încheiau

afaceri de mii de ruble cu mastic, ceară şi lumânări nişte mandatari necunoscuţi ai unui milionar, îmbogăţit de pe urma lumânărilor, despre care nimeni nu ştia unde locuieşte.

Aici, în mijlocul şirului de clădiri, se găsea prăvălia de coloniale a lui Galuzin, un magazin mare, cu trei ferestre. Prăvălia este măturată de trei ori pe zi, după ce duşumeaua nevopsită, scârţâitoare era presărată cu firele opărite de ceai, care erau destule pentru curăţenie, întrucât antreprenorii şi proprietarul beau ceai toată ziua, fără măsură. Aici îi plăcea adeseori să stea la casă tinerei gospodine. Culoarea ei preferată era liliachiul, violetul, culoarea veşmintelor bisericeşti, deosebit de solemne, culoarea liliacului abia înflorit, culoarea celei mai bune rochii a ei din brocart, culoarea pe care o avea sticla serviciului ei de pahare de vin. Culoarea fericirii, culoarea amintirilor, culoarea fecioriei asfinţite, de dinainte de revoluţie, a Rusiei, i se părea tot liliachie. Şi îi plăcea să stea în prăvălie la casă, pentru că penumbra violetă de aici, mirosind a scrobeală, zahăr şi a caramele zmeuriu-liliachii, păstrate în borcane de sticlă, i se părea asemănătoare culorii ei preferate.

Aici, la colţ, lângă depozitul de lemne, era o casă veche, cu etaj, din lemn cenuşiu, povârnită pe toate patru laturile, aidoma unui rădvan hodorogit. În clădire erau patru apartamente şi două intrări, în amândouă colţurile faţadei. Jumătatea stângă a parterului o ocupa farmacia lui Salkind, pe cea din dreapta – cancelaria notarului. Deasupra farmaciei locuia Şmulevici, croitor pentru dame, un om bătrân şi cu mulţi copii. În dreptul croitorului, deasupra notarului, se aciuaseră o mulţime de chiriaşi, profesiile cărora le puteai afla citind firmele şi tăbliţele care acopereau toată uşa de la intrare. Aici lucra un ceasornicar şi primea comenzi un cizmar. Aici ţineau un atelier fotografic companionii Juk şi Strodach, aici se afla atelierul de gravură al lui Kaminski.

Datorită faptului că apartamentul era supraaglomerat, ajutoarele fotografilor, retuşerul Senea Maghidson şi studentul Blajein, îşi făcuseră un fel de laborator în curte, în ghereta de trecere a magaziei pentru lemne. Se pare că şi acum îşi făceau acolo de lucru, judecând după pâlpâirea răutăcioasă a lămpii de developat, care clipocea, chioară, în ferestruica odăii. Sub această ferestruică şedea legat căţelul Tomik, care lătrase de răsunase toată strada Eleninskaia.

„Şi-au înghesuit tot kahalul[1] aici”, se gândi Galuzina, trecând pe lângă clădirea cenuşie. „E o speluncă a caliciei şi mizeriei.” însă pe loc îşi zise că Vlas Pahomovici nu are dreptate în iudofobia lui. Oamenii aceştia prea sunt a cincea roată la căruţă, ca să însemne ceva în destinul ţării. De altfel, dacă-l întrebi pe bătrânul Şmulevici de unde se trag dezordinea şi tulburările, el se gârboveşte, strâmbă din nas şi-ţi spune zâmbind: „Astea-s isprăvi de-ale lui alde Leibocika”[2].

Ah, dar ce, ce gândeşte ea acum, cu ce-şi bate capul? Oare asta-i problema? Aici se-ascunde năpasta? Năpasta se ascunde în oraşe. Nu oraşele ţin Rusia. Fugind după cultură, am încercat cu toţii să ajungem orăşeni şi n-am izbutit. Ne-am îndepărtat de limanul nostru, la limanul altora n-am putut ajunge.

Sau poate că, dimpotrivă, tot păcatul e în ignoranţă. Un om învăţat vede totul ca-n palmă, îşi dă seama la timp de toate. Iar noi, când ni se taie capul, înşfăcăm căciula ca să nu ne-o fure careva. Parcă am trăi în codru. Chiar dacă, să zicem, nici oamenii cu carte n-au acum parte de zile mai bune. I-a alungat foamea din oraşe. Cum să te mai dumireşti? Şi dracu’ şi-ar frânge piciorul.

Şi totuşi, parcă neamurile noastre de la ţară nu erau chiar bune de nimic? Selitvinii, Selaburinii, Pamfil Palîh, fraţii Nestor şi Pankrat Modîh? Erau oameni stăpâni pe munca lor, cu scaun la cap. Gospodăriile lor de-a lungul şleaului sunt noi, nu te mai saturi privindu-le. Fiecare are semănate câte zece deseatine, au cai, oi, vaci, porci. Grâne au de rezervă pentru încă trei ani. Inventarul agricol e ca la expoziţie. Maşini de recoltat. În faţa lor Kolceak se ploconeşte, îi ademeneşte în armata lui, comisarii îi momesc să vină în rândurile detaşamentelor din păduri. De pe front s-au întors toţi cu crucea Sfântul Gheorghe şi de îndată au fost invitaţi ca instructori. Chiar dacă ai galoane, chiar dacă n-ai. Dacă eşti om care ştie ce face, lumea are nevoie peste tot de tine. Nu mori de foame.

Totuşi, e timpul să meargă acasă. Nu-i şade bine unei femei să se preumble atâta timp. Bine-ar fi să poată şedea la ea în grădină. Însă nu se poate, noroiul i-ar ajunge până la genunchi. Însă parcă şi-a mai revenit puţin.

---

[1] *Kahal* – comunitate evreiască din Polonia, care a dăinuit între secolele al XVI-lea şi al XIX-lea; aici, prin extensie, „gloată”, „adunătură” (n.t.).

[2] Se face aluzie la Troţki (n.t.).

Încurcându-se de tot în gândurile ei şi pierzându-le şiragul, Galuzina se duse spre casă. Însă, înainte de a trece pragul, în cele câteva clipe cât bătuse pasul pe loc în dreptul scării, mai apucă să cuprindă cu privirea interioară multe şi mărunte.

Şi-i aminti pe cei care comandă acum în Hodatskoe, oameni pe care-i cunoştea destul de bine, deportaţi politici din capitale, cum ar fi Tiverzin, Antipov, Vdovicenko-Drapelul Negru, lăcătuşul din partea locului Gorşenia Beşenîi. Toţi erau oameni care ştiu ce fac. Multe zâzanii au iscat ei la viaţa lor şi e sigur că şi acum pun iarăşi ceva la cale, pregătesc ceva. Fără asta n-au linişte. Şi-au petrecut viaţa în preajma maşinilor, ajungând şi ei neîndurători şi reci, ca maşinile. Umblă în sacouri scurte, îmbrăcate peste pufoaice, ţigările le fumează din muştiucuri de os, ca nu cumva să se molipsească de vreo boală, beau numai apă fiartă. Lui Vlasuşka n-o să-i mai reuşească nimic, pentru că oamenii ăştia le vor întoarce pe toate după voia lor, vor pune lucrurile la locul lor.

Şi începu să se gândească la ea însăşi. Ştia că-i femeie frumoasă şi la locul ei, bine păstrată şi deşteaptă, deci un om bun. Însă niciuna dintre calităţile ei nu era recunoscută în acest fund de lume şi poate că n-ar fi fost recunoscută nicăieri în altă parte. Şi cupletele fără perdea despre proasta Sentetiuriha, celebre în tot ţinutul de dincolo de Ural, din care puteau fi rostite numai versurile de la început:

Sentetiuriha căruţa şi-a vândut,
Bani de-o balalaică a avut

pentru că urmau numai scârboşenii, Galuzina credea că sunt cântate cu aluzie la ea.

Oftând adânc, intră în casă.

5

Fără să se oprească în tindă, se duse la ea în dormitor. Ferestrele camerei dădeau spre grădină. Acum, noaptea, grămezile de umbre de dinăuntru şi de dincolo de fereastră par că se repetă una pe alta. Faldurile suspendate ale draperiilor de la fereastră erau aproape ca faldurile atârnate ale copacilor de afară, goi şi negri, cu contururi vagi. Bezna de tafta a nopţii

acesteia de sfârşit de iarnă era încălzită în grădină de colcăiala zmeurie a primăverii apropiate, care răzbătea prin pământ. În cameră, cam în aceeaşi combinaţie intrau două elemente asemănătoare: căldura prăfoasă a perdelelor rău scuturate era înmuiată şi colorată de pâlpâirea violetă a sărbătorii care se apropia.

De sub veşmântul de argint al ferecăturii icoanei, Maica Domnului scotea la iveală două palme subţiri, negricioase, îndreptate spre cer. În fiecare dintre ele părea că ţine câte o literă grecească de la începutul şi de la sfârşitul denumirii ei bizantine: *metér téu,* Maica Domnului. În ferecătura ei aurită, candela întunecată ca o călimară din sticlă arunca pe covorul din dormitor licăriri stelare fierăstruite de dinţişorii de pe marginea paharului.

Dându-şi jos broboada şi şuba, Galuzina se răsuci neîndemânatică şi iar simţi o împunsătură în coaste şi dureri în omoplat. Ţipă, se sperie, începu să bâiguie: „Tu, Maica Domnului, apărătoarea celor necăjiţi, care le sari în ajutor şi lumea o ocroteşti”, apoi izbucni în plâns. După ce durerea o mai lăsă, începu să se dezbrace. Copcile din spate ale gulerului şi ale sutienului îi alunecau dintre degete şi se îngropau în cutele materialului fumuriu. Le căuta şi nu le găsea.

În cameră intră Ksiuşa, fata ei adoptivă, pe care o trezise când intrase în casă.

– De ce stai pe întuneric, mamă? Nu vrei să aduc o lampă?

– Nu-i nevoie. Se vede şi aşa.

– Mamă, Olga Nilovna, lasă-mă să te deschei eu. Nu-i nevoie să te chinuieşti.

– Degetele nu mă ascultă şi pace. Proasta de croitoreasă n-a fost în stare să coasă copcile ca la oameni. Fir-ar ea de curcă chioară. Îmi vine să sfâşii rochia şi să-i dau cu tivul peste bot.

– Frumos s-a cântat la biserică. Noaptea-i liniştită. Cântecele s-au auzit până aici.

– Da, de cântat s-a cântat bine. Da’ mie, fato, mi-e rău. Iar mă împunge şi-aici, şi-aici. Peste tot. Mare pacoste. Nici nu ştiu ce să mă fac.

– Păi, te-a ajutat Gomeopat Stîdobski.

– Da, m-a ajutat cu sfaturi pe care nu le pot îndeplini. E-un şarlatan homeopatul tău. Nici la deal, nici la vale. Asta în primul rând. Şi, în al doilea rând, a plecat. S-a dus, s-a dus. Şi nu numai el. Înaintea sărbătorii toţi au şters-o din oraş. Oare la ce se-

aşteaptă, la un cutremur?

– Măcar doctorul acela ungur, prizonierul, te-a tratat bine.

– Asta-i altă aiureală. Îţi zic că n-a mai rămas nimeni, toţi s-au împrăştiat. Kerenyi Lajos, ca alţi maghiari, a nimerit dincolo de linia de demarcaţie. L-au obligat să slujească, drăguţul de el. L-au luat în Armata Roşie.

– Păi, n-ai decât ipohondrie. O nevroză cardiacă. Un descântec ar putea face minuni. Ţi-aduci aminte că te-a descântat nevasta unui soldat? Parcă ţi-a luat durerea cu mâna. Am uitat cum o cheamă. Numele nu i-l mai ştiu.

– Văd că mă crezi proastă. Nu m-aş mira să-mi cânţi pe furiş „Sentetiuriha”.

– Fie-ţi frică de Dumnezeu! Nu vorbi cu păcat. Mai bine adu-mi aminte cum o cheamă pe femeie. Numele îmi stă pe limbă. Nu mă potolesc până nu mi-l aduc aminte.

– Păi, are mai multe nume decât fuste. Nu ştiu care îţi trebuie. O cheamă Kubariha şi Medvediha şi Zlîdariha. Şi mai are şi vreo zece porecle. Nici ea nu-i aici. Ia-o de unde nu-i. Ai băgat-o pe roaba lui Dumnezeu în puşcăria din Kejemsk. Pentru un avort şi nu ştiu ce prafuri. Şi vezi bine, ea, decât să i se facă urât în temniţă, a şters-o undeva prin Extremul Orient. Doar ţi-am zis că au plecat cu toţii. Vlas Pahomîci, Terioşka, mătuşa Polia-inimă de zahăr. În tot oraşul, dintre femeile cinstite, n-am mai rămas decât noi, două proaste. Să ştii că nu glumesc. Şi n-ai de unde găsi un doctor. Dacă se-ntâmplă ceva, crăpi şi n-ai pe cine striga în ajutor. Se zice că a venit un doctor mare din Moscova, care s-a aşezat la Iuriatin. Cică-i profesor, feciorul unui negustor din Siberia care şi-a pus capăt zilelor. Până m-am tot gândit eu cum să-l chem, s-au pus pe drum vreo douăzeci de cordoane de-ale roşilor, nici să strănuţi nu mai ai loc. Şi acum să schimbăm vorba. Du-te şi te culcă, am să încerc şi eu să adorm. Ştiu că Blajein, studentul, se ţine de capul tău. N-are rost să tăgăduieşti. N-ai cum să te ascunzi de mine, te-ai înroşit ca racul. Trudeşte bietul tău student la poze în noaptea asta sfântă, îmi face mie fotografiile. Nici ei nu dorm şi nici pe alţii nu-i lasă. Tomik al nostru scheaună de se aude în tot oraşul. Şi-o ticăloasă de cioară croncăne în mărul nostru, aşa că, pare-mi-se, iar n-o să închid ochii toată noaptea. Da’ de ce te superi, mironosiţo? De-aia sunt studenţi pe lume, ca să le placă fetelor.

6

– Ce se tot dă câinele acolo de ceasul morţii? Ar trebui să vedem despre ce-i vorba. Nu latră el degeaba. Stai, Lidocika, fir-ai tu să fii, taci o clipă. Trebuie să lămurim situaţia. Nu cumva să fi dat buzna esaulii. Nu pleca, Ustin. Rămâi şi tu, Sivobliui. Se descurcă şi fără noi.

Neauzind că este rugat să tacă şi să aştepte puţin, preşedintele de la centru continuă cu ton obositor de orator:

– Puterea burghezo-militară care există acum în Siberia, prin politica ei de jaf, biruri, violenţă, execuţii şi torturi, trebuie să le deschidă ochii celor care s-au lăsat înşelaţi. Această putere îi este ostilă nu numai clasei muncitoare, ci, în esenţa lucrurilor, şi întregii ţărănimi. Ţărănimea muncitoare din Siberia şi Urali trebuie să înţeleagă că numai în alianţă cu proletariatul de la oraşe, cu soldaţii, în alianţă cu sărăcimea kirghiză şi buriată...

În sfârşit, auzind că este întrerupt, se opri, îşi şterse cu batista fruntea transpirată, îşi coborî pleoapele obosite şi umflate, închizând ochii.

Cei de lângă el îi şoptiră:

– Hodineşte-te oleacă. Bea nişte apă.

Şefului de partizani, care se alarmase, i se comunică:

– De ce te temi? Totul e în ordine. Felinarul de semnal e în fereastră. Santinela, vorbind metaforic, devorează spaţiul cu ochii. Cred că trebuie continuat referatul. Vorbiţi, tovarăşe Lidocika.

Interiorul magaziei mari fusese golit de lemne. În partea rămasă liberă se desfăşura întrunirea ilegală. Cei adunaţi erau ascunşi de stiva de lemne înălţată până la tavan, care despărţea jumătatea goală de ghereta de trecere şi de uşă. În caz de primejdie, cei adunaţi aveau o cale de retragere: ridicând chepengul din duşumea, se putea coborî şi, printr-un tunel subteran, se putea ajunge în partea din spate a fundacului Konstantinov, dincolo de zidul mănăstirii.

Referentul, cu o pălărie neagră din percal, care-i acoperea ţeasta cheală, avea faţa palidă, mată, acoperită de barbă până la urechi. Suferea de transpiraţie pe fond nervos şi de aceea se ştergea mereu cu batista. Îşi aprinse cu lăcomie chiştocul de ţigară, aplecându-se cu el în gură spre jetul fierbinte care ieşea din sticla lămpii cu gaz, apoi se uită prin hârtiile aruncate pe masă. Plimbându-şi nervos şi repede peste ele ochii miopi, ca şi

cum le-ar fi adulmecat, referentul continuă cu voce inexpresivă şi obosită:

– Această alianţă dintre sărăcimea de la oraşe şi sate poate fi realizată numai prin intermediul sovietelor. Vrând-nevrând, de-acum ţărănimea siberiană va voi acelaşi lucru pe care îl voieşte muncitorul siberian, care a început lupta de mult. Scopul lor comun îl reprezintă răsturnarea autocraţiei amiralilor şi hatmanilor, pe care poporul îi urăşte atât de mult, pe calea unei insurecţii armate naţionale. În plus, în lupta lor cu mercenarii înarmaţi până în dinţi ai clicii ofiţereşti şi căzăceşti, insurgenţii vor trebui să acţioneze în condiţii de război, conform unei tactici adecvate, întrucât lupta va fi îndârjită şi îndelungată.

Vorbitorul se opri iarăşi, îşi şterse transpiraţia şi îşi închise ochii. În pofida regulamentului, cineva sări în picioare, îşi ridică mâna, dorind să facă o observaţie.

Căpetenia partizanilor, mai exact comandantul militar al grupării din Kejemsk a partizanilor de dincolo de Urali, şedea chiar sub nasul vorbitorului, cu o poză provocatoare şi neglijentă, întrerupându-l în mod grosolan şi nearătându-i niciun pic de respect. Îţi venea greu să crezi că un militar atât de tânăr, aproape un băieţandru, comandă armate şi grupări întregi, că i se dădea ascultare şi se bucura de respect. Şedea cu braţele şi picioarele învelite în poalele unei mantale de cavalerist. Partea de sus a mantalei şi mânecile, aruncate pe spătarul scaunului, lăsau să se vadă bustul lui în tunică, pe umerii căreia se zăreau încă urmele întunecate ale galoanelor de sublocotenent, pe care şi le descususe.

La dreapta şi la stânga lui stăteau în picioare doi ostaşi din garda personală, la fel de tineri ca şi el, îmbrăcaţi în scurte de oaie destul de ponosite, cu vipuşti cârlionţate din blană de miel. Feţele lor frumoase şi împietrite nu exprimau nimic, în afară de devotamentul orb faţă de comandantul lor şi de hotărârea de a face orice de dragul lui. Erau martori pasivi ai întrunirii, nu-i interesau chestiunile discutate, nici polemicile, nu vorbeau şi nu zâmbeau.

În afara acestor oameni, în magazie mai erau încă vreo zece-cincisprezece inşi. Unii stăteau în picioare, alţii şedeau pe duşumea, cu picioarele întinse sau ţinându-şi genunchii cu mâinile, sprijiniţi de pereţi sau de bârnele ieşite în afară, câlţuite în spaţiile goale.

Pentru oaspeţii de onoare erau şi câteva scaune. Acestea

erau ocupate de trei-patru muncitori, care participaseră la fosta revoluţie. Printre ei era Tiverzin, posomorât şi schimbat, şi prietenul lui, bătrânul Antipov, care îi susţinea mereu părerile. Incluşi în categoria zeilor, la picioarele cărora revoluţia îşi depusese toate ofrandele şi jertfele, ei şedeau ca nişte idoli tăcuţi, severi, din care trufia politică stârpise tot ce aveau viu, omenesc.

În magazie mai existau câteva figuri demne de atenţie. Nestând o clipă liniştit, se ridica de pe duşumea şi se aşeza la loc, umbla şi se oprea în mijlocul încăperii unul dintre stâlpii anarhismului rusesc, Vdovicenko-Drapelul Negru, un grăsan uriaş, cu capul imens, cu gura mare şi cu părul ca o coamă de leu, unul dintre ofiţerii care apucaseră să lupte în războiul cu Japonia, dacă nu cumva chiar şi în ultimul război cu Turcia. Acesta era un visător veşnic absorbit de fanteziile sale.

Din pricina imensei sale blândeţi şi a staturii colosale, care îl împiedica să observe fenomenele mai mici în dimensiune, acesta nu acorda suficientă importanţă întrunirii şi, înţelegând totul anapoda, îşi confunda opiniile proprii cu cele care de fapt i le contraziceau, ceea ce-l făcea să fie de acord cu orice.

Alături de el, pe duşumea, şedea prietenul lui, Svirid, un vânător. Deşi Svirid nu era un truditor al pământului, fiinţa lui pământie, plugărească răzbătea prin tăietura cămăşii negre de postav, pe care şi-o strângea într-un ghemotoc cu tot cu guler şi cu crucea de la gât, ghemotoc pe care-l purta încoace şi încolo, scărpinându-şi pieptul. Era pe jumătate buriat, un mujic inimos şi analfabet cu laţe subţiri de păr în cap, cu mustăţi rare şi cu barba încă şi mai rară, alcătuită doar din câteva smocuri. Trăsăturile mongoloide îi îmbătrâneau faţa, pe care şi-o încreţea permanent într-un zâmbet ce voia să exprime acordul lui faţă de cele discutate.

Oratorul, care cutreierase toată Siberia pentru a prezenta Instrucţiunile Militare ale Comitetului Central, era cu capul în nori şi îşi imagina nemărginirea spaţiului pe care trebuia să-l mai străbată. Faţă de majoritatea celor de faţă nu simţea niciun interes. Dar, fiind încă din copilărie revoluţionar şi poporanist până în vârful unghiilor, îl privea cu adoraţie pe tânărul comandant care şedea în faţa lui. Nu numai că îi trecea băieţandrului cu vederea toate grosolăniile, care bătrânului i se păreau a fi vocea spiritului revoluţionar subteran, acum descătuşat, dar mai era şi încântat de ieşirile prea familiare ale

acestuia, aşa cum unei femei îndrăgostite îi poate plăcea grosolănia neruşinată a stăpânului ei.

Căpetenia partizanilor era fiul lui Mikuliţîn, Liveri, vorbitorul venit de la centru era fostul mobilizat la muncă forţată Kostoed-Amurski, care în trecut făcuse parte din rândurile revoluţionarilor socialişti. În ultimul timp îşi revizuise opiniile, recunoscuse caracterul eronat al platformei sale, se pocăise în câteva declaraţii amănunţite şi nu numai că fusese primit în rândurile partidului comunist, dar, curând după aceea, i se încredinţase această muncă atât de importantă.

Fusese ales pentru această misiune, deşi nu era câtuşi de puţin militar, în semn de respect pentru stagiul lui de revoluţionar, pentru anii grei de suferinţă petrecuţi în închisoare şi datorită faptului că, făcând parte dintre cei mobilizaţi la muncă forţată, se presupunea că trebuie să cunoască foarte bine starea de spirit a maselor ţărăneşti din Siberia Apuseană, cuprinsă de răscoale. Iar în chestiunea respectivă, această presupusă cunoaştere apărea mai importantă decât pregătirea militară.

Schimbarea convingerilor politice îl făcuse pe Kostoed de nerecunoscut. Avea acum cu totul altă înfăţişare, cu totul alte gesturi şi maniere. Nimeni nu-şi amintea să-l fi văzut în trecut cu chelie şi barbă. O fi fiind în travesti? Partidul îi recomandase un incognito strict. Numele lui conspirative erau Berendei şi tovarăşul Lidocika.

După ce se stinse rumoarea provocată de inoportuna declaraţie a lui Vdovicenko că este de acord cu punctele prezentate din instrucţiuni, Kostoed continuă:

– În scopul cuprinderii complete a mişcării crescânde a maselor ţărăneşti trebuie să stabilim imediat un contact permanent cu toate detaşamentele de partizani care se află în zona comitetului de gubernie.

În continuare, Kostoed vorbi despre tehnica întâlnirilor conspirative, despre parole, cifruri şi mijloace de comunicare. Apoi trecu iarăşi la detalii:

– Detaşamentele vor fi informate despre depozitele de arme, echipament şi alimente ale instituţiilor şi organizaţiilor pe care se sprijină albii, li se vor comunica locurile unde se ţin sume mari de bani şi sistemele de pază ale acestora.

Este necesar să se elaboreze, până în cele mai mici detalii, toate problemele privitoare la organizarea internă a

detaşamentelor, la comandanţi, la disciplina militară tovărăşească, la conspiraţie, la legătura detaşamentelor cu restul lumii, la comportamentul cu populaţia locală, la curtea marţială revoluţionară, la tactica subversivă dusă pe teritoriul inamic: distrugerea podurilor, a căilor ferate, a vapoarelor, şlepurilor, gărilor, atelierelor cu echipamentul lor tehnic, a telegrafului, minelor şi proviziilor alimentare.

Liveri răbdă cât răbdă şi până la urmă nu mai putu să suporte. Toate acestea i se păreau nişte aiureli de diletant, care nu aveau nicio legătură cu realitatea. De aceea interveni:

– E o lecţie grozavă. O să iau aminte. Probabil că toate acestea trebuie acceptate fără discuţie, dacă nu vrem să pierdem sprijinul Armatei Roşii.

– Bineînţeles.

– Dar ce să fac eu, minunată Lidocika, cu fiţuica dumitale de adormit copiii, când, fir-ai tu să fii, forţele mele, adică trei regimente, cu artilerie şi cavalerie, sunt de mult în marş şi dau lovituri excelente inamicului?

„Admirabil! Ce forţă!”, se gândi Kostoed.

În discuţie interveni Tiverzin, căruia nu-i plăcuse tonul impertinent al lui Liveri.

– Scuzaţi-mă, tovarăşe conferenţiar. Nu sunt sigur. Poate că mi-am notat inexact unul dintre punctele instrucţiunilor. Îl voi citi. Vreau să mă conving. „Este foarte de dorit să fie atraşi în comitet ostaşii care au fost pe front în timpul revoluţiei şi care acum fac parte din organizaţiile soldăţeşti. Este de dorit să fie incluşi în componenţa comitetului unul sau doi subofiţeri şi un tehnician militar.” Tovarăşe Kostoed, am notat corect?

– Corect. Cuvânt cu cuvânt.

– În cazul acesta, permiteţi să fac următoarea observaţie. Punctul privitor la specialiştii militari mă pune pe gânduri. Noi, muncitorii care am participat la revoluţia din 1905, nu suntem obişnuiţi să avem încredere în ofiţerime. Întotdeauna atrage după sine elemente contrarevoluţionare.

Oamenii începură să strige:

– Ajunge! Rezoluţia! Rezoluţia! E timpul să mergem acasă. E târziu.

– Sunt de acord cu părerea majorităţii, tună Vdovicenko, cu vocea groasă. Chiar aşa, exprimându-mă poetic. Instituţiile civile trebuie să crească de jos, pe baze democratice, ca nişte puieţi plantaţi în sol, care au prins rădăcini. Nu pot fi bătute de

sus, ca stâlpii de la gard. Aceasta a fost greşeala dictaturii iacobinilor, motiv pentru care Convenţia a fost strivită de termidorieni.

– E limpede ca lumina zilei, îl susţinu Svirid pe tovarăşul său de hoinăreli. Asta o pricepe chiar şi un copil. Trebuia să ne gândim la asta mai de mult, acum e prea târziu. Acum nu ne-a mai rămas decât să luptăm şi să mergem drept la ţintă. Taci şi rabdă. Că văd c-acu' şi de popi se ia lumea! Dacă ai intrat în horă, ia şi joacă! Dacă te-ai băgat în apă, nu striga: „Mă-nec!".

– Rezoluţia! Rezoluţia! cereau oamenii din toate părţile.

Au mai vorbit un timp, ascultându-se din ce în ce mai puţin unul pe altul, iar în zori au pus capăt şedinţei. Plecară pe rând, luându-şi toate măsurile de siguranţă.

7

De-a lungul şleaului era un loc pitoresc. Amplasate pe panta abruptă, despărţite de iutele pârâu Pajinka, aproape lipite unul de celălalt erau cătunul Kuteinîi Posad care cobora de sus şi satul Malîi Ermolai, ce se întindea pestriţ la vale, în continuarea acestuia. În Kuteinîi erau petrecuţi la armată recruţi, iar în Malîi Ermolai, sub conducerea colonelului Strese, îşi continua activitatea comisia de recrutare, convocând, după scurta întrerupere prilejuită de Paşti, tineretul din sat şi din plasele învecinate, care împlinise vârsta de încorporare. Cu această ocazie, în sat acţionau trupe de miliţie călare şi cazaci.

Era a treia zi de Paşti care în anul acela căzuse foarte târziu, într-o primăvară neobişnuit de timpurie, blândă şi călduroasă. Mesele cu gustări pentru recruţii încorporaţi erau aşezate în Kuteinîi sub cerul liber, la marginea şoselei, ca să nu încurce circulaţia. Puse cap la cap, mesele alcătuiau o linie nu tocmai dreaptă şi, ca un cârnat strâmb, se aliniau aproximativ, sub feţele albe de masă care ajungeau până la pământ.

Mâncărurile pentru recruţi fuseseră colectate din întreg satul, reprezentând în principal ceea ce mai rămăsese de la praznicul de Paşti, la care se mai adăugaseră două şunci afumate, câţiva cozonaci, două-trei păşti. Pe toată lungimea mesei comune erau aşezate castroane cu ciuperci, castraveţi şi varză murată, farfurii cu pâine de casă, talere cu ouă vopsite, clătite în moviliţe înalte. Cele mai multe dintre ele erau roz sau

albastre.

Iarba dimprejurul meselor era murdară de bucăţele de coji de ouă roz şi albastre pe dinafară şi albe pe dinăuntru. Albastre şi roz erau şi cămăşile flăcăilor, atât cât se vedeau de sub surtucuri. Albastre şi roz erau rochiile fetelor. Albastru era cerul. Rozalii erau norii, care pluteau pe cer atât de încet şi graţios, încât cerul părea a curge odată cu ei.

Tot roz era şi cămaşa lui Vlas Pahomovici Galuzin, peste care era încins cu o cingătoare de mătase, când acesta, bocănind mărunt cu tocurile cizmelor şi aruncându-şi picioarele la dreapta şi la stânga, coborî în fugă treptele de la casa lui Pafnutkin (casă aflată pe un dâmb, chiar lângă şirul de mese) şi începu:

– Paharul acesta de rachiu neaoş, neavând şampanie, îl ridic pentru voi, băieţi. Noroc şi mulţi ani, tineri recruţi! Domnilor recruţi! Doresc să vă felicit în multe alte momente şi privinţe. Atenţie, vă rog. Drumul crucii, care se întinde de-acum în faţa voastră, vă e hărăzit pentru a apăra cu piepturile voastre patria siluită de duşmanii care au înroşit câmpiile noastre cu sângele fratricid. Poporul a trăit cu speranţa că nu va vărsa sânge pentru împărţirea cuceririlor revoluţiei, dar de îndată partidul bolşevicilor, alcătuit din slugoi ai capitalului, a dizolvat visul sfânt al poporului, Adunarea Constituantă, folosind pentru asta forţa brutală a baionetei şi sângele, care curge ca un fluviu lipsit de apărare. Tineri care plecaţi acum! Ridicaţi cât puteţi de sus onoarea murdărită a armatei ruse, căci suntem datori faţă de aliaţii noştri cinstiţi, ne-am acoperit de ruşine, rămânând deoparte, la un loc cu roşii, şi nefăcând nimic, în timp ce Germania şi Austria îşi ridică iarăşi capul cu neruşinare. Cu voi e Dumnezeu, copii! spuse Galuzin şi imediat se auziră urale şi glasuri care cereau să-l arunce pe braţe pe Vlas Pahomovici. Rumoarea îi acoperi vocea, iar Vlas Pahomovici duse la buze paharul şi, cu înghiţituri rare, începu să soarbă rachiul tulbure, rău distilat. Lichidul nu-i făcu plăcere. Era obişnuit cu băuturi mai de soi, cu vin din struguri. Dar se simţea satisfăcut, întrucât era conştient că face un sacrificiu pentru binele poporului.

– Taică-tu-i un vultur! Ştie să-i tragă bine cu vorba! Pe lângă el e un nimic Miliukov, ăla de-a fost ales în Duma. Zău aşa! îl lăuda Goşka Riabîh, cu voce de beţiv, în mijlocul bolboroselii beţivilor de la masă. Laudele îi erau adresate prietenului său, Terenti Galuzin, care şedea pe locul de alături. Chiar aşa,

vultur! Nu se străduieşte el degeaba! Vrea să te scutească de mobilizare şi de asta dă cu gura.

– Spui prostii, Goşka! Să-ţi fie ruşine! Auzi, „să mă scutească”! O să primesc ordinul de mobilizare în aceeaşi zi cu tine, asta-i toată „scutirea”. M-au dat afară de la liceu, ticăloşii. Mama se dă de ceasul morţii ca nu cumva să nimeresc în rândurile voluntarilor. Cât despre tata, într-adevăr e mare meşter la cuvântări de paradă. Şi ştii de unde are talentul ăsta? E înnăscut. N-are niciun fel de educaţie sistematică.

– Ai auzit de Sanka Pafnutkin?

– Am auzit. Să fie adevărat ce se zice de infecţie?

– Da, rămâne bolnav pe toată viaţa. O să se usuce pe picioare. Dar el e singurul vinovat. I-am spus să nu se ducă. Trebuie să ai grijă cu cine te încurci.

– Acum ce-o să se întâmple cu el?

– O tragedie. A vrut să se împuşte. Astăzi or să-l consulte la comisia din Ermolai şi cred că o să-l ia. Zice că se duce la partizani. Să se răzbune pentru bubele sociale.

– Tu, Goşka, zice că boala asta se ia. Dar dacă nu te duci la ele, te poţi pomeni cu altă boală.

– Înţeleg unde baţi. Se vede că te ocupi cu treaba asta. Asta nu-i boală, ci un viciu ascuns.

– Pentru vorbele astea, Goşka, îţi pot da peste bot. Să nu îndrăzneşti să-ţi jigneşti colegul, mincinos parşiv ce eşti!

– Potoleşte-te, am glumit. Uite ce voiam să-ţi spun. De Lăsata Secului am fost la Pajinsk. Acolo, un tip în trecere a ţinut conferinţa „Descătuşarea personalităţii”. Foarte interesant. Chestia asta îmi place. Mă înscriu la anarhişti, lua-te-ar naiba. Cică puterea e în interiorul nostru. Zice că sexul şi caracterul sunt manifestări ale electricităţii animalice. Cum îţi place? Era un tânăr, un copil minune. Dar văd că m-am cam pilit. Şi urlă ăştia, de nu mai înţeleg nimic. Taci, Terioşka. Îţi zic să taci, ţâţă de căţea, şorţ de mumă, n-auzi?!

– Stai, Goşka, vreau să-mi mai spui ceva. Nu ştiu toate cuvintele despre socialism. De pildă, sabotor. Ce fel de vorbă-i asta? La ce se referă?

– Vezi tu, chiar dacă-s profesor de asemenea cuvinte, lasă-mă-n pace, Terioşka, doar ţi-am zis că-s beat. *Sapătăr* e unul care face parte din aceeaşi haită cu alţii. Dacă se zice *sapătăr* înseamnă că eşti cu el din aceeaşi bandă. Ai priceput, nătăfleţule?

– Îmi ziceam eu că-i o vorbă urâtă. Dar bine-ai zis despre forţa electrică. Am citit o reclamă şi voiam să-mi comand de la Petersburg un suspensor electric. Pentru mărirea activităţii. Cu plata ramburs. Dar vezi că s-a mai produs o revoluţie. Nimeni nu mai are acum grija suspensoarelor.

Terenti nu-şi mai termină vorba. Rumoarea vocilor bete fu acoperită de tunetul unei explozii apropiate. Zgomotul făcut de cheflii încetă brusc. Peste un minut începu din nou şi mai puternic. O parte din meseni săriră de la locurile lor. Cei mai rezistenţi la băutură reuşiră să se ţină pe picioare. Alţii, împleticindu-se, vrură să se tragă deoparte, dar nu rezistară şi se prăbuşiră sub masă, începând imediat să sforăie. Femeile se puseră pe ţipat. Se stârni un haos general.

Vlas Pahomovici îşi aruncă privirea în toate părţile, căutându-l pe vinovat. La început crezuse că explozia avusese loc undeva dincoace de Kutenîi, poate chiar foarte aproape de mese. Gâtul i se încordase, obrajii se făcuseră stacojii şi începu să urle cât îl ţineau bojocii:

– Care Iuda s-a pitit printre noi şi-şi face de cap? Care fecior de căţea bufneşte grenade? Al oricui ar fi, chiar de-ar fi al meu, îl gâtui pe ticălos! Cetăţeni, să nu permitem asemenea glume! Cer să facem o razie. Să înconjurăm tot Kutenîi Posad! Să-l prindem pe provocator! Să nu-l lăsăm pe nemernic să scape!

La început oamenii îl ascultară. Apoi toată atenţia le fu distrasă de dâra de fum care se înălţa dinspre Cancelaria de plasă din Malîi Ermolai. Toţi se repeziră spre marginea râpei ca să vadă ce se întâmplă.

Din Cancelaria de plasă ieşiră în fugă câţiva recruţi dezbrăcaţi, dintre care unul era desculţ şi aproape gol, cu pantalonii pe vine. Recruţii fură urmaţi de colonelul Strese şi de alţi militari, care se ocupaseră de trierea tinerilor. Cazacii şi miliţienii galopau călări prin sat, fluturându-şi cravaşele şi întinzându-şi braţele şi trupurile în şa, ca şi cum ar fi călărit nişte şerpi năbădăioşi. Se frăsuiau încoace şi încolo, căutând, încercând să prindă pe cineva. O mulţime de oameni veneau în fugă spre Kuteinîi, urmăriţi de dangătul mărunt al clopotului, care dădea alarma.

Evenimentele se desfăşurară în continuare cu o iuţeală înspăimântătoare. În amurg, continuându-şi investigaţiile, Strese, însoţit de cazaci, urcă din sat în cătunul învecinat, Kuteinîi, şi, punând santinele împrejurul satului, se apucă să

percheziţioneze fiecare casă, fiecare gospodărie.

La ora aceea, jumătate dintre recruţii în onoarea cărora se făcuse cheful dormeau tun, cu capetele pe masă sau prăbuşiţi sub masă. Se întunecase deja când s-a aflat în cătun de venirea miliţiei.

Câţiva flăcăi îşi luară călcâiele la spinare, fugind prin curţile din dos, grăbindu-se unii pe alţii cu ghionturi şi îmbrânceli, ascunzându-se sub primul hambar nimerit în cale, mascaţi de împletitura de nuiele care ajungea până la pământ. Prin întuneric nu-şi puteau da seama al cui e hambarul, dar, judecând după mirosul de peşte şi de petrol lampant, trebuia să fi fost al prăvăliei.

Cei care se ascundeau nu aveau nimic pe conştiinţă. Era o greşeală că se ascunseseră. Majoritatea o făcuseră din grabă, din beţie sau din prostie. Unii dintre ei aveau prietenii care, li se părea lor, erau compromiţătoare şi-i puteau distruge. Căci acum toate căpătau culoare politică. Ştrengăria şi huliganismul, în zona sovietică, erau considerate semne de reacţionism, iar în zona ocupată de albi erau luate drept manifestări bolşevice.

Descoperiră că nu fuseseră primii care se ascunseseră sub hambar. Spaţiul dintre pământ şi duşumea era plin de lume. Se pitiseră aici câţiva oameni din Kuteinîi şi din Ermolai. Primii erau morţi de beţi. O parte din ei dormeau gemând prin somn, scrâşnind din dinţi sau mormăind, altora le era greaţă şi vomitau. Sub hambar era o beznă de puteai să-ţi bagi degetele în ochi, era înghesuială şi duhoare. Ultimii retraşi acolo acoperiră gaura prin care intraseră cu pământ şi pietre, pentru ca orificiul să nu-i trădeze. Curând încetară cu totul sforăielile şi gemetele celor beţi. Se făcu linişte deplină. Toţi dormeau liniştiţi. Doar într-un colţ se auzeau şoaptele celor neogoiţi, adică ale lui Terenti Galuzin, care era înspăimântat de moarte, şi ale lui Koska Nehvalenîh, un bătăuş, feciorul unui chiabur din Ermolai.

– Mai încet, câine, ne omori pe toţi, diavol mucos ce eşti. Auzi cum umblă ai lui Strese, cum cotrobăie. Acuşi or să ajungă şi-aici. Au cotit-o încoace de la răscruce, merg în şir şi-acuşi or să ajungă aici. Auzi-i. Taci, să nu sufli, că te sugrum! Norocul tău că încă-s departe. Au trecut. Cine dracu’ te-a adus aici? Tu de ce trebuia să te ascunzi? Cine te-ar fi atins măcar cu un deget?

– Păi, l-am auzit pe Goşka urlând: ascunde-te, ştoarfă ce eşti! Şi m-am băgat aici.

– Cu Goşka e altă treabă. Toată familia Riabîh e luată la ochi, cică nu-s de încredere. Neamurile lor sunt în Hodatskoe. Toţi sunt os de meseriaş şi muncitori. Nu te mai foi, nătărăule, stai liniştit. E scârnă şi borâtură peste tot. Dacă te mişti, te mânjeşti şi întinzi rahatul şi pe mine. Nu simţi cum pute? De ce crezi că Strese umblă prin sat? Caută nişte tipi străini, veniţi din Pajinsk.

– Koska, cum s-a întâmplat? De la ce a început?

– Din pricina lui Sanka s-a iscat toată zarva, din pricina lui Sanka Pafnutkin. Stăm noi aliniaţi să ne consulte. Îi vine rândul lui Sanka. Nu se dezbracă. Sanka era băut, venise cherchelit. Furierul îi face observaţie. Dezbrăcaţi-vă, zice. Politicos. Îl ia pe Sanka cu „dumneavoastră”. Ce mai, funcţionar de armată. Dar Sanka îi răspunde grosolan: „Nu mă dezbrac. Nu doresc să le arăt la toţi părţile corpului”. Parcă i-ar fi ruşine. Şi se apropie de furier pe-o parte şi-i trage una în falcă. Da. Şi ca să vezi! N-apucă nimeni să clipească din ochi şi Sanka înşfacă de-un picior masa furierului şi-o trânteşte pe duşumea cu tot ce era pe ea, cu călimara şi cu listele de recrutare! Din uşa cancelariei zbiară Strese: „V-arăt eu scandal! Vă arăt eu revoluţie fără vărsare de sânge şi ce înseamnă respectul faţă de legi într-o instituţie de stat. Cine-a început?”.

Iar Sanka se repede la fereastră. „Ajutor, strigă. Luaţi-vă hainele. Ăştia ne omoară, tovarăşi!” Eu pun mâna pe haine, mă îmbrac din fugă şi mă alătur lui Sanka. A spart Sanka geamul cu pumnul, ţuşti afară şi ia-l de unde nu-i. Eu fug după el. După noi se iau şi alţii. Şi dă-ne, Doamne, picioare. Iar ăilalţi s-au şi apucat să ne urmărească. Şi ia întreabă-mă: la ce bun? Nimeni nu pricepe nimic.

– Dar bomba?

– Care bombă?

– Cine-a aruncat bomba? Bine – grenada, dacă vrei.

– Doar nu crezi că noi am aruncat-o?

– Dar cine?

– Habar n-am. Trebuie să fi fost altcineva. Vede că-i zăpăceală şi-şi zice: ia să profit eu de zgomot şi să arunc în aer Cancelaria de Plasă. Or să creadă că alţii au făcut-o. Zic c-o fi fost vreun „politic”, că acuma-s destui pe-aici „politici” din ăştia, veniţi de la Pajinsk. Gura! Taci! Se-ntorc ai lui Strese. Ne-am dus dracului. Tacă-ţi fleanca, îţi zic!

Vocile se apropiau. Cizmele scârţâiau, pintenii zăngăneau.

– Nu mă mai contraziceţi. Nu pot fi păcălit chiar aşa de uşor.

Am auzit clar nişte şoapte.

Era vocea lui Strese, autoritară, clară, cu accent de Petersburg.

– A putut să vi se pară, excelenţă, încerca să-l convingă primarul din Malîi Ermolai, bătrânul Otviajistin, pescar de meserie. Nu-i de-a mirării că se aud oameni vorbind, doar e sat, nu cimitir. Se poate să fi vorbit într-o casă. Că-s oameni, nu animale necuvântătoare. Poate visează vreunul că-l sugrumă duhul casei.

– Ia vezi! N-o mai faceţi pe măscăriciul, pe pomanagiul, că mă supăr! Auzi, duhul casei! Prea vă faceţi de cap. De-atâta deşteptăciune, o să ajungeţi la revoluţia mondială şi-o să fie prea târziu. Auzi, duhul casei!

– Doamne fereşte, excelenţă, domnule colonel! Ce revoluţie mondială! Oamenii de pe la noi sunt proşti, întunecaţi la minte. Şi-n trebnicile vechi nu-s în stare să silabisească. Nu mai pot ei de revoluţie!

– Aşa spuneţi toţi până la prima dovadă. Percheziţionaţi clădirea cooperativei de sus până jos. Cotrobăiţi prin toate sunducurile, uitaţi-vă şi pe sub tejghele. Percheziţionaţi clădirile din împrejurimi.

– Am înţeles, excelenţă!

– Pe Pafnutkin, Riabîh şi Nehvalenîh să mi-i aduceţi vii sau morţi. Chiar şi din gaură de şarpe. Şi pe viţelul lui Galuzin. Nu mă-ncântă taică-su cu cuvântările lui patriotice, cu faptul că-şi sticleşte dinţii. Dimpotrivă. Asta nu ne înşală vigilenţa. Atunci când un negustor o face pe oratorul, nu-i a bine. E suspect. E împotriva naturii. Din informaţiile secrete pe care le deţin, în casa lui din Krestovozdvijensk sunt ascunşi activişti politici, se organizează întruniri secrete. Să-l prindeţi pe băiat. Încă nu m-am decis ce să fac cu el, dar dacă se dă de gol, n-o să-mi pară rău să-l spânzur, ca să le fie altora de învăţătură.

Potera plecă. După ce soldaţii se îndepărtară suficient, Koska Nehvalenîh îl întrebă pe Terioşka Galuzin, care era mort de frică:

– Ai auzit?

– Da, îi răspunse acesta cu voce schimbată.

– Păi, de-acum eu, tu, Sanka şi Goşka nu mai avem altă scăpare decât pădurea. Nu spun că pentru totdeauna. O să ne ascundem până se mai liniştesc lucrurile. Şi când oamenii or să-şi vină-n fire, mai vedem noi. Poate ne întoarcem.

Partea a XI-a
Oştirea din pădure

1

Trecuse mai bine de un an de când Iuri Andreevici căzuse prizonier la partizani. Graniţele captivităţii sale erau foarte vagi. Locul prizonieratului lui Iuri Andreevici nu era împrejmuit cu gard. Nu era păzit, nu era ţinut sub observaţie. Partizanii erau în continuă mişcare. Iuri Andreevici se deplasa odată cu ei. Această oştire nu se delimita, nu se ţinea deoparte de restul populaţiei. Dimpotrivă, se amesteca, se dizolva în ea.

Se părea că această dependenţă, acest prizonierat nu există, că doctorul se află în libertate, doar că nu-i în stare să profite de ea. Dependenţa doctorului, prizonieratul lui nu se deosebeau prin nimic de alte forme de constrângere din viaţă, la fel de invizibile şi insesizabile, care şi ele par ceva inexistent, o himeră sau o iluzie. Cu toată absenţa cătuşelor, a lanţurilor şi santinelelor, doctorul era nevoit să se supună acestei captivităţi aparent închipuite.

Cele trei tentative de evadare se terminaseră cu capturarea sa. Nu suferise nicio pedeapsă, deci nu era vorba de niciun joc cu focul. Nu le mai repetase.

Îl ocrotea şeful partizanilor, Liveri Mikuliţîn, care îi aşternea să doarmă la el în cort, îi plăcea societatea lui. Pe Iuri Andreevici îl sâcâia această familiaritate impusă.

2

Era perioada când partizanii se retrăgeau aproape continuu spre est. Uneori, această deplasare reprezenta o parte din planul general de înaintare care urmărea să-l scoată pe Kolceak din Siberia de Vest. Alteori, când partizanii albi atacau din spate şi încercau să-i încercuiască, deplasarea în aceeaşi direcţie se transforma în retragere. Mult timp doctorul nu reuşise să înţeleagă această subtilitate.

Orăşelele şi satele situate de-a lungul şleaului, paralel cu

care sau adeseori pe care se efectua această deplasare, erau care de partea albilor, care de partea roşilor, în funcţie de modificările survenite în desfăşurarea războiului. Foarte rar îţi puteai da seama cine e la putere în ele, doar privindu-le de departe.

Când prin acele orăşele şi sate trecea armata aceasta de ţărani, ea reprezenta aici lucrul cel mai important. Pe ambele laturi ale drumului casele parcă se piteau şi intrau în pământ şi parcă mai înalţi decât casele erau călăreţii care mestecau noroiul, caii, tunurile şi puşcaşii înalţi, cu mantalele în bandulieră.

Odată, într-un asemenea orăşel, doctorul luă în primire sub formă de captură de război, un depozit de medicamente englezeşti, abandonate în retragere de către o unitate de ofiţeri de sub comanda generalului Kappel.

Era o zi întunecată, ploioasă, bicoloră. Tot ce era luminat părea alb, tot ce nu era luminat părea negru. Şi în suflet era aceeaşi beznă a simplificării, fără treceri atenuante şi penumbre.

Drumul, complet desfundat de desele deplasări de trupe, părea un fluviu de noroi negru, care nu putea fi trecut peste tot prin vad. Strada putea fi traversată doar prin câteva locuri, foarte îndepărtate unele de altele, spre care pentru a ajunge trebuia să faci ocoluri mari. În aceste condiţii a întâlnit-o doctorul la Pajinsk pe fosta lui tovarăşă de călătorie, Pelagheia Teagunova.

Ea îl recunoscu prima. Lui îi trebuiră câteva clipe să-şi amintească cine este această femeie cu chipul cunoscut, care îi aruncă priviri ambigue peste drum, de parcă s-ar fi aflat pe faleza opusă a unui canal. În aceste priviri se citea ba hotărârea de a-l saluta dacă o va recunoaşte, ba hotărârea de a se retrage în caz contrar.

Peste niciun minut îşi aminti totul. Odată cu imaginile din vagonul de marfă supraaglomerat, cu mulţimea celor goniţi la muncă forţată, a santinelelor, cu pasagera care avea cozile aruncate pe piept, doctorul îşi văzu propria familie în mijlocul acestui tablou. Amănuntele călătoriei de acum doi ani îl invadară de îndată. Vii, îi răsăriră în faţa ochilor chipurile dragi, după care tânjea de moarte.

Îi făcu Tiagunovei un semn cu capul să meargă în susul uliţei unde era unul dintre locurile de trecere, adică un şir de pietre

rare, care ieşeau din noroi, ajunse şi el la acel vad, trecu drumul spre Teagunova şi o salută.

Ea îi povesti o mulţime de lucruri. Amintindu-i de Vasea, băiatul acela frumos şi nestricat, care fusese inclus pe nedrept în grupul celor mobilizaţi la muncă forţată, care călătorise în acelaşi vagon cu ei, Teagunova îi descrise doctorului viaţa ei în satul Veretenniki, acasă la mama lui Vasea. Se simţise foarte bine acolo. Dar satul îi scotea ochii că-i străină, venetică. O învinuiseră pe nedrept că s-ar fi ţinut cu Vasea. A trebuit să plece ca să nu dea de bucluc. S-a mutat în oraşul Krestovozdvijensk, la sora ei Olga Galuzina. În Pajinsk venise ademenită de zvonurile că cineva l-a văzut aici pe Prituleev. Ştirile s-au dovedit false, dar a rămas aici, găsind de lucru.

Între timp, oamenii pe care îi îndrăgise avuseseră parte de nenorociri. Aflase că satul Veretenniki fusese supus la represalii din cauză că nu se supusese legii cu privire la rechiziţia de alimente. Se pare că şi casa familiei Brîkin arsese şi că unii dintre ai lui Vasea fuseseră ucişi. La Krestovozdvijensk, familiei Galuzin i-au fost confiscate casa şi averea. Cumnatul ei a fost băgat la închisoare sau împuşcat. Nepotul a dispărut. În lunile care urmaseră acestei nenorociri, Olga suferise de foame, iar acum slugăreşte numai pe mâncare la nişte rude de-ale ei, ţărani din Zvonarkaia Sloboda.

Din întâmplare, Teagunova era angajată ca să spele vasele la farmacia oraşului, pe care doctorul urma să o rechiziţioneze. Toţi cei care câştigau o bucată de pâine pe lângă farmacie, inclusiv Teagunova, rămâneau pe drumuri ca urmare a rechiziţiei. Dar doctorul nu avea nicio putere în această chestiune. Teagunova a fost de faţă la preluarea medicamentelor.

Căruţa pusă la dispoziţia lui Iuri Andreevici fu trasă în curtea din spate a farmaciei, aproape de uşa depozitului. Dinăuntru scoaseră baloţi, damigene cu împletitură din nuiele de salcie, lăzi. Împreună cu oamenii, în staulul lui, privea trist calul slăbănog şi răpciugos al farmacistului, părându-i şi lui rău de pierderea medicamentelor. Ziua pioasă se apropia de sfârşit. Cerul se răzbunase puţin. Pentru o clipă, înghesuit de nori, se arătă soarele. Asfinţea. Razele lui de culoarea bronzului învechit licăriră prin curte, aurind lugubru băltoacele scurse de sub grămezile de băligar. Vântul nu le înfiora. Mustul de gunoi era prea gros ca să se mişte. În schimb, apa de ploaie din bălţile de

pe şosea făcea vălurele şi se încreţea, roşie precum chinovarul.

Iar trupele treceau şi treceau pe marginile drumului, ocolind, pe jos sau călare, lacurile adânci şi gropile. În stocul de medicamente rechiziţionat s-a descoperit existenţa unui borcan plin cu cocaină cu mirosirea căreia, în ultimul timp, cam păcătuia şeful partizanilor.

3

Printre partizani, doctorul avea de lucru până peste cap. Iarna – tifosul exantematic, vara – dizenteria şi, în plus, în zilele de reluare a operaţiunilor militare, numărul răniţilor era în creştere.

În pofida ghinioanelor şi a retragerii preponderente, rândurile partizanilor se îngroşau permanent cu noi răsculaţi din satele prin care trecea armata ţăranilor şi cu dezertori din tabăra inamică. În anul şi jumătate de când doctorul era la partizani, efectivul acestora devenise de zece ori mai mare. Atunci când, la întrunirea statului-major clandestin din Krestovozdvijensk, Liveri Mikuliţîn spusese de ce forţe dispune, exagerase cam de zece ori. Acum acestea ajunseseră la efectivele indicate atunci.

Iuri Andreevici avea ajutoare, adică vreo câţiva sanitari improvizaţi, care aveau ceva experienţă. Mâna lui dreaptă în ceea ce priveşte tratamentele erau comunistul maghiar, doctorul militar prizonier Kerenyi Lajos, căruia în tabără i se spunea tovarăşul Laiuşci[1], şi felcerul Horvat Angelar, prizonier austriac. Cu primul Iuri Andreevici vorbea nemţeşte, iar cel de-al doilea, originar din Balcanii slavi, înţelegea cu chiu cu vai ruseşte.

4

În conformitate cu convenţia internaţională a Crucii Roşii, medicii militari şi sanitari nu aveau dreptul să pună mâna pe armă în timpul operaţiilor militare ale beligeranţilor. Dar o dată, împotriva voinţei sale, doctorul a fost nevoit să încalce această

[1] *Laiuşci* – „care latră”, joc de cuvinte, prin asemănarea fonetică cu maghiarul *Lajos* (n.t.).

regulă. Se afla pe câmp când a început lupta şi a trebuit să se apere trăgând, împărtăşind adică soarta celor care luptau.

Şirul de partizani, pe care doctorul îi însoţea atunci când îi surprinsese focul inamicului, se afla la liziera unei păduri. Iuri Andreevici s-a aruncat pe pământ lângă telegrafistul detaşamentului. În spatele partizanilor era taigaua, în faţă – o poiană, un spaţiu golaş şi neapărat, pe care albii o străbăteau, atacând.

Se apropiaseră. Doctorul le putea distinge chipurile. Erau adolescenţi şi tineri din rândurile populaţiei civile a capitalelor şi oameni mai în vârstă, mobilizaţi dintre rezervişti. Tonul însă îl dădeau primii, tineretul, studenţii din anul întâi şi gimnaziştii din clasa a opta, care se înrolaseră de curând ca voluntari.

Doctorul nu cunoştea pe niciunul dintre ei, dar jumătate din chipuri i se păreau întâlnite cândva, văzute, ştiute. Îi aduceau aminte de foştii lui colegi de şcoală. Vor fi oare fraţii lor mai mici? Pe unii parcă i-ar fi întâlnit în mulţimea de la teatru sau de pe stradă, în anii de altădată. Fizionomiile lor expresive, simpatice i se păreau apropiate, familiare.

Chemarea datoriei, aşa cum o înţelegeau ei, îi însufleţea cu o bravură exaltată, inutilă, provocatoare. Veneau în linie rară, fără să se aplece deloc, întrecându-i în eleganţa ţinutei chiar pe ofiţerii de carieră, sfidând primejdia, fără să facă salturi şi fără să se arunce la pământ, deşi poiana avea destule neregularităţi, dâmburi şi muşuroaie, îndărătul cărora se puteau adăposti. Gloanţele partizanilor îi secerau aproape pe toţi.

În mijlocul câmpului golaş, pe faţa căruia înaintau albii, se înălţa un copac mort, carbonizat. Fusese ars de trăsnet sau de flacăra unui foc ori poate îl despicaseră şi îl mistuiseră luptele precedente. Fiecare dintre voluntarii care înaintau îşi arunca privirea spre el, învingându-şi tentaţia de a se ascunde îndărătul trunchiului acestuia, pentru a fi la adăpost şi a putea ţinti mai bine. Dar niciunul dintre ei nu profita de copac, trecând mai departe.

Partizanii aveau cartuşe destul de puţine, care trebuiau economisite. Aveau ordin, pe care îl întăriseră printr-o înţelegere între ei, să tragă numai de la distanţe mici şi să folosească un număr de puşti egal cu cel al ţintelor vizibile.

Doctorul nu avea armă, stătea întins în iarbă şi privea desfăşurarea luptei. Toată simpatia lui era de partea copiilor care mureau eroic. Le dorea succes din tot sufletul. Erau copiii

unor familii probabil înrudite spiritual cu el, care primiseră aceeaşi educaţie, care posedau aceeaşi morală şi acelaşi mod de gândire.

Îi licări în minte ideea să fugă în întâmpinarea lor şi să se predea, căpătându-şi libertatea. Dar pasul era prea riscant, prea primejdios.

În timp ce ar fi fugit, cu mâinile ridicate, până la mijlocul poienii, ar fi putut fi împuşcat din ambele părţi, în piept şi în spate, de către ai lui pentru trădare şi de către ceilalţi dintr-o înţelegere greşită a intenţiei lui. Se mai aflase de multe ori în situaţii asemănătoare, analizase toate posibilităţile şi de mult constatase că aceste planuri de salvare nu au sorţi de izbândă. Şi resemnându-se cu duplicitatea sentimentelor sale, doctorul stătea întins pe burtă, cu faţa spre poiană şi, fără armă, urmărea din iarbă soarta bătăliei.

Totuşi, era inadmisibil şi mai presus de forţele omeneşti să contempli pasiv şi să nu faci nimic atunci când împrejurul tău se luptă pe viaţă şi pe moarte. Şi nu era vorba de fidelitatea faţă de tabăra care îl ţinea captiv, nu de propria sa securitate, ci trebuia să urmeze ordinea impusă de cele ce se petreceau sub ochii lui, trebuia să se supună legilor care guvernau întâmplările ce aveau loc în faţa sa şi împrejurul lui. Era împotriva regulilor să rămână deoparte. Trebuia să facă ceea ce făceau ceilalţi. Se desfăşura o luptă. Se trăgea asupra lui şi asupra tovarăşilor săi. La împuşcături trebuia să răspundă cu alte împuşcături.

Şi atunci când telegrafistul de lângă el se cutremură, se zbătu convulsiv şi apoi încremeni, Iuri Andreevici se târî până la el, îi luă raniţa şi puşca, după care, întorcându-se la locul lui, începu să tragă focuri rare.

Dar mila nu-i permitea să ţintească în tinerii pe care îi admira şi îi simpatiza. Pe de altă parte, să tragă prosteşte în aer ar fi fost o ocupaţie idioată şi lipsită de noimă, neconformă cu intenţiile lui. Şi alegând clipele când între el şi ţintă nu apărea niciunul dintre atacatori, doctorul începu să tragă în copacul carbonizat. Avea tehnica lui.

Ţintind şi, pe măsură ce linia de ochire devenea tot mai exactă, apăsând imperceptibil şi incomplet trăgaciul, ca şi cum nu miza că va trage vreodată, continuând această apăsare lentă până când trăgaciul parcă declanşa împuşcătura de la sine, doctorul, cu precizia sa obişnuită, începu să secere cu gloanţe crengile de jos ale copacului aceluia aproape mort.

Dar groaznic! Oricât încerca doctorul să nu nimerească pe cineva, câte unul dintre atacatori, în clipa decisivă, se interpunea între puşcă şi copac, traversând linia de ochire chiar în momentul descărcării armei. Pe doi îi răni, iar un al treilea, care avusese ghinionul să se nimerească în calea glonţului, plătise, se pare, cu viaţa şi se prăbuşise lângă copac.

În sfârşit, comandantul albilor, convingându-se de inutilitatea atacului, ordonă retragerea.

Partizanii erau puţini. O parte a forţelor lor principale se aflau în marş, o altă parte se îndepărtaseră, intrând în luptă cu o grupare mai puternică a inamicului. Detaşamentul nu se lansă în urmărirea celor care se retrăgeau, ca să nu-şi deconspire slăbiciunea.

Felcerul Angelar veni la lizieră, însoţind doi sanitari cu o targă. Doctorul le porunci să se ocupe de răniţi, iar el se apropie de telefonistul care zăcea nemişcat. Spera vag că acesta mai răsuflă şi că va putea fi readus la viaţă. Dar telefonistul era mort. Pentru a se convinge definitiv, Iuri Andreevici îi descheie cămaşa şi-i ascultă inima. Nu, nu mai bătea.

La gâtul mortului, atârna o amuletă, legată cu un şnur. Iuri Andreevici i-o dezlegă. În ea găsi, cusută într-o cârpă, o hârtie ponosită, mai ales pe marginile care fusese împăturite. Doctorul o despături, având grijă să nu desprindă bucăţile care abia se mai ţineau la un loc.

Hârtia conţinea fragmente din Psalmul 90 cu schimbările şi deformările pe care poporul le introduce în rugăciuni, care, de la o copiere la alta, se îndepărtează tot mai mult de original.

Fragmentele textului slavon erau transcrise în alfabetul rus.

În psalm se zice: „Cel ce locuieşte în ajutorul Celui Preaînalt”. În rugăciune, aceste cuvinte deveniseră titlu: „Ajutoare vii”. Versul psalmului: „Nu te vei mai teme de frica... de săgeata ce zboară ziua” se transformase în cuvinte de încurajare: „Nu te teme de săgeata zburătoare a războiului”. „Că a cunoscut numele meu”, spune psalmul, iar rugăciunea „Târziu e numele meu”. „Cu dânsul sunt în necaz şi-l voi scoate...” devenise în rugăciune: „Curând în iarna lui”[1].

[1] Biserica rusă tradiţională utilizează slavona bisericească drept limbă de cult. Datorită asemănării acesteia cu rusa, dar şi caracterului arhaic al slavonei bisericeşti, sunt posibile asemenea „traduceri” aberante. Aici, textul Psalmului 90 îl citim după Biblia canonică românească, iar textul rugăciunii îl traducem direct, renunţând la o

Textul psalmului era considerat miraculos, se credea că apără de gloanţe. Ca talisman îl purtau soldaţii care luptaseră în ultimul război imperialist. Au trecut zece ani şi, mult mai târziu, au început să şi-l coasă în haine deţinuţii şi-l murmurau atunci când erau chemaţi la interogatorii după miezul nopţii.

Lăsându-l în pace pe telefonist, Iuri Andreevici se duse în poiană, spre cadavrul tânărului alb-gardist pe care îl ucisese. Pe faţa lui frumoasă erau înscrise trăsăturile inocenţei şi ale suferinţei care iertase totul. „De ce l-am ucis?”, se întrebă doctorul în gând.

Îi descheie nasturii mantalei şi-i desfăcu larg poalele. Pe căptuşeala acesteia, cu litere caligrafice, o mână grijulie şi iubitoare, probabil a mamei sale, brodase: „Serioja Ranţevici”, prenumele şi numele de familie ale celui ucis.

Prin deschizătura de la cămaşa lui Serioja ieşea afară un lănţişor, de care erau legate cruciuliţa, un medalion şi încă o cutiuţă plată, aurită, poate o tabacheră minusculă, al cărei capac era spart, de parcă cineva ar fi înfipt un cui în el. Cutiuţa era aproape deschisă şi din ea ieşea marginea unei hârtii împăturite. Doctorul o desfăcu şi nu-i veni să-şi creadă ochilor. Era acelaşi Psalm 90, dar tipărit, cu toată autenticitatea lui slavonească.

În acest timp Serioja gemu şi se mişcă. Trăia. După cum s-a constatat mai târziu, fusese doborât de o uşoară contuzie internă. Glonţul se izbise de amuleta mamei lui şi asta îl salvase. Dar ce era de făcut cu băiatul acela încă leşinat?

Pe atunci sălbăticia beligeranţilor ajunsese la apogeu. Prizonierii nu mai ajungeau vii la destinaţie, răniţii inamici erau ucişi cu baionetele chiar pe câmpul de luptă.

Datorită efectivelor fluctuante ale partizanilor, cărora ba li se alăturau noi amatori, ba fugeau la inamic vechii combatanţi, Ranţevici, în condiţiile păstrării secretului, putea fi dat drept un aliat nou, alăturat de curând.

Iuri Andreevici îi luă hainele telefonistului mort şi, cu ajutorul lui Angelar, căruia doctorul îi împărtăşise planul, îl îmbrăcă cu ele pe tânărul care nu-şi revenise încă.

Împreună cu felcerul, îl îngriji pe băiat. După ce Ranţevici se făcu bine, îi dădură drumul, deşi acesta nu ascundea faţă de salvatorii săi intenţia de a se întoarce în armata lui Kolceak, ca

echivalare expresivă, adică la posibile deformări, dotate cu sens, ale textului românesc (n.t.).

să continue lupta împotriva roşilor.

5

Toamna, partizanii îşi stabiliseră tabăra la Ostrovul Vulpii, într-o pădure mică, situată pe o măgură înaltă, la poalele căreia curgea din trei părţi, muşcând din maluri, un pârâu iute şi înspumat.

Înaintea partizanilor iernaseră aici trupele lui Kappel. Făcuseră tranşee cu mâinile lor şi cu munca ţăranilor din împrejurimi, iar în tranşee şi şanţurile de comunicaţie se adăpostiseră partizanii.

Bordeiul său, Liveri Averkievici îl împărţea cu doctorul. Era a doua noapte când îl ţinea de vorbă, nelăsându-l să doarmă.

– Aş vrea să ştiu ce face acum onorabilul meu părinte, respectabilul meu vater-papachen.

„O, Doamne, nu pot suferi tonul ăsta de măscărici! oftă doctorul în sinea lui. Şi doar seamănă leit cu taică-său!”

– După cât am conchis din discuţiile noastre anterioare, l-aţi cunoscut destul de bine pe Averki Stepanovici. Şi mie mi se pare că aveţi o părere destul de bună despre el. Aşa-i, stimate domnule?

– Liveri Averkievici, mâine avem pe dâmb întrunirea de dinaintea alegerilor. În plus, se apropie procesul sanitarilor care au făcut rachiul. Lajos şi cu mine încă n-am terminat materialul cu privire la ei. Mâine ne întâlnim să-l facem. Iar eu n-am dormit două nopţi la rând. Să amânăm convorbirea. Fiţi atât de bun.

– Nu, m-aş întoarce totuşi la Averki Stepanovici. Ce-mi puteţi spune despre bătrân?

– Tatăl dumneavoastră este încă destul de tânăr, Liveri Averkievici. Nu face să vorbiţi aşa despre el. Şi-acum vă răspund. V-am spus de multe ori că nu mă pricep prea bine la anumite gradaţii ale decoctului socialist şi nu văd să fie prea mare diferenţă între bolşevici şi ceilalţi socialişti. Tatăl dumneavoastră este unul dintre oamenii cărora Rusia le datorează tulburările şi dezordinea din ultimul timp. Averki Stepanovici e un tip şi un caracter revoluţionar. La fel ca şi dumneavoastră, este un reprezentant al esenţei de fermentaţie rusească.

– E o laudă sau un reproş?

– Încă o dată, vă rog să amânăm polemica pentru un moment mai potrivit. În plus, vă atrag atenţia asupra cocainei, pe care o consumaţi fără măsură. În mod samavolnic, mi-o furaţi din rezervele de care răspund. Avem nevoie de ea pentru alte scopuri, ca să nu mai vorbim că este o otravă şi că răspund de sănătatea dumneavoastră.

– Iar aţi lipsit de la cursurile de ieri. Suferiţi de atrofiere a simţului social, ca o ţărancă analfabetă sau ca un burghez în mod iremediabil refractar la toate. Şi totuşi, sunteţi doctor, sunteţi un om cinstit care, mi se pare, mai şi scrie. Cum se leagă toate astea?

– Nu ştiu cum. Probabil că nu se leagă deloc, n-am ce să fac. Sunt demn de compasiune.

– Smerenia-i mai bună decât trufia. Şi în loc să râdeţi atât de caustic, mai bine aţi face cunoştinţă cu programul cursurilor noastre şi aţi recunoaşte că aroganţa dumneavoastră e total nelalocul ei.

– Pentru Dumnezeu, Liveri Averkievici! Ce aroganţă? Mă înclin în faţa muncii dumneavoastră educative.

Rezumatele chestiunilor care se discută sunt anunţate în convocări. Le-am citit. Vă cunosc ideile privitoare la evoluţia spirituală a soldaţilor. Sunt entuziasmat de ele. Tot ce spuneţi despre atitudinea soldatului din armata populară faţă de tovarăşii săi, faţă de cei slabi, lipsiţi de apărare, faţă de femei, faţă de ideea purităţii şi onoarei, deci toate acestea sunt aproape învăţătura alcătuită de *duhobornici*[1] sunt un fel de tolstoianism, sunt visul unei vieţi demne, sunt ideile pe care le-am nutrit în adolescenţă. Tocmai eu să râd de asemenea lucruri?

Însă, în primul rând, ideile perfecţiunii sociale, aşa cum au fost înţelese începând cu octombrie, nu mă entuziasmează deloc. În al doilea rând, acestea sunt încă departe de realizare şi simpla lor punere în discuţie a fost deja plătită cu un asemenea ocean de sânge încât scopul nu mai scuză mijloacele. În al treilea rând, ceea ce e mai important, când aud de transformarea vieţii, îmi pierd controlul şi mă cuprinde disperarea.

Transformarea vieţii! Astfel pot vorbi numai oamenii care, chiar dacă au trecut prin multe, nu au înţeles niciodată ce e

[1] *Duhobornici* – ruşi ortodocşi de rit vechi care neagă divinitatea Sfântului Duh (n.t.).

viaţa, nu i-au simţit spiritul, sufletul. Pentru ei, existenţa e un cocoloş grosolan de material neînnobilat de atingerea lor, care trebuie prelucrat. Însă viaţa nu este niciodată material, substanţă. Ea însăşi, dacă vreţi să ştiţi, e un principiu care se înnoieşte continuu, care se transformă continuu, ea se modelează şi recreează, e mai presus de teoriile inepte ale unuia ca mine sau ca dumneavoastră.

– Şi totuşi, frecventarea şedinţelor şi discuţiile cu minunaţii noştri oameni v-ar fi ajutat, îndrăznesc să vă atrag atenţia, să vă îmbunătăţiţi starea de spirit. Nu v-aţi mai lăsa pradă melancoliei. Ştiu de unde provine. Vă marchează faptul că sunteţi bătuţi şi nu credeţi că vor veni şi zile senine. Dar, amice, niciodată nu trebuie să vă lăsaţi învins de panică. Ştiu lucruri mult mai îngrozitoare, care mă privesc direct – uneori n-am voie să le divulg –, dar nu mă pierd cu firea. Ghinioanele noastre sunt doar temporare. Kolceak n-are scăpare. Luaţi aminte la ce vă spun. Veţi vedea. Vom învinge. Aşa că sus capul!

„Nu, aşa ceva este imposibil! se gândi doctoral. Cât infantilism! Ce miopie! Îi repet mereu că avem păreri diametral opuse, că m-a capturat cu sila şi mă ţine aici cu forţa, iar el îşi închipuie că ghinioanele lui mă indispun, că planurile şi speranţele lui îmi insuflă curaj. Ce orbire de sine! Pentru el interesele revoluţiei şi existenţa sistemului solar sunt totuna.”

Iuri Andreevici se cutremură. Nu-i răspunse nimic, strânse doar din umeri, neascunzând deloc că naivitatea lui Liveri depăşeşte orice limită a răbdării şi că face eforturi ca să se abţină. Lui Liveri nu-i scăpă lucrul acesta.

– Jupiter, te superi, deci nu ai dreptate, spuse el.

– Înţelegeţi, înţelegeţi odată că toate astea nu-s pentru mine „Jupiter”, „să nu cădem în panică”, „cine a spus *a,* trebuie să zică *b”,* „Maurul şi-a făcut datoria, maurul poate să plece” – toate aceste vulgarităţi, toate aceste expresii nu sunt pentru mine. Eu voi spune *a,* dar *b* nu voi spune, chiar de-ar fi să crăpaţi. Admit că sunteţi lumina călăuzitoare şi eliberatorii Rusiei, că fără voi ea ar fi pierit cufundată în mizerie şi ignoranţă, şi totuşi n-aveţi decât să vă duceţi la dracu’!

Stăpânitorilor gândurilor voastre le plac proverbele, dar l-au uitat pe cel mai important, care spune că dragoste cu sila nu se face, şi se încăpăţânează în obiceiul de a-i elibera şi ferici pe cei care nu cer lucrul acesta. Vă închipuiţi, probabil, că pentru mine nu există loc mai potrivit pe lume decât tabăra şi compania

dumneavoastră. Poate vreţi să vă mulţumesc pentru captivitate, pentru că m-aţi eliberat de familie, de fiu, de casă, de treburi, de tot ce mi-e drag şi face ca viaţa mea să merite a fi trăită.

A ajuns până la noi vestea că Varîkinul a fost invadat de o unitate necunoscută, nerusă. Se spune că satul a fost distrus şi prădat. Kamennodvorski nu neagă acest lucru. S-ar părea că ai mei au reuşit să fugă. Se zice că au fost nişte războinici mitologici, cu ochii piezişi, cu pufoaice şi cuşme, care au trecut Rînva pe gheaţă, într-o zi cu ger înspăimântător şi, fără să spună nimănui o vorbă urâtă, au împuşcat tot ce era viu în localitate, după care s-au mistuit la fel de misterios cum apăruseră. Ce ştiţi de asta? E adevărat?

– Prostii. Scorneli. Aiureli necontrolate, împânzite de intriganţi.

– Dacă sunteţi atât de bun şi mărinimos ca în poveţele privitoare la educaţia morală a soldaţilor, daţi-mi drumul. Plec în căutarea alor mei de care nici măcar nu ştiu dacă sunt în viaţă sau nu. Şi dacă nu vreţi să-mi daţi drumul, tăceţi, vă rog, şi lăsaţi-mă în pace, pentru că restul nu mă interesează şi nu sunt responsabil de ceea ce spun. Şi la urma urmei, la naiba, am şi eu dreptul la somn!

Iuri Andreevici se trânti pe pat cu faţa în jos, afundându-şi obrajii în pernă. Încerca din răsputeri să nu-l audă pe Liveri care voia să se justifice, continuând să-l consoleze cu ideea că în primăvară albii vor fi zdrobiţi. Războiul civil va lua sfârşit, va fi libertate, bunăstare şi pace. Atunci nimeni nu-l va mai ţine pe doctor cu forţa, însă până atunci trebuie să rabde. După atâtea suferinţe, jertfe, după asemenea aşteptare, nu mai e mult şi toate se vor limpezi. Însă acum, doctorul nu ar avea unde se duce. Pentru binele lui, nu trebuie acum lăsat să plece nicăieri de unul singur.

„Iar şi-a luat cântecul de la capăt, diavolul! Şi-a pus limba în funcţiune! Cum nu-i e ruşine să clefăie atâţia ani aceeaşi gumă de mestecat? ofta şi în sinea lui, fierbând de furie. Îi place să se audă, gură de aur, drogat mizerabil. Cu el noaptea nu-i noapte, nici nu poţi dormi cu ticălosul, nici nu te lasă să trăieşti. Ah, cum îl urăsc! Dumnezeu mi-e martor că într-o zi am să-l omor.

O, Tonia, sărmana mea fetiţă! Mai trăieşti? Unde eşti? Doamne, păi, trebuia de mult să nască! Cum o fi fost naşterea? Ce avem, băiat sau fată? Dragii mei, ce s-a întâmplat cu voi? Tonia, eşti veşnicul meu reproş şi veşnica mea vină! Lara, mi-e

frică să-ţi zic pe nume pentru ca, rostindu-l, să nu-mi slobozesc sufletul din mine. Doamne! Doamne! Iar ăsta tot meliţează, nu se mai potoleşte animalul ăsta urâcios, nesimţit! Oh, odată şi odată n-o să mai rezist şi o să-l omor.”

6

Vara târzie trecuse. Începuseră zilele senine ale toamnei de aur. În colţul din vest al Ostrovului Vulpii se înălţa turnuleţul de lemn al unei cazemate rămase de pe vremea voluntarilor. Aici Iuri Andreevici îşi dăduse întâlnire cu doctorul Lajos, asistentul său, pentru a discuta nişte probleme comune. La ora stabilită, Iuri Andreevici venise aici. În aşteptarea colegului, se plimba pe marginea tranşeei surpate, se urca în foişor şi privea prin ambrazurile goale ale fostelor cuiburi de mitralieră la depărtările împădurite, care se aşterneau dincolo de râu.

De-acum toamna însemnase clar graniţa dintre lumea coniferă şi cea de foioase. Prima, ca un zid întunecat, aproape negru, se zbârlea în profunzime; cealaltă, ca nişte pete purpurii, lucea în intervale, ca un orăşel antic, cu cetăţuie şi foişoare cu acoperişurile aurite, clădite în mijlocul codrului, cu bârne tăiate tot de aici.

Pământul din şanţ, de sub picioarele doctorului şi din făgaşele drumului de pădure, întărit de gerul dimineţii, era aşternut cu un covor gros de frunze de salcie, uscate, mărunte, parcă tunse, răsucite. Toamna mirosea amar a frunze cafenii, amestecate cu alte arome. Lacom, Iuri Andreevici sorbea parfumul acesta complex, în care se amesteca mirosul de mere macerate şi îngheţate, de vreascuri amare, de umezeală dulceagă şi de abur siniliu al lui septembrie, care aminteau de fumul focurilor stinse cu apă sau al unui incendiu stins de curând.

Nu-l observă pe Lajos, care venise din spate.

– Salutare, colega, îi spuse el în germană şi se apucară să discute despre treburile lor.

– Avem trei puncte. Fabricanţii de rachiu, reorganizarea infirmeriei şi a farmaciei şi, cel mai important, tratarea ambulatorie a bolnavilor psihici, în condiţii de campanie. Poate că nu consideraţi că este necesar, dar, după observaţiile mele, ne pierdem minţile, dragă Lajos, şi nebunia se manifestă sub

formă de infecţii, de boli contagioase.

– E o chestiune foarte interesantă. Mă întorc imediat la ea. Acum iată despre ce este vorba. În tabără e mare agitaţie. Soarta fabricanţilor de rachiu atrage simpatia majorităţii. Mulţi sunt îngrijoraţi şi de soarta familiilor care fug de albi, părăsindu-şi satele. O parte a partizanilor refuză să părăsească tabăra, deoarece se apropie convoiul cu soţiile, cu copiii şi bătrânii lor.

– Ştiu, va trebui să-l aşteptăm.

– Şi toate acestea se întâmplă înaintea alegerii unui comandant unic, care să fie acelaşi şi pentru celelalte detaşamente, care nu ni se subordonează. Cred că singurul candidat este tovarăşul Liveri. Tineretul îl susţine pe altul, Vdovicenko. În spatele acestuia se ascunde o grupare străină nouă, care face parte din cercul fabricanţilor de rachiu. Sunt feciori de chiaburi şi negustori, dezertori din armata lui Kolceak. Aceştia fac cel mai mare scandal.

– Ce credeţi că o să se întâmple cu sanitarii care au fabricat rachiu şi l-au vândut?

– Cred că vor fi condamnaţi la moarte prin împuşcare, după care sentinţa va fi suspendată.

– Bine, ne-am luat cu vorba. Să ne apucăm de treburile noastre. Reorganizarea infirmeriei. Asta aş vrea s-o discutăm în primul rând.

– Perfect. Dar trebuie să spun că nu mă miră deloc propunerea dumneavoastră cu privire la psihiatria preventivă. Am aceeaşi părere ca şi dumneavoastră. Au apărut şi se răspândesc boli psihice foarte tipice, care poartă însemnele vremurilor, care sunt provocate în mod direct de caracteristicile istorice ale epocii. Avem un soldat din fosta armată ţaristă, un om conştiincios, cu un instinct înnăscut al luptei de clasă. Îl cheamă Pamfil Palîh. Cauza tulburării lui e spaima pentru familie, pentru faptul că, dacă el va fi ucis, aceştia vor cădea în mâinile albilor şi vor trebui să răspundă pentru el. E o structură mintală foarte complexă. Mi se pare că ai lui sunt în convoiul de refugiaţi, care e gata să ne ajungă din urmă. Nu ştiu suficient de bine limba, ca să-l pot examina cum trebuie. Întrebaţi-i de el pe Angelar sau pe Kamennodvorski. Ar trebui consultat.

– Îl cunosc foarte bine pe Palîh. Cum să nu-l ştiu! Un timp m-am întâlnit cu el la consiliul militar. E un tip negru, crud, cu fruntea îngustă. Nu înţeleg ce-aţi găsit la el. Întotdeauna este

adeptul măsurilor extreme, cere pedepse, execuţii. De asta m-a dezgustat întotdeauna. Bine. Mă voi ocupa de el.

7

Era o zi senină şi însorită. Ca şi săptămâna trecută, vremea era blândă şi uscată.

Din profunzimea taberei se rostogolea rumoarea activităţii în comun a acelei mulţimi de oameni care trăiau pe un spaţiu restrâns. Rumoarea semăna cu murmurul îndepărtat al unei mări. Se auzeau paşii celor care umblau prin pădure, voci, bocănit de topoare, zornăitul unei nicovale, nechezat de cal, hămăituri de câine, cântece de cocoşi. Prin pădure rătăceau gloate de oameni bronzaţi, zâmbitori, cu dinţii albi. Unii îl cunoşteau pe doctor şi îl salutau, alţii, pentru care era un străin, treceau fără să-i acorde nicio atenţie.

Deşi partizanii nu era de acord să plece din Ostrovul Vulpii până nu-i ajungea din urmă convoiul de căruţe, care le transporta familiile, având în vedere că acesta era de-acum aproape, la numai câteva zile de mers, trupele făceau în pădure pregătirile necesare pentru ridicarea taberei şi pentru mutarea ei mai departe, spre est. Reparau, curăţau, băteau lăzi în cuie, numărau căruţele şi le verificau.

În mijlocul pădurii era un luminiş larg, bătătorit, un fel de movilă sau măgură, care purta denumirea de dâmb. De regulă, aici erau convocate întrunirile. Astăzi, tot aici se stabilise să aibă loc adunarea generală, în care urmau să fie făcute comunicări importante.

În pădure era încă mult frunziş verde, neîngălbenit, în profunzimea peisajului, copacii erau verzi aproape toţi. Soarele după-amiezii, care coborâse treptat, străbătea pădurea cu razele ei. Frunzele filtrau lumina soarelui şi păreau cioburi de sticlă în care licăresc nişte luminiţe verzui.

Pe o pajişte, lângă arhiva lui, comandantul detaşamentului de transmisiuni Kamennodvorski ardea hârtiile vechi rămase de la cancelaria de regiment a lui Kappel. Le răsfoise şi nu mai avea nevoie de ele. În acelaşi timp, punea pe foc şi maldăre din scriptele lui. Focul pâlpâia între doctor şi soare. Soarele răzbătea prin flacăra transparentă ca prin verdeaţa pădurii. Focul nu se vedea şi numai după aerul care tremura de căldură

îţi puteai da seama că în locul acela arde şi se mistuie ceva.

Ici şi colo pădurea era împestriţată de poame coapte: brelocuri elegante de râjnică, soc fleşcăit, cărămiziu la culoare, buchete strălucitoare, alb-zmeurii de cătină. Zumzăindu-şi aripioarele ca de sticlă, pluteau prin văzduh libelule bălţate, transparente şi ele ca focul sau ca pădurea.

Lui Iuri Andreevici îi plăcea încă din copilărie pădurea amurgită, prin care pătrundea zariştea asfinţitului, în asemenea clipe se simţea el însuşi străbătut de aceste fascicule de lumină. Simţea că harul duhului viu îi pătrundea în piept, îi traversa toată fiinţa şi, ca o pereche de aripi, îi ieşea afară prin umeri. Acest arhetip infantil, care se formează pentru toată viaţa în fiecare om şi care apoi mereu îl slujeşte şi i se pare chipul său interior, personalitatea sa, se trezi în el în deplinătatea forţei sale primordiale şi sili natura, pădurea, zariştea înserării şi toată priveliştea să se transforme în imaginea la fel de primordială şi de atotcuprinzătoare a unei fetiţe. „Lara”, şopti el, închizând ochii, sau poate doar se adresă întregii sale vieţi, pământului lui Dumnezeu, întregului spaţiu care, străluminat de soare, se aşternea acum în faţa lui.

Dar realitatea cotidiană curentă continua, în Rusia avusese loc revoluţia din octombrie şi el era prizonier la partizani. Şi, absent, se apropie de focul lui Kamennodvorski.

– Ardeţi documentele? Abia acum?

– Da’ de unde! Avem multă treabă cu hârţoagele astea.

Cu vârful piciorului, doctorul împinse şi împrăştie un teanc de hârtii. Era corespondenţa prin telegraf a statului-major al albilor. Avu presimţirea vagă că, printre hârtii, va da de numele lui Ranţevici, dar curând îşi dădu seama că se înşelase. Nu erau decât nişte comunicate neinteresante de anul trecut, cu abrevieri ininteligibile, de felul: „omsk cartgensup primului copie Omsk comreg omsk harta 40 verste Enisei nu primit”. Scormoni cu piciorul încă un morman. Erau procesele-verbale ale adunărilor de partizani. Deasupra era o hârtie pe care era scris: „Foarte urgent. Despre permisii. Realegerea membrilor comisiei de revizie. Chestiuni curente. Având în vedere faptul că învinuirile aduse învăţătoarei din satul Ignatodvorţî s-au dovedit neîntemeiate, consiliul armatei propune...”. Între timp, Kamennodvorski scoase o hârtie din buzunar şi i-o întinse doctorului, spunându-i:

– Iată programul plutonului dumneavoastră sanitar, în cazul

plecării din tabără. Căruţele cu familiile partizanilor sunt deja aproape. Neînţelegerile din tabără vor fi rezolvate astăzi. Din zi în zi ne putem aştepta la evacuare.

Doctorul îşi aruncă privirea pe hârtie şi protestă:

– E mai puţin decât mi-aţi dat ultima dată. Şi acum răniţii sunt mult mai numeroşi! Cei răniţi uşor sau numai bandajaţi vor merge pe jos. Dar aceştia sunt foarte puţini. Pe cei grav răniţi cu ce o să-i transport? Dar medicamentele, paturile, echipamentul?

– Va trebui să vă înghesuiţi! Trebuie să vă adaptaţi împrejurărilor. Acum altă problemă. O rugăminte a noastră, a tuturor. Avem un tovarăş, călit, verificat, devotat cauzei, un soldat excelent. Ceva nu e în regulă cu el.

– Palîh? Mi-a spus Lajos.

– Da. Mergeţi să-l vedeţi. Examinaţi-l.

– E ceva psihic?

– Aşa cred. Un fel de alergăreţi, după cum zice el. Probabil, are halucinaţii! Nu doarme. Îl doare capul.

– Bine. Mă duc chiar acum. Am puţin timp liber. Când începe şedinţa?

– Cred că lumea a început să se adune. Dar ce să faceţi dumneavoastră la şedinţă? Vedeţi că nici eu nu m-am dus. Se descurcă ei şi fără noi.

– Atunci mă duc să-l văd pe Pamfil. Deşi mor de somn, de-abia mă mai ţin pe picioare. Lui Liveri Averkievici îi place să filosofeze noaptea, m-a bătut la cap. Cum să ajung la Pamfil? Unde îl găsesc?

– Ştiţi unde e mestecănişul dindărătul gropii cu maluri de piatră? E un hăţiş din mladă de mesteacăn.

– Îl găsesc eu.

– Acolo, în poiană, sunt corturile comandanţilor. I-am pus lui Pamfil unul la dispoziţie. Pentru că îşi aşteaptă familia. În convoi vine nevastă-sa cu copiii. Deci e într-un cort de-al comandanţilor. E comandant de batalion. Pentru meritele lui revoluţionare.

8

În drum spre Pamfil, doctorul simţi că picioarele nu mai sunt în stare să-l poarte. Era mort de oboseală. Nu-şi putea învinge

somnul, acumulat în cele câteva nopţi de când nu dormise suficient. Ar fi putut să se întoarcă şi să se culce în blindaj. Dar se temea să facă acest lucru. În fiecare clipă putea să apară Liveri şi să-l deranjeze.

Se culcă în pădure, într-unul dintre puţinele locuri pe care nu le năpădise tufărişul, pe iarba presărată cu frunze aurii, scuturate din copacii care mărgineau mica pajişte. Covorul de frunze părea ţesut în carouri. La fel, în carouri, cădeau razele de soare. Ochii i se împăienjeneau din pricina acestor carouri duble, care se încrucişau.

Doctorul se întinse pe frunzele care foşneau ca mătasea, punându-şi drept pernă mâna aşezată pe muşchiul care acoperea cu moviliţele lui rădăcinile copacului. Aţipi într-o clipă. Razele pestriţe ale soarelui care îl făcuseră să adoarmă îi acopereau cu broderia lor în carouri trupul întins pe pământ şi îl făceau invizibil, în caleidoscopul de raze şi frunze, ca şi cum şi-ar fi pus pe cap căciula fermecată, datorită căreia nimeni nu putea să-l vadă.

Foarte curând dorinţa lui excesivă de a dormi şi nevoia exagerată de somn îl treziră. Cauzele directe acţionează numai în limitele anumitor proporţii. Devierile de la normă provoacă efectul contrar. Conştiinţa care nu-şi găsea odihna, neamorţită, funcţiona febril în gol. Crâmpeie de gânduri se vânturau şi se învârtejeau, aproape ţăcănind, ca o maşinărie stricată. Această învălmăşeală sufletească îl chinuia şi îl supăra pe doctor. „Porcul de Liveri! se enervă el. Nu îi e de-ajuns că acum există pe lume sute de motive în stare să-l înnebunească pe bietul om. Cu prizonieratul, cu prietenia şi cu flecăreala lui idioată poate face un nevrotic dintr-un om sănătos. Odată şi-odată o să-l omor.”

Ca un petic multicolor, care se împăturea şi se despăturea, trecu un fluture stropit cu picăţele cărămizii, venind dinspre partea însorită. Cu ochi somnoroşi, doctorul îi urmări zborul. Fluturele se aşeză pe ceea ce semăna cel mai mult cu propriile lui culori, adică pe coaja cu picăţele cafenii a unui pin, cu care se contopi perfect şi nu mai putea fi descoperit. Fluturele dispăruse pe coaja pinului, aşa cum şi Iuri Andreevici nu putea fi observat sub reţeaua de raze şi umbre care se încrucişau pe trupul lui.

Mintea i se cufundă în cercul lui obişnuit de idei, tratate în multe lucrări de medicină pe care le scrisese până atunci. Era

vorba despre libertate şi oportunitate, ca urmări ale adaptării. Despre mimetism, despre culoarea imitativă şi protectoare. Despre supravieţuirea celor mai bine adaptaţi, despre faptul că, poate, calea trasată de selecţia naturală este însăşi calea creării şi naşterii conştiinţei. Ce este subiectul? Ce este obiectul? Cum să le defineşti identitatea? În reflecţiile doctorului, Darwin se întâlnea cu Schelling, iar fluturele care trecuse în zbor se întâlnea cu pictura contemporană, cu arta impresionistă. Se gândea la creaţie, creaturi, creativitate şi ipocrizie.

Aţipi din nou, însă se trezi aproape imediat, auzind în apropiere o conversaţie înăbuşită, purtată aproape în şoaptă. Au fost suficiente cele câteva cuvinte ajunse până la el pentru ca Iuri Andreevici să înţeleagă că era martorul unui plan secret criminal. Desigur, complotiştii nu-l văzuseră, nu bănuiau că este atât de aproape. Dacă acum s-ar fi mişcat şi şi-ar fi trădat prezenţa, asta l-ar fi costat viaţa. Iuri Andreevici încremeni şi începu să tragă cu urechea.

Recunoscu câteva voci. Aparţineau ciurucurilor, drojdiei partizanilor, adică băieţandrilor Sanka Pafnutkin, Goşka Riabîh, Koska Nehvalenîh şi lui Terenti Galuzin, care se ţinea cu aceştia. Ei erau pricina tuturor pacostelor şi infamiilor. Cu ei era şi Zahar Gorazdîh, un tip şi mai sinistru, amestecat în afacerea cu rachiul, dar care nu fusese temporar implicat în judecată, pentru că-i trădase pe principalii vinovaţi. Pe Iuri Andreevici îl miră prezenţa unui partizan din „compania de argint”, Sivobliui, care făcea parte din garda personală a comandantului. Conform tradiţiei, moştenite de la Razin şi Pugaciov, acest favorit, datorită încrederii acordate de Liveri, era numit „urechea hatmanului”. Deci şi el făcea parte din conspiraţie.

Complotiştii duceau tratative cu trimişi din poziţiile avansate ale inamicului. Parlamentarii nu se auzeau deloc, întrucât nu vorbeau decât în şoaptă cu trădătorii şi numai după intervalele de linişte care surveneau în discuţia celor cunoscuţi, Iuri Andreevici îşi dădea seama că luaseră cuvântul reprezentanţii inamicului.

Cel mai mult vorbea, înjurând de mama focului, beţivul de Zahar Gorazdîh. Vocea îi era groasă, întretăiată. Probabil că el era principalul instigator.

– Acum, voi ceilalţi, ascultaţi. Important e s-o facem pe furiş, în taină. Dacă vreunul piscuie sau trădează, vedeţi cuţitul? Cu el

îi scot maţele afară. Aţi priceput? De-acum nu mai avem scăpare nici la deal, nici la vale, ne aşteaptă spânzurătoarea. Trebuie să ne câştigăm iertarea. Trebuie să facem o şmecherie cum nu s-a mai văzut. Ei îl vor viu, legat fedeleş. Se zice că acum de pădurile astea se apropie şeful lor, Gulevoi. (Îi spuseră cum e corect, dar el nu auzi bine şi rosti iarăşi pocit numele lui Galiullin: „generalul Galeev”.) Altă ocazie nu mai apucăm. Ei or să vă zică tot. Ei zic că nesmintit trebuie să-l predăm legat, viu. Întrebaţi-i şi singuri pe tovarăşi. Acum, voi ăştilalţi, spune-ţi-le şi voi. Spuneţi-le ceva, fraţilor.

Începură să vorbească cei străini, trimişii. Iuri Andreevici nu putu prinde nicio vorbă. După lungimea pauzei, îşi putu închipui că explicaţia fusese amănunţită. Iarăşi luă cuvântul Gorazdîh:

– Aţi auzit, fraţilor? Acum vedeţi şi voi cu cine avem de-a face. Aur, nu altceva. Pentru unul ca el s-o păţim noi? Oare ăsta-i om? E-un stricat, un neisprăvit, un smintit, un fel de schimnic. Nu mai rânji, Terioşka! Ce-ţi sticleşti dinţii, sodomistule? Nu tu ar trebui să râzi. Da. Cică ar fi un fel de schimnic din tinereţe. Tu i te încredinţezi, iar el te călugăreşte, te scopeşte. Ce vă tot spune? Să eliminăm din societate, jos înjurăturile, lupta cu beţia, comportarea faţă de femeie. Oare se poate trăi aşa? Deci uite hotărârea. Astă seară, la vad, unde-s puse pietre. Îl momesc eu, zic că o să împuşcăm un cerb. Sărim toţi grămadă asupra lui. Parcă-i mare lucru să-l punem cu botul pe labe? Nici pâs n-o s-apuce să zică. Dar care-i şmecheria? Ei îl vor viu. O să-l legăm. Şi dacă o să văd că nu iese cum vrem noi, mă descurc şi singur, îl sugrum cu mâinile mele. Ăştia o să-şi trimită şi ei oamenii, ca să ne ajute.

Vorbitorul dezvoltă planul complotului, dar împreună cu ceilalţi începuse să se îndepărteze şi doctorul nu-l mai auzi. „Ticăloşii, pe Liveri vor să-l extermine! se gândi doctorul cu groază şi indignare, uitând de câte ori el însuşi îl blestemase pe călăul lui şi-i dorise moartea. Nemernicii vor să-l predea albilor sau să-l omoare. Cum să împiedic complotul? Mă voi apropia de foc ca din întâmplare şi, fără să divulg niciun nume, îl voi pune la curent pe Kamennodvorski. Şi pe Liveri trebuie să-l previn cumva asupra pericolului care-l paşte.”

Kamennodvorski nu mai era la locul unde-l lăsase. Focul era aproape stins, păzit de ajutorul lui Kamennodvorski, care avea grijă să nu se extindă.

Dar atentatul nu mai avu loc, fu curmat din faşă. Conspiraţia

era cunoscută. În ziua aceea fusese dezvăluit complet, iar complotiştii fuseseră arestaţi. Sivobliui jucase rolul dublu de copoi şi provocator. Doctorul se simţi şi mai dezgustat.

9

Se află că refugiatele şi copiii s-au apropiat la două zile de mers. Pe Ostrovul Vulpii se făceau pregătiri în vederea întâlnirii cu familiile şi pentru ridicarea taberei, prevăzută a avea loc imediat după aceea. Iuri Andreevici se duse să-l vadă pe Pamfil Palîh.

Îl găsi la intrarea în cortul său, cu toporul în mână. În faţa lui era o stivă înaltă de mesteceni tineri, din care avea de gând să facă prăjini. Pamfil încă nu apucase să-i cureţe de crengi. Unii dintre mesteceni fuseseră doborâţi chiar acolo şi, prăbuşindu-se cu toată greutatea lor, îşi înfipseseră în pământ frânturile de crengi. Pe alţii îi adusese din apropiere şi-i clădise deasupra. Tremurând şi balansându-se pe crengile elastice, mestecenii nu stăteau nici pe pământ, dar nici strâns lipiţi unul de altul. Crengile lor păreau nişte braţe care îl îmbrânceau pe Pamfil şi, ca o pădure verde şi vie, îi îngrădeau intrarea în cort.

– În aşteptarea oaspeţilor dragi, îi spuse Pamfil, explicându-i cu ce se ocupă. Pentru soţie, pentru copilaşi, cortul e prea scund. Şi intră ploaia prin el. Vreau să sprijin acoperişul cu nişte prăjini. Pentru prăjini am tăiat mestecenii.

– Pamfil, degeaba îţi închipui că familiei tale o să i se permită să stea la tine în cort. Unde s-a mai văzut ca nişte civili, femei şi copii, să aibă voie să locuiască în interiorul unei tabere militare? Or să stea undeva la margine, în căruţele lor. Nu cred că o să-i lase în cort. Dar nu despre asta-i vorba. Mi s-a spus că slăbeşti, că nu bei şi nu mănânci, că nu poţi să dormi. Aşa-i? Deşi arăţi destul de bine. Doar că ar trebui să te tunzi.

Pamfil Palîh era o namilă de om, cu părul negru vâlvoi, cu barbă, cu o frunte noduroasă de părea dublă din pricina grosimii osului frontal, care, ca un inel sau un cerc de aramă, îi strângea tâmplele. Din această pricină Pamfil avea înfăţişarea morocănoasă şi sinistră de om care se uită pieziş, pe sub sprâncene.

La începutul revoluţiei, când, ţinând cont de experienţa anului 1905, existase temerea că şi de această dată revoluţia nu

va fi decât un eveniment de scurtă durată petrecut în istoria păturii culte a societăţii, fără să atingă straturile de jos şi fără să se consolideze în ele, se depuseseră toate eforturile pentru influenţarea prin propagandă a poporului, care fusese revoluţionarizat, panicat, tulburat şi zădărât.

În acele prime zile oameni ca soldatul Pamfil Palîh, care, fără niciun fel de agitaţie, îi urau sălbatic, neomeneşte pe intelectuali, domni şi ofiţeri, li se păreau entuziaştilor intelectuali de stânga păsări rare şi erau deosebit de preţuiţi. Neomenia lor apărea ca o minune a conştiinţei de clasă, barbaria lor – un model de tărie proletară şi de consolidare în jurul propriei persoane. Era bine văzut de către căpeteniile de partizani şi liderii de partid.

Lui Iuri Andreevici această namilă morocănoasă şi nesociabilă i se părea a fi un degenerat nu tocmai normal, impresie lăsată de cruzimea lui vizibilă, de uniformitatea şi nimicnicia lucrurilor care îi erau dragi şi-l puteau preocupa.

– Poftim în cort, îl invită Pamfil.

– Nu, n-are rost. E mai plăcut la aer.

– Bine. Fie cum vrei tu. Chiar că-i un bârlog. O să vorbim pe retezături (aşa le spunea el copacilor clădiţi în lungime).

Se aşezară amândoi pe copacii care umblau şi se clătinau sub ei.

– Zice-se că-i uşor de spus, dară mai greu e de făcut. Dară şi ce am eu de spus nu se zice uşor. Ar dura trei ani ca să-ţi spun povestea mea. Nici nu ştiu cu ce să încep.

Bine, oi începe eu cumva. Am trăit cu nevastă-mea. Eram tineri. Ea-mi ţinea gospodăria. Nu m-am plâns, pământul îl lucram eu. Copiii. M-au luat pe front. M-au mânat ca ostaş de flanc la război. Da’ ce război. N-are rost să-ţi mai povestesc. Şi tu l-ai văzut, tovarăşe doctor. Pe urmă – revoluţia. M-am luminat. S-au deschis ochii soldatului. Nu acela-i neamţ care-i germanul, adică nu străinu-i rău, ci neamţu-i chiar al tău. Soldaţi ai revoluţiei mondiale, baionetele-n pământ, acasă, asupra burjuilor! Şi aşa asemenea. Ştiţi şi singur, tovarăşe medic militar. Şi aşa mai departe. Războiul civil. Nimeresc la partizani. Acuma sar peste multe, că altfel nu mai termin. De-acuma acu-i acu’, ce văd eu în momentul de faţă? El, parazitul, de pe frontul rus a adus regimentul unu şi doi de la Stavropol, a adus şi regimentul unu de cazaci de la Orenburg. Crezi că-s ţânc şi nu pricep? Ce, n-am făcut armata? E rău de noi, tovarăşe

doctor militar, ne-a luat naiba. Căci ticălosul ce vrea? Vrea să se năpustească asupra noastră cu toată mulţimea de armată. Vrea să ne încercuiască.

Acuma, în prezent, am nevastă, copilaşi. Dacă acuma el ne răzbeşte, cum or să scape de el? Parcă el o să vrea să priceapă că nevasta şi copiii n-au nicio vină, că au stat deoparte? N-o să-şi bată el capul cu asta. Pentru mine, nevesti-mii or să-i ardă mâinile, or s-o schingiuiască, pentru mine o să-mi chinuie nevasta şi copiii, or să le sfâşie carnea de pe ei, or să le frângă oasele. Aşa că mai dormi şi mai mănâncă dacă poţi. De fier să fii şi tot înnebuneşti, o iei razna.

– Eşti un sucit, Pamfil. Nu te înţeleg. Atâţia ani ai trăit fără nevastă şi copii, n-ai vrut să ştii de ei, nu ţi-a păsat. Iar acum, când azi-mâine te vezi cu ei, în loc să te bucuri, te-ai apucat să le cânţi ca de înmormântare.

– Ce-a fost a fost, iar între ce-a fost şi ce-i acum e mare deosebire. Ne răzbeşte canalia cu galoane albe. Şi nu-i vorba de mine. Eu mi-s mort de pe-acuma. Se vede că m-aşteaptă mormântul. Dar vezi că pe nevastă-mea, pe copilaşi nu-i pot lua pe lumea cealaltă. Or să ajungă în labele afurisitului. O să scoată sângele din ei, picătură cu picătură.

– Şi din pricina asta ai alergăreţi? Se zice că ai nu ştiu ce alergăreţi.

– Bine, doctore. Nu ţi-am zis tot. Nu ţi-am zis ce era mai important. Aşa că ascultă adevărul meu sfâşietor, dar să nu te superi pe mine că ţi-o zic de la obraz.

La mulţi de-alde tine le-am făcut capătul, mult sânge am vărsat de ofiţeri sau de domni, dar n-am avut nici pe naiba. Le-am uitat şi numărul şi numele şi totul s-a dus ca apa la vale. Dară un ţângău nu-mi iese din minte, un ţângău pe care l-am omorât şi nu-l pot uita. De ce l-am miruit pe puştan? M-a făcut să râd, asta-i. L-am împuşcat în râs, din prostie. Degeaba.

Era pe vremea revoluţiei din februarie. Sub Kerenski. Ne răsculasem. Ne-au trimis un băieţandru ca agitator, să-şi pună limba la treabă şi să ne facă să atacăm. Ca să luptăm până la victoria finală. A venit un cadet ca să ne potolească. Era tare pipernicit. Avea el lozinca cu victoria finală. Cu lozinca asta a sărit pe un butoi de pompieri, care era într-o gară. Adică s-a căţărat pe butoi ca, de sus, să ne îndemne la luptă. Şi deodată capacul i s-a răsucit sub picioare şi-a căzut în apă. Călcase greşit. Oh, ce-am mai râs! Plesneam de râs. Credeam că mor. Ce

mai caraghioslâc! Şi-aveam puşca în mână. Râdeam şi nu mă mai puteam opri, parcă m-ar fi gâdilat. Aşa că am pus mâna pe armă şi l-am omorât pe loc. Nici eu nu pricep cum de-a ieşit aşa. Parcă m-ar fi împins cineva.

Aşa că ăştia-s alergăreţii mei. Noaptea, visez gara aceea. Atunci îmi venea să râd, dar acum îmi pare rău.

– Era în oraşul Meliuzeevo, la gara Biriuci?

– Am uitat.

– V-aţi răsculat împreună cu locuitorii din Zîbuşino?

– Am uitat.

– Ce front era? Care front a fost? Cel de vest?

– Parcă cel de vest. Se prea poate să fi fost. Nu mai ţin minte.

Partea a XII-a
Scoruşe în zahăr

1

Familiile partizanilor, în căruţe, cu copiii şi tot calabalâcul, veneau de mult în urma soldaţilor. În urma convoiului de refugiaţi erau mânate cirezi de vite, mai ales vaci, vreo câteva mii de capete.

Odată cu soţiile partizanilor, în tabără îşi făcuse apariţia o figură nouă, soţia unui soldat, Zlîdarika sau Kubariha, tămăduitoare de vite, adică veterinară, mai fiind în taină şi vrăjitoare.

Umbla într-o pălărie ca o clătită, împinsă pe-o ureche, într-o manta de culoarea mazării, din dotarea puşcaşilor imperiali scoţieni, din cele pe care englezii le livraseră ca ajutor Comandantului Suprem. Femeia asigura pe toată lumea că în această îmbrăcăminte intrase de-a dreptul din boneta şi halatul de deţinută, că fusese eliberată de către roşii din închisoarea din Kejemsk, unde Kolceak o băgase fără vină.

Între timp partizanii se opriseră într-alt loc. Se presupunea că popasul va fi de scurtă durată, până se va efectua recunoaşterea împrejurimilor şi se va găsi un loc pentru iernat mai lung şi mai stabil. Însă circumstanţele luară altă turnură şi-i siliră pe partizani să-şi petreacă iarna acolo.

Această nouă tabără nu semăna deloc cu Ostrovul Vulpii, părăsit de curând. Pădurea de aici era compactă, de netrecut, precum taigaua. Într-o parte, dincolo de şosea şi de tabără, pădurea părea să nu aibă sfârşit. În primele zile, în timp ce oştirea alcătuia noul bivuac şi se organiza pentru a locui aici, Iuri Andreevici avea mai mult timp liber. Se afundase în pădure, o explorase în mai multe direcţii şi se convinsese că nu era greu să te rătăceşti în ea. Două locuri i-au atras atenţia şi i-au rămas în memorie încă de la prima excursie.

La ieşirea din tabără şi din pădure, care acum era tomnatică şi golaşă şi se putea vedea prin ea ca printr-o poartă deschisă, creştea un scoruş singuratic, frumos, care numai el dintre toţi copacii îşi păstrase frunzişul ruginit, cărămiziu. Se înălţa pe o

măgură, deasupra unei viroage mlăştinoase şi pline de muşuroaie, întinzând spre cerul plumburiu, ce prevestea viscolele de peste iarnă, micile scuturi ale poamelor lui tari, rărite. Păsărele mici de iarnă, cu penetul strălucitor ca zorii cu ger, botgroşi şi piţigoi coborau din zbor pe scoruş, ciuguleau încet bobiţele mari, alegându-le cu grijă, şi le înghiţeau cu greu, întinzându-şi gâturile şi dându-şi ciocurile pe spate.

Între păsări şi arbust exista un fel de simbioză vie. Parcă scoruşul vedea totul, se împotrivea îndelung, pentru ca apoi să i se facă milă de păsări şi să le cedeze, îşi desfăcea cămaşa şi le dădea să sugă, aşa cum face o mamă cu pruncul ei. „Bine, n-am ce vă face. Na, mâncaţi, mâncaţi-mă. Hrăniţi-vă.” Şi râdea.

Celălalt loc era şi mai frumos.

Era pe o înălţime. Înălţimea aceasta, un fel de deal curmat brusc, se termina cu o prăpastie. S-ar fi putut crede că jos, la rădăcina prăvălişului, ar fi trebuit să fie altceva decât sus, un pârâu, o văgăună sau o luncă întinsă, năpădită de iarba necositâ. Totuşi, peisajul de sub deal îl repeta pe cel de sus, numai că se desfăşura la o adâncime ameţitoare, la alt nivel, astfel încât vârfurile copacilor de acolo îţi ajungeau până sub picioare. Probabil aici avusese loc cândva o alunecare de teren.

S-ar fi zis că această pădure posacă, semeaţă, urieşească s-a poticnit şi, aşa cum era, a zburat în jos şi ar fi trebuit să se prăbuşească în străfundurile pământului, dar, în momentul decisiv, a reuşit ca prin minune să se menţină la suprafaţă şi iat-o acum, teafără şi nevătămată, clătinându-se în vale.

Dar culmea de deal împădurită nu doar din această pricină era demnă de atenţie. Toată marginea ei era îngrădită de stane de granit, verticale. Semănau cu nişte lespezi plate, cioplite, ale unor dolmene preistorice. Când ajunse pentru prima dată pe această platformă, Iuri Andreevici era în stare să jure că pietrele nu sunt creaţia naturii, ci poartă amprenta mâinii omului. Aici ar fi putut exista în vechime un templu păgân, în care nişte necunoscuţi adoratori de idoli se închinau şi aduceau jertfe.

Aici, într-o dimineaţă rece şi înnourată, fusese executată sentinţa de condamnare la moarte a celor unsprezece complotişti şi a celor doi sanitari vinovaţi de fabricarea şi vinderea rachiului.

Vreo douăzeci de partizani dintre cei mai devotaţi revoluţiei, al căror nucleu îl forma garda personală a comandantului, îi

aduseră aici pe condamnaţi. Escorta se aşezase în semicerc în jurul condamnaţilor şi, cu armele în cumpănire, îi împinsese iute, îi mânase în colţul stâncos al platformei, de unde nu mai puteau scăpa decât sărind în prăpastie.

Interogatoriile, detenţia prelungită şi înjosirile prin care trecuseră şterseseră orice trăsătură omenească de pe chipul celor duşi la moarte. Păroşi, murdari, erau sleiţi de puteri şi înfricoşători, ca nişte stafii.

Fuseseră dezarmaţi chiar de la începutul anchetei. Nimănui nu-i trecuse prin cap să-i mai percheziţioneze o dată înainte de execuţie. Aşa ceva ar fi părut o ticăloşie de prisos, o bătaie de joc faţă de nişte oameni care trebuiau să moară din clipă în clipă.

Deodată, Rjaniţki, care păşea alături de Vdovicenko şi care, ca şi prietenul său, era un vechi anarhist în idei, trase trei focuri de revolver spre escortă, ţintind în Sivobliui. Rjaniţki era un excelent trăgător, dar rată ţinta, pentru că mâna îi tremura de emoţie. Iarăşi aceeaşi delicateţe şi milă faţă de foştii tovarăşi nu le permiseră partizanilor să se repeadă la Rjaniţki sau să răspundă, la atentatul acestuia, cu o salvă prematură, trasă fără a primi comanda. Rjaniţki mai avea trei cartuşe, dar, tulburat, poate uitând de ele şi enervându-se din pricină că nu nimerise ţinta, trânti browningul de pietre. Din pricina izbiturii, browningul se descărcă a patra oară, rănindu-l în picior pe Pacikolia, unul dintre condamnaţi.

Sanitarul Pacikolia ţipă, se apucă de picior şi căzu, urlând de durere. Pafnutkin şi Gorazdîh, care erau mai aproape de el, îl apucară de subsuori şi-l târâră, pentru ca în talmeş-balmeşul iscat să nu fie călcat în picioare de tovarăşii lor, care îşi pierduseră capul şi nu mai ştiau ce fac. Pacikolia merse spre marginea stâncoasă, spre care erau mânaţi condamnaţii la moarte, sărind, şchiopătând, ţipând de durere, ori de câte ori piciorul rănit îi atingea pământul. Urletele neomeneşti îi contaminară şi pe ceilalţi. Ca la un semn, toţi îşi pierdură controlul. A început ceva de nedescris. Au prins să curgă înjurături, rugăminţi, blesteme.

Adolescentul Galuzin, scoţându-şi de pe cap şapca de licean, pe care încă o mai purta, se lăsă în genunchi şi se târî, cu spatele printre ceilalţi, spre stâncile acelea cumplite. Le făcea gardienilor plecăciuni dese până la pământ, plângea cu sughiţuri şi-i implora cu voce cântată, aproape inconştient de

ceea ce spune:

– Sunt vinovat, fraţilor, îndurați-vă de mine, n-o să mai fac. Nu mă omorâţi. Lăsaţi-mă să trăiesc. N-am apucat să trăiesc un pic, s-o mai văd măcar o dată pe mama. Iertare, fraţilor, îndurați-vă de mine. Am să vă sărut picioarele. Am să vă car apă-n spinare. Oh, oh, m-am prăpădit, mamă, mamă!

Din grupul condamnaţilor, nu se ştie cine începu să se văicărească:

– Tovarăşi dragi, iubiţilor! Cum se poate? Veniţi-vă în fire. Ne-am vărsat împreună sângele în două războaie. Am luptat cu voi pentru acelaşi lucru. Îndurați-vă de noi, daţi-ne drumul. Niciodată n-o să uităm binele pe care ni-l faceţi, o să-l meritățm, o să vă dovedim prin fapte. Ce, aţi surzit de nu răspundeţi? Nu sunteţi creştini.

Alţii ţipau la Sivobliui:

– Iudă, vânzător de Hristos ce eşti! Ce fel de trădători suntem noi în comparaţie cu tine? Tu, câine, eşti de trei ori trădător, tu trebuieşti spânzurat! Ţarului tău i-ai jurat credinţă, pe ţarul tău l-ai omorât, nouă ne-ai jurat credinţă şi ne-ai trădat. Pupă-te-n bot cu diavolul tău, cu Pădureanul, cât încă nu l-ai trădat. Că o să-l trădezi.

Chiar şi la un pas de mormânt, Vdovicenko nu se dezise de sine însuşi. Ţinându-şi sus capul cu pletele cărunte răsfirate de vânt, i se adresă lui Rjaniţki cu vocea tare, ca de la comunard la comunard, destul de tare ca să-l audă toţi:

– Nu te umili, Bonifacius! Protestul tău n-ajunge la inima lor. Nu te vor înţelege aceşti opricinici[1], aceşti călăi ai noilor beciuri de tortură. Dar nu-ţi pierde cumpătul.

Istoria va pune lucrurile la locurile lor. Posteritatea îi va ţintui la stâlpul infamiei pe aceşti bourboni ai comisarocraţiei, dându-le pe faţă faptele lor mârşave. Murim ca martiri ai ideii în zorii revoluţiei mondiale. Trăiască revoluţia spiritului! Trăiască anarhia universală!

O salvă trasă din douăzeci de puşti, provocată de o comandă mută, ştiută doar de trăgători, cosi o jumătate dintre condamnaţi, dintre care cei mai mulţi muriră pe loc. Ceilalţi fură doborâţi de a doua salvă. Cel mai mult se zvârcoli băiatul, Terioşka Galuzin, dar în cele din urmă încremeni şi el în

[1] *Opricinici* – soldaţi dintr-un corp special de oaste al lui Ivan cel Groaznic, cu ajutorul cărora ţarul îşi exercita politica de oprimare şi jaf organizat (n.t.).

nemişcare.

2

Nu se renunţase uşor la ideea de a strămuta tabăra în alt loc, mai spre est. Mult timp continuară să cerceteze împrejurimile, organizând expediţii de partea opusă a şleaului, de-a lungul cumpenei apelor Vîtsk-Kejemsk. Liveri părăsea des tabăra şi pleca în taiga, lăsându-l singur pe doctor.

Dar era prea târziu ca să se mute în alt loc şi, de fapt, nici nu aveau unde. Partizanii treceau prin perioada cea mai cruntă de eşecuri. Înaintea propriei lor distrugeri definitive, albii luaseră decizia să termine odată şi pentru totdeauna, dintr-o singură lovitură, cu detaşamentele neregulate din păduri. Pentru aceasta, cu eforturile comune ale tuturor fronturilor lor, îi înconjuraseră pe partizani din toate părţile. Încercuirea ar fi fost pentru ei o adevărată catastrofă, dacă raza acesteia ar fi fost mai mică. Însă erau salvaţi de lărgimea dispozitivului albilor. În pragul iernii, inamicul nu era în stare să-şi strângă flancurile prin taigaua de nepătruns, infinită şi să înghesuie şi mai mult oştirea de ţărani.

În orice caz, deplasarea nu mai era posibilă în nicio direcţie. Fireşte, dacă ar fi avut un plan de mişcare, care să le ofere anumite avantaje strategice, ar fi putut străpunge printr-o luptă încercuirea, pentru a ajunge la noua poziţie.

Dar nu exista un plan bine gândit. Oamenii ajunseseră la capătul puterilor. Comandanţii cu grade mici, care şi ei îşi cam pierduseră curajul, nu mai aveau nicio autoritate asupra subordonaţilor. Cei mai mari în grad ţineau consiliu în fiecare seară, propunând soluţii care se băteau cap în cap.

Trebuiră să renunţe la căutarea altui loc şi să-şi întărească tabăra pentru a ierna în adâncul pădurii pe care o ocupaseră. Pe timp de iarnă, când zăpada era adâncă, pădurea era un obstacol de netrecut pentru inamicul prost dotat cu schiuri. Trebuiau să sape tranşee şi să adune mari cantităţi de alimente.

Bisiurin, intendentul partizanilor, raporta lipsa acută de făină şi cartofi. Vite erau destule şi Bisiurin era sigur că, peste iarnă, hrana principală vor fi carnea şi laptele.

Nu erau nici suficiente haine groase. Mulţi partizani umblau aproape dezbrăcaţi. Fură omorâţi toţi câinii din tabără. Cei pricepuţi la cojocărie coseau pentru partizani cojoace din blană

de câine întoarsă.

Doctorului i se refuzau mijloacele de transport. Căruţele erau acum necesare pentru lucruri mai importante. Pe ultima parte a drumului răniţii fuseseră purtaţi pe tărgi cale de patruzeci de verste.

Singurele medicamente pe care le mai avea Iuri Andreevici erau chinina, iodul şi sărurile Glauber. Iodul, necesar la operaţii şi pansamente, era în cristale, care trebuiau dizolvate în alcool. Acum regretau că puseseră capăt producţiei ilicite de rachiu şi au apelat la sanitarii mai puţin vinovaţi, care scăpaseră în urma procesului, dându-li-se însărcinarea să repare cazanul sau să facă unul nou. Fabricarea rachiului fu astfel reluată, de data aceasta în scopuri medicale. Oamenii din tabără îşi făceau cu ochiul şi clătinau din cap. Beţia izbucni din nou, contribuind la accentuarea dezordinii din rândurile partizanilor.

Reuşiseră să facă rachiu de aproape o sută de grade. Lichidul de această tărie dizolva foarte bine cristalele. Cu acelaşi rachiu, fiert cu scoarţă de chinină, mai târziu, la începutul iernii, Iuri Andreevici trata cazurile de tifos exantematic, care apăruseră din nou odată cu frigul.

3

În aceste zile doctorul se ducea să-l viziteze pe Pamfil Palîh. Soţia şi copiii acestuia îşi petrecuseră vara trecută în bejanii pe drumuri prăfoase, sub cerul liber. Erau speriaţi de grozăviile prin care trecuseră şi se aşteptau la altele. Pribegiile îşi puseseră pecetea de neşters pe chipurile lor. Soţia şi cei trei copii ai lui Pamfil, un băiat şi două fetiţe, aveau părul blond, decolorat de soare, şi sprâncenele albe, încruntate, conturate clar pe feţele lor măslinii, bronzate, bătute de vânturi. Copiii erau prea mici ca să mai păstreze şi alte semne ale celor îndurate, însă de pe chipul mamei lor zguduirile şi primejdiile izgoniseră şi ultima scânteie de viaţă, lăsându-i numai regularitatea uscată a trăsăturilor, buzele subţiri ca firul de aţă, imobilitatea încordată a suferinţei, gata oricând să se apere.

Pamfil îi iubea pe toţi, mai ales pe copii, şi, cu o uşurinţă uluitoare pentru doctor, le cioplea, folosind pentru aceasta numai vârful toporului bine ascuţit, jucării din lemn: iepuraşi, ursuleţi, cocoşei.

De când sosiseră, Pamfil era mai vesel, îi mai venise sufletul

la loc, începuse să se însănătoşească. Însă curând se răspândi vestea că, având în vedere influenţa negativă pe care prezenţa familiilor o exercita asupra stării de spirit din tabără, partizanii vor fi despărţiţi de musafiri, acest apendice de prisos, nemilitar va fi înlăturat, iar convoiul va fi amplasat pentru iernat într-un loc ceva mai îndepărtat, bineînţeles, asigurându-i-se paza necesară. De fapt, mai mult se vorbea decât se făcea ceva pentru despărţirea refugiaţilor de partizani. Doctorul nu credea că planul poate fi pus în aplicare. Însă Pamfil se posomorî şi începu iarăşi să vadă alergăreţi.

4

În pragul iernii, din mai multe cauze, tabăra trecu printr-o perioadă lungă de nelinişte, incertitudini, situaţii ameninţătoare şi încurcate, de stupidităţi bizare.

Aşa cum îşi propuseseră, albii încheiaseră încercuirea rebelilor. Operaţiunea fusese condusă de generalii Viţîn, Kvardi şi Basalîgo, celebri prin duritatea şi fermitatea lor neîndurătoare. Numele lor le băgau în sperieţi pe soţiile rebelilor din lagăr şi îngrozeau populaţia paşnică, rămasă încă la locurile ei de baştină, în satele situate dincolo de încercuirea inamică.

Aşa cum s-a spus, duşmanul nu avea nicio modalitate de a strânge cercul. În privinţa asta, partizanii puteau fi liniştiţi. Totuşi, nici nu puteau rămâne indiferenţi la încercuire. Acceptarea situaţiei întărea moralul inamicului. Din capcană, chiar dacă nu era primejdioasă, trebuiau să încerce o ieşire, fie şi numai demonstrativă.

Pentru aceasta, câteva detaşamente puternice de partizani au fost concentrate la vestul încercuirii. După mai multe zile de lupte grele, partizanii au învins inamicul şi, spărgând în acest loc o breşă, au ieşit în spatele liniilor acestuia.

Breşa deschisese o cale de acces spre rebelii din taiga, pe care începu să se scurgă un şuvoi întreg de noi refugiaţi. Şuvoiul nu era alcătuit numai de rudele partizanilor, îngroziţi de măsurile de represalii luate de albi, toţi ţăranii din împrejurimi s-au pus în mişcare, părăsindu-şi vetrele şi năzuind, firește, spre oştirea ţărănească din pădure, pe care o considerau protectoarea lor.

Dar în lagăr se străduiau să se descotorosească de propriii

lor chiriaşi. Partizanii n-aveau nevoie de alţii noi. Grupele de fugari erau întâmpinate de emisari, care le opreau şi le dirijau într-altă direcţie, spre moara de pe o pârloagă defrişată pe malul pârâului Cilimka. Cătunul, format pe clinul acela de pământ ca urmare a înmulţirii acareturilor dimprejurul morii, se numea Dovorî. Aici se intenţiona să se asigure iernatul pentru refugiaţi, după ce se va fi alcătuit pentru ei un depozit de alimente.

Însă, în timp ce aceste măsuri erau analizate, evenimentele îşi urmau cursul lor şi comenduirea taberei nu le putea face faţă.

Victoria asupra inamicului se complicase. Lăsând să treacă gruparea de partizani care îi atacase, albii închiseseră încercuirea la loc. Detaşamentul ajuns în spatele liniilor inamice nu se mai putea întoarce la tabăra din taiga.

Nu era a bine nici cu femeile refugiate. În hăţişul pădurii era uşor să nu dai peste cine cauţi. Emisarii adeseori nu dădeau de urma grupelor cărora le ieşiră în întâmpinare şi se întorceau în tabără, iar femeile înaintau potop în profunzimea taigalei, dovedind în marş minuni de inventivitate, doborând copaci, clădind poduri şi podeţe, tăindu-şi drumuri.

Însă toate acestea erau în contradicţie cu intenţiile statului-major din pădure şi răsturnau cu josul în sus planurile şi dispoziţiile lui Liveri.

5

Tocmai din această pricină făcea el scandal, stând împreună cu Svirid în apropierea şleaului care trecea, pe o porţiune mică, prin taiga. În drum se adunaseră câţiva comandanţi şi se certau dacă să taie sau nu firele care se întindeau de-a lungul drumului, susţinute de stâlpii de telegraf. Ultimul cuvânt, cel decisiv, trebuia să-i aparţină lui Liveri, însă acesta intrase în discuţie cu vânătorul hoinar. Liveri le făcu semn comandanţilor să-l aştepte, pentru că vine imediat.

Mult timp, Svirid fusese şocat de judecarea şi împuşcarea lui Vdovicenko, care nu avea altă vină decât că influenţa lui rivaliza cu autoritatea lui Liveri, producând disensiuni în tabără. Svirid voise să părăsească rândurile partizanilor ca să trăiască iar singur, după cum îl tăia capul, ca altădată. Dar tocmai aici era buba. Se înrolase, se vânduse şi l-ar fi aşteptat soarta celor

împuşcaţi dacă ar fi părăsit frăţia din pădure.

Un timp mai mizerabil nici că se putea inventa. Vântul tăios, în rafale, mâna foarte aproape de pământ zdrenţe de nori negri, ca nişte fulgi mari de funingine zburătoare. Brusc, din ei începu să se cearnă ninsoarea, cu graba febrilă a unei sminteli albe.

În câteva clipe toată depărtarea se înfăşură într-o perdea albă, iar pământul se acoperi cu un covor la fel de alb. În clipele următoare, covorul se mistui, se topi de tot. Reapărură pământul negru precum cărbunele, cerul negru, împroşcat de sus cu haşurile piezişe ale unor ploi venite de departe. Pământul nu mai era în stare să absoarbă apa. În clipele când cerul se însenina, norii păreau nişte ferestre date în lături pentru aerisire, prin care se scurgea în jos o lumină albă, sticloasă. Apa neintrată în pământ răspundea de jos cu ferestrele la fel de larg deschise ale băltoacelor şi bălţilor, care luceau la fel de sticlos.

Ca un fum, ploaia aluneca pe acele smolite, parcă date cu terebentină, ale pădurii de conifere, fără să pătrundă în ele, aşa cum apa nu trece nici printr-o muşama. Pe sârmele de telegraf picăturile de ploaie se înşirau ca nişte mărgele. Erau strâns înghesuite şi nu se îndepărtau una de cealaltă.

Svirid făcea parte dintre cei trimişi în adâncul taigalei pentru a le întâmpina pe femei. Voia să-i povestească şefului ce văzuse şi la ce fusese martor: harababura iscată din pricina unor ordine care se contraziceau şi erau la fel de imposibil de îndeplinit, cruzimile săvârşite de femeile cele mai slabe şi sălbăticite. Mergând pe jos şi cărând în spinare boccele, saci şi copii sugari, secându-le laptele şi smintindu-se, tinerele mame îşi părăseau copiii în drum, scuturau făina din saci şi făceau cale întoarsă. Cică-i mai bine să mori iute decât să crăpi de foame cu încetul. Mai bine în mâna duşmanului decât în laba lupanului.

Altele, cele mai puternice, dovedeau o răbdare şi un curaj de care nici bărbaţii n-ar fi fost în stare. Svirid mai avea multe de spus. Voia să-şi prevină comandantul asupra pericolului unei noi răzmeriţe, gata-gata să izbucnească în tabără, care ameninţa să fie mult mai cruntă decât cea reprimată de curând. Însă nu-şi găsea cuvintele, pentru că nerăbdarea lui Liveri, care îl zorea enervat, îl lipsise cu totul de harul vorbirii. Iar Liveri îi lua mereu vorba din gură nu doar pentru că era aşteptat în drum, de unde i se făceau semne şi i se striga să vină, ci şi pentru că, în ultimele două săptămâni, i se mai aduseseră la cunoştinţă numeroase asemenea semnale şi deci primejdia unei răzmeriţe

nu era o noutate pentru el.

– Nu mă fugări, tovarăşe comandant. Şi-aşa nu-s prea vorbăreţ. Vorba mi se opreşte între dinţi, îmi rămâne în gât. Păi, ce să-ţi zic? Du-te la convoiul de refugiate, spune-le cealdoncelor[1] să-şi vadă de treabă. Că a dat neghiobia-n ele. Şi te-ntreb, ce-avem noi aici de făcut, „toţi asupra lui Kolceak!" ori o chelfăneală de muieri?

– Mai scurt, Svirid. N-auzi că mă strigă? N-o mai lungi.

– Acum drăcoaica, satana de Zlîdariha, naiba s-o mai ştie cine-o mai fi. Zice, primiţi-mă la vite babă vânterinară...

– Veterinară, Svirid.

– Păi, eu ce spun? Chiar aşa spun: babă vânterinară ca să tămăduiască vitele de vânturi. Şi-acum de unde să mai grijească de vite, s-a prefăcut în lipoveancă de-acelea care nu vor s-audă de popi, ţine liturghie la vaci, pe femeile fugare le-abate de la calea cea dreaptă. Uite, zice, voi singure sunteţi de vină că vă ţineţi după steagul roşu cu poalele fustelor în mână. Altădată să nu mai fugiţi.

– Nu înţeleg de care fugare e vorba. De nevestele partizanilor noştri sau de altele?

– E clar că de altele. De cele noi, venite din alte locuri.

– Păi, le-am pus la dispoziţie cătunul Dovorî, lângă moara Cilimka. Cum au ajuns aici?

– Ha, cătunul Dovorî! Din Dovorî al tău n-a mai rămas decât cenuşa. Şi moara şi toate casele s-au prefăcut în tăciuni. Ele, ajungând la Cilimka, văd că-i pustie. O jumătate din ele şi-au pierdut minţile şi, urlând de mama focului, or întors oiştea către albi, înapoi. Altele or venit încoace cu tot convoiul.

– Prin hăţişuri, prin mlaştini?

– Da' topoarele şi ferăstraiele pentru ce-s? Le-ai trimis bărbaţi de-ai noştri ca să le păzească. Le-au mai ajutat şi ei. Zice-se ca au croit treizeci de verste de drum prin pădure. Au făcut şi poduri, bestiile. Şi să mai zici că-s muieri. Fac ticăloasele nişte isprăvi de te minunezi trei zile-n şir!

– Bună poamă mai eşti şi tu! Ce te bucuri, nătărăule? Că au tăiat drum treizeci de verste? Asta le convine de minune lui Viţîn şi lui Kvadri. Au făcut drum prin taiga. De-acum albilor nu le mai rămâne decât să-şi trimită artileria.

– Pune un detaşament de acoperire şi-ai rezolvat treaba.

[1] *Cealdonka* – femeie care face parte din populaţia aborigenă a Siberiei (n.t.).

– O da el Dumnezeu să ştim ce să facem şi fără tine.

6

Zilele se făcuseră tot mai scurte. La ora cinci era întuneric. Pe înserate, Iuri Andreevici traversă şleaul în locul în care, cu câteva zile mai înainte, Liveri se luase la harţă cu Svirid. Doctorul mergea spre tabără. Aproape de poiană şi de măgura pe care creştea scoruşul, care era considerat jalon de frontieră al taberei, auzi vocea poznaşă, însufleţită a Kubarihăi, „rivala" lui, cum îi zicea el în glumă doftoroaiei. Concurenta lui, cu voce cântată, ţipătoare, rostea ceva vesel, obraznic, probabil nişte *ciastuşki.* Avea auditoriu. O întrerupeau hohote de râs aprobator, după care se putea ghici că publicul era alcătuit şi din bărbaţi, şi din femei. Apoi se făcu linişte. Probabil că toţi ceilalţi plecaseră.

Rămasă singură, Kubariha începu să cânte altfel, pentru sine, cu jumătate de glas. Ferindu-se să nu calce în mlaştină, Iuri Andreevici, pe întuneric, se strecură încet pe cărăruia care înconjura poiana la capătul căreia se afla scoruşul. Ajungând mai aproape, încremeni. Kubariha cânta un străvechi cântec rusesc. Iuri Andreevici nu-l ştia. Se întrebă dacă nu cumva femeia improvizează.

Cântecul rusesc e ca apa zăgăzuită. Ţi se pare că s-a oprit şi nu se mişcă. Dar în adâncuri ea se scurge fără oprire prin călugărul punţii şi calmul ei de la suprafaţă e înşelător.

Prin toate mijloacele posibile, prin repetiţii şi paralelisme, cântecul încetineşte desfăşurarea treptată a subiectului. La un anumit punct, tema ni se dezvăluie şi ne uimeşte. O forţă tristă, reţinută se manifestă în felul acesta. E o încercare nebunească de a opri timpul în loc cu ajutorul cuvintelor.

Kubariha pe jumătate cânta, pe jumătate vorbea:

„Ci fugea un iepuraş prin lumea largă,
Prin lumea largă, prin neaua albă,
Fugea şoldanul pe lângă scoruş,
Fugea şoldanul şi scoruşului i se jelea:
– Inima mea de iepure tare-i sfioasă,
Tare-i sfioasă şi speriată,
Frică-mi e de urma de fiară,
De urma de fiară, de pântecul lupului nesătul,

Aibi milă de mine, scoruşule,
Tufă de scoruş, frumosule scoruş,
Nu-ţi dărui frumuseţea duşmanului rău,
Duşmanului rău, răului corb,
Împrăştie-ţi poamele roşii în vânt,
Seamănă-le-n vânt, pe alba-dalba zăpadă,
Rostogoleşte-le, zvârle-le spre satul meu,
Spre casa din margine, spre casa din uliţă,
În fereastra din margine, în odaia cea mare
Acolo se-ascunde-o sihastră,
Draga mea mult dorită,
Şopteşte-i iubitei la ureche
Un cuvânt cald, arzător,
Spune-i că eu, soldatul, prins sunt în robie,
Că dor mi-e aici printre străini,
Dar că-o să mă smulg din robia amară,
O să fug la scoruş, la dragostea mea".

7

Kubariha îi descânta vaca bolnavă a Agafaei Fotievna, nevasta lui Pamfil Palîh, căreia toată lumea îi zicea Fatevna. Vaca fusese scoasă din cireadă şi adusă în tufăriş, unde fusese legată de un copac, după ce funia îi fusese trecută printre coarne. La picioarele ei din faţă, pe un ciot, se aşezase stăpâna vacii, iar pe scăunelul de muls, la picioarele din spate, se instalase doftoroaia.

Cireada foarte numeroasă se înghesuia într-o poieniţă. Codrul întunecat o înconjura din toate părţile cu zidul brazilor triunghiulari, înalţi cât munţii, care păreau că stau pe pământ, aşezaţi pe şezuturile groase ale crengilor răşchirate în partea de jos.

În Siberia era foarte răspândită o rasă de vaci elveţiene, premiată. Aproape toate bălţate în alb şi negru, vacile erau la fel de chinuite ca şi oamenii din pricina lipsei de hrană, a drumurilor lungi şi a înghesuielii insuportabile. Frecându-şi şoldurile una de alta, erau înnebunite din cauza îmbulzelii. În sminteala lor, uitaseră de sexul lor şi, mugind ca taurii, se căţărau una pe alta, săltându-şi anevoie ugerele grele, umflate. Viţeluşele încălecate de ele, ridicându-şi cozile bârzoi, ieşeau de sub vaci şi, rupând tufişurile şi crengile, o zbugheau în hăţişul

pădurii, urmărite de strigătele bătrânilor văcari şi ale băieţandrilor care îi ajutau.

Şi ca întemniţaţi în cercul strâmt pe care vârfurile brazilor îl conturau pe cerul hibernal, la fel de furtunos şi anapoda se îmbulzeau, se cabrau şi se încălecau norii albi, aducători de ninsoare, de deasupra poieniţei.

Grupul de curioşi, adunat la o oarecare depărtare, o deranja pe doftoroaie. Ea îi măsura cu priviri răutăcioase. Dar ar fi fost sub demnitatea ei să admită că o stânjenesc. Orgoliul ei de artistă nu-i permitea să-i alunge. Se prefăcea că nu-i vede. Ascuns privirilor ei, doctorul o urmărea din spatele mulţimii.

Era pentru prima dată când avea prilejul s-o vadă mai bine. Purta eterna ei bonetă englezească, aceeaşi manta de culoarea mazării, moştenită de la intervenţionişti, al cărei guler dublu şi larg şi-l desfăcuse cu nepăsare. De altfel, liniile, arogante de habotnicie oarbă, care îi întinereau şi-i înnegreau ochii şi sprâncenele acestei femei trecute de prima tinereţe, arătau clar că nu-i păsa deloc de hainele cu care ar fi trebuit sau nu să se îmbrace.

Însă Iuri Andreevici fu surprins de felul cum arăta soţia lui Pamfil. Aproape că nu o recunoscu. În câteva zile îmbătrânise teribil. Ochii păreau gata-gata să-i iasă din orbite. Pe gâtul care i se alungise ca o hulubă de căruţă, i se zbătea o vinişoară umflată. În halul acesta o aduseseră spaimele ei secrete.

– Nu dă lapte, drăguţă, îi spuse Agafia. Am crezut că aşa-i după fătare, că schimbă laptele, dar nu, ar fi timpul de mult să dea lapte.

– Care schimbare de lapte? Nu vezi bubele de pe uger? Are dalac. Am să-ţi dau nişte ierburi cu grăsime ca s-o ungi. Şi fireşte, o să-i şoptesc ceva.

– Mai am un necaz şi cu bărbatul.

– Am să-l descânt ca să nu mai umble după altele. Asta se poate. N-o să mai poţi scăpa de el. Acu' zi-mi al treilea necaz.

– Păi, nu umblă după altele. Bine-ar fi dacă ar umbla. Necazu-i că, dimpotrivă, s-a lipit de mine şi de copii, se usucă pe picioare de dragul nostru. Ştiu la ce se gândeşte. Îşi zice că or să ne despartă taberele, că or să ne ducă într-o parte şi pe el or să-l trimită în alta. Se teme c-or să ne prindă ai lui Basalîgo şi el n-o să fie cu noi. Că n-o să aibă cine să ne apere. Că or să ne căznească şi-or să se bucure de chinurile noastre. Ştiu eu care i-s gândurile. Mă tem să nu-şi pună capăt zilelor.

– Am să mă gândesc. O să-nmoi tristeţea. Zi-mi al treilea necaz.

– Nu mai am niciunul. Astea mi-s toate necazurile: vaca şi bărbatul.

– Oh, maică, tare eşti săracă-n necazuri. Vezi cum te miluieşte Dumnezeu? Aşa ceva mai rar. Are sărmana două necazuri, dintre care unul îi un bărbat milos. Ce-mi dai pentru vacă? Încep s-o descânt.

– Da’ tu ce vrei?

– Un colac şi pe bărbat-tu.

Privitorii izbucniră în râs.

– Glumeşti?

– Ei, dacă-ţi pare rău, mă las păgubaşă de colac. Mă mulţumesc numai cu bărbat-tu.

Râsetele se înteţiră.

– Cum îi zice? Vacii, nu lui bărbat-tu.

– Frumoasa.

– Frumoasa le zice la jumătate de cireadă. Dar fie. S-o blagoslovim.

Şi începu să descânte vaca. La început, descântecul ei era într-adevăr unul pentru vite. Apoi o luă razna şi-i ţinu Agafiei o pologhie întreagă despre descântece şi despre felul cum trebuie folosite. Ca fermecat, Iuri Andreevici asculta aceste aiureli, aşa cum altădată, la capătul călătoriei din Rusia europeană în Siberia, ascultase flecăreala plină de înfloriturі a lui Vakh.

Femeia spuse:

– Mătuşă Margosie, vino-n ospeţie. De marţi până miercurea, vaca nu mi-o deochea. Buba să coboare de pe ţâţa moale. Stai, vacă, cuminte, nu da din copite. Ca stânca să stai, lapte mult să dai. Mare sperietoare, sparge coaja tare, ia râia de-aici şi-azvârle-o-n urzici. Vorba vrăjitoare-i ca a ţarului de tare.

Pe toate trebuie să le ştii, Agafiuşka, porunci, vorbele lungi, cuvântul dat, cuvântul păstrat. Stai, te uiţi şi zici că eşti în pădure. Da’ când colo necuratul s-a luat la luptă cu armia îngerilor aşa cum ai voştri fac război cu ai lui Basalîgo.

Sau, de-o pildă, uită-te unde-ţi arăt eu. Da’ nu într-acolo, drăguţă. Uită-te cu ochii, nu cu ceafa, îndreaptă-ţi privirea unde-ţi arăt eu cu degetul. Pricepi ce-nseamnă asta? Crezi că-n mesteacăn vântul a răsucit, a încâlcit două crengi? Ori crezi că o pasăre s-a gândit să-şi facă cuib? Nu-i aşa. Asta-i scorneala cea

mai diavolească. O ştimă i-a împletit fiică-sii cunună. A auzit că trec oameni pe-aproape şi n-a mai terminat-o. Au speriat-o. Ai să vezi că la noapte o s-o termine.

Ori iară despre steagul vostru cel roşu. Ce crezi că este? Crezi că-i steag? Vezi că nu-i steag, e basmaua morţii cu care-i ispiteşte pe flăcăi, că moartea-i ca o fată care ispiteşte şi de ce crezi că ispiteşte? Le face semn flăcăilor cu basmaua, îi momeşte la uciganie, la moarte, la putreziciune. Şi voi aţi crezut că-i steag, că zice veniţi la mine prolitiri şi calici din toate ţările.

Acuma pe toate trebuie să le ştii, Agafia, pe toate, tot-tot, adică tot. Ce-i pasărea, ce-i piatra, ce-i iarba. Acuma, de-o pildă, pasărea are să fie *stratimul*[1], graurul. Iar fiara o să fie bursucul.

Acuma de-o pildă, dacă vrei să te ţii cu unul, ia şi-mi spune. Îndată-l fac să-i cazi cu tronc, oricine-ar fi el. Chiar de-ar fi comandantul vostru, Pădureanul, chiar de-ar fi Kolceak sau Ivan ţarevici[2]. Crezi că mă laud, că mint? Uite că nu mint. Ia ascultă. Când o veni iarna şi-o-ncepe să viscolească, când or să se-nalţe stâlpi de zăpadă spre cer, în vârtejul acela o să-mpung cu cuţitul, o să înfig cuţitu' în zăpadă pân' la plăsele şi-am să-l scot roşu tot de sânge din zăpada aceea. Ei, ai văzut? Aşa? Şi credeai că spun minciuni. Da' ia zi-mi, de unde să fie sânge în vârtejul furtunii? Că doară nu-i decât aer, pulbere de omăt. Păi, asta-i, cumătră, că nu-i vânt furtuna, ci o moroaică şi-o pierdut pruncul ei de vrăjitoare, îl caută pe câmpie, plânge că nu-l găseşte. Şi-n ea nimereşte cuţitul meu. De-acolo-i sângele. Şi tot cu cuţitul retez urma cui vrei şi, ca pe-un petic de mătase, ţi-l cos pe poale. Şi oricine-ar fi el, Kolceak, Strelnikov, vreun ţar nou apărut, are să vină, are să se ţină de tine, unde-ai să te duci tu, are să vină şi el. Şi tu-ţi închipuiai că mint, credeai că adunaţi-vă la mine calici şi prolitiri din toate ţările.

Ori încă, de-o pildă, acuma cad pietre din cer, cad ca ploaia. Iese omu-n pragul casei şi-i cad pietrele-n cap. Ori alţii au văzut nişte oameni călări trecând pe cer, că le-atingeau caii casele cu copitele. Sau nişte vrăjitori ziceau în vechime: femeia asta îşi bagă-n ea grâne ori miere ori o blană de jder. Iar înzăuaţii îi dezgoleau umărul, ca şi cum ar fi descuiat o tainiţă, şi cu sabia

---

[1] *Stratim* – cuvânt obscur, desemnând o pasăre fantastică; unele dicţionare dau ca plauzibilă o adaptare neaoşă rusească a cuvântului *strufokamil* = „struţocămilă" (vezi Cantemir, *Istoria ieroglifică)* (n.t.).

[2] *Ivan ţarevici* (ad litteram: *Ivan – fiu de ţar*) – principalul personaj masculin din basmele ruse, un fel de Făt-Frumos (n.t.).

scoteau din omoplat ori o măsură de grâu, ori o blăniţă de veveriţă, ori un fagure de miere.

Uneori întâlnim pe lume un sentiment mare şi puternic. Cel mai adesea e amestecat cu mila. Cea sau cel pe care îl divinizăm ne par a fi victime, pe măsură ce îi iubim mai mult. La unii bărbaţi compătimirea faţă de femeie depăşeşte toate limitele ce pot fi închipuite. Compătimirea lor o plasează în situaţii himerice, care nu pot fi întâlnite în viaţă şi există doar în imaginaţia lor, ajungând astfel să fie geloşi pe aerul care o înconjoară, pe legile naturii, pe mileniile scurse înaintea venirii ei pe lume.

Iuri Andreevici citise destul de mult ca să-şi dea seama că ultimele cuvinte ale vrăjitoarei sunt începutul unei vechi cronici, poate al celei din Novgorod, poate al celei a lui Ipatie, care, prin deformări succesive, ajunseseră aproape nişte apocrife. Veacuri întregi aceste cronici au fost stâlcite de descântători şi povestitori, transmiţându-se pe cale orală din generaţie în generaţie. Mai înainte le încurcaseră şi le denaturaseră copiştii.

Atunci de ce tirania legendei pusese stăpânire pe el? De ce, ascultând aceste neghiobii, aceste sporovăieli fără sens, avusese impresia că aude nişte întâmplări reale?

Larei i-au dezgolit umărul stâng. Aşa cum cineva bagă cheia în uşiţa secretă a unui mic seif, mascat într-un dulap, un soldat, răsucindu-şi sabia, îi deschide omoplatul. În adâncul cavităţii deschise a sufletului ei se arătară tainele păstrate acolo. Oraşe străine vizitate, case străine, întinderi străine au început să se desfăşoare în afară ca nişte filme, ca nişte role de film, ca nişte jurubiţe de panglici, făcute baloţi şi aruncate spre el.

Cât de mult o iubea! Ce frumoasă era! Exact atât de frumoasă cum năzuise, cum visase el, era chiar frumuseţea de care avea el nevoie! Dar în ce fel, cu ce parte a sinelui? Prin ceva care poate fi numit sau descoperit prin analiză? O, nu, nu! O iubea datorită liniei neasemuit de simple şi avântate cu care ea, dintr-o singură trăsătură, fusese conturată de sus până jos de către creator şi în această configuraţie divină îi fusese întinsă sufletului lui, aşa cum ţi se întinde, ca să-l iei în braţe, un prunc strâns înfăşurat în cearşaf, după ce a fost îmbăiat.

Iar acum unde-i el, ce-i cu el? Pădurea, Siberia, partizanii. Sunt încercuiţi şi va trebui să le împărtăşească soarta. Ce diavoliadă, ce scorneală fantastică mai e şi asta? Şi iarăşi Iuri Andreevici îşi simţi ochii şi mintea în ceaţă. Totul plutea pe

dinaintea lui. Între timp, în locul ninsorii aşteptate, începu să plouă. Ca o placardă întinsă transversal deasupra unei străzi, agăţată de câte o clădire la ambele capete şi fluturându-şi pânza ei uriaşă în văzduh, de la o margine a poienii la cealaltă, se lăţi, vagă, mărită de multe ori, fantasma unui cap uluitor, de zeitate. Capul plângea, iar ploaia, din ce în ce mai puternică, îl săruta şi îl stropea cu picăturile ei.

– Du-te, îi spuse doftoroaia Agafiei. Vaca ţi-am descântat-o şi are să se facă bine. Roagă-te la Maica Domnului. Ea-i sălaşul luminii şi cartea cuvântului din lumea dobitoacelor.

8

Se duceau lupte la marginea de vest a taigalei. Însă taigaua era atât de imensă încât, comparativ cu dimensiunile ei, toate acestea parcă se petreceau la graniţele depărtate ale ţării, iar tabăra ascunsă în hăţişurile ei era atât de dens populată încât, oricâtă lume ar fi plecat la luptă, întotdeauna rămânea şi mai multă şi nu mai lăsa deloc impresia că s-ar goli.

Zgomotul luptelor îndepărtate aproape că nu ajungea până la tabără. Deodată, în pădure, răsunară câteva împuşcături. La început fuseseră izolate, însă dintr-o dată se prefăcură în rafale rapide, neregulate. Surprinşi de împuşcături care pe unde se întâmplase, oamenii se împrăştiară ca potârnichile. Cei din rezervele auxiliare ale taberei se repeziră la căruţele lor. Se stârni o zăpăceală generală. Toţi începură să se pregătească de luptă.

Curând zarva încetă. Alarma se dovedise a fi falsă. Dar imediat după aceea lumea începu să se scurgă spre locul de unde se auziseră împuşcăturile. Mulţimea creştea. Celor prezenţi li se alăturau mereu alţi veniţi în grabă.

Gloata se strânse împrejurul unui om ciopârţit, care zăcea la pământ. Mutilatul abia mai răsufla. Mâna dreaptă şi piciorul stâng îi fuseseră retezate. Era de neînchipuit cum izbutise nefericitul să se târască până în lagăr. Înfricoşătoare hălci sângerânde, mâna şi piciorul retezat îi erau legate de spinare, alături de o inscripţie lungă, mâzgălită pe un capăt de scândură, în care, printre înjurăturile cele mai porcoase, se spunea că aceasta s-a făcut drept răsplată pentru atrocităţile unui detaşament roşu, cu care partizanii din frăţia pădureană nu aveau nicio legătură. În plus, se adăuga că aşa vor plăti toţi,

dacă, la termenul indicat în inscripţie, partizanii nu se vor supune şi nu vor preda armele reprezentanţilor unităţilor de sub comanda generalului Viţîn.

Sângerând abundent, cu voce slabă, cu limba împleticită, pierzându-şi mereu cunoştinţa, mucenicul le povesti chinurile şi torturile pe care le îndurase în subunităţile de anchetă şi pedepsire ale generalului Viţîn. Fusese condamnat la spânzurătoare, apoi, drept graţiere, pedeapsa îi fusese comutată într-una şi mai groaznică: tăierea mâinii şi a piciorului, pentru ca, mutilat cum era, să fie trimis în tabăra partizanilor, ca să-i înspăimânte. Până aproape de linia de demarcaţie a taberei fusese cărat pe braţe, apoi soldaţii îl puseseră jos şi-i porunciseră să se târască singur, gonindu-l de departe cu focuri de armă trase în aer.

Torturatul abia îşi mai mişca buzele. Ca să-i asculte şoaptele bolborosite, oamenii se îndoiau din şale şi se aplecau spre el.

– Aveţi grijă, fraţilor, spuse acesta. A străpuns linia voastră.

– Am trimis trupe de acoperire. Sunt lupte mari. Nu-i lăsăm să treacă.

– E o spărtură. O spărtură. Vrea să vă ia ca din oală. Ştiu. Oh, nu mai pot, fraţilor. Vedeţi, se scurge sângele din mine, scuip sânge. Acuşi mor.

– Trage-ţi sufletul. Nu mai vorbi. Hei, irozilor, nu-l mai lăsaţi să vorbească. Nu vedeţi că-i face rău?

– Tot trupul mi l-a schingiuit, satrapul, câinele. Cu sângele tău, zice, ai să te speli, spune cine eşti. Dar eu, fraţilor, cum să-i spun, când mi-s dezertor? Da. De la el am fugit la ai voştri.

– Zici că „el”. Cine-i acela care te-a dus în aşa hal?

– Oh, fraţilor, ard maţele-n mine. Lăsaţi-mă să-mi trag un pic sufletul. Îndată vă spun. Hatmanul Bekeşin. Colonelul Strese. Îs de-ai lui Viţîn. Voi aici, în pădure, nu ştiţi nimica. În oraş îi vai şi-amar. Fierb oamenii de vii. Din oameni vii îşi taie curele. Te apucă de guler şi te-azvârl nici nu mai ştii unde, că-i bezna de pe lume. Pipăi împrejur şi-ţi dai seama că eşti într-o cuşcă, într-un vagon. În cuşcă eram mai mult de patruzeci de oameni, numa-n izmene. Iară ei deschid cuşca şi bagă labele-n vagon. Îl scot pe primul. Afară. Pe oricare. Ca pe-o găină pe care vrei s-o tai. Zău aşa. Pe unii îi spânzură, pe alţii-i omoară-n bătăi cu vergile, pe alţii îi interoghează. Te jupoaie-n bătăi, îţi pun sare pe răni şi toarnă apă clocotită pe tine. Când ţi se-apleacă sau te scapi pe tine, te silesc să înfuleci ce-ai făcut. Şi ce fac cu copiii şi cu

femeile, o, Doamne!

Nefericitul era la capătul puterilor. Nu mai apucă să termine fraza, ţipă şi-şi dădu duhul. Toţi pricepură imediat despre ce-i vorba, îşi scoaseră căciulile şi începură să-şi facă cruce.

În aceeaşi seară prin tabără se răspândi vestea despre un eveniment şi mai teribil.

Pamfil Palîh fusese în mulţimea adunată împrejurul muribundului. Îl văzuse, îi ascultase istorisirea, citise inscripţia plină de ameninţări de pe capătul de scândură.

Spaima lui permanentă pentru soarta ce-i aşteaptă pe ai lui după moartea sa răbufnise cu o intensitate incredibilă. În imaginaţie, îi vedea deja supuşi la cazne lente, le vedea feţele contorsionate de durere, le auzea gemetele şi strigătele de ajutor. Ca să-i mântuiască de suferinţele viitoare şi ca să pună capăt propriilor dureri, şi-a omorât cu mâna lui soţia şi copiii. I-a omorât cu acelaşi topor tăios ca briciul cu care le cioplea jucărioare din lemn fetiţelor şi lui Flionuşka, băieţelul, la care ţinea cel mai mult.

Uluitor era că nu-şi pusese imediat şi el capăt zilelor. Ce intenţii, ce planuri mai putea să aibă? Era clar că se smintise, că viaţa lui nu mai putea continua în niciun fel.

În timp ce Liveri, doctorul şi membrii consiliului erau în şedinţă, discutând ce să facă cu el, Pamfil umbla liber prin tabără, cu capul căzut în piept, nemaivăzând nimic cu ochii lui tulburi şi galbeni, care priveau cu duşmănie în jur. Un zâmbet vag, rătăcit, neomenesc îi flutura permanent pe faţă, divulgând o suferinţă care nu mai putea fi învinsă prin nimic.

Nimeni nu-l compătimea. Toţi îl evitau. Se auziră glasuri care cereau să fie omorât fără judecată. Dar această propunere nu-şi găsi mulţi susţinători.

Pamfil nu mai avea ce face pe lume. În zori, dispăru din tabără, aşa cum fuge de el însuşi un animal turbat.

9

Iarna venise de mult. Erau nişte geruri cumplite. Sunete şi forme zdrenţuite, fără nicio legătură vizibilă între ele, apăreau în ceaţa geroasă, se opreau, se mişcau, dispăreau. Pe cer nu mai era soarele cu care oamenii de pe pământ se obişnuiseră, ci un alt soare, care, ca un glob sângeriu, atârna în pădure. De la acesta, ţepene şi lente ca într-un vis sau o poveste, porneau raze

de lumină, cleioase ca mierea, sidefii, care încremeneau la jumătatea drumului, se lipeau de copaci şi îngheţau acolo.

Abia atingând pământul cu tălpile lui ovale şi trezind la fiecare pas scârţâitul furios al zăpezii, în toate direcţiile înaintau nişte picioare nevăzute, încălţate cu pâslari, iar siluetele care le completau, cu glugi şi cojoace scurte, păreau că plutesc separat de picioare prin văzduh ca nişte aştri ce se rotesc pe sfera cerească.

Cei care se cunoşteau se opreau şi înfiripau câte-o discuţie, îşi apropiau unul de altul feţele înroşite, ca ieşite din baia de aburi, pe care atârnau, îngheţate, cârpele bărbilor şi mustăţilor. Vălătuci de abur dens, vâscos se smulgeau ca nişte nori din gurile lor şi, în imensitatea lor, erau total incompatibili cu cuvintele lor zgârcite, congelate parcă, din vorbirea lor simplă.

Pe potecă doctorul se întâlni cu Liveri.

– Dumneavoastră sunteţi? De cât timp nu ne-am văzut! Vă invit diseară la mine-n bordei. Veţi înnopta la mine. O să ne-aducem aminte de vremurile de altădată. Am să vă spun ceva.

– S-a întors curierul? Aveţi informaţii despre Varîkino?

– În raport nu se zice nici pâs despre ai mei sau ai dumneavoastră. Dar tocmai din asta trag concluzii liniştitoare. Deci au apucat să plece la timp. Altfel s-ar fi spus ceva despre ei. De fapt, vorbim diseară. Deci vă aştept.

În bordei, doctorul îşi repetă întrebarea:

– Spuneţi-mi mai iute ce ştiţi despre familiile noastre?

– Iar nu vreţi să vedeţi mai departe de lungul nasului. După toate aparenţele, ai noştri sunt teferi, în afara oricărui pericol. Dar nu despre ei e vorba. Am ştiri extraordinare. Vreţi nişte carne? Friptură rece de mânzat.

– Nu, mulţumesc. Nu mă duceţi cu vorba. Fiţi mai explicit.

– Păcat că nu vreţi. Eu o să iau o bucăţică. E scorbut în tabără. Oamenii au uitat de când n-au mai pus în gură pâine sau verdeţuri. Astă-toamnă trebuia să ne organizăm mai bine, să fi adunat nuci şi poame, cât timp au stat refugiatele cu noi. Vă spun că treburile noastre merg strună. S-a întâmplat ceea ce am susţinut eu întotdeauna. S-a spart gheaţa. Kolceak se retrage – pe toate fronturile. Este înfrângerea lui definitivă, care evoluează din ce în ce mai mult. Vedeţi? Ce vă spuneam eu? Iar dumneavoastră vă văitaţi.

– Când m-am văitat?

– Tot timpul. Mai ales când ne înghesuia Viţîn.

Doctorul îşi aminti toamna, împuşcarea rebelilor, îşi aminti cum Pamfil îşi ucisese soţia şi copiii, îşi aminti încăierările sângeroase, când oamenii erau sacrificaţi ca la abator, când acest coşmar părea să nu mai aibă sfârşit. Albii şi roşii se întreceau în atrocităţi, care de care mai crunte, răspunzând la crime cu altele mai mari, ca şi cum le-ar fi multiplicat. Sângele îţi făcea greaţă, ţi se oprea în gât şi ţi se urca la cap, îţi înotau ochii în sânge. Asta nu era văicăreală, ci cu totul altceva. Dar cum să-i explice lui Liveri?

În bordei mirosea a lemn ars. Funinginea ţi se aşeza pe cerul gurii, îţi gâdila nările şi gâtlejul. Bordeiul era luminat cu surcele subţiri, înfipte într-un trepied de fier. Când o surcea se termina de ars, tăciunele cădea în ligheanul cu apă de sub trepied şi Liveri înfigea în inel alta aprinsă.

– Vedeţi ce ard? Am terminat untdelemnul. Surcelele ard repede. Da, e scorbut în lagăr. Sigur nu vreţi friptură de mânzat? Scorbut. Dar dumneavoastră, doctore, ce aşteptaţi? De ce nu convocaţi statul-major, ca să lămuriţi situaţia, să le explicaţi comandanţilor ce măsuri trebuie să ia împotriva scorbutului?

– Nu mă mai chinuiţi, pentru Dumnezeu! Ce ştiţi exact despre familiile noastre?

– V-am spus doar că nu am niciun fel de informaţii exacte despre ai noştri. Dar nu v-am spus ceea ce ştiu din ultimele comunicate. Războiul civil s-a sfârşit. Kolceak este zdrobit. Armata Roşie îl goneşte din urmă de-a lungul căii ferate, mânându-l spre est, ca să-l arunce în mare. O altă parte a Armatei Roşii se grăbeşte să facă joncţiunea cu noi, pentru ca, cu forţe unite, să curăţăm spatele frontului de numeroasele rămăşiţe ale unităţilor auxiliare ale albilor. Sudul Rusiei a fost eliberat. De ce nu vă bucuraţi? Vi se pare puţin?

– Nu-i adevărat. Mă bucur. Dar unde sunt familiile noastre?

– În Varîkino nu sunt, şi ăsta-i un mare noroc. Deşi, aşa cum am bănuit, legendele de astă-vară ale lui Kamennodvorski nu s-au confirmat – vă mai amintiţi de zvonurile prosteşti cum că Varîkino ar fi fost invadat de nu ştiu ce populaţie enigmatică? –, totuşi satul este pustiit. Trebuie să se fi întâmplat acolo ceva şi e foarte bine că amândouă familiile au plecat de-acolo la timp. Să sperăm că s-au salvat. După cum spun cercetaşii mei, aşa cred puţinii locuitori care au rămas pe loc.

– Dar Iuriatinul? Ce-i acolo? În mâinile cui e?

– Tot ceva de neînchipuit. Trebuie să fie o greşeală.

– Adică?

– Cică Iuriatinul e încă în mâna albilor. E o absurditate indiscutabilă, o imposibilitate evidentă. Acum o să vă demonstrez cât se poate de clar.

Liveri puse în opaiţ o surcea nouă şi, împăturind harta lui boţită în aşa fel încât zona necesară să fie deasupra, începu să-i explice cu creionul în mână.

– Uitaţi-vă şi dumneavoastră. Pe toate aceste sectoare ale frontului, albii au fost puşi pe fugă. Aici şi aici, în toată regiunea. Mă urmăriţi cu atenţie?

– Da.

– Deci nu pot fi în zona Iuriatinului. Altfel, având comunicaţiile tăiate, riscă să fie încercuiţi. Asta nu pot să nu o înţeleagă generalii lor, oricât ar fi ei de incapabili. V-aţi îmbrăcat cu cojocul? Unde vă duceţi?

– Scuzaţi-mă, ies câteva clipe. E prea mult fum de tutun şi de la surcele. Nu mă simt bine. Mă duc să iau puţin aer.

Ieşind din bordei, doctorul mătură cu mănuşa zăpada de pe buşteanul gros, care închipuia un fel de bancă, la ieşire. Se aşeză şi, sprijinindu-şi capul în palme, căzu pe gânduri. Taigaua, tabăra din pădurea înzăpezită, cele optsprezece luni petrecute la partizani parcă dispăruseră. Uitase totul. În imaginaţia lui, nu-i mai vedea decât pe cei dragi. Prin faţa ochilor i se perindau imagini închipuite, care de care mai îngrozitoare.

Iat-o pe Tonia, pe câmp, mergând prin crivăţ cu Şurocika în braţe. Îl înveleşte în pătură, picioarele ei se afundă în zăpadă, ea şi le smulge din răsputeri, iar viscolul o troieneşte, vântul o trânteşte la pământ, ea cade şi se ridică, dar n-o mai ţin picioarele slăbite, care i se împleticesc. Ah, dar vezi că uită, uită mereu. Tonia are doi copii, iar pe cel mic îl ţine la sân. Are amândouă mâinile ocupate, la fel ca refugiatele de la Cilimka, care înnebuniseră de amărăciune şi de eforturile mai presus de puterile lor.

Are amândouă mâinile ocupate şi în apropiere nu se vede ţipenie de om. N-are cine s-o ajute. Tatăl lui Şurocika nu se ştie unde este. El e departe, întotdeauna e departe, toată viaţa lipseşte de lângă ei şi parcă-i tată, aşa sunt oare taţii? Dar unde-i tatăl ei? Unde-i Aleksandr Aleksandrovici? Unde-i Niuşa? Unde-s ceilalţi? Ah, mai bine să nu-şi pună aceste întrebări, mai bine să nu se gândească, mai bine să nu încerce să ghicească.

Doctorul se ridică de pe buştean, cu intenţia de a coborî iar în bordeiul de sub pământ. Brusc, gândurile sale luară altă turnură. Se hotărî să nu se mai întoarcă la Liveri.

Schiuri, un săculeţ cu pesmeţi şi cu alte lucruri necesare pentru evadare le avea de mult puse deoparte. Le îngropase în zăpadă dincolo de linia păzită a taberei, sub un brad alb, pe care, pentru mai multă siguranţă, îl însemnase cu o crestătură. Pe poteca bătucită de paşi, printre troiene, doctorul o porni spre ascunzătoare. Era o noapte senină cu lună plină. Doctorul ştia posturile santinelelor şi le ocoli cu succes. Dar lângă poiana cu scoruşul îngheţat, o santinelă îl somă de departe, în timp ce, înfipt în schiurile lui, alunecă iute spre el.

– Stai! Stai că trag! Cine eşti? Parola!

– Ce-i frate, te-ai ţicnit? Sunt de-al vostru. Nu m-ai recunoscut? Sunt doctorul vostru, Jivago.

– Iertare. Nu te supăra, tovarăşe Jelvak. Nu te-am cunoscut. Dar chiar dacă eşti Jelvak, nu-ţi dau voie să treci. Trebuie să-mi zici parola.

– Bine, dacă aşa vrei. Parola: „Siberia. Roşie”, răspunsul: „Jos intervenţia”.

– Asta-i altă gâscă. Du-te unde vrei. Dar după care drac umbli-n toiul nopţii?

– Nu pot dormi şi m-a dat gata setea. M-am gândit să mă plimb un pic şi să-nghit nişte zăpadă. Am văzut scoruşul plin de poame îngheţate şi mi s-a făcut poftă.

– Asta chiar că-i prostie domnească să umbli iarna după poame. De trei ani îi burduşim ca să le scoatem prostia din cap, dar degeaba. N-au niciun pic de minte. Du-te după scoruşele tale. Crezi că-mi pare rău?

Şi la fel de repede cum venise, santinela îşi făcu vânt pe schiurile care şuierau prin zăpada neatinsă, dispărând îndărătul tufişurilor golaşe, ca nişte fire rare de păr din capul cuiva. Iar cărarea pe care păşea doctorul îl duse chiar până la scoruş.

Era pe jumătate troienit de zăpadă. Cealaltă jumătate era acoperită de frunze şi poame îngheţate, din care se întindeau spre el două ramuri înverzite. Îşi aminti mâinile mari şi albe ale Larei, rotunde, darnice şi, agăţându-se de ramuri, strânse arbustul la piept. Ca şi cum ar fi înţeles tot, scoruşul făcu o mişcare de răspuns şi-l albi de zăpadă din cap până-n picioare. Doctorul bolborosi, nedându-şi seama că vorbeşte de unul singur.

– Te voi vedea, frumoasa mea, prinţesa mea, scoruşul meu, sângele meu.

Noaptea era senină. Luna lumina din cer. El se afundă mai departe în pădure, ajunse la bradul tainic, îşi dezgropă lucrurile şi părăsi tabăra.

Partea a XIII-a
Vizavi de casa cu statui

1

Strada Negustorilor cobora în linie curbă spre străzile Malaia Spasskaia şi Novosvalocinîi. Putea fi văzută din clădirile şi bisericile situate în zonele mai înalte ale oraşului.

La colţul ei se înălţa o clădire cenuşie, cu statui. Pe pietrele uriaşe, pătrate din fundaţia înclinată a acestei clădiri se vedeau, lipite de curând, numere recente ale ziarelor centrale, decrete şi hotărâri guvernamentale. Această literatură o citeau, întârziind mult timp pe trotuar, mici grupuri de trecători.

După câteva zile de dezgheţ, acum vremea era uscată. Era destul de frig şi gerul se înteţea treptat. La orele când, cu puţin timp în urmă, se însera, acum era încă lumină. Iarna de-abia plecase. Pustietatea locului abia eliberat o umplea lumina, care nu se mai stingea atât de iute, întârziind la ceasurile înserării. Această lumină tulbura sufletele, chema în depărtări, speria şi punea pe gânduri.

Abia de câteva zile albii părăsiseră oraşul, cedându-l roşilor. Se pusese capăt astfel bombardamentelor, vărsării de sânge, alarmelor. Ca şi plecarea iernii, ca şi lungirea zilelor de primăvară, şi acalmia era ameninţătoare şi alarmantă.

Înştiinţările pe care, în lumina întârziată a serii, le citeau trecătorii anunţau:

„Spre ştirea populaţiei. Cărţile de muncă pentru cetăţenii încadraţi în câmpul muncii pot fi obţinute contra-cost, 50 ruble bucata, la Oficiul Alimentar de pe lângă Sovietul din Iuriatin, strada Octombrie, fosta stradă a Guvernatorului General, 5, camera 137.

Neposedarea cărţii de muncă sau înscrierea de date inexacte, cu atât mai mult false, se pedepseşte conform rigorilor perioadei de război. Procedura exactă de utilizare a cărţilor de muncă a fost publicată în Instrucţiunile Comitetului Executiv Iuriatin nr. 86 (1013), anul curent, care sunt afişate la Oficiul Alimentar Iuriatin, camera 137”.

Alt afiş comunica faptul că în oraş există suficiente rezerve

de produse alimentare, pe care burghezia le ascunde pentru a dezorganiza distribuţia şi a semăna haos în problema alimentară. Anunţul se încheia cu cuvintele:

„Cei ce vor fi descoperiţi că ascund rezervele alimentare vor fi împuşcaţi pe loc”.

Un al treilea anunţ spunea:

„În scopul rezolvării problemei alimentare, cetăţenii care nu fac parte dintre elementele exploatatoare se asociază în comune de consum. Informaţii suplimentare pot fi obţinute la Oficiul Alimentar de pe lângă Sovietul Iuriatin, strada Octombrie, fosta stradă a Guvernatorului General, 5, camera 137”.

Militarii erau atenţionaţi:

„Persoanele care nu predau armele şi cei care le poartă fără a poseda permis de tip nou vor fi sancţionate Conform legii. Permisele se preschimbă la Comitetul Revoluţionar Iuriatin, strada Octombrie, 6, camera 63”.

2

De grupul celor care citeau ordonanţele se apropie un om slab, care nu se spălase de mult şi de aceea părea oacheş la faţă. Omul arăta cam sălbatic, avea o desagă în spinare şi un băţ în mână. Părul vâlvoi, netuns de mult, nu avea niciun fir cărunt, însă în barba lui castanie, nerasă de multe zile, străluceau deja fire albe. Era doctorul Iuri Andreevici Jivago. Probabil că de mult cojocul îi fusese furat pe drum sau îl schimbase el însuşi pentru mâncare. Purta o haină străină, cu mânecile prea scurte, care, de zdrenţuită ce era, nici măcar nu-i ţinea de cald.

În desagă mai avea un codru de pâine, primit de pomană în ultimul sat din preajma oraşului, şi o bucată de slănină. Acum aproape un ceas intrase în oraş dinspre calea ferată şi de atunci străbătuse cu mare greutate distanţa de la periferie până la această intersecţie, deoarece era sleit şi slăbit de drumurile lungi făcute în ultimele zile. Se oprise des şi abia se abţinuse să nu cadă la pământ şi să sărute pietrele oraşului, unde nu mai spera să ajungă vreodată şi la vederea căruia, acum, se bucura nespus, de parcă ar fi întâlnit o fiinţă vie.

Multă vreme, o jumătate din pribegia lui pedestră, mersese de-a lungul căii ferate, care era părăsită, necirculată şi troienită de zăpadă. Trecuse pe lângă garnituri întregi de-ale albilor, trenuri de pasageri şi de marfă, care fuseseră surprinse de

înzăpeziri, de înfrângerea totală a lui Kolceak şi de epuizarea combustibilului. Aceste trenuri împotmolite, oprite pentru totdeauna şi îngropate sub zăpadă, se întindeau unul după altul, ca o panglică aproape continuă, cale de multe zeci de verste. Serveau drept fortăreţe bandelor de tâlhari înarmaţi, care pustiau drumurile, drept adăposturi pentru deţinuţii de drept comun sau politici, care evadaseră, dar cel mai adesea serveau de morminte comune sau cavouri prefabricate pentru cei morţi de frig sau ucişi de tifosul care bântuise de-a lungul căii ferate şi cosise sate întregi aflate în apropiere.

Aceste vremuri justificau vechea zicală că omul este lup pentru semenul său. Călătorul făcea cale întoarsă la vederea altui călător, străinul îl omora pe străin ca să nu fie el omorât. Apăruseră cazuri izolate de canibalism. Legile civilizaţiei omeneşti erau de-acum uitate. Omul visa visele preistorice ale cavernelor.

Umbrele singuratice, care uneori se furişau pe marginile liniei, care traversau cu frică poteca mult înainte şi pe care Iuri Andreevici, cum putea, le evita, i se păreau adeseori cunoscute, văzute cândva. I se năzărea că toate aceste umbre sunt din tabăra partizanilor. De cele mai multe ori greşea, însă o dată privirea nu l-a înşelat. Adolescentul, care ieşise târâş dintr-un dâmb de zăpadă ce acoperea un vagon internaţional de dormit şi care, după ce-şi făcuse nevoile, dispăruse iarăşi în nămete, era într-adevăr din frăţia pădureană. Era Terenti Galuzin, cel executat prin împuşcare. Fusese doar rănit în câteva locuri, zăcuse mult timp leşinat, îşi venise apoi în fire, se îndepărtase târâş de locul execuţiei, se ascunsese în pădure, rănile i se vindecaseră şi acum, pe furiş, sub nume fals, încerca să ajungă la ai lui, în Krasnovozdvijensk, ferindu-se pe drum de oameni şi adăpostindu-se în trenurile înzăpezite.

Aceste tablouri şi spectacole dădeau impresia de ceva străin, transcendental. Apăreau ca nişte crâmpeie din alte existenţe, neştiute, de pe alte planete, existenţe care fuseseră din greşeală aruncate pe pământ. Şi numai natura rămânea credincioasă istoriei şi se arăta privirii exact aşa cum o zugrăveau pictorii contemporani.

Din când în când, se întâmpla câte o seară calmă, scăldată în nuanţe de cenuşiu şi roz pământiu. În zarea senină, se conturau vârfurile negre ale mestecenilor, subţiri ca nişte slove vechi. Pe sub pojghiţa subţire ca un fum al gheţii, curgeau pâraiele negre

în albiile lor străjuite de troiene înalte, albe, pe care apa întunecată le înnegrea de jos în sus. Tocmai o asemenea seară, cenuşiu-lăptoasă ca mâţişorii de salcie, promitea să se lase, peste un ceas sau două, vizavi de casa cu statui din Iuriatin.

Doctorul dădu să se apropie de panoul Presei Centrale, aflat pe peretele de piatră al clădirii, ca să citească ordonanţele oficiale. Dar clipă de clipă privirea i se îndrepta spre partea cealaltă a străzii, se aburca în sus, spre cele două ferestre de la etajul clădirii de vizavi. Aceste ferestre, care dădeau spre stradă, erau cândva văruite, în cele două camere era depozitată mobila stăpânilor. Deşi gerul acoperise partea de jos a geamurilor cu o pojghiţă cristalină de gheaţă, se vedea că ferestrele sunt acum transparente, cu varul şters de pe ele. Ce va fi însemnând această schimbare? Se vor fi întors proprietarii? Sau Lara e plecată şi în apartament locuiesc alţi oameni, care au şters geamurile?

Incertitudinea îl tulbura pe doctor. Nu-şi putea stăpâni emoţia. Traversă strada, intră pe uşa principală în vestibul şi începu să urce scara atât de bine ştiută şi atât de dragă inimii lui. În tabăra din pădure îşi amintise deseori şi ultima volută a acestor trepte din fontă, şi ultimul amănunt al desenului. La o anumită curbă a scării, privind prin zăbrelele de sub picioare, puteai vedea jos, la parter, găleţi sparte, hârdaie şi scaune stricate. Această privelişte a văzut-o şi acum. Nimic nu se schimbase, totul rămăsese ca şi altădată. Doctorul mai că nu-i era recunoscător scării pentru fidelitatea ei faţă de trecut.

Altădată lângă uşă era o sonerie. Însă aceasta se stricase şi nu mai funcţiona încă de pe când doctorul mai venea pe aici, înainte de a fi capturat de partizani în pădure. Voi să bată la uşă, însă băgă de seamă că este încuiată altfel, cu un lacăt mare, trecut prin două belciuge, grosolan înşurubate în lustrul uşii vechi de stejar, cu furnirul foarte frumos, dar pe alocuri desprins. Mai înainte un asemenea vandalism ar fi fost de neconceput. Erau utilizate broaşte, care se încuiau bine şi, dacă se stricau, existau lăcătuşi care să le repare. Acest amănunt insignifiant era, în felul său, o mărturie asupra deteriorării generale, mult evoluate în ultima vreme.

Doctorul era sigur că Lara şi Katia nu sunt acasă. Poate că nici în Iuriatin nu mai erau, poate că nici în viaţă nu mai erau. Era pregătit pentru cele mai groaznice dezamăgiri. Numai ca să-şi liniştească propria conştiinţă, se hotărî să caute în gaura de

care se temeau atât de mult el şi Katia. Izbi cu piciorul în zid ca să nu dea cu mâna peste vreun şobolan. Nu avea nicio speranţă că va găsi ceva în tainiţă. Gaura era astupată cu o cărămidă. Iuri Andreevici scoase cărămida şi-şi băgă mâna înăuntru. Şi minune! O cheie şi o scrisoare! Scrisoarea era destul de lungă, pe o foaie mare de hârtie. Doctorul se duse la fereastra de pe casa scării. O minune şi mai mare, şi mai incredibilă! Scrisoarea era pentru el! Citi repede:

„Dumnezeule, ce fericire! Mi s-a spus că trăieşti şi că ţi-ai făcut apariţia. Cineva te-a văzut prin împrejurimi, a dat fuga şi m-a anunţat. Presupunând că mai întâi te vei grăbi către Varîkino, merg şi eu acolo, împreună cu Katenka. Pentru orice eventualitate, îţi las cheia la locul ştiut. Stai aici până mă întorc, nu pleca nicăieri. Da, nu ştii, acum locuiesc în partea dinspre stradă a apartamentului. Cred că o să-ţi dai seama şi singur. Casa-i goală, lăsată în paragină, a trebuit să vând o parte din mobila proprietarilor. Îţi las nişte mâncare, cartofi fierţi. Pune ceva pe capacul castronului, fierul de călcat sau alt obiect greu, cum am făcut eu, ca să nu-şi bage nasul şobolanii. Sunt nebună de bucurie”.

Aici se terminau rândurile scrise pe faţa filei. Doctorul nu băgă de seamă că mai era ceva scris şi pe verso. Cu fila întinsă pe palme, şi-o duse la buze şi apoi, fără s-o mai privească o dată, o împături şi, împreună cu cheia, şi-o băgă în buzunar. O durere grozavă, tăioasă se insinua în bucuria lui nebunească. Dacă Lara, fără să stea pe gânduri, fără niciun fel de preziceri, pleacă la Varîkino, înseamnă că familia lui nu mai e acolo. În afară de alarma provocată de acest amănunt, simţea o durere tristă şi adâncă pentru cei dragi. Nu-şi putea explica de ce Lara nu scrisese niciun cuvânt despre ei, despre locul unde se află, ca şi cum nici n-ar fi existat pe lume.

Dar nu mai avea timp de stat pe gânduri. Afară începuse să se însereze. Trebuia să se apuce să facă o mulţime de treburi cât mai era încă lumină. Una dintre primele griji trebuia s-o constituie citirea decretelor lipite în stradă. Cu vremurile acestea nu-i de glumit. Din neştiinţă, puteai plăti cu viaţa pentru că ai încurcat cine ştie ce ordonanţă obligatorie. Şi fără a mai intra în apartament, fără să-şi dea jos desaga de pe umărul obosit, el coborî în stradă şi se apropie de peretele pe care, pe o mare porţiune, erau lipite anunţurile, tipărite în fel şi chip.

3

Tipăriturile constau din articole din ziare, din procese-verbale ale unor şedinţe şi din decrete. Iuri Andreevici parcurse repede titlurile: „Modul de desfăşurare a rechiziţiilor şi de impozitare a claselor avute. Controlul muncitoresc. Comitetele de fabrici şi uzine”. Erau ordonanţele puterii noi, care pătrunsese de curând în oraş şi abroga legile elaborate de către vechile autorităţi. Noua putere reamintea stricteţea principiilor sale, pe care, poate, populaţia le uitase în timpul administraţiei temporare a albilor. Dar Iuri Andreevici începu să ameţească din pricina acestor repetiţii uniforme şi interminabile. Din ce perioadă erau aceste titluri? Ce fel de inscripţii sunt acestea? De anul trecut? De acum doi ani? O dată în viaţă se entuziasmase de caracterul necondiţionat al acestui limbaj şi de francheţea acestor idei. Oare pentru acest entuziasm imprudent trebuie să plătească, să nu mai vadă nimic altceva în viaţă decât aceste ţipete şi comenzi, care aveau să dăinuiască neschimbate ani şi ani, decât aceste imperative bezmetice, care vor deveni din ce în ce mai inaplicabile, mai ininteligibile şi mai irealizabile? Oare pentru o clipă de simpatie prea generoasă trebuie să se lase robit pe toată viaţa?

Un petic de raport rupt de cine ştie de unde îi nimeri sub ochi. Citi:

„Informaţiile privitoare la foamete divulgă incredibila lipsă de activitate a organizaţiilor locale. Cazurile de abuzuri sunt evidente, speculaţia este monstruoasă, dar ce a făcut biroul organizatorilor sindicali, ce au făcut comitetele sindicale de fabrică şi uzine din oraş şi din judeţ? Cât timp nu vom efectua percheziţii masive în depozitele gării Iuriatin-Mărfuri, ale sectoarelor feroviare Iuriatin-Razvilie şi Iuriatin-Rîbalka, cât timp nu vom lua măsuri severe de teroare faţă de speculanţi, mergând până la împuşcarea pe loc, nu vom scăpa de foamete”.

„Ce orbire demnă de invidiat! se gândi doctorul. Despre ce fel de grâne mai poate fi vorba, când acestea nu mai există în natură? Ce clase avute, ce speculanţi, când aceştia au fost de mult nimiciţi de sensul decretelor precedente? Ce ţărani, care sate, când nici ele nu mai există? Care uitare a propriilor indicaţii şi măsuri, când acestea de mult n-au mai lăsat piatră peste piatră? Ce fel de oameni trebuie să fie aceştia care, din an în an, delirează cu asemenea ardoare neogoită pe marginea

unor teme inexistente, care au dispărut de mult, nemaivrând să ştie şi să audă de nimic altceva!”

Doctorul ameţi. Leşină şi căzu fără cunoştinţă pe trotuar. Curând îşi reveni şi nişte oameni, care îl ajutară să se ridice, îi propuseră să-l ducă unde doreşte. El le mulţumi şi le refuză ajutorul, explicându-le că nu trebuie decât să traverseze strada, vizavi.

4

Încă o dată urcă treptele şi se apucă să deschidă uşa de la apartamentul Larei. Casa scării era la fel de luminată ca şi atunci când urcase prima dată. Cu bucurie recunoscătoare, remarcă astfel că soarele nu-l grăbeşte.

Pocnetul broaştei descuiate produse panică înăuntru, încăperea, goală în lipsa oamenilor, îl întâmpină cu zornăitul şi zdrăngănitul vaselor de tablă răsturnate şi trântite pe duşumea. Sărind şi izbindu-şi burţile de ciment, şobolanii fugeau care încotro. Doctorul fu oripilat de sentimentul neputinţei sale faţă de aceste fiinţe dezgustătoare, care probabil se plodiseră aici câtă frunză şi iarbă.

Şi înaintea oricărei încercări de a se instala pentru noapte în apartament, doctorul decise să se baricadeze de această belea, adăpostindu-se într-o cameră a cărei uşă se închide bine, după ce va fi astupat toate găurile lor cu cioburi de sticlă şi bucăţi de tablă.

Din vestibul, înaintă spre dreapta, pătrunzând în partea necunoscută a apartamentului. După ce traversă camera întunecată de trecere, ajunse într-alta luminoasă, cu două ferestre care dădeau spre stradă. Chiar în dreptul ferestrelor, pe partea cealaltă a străzii, se înălţa casa cu statui. Partea de jos a zidului era acoperită de ziarele lipite acolo. Cu spatele la el, trecătorii opriţi citeau ziarele.

Lumina din casă şi din exterior era aceeaşi, era lumina crudă, nelimpezită încă a serilor de primăvară timpurie. Comuniunea dintre lumina dinăuntru şi cea de afară era atât de mare încât camera părea ca se contopeşte cu strada. Nu era decât o mică deosebire. În dormitorul Larei, unde se afla acum Iuri Andreevici, era mai frig decât afară, pe strada Negustorilor.

În ultima parte a drumului, când se apropia de oraş, şi în decursul celor aproape două ore când îl străbătuse până aici,

slăbiciunea copleşitoare pe care o simţea i se păruse lui Iuri Andreevici a fi simptomul unei îmbolnăviri şi-l speriase.

Acum, la fel de fără temei, îngemănarea luminii din casă şi de afară îl bucura. Aerul rece, acelaşi şi în cameră, şi în stradă, îl făcea să simtă un fel de afinitate cu trecătorii, cu starea de spirit din oraş, cu viaţa de pe pământ. Transparenţa primăvăratică a luminii atotpătrunzătoare se părea a fi chezăşia unor speranţe îndepărtate şi generoase. Credea că totul merge spre mai bine, că va realiza totul în viaţă, că-i va găsi pe toţi şi-i va împăca în cele din urmă, că va izbuti să cugete la tot şi va găsi cuvintele cele mai potrivite. Şi bucuria întâlnirii cu Lara o aştepta ca pe prima demonstraţie a acestor împliniri.

O surescitare cumplită şi o agitaţie bezmetică luară locul depresiunii fizice de mai înainte. Înviorarea de acum era un simptom al bolii care îl pândea, mai sigur decât slăbiciunea care îi trecuse. Iuri Andreevici nu putea sta locului. Ceva îi dădea ghes să iasă iarăşi în stradă.

Înainte de a se instala aici, voia să se tundă şi să se bărbierească. Cu această intenţie, încă de când străbătuse oraşul, se uitase la vitrinele fostelor frizerii. O parte din acestea erau goale sau folosite în alte scopuri. Altele, care îşi păstraseră destinaţia, erau ferecate cu lacăte. Nu avea unde să se tundă şi să se bărbierească. Iuri Andreevici nu avea brici. Dacă ar fi găsit la Lara vreun foarfece, acesta l-ar fi putut scoate din încurcătură. Dar din pricina agitaţiei grăbite, cu care răscoli în măsuţa de toaletă a Larei, nu găsi niciun foarfece.

Îşi aminti că altădată, pe strada Malaia Spasskaia, era un atelier de croitorie. Se gândi că, dacă acesta mai funcţionează şi dacă ajunge înaintea închiderii, ar putea împrumuta un foarfece de la o croitoreasă. Cu acest gând coborî în stradă.

5

Memoria nu-l înşelase. Atelierul era tot acolo şi funcţiona. Ocupa un spaţiu comercial la nivelul trotuarului, cu vitrina cât peretele de mare şi cu intrarea dinspre stradă. Prin fereastră se vedea totul până la peretele din fund. Croitoresele lucrau în văzul lumii.

Încăperea era teribil de aglomerată. Probabil că, pe lângă muncitoarele vechi, aici se aciuaseră croitoresele amatoare, doamne mai în vârstă din lumea bună a Iuriatinului, pentru a

obţine cărţile de muncă, despre care se pomenea în decretul afişat pe zidul casei cu statui.

Mişcările lor nu puteau fi imediat deosebite pe fondul dexterităţilor croitoreselor profesioniste. Atelierul confecţiona numai echipament militar, pantaloni vătuiţi, tunici matlasate şi pufoaice, la care se adăugau acele cojoace, pe care Iuri Andreevici le văzuse în tabăra partizanilor, care aici erau cusute din blăni de câine de diferite culori, de parcă ar fi fost destinate să le poarte nişte măscărici. Cu degete neîndemânatice împingând sub acele maşinilor tivurile care urmau să fie tăiate, croitoresele-amatoare abia se descurcau cu această muncă ce era mai mult cojocărie decât croitorie.

Iuri Andreevici bătu în geam şi făcu semn că vrea să intre. Femeile îi răspunseră, tot prin semne, că nu se primesc comenzi de la particulari. Doctorul nu se dădu însă bătut şi, repetând aceleaşi gesturi, insistă să fie lăsat să intre, ca să le spună despre ce este vorba. Cu mişcări de refuz, îi dădură a înţelege că au ceva urgent de făcut, că n-are rost să insiste şi că ar fi mai bine să-şi vadă de drum. Una dintre muncitoare, întipărindu-şi pe faţă o expresie de nedumerire şi, în semn de enervare, întinzându-şi palma înainte, ca pe o bărcuţă, îl întrebă din sprâncene ce vrea. Cu două degete, cu mijlociul şi arătătorul, doctorul îi arătă că vrea un foarfece. Dar femeile nu-l înţeleseră. Crezură că-i un gest urât şi că vrea să le enerveze şi să-şi râdă de ele. Hainele lui zdrenţuite şi comportarea lui ciudată îl făceau să pară bolnav sau nebun. Femeile din atelier chicoteau, râdeau una la alta şi dădeau din mâini spre el, gonindu-l de la fereastră. În cele din urmă doctorului îi trecu prin cap să caute cealaltă intrare, prin curtea clădirii. Găsi uşa şi bătu în ea.

6

Îi deschise o croitoreasă destul de în vârstă, oacheşă, îmbrăcată într-o rochie neagră, care, judecând după ţinuta ei severă, părea a fi şefa atelierului.

– Doamne, nu ne mai lasă în pace! Parcă ne-a pedepsit cineva! Hai, spuneţi-mi ce doriţi? N-am timp.

– Am nevoie de un foarfece, nu vă miraţi. Aş vrea să-l împrumut pentru câteva clipe. Chiar aici, în prezenţa dumneavoastră, îmi dau jos barba şi vi-l restitui, cu mulţumiri.

În ochii croitoresei licări o expresie de uimire

neîncrezătoare. Era absolut clar că se îndoia de capacităţile mintale ale conlocutorului.

– Vin de departe. Abia am ajuns în oraş şi vedeţi ce barbă mi-a crescut. Aş vrea să mă tund. Dar toate frizeriile sunt închise. Aş face-o singur, dar n-am foarfece. De-aceea vă rog să-mi împrumutaţi unul.

– Bine. Vă tund eu. Dar vă previn. Dacă aveţi altceva în minte, cine ştie ce viclenii, schimbarea înfăţişării pentru a vă deghiza, dacă-i ceva politic la mijloc, să nu vă supăraţi pe noi, o să dăm de ştire acolo unde trebuie. Aşa-s timpurile.

– Pentru Dumnezeu, nu vă faceţi asemenea griji.

Croitoreasa îl lăsă să intre, îl conduse într-o odăiţă laterală, nu mai mare decât o cămară, şi peste câteva clipe doctorul şedea pe scaun, ca la frizerie, cu un cearşaf strâns înfăşurat împrejurul gâtului.

Croitoreasa plecă după instrumente şi, foarte repede, se întoarse cu foarfece, pieptene, cu câteva maşini de tuns de diferite numere, cu o curea şi un brici.

– Am făcut de toate la viaţa mea, îi explică ea, văzându-l pe doctor uimit de faptul că avea toate instrumentele necesare. Am lucrat şi ca frizeriţă. În războiul celălalt, pe când eram soră de caritate, am învăţat să tund şi să bărbieresc. Barba o să v-o tund mai întâi cu foarfecele şi apoi o să v-o rad.

– Dacă puteţi, vă rog să-mi scurtaţi părul cât mai mult.

– O să încerc. Păreţi un om cult, dar vă prefaceţi că nu ştiţi. Acum nu mai socotim zilele pe săptămâni, ci pe decade. Astăzi suntem în şaptesprezece şi, în zilele cu şapte, frizeriile sunt închise, au liber. Parcă n-aţi şti.

– Pe cuvântul meu. De ce m-aş preface? Vin de departe. Nu-s din partea locului.

– Staţi liniştit. Nu vă mişcaţi. Nu vreau să vă tai. Deci veniţi de departe? Şi cu ce aţi venit?

– Pe jos.

– Aţi venit pe şosea?

– Un timp am mers pe şosea, după aceea de-a lungul căii ferate. Ah, câte garnituri sunt înzăpezite! De toate felurile, trenuri de lux speciale.

– A mai rămas o bucăţică. O dăm jos de-aici şi gata. Aţi venit cu probleme de familie?

– Ce probleme de familie! Am venit în chestiuni de serviciu, în problema fostei uniuni a întovărăşirilor de credit. Sunt

inspector de teren. M-au trimis într-un turneu de inspecţii tocmai la mama dracului. Am rămas blocat în Siberia de Est. Şi n-am cu ce mă întoarce. Nu mai există trenuri. A trebuit s-o iau pe jos. Merg de o lună şi jumătate. Am văzut atâtea grozăvii încât nu mi-ar ajunge toată viaţa ca să povestesc.

– Nici nu trebuie să povestiţi. Vă învăţ de bine. Zic că nu trebuie să povestiţi nimic, nimic. Acum e mai bine să taci mâlc. Întovărăşiri de credit, trenuri de lux înzăpezite, inspectori şi revizori – cel mai bine ar fi să uitaţi aceste cuvinte. Cine ştie în ce bucluc puteţi nimeri din cauza lor. Puteţi nimeni cu oiştea-n gard. Mai bine aţi minţi că sunteţi doctor sau profesor. Aşa, barba am tuns-o, de-acum v-o rad. Vă săpunesc şi-o să întineriţi cu zece ani. Mă duc să încălzesc nişte apă.

„Cine-i femeia asta? se gândi doctorul în absenţa ei. Am senzaţia că parcă între noi ar exista o anumită legătură şi ar trebui s-o cunosc. Am văzut sau am auzit ceva despre ea. Probabil că îmi aminteşte de cineva. Dar de cine naiba?”

Croitoreasa se întoarce.

– Deci acuma ne bărbierim. Da, ar fi mai bine s-o lăsaţi mai moale cu vorba. Bună zicală era altădată. Cică vorba e de argint, iar tăcerea e de aur. Trenuri speciale, întovărăşiri de credit. Mai bine aţi născoci că sunteţi doctor sau profesor. Şi nu mai spuneţi nimănui ce aţi văzut. Pe cine mai puteţi mira în zilele noastre? Nu vă doare?

– Puţin.

– Trage, ştiu că trebuie să tragă. Răbdaţi. Nu se poate fără să vă doară. Părul a crescut, s-a întărit, pielea s-a dezobişnuit. Da. Acum oamenii nu mai pot fi uimiţi cu nimic. Fiecare a văzut destule. Şi noi am îndurat multă amărăciune. Câte nu s-au întâmplat aici pe vremea hatmanilor! Furturi, crime, răpiri. Oamenii erau vânaţi. De pildă, unui satrap mărunt i se pusese pata pe un sublocotenent. Îşi trimite soldaţii să-l pândească în dumbrava de la marginea oraşului, în faţa casei lui Krapulski. Îl dezarmează şi-l duc sub escortă la Razvilie. Iar pe-atunci Razvilie era ce-i acum Ceka guberniei. Locul Căpăţânii[1]. De ce daţi din cap? Ciupeşte briciul? Ştiu, dragul meu, ştiu. N-am ce

[1] *Locul Căpăţânii* – locul unde a fost crucificat Iisus (Luca, XXIV, 33); în original – *lobnoe mesto*, care desemnează şi o mică scenă rotundă din piatră, situată în Piaţa Roşie de la Moscova, de pe care ţarul sau patriarhul se adresau poporului şi de unde erau făcute publice condamnările la moarte (n.t.).

face. Aici trebuie să trag contra cu briciul, dar şi perii sunt ca sârma. Aşa-i aici. Soţia deci e înnebunită. Kolia! Kolia al meu! şi se duce la şeful cel mare. Adică vine vorba că se duce. Cine să-i dea drumul? Omul era păzit. Dar o persoană de pe strada de alături avea intrare la comandant şi la toţi le-a luat apărarea. Iar comandantul era un om nemaipomenit de bun la suflet, nu ca alţii. Generalul Galiullin. Iar de jur împrejur linşaje, atrocităţi, drame de gelozie. Exact ca în romanele spaniole.

„De Lara îmi spune, îşi dădu seama doctorul, dar, precaut tăcu şi nu puse întrebări amănunţite. Iar când a zis «ca în romanele spaniole», iar mi-a adus aminte de cineva. Chiar cu aceste cuvinte potrivite ca nuca-n perete."

– Acum, fireşte, alta-i situaţia. Chiar dacă-s şi-acum destule anchete, turnătorii, execuţii. Dar în idee e cu totul altceva. În primul rând, puterea e încă nouă. Conduce de prea puţin timp ca să fi prins gustul. În al doilea rând, orice s-ar zice, ăştia-s pentru oamenii simpli, de aceea se bucură de sprijin. Noi am fost patru surori. Şi toate am muncit. În mod firesc, ne simţim atrase de bolşevici. Una dintre noi a murit, a fost măritată cu un deportat politic. Soţul ei a fost administratorul unei uzine. Fiul lor, adică nepotul meu, e comandantul rebelilor noştri din pădure, am putea zice că-i o celebritate.

„Asta era! se lămuri Iuri Andreevici. E mătuşa lui Liveri, legenda locală, şi cumnata lui Mikuliţîn, frizeriţa, croitoreasa, acăriţa, omul bun la toate. Totuşi, voi tăcea, ca să nu mă dau de gol."

– Nepotul meu din copilărie se simte atras de popor. A crescut printre muncitorii de la Sviatogor Bogatîr, fabricile din Varîkino, poate aţi auzit de ele. Dar, Doamne, ce facem? Ia te uită ce-am făcut, proastă şi uitucă ce sunt! Un obraz l-am bărbierit, iar pe celălalt l-am uitat. Iată ce-nseamnă să te iei cu vorba. Dar dumneavoastră de ce nu m-aţi luat la rost? Vi s-a uscat săpunul pe faţă. Mă duc să mai încălzesc nişte apă. S-a răcit.

După ce Tunţeva se întoarse, Iuri Andreevici o întrebă:

– Varîkino-i un loc uitat de lume şi de Dumnezeu, nu-i aşa? Probabil că toate nenorocirile astea n-au ajuns până acolo.

– N-a fost chiar uitat de Dumnezeu. Coclaurile de-acolo au avut de îndurat chiar mai multe decât noi. Prin Varîkino au trecut nu ştiu ce bande înarmate. Nu vorbeau limba noastră. Au trecut prin toate casele, au scos oamenii afară şi i-au împuşcat.

Şi au plecat fără să zică nici pâs. Cadavrele au rămas să zacă în zăpadă. Căci era iarnă. De ce vă mişcaţi aşa brusc? Cât pe ce să vă tai.

– Spuneam că şi cumnatul dumneavoastră locuia la Varîkino. Nici el n-a scăpat de toate astea?

– Nu, a scăpat. Dumnezeu e mare. A plecat la timp de acolo cu nevastă-sa. Cu cea nouă, cu cea de-a doua. Nu ştiu unde se află acum, dar toată lumea ştie că au scăpat cu viaţă. Acolo, în ultimul timp, apăruseră şi nişte oameni noi. O familie de la Moscova, venetici. Aceia plecaseră şi mai devreme. Bărbatul cel tânăr, capul familiei, dispăruse fără urmă. Ce înseamnă fără urmă?! Asta doar se zice ca să nu se amărască oamenii. Deci trebuie să presupunem că a murit, că a fost ucis. L-au tot căutat, dar degeaba, nu l-au găsit. Între timp, celălalt, bătrânul, a fost chemat înapoi la Moscova. Era profesor de agronomie. Am auzit că a primit chemare chiar de la guvern. Prin Iuriatin au trecut înainte de a doua ocupaţie a albilor. Iar vă fâţâiţi, dragă tovarăşe? Dacă vă suciţi şi vă smuciţi în felul ăsta sub brici, nu-i mare lucru să-mi tai clientul. Vreţi prea mult de la frizer.

„Deci sunt la Moscova!”

7

„La Moscova! La Moscova!”, auzea el în suflet ecoul acestor cuvinte, în timp ce, pentru a treia oară, urca treptele de fontă. Apartamentul gol îl întâmpină iarăşi cu hărmălaia îngrozitoare a şobolanilor, care săreau şi cădeau, fugind în toate părţile. Lui Iuri Andreevici îi era clar că alături de aceste fiinţe scârboase nu va putea închide ochii, oricât ar fi de obosit. Pregătirile pentru culcare le începu prin astuparea găurilor de şobolani. Din fericire, în dormitor nu erau atât de multe, ca în restul apartamentului, unde până şi duşumelele şi fundaţiile zidurilor erau ciuruite. Dar trebuia să se grăbească. Se apropia întunericul. Ce-i drept, la bucătărie îl aştepta pe masă o lampă, care, probabil în aşteptarea lui, fusese scoasă din perete şi umplută pe jumătate cu petrol. Lângă aceasta, într-o cutioară rămasă la locul ei, erau câteva chibrituri, în număr de zece, cum constată Iuri Andreevici. Însă şi chibriturile, şi petrolul era mai bine să le economisească. În dormitor mai descoperi un opaiţ cu resturi de untdelemn, pe care, desigur, şobolanii îl linseseră aproape tot.

În câteva locuri, muchiile plintelor erau depărtate de duşumea. Iuri Andreevici umplu crăpăturile cu câteva straturi de cioburi împinse cu vârfurile înăuntru. Uşa de la dormitor se închidea bine, lipindu-se fix de prag. Putea s-o încuie şi, astfel apărat, datorită faptului că astupase găurile, se putea izola de restul apartamentului. Toate aceste pregătiri pentru culcare duraseră ceva mai mult de o oră.

Un colţ al dormitorului era ocupat de o sobă de teracotă, a cărei margine de sus nu ajungea chiar până în tavan. În bucătărie era o rezervă de vreo zece braţe de lemne. Iuri Andreevici se decise s-o jefuiască pe Lara de vreo două braţe şi, aşezându-se în genunchi, se apucă să clădească lemnele pe braţul stâng. Le duse în dormitor, le puse lângă sobă, apoi se uită înăuntru ca să vadă dacă e în bună stare de funcţionare. Voise să încuie dormitorul cu cheia, dar broasca era defectă şi de aceea înţepeni uşa cu o hârtie împăturită în mai multe. Apoi, fără grabă, se apucă să aprindă focul.

Punând lemnele în sobă, văzu un semn pe secţiunea transversală a unuia dintre butuci. Surprins, recunoscu semnul. Erau literele iniţiale „p” şi „k”, care, pe lemnele netăiate, indicau depozitul din care proveneau. Cu aceste litere, altădată, pe vremea lui Krueger, erau ştanţate capetele de butuci de la Parcela Kulab din Varîkino, în perioadele când fabricile vindeau surplusul de lemn pentru foc.

Prezenţa acestor lemne în gospodăria Larei dovedea că ea îl cunoaşte pe Samdeviatov, care se îngrijeşte de ea, aşa cum, altădată, îl aproviziona pe doctor cu toate lucrurile necesare pentru familia lui. Această descoperire fu ca un cuţit înfipt în inima doctorului. Şi mai înainte se jenase de ajutorul pe care i-l acorda Anfim Efimovici. Acum jena acestor obligaţii era complicată şi de alte sentimente.

Puţin probabil că Anfim o ajută pe Larisa Fiodorovna numai de ochi frumoşi. Iuri Andreevici îşi imagină manierele libertine ale lui Samdeviatov şi nesăbuinţa feminină a Larei.

În sobă lemnele uscate de la Kulab trosneau în cor şi, pe măsură ce se aprindeau, accesul de gelozie al lui Iuri Andreevici, iscat din nişte presupoziţii vagi, deveneau certitudine.

Însă sufletul îi era chinuit cu totul şi o durere o împingea deoparte pe alta. Nu se putea descotorosi de aceste bănuieli. Gândurile lui, cu de la sine putere, săreau de la un subiect la

altul. Îşi aduse aminte de ai săi şi, pentru un timp, fantasmagoriile geloziei îi fură acoperite.

„Deci, dragii mei, sunteţi la Moscova?” De-acum i se părea că Tunţeva îi confirmase şi că aceştia ajunseseră cu bine acasă. „Deci aţi repetat fără mine acest drum lung şi greu? Cum aţi ajuns? Ce să însemne această delegaţie, această chemare a lui Aleksandr Aleksandrovici? O fi fost o propunere din partea Academiei care îl invită să reia activitatea la catedră? Ce-aţi găsit acasă? Şi oare mai există casa noastră? O, ce greu mi-e şi cât sufăr, Doamne! O, ce bine-ar fi să pot să nu mă mai gândesc! Cum mi se încâlcesc gândurile! Ce-i cu mine, Tonia? Mi se pare că mă îmbolnăvesc. Ce-o să se întâmple cu mine şi cu voi toţi, Tonia, Tonecika, Tonia, Şurocika, Aleksandr Aleksandrovici? De ce m-ai alungat de pe faţa Ta, lumină neasfinţită[1]? De ce viaţa vă îndepărtează pe toţi de mine? De ce suntem întotdeauna despărţiţi? Dar curând o să fim împreună, o să fim împreună, nu-i aşa? Ne vom vedea? Totul o să fie iarăşi bine, nu-i aşa?

Dar cum de mă mai rabdă pământul, dacă mereu uit că Tonia trebuia să nască şi că, probabil, a născut? Nu-i prima dată când mă dovedesc atât de uituc. Cum i-o fi fost naşterea? Cum a născut? În drum spre Moscova au trecut prin Iuriatin. Deşi Lara nu-i cunoştea, ar fi putut pomeni ceva despre ei în scrisoare. Căci pentru croitoreasa şi frizeriţa aceea străină, soarta lor nu a rămas cu totul necunoscută. Ce lipsă de atenţie ciudată, care seamănă a indiferenţă! La fel de inexplicabilă ca şi trecerea sub tăcere a relaţiilor ei cu Samdeviatov.”

Iuri Andreevici cercetă cu alţi ochi, mai atenţi, pereţii dormitorului. Ştia că dintre lucrurile aflate aici nu exista niciunul care să-i aparţină Larei, deoarece mobilierul era al foştilor proprietari anonimi, care se ascundeau undeva. Deci aceste lucruri nu puteau nicidecum depune mărturie despre gusturile Larei.

Oricum însă, începu să se simtă stingherit printre bărbaţii şi femeile care îl priveau de pe pereţi, din fotografiile lor mărite. Mobila de prost gust respira ostilitate. Se simţea străin şi de prisos în acest dormitor.

Iar el, prostul, îşi amintise de-atâtea ori această casă, avusese nostalgia ei şi, în închipuire, intra în cameră nu ca într-o încăpere, ci ca în dorul lui pentru Lara! Cât de caraghios trebuie să pară din exterior acest mod de simţire! Oare aşa

[1] În original, în slavona veche (n.t.).

trăiesc, aşa se comportă şi se exprimă oamenii puternici, practicienii de felul lui Samdeviatov, bărbaţii cu adevărat frumoşi? Şi de ce Lara ar trebui să prefere slăbiciunea lui de caracter şi limbajul obscur, ireal al iubirii lui? Oare chiar are nevoie de acest haos? Oare chiar vrea Lara să fie ceea ce înseamnă ea pentru el?

Dar ce înseamnă ea pentru el, după cum s-a exprimat acum o clipă? O, la această întrebare avea întotdeauna răspunsul pregătit.

Iată seara aceasta de primăvară de afară. Tot văzduhul e sfâşiat de sunete. Vocile copiilor care se joacă sunt presărate în locuri situate la depărtări diferite, parcă drept semn că întreg spaţiul este viu. Şi depărtarea aceasta e Rusia, născătoarea lui fără seamăn, vestită, muceniţă, încăpăţânată, sucită, poznaşă, divinizată, cu extravaganţe etern măreţe şi fatale, care nu pot fi niciodată ghicite dinainte! O, ce dulce e viaţa! Ce bine e să trăieşti pe lume şi să iubeşti viaţa! O, cum îţi vine mereu să-i mulţumeşti vieţii, însăşi existenţei, să le mărturiseşti acest lucru fără ascunzişuri!

Tocmai aceste lucruri sunt Lara. Cu ele nu se poate sta de vorbă, iar Lara este reprezentanta lor, expresia lor, harul auzului şi al cuvântului, dăruit principiilor necuvântătoare ale existenţei.

Şi nu e adevărat, de-o mie de ori nu-i adevărat tot ce-a trăncănit el despre ea în aceste clipe de îndoială. Dimpotrivă, ce perfecte şi ireproşabile sunt toate în fiinţa ei!

Lacrimi de admiraţie şi căinţă i se aşternură pe ochi. Deschise uşiţa sobei şi scormoni jăraticul cu vătraiul. Jarul curat, răbufnit în flăcări, îl împinse în fundul sobei, iar tăciunii nearşi complet îi aduse mai în faţă, unde soba trăgea mai bine. Câtva timp stătu cu uşiţa deschisă. Îl desfăta jocul luminii şi al căldurii pe obraji şi pe mâini. Reflexele lungi ale luminii îl făcură să-şi revină complet.

O, cât de mult îi lipsea ea acum, ce nevoie avea, în clipa aceasta, de ceva care să provină vădit, palpabil de la ea!

Scoase din buzunar scrisoarea boţită. O scoase cu faţa cealaltă a hârtiei şi abia acum îşi dădu seama că este scrisă şi pe verso, de jos. Privind hârtia mototolită, el citi la lumina jucăuşă a flăcărilor din sobă:

„Ştii că ai tăi sunt la Moscova. Tonia a născut o fetiţă”. Urmau câteva rânduri înnegrite, apoi frazele: „Am tăiat pentru

că e stupid să scrii despre asta. O să vorbim despre toate când o să ne vedem. Mă grăbesc, încerc să fac rost de un cal. Nu ştiu ce mă fac dacă nu găsesc. Cu Katenka mi-ar fi prea greu...". Ultimele cuvinte erau şterse şi nu se puteau citi.

„După cal a dat fuga la Anfim şi probabil că l-a convins să i-l împrumute, dacă a plecat", reflectă, calm, Iuri Andreevici. „Dacă, în această privinţă, conştiinţa nu i-ar fi fost absolut curată, n-ar mai fi amintit acest amănunt."

8

După ce soba se înfierbântă, doctorul închise portiţa şi mâncă ceva. După masă, îl cuprinse un acces de somnolenţă. Fără să se dezbrace, se întinse pe canapea şi adormi imediat. Nu auzi hărmălaia asurzitoare şi insolentă a şobolanilor, care îşi făceau de cap dincolo de uşa şi pereţii dormitorului. Visă la rând două vise urâte.

Era la Moscova, într-o cameră, în faţa unei uşi de sticlă încuiate, pe care, pentru mai multă siguranţă, o ţinea de clanţă din toate puterile. Îndărătul uşii se zbătea, plângea şi se ruga să-l lase înăuntru fiul lui, Şurocika, îmbrăcat într-un paltonaş, cu pantaloni de marinar şi cu o căciuliţă pe cap, frumuşel şi nefericit. În spatele băieţelului, stropindu-l şi pe el, şi uşa, se prăvălea vuind o cascadă provenită poate de la conducta de apă sau de la canalizare (fenomen frecvent în zilele acelea), poate de la un torent de apă furios, răspândind în jur frigul milenar şi întunericul din peşterile care păreau acum că, precum un defileu muntos, se sfârşeau şi se propteau în uşa aceea.

Vuietul apei în cădere îl speria de moarte pe băieţel. Nu i se auzeau strigătele, pentru că vuietul apei i le acoperea. Dar Iuri Andreevici vedea că acesta alcătuia cu buzele cuvintele: „Tăticule! Tăticule!".

Lui Iuri Andreevici i se rupea inima. Cu toată fiinţa sa, voia să-l ia în braţe pe băiat, să-l strângă la piept şi să fugă cu el încotro va vedea cu ochii.

Dar, cu ochii plini de lacrimi, trăgea de clanţa uşii încuiate şi nu dădea drumul băieţelului înăuntru, jertfindu-l unor fals-înţelese sentimente de cinste şi onoare, pe care le avea faţă de o femeie, alta decât mama băiatului, care dintr-o clipă în alta trebuia să intre în cameră pe cealaltă uşă.

Iuri Andreevici se trezi scăldat în sudoare şi lacrimi. „Am

febră. Mă îmbolnăvesc, se gândi el imediat. Dar nu e tifos. E o formă grea de îmbolnăvire, periculoasă, rezultată din oboseală, o boală cu criză, ca în cazul tuturor infecţiilor serioase, şi problema este cine va învinge: viaţa sau moartea? Dar ce somn îmi e!" Şi adormi din nou.

Visă o dimineaţă întunecoasă de iarnă şi o stradă aglomerată din Moscova, cu felinarele încă aprinse. După toate semnele, era încă înainte de revoluţie: strada era animată, zornăiau primele tramvaie, felinarele aruncau dâre galbene pe zăpada cenuşie de pe trotuare.

Visă un apartament lung, cu multe ferestre, care dădeau toate spre aceeaşi stradă. Apartamentul era la etajul întâi, destul de jos, iar perdelele de la ferestre erau lungi, până-n podele. În camere dormeau, în felurite poze, nişte oameni îmbrăcaţi, veniţi parcă de la drum, şi era o dezordine ca într-un vagon, se vedeau resturi de mâncare pe nişte ziare pătate de grăsime, oase nestrânse de friptură de găină, aripi şi picioare, iar duşumeaua era plină de încălţările, perechi-perechi, ale rudelor sau cunoştinţelor aflate în trecere sau lipsite de locuinţă. Având treabă până peste cap, prin apartament umbla iute gazda, Lara, într-un halat încins în grabă în jurul mijlocului. El se ţinea scai de ea, punându-i nişte întrebări banale şi nepotrivite, iar ea n-avea nicio clipă de tihnă, îi răspundea doar întorcându-şi capul spre el din mers, aruncându-i priviri nedumerite şi izbucnind în hohote cristaline, irezistibile de râs, singurele forme de intimitate care mai rămăseseră între ei. Şi era atât de distantă, atât de rece şi atât de seducătoare, femeia aceea, căreia el îi dăruise totul, pe care o preferase tuturor bucuriilor din lume şi renunţase, de dragul ei, la tot, considerând că toate acestea, în comparaţie cu ea, sunt inferioare şi nu au nicio valoare.

9

Nu el însuşi, ci ceva mai general, mai cuprinzător decât el plângea şi se tânguia în fiinţa lui cu nişte cuvinte ca de fosfor, gingaşe şi senine, luminânde prin întuneric. Şi, împreună cu sufletul, plângea şi el. Îi era milă de sine însuşi.

„Mă îmbolnăvesc, sunt bolnav, raţiona el în momentele de trezire, printre stările de somn, de delir din pricina febrei şi de inconştienţă. Probabil că e totuşi o formă de tifos, care nu a fost

descrisă în tratate şi despre care nu am învăţat la facultatea de medicină. Trebuie să gătesc, trebuie să mănânc ceva, altfel mor de foame.”

Dar la prima tentativă de a se ridica într-un cot, se convingea că nu era nici măcar în stare să se mişte, după care leşina din nou sau adormea.

„Oare de cât timp zac aici, îmbrăcat? se întrebă el într-unul dintre momentele de luciditate. De câte ore? De câte zile? Când m-am prăbuşit, începuse să se desprimăvăreze. Iar acum geamurile sunt îngheţate, o gheaţă atât de poroasă şi murdară, încât camera e cufundată în întuneric.

La bucătărie şobolanii răsturnau cu zgomot farfuriile, se căţărau pe partea cealaltă a zidului, se prăbuşeau pe duşumea, bufnindu-şi trupurile grele, chiţcăind dezgustător de ascuţit, ca şi cum ar fi plâns.

Şi doctorul iarăşi adormea şi se trezea, descoperind că geamurile îngheţate sunt inundate de o lumină roşie, care se străvede prin sticlă precum vinul roşu turnat în nişte pahare de cristal. Şi nu ştia dacă e lumina zorilor sau a amurgului.

La un moment dat, i se năzăriră nişte voci foarte aproape de el şi se îngrozi, crezând că acestea sunt primele semne de nebunie. Plângându-şi singur de milă, ridică un şuvoi de şoapte mute spre cer, implorându-l pe Dumnezeu să nu-l lase singur, să nu-l părăsească. „M-ai alungat de pe faţa Ta, lumină neasfinţită, şi-acoperit sunt acum de bezna străină a necuratului!”[1]. Şi deodată înţelese că nu visează, că este adevărul adevărat, că e dezbrăcat şi spălat, că are pe el o cămaşă curată şi că nu mai e întins pe canapea, ci într-un pat curat şi că, amestecându-şi părul şi lacrimile cu părul şi lacrimile lui, deasupra lui stă aplecată Lara. De bucurie, îşi pierdu cunoştinţa.

10

În delirul său recent, dojenise cerul pentru indiferenţă, iar cerul, cu toată imensitatea lui, coborâse deasupra patului şi două mâini de femeie, mari şi albe până la umeri, se întindeau spre el. I se împăienjeneau ochii de bucurie şi, ca şi cum s-ar fi prăbuşit în haosul inconştienţei, căzu în întunericul fericirii.

Toată viaţa făcuse ceva, fusese mereu ocupat, lucrase în casă, tratase oameni la spital, meditase, studiase, produsese. Ce

[1] În original, în limba slavonă bisericească (n.t.).

bine era să înceteze a mai fi activ, să înceteze a încerca să obţină ceva, să se gândească la ceva, ce bine era să renunţe temporar la această muncă în favoarea naturii, să devină el însuşi un lucru, un obiect în mâinile ei milostive, splendide, creatoare de frumuseţe!

Iuri Andreevici se întrema repede. Îl hrănea, îl vindeca Lara cu grijile ei, cu splendoarea ei de lebădă albă, cu şoaptele umede, mângâietoare şi răguşite ale întrebărilor şi răspunsurilor ei.

Discuţiile cu jumătate de glas, chiar cele mai neînsemnate, erau pline de semnificaţie, ca dialogurile lui Platon.

Mai mult chiar decât comuniunea sufletească, îi unea o prăpastie ce-i despărţea de restul lumii. Amândurora le repugna la fel de mult tot ce era fatal de tipic în omul contemporan, entuziasmul lui artificial, vioiciunea ţipătoare şi acea lipsă mortală de avânt, pe care cu atâta râvnă o propovăduiesc numeroşii lucrători din domeniul ştiinţelor sau artelor, pentru ca genialitatea să continue a rămâne o raritate.

Iubirea lor era imensă. Dar de iubit iubesc toţi, fără să remarce caracterul excepţional al sentimentului.

Pentru ei însă, şi prin asta erau unici, clipele, când, asemenea adierii eternităţii, în existenţa lor umană predestinată îşi făcea loc patima, erau momente de revelaţie şi de descoperire a ineditului în propriile lor fiinţe şi în viaţă.

11

– Trebuie să te întorci neapărat la ai tăi. N-o să te reţin nicio zi mai mult decât este nevoie. Dar vezi ce se întâmplă. De-abia ne-am contopit cu Rusia Sovietică şi imediat ne-a înghiţit ruina acesteia. Cu ajutorul Siberiei şi al Orientului încearcă să-i astupe găurile. Tu nu ştii încă nimic. Dar în timpul bolii tale, în oraş s-au schimbat multe lucruri. Rezervele din depozitele noastre sunt cărate la centru, la Moscova. Pentru Moscova, asta-i o picătură într-un ocean, transporturile dispar în ea ca într-un sac fără fund, iar noi rămânem fără alimente. Poşta nu funcţionează, trenurile de pasageri au fost anulate, circulă numai garniturile care transportă cereale. Iarăşi fierbe tot oraşul ca înainte de răscoala lui Gaida, iarăşi, drept răspuns la manifestările de nemulţumire, îşi face de cap Ceka.

Unde să pleci, când eşti numai piele şi os, când n-a mai

rămas decât sufletul din tine? Vrei să o porneşti iarăşi pe jos? Păi, n-ai să ajungi! După ce o să te mai întremezi, când o să mai prinzi puteri, va fi altă discuţie.

Nu vreau să crezi că insist, dar în locul tău, înainte de a pleca spre familie, m-aş angaja pentru câtva timp. Trebuie să lucrezi neapărat în specialitatea ta – o să se aprecieze lucrul acesta. Deci, în locul tău, m-aş angaja, de pildă, la Direcţia sanitară a guberniei. E în fosta clădire a Direcţiei spitalelor.

Că altfel, judecă şi tu. Eşti fiul unui milionar siberian, care s-a sinucis. Soţia ta e fiica unui fabricant şi moşier din partea locului. Ai fost la partizani şi ai fugit. Oricum ai lua-o, e vorba de părăsirea rândurilor armatei revoluţionare, adică de dezertare. În niciun caz nu trebuie să rămâi fără un loc de muncă. Nici situaţia mea nu-i mai sigură. Şi eu mă angajez la Secţia de învăţământ, pentru că îmi arde pământul sub picioare.

– Cum arde? Dar Strelnikov?

– Tocmai din cauza lui Strelnikov îmi arde. Ţi-am mai spus că are mulţi duşmani. Acum Armata Roşie a învins. De-acum militarilor fără partid, care au fost aproape de vârf şi ştiu prea multe, li se va da peste cap. De fapt, bine-ar fi dacă li s-ar da peste cap, dar cred că-i vor lichida pe toţi, ca să şteargă urmele. Printre ei, Paşa-i primul pe listă. Se află în mare pericol. A fost în Extremul Orient. Am aflat că a fugit, că se ascunde. Se zice că-i dat sub urmărire. Dar să nu mai vorbim despre el. Nu-mi place să plâng, dar, dacă-l mai pomenesc cu un singur cuvânt, simt că n-o să mă mai pot abţine.

– L-ai iubit, îl mai iubeşti şi acum, nu-i aşa?

– Doar m-am măritat cu el, este soţul meu. E o personalitate deosebită, strălucită. Sunt foarte vinovată faţă de el. Ar fi un neadevăr dacă aş zice că i-am făcut ceva rău. Însă el e un om foarte mare şi foarte sincer, iar eu, în comparaţie cu el, sunt un nimeni, un nimic. Asta-i vina mea. Dar, rogu-te, să nu mai vorbim despre asta. Îţi promit că voi reveni mai târziu, că-ţi voi spune mai multe, dar nu acum. Cât despre Tonia ta, e o minune! Ca o pictură de Botticelli. Am fost de faţă când a născut. Ne-am împrietenit la toartă. Însă şi asta te-aş ruga s-o lăsăm pe mai târziu. Deci hai să ne căutăm amândoi câte un loc de muncă. Vom merge la slujbă. În fiecare lună ne vom primi lefurile, miliarde de ruble. Înainte de ultima răsturnare a puterii, au fost puse în circulaţie bancnotele siberiene. Apoi au fost anulate şi mult timp, cât ai bolit tu, am trăit fără niciun fel de bani. Da.

Imaginează-ţi. Greu de crezut, dar am reuşit să ne descurcăm. Acum, la fosta casierie, a fost adus un transport de bancnote, se zice că-s cel puţin patruzeci de vagoane. Sunt tipărite pe coli mari, cu două culori, roşu şi albastru, ca timbrele poştale, şi sunt împărţite în pătrate mici. Pătratele albastre valorează câte cinci milioane, iar cele roşii câte zece milioane. Se decolorează uşor, tiparul e prost, cerneala tipografică se ia pe degete.

– Ştiu, am văzut bancnotele astea. Au fost puse în circulaţie înainte de plecarea noastră din Moscova.

12

– Ce ai făcut atâta timp la Varîkino? A mai rămas cineva pe acolo? Ce te-a reţinut atât de mult?

– Katia şi cu mine am făcut curat în casa voastră. M-am temut că te vei duce direct acolo. Nu voiam să-ţi găseşti căminul într-un asemenea hal.

– În care hal? Ce-i acolo: ruină, dezordine?

– Dezordine. Murdărie. Am făcut curat.

– Văd că eviţi să-mi răspunzi. Îmi ascunzi ceva. Dar fie cum vrei tu, n-o să mă apuc să te descos. Povesteşte-mi despre Tonia. Cum a botezat-o pe fetiţă?

– Maşa. În amintirea mamei tale.

– Mai vorbeşte-mi despre ai mei.

– S-o lăsăm pe altă dată. Ţi-am spus că abia mă abţin să nu plâng.

– Acest Samdeviatov, care ţi-a dat calul, e o persoană foarte interesantă, nu-i aşa?

– Foarte interesantă.

– Îl cunosc foarte bine pe Anfim Efimovici. Ne-a fost prieten. Aici, în locurile astea străine pentru noi, ne-a ajutat mult.

– Ştiu. Mi-a povestit.

– Sunteţi prieteni? Încearcă să-ţi fie de folos?

– Pur şi simplu mă copleşeşte cu binefacerile lui. Nici nu ştiu ce m-aş fi făcut fără el.

– Mi-e uşor să-mi imaginez. Să presupun că sunteţi prieteni buni şi că te vizitează oricând doreşte? Probabil că-i mort după tine.

– Fireşte că da. Nu mă mai slăbeşte.

– Dar tu? Iartă-mă. Am cam întrecut măsura. Cu ce drept te întreb? Scuză-mă. N-am fost prea delicat.

– O, nu-i nimic. Însă cred că altceva te interesează. Vrei să afli ce fel de relaţii sunt între noi, nu-i aşa? Vrei să ştii dacă în amiciţia noastră nu s-a strecurat cumva ceva mai intim? Fireşte că nu. Îi sunt foarte obligată lui Anfim Efimovici, îi sunt cât se poate de îndatorată, dar, chiar dacă m-ar îmbrăca în aur, chiar dacă şi-ar da viaţa pentru mine, asta nu m-ar face să mă apropii de el nici măcar cu un pas. Din naştere mi-a displăcut acest tip de oameni, care nici pe departe nu seamănă cu mine. În treburile domestice, aceşti inşi întreprinzători, siguri pe sine, autoritari sunt de neînlocuit. Însă în chestiuni sentimentale, automulţumirea lor cocoşească, masculină, e oribilă. Eu înţeleg cu totul altfel afecţiunea în viaţă. Dar asta încă nu-i totul. Din punct de vedere moral, Anfim îmi aminteşte de alt om, mult mai respingător decât el, care este vinovat că eu sunt aşa cum sunt, datorită căruia sunt ceea e sunt.

– Nu înţeleg. Cum eşti? Explică-te. Îmi pari cel mai bun om din lume.

– Ah, Iurocika, cum poţi vorbi aşa? Eu sunt serioasă cu tine, iar tu îmi faci complimente de salon. Mă întrebi cum sunt. În mine s-a rupt ceva, am rămas cu o fisură în suflet pentru toată viaţa. Am fost făcută femeie prea devreme, într-un mod criminal, am fost iniţiată în viaţă din partea cea mai urâtă, în sensul fals, bulevardier, pe care i-l atribuia vieţii un trântor îngâmfat şi destul de în vârstă. Unul dintre monştrii de odinioară, care profitau de orice şi îşi permiteau orice poftă.

– Cred că înţeleg. Aveam nişte bănuieli. Dar stai puţin. E uşor să-mi imaginez durerea ta nepotrivită unui copil, spaima lipsei de experienţă, prima jignire prin care ai trecut, cât încă erai o fată nematurizată. Dar toate astea sunt de domeniul trecutului. Vreau să spun că acum aceasta nu mai e tristeţea ta, ci a acelora care, asemenea mie, te iubesc. Eu trebuie să-mi smulg părul din cap şi să mă simt disperat din pricina întârzierii, din cauză că n-am fost lângă tine încă de pe atunci, ca să preîntâmpin cele întâmplate, dacă ele, într-adevăr, sunt o nenorocire pentru tine. Uluitor. Mi se pare că pot fi gelos de moarte, cu patimă, numai faţă de cineva inferior mie, îndepărtat. Rivalitatea cu cineva superior mie îmi provoacă cu totul alte sentimente. Dacă un om apropiat mie spiritual, pe care îl iubesc, ar îndrăgi aceeaşi femeie ca şi mine, aş avea faţă de el un sentiment de frăţie tragică, nu aş simţi pornirea să mă cert cu el sau să-i fac concurenţă. Desigur că nicio clipă n-aş fi în

stare să împart cu el femeia iubită. Dar m-aş retrage cu sentimentul unei cu totul alte suferinţe decât gelozia, mai puţin răzbunătoare.

Acelaşi lucru s-ar întâmpla cu mine dacă m-aş întâlni cu un artist care m-ar umili prin forţa superioară a talentului său în lucrări asemănătoare celor pe care le fac eu. Probabil că aş renunţa la căutările mele care-i repetă tentativele ce m-au învins.

Dar văd că am deviat de la subiectul discuţiei. Cred că nu te-aş iubi atât de tare dacă n-ai avea de ce te plânge şi ce regreta. Nu-mi plac oamenii care au mereu dreptate, care nu au căzut, care nu au bătut în retragere. Virtutea lor e moartă şi lipsită de valoare. Frumuseţea vieţii nu li s-a revelat.

– Păi, tocmai de această frumuseţe îţi vorbesc. Mi se pare că, pentru a putea vedea, imaginaţia trebuie să-ţi fie neatinsă, iar capacitatea de receptare trebuie să-ţi fie în stare intactă. Iar eu tocmai de asta am fost lipsită. Poate că mi-aş fi creat o concepţie proprie despre viaţă, dacă, de la primii paşi, n-aş fi văzut-o sub o amprentă străină, vulgarizatoare. Dar asta nu-i totul. Din cauză că în viaţa mea abia începută a intervenit banalitatea imorală şi egoistă, am ratat căsătoria ulterioară cu un om mare şi remarcabil, care m-a iubit mult şi căruia i-am răspuns cu aceleaşi sentimente.

– Stai puţin. Despre soţul tău o să-mi povesteşti mai târziu. Ţi-am spus că gelozia îmi este provocată, în mod obişnuit, de un om care-mi e inferior, nu de acelaşi calibru cu mine. Nu sunt gelos pe soţul tău. Ce-i cu celălalt?

– Care „celălalt”?

– Ticălosul care ţi-a distrus viaţa. Cine-i?

– Un avocat din Moscova, destul de cunoscut. A fost amic cu tata şi, după moartea lui, a sprijinit-o material pe mama, când trăiam în sărăcie. Necăsătorit, bogat. Probabil că-l fac să pară mai interesant decât era în realitate, probabil că-i acord o importanţă pe care n-o merită. Nu merită nici măcar să-l ponegresc. E un ins cât se poate de ordinar. Dacă vrei, îţi spun cum îl cheamă.

– Nu-i nevoie, ştiu. L-am văzut odată.

– Zău?

– La hotelul în care se otrăvise mama ta. Era seara târziu. Eram încă nişte copii, gimnazişti.

– O, îmi amintesc întâmplarea. Veniserăţi şi stăteaţi în

întuneric, în vestibulul de la intrare. Poate că niciodată nu mi-aş fi amintit scena asta, dar tu m-ai ajutat s-o extrag din memorie. Mi-ai pomenit de ea, mi se pare, la Meliuzeevo.

– Komarovski era acolo.

– Da? Se prea poate. Pe-atunci nu era greu să fim văzuţi împreună, ne întâlneam foarte des.

– De ce ai roşit?

– Din pricina cuvântului „Komarovski" auzit pe buzele tale. Este un lucru neobişnuit şi surprinzător pentru mine.

– Cu mine mai venise un coleg de gimnaziu, cu care învăţam în aceeaşi clasă. Iată ce mi-a relatat la hotel. Komarovski l-a recunoscut pe omul întâlnit cândva întâmplător, în nişte circumstanţe neobişnuite. Odată, când călătorea cu trenul, acest băiat, acest gimnazist, Mihail Gordon, a fost martor la sinuciderea tatălui meu, care era un industriaş milionar. Mişa mergea în acelaşi tren cu tata. Tata s-a aruncat din mersul trenului, cu intenţia de a se sinucide. Tata era însoţit de juristul său consult, de Komarovski. Acesta îl făcuse pe tata să se apuce de băut şi, după ce îl aduse în pragul falimentului, l-a împins şi la sinucidere. Din cauza lui s-a sinucis tata şi eu am rămas orfan.

– Nu se poate! Ce amănunt semnificativ! Să fie adevărat? Deci a fost şi geniul tău rău? Ce mult ne face acest lucru să semănăm! Pur şi simplu, pare o predestinare!

– Iată omul din pricina căruia sunt gelos nebuneşte, incurabil.

– Cum poţi spune aşa ceva? Nu numai că nu-l iubesc, îl dispreţuiesc.

– Te cunoşti chiar atât de bine pe tine însăţi? Firea omenească, mai ales cea feminină, e misterioasă şi plină de contradicţii. Prin un anumit colţişor al dezgustului tău eşti, poate, mai dependentă de el decât de oricare om pe care îl iubeşti de bunăvoie, fără constrângere.

– E groaznic ce mi-ai spus. Şi ca de obicei, ai spus-o atât de sec încât această monstruozitate mi se pare a fi un adevăr. Dar atunci e groaznic!

– Linişteşte-te! Nu asculta ce-ţi zic. Am vrut să spun că sunt gelos pe ceea ce este obscur, inconştient, pe lucruri faţă de care explicaţiile sunt imposibile şi nu pot fi ghicite. Sunt gelos pe lucrurile cu care îţi faci toaleta, pe picăturile de transpiraţie care-ţi apar pe piele, pe bolile infecţioase care plutesc în aer,

care te pot molipsi şi îţi pot infesta sângele. Şi ca pe o asemenea molipsire sunt gelos pe Komarovski, care mi te va lua cândva, aşa cum cândva ne va despărţi moartea mea sau a ta. Ştiu că toate acestea trebuie să ţi se pară o îngrămădire de obscurităţi. Dar nu le pot exprima mai elegant şi mai inteligibil. Te iubesc la nesfârşit, dincolo de raţiune, uitând absolut de toate.

13

– Mai vorbeşte-mi despre soţul tău. „Noi doi, în cartea sorţii suntem pe-acelaşi rând”, după cum spune Shakespeare.

– Unde spune asta?

– În *Romeo şi Julieta.*

– Ţi-am vorbit mult despre el în Meliuzeevo, când pornisem în căutarea lui. Apoi şi aici, în Iuriatin, când, din povestirile tale, am aflat că a vrut să te aresteze la el în vagon. Poate ţi-am spus, poate nu, dar odată l-am văzut de departe, când urca în maşină. Nici nu-ţi poţi imagina cum era păzit! Am găsit atunci că nu s-a schimbat aproape deloc. Aceeaşi faţă frumoasă, cinstită, fermă, cea mai cinstită dintre toate feţele pe care le-am văzut de când sunt pe lume. Nicio umbră de afectare, acelaşi caracter puternic, care nu se preface câtuşi de puţin. Aşa a fost întotdeauna şi aşa a rămas. Şi totuşi, am remarcat o schimbare, care m-a pus pe gânduri.

Parcă ceva abstract ar fi pătruns în înfăţişarea lui, decolorându-i-o. Faţa lui vie, de om, a devenit personificare, principiu, imagine a ideii. Mi s-a strâns inima de durere văzând această transformare. Am înţeles că provine de la acele forţe în mâna cărora s-a predat, care sunt sublime, dar ucigătoare şi nemiloase, care nici pe el nu-l vor cruţa cândva. Mi s-a părut că este însemnat de însuşi destinul. Dar poate că sunt zăpăcită. Poate că m-am lăsat influenţată de expresiile tale, atunci când mi-ai descris întâlnirea voastră. Căci, dincolo de comunicarea sentimentelor noastre, împrumut atât de multe de la tine!

– Nu aşa. Povesteşte-mi cum aţi trăit înainte de revoluţie.

– De copil visam la puritate. Paşa a fost întruchiparea purităţii. Am fost aproape vecini. Eu, el şi Galiullin. Am fost pasiunea lui de copil. Încremenea, îl treceau fiorii ori de câte ori mă vedea. Nu-i frumos, probabil că recunosc şi că ştiu asta. Dar ar fi mai rău dacă m-aş preface că nu ştiu. Am fost deci iubirea lui de copil, pasiunea aceea înrobitoare care de obicei este

ascunsă, pe care orgoliul copilăresc nu permite să ţi-o divulgi şi care, chiar şi fără cuvinte, ţi-e scrisă pe chip şi o poate vedea oricine. Eram prieteni. Eram atât de deosebiţi unul de altul, pe cât de mult ne asemănăm noi doi, eu şi cu tine. Şi tot atunci l-am ales cu inima. Am decis să-mi unesc viaţa cu acest băiat fermecător, imediat ce vom fi destul de mari pentru asta. Încă de pe atunci, m-am logodit mintal cu el.

Dacă ai şti ce înzestrat e! Extraordinar! Tatăl lui era un simplu acar sau cantonier la calea ferată, iar el, numai datorită talentului şi râvnei sale, a atins – era să zic nivelul, dar ar trebui să spun altceva a atins deci perfecţiunea cunoştinţelor actuale universitare în două specialităţi: matematică şi studii clasice. Doar nu-i o glumă!

– Atunci din ce pricină vi s-a destrămat căsătoria, dacă tot zici că vă iubeaţi atât de mult?

– Greu de răspuns la această întrebare. Imediat o să-ţi povestesc totul. Dar mă mir. Eu, femeie slabă, să-ţi explic ţie, care eşti un om atât de inteligent, ce se întâmplă acum cu viaţa în general, cu viaţa oamenilor din Rusia, şi de ce se destramă familiile, inclusiv a mea şi a ta? Doar nu crezi că aceasta se întâmplă din cauza oamenilor, că la mijloc e potrivirea sau nepotrivirea de caracter, iubirea sau neiubirea. Tot ce derivă din cotidian, tot ce este orânduit şi ţine de cuibul omenesc s-a făcut praf şi pulbere odată cu revoluţia şi cu reaşezarea societăţii pe alte temelii. Firescul a fot răsturnat şi distrus. N-a mai rămas decât forţa nefirească, neîntrebuinţată a sinceităţii goale, despuiate, pentru care nu s-a schimbat nimic, deoarece ea, în toate timpurile, a tremurat şi a năzuit spre sinceritatea de alături, la fel de dezgolită şi singuratică. Eu şi cu tine suntem precum primii oameni, precum Adam şi Eva, care nu aveau cu ce să-şi acopere goliciunea la începutul lumii. Ca şi ei, noi doi suntem acum, la sfârşitul lumii, la fel de despuiaţi şi pribegi. Şi suntem ultimele vestigii ale acelei măreţii infinite, care a fost creată pe lume în mileniile ce s-au scurs de la ei şi până la noi, şi în memoria acestor minunăţii dispărute respirăm şi iubim şi plângem şi ne ţinem unul de altul şi ne lipim eu de tine şi tu de mine.

14

După o scurtă pauză, Lara continuă mult mai calmă:

– Am să-ţi spun: Dacă Strelnikov ar deveni din nou Paşenka Antipov. Dacă ar înceta cu nebuniile şi răzvrătirile. Dacă timpurile s-ar întoarce îndărăt. Dacă undeva departe, la capătul lumii, printr-o minune, ar licări fereastra casei noastre, cu lampa şi cărţile pe masa de lucru a lui Paşa, mi se pare că m-aş târî în genunchi până acolo. Ar tresălta totul în mine. Nu aş rezista acestei chemări a trecutului, acestei chemări a fidelităţii. Aş sacrifica totul. Chiar tot ce am mai scump. Pe tine. Chiar şi iubirea mea faţă de tine, atât de uşoară, nesilită, firească. Ah, iartă-mă. Am luat-o razna. Nu-i adevărat.

Se aruncă la pieptul lui şi începu să plângă. Curând îşi reveni. Ştergându-şi lacrimile, îi spuse:

– E aceeaşi chemare a datoriei, care te împinge spre Tonia. Doamne, ce amărâţi suntem! Ce se va întâmpla cu noi? Ce-i de făcut?

După ce reuşi să se stăpânească, Lara continuă:

– Totuşi, nu ţi-am răspuns. Nu ţi-am spus de ce ni s-a distrus fericirea. Şi eu m-am lămurit destul de târziu. Am să-ţi povestesc. Nu e doar povestea noastră. Aceasta a devenit soarta multora.

– Povesteşte-mi, iubito.

– Ne-am căsătorit chiar înainte de război, cu doi ani înainte de izbucnirea acestuia. De îndată ce am început să trăim după mintea noastră, după ce ne-am aranjat casa, s-a pornit războiul. Acum sunt convinsă că războiul este de vină pentru toate nefericirile care au urmat după aceea şi care şi acum lovesc generaţia noastră. Îmi amintesc foarte bine cum era în copilărie. Am apucat timpurile când încă mai erau valabile valorile moştenite din paşnicul secol precedent. Oamenii ascultau de glasul raţiunii. Considerau firesc şi necesar tot ce le sugera conştiinţa. Moartea unui om de mâna altui om era o raritate, un eveniment excepţional, cu totul în afara ordinii lucrurilor. Se credea că uciderile puteau fi întâlnite numai în tragedii, în romanele poliţiste şi în rubricile de fapt divers de prin ziare. Nimeni n-ar fi crezut că se pot întâmplă în existenţa noastră obişnuită.

Şi deodată, din acest ritm calm, nevinovat, s-a produs saltul în sânge şi vaiete, a apărut această nebunie şi sălbăticie a uciderii de fiecare zi, de fiecare ceas, a crimei legiferate şi elogiate.

Probabil că niciodată aşa ceva nu va rămâne nepedepsit. Ştii

mai bine decât mine, îţi aminteşti poate cum, brusc, toate au început să meargă spre dezastru. Circulaţia trenurilor, aprovizionarea oraşelor cu alimente, temeliile vieţii de familie, fundamentele morale ale conştiinţei.

– Continuă. Ştiu ce vei spune. Ce bine înţelegi tot ce se întâmplă! Mă bucur să te ascult.

– Atunci a pătruns minciuna pe pământul rusesc. Marea nenorocire, rădăcina tuturor relelor care au urmat a fost pierderea încrederii în preţul părerii proprii. Oamenii şi-au închipuit că a trecut timpul când se conduceau după sugestiile oferite de propriul lor simţ moral, că trebuie să repete ce spun alţii şi să trăiască după alte principii, străine şi îndesate tuturor pe gât. A început să se impună dominaţia frazei, mai întâi a celei monarhiste, apoi a celei revoluţionare.

Această rătăcire socială a fost atotcuprinzătoare, contagioasă. Totul a căzut sub influenţa ei. Nici casa noastră n-a rezistat acestei epidemii. S-a clătinat ceva în ea. În locul spontaneităţii noastre dintotdeauna şi în discuţiile noastre a pătruns o fărâmă de declamaţie idioată, un fel de sporovăială doctă, de faţadă, obligatorie, pe marginea unor teme obligatorii, de importanţă universală. Oare Paşa, un om atât de subtil şi de exigent cu sine, care deosebea fără greş realitatea de aparenţă, putea trece pe lângă făţărnicia strecurată în viaţa noastră fără să o observe?

Tocmai de aceea a comis eroarea fatală, care a determinat tot ce avea să urmeze. Semnul epocii, răul social l-a luat drept ceva ce aparţine casei noastre. Tonul nefiresc, tensiunea cazonă a părerilor noastre le-a extins asupra propriei persoane, atribuindu-le mediocrităţii, pedanteriei sale şi zicându-şi că nu-i decât un om în carapace[1]. Probabil că ţi se pare de neconceput ca asemenea fleacuri să fi însemnat ceva în viaţa noastră. Nu-ţi poţi imagina ce importanţă le acorda Paşa şi câte prostii a făcut din pricina acestui infantilism.

A plecat la război, deşi nimeni nu-i cerea acest lucru. A făcut-o ca să se elibereze de el însuşi, de opresiunea lui imaginară. De aici au început nebuniile lui. Cu un orgoliu adolescentin greşit dirijat, s-a supărat pe ceva din viaţă, pe care oamenii nu se supără niciodată. A început să fie îmbufnat pe cursul evenimentelor, pe istorie. Au început disensiunile lui cu istoria. Căci şi acum încă mai încearcă să-şi încheie socotelile cu ea. De

[1] *Omul în carapace* – titlul unei povestiri de A.P. Cehov (n.t.).

aici provin extravaganţele lui provocatoare. Merge la moarte sigură din această ambiţie prostească. Ah, dacă l-aş putea salva!

– Ce infinit de pur şi intens îl iubeşti! Iubeşte-l, iubeşte-l! Nu sunt gelos, nu-ţi stau în cale.

15

Vara veni şi se duse pe neobservate. Doctorul se însănătoşise. Temporar, în aşteptarea plănuitei plecări la Moscova, se angajase în trei locuri deodată. Rapida devalorizare a banilor îl obliga să se descurce cu mai multe slujbe.

Doctorul se scula la cântatul cocoşilor, ieşea în strada Negustorilor şi cobora de-a lungul ei, pe lângă cinematograful „Gigantul”, spre fosta tipografie a Armatei de Cazaci din Urali, acum rebotezată „Zeţarul Roşu”. La colţul străzii Gorodskaia, pe uşa Administraţiei Locale, îl întâmpina tăbliţa „Reclamaţii”. Traversa pieziş piaţa şi ajungea în strada Malaia Buianovka. Trecând de fabrica lui Stegop, străbătea curtea din spate a spitalului şi intra în dispensarul Spitalului Militar, locul său principal de muncă.

Cea mai mare parte a drumului său trecea pe sub copacii umbroşi, cu crengile răsfirate deasupra străzii, pe lângă case ciudate, din lemn, cu acoperişurile ţuguiate, cu garduri din bare de fier, cu porţile sculptate şi cu ancadramente pictate la ferestre.

Lângă dispensar, în fosta grădină moştenită de văduva negustorului Goregliadiv, se înălţa o căsuţă curioasă, scundă, clădită în stil medieval rusesc. Era placată cu cărămidă smălţuită, iar piramidele care înţesau zidurile o făceau să semene cu vechile conace boiereşti din Moscova.

De trei-patru ori pe decadă, Iuri Andreevici pleca de la dispensar în fosta casă a lui Ligetti de pe Staraia Miasskaia, unde participa la şedinţele Direcţiei sanitare regionale Iuriatin.

La capătul celălalt al oraşului se afla casa pe care tatăl lui Anfim, Efim Samdeviatov, o donase oraşului în memoria răposatei sale soţii, care murise dându-i naştere lui Anfim. În această clădire funcţionau Institutul de Ginecologie, pe care îl întemeiase Samdeviatov. Acum clădirea adăpostea cursurile rapide de medicină şi chirurgie „Rosa Luxemburg”. În cadrul acestor cursuri, Iuri Andreevici preda patologia generală şi încă vreo câteva discipline facultative.

De la aceste locuri de muncă se întorcea acasă seara târziu, istovit şi flămând, şi o găsea pe Larisa Fiodorovna ocupată până peste cap cu treburile gospodăreşti, gătind şi spălând rufe. Arătând destul de prozaică şi domestică, cu mânecile suflecate şi poalele prinse-n brâu, ea aproape că-l speria cu forţa ei de atracţie maiestuoasă, impresionantă, mai mult chiar dacă ar fi găsit-o înainte de a pleca la un bal, mai înaltă, crescută parcă pe tocuri, cu o rochie albă, decoltată, cu trenă foşnitoare.

Lara gătea sau spăla şi apoi, cu apa cu săpun rămasă, se apuca să frece podelele. Sau, calmă şi mai puţin dezlănţuită, călca sau cârpea rufele ei şi ale Katiei. Sau, după ce terminase cu gătitul, spălatul şi curăţenia, făcea lecţii cu Katia. Sau, înfundându-şi nasul în broşuri, se străduia să se reeduce politic înainte de a ajunge iarăşi profesoară la noua şcoală, reorganizată.

Cu cât o simţea mai apropiată pe această femeie şi pe fiica ei, cu atât mai puţin simţea curajul să le considere ca fiind familia lui, cu atât mai severă era interdicţia impusă modului lui de gândire de către sentimentul datoriei faţă de ai săi şi de durerea conştiinţei faptului că îi înşală. Această reţinere a lui nu avea nimic jignitor pentru Lara şi Katenka. Dimpotrivă, acest mod nefamilial de simţire conţinea un univers întreg de stimă, care elimina dezinvoltura şi vulgaritatea.

Însă această duplicitate îl chinuia şi îl rănea, iar Iuri Andreevici se obişnuise cu ea, aşa cum te poţi obişnui cu o rană nevindecată, care sângerează mereu.

16

Aşa trecură două sau trei luni. Odată, în octombrie, Iuri Andreevici îi spuse Larisei Fiodorovna:

– Ştii, cred că va trebui să renunţ la serviciu. E aceeaşi istorie veche, care se repetă mereu. Totul începe cum nu se poate mai bine. „Suntem bucuroşi când omul munceşte cinstit. La fel, salutăm şi ideile, mai ales pe cele noi. Cum să nu le salutăm? Bine aţi venit! Lucraţi, luptaţi, căutaţi!”

Apoi, în practică, pricep că prin idei nu se înţelege, de fapt, decât aparenţa lor, garnitura verbală menită a preamări revoluţia şi regimul. Mi-e lehamite şi silă. Nu mă pricep deloc la osanale.

Şi într-adevăr, ei au dreptate. Fireşte că nu sunt de partea

lor. Dar mi-e greu să mă împac cu gândul că ei sunt eroi, personalităţi strălucite, în timp ce eu nu-s decât un suflet meschin, partizan al obscurantismului şi înrobirii omului. Ai auzit vreodată de Nikolai Vedeniapin?

– Da, sigur. Înainte de a te cunoaşte pe tine am auzit de el, apoi am aflat mai multe din ceea ce mi-ai spus tu. Simocika Tunţeva îl pomeneşte adeseori. E discipola lui. Dar, spre ruşinea mea, nu i-am citit cărţile. Nu-mi plac scrierile dedicate în întregime filosofiei. După părerea mea, filosofia ar trebui să fie doar un condiment al artei şi vieţii. A nu face decât filosofie e la fel de ciudat ca şi când ai mânca numai hrean. Însă iartă-mă, prostiile astea ne îndepărtează de miezul discuţiei.

– Nu, dimpotrivă. Sunt de acord cu tine. E un mod de gândire foarte asemănător cu al meu. Deci vorbeam despre unchiul meu. Poate că într-adevăr influenţa lui m-a corupt. Însă ei înşişi strigă în gura mare: diagnostician genial, diagnostician genial. Şi, ce-i drept, greşesc foarte rar atunci când determin boala. Dar e vorba de aceeaşi intuiţie care le repugnă, cu care, cică, păcătuiesc în faţa lor, e vorba de cunoaşterea de ansamblu, care cuprinde dintr-o dată tot tabloul.

Mă preocupă problema mimetismului, adaptarea exterioară a organismelor la culoarea mediului. Aici, în această racordare, se ascunde trecerea uluitoare a interiorului în exterior.

Am îndrăznit să ating aceste chestiuni la cursuri. Şi-au început! „Idealism, misticism. Filosofie naturală goetheană, neoschellingism.”

Trebuie să plec. De la Direcţia sanitară şi de la Institut îmi dau singur demisia, însă la spital voi încerca să rezist până când mă vor concedia ei. Nu vreau să te sperii, dar uneori am presimţirea că pot fi arestat din clipă în clipă.

– Doamne fereşte, Iurocika! Din fericire, încă nu s-a ajuns atât de departe. Dar ai dreptate. Nu strică să fim prevăzători. După cum am băgat de seamă, fiecare instaurare a acestei puteri noi trece prin câteva etape. Mai întâi este triumful raţiunii, spiritul critic, lupta cu prejudecăţile.

Deocamdată, începe cea de-a doua perioadă. Încep să aibă câştig de cauză forţele tenebroase ale celor „infiltraţi”, ale falşilor acoliţi. Se înteţesc suspiciunea, turnătoriile, intrigile, ura. Şi ai dreptate, ne aflăm la începutul celei de-a doua faze.

Nu trebuie să caut prea departe ca să-ţi dau un exemplu. La noi, în colegiul tribunalului revoluţionar, au fost cooptaţi doi

vechi deţinuţi politici din Hodatskoe, foşti muncitori, un oarecare Tiverzin şi încă unul, Antipov.

Amândoi mă cunosc foarte bine, unul dintre ei e chiar tatăl soţului meu. În realitate însă, abia de când au fost ei transferaţi aici, am început să tremur pentru viaţa mea şi a Katiei. De la amândoi mă pot aştepta la orice. Antipov nu mă poate suferi. Mă pot aştepta ca, într-o bună zi, ăştia doi să mă distrugă, să-l ucidă chiar şi pe Paşa, în numele unei justiţii revoluţionare superioare.

Foarte curând au avut prilejul să continue această discuţie. Între timp, într-o noapte, fusese făcută o percheziţie la numărul 48 de pe strada Malaia Buianovka, în casa văduvei Goregliadova, cea de lângă dispensar. În clădire s-a găsit un depozit de arme şi a fost descoperită o organizaţie contrarevoluţionară. Au fost arestaţi mulţi oameni din oraş, apoi valurile de percheziţii şi arestări au continuat. Cu privire la aceasta, lumea vorbea în şoaptă că o parte din cei suspecţi au trecut pe malul celălalt al fluviului. Se enunţau asemenea păreri: „Ce folos vor avea din asta? Sunt fluvii şi fluvii. Unele, într-adevăr, sunt salvatoare. În Blagoveşcensk, de exemplu, care-i pe malul Amurului, de partea cealaltă e China. Ai sărit în apă, ai trecut Amurul înot şi adio! – puneţi-mi sare pe coadă! Ăsta da, fluviu! E cu totul altceva”.

– Atmosfera devine din ce în ce mai încărcată, spuse Lara. S-au dus vremurile când eram în siguranţă. Fără doar şi poate, vom fi arestaţi. Şi atunci ce se va întâmpla cu Katenka? Sunt mamă. Trebuie să evit nenorocirea asta şi să inventez ceva. Trebuie să am o soluţie pregătită din timp pentru o asemenea alternativă. Înnebunesc numai când mă gândesc la asta.

– Hai să medităm împreună. Ce ne-ar rămâne de făcut în situaţia asta? Suntem în stare să evităm această lovitură? Doar e un lucru care ţine de destin.

– Nu putem fugi şi nici nu avem unde. Însă trebuie să ne tragem în umbră, în planul al doilea. De pildă, am putea pleca la Varîkino. O să mă mai gândesc la casa din Varîkino. E destul de departe şi locul e părăginit. Însă acolo nu le-am mai sta în ochi, ca aici. Vine iarna. Nu m-ar înspăimânta să locuiesc acolo toată iarna. Înainte de a ne găsi, am smulge un an de viaţă, care-ar fi oricum un câştig. Legătura cu oraşul ne-ar putea ajuta Samdeviatov s-o obţinem. Cred că ar accepta să ne ascundă. Dar tu ce zici? Ce-i drept, acum acolo nu mai locuieşte niciun

suflet de om, e un pustiu deprimant. Cel puţin aşa era în martie, când m-am dus acolo. Şi se zice că sunt şi lupi. Dar oamenii, mai ales cei de teapa lui Antipov sau Tiverzin, sunt acum mai înspăimântători decât lupii.

– Nu ştiu ce să zic. Tot timpul mă îndemni să plec la Moscova, mereu mă sfătuieşti să nu-mi mai amân plecarea. Acum e mai simplu. M-am interesat la gară. După cât se pare, s-au lăsat păgubaşi să-i mai vâneze pe desăgari. Cred că nu pe toţi călătorii care nu au hârtii în regulă îi dau jos din tren. Au obosit să tot împuşte, acum împuşcă mai rar.

Mă nelinişteşte că toate scrisorile pe care le trimit la Moscova rămân fără răspuns. Trebuie să ajung acolo şi să văd ce se întâmplă cu ai mei. Asta mi-o spui şi tu mereu. Atunci cum să înţeleg vorbele tale despre Varîkino? Ai să stai singură, fără mine, în locul acela uitat de lume, atât de îngrozitor?

– Nu, fireşte că, fără tine, aşa ceva e de neconceput.

– Atunci tot mai eşti de părere că trebuie să plec la Moscova?

– Da, e absolut necesar.

– Ascultă. Ştii ce? Am un plan excelent. Hai şi tu la Moscova. O luăm şi pe Katenka cu noi.

– La Moscova? Ai înnebunit! Ce să fac eu acolo? Nu, trebuie să rămân aici. Trebuie să fiu aici, aproape. Aici se hotărăşte soarta lui Paşenka. Trebuie să aştept până la capăt ca, în caz de nevoie, să-l pot ajuta.

– Atunci să ne gândim la Katenka.

– Din când în când mă vizitează Simuşka, Sima Tunţeva. Am vorbit zilele astea despre ea.

– Sigur că da. O văd deseori la tine.

– Mă mir de tine. Oare bărbatul chiar nu are ochi? În locul tău m-aş fi îndrăgostit de ea. Ce drăguţă e! Ce bine arată! Talia. Zvelteţea. Inteligenţa. Cultura. Bunătatea. Claritatea opiniilor.

– În ziua când am ajuns în oraş, după ce am fugit de la partizani, m-a bărbierit sora ei, Glafira, croitoreasa.

– Ştiu. Amândouă surorile locuiesc cu cea mai mare, Avdotia, bibliotecara. Sunt o familie muncitoare şi cinstită. Vreau să le rog s-o ia în grija lor pe Katenka, în cazul că eu şi cu tine vom fi arestaţi. Încă nu m-am decis.

– Asta chiar că numai în cazul când nu vom mai avea altă ieşire. Însă să sperăm că Dumnezeu o să ne ajute să nu ajungem până acolo.

– Se zice că Sima-i cu minţile cam duse de-acasă. Într-adevăr,

nu se poate zice că ar fi o femeie întru totul normală. Dar asta numai ca urmare a profunzimii şi originalităţii ei. E fenomenal de cultivată, dar nu la modul intelectual, ci altfel, ca un om din popor. Părerile ei se aseamănă foarte bine cu ale tale. I-aş lăsa-o pe Katia cu inima uşoară ca s-o crească.

17

Iarăşi se dusese la gară şi se întorsese cu buzele umflate. Nu era nimic sigur. Şi el, şi Lara se confruntau cu necunoscutul. Ziua era rece şi întunecată, ca înainte de prima ninsoare. La răspântii, unde se aşternea mai larg decât deasupra străzilor înguste, cerul avea culoarea iernii.

Când Iuri Andreevici ajunse acasă, Lara avea o musafiră, pe Sima. Amândouă purtau o discuţie care semăna mai curând cu o conferinţă ţinută de Sima în faţa gazdei sale. Iuri Andreevici nu vru să le deranjeze. În plus, voia să fie singur câtva timp. Femeile discutau în camera alăturată, cu uşa întredeschisă. Prin perdeaua lungă, care atârna până-n podele, cuvintele lor răzbăteau până la el fără nicio piedică.

– Am ceva de cusut, dar dumneata, dragă Sima, nu lua în seamă, sunt numai urechi. La vremea mea, în facultate, am urmat istoria şi filosofia. Construcţia ideilor dumitale îmi place foarte mult. În plus, pentru mine e o uşurare să te ascult. În ultimul timp n-am prea dormit din pricina grijilor. E de datoria mea s-o pun pe Katia în siguranţă, în cazul când ni se va întâmplă vreo nenorocire. Trebuie să mă gândesc la asta cu sânge rece. Dar planurile la rece nu-s pe potriva puterilor mele. Sunt mâhnită că trebuie să constat lucrul acesta. Sunt mâhnită din pricina oboselii şi a somnului insuficient. Şi apoi, din clipă în clipă trebuie să ningă. Când ninge, e o plăcere să asculţi o expunere lungă şi inteligentă. Ai observat că, dacă te uiţi pe fereastră când ninge, ţi se pare că cineva vine prin curte spre casă? Începe, Simuşka. Te ascult.

– Unde rămăsesem data trecută?

Iuri Andreevici nu auzi răspunsul Larei. Începu să urmărească ce spunea Sima.

– Putem să ne folosim de cuvintele: cultură, epoci. Dar ele sunt înţelese în mod diferit. Deci, datorită sensului lor confuz, nu vom apela la ele. Le vom înlocui cu alte expresii.

Aş zice că omul este compus din două părţi. Din Dumnezeu şi

din operă. Evoluţia spiritului uman se divide în opere de o durată imensă. Ele au fost efectuate de generaţii şi au urmat una alteia. O astfel de operă a fost Egiptul, o astfel de operă a fost Grecia, o astfel de operă a fost cunoaşterea biblică a lui Dumnezeu de către proroci. Dintre acestea, ultima în sens temporal, căreia încă nu i-a succedat o alta, este creştinismul, operă săvârşită de inspiraţia contemporană.

Pentru a-ţi prezenta în toată frumuseţea ei, într-un mod neaşteptat, altfel decât ştii şi te-ai obişnuit, mai simplu, deci pentru a-ţi explica acel ceva nou, nemaipomenit adus de creştinism, am să analizez împreună cu dumneata câteva fragmente din textele liturgice, numai câteva şi acelea prescurtate.

Majoritatea stiharelor sunt alcătuite din fragmente alăturate, provenite din Noul şi Vechiul Testament. Cu conceptele lumii vechi, cu tufişul arzător, cu exodul lui Israel din Egipt, cu pruncii în cuptorul aprins, cu Iona în pântecele balenei şi aşa mai departe, sunt confruntate preceptele lumii noi, adică opiniile despre cum a rămas grea Fecioara Maria şi despre învierea lui Hristos.

În această împreunare frecventă, aproape permanentă, vechimea vechiului, noutatea noului şi diferenţa dintre ele apar deosebit de clar.

Într-o mulţime de versete, maternitatea Mariei este comparată cu trecerea Mării Roşii de către evrei. De exemplu, în versetul „În Marea Roşie câteodată se zugrăvea icoana unei mirese fecioare”[1], se spune „După trecerea lui Israel marea s-a făcut de netrecut, preacurata după naşterea lui Emanuel s-a făcut fecioară”[2]. Adică, după ce a trecut poporul lui Israel, apele mării au acoperit drumul lor, iar Fecioara, după ce l-a născut pe Dumnezeu, a rămas neprihănită. Ce fel de întâmplări sunt puse aici în paralel? Ambele evenimente sunt supranaturale, amândouă sunt recunoscute drept minuni. Dar în ce vedeau minunea aceste timpuri diferite, vechiul timp primitiv şi noul timp, de după Roma, după atâta evoluţie?

Într-unul din cazuri, din porunca patriarhului Moise, căpetenia poporului său, la o fluturare a toiagului său fermecat, marea s-a despicat în două, lăsând să treacă o seminţie întreagă, câtă frunză şi iarbă, lasă deci să treacă prin sine o

[1] În original, în slavona bisericească (n.t.).

[2] *Idem.*

mulţime de sute de mii de oameni şi, după ce trece ultimul dintre ei, se închide iarăşi la loc, acoperindu-i şi înecându-i pe egiptenii care îi urmăreau. Spectacolul era pe gustul celor vechi, stihia ascultă de vocea vrăjitorului, mulţimea se înghesuie precum oştile romane în decursul campaniilor, avem poporul şi conducătorul, adică nişte lucruri care pot fi văzute şi auzite şi care te buimăcesc.

În celălalt caz, o fecioară, adică o fiinţă obişnuită, pe care lumea veche nici n-ar fi băgat-o în seamă, dă naştere, în taină şi linişte, unui prunc, aduce pe lume o viaţă, minunea vieţii, viaţa tuturor, „Viaţa tuturor”[1], cum va fi numit mai pe urmă. Naşterea ei este nelegiuită nu doar din punctul de vedere al cărturarilor, ca fiind în afara căsătoriei, ci contrazice chiar legile naturii. Fecioara nu naşte din necesitate, ci printr-o minune, printr-o inspiraţie. Este acea inspiraţie pe baza căreia *Evanghelia,* care de regulă opune excepţionalul banalităţilor şi sărbătoarea zilelor de lucru, vrea să clădească viaţa în pofida oricăror constrângeri.

Ce schimbare uriaşă! În ce fel pentru cer (pentru că toate acestea trebuie apreciate cu ochiul cerului, pentru că în faţa cerului, în rama sfântă a unicităţii, se săvârşesc toate acestea), deci în ce fel, pentru ce această împrejurare pur omenească, insignifiantă din punctul de vedere al celor din vechime, a devenit la fel de importantă ca o strămutare de populaţie?

S-a mişcat ceva în lume. S-a sfârşit Roma, domnia cantităţii, constrângerea, impusă cu armele, de a trăi în turmă, cu toţii la un loc. Conducătorii şi popoarele au rămas în domeniul trecutului.

În locul lor a venit personalitatea, propovăduirea libertăţii. Istoria unei vieţi omeneşti a devenit povestirea ddumnezeiască, a umplut cu conţinutul său spaţiul universal. Cum se spune într-o cântare de Buna Vestire, Adam a vrut să devină om şi a greşit, nu a devenit, iar acum Dumnezeu devine om, ca să-l transforme pe Adam în Dumnezeu („Dumnezeu e om, până la Dumnezeu pe Adam o să-l înalţe”[2]). Sima continuă:

– Imediat o să-ţi mai spun ceva pe tema asta. Însă acum fac o mică digresiune. În ceea ce priveşte grija faţă de oamenii muncii, ocrotirea mamei, lupta împotriva puterii banului, timpul nostru revoluţionar e un timp unic, de neuitat, cu realizări de lungă durată, care vor dăinui întotdeauna. Însă înţelegerea

[1] *Idem.*

[2] *Idem.*

vieţii, filosofia fericirii care ni se impun acum, ei bine, nici nu-mi vine să cred că despre aşa ceva se vorbeşte serios, într-atât de caraghioasă este această rămăşiţă a trecutului. Aceste declamaţii despre conducători şi popoare ne-ar putea întoarce la timpurile Vechiului Testament, ale seminţiilor de păstori şi ale patriarhilor, dacă ar avea forţa necesară pentru a putea să întoarcă viaţa şi să arunce istoria înapoi prin milenii. Din fericire, aşa ceva este imposibil.

Câteva cuvinte despre Hristos şi Magdalena. Nu din povestirea evanghelică despre ea, ci dintr-o rugăciune din Săptămâna Patimilor, mi se pare din Marţea sau Miercurea Mare. Însă toate acestea le ştii foarte bine şi dumneata, Larisa Fiodorovna. Nu vreau decât să-ţi amintesc câte ceva, în niciun caz nu doresc să-mi dau aere de superioritate.

Patimă în slavoneşte, după cum bine ştii, înseamnă în primul rând pătimire, patimile Domnului, „ale Domnului ce se duce de bunăvoie la chinuri”[1]. În plus, acest cuvânt mai este utilizat şi cu semnificaţia rusească de mai târziu, cea de desfrâuri sau pofte. „Cu patima înrobindu-mi demnitatea sufletului, vită am fost”, „Alungaţi din rai, prin înfrânarea patimilor să încercăm a ne întoarce”[2] şi aşa mai departe. Probabil că sunt foarte stricată, dar nu-mi plac citaniile de acest fel dinaintea Paştelui, care sunt menite să înfrâneze simţurile şi să ucidă carnea, întotdeauna mi se pare că aceste rugăciuni grosolane, plate, fără poezia altor texte bisericeşti, au fost compuse de nişte călugări graşi, plesnind de sănătate. Şi problema nu e că aceşti călugări n-au trăit după pravile şi i-au înşelat pe ceilalţi. N-aveau decât să trăiască şi cât se poate de cinstit. Nu de ei era vorba, ci de conţinutul acestor fragmente. Aceste întristări conferă o importanţă prea mare anumitor slăbiciuni ale trupului şi faptului dacă trupul este bine hrănit sau sleit de puteri. E dezgustător. O chestiune murdară, inexistentă, secundară este înălţată pe o culme nemeritată, incompatibilă cu ea. Scuză-mă că amân ceea ce e mai important. Acum o să te răsplătesc pentru că ai avut răbdare să-mi asculţi digresiunile.

Întotdeauna m-am întrebat de ce Magdalena este pomenită chiar în ajunul Paştelui, în pragul sărbătorii morţii şi învierii lui Hristos. Nu cunosc cauza, dar amintirea a ceea ce este viaţa mi

[1] *Idem.* În original, traducerea în limba rusă a citatului apare între paranteze (n.t.).

[2] *Idem.*

se pare foarte oportună chiar în clipa despărţirii de ea şi în pragul învierii din morţi. Acum ascultă cu ce patimă reală, cu ce sinceritate nemiloasă se face această pomenire.

Există îndoieli dacă este Magdalena, Maria Egipteanca sau altă Marie. Însă, oricine ar fi, ea îl roagă pe Dumnezeu: „Dezleagă-mă de păcat, aşa cum eu îmi despletesc părul”[1].

Cât de concret este exprimată setea de mântuire, de căire! Atât de concret, încât pare un lucru pe care îl poţi atinge cu mâinile.

Mai există o exclamaţie asemănătoare în alt tropar pentru aceeaşi zi, mai amănunţit, în care aproape cu siguranţă este vorba despre Maria Magdalena.

Aici, cu o concreteţe teribilă, palpabilă, ea îşi caină trecutul, se plânge că fiecare noapte îi aprinde apucăturile incorigibile. „Precum noaptea e pentru mine aţâţarea desfrâului nepotolit şi tot întunecată şi fără lună mi-i grija păcatului”[2]. Îl roagă pe Hristos să-i primească lacrimile de căinţă şi să-şi plece urechea la jeluirile inimii ei, ca să-i poată şterge picioarele preacurate cu pletele ei, în vuietul cărora s-a ascuns Eva, uluită şi ruşinată. „Lasă-mă să-ţi sărut picioarele preacurate şi să ţi le şterg cu părul din cap, căci şi Eva, în rai, auzind cu urechile ei o chemare, s-a ascuns în pletele ei de frică”[3]. Şi deodată, după ce pomeneşte de plete, i se smulge o exclamaţie: „Păcatele mi-s nenumărate şi cine-o să cerceteze bezna sorţilor tale?”[4] Ce sfială, ce egalitate a lui Dumnezeu şi a vieţii, a lui Dumnezeu şi a personalităţii, a lui Dumnezeu şi a femeii!

18

Iuri Andreevici se întorsese obosit de la gară. Era ziua de odihnă de la sfârşitul fiecărei decade. De regulă, în aceste zile libere recupera din orele de somn nedormite în timpul săptămânii. Sprijinit de spătarul canapelei, stătea pe marginea acesteia, luând din când în când o poziţie semiculcată sau întinzându-se de tot pe canapea. Deşi o asculta pe Simuşka prin valurile de somnolenţă care îl cuprindeau, părerile ei îl

[1] *Idem.* În original apare traducerea imediată a frazei în limba rusă (n.t.).

[2] *Idem.*

[3] *Idem.*

[4] *Idem.*

încântau. „Fireşte, toate acestea provin de la unchiul Kolia, se gândi el. Dar ce femeie talentată şi deşteaptă este!”

Sări de pe canapea şi se duse la fereastră. Aceasta dădea spre grădină, ca şi fereastra camerei din care acum şoaptele Larei şi Simei nu mai puteau fi înţelese.

Vremea se înrăutăţea. Afară se făcea întuneric. În curte intrară în zbor două coţofene, căutându-şi un loc de odihnă. Vântul le zburlea uşor penele. În cele din urmă, se lăsară pe capacul lăzii de gunoi, apoi zburară peste gard, coborâră pe pământ şi începură să umble prin curte.

„Coţofenele fac a ninsoare”, se gândi doctorul. În aceeaşi clipă, de după perdea, o auzi pe Sima spunând:

– Coţofenele înseamnă veste. Se pregăteşte cineva să te viziteze sau o să primeşti o scrisoare.

Ceva mai târziu, cineva trase de cordonul clopoţelului de la intrare, pe care Iuri Andreevici îl reparase de curând. De după perdea ieşi Larisa Fiodorovna şi, cu paşi repezi, se duse să deschidă. Din discuţia ei din faţa uşii de la intrare, Iuri Andreevici înţelese că venise sora Simei, Glafira Severinovna.

– Ai venit după sora dumitale? o întrebă Larisa Fiodorovna. Simuşka e la noi.

– Nu, n-am venit după ea. Dar oricum e bine. Mergem împreună, dacă nu vrea să mai stea. Dar nu după ea am venit. I-am adus o scrisoare prietenului dumitale. Să zică mulţumesc că am lucrat cândva la poştă. A trecut printr-o mulţime de mâini şi mi-a dat-o mie o cunoştinţă. E de la Moscova. A făcut cinci luni pe drum. Nu l-au putut găsi pe destinatar. Dar eu ştiu cine-i. S-a bărbierit odată la mine.

Scrisoarea lungă, scrisă pe multe coli de hârtie, boţită, pătată de grăsime, băgată într-un plic ponosit şi aproape putred, era de la Tonia. Ca din transă, doctorul se pomeni cu scrisoarea în mână, nebăgând de seamă când Lara îi întinsese plicul. Când doctorul începu să citească scrisoarea, încă mai ştia în ce oraş şi în casa cui se află, dar pe măsură ce parcurgea rândurile Toniei, pierdea treptat legătura cu tot ce era împrejurul lui. Ieşi Sima şi îşi luă rămas-bun. Doctorul îi răspunse maşinal, cuviincios, dar fără să-i acorde nicio atenţie. Memoria lui nu înregistră în niciun fel plecarea femeii. Încetul cu încetul, uita unde se află şi ce îl înconjoară.

„Iura, îi scria Antonina Aleksandrovna, ştii că avem o fiică? Am botezat-o Maşa, în memoria mamei tale, răposata Maria

Nikolaevna.

Acum altceva. Câţiva oameni de vază, profesori din partidul cadeţilor şi socialişti de dreapta, Melgunov, Kiselvetter, Koskov şi alţii, printre care unchiul meu, Nikolai Aleksandrovici Gromeko, şi tata, sunt exilaţi din Rusia în străinătate. Aceeaşi soartă o avem şi noi, eu şi copiii, ca membri ai familiei tatei.

E o nenorocire, mai ales în absenţa ta, dar trebuie să ne supunem şi să-i mulţumim lui Dumnezeu pentru această formă blândă de expulzare, căci, în timpurile astea teribile, ar fi putut fi mult mai rău. Dacă ţi-ai fi făcut apariţia şi ai fi fost aici, ai fi plecat împreună cu noi. Dar unde eşti acum? Expediez scrisoarea pe adresa Antipovei, ştiind că ţi-o va transmite, dacă va da de tine. Mă chinuie ideea că nu ştiu dacă ulterior ţi se va acorda şi ţie, când va da Domnul să apari, permisiunea de plecare din ţară, ca fiind membru al familiei noastre, permisiunea care nouă ni s-a acordat la toţi. Cred că eşti în viaţă şi vei apărea în cele din urmă. Asta mi-o spune inima mea iubitoare şi eu mă încred în şoaptele ei. Este posibil ca atunci când tu vei reapărea, condiţiile de viaţă din Rusia să fie mai blânde. Poate că vei izbuti să obţii o viză personală pentru a călători în străinătate şi atunci vom putea fi iarăşi cu toţii la un loc. Însă, scriind aceste lucruri, nu-mi vine nici mie a crede în împlinirea unei asemenea fericiri.

Tot necazul e că te iubesc, iar tu nu mă iubeşti. Încerc să descopăr sensul acestei condamnări, s-o interpretez, s-o justific, privesc, mă adâncesc în mine însămi, îmi derulez în minte viaţa petrecută cu tine şi tot ceea ce ştiu despre mine însămi, însă nu văd motivul şi nu-mi pot aminti ce-am făcut de-am abătut asupra mea o asemenea nenorocire. Mă priveşti cumva greşit, pieziş, mă vezi deformată, ca într-o oglindă strâmbă.

Dar eu te iubesc. Ah, dacă ţi-ai putea imagina ce mult te iubesc. Iubesc tot ce e deosebit în tine, tot ce e în favoarea şi în defavoarea ta, toate laturile tale obişnuite, care mi-s dragi în neobişnuita lor împreunare, înnobilată de conţinutul interior al feţei tale, care, poate, fără ele, ar părea urâtă, îţi iubesc talentul şi inteligenţa care par a-ţi înlocui voinţa ce-ţi lipseşte cu desăvârşire. Toate acestea mi-s dragi şi nu ştiu să existe pe lumea asta un om mai bun decât tine.

Dar ştii ce vreau să-ţi spun? Chiar dacă nu mi-ai fi fost drag, chiar dacă nu mi-ai fi plăcut într-o asemenea măsură, oricum regretabilul adevăr al răcelii mele faţă de tine nu mi s-ar fi

dezvăluit, oricum mi-aş fi închipuit că te iubesc. Numai din teamă faţă de pedeapsa înjositoare, distrugătoare a neiubirii, m-aş fi ferit în mod inconştient să înţeleg că nu te iubesc. Nici eu, nici tu nu am fi aflat acest lucru niciodată. Propria mea inimă ar fi ascuns-o faţă de mine, pentru că neiubirea este aproape ca o omucidere şi n-aş fi avut puterea să dau o asemenea lovitură cuiva.

Deşi încă nu există o hotărâre definitivă, probabil că vom merge la Paris. Am să ajung în nişte ţinuturi îndepărtate, unde ai fost tu când erai copil şi unde au învăţat tata şi unchiul meu. Tata îţi trimite salutări. Şura a crescut, n-aş zice că-i cine ştie ce chipeş, dar s-a făcut băiat mare şi zdravăn care, ori de câte ori îţi pomeneşte cineva numele, plânge amarnic şi nu mai poate fi împăcat cu nimic. Nu mai pot. Mi se sfâşie inima din pricina lacrimilor. Rămâi cu bine, lasă-mă să fac semnul crucii pentru tine şi să te binecuvântez pentru toată această despărţire interminabilă, pentru greutăţi şi incertitudine, pentru tot drumul tău lung-prelung şi întunecos. Nu te învinuiesc de nimic, nu-ţi fac niciun reproş, clădeşte-ţi viaţa cum vrei, numai să-ţi fie bine.

Înainte de a pleca din Uralii aceia atât de teribili şi fatali pentru noi, am cunoscut-o destul de bine pe Larisa Fiodorovna. Îi sunt recunoscătoare pentru că a stat lângă mine când îmi era greu şi m-a ajutat la naştere. Trebuie să fiu sinceră şi să recunosc că e un om bun, dar nici nu vreau să fiu ipocrită: este exact contrariul meu. M-am născut pe lume ca să simplific viaţa şi să caut ieşirea cea bună. Ea, dimpotrivă, e făcută ca să complice viaţa şi să abată din drum.

Rămâi cu bine, trebuie să închei. A venit cineva după scrisoare şi trebuie să împachetez. Ah, Iura, Iura, iubitule, dragul meu, soţul meu, tatăl copiilor mei, ce înseamnă asta? Ştiu doar că n-o să ne mai vedem niciodată, niciodată. Iată că am scris şi aceste cuvinte, îţi dai seama ce înseamnă ele? Pricepi, înţelegi? Mi se face semn să mă grăbesc şi asta parcă ar însemna că au venit după mine ca să mă ducă la execuţie. Iura! Iura!”

Iuri Andreevici îşi ridică de pe o scrisoare ochii absenţi, fără lacrimi, îndreptaţi în gol, uscaţi de suferinţă, pustiiţi de durere. Nu vedea nimic împrejur, nu era conştient de nimic.

Dincolo de fereastră începuse să ningă. Vântul purta fulgii pieziş, ninsoarea se înteţea, ca şi cum ar fi vrut să recupereze

cine ştie ce întârziere, şi Iuri Andreevici privea pe fereastră de parcă afară n-ar fi nins, ci ar fi văzut în continuare în faţa ochilor scrisoarea Toniei, şi nu steluţele albe şi reci ale fulgilor i-ar fi licărit dinainte, ci micile spaţii ale hârtiei albe dintre literele mici şi negre, spaţiile albe, albe, fără sfârşit, fără sfârşit.

Fără să vrea, Iuri Andreevici gemu şi se încleştă cu mâna de piept. Simţi că leşină, se împletici până la canapea şi se prăbuşi pe ea fără cunoştinţă.

Partea a XIV-a
Iarăşi la Varîkino

1

Iarna se instalase de-a binelea. Ningea cu nişte fulgi mari şi pufoşi. Iuri Andreevici se întoarse acasă de la spital.

– A venit Komarovski! îi spuse Lara cu vocea răguşită.

Îl luase chiar de la uşă, din camera din faţă. Arăta dezorientată, de parcă ar fi bătut-o cineva.

– Unde? La cine? E la noi?

– Nu, fireşte că nu. A trecut azi-dimineaţă şi a spus că revine spre seară. Trebuie să pice din clipă în clipă. Vrea să discute cu tine.

– De ce a venit?

– N-am înţeles prea bine ce-a vrut să-mi spună. Zice că e în drum spre Extremul Orient şi că în mod intenţionat a făcut un ocol spre Iuriatin, ca să se întâlnească cu noi. În special ca să vă vadă pe tine şi pe Paşa. A vorbit mult despre amândoi. Susţine că toţi trei, adică eu, tu şi Patulia, suntem într-o primejdie de moarte şi că numai el ne poate salva, dacă îi ascultăm sfaturile.

– Plec. N-am chef să-l văd.

Lara izbucni în lacrimi, încercă să îngenuncheze în faţa doctorului şi, îmbrăţişându-i picioarele, să-şi înfunde capul în ele. Însă el îi curmă intenţia, ţinând-o cu forţa în picioare.

– Rămâi de dragul meu, te implor. Să nu crezi că mi-e frică să stau de vorbă cu el între patru ochi. Dar mi-e greu. Cruţă-mă de neplăcerea unei întâlniri în doi. În plus, e un om practic, trecut prin multe. Poate că într-adevăr ne va sfătui ceva. Dezgustul tău faţă de el e firesc. Dar te rog, calcă-ţi pe inimă. Rămâi.

– Ce-i cu tine, îngerul meu? Calmează-te. Ce faci? Nu îngenunchea. Ridică-te! Fii veselă! Alungă obsesia asta. Te-a speriat pentru toată viaţa. Sunt cu tine. Dacă trebuie, dacă îmi porunceşti, îl omor.

Peste o jumătate de ceas se făcu seară. De-acum era întuneric. De vreo jumătate de an astupaseră găurile de şobolani din duşumea. Iuri Andreevici urmărea apariţia noilor găuri şi avea grijă să le astupe. Aduseseră în apartament un

motan mare, pufos, care îşi petrecea timpul într-o misterioasă şi imobilă contemplaţie. Şobolanii nu plecaseră din casă, dar deveniseră mai precauţi.

În aşteptarea lui Komarovski, Larisa Fiodorovna tăie câteva felii de pâine neagră, primită la raţie, şi puse pe masă o farfurie cu câţiva cartofi fierţi. Aveau de gând să-şi primească musafirul în fosta sufragerie a proprietarilor, care-şi păstrase destinaţia. Acolo era o masă de mari dimensiuni, din lemn de stejar, şi un dulap mare şi greu din aceeaşi esenţă. Pe masă ardea opaiţul mobil al doctorului, adică un flacon cu fitil, plin cu ulei de ricin.

Komarovski îşi făcu apariţia din întunericul lui decembrie, plin de zăpada care se dezlipea de pe cojocul, căciula şi galoşii lui, topindu-se pe duşumea şi formând bălţoace. Din pricina zăpezii care-i intrase în mustăţile şi barba pe care altădată şi le rădea, Komarovski avea ceva de clovn, de măscărici. Era îmbrăcat cu un costum destul de bine păstrat, cu pantalonii în dungi şi bine călcaţi. Înainte de a-şi saluta amfitrionii şi de a le spune ceva, îşi pieptănă mult timp părul ud şi zburlit şi-şi şterse cu o batistă bine călcată mustăţile ude şi sprâncenele. Apoi, cu o expresie de tăcută teatralitate, semnificativă, le întinse simultan amândouă mâinile, stânga Larisei Fiodorovna şi dreapta lui Iuri Andreevici.

– Să considerăm că ne cunoaştem, îi spuse el lui Iuri Andreevici. Am fost foarte bun prieten cu tatăl dumneavoastră, probabil că ştiţi. A murit în braţele mele. Mă tot uit la dumneavoastră ca să găsesc o asemănare cu el. Dar degeaba, nu v-aţi aruncat în partea lui. A fost un om cu suflet larg. Spontan, expansiv. Judecând după înfăţişarea dumneavoastră, cred că semănaţi mai degrabă cu mama. A fost o femeie delicată. O visătoare.

– Larisa Fiodorovna m-a rugat să vă ascult. Din cuvintele ei reiese că aveţi o anumită treabă cu mine. Am cedat rugăminţilor ei. Discuţia dintre noi este deci din constrângere. N-aş fi încercat să vă cunosc din proprie iniţiativă şi nu consider că am făcut cunoştinţă. De aceea v-aş ruga să fiţi concret. Ce doriţi?

– Bine v-am găsit, dragii mei! Simt totul, simt absolut totul şi înţeleg totul cât se poate de bine. Iertaţi-mi îndrăzneala, dar aş zice că semănaţi extraordinar unul cu altul. Sunteţi o pereche armonizată la superlativ.

– Sunt nevoit să vă întrerup. Vă rog să nu vă amestecaţi în lucruri care nu vă privesc. Nimeni nu vă cere părerea. Săriţi

peste cal.

– Iar dumneavoastră, tinere, nu vă aprindeţi aşa, deodată. Nu, cred totuşi că semănaţi mai mult cu tatăl dumneavoastră. Şi el exploda iute. Da, cu permisiunea dumneavoastră, vă felicit, copiii mei. Regret că, aşa cum am mai spus, sunteţi într-adevăr nişte copii, care nu ştiu nimic şi care nu se gândesc la nimic. Sunt aici numai de două zile şi am aflat mai multe despre dumneavoastră decât v-aţi putea închipui. Dacă nu preîntâmpinăm cumva primejdia, zilele libertăţii dumneavoastră, poate şi ale vieţii, sunt numărate.

Există un oarecare stil comunist. Nu sunt prea mulţi oameni cărora li se potriveşte. Dar nimeni nu încalcă atât de făţiş această manieră de viaţă şi gândire ca dumneavoastră, Iuri Andreevici. Nu pricep de ce vă jucaţi cu focul. Sunteţi o batjocură la adresa acestei lumi, sunteţi jignirea ei. Bine-ar fi dacă acesta ar fi secretul dumneavoastră. Dar aici există oameni influenţi, de la Moscova. Ei ştiu exact ce vă poate pielea. Amândoi le sunteţi teribil de nesuferiţi sacerdoţilor locali ai Femidei. Tovarăşii Antipov şi Tiverzin îşi ascut ghearele pentru Larisa Fiodorovna şi pentru dumneavoastră.

Sunteţi bărbat, sunteţi cazac slobod sau cum s-o mai fi zicând. Aveţi dreptul sfânt de a vă face de cap, de a vă juca cu propria dumneavoastră viaţă. Dar Larisa Fiodorovna nu e un om liber. Dumneaei e mamă. Are în mâinile ei viaţa unui copil, soarta lui. Nu are dreptul să fantazeze, să umble cu capul în nori.

Toată dimineaţa mi-am pierdut-o încercând s-o conving să ia în serios situaţia de aici. Dar nu doreşte să mă asculte. Uzaţi de autoritatea dumneavoastră, influenţaţi-o pe Larisa Fiodorovna. Nu are dreptul să se joace cu siguranţa Katiei, nu trebuie să-mi ignore argumentele.

– Niciodată în viaţă nu am încercat să conving pe cineva sau să-i impun cuiva voinţa mea. Mai ales celor dragi. Larisa Fiodorovna e liberă să vă asculte sau nu. E treaba ei. În plus, nici nu ştiu prea bine despre ce-i vorba. Nu cunosc ceea ce dumneavoastră numiţi argumente.

– Nu, din ce în ce mai mult îmi amintiţi de tatăl dumneavoastră. Şi cu dumneavoastră mi-i tot atât de greu să mă înţeleg. Deci să trecem la lucrurile cele mai importante. Însă, deoarece este un subiect destul de complicat, vă rog să aveţi răbdare. Vă rog să mă ascultaţi şi să nu mă întrerupeţi.

Sus se pun la cale mari schimbări. Nu, nu, o ştiu din sursele cele mai demne de încredere, puteţi să nu vă îndoiţi de asta. Se are în vedere trecerea la un curs mai democratic, concesii făcute legalităţii, şi asta în viitorul cel mai apropiat.

Dar chiar din cauza aceasta, instituţiile represive, care urmează a fi desfiinţate, acum, la sfârşit, vor face ravagii, încheindu-şi în grabă socotelile locale. A venit rândul distrugerii dumneavoastră, Iuri Andreevici. Numele dumneavoastră e pe listă. Nu glumesc spunându-vă acest lucru, am văzut cu ochii mei, puteţi să mă credeţi. Cât nu-i prea târziu, gândiţi-vă la salvarea dumneavoastră.

Dar toate acestea n-au fost decât un preambul. Trec la fondul problemei.

În zona mării, lângă Oceanul Pacific, are loc regruparea forţelor politice rămase fidele Guvernului Provizoriu şi Adunării Constituante care a fost dizolvată. Se adună membri ai Dumei, activişti politici, cei mai importanţi dintre oamenii fostei Zemstve, afacerişti, industriaşi. Generalii îşi concentrează aici rămăşiţele armatelor lor de voluntari.

Puterea sovietică se face că nu vede apariţia Republicii Extremului Orient. Existenţa unei asemenea formaţiuni statale îi este utilă drept tampon între Siberia roşie şi lumea exterioară. Guvernul republicii va fi compozit. Moscova a obţinut mai mult de jumătate din locuri pentru comunişti, pentru ca, cu ajutorul acestora, când le va conveni, să facă o lovitură de stat şi să pună stăpânire pe republică. Planul e destul de transparent, însă problema este să putem profita de timpul rămas.

Înainte de revoluţie, m-am ocupat cu afacerile fraţilor Arharov, Merkulov şi ale altor bănci şi case de comerţ din Vladivostok. Sunt cunoscut acolo. Un emisar secret al guvernului în curs de constituire, pe jumătate în secret, pe jumătate cu acordul tacit al oficialităţilor sovietice, mi-a adus propunerea să intru ca ministru al justiţiei în Guvernul din Extremul Orient. Am acceptat şi merg acolo. După cum v-am spus, toate acestea au loc cu ştirea şi acordul tacit al puterii sovietice, totuşi această încuviinţare nu este atât de făţişă, încât să vorbesc de ea pe toate drumurile.

Pot să vă iau cu mine pe dumneavoastră şi pe Larisa Fiodorovna. De-acolo veţi putea ajunge uşor pe mare la ai dumneavoastră. Cred că ştiţi că au fost exilaţi. A fost o istorie scandaloasă, despre care vorbeşte toată Moscova. Larisei

Fiodorovna i-am promis să parez lovitura care-l ameninţă pe Pavel Pavlovici. Ca membru al unui guvern independent şi recunoscut, îl voi găsi pe Strelnikov în Siberia de Est şi-i voi înlesni trecerea în regiunea noastră autonomă. Dacă nu va reuşi să evadeze, voi propune să ne fie predat în schimbul vreunei persoane reţinute de aliaţi, care prezintă interes pentru puterea centrală de la Moscova.

Larisa Fiodorovna urmărea cu greu firul discuţiei, al cărei sens îi scăpa adeseori. Dar auzind ultimele cuvinte ale lui Komarovski, privitoare la securitatea doctorului şi a lui Strelnikov, ieşi din starea ei de indiferenţă tăcută, deveni atentă şi, roşind puţin, spuse:

– Înţelegi, Iurocika, ce importante sunt planurile acestea pentru tine şi pentru Paşa?

– Eşti prea credulă, draga mea. Nu trebuie să iei un proiect drept fapt dus deja la îndeplinire. Nu spun că Viktor Ippolitovici ne duce de nas în mod conştient. Dar nu sunt decât nişte castele de nisip! Iar acum, Viktor Ippolitovici, voi spune şi eu câteva cuvinte. Vă mulţumesc că vă gândiţi la mine, dar chiar credeţi că vă voi lăsa să-mi clădiţi destinul? Cât priveşte grija dumneavoastră faţă de Strelnikov, Lara trebuie să se gândească la aceasta.

– Nu înţelegi ce vreau să spun? Dacă să mergem sau nu cu el, după cum ne propune. Ştii prea bine că fără tine nu merg nicăieri.

Komarovski bea des din spirtul diluat pe care doctorul îl adusese de la dispensar şi-l pusese pe masă, molfăia cartofi şi se ameţea încetul cu încetul.

2

Se făcuse târziu. Ori de câte ori i se scurta mucul, fitilul opaiţului îşi mărea flacăra, trosnea şi lumina întreaga cameră. Apoi totul se cufunda iarăşi în întuneric. Gazdelor le era somn şi voiau să vorbească între patru ochi. Dar Komarovski nu mai pleca. Prezenţa lui era apăsătoare, ca şi vederea dulapului greu din stejar, ca şi bezna de gheaţă a lui decembrie, care stăpânea dincolo de fereastră.

Komarovski nu se uita la ei, ci undeva, peste capetele lor, proptindu-şi ochii împăienjeniţi de băutură într-un punct fix şi, cu limba muiată de somn, împleticită, meliţa întruna, meliţa

anost unul şi acelaşi lucru. Calul lui de bătaie era acum Extremul Orient. Despre Extremul Orient întindea pelteaua, dezvoltându-şi în faţa Larei şi a doctorului competiţiile despre importanţa politică a Mongoliei.

Iuri Andreevici şi Larisa Fiodorovna nu băgaseră de seamă în care punct al discuţiei Komarovski se împiedicase de Mongolia. Faptul că le scăpase modul cum făcuse acest salt verbal le amplifica şi mai mult plictisul pe care-l simţeau faţă de o temă străină, neinteresantă pentru ei.

Komarovski spunea:

– Siberia, această Nouă Americă, cum i se spune pe bună dreptate, ascunde posibilităţi imense. Ea e leagănul marelui viitor al Rusiei, garanţia democratizării noastre, a înfloririi, a însănătoşirii politice. Încă şi mai bogat în posibilităţi atrăgătoare este viitorul Mongoliei, al Mongoliei Externe, al marelui nostru vecin din Extremul Orient. Ce ştiţi despre Mongolia? Nu vă e jenă să căscaţi şi să clipiţi de somn, însă e vorba despre un teritoriu de un milion şi jumătate de verste pătrate, de zăcăminte minerale neprospectate, de o ţară în stare de virginitate preistorică, spre care îşi întind mâinile lacome China, Japonia şi America, în detrimentul intereselor noastre, ale Rusiei, care sunt recunoscute de către toţi aliaţii ori de câte ori se face o împărţire a sferelor de influenţă în acest colţ îndepărtat al globului pământesc.

China profită de înapoierea feudal-teocratică a Mongoliei, influenţându-i pe preoţii lama[1] şi *hutuhta.* Japonia se sprijină pe prinţii locali, în mongolă – *hoşuni.* Rusia roşie, comunistă, îşi are drept aliat *hamdjils*-ul, altfel spus asociaţia revoluţionară a păstorilor răsculaţi din Mongolia. În ceea ce mă priveşte, aş vrea să văd o Mongolie într-adevăr prosperă, sub conducerea unui *hurultai* liber ales. În mod direct, ar trebui să ne intereseze următoarele. După ce faceţi un pas dincolo de graniţa mongolă şi lumea e la picioarele dumneavoastră, veţi fi liber ca pasărea cerului.

Flecăreala lui verboasă pe marginea unei teme sâcâitoare, care n-avea nicio legătură cu ei, o iritau pe Larisa Fiodorovna. Istovită de plictisul vizitei prelungite, îi întinsese hotărâtă mâna lui Komarovski în semn de rămas-bun şi, fără ocolişuri, cu

[1] *Lama* – preot budist-lamaist; *lamaismul* este un curent budist apărut iniţial în Tibet (secolul al VII-lea), foarte răspândit în Mongolia secolelor XVI–XVII (n.t.).

ostilitate făţişă, îi spuse:

– E târziu. E timpul să plecaţi. Mi-e somn.

– Sper că nu veţi fi atât de neospitalieri, încât să mă daţi afară la ora asta din noapte. Nu sunt sigur că voi găsi drumul într-un oraş străin, neluminat.

– Trebuia să vă gândiţi mai devreme şi să nu staţi atât de mult. Nimeni nu v-a reţinut.

– Ah, de ce vorbiţi atât de categoric cu mine? Nici măcar nu m-aţi întrebat dacă am adăpost.

– Nu mă interesează absolut deloc. Ştiu că vă puteţi descurca şi singur. Dacă insistaţi să rămâneţi la noi, aflaţi că nu vă primesc în camera noastră, unde dormim împreună cu Katenka. Iar în celelalte camere n-o să vă lase în pace şobolanii.

– Nu mi-e frică de ei.

– Treaba dumneavoastră.

3

– Ce-i cu tine, îngerul meu? A câta noapte nu dormi, de când nu te atingi de mâncare şi umbli toată ziua năucă? La ce te tot gândeşti? Ce te obsedează? Nu trebuie să te laşi copleşită de gândurile astea alarmante.

– Iar a trecut pe-aici Izot, paznicul de la spital. Se ţine cu spălătoreasa din curte. A trecut pe la mine ca să mă bucure. Am un secret, zice, groaznic. Al tău n-are să scape de răcoare. Mâine-poimâine or să-l bage la puşcărie. Pe urmă şi tu, sărmano, tot acolo ai să nimereşti. De unde, zic eu, Izot, ai asemenea informaţii? Nu te îndoi, zice, poţi fi sigură, mi-a spus de la „igzecuţie”. După cum îţi poţi da seama şi singur, prin „igzecuţie” Izot înţelegea comitetul executiv.

Larisa Fiodorovna şi doctorul izbucniră în râs.

– Are dreptate.

– Pericolul e foarte aproape de noi, pândeşte în prag. Trebuie să dispărem imediat. Problema este unde să ne ducem. Să încercăm să plecăm toţi la Moscova – nici nu merită să ne gândim. Pregătirile ar fi prea complicate şi ar atrage atenţia. Iar noi trebuie să dispărem fără zgomot. Ştii ce, bucuria mea? Hai să ne întoarcem la ideea ta. Hai să ne înghită pământul pentru câtva timp. Iar locul dispariţiei ar putea fi Varîkino. Să mergem acolo pentru vreo două săptămâni, poate pentru o lună.

– Mulţumesc, dragul meu, mulţumesc. Ah, cât mă bucur!

Înţeleg că toată fiinţa ta ar trebui să fie împotriva acestei hotărâri. Dar nu e vorba de casa voastră, într-adevăr, acolo ne-ar fi imposibil să locuim. Ai vedea camerele pustii, reproşuri, comparaţii. Crezi că nu înţeleg? Pricep prea bine ce înseamnă să-ţi clădeşti fericirea pe suferinţa altuia, să calci în picioare tot ce are el mai scump şi mai sfânt. N-aş accepta niciodată această jertfă din partea ta. Dar nu-i vorba de asta. Casa voastră e atât de dărăpănată, încât doar cu mare greutate am aduce camerele în starea de a putea fi locuite. Când vorbeam de Varîkino, mă gândeam mai degrabă la casa părăsită de Mikuliţîn.

– E foarte adevărat. Mulţumesc pentru înţelegere. Dar stai o clipă. Tot timpul vreau să te întreb şi uit. Unde-i Komarovski? Mai e aici sau a plecat? N-am mai auzit nimic de el de la cearta pe care am avut-o, când i-am făcut vânt pe scări.

– Nici eu nu ştiu nimic. Aibă-l Dumnezeu în pază. La ce-ţi trebuie?

– Încep să mă gândesc din ce în ce mai mult că ar fi trebuit să avem atitudini diferite faţă de propunerea lui.

Nu suntem în aceeaşi situaţie. Tu porţi răspunderea fiicei tale. Chiar dacă ai vrea să-mi împărtăşeşti soarta nu ai dreptul să-ţi permiţi aşa ceva.

Dar să ne întoarcem la discuţia despre Varîkino. Fireşte, ar fi cea mai mare nebunie să mergem în sălbăticia aceea, pe o asemenea iarnă, neavând nici rezerve, nici puteri, nici speranţe. Dar hai să fim nebuni, sufletul meu, dacă tot nu ne-a mai rămas altceva de făcut. Să ne mai umilim încă o dată. Hai să cerşim calul de la Anfim. Să facem rost, de la el sau poate de la speculanţii pe care-i ţine sub ocrotirea lui, de făină şi cartofi, cerându-le pe datorie, pe o datorie nejustificată de nicio încredere. Să-l convingem să nu-şi ofere, drept răsplată imediată, o vizită la noi. Să-l rugăm deci să vină mai către sfârşitul lunii, când va avea nevoie de cal. Să fim singuri câtva timp. Hai să mergem, inima mea! Să mergem şi să punem pe foc într-o săptămână mai multe lemne decât ar fi fost de-ajuns pentru încălzire timp de-un an în condiţiile unei gospodării mai chibzuite.

Şi încă ceva. Încă o dată, te rog să mă ierţi pentru panica pe care ai simţit-o în cuvintele mele. Cât de mult aş vrea să vorbesc cu tine lepădându-mă de acest patos prostesc! Dar, într-adevăr, n-am altă soluţie. Oricum i-ai zice, moartea ne bate la uşă. Nu mai avem la dispoziţie decât câteva zile, şi acelea numărate. Să

le cheltuim deci pentru a ne lua rămas-bun de la viaţă, pentru ultima întâlnire dinaintea ultimei despărţiri. Să ne luăm rămas-bun de la tot ce ne-a fost drag, de la toate valorile obişnuite, de la felul cum am visat să trăim, de la tot ce ne-a învăţat conştiinţa, să ne luăm rămas-bun de la speranţe, să ne luăm rămas-bun unul de la altul. Să ne spunem încă o dată cuvintele noastre tainice, noptatice, măreţe şi pacifice precum denumirea oceanului asiatic. Nu degeaba te-am aflat la sfârşitul vieţii, îngere al meu tainic, interzis, care, sub cerul războaielor şi insurecţiilor, ai rămas ca şi altădată, sub cerul paşnic al copilăriei, când te-ai înălţat la începutul vieţii mele.

În noaptea aceea, în uniforma ta cafenie de gimnazistă aflată în ultimele clase, în penumbra camerei de hotel, erai exact aceeaşi fiinţă ca şi cea de acum, la fel de uluitoare şi de frumoasă.

Adeseori, în viaţă, am încercat să definesc şi să numesc acea lumină de vrajă pe care ai aruncat-o spre mine, acea rază ce se întunecă treptat, acel sunet ce se stinge lin, raza şi sunetul care de-atunci s-au impregnat în toată existenţa mea şi au devenit cheia prin care pătrundeam, datorită ţie, în tot restul sensurilor din lume.

Când, precum o umbră în uniformă de elevă, mi-ai ieşit din umbra nişei tale, eu, băiatul, care nu ştiam nimic despre tine, cu toată suferinţa forţei ce-ţi răspundea ca un ecou, am înţeles: fetiţa aceasta plăpândă, slăbuţă, e încărcată, precum cu electricitate, cu toată feminitatea ce poate fi închipuită pe lume. Dacă te apropii de ea sau dacă o atingi cu degetul, scânteia va străluminа camera şi ori te va ucide pe loc, ori te va electriza pentru toată viaţa cu o forţă de atracţie chemătoare, languroasă, tristă. Fiinţa mea toată s-a umplut de lacrimi rătăcitoare, tot sufletul meu strălucea şi plângea. Mi-era nespus de milă de mine însumi şi, încă şi mai mult, îmi era milă de fata aceea. Toată făptura mea se mira şi întreba: dacă dragostea şi încărcarea cu electricitate sunt atât de dureroase înseamnă că şi mai dureros e să fii femeie, să fii electricitate, să trezeşti iubirea.

Iată că, în sfârşit, ţi-am spus totul. Din pricina asta omul îşi poate ieşi din minţi. Iar eu sunt cufundat cu totul în acest sentiment.

Larisa Fiodorovna stătea întinsă pe marginea patului, îmbrăcată şi suferindă. Se încovrigă şi se acoperi cu şalul. Iuri

Andreevici şedea pe scaunul de lângă pat şi vorbea încet, cu pauze mari. Câteodată Larisa Fiodorovna se ridica într-un cot, îşi sprijinea bărbia în palmă şi, cu gura căscată, îl privea pe Iuri Andreevici. Alteori, se lipea de umărul lui şi, fără să-şi observe lacrimile, plângea tihnită şi fericită. În sfârşit, se întinse spre el, se aplecă peste marginea patului şi îi şopti fericită:

– Iurocika! Iurocika! Ce inteligent eşti! Tu ştii totul, intuieşti totul. Iurocika, eşti cetatea şi limanul meu, eşti justificarea vieţii mele, ierte-mi Dumnezeu această blasfemie. Ah, cât sunt de fericită! Să mergem, să mergem, dragul meu! Acolo, odată ajunşi, îţi voi spune ce mă apasă pe suflet.

Crezând că face aluzie la faptul că ar fi însărcinată, lucru pe care el îl credea puţin probabil, doctorul îi spuse:

– Ştiu.

4

Ieşiră din oraş într-o dimineaţă cenuşie de iarnă. Era zi de lucru şi oamenii umblau pe străzi, preocupaţi de treburile lor. Văzură mulţi cunoscuţi. La intersecţiile deluroase, lângă vechile gherete ale pompelor de apă, erau adunate şiruri nesfârşite de femei care, lăsându-şi deoparte găleţile şi cobiliţele, îşi aşteptau rândul la apă. Doctorul o ţinea cu greu în frâu pe Savraska lui Samdeviatov, o iapă gălbui-fumurie, cu smocuri cârlionţate de păr, pe care o conducea cu grijă printre gospodine adunate în grupuri. Sania aluneca pe pavajul bombat al străzii, derapa pe apa îngheţată de pe marginea acesteia şi urca pe trotuar, lovindu-se de stâlpii de iluminat şi de borne.

Mergând în trap întins, îl depăşiră pe Samdeviatov, dar nu întoarseră capetele pentru a se convinge dacă i-a recunoscut, dacă şi-a dat seama că e calul lui şi dacă nu cumva le strigă ceva din urmă. În acelaşi mod, în alt loc, trecură pe lângă Komarovski, convingându-se astfel că încă mai e în Iuriatin.

Glafira Tunţeva le strigă în gura mare, de pe trotuarul opus:

– Cineva mi-a spus că aţi plecat de ieri. Să mai crezi ce vorbeşte lumea! Vă duceţi după cartofi?

Apoi, făcându-le semn că nu aude, le făcu cu mâna un semn de despărţire.

De dragul Simei, au încercat să se oprească pe dâmb, într-un loc incomod, unde era greu de stat în loc. Şi fără asta, calul trebuia mereu potolit, prin trageri puternice de hăţuri. Sima era

înfofolită de sus până jos în două sau trei şaluri, care îi transformau silueta într-un buştean ţeapăn de lemn. Cu paşi drepţi, parcă fără să-şi îndoaie genunchii, veni până la sania din mijlocul drumului şi îşi luă rămas-bun, urându-le să ajungă cu bine.

– După ce vă întoarceţi, va trebui să stăm de vorbă, Iuri Andreevici.

În sfârşit, ieşiră din oraş. Deşi şi altădată Iuri Andreevici mai mersese iarna pe acest drum, şi-l amintea mai ales cum arăta vara şi nu prea îl mai recunoştea.

Sacii cu provizii şi restul bagajelor le ascunseseră în fân, în partea de dinainte a saniei, legându-le bine cu frânghii. Iuri Andreevici mâna iapa sau stând în genunchi pe fundul cotigii dărăpănate, căreia în graiul local i se spunea „cotiugar”, sau şezând pe-o parte, atârnându-şi peste marginea săniei picioarele încălţate cu pâslarii lui Samdeviatov.

După-amiază, când, cu aparenţa înşelătoare a iernii, începuse să i se pară că înserează, Iuri Andreevici se apucă să biciuiască iapa fără milă. Savraska zbura ca săgeata. Coşul saniei plutea ca o barcă în jos şi în sus, plonjând în adânciturile drumului. Katia şi Lara erau înfofolite în cojoace, în care abia se puteau mişca. La pante sau hopuri, ţipau şi râdeau de se prăpădeau, rostogolindu-se de la o margine a saniei la alta şi îngropându-se în fân cu mâinile lor neîndemânatice. Uneori, ca să râdă, doctorul trecea dinadins cu o talpă peste câte-un dâmb acoperit de zăpadă, răsturnând sania şi aruncându-le astfel, fără să păţească nimic, în zăpadă. Iar el, târându-se de hăţuri câţiva paşi pe drum, o oprea pe Savraska, punea sania la loc pe tălpile ei şi se lăsa bătut în joacă de Katia şi Lara, care, scuturându-se de zăpadă, urcau iarăşi în sanie, ba râzând, ba făcând pe supăratele.

– Am să vă arăt locul unde m-au oprit partizanii, le promise doctorul după ce se îndepărtaseră destul de mult de oraş. Însă nu-şi putu ţine promisiunea, fiindcă goliciunea hibernală a pădurilor, liniştea de moarte şi pustietatea dimprejur făceau locurile de nerecunoscut. Aici! strigă el destul de repede, confundând primul stâlp al lui Moreau şi Vetcinkin, aflat în plin câmp, cu celălalt, din pădure, adică cu cel lângă care într-adevăr îl prinseseră partizanii.

Iar când trecură pe lângă cel de-al doilea, de lângă răspântia cu drumul ce ducea spre râul Sakma, stâlpul n-a putut fi văzut

din pricina grilajului des al chiciurii, care filigranase pădurea cu argint şi metal negru. Deci nu văzură stâlpul cu reclama.

În Varîkino ajunseră pe lumină şi opriră sania lângă fosta casă a familiei Jivago, deoarece aceasta era mai aproape de drum decât casa lui Mikuliţîn. Pătrunseră în casă grăbiţi ca nişte tâlhari, căci curând avea să se înnopteze. În interior era de-acum întuneric. O jumătate din ruină şi din mizerie Iuri Andreevici nu apucă s-o observe din pricina grabei. O parte din mobilă era încă întreagă, în Varîkinul pustiit nu mai avusese cine desăvârşi tâlhăriile începute. Nu descoperiră nimic din averea personală a lui Iuri Andreevici. Însă el nu fusese de faţă când îi plecase familia şi nu ştia ce luaseră ai lui. Între timp, Lara îi spuse:

– Trebuie să ne grăbim. Acuşi se face noapte. N-avem timp de stat pe gânduri. Dacă ne instalăm aici, băgăm calul în grajd, proviziile le aducem în tindă, iar noi ocupăm camera asta. Dar sunt împotriva acestei decizii. Am vorbit destul despre asta. Ţie, deci şi mie ne va fi greu. Ce-i aici, dormitorul vostru? Nu, camera copilului. Pătucul băiatului tău. Pentru Tonia e prea mic. Pe de altă parte, ferestrele-s întregi, pereţii şi tavanul nu au crăpături. În plus, soba e grozavă, am admirat-o mult când am fost aici data trecută. Şi dacă totuşi insişti să rămânem aici, mă dezbrac de cojoc şi într-o clipă mă apuc de treabă. Primul lucru pe care trebuie să-l facem e să aprindem focul în sobă. Să facem focul, focul, focul. În primele zile focul trebuie să ardă tot timpul în sobă. Ah, dragul meu, ce-i cu tine? Nu-mi răspunzi nimic.

– Imediat. Nu-i nimic. Iartă-mă, te rog. Ştii, cred că-i mai bine să vedem dacă ne-am putea instala la Mikuliţîn.

Aşa că plecară mai departe.

5

Casa lui Mikuliţîn era încuiată cu un lacăt trecut prin urechile ivărului. Iuri Andreevici avu mult de furcă până reuşi să-l smulgă, împreună cu aşchiile de lemn care rămăseseră prinse pe filetul şuruburilor. Ca şi în cealaltă casă, dădură buzna îmbrăcaţi, cu cojoacele, căciulile şi cizmele în picioare.

Remarcară imediat amprenta ordinii care domnea printre lucrurile din câteva colţuri ale casei, de exemplu în biroul lui Averki Stepanovici. Cineva locuise aici până nu demult. Dar cine? Dacă erau stăpânii sau unul dintre ei, atunci unde

dispăruseră şi uşa de la intrare nu o încuiaseră cu iala, ci cu lacătul înfipt în toc? Pe lângă asta, dacă stăpânii ar fi locuit aici mai mult timp, ar fi fost ordine în toată casa, nu numai în anumite unghere. Ceva le spunea noilor veniţi că nu familia Mikuliţîn locuise aici. În cazul acesta, cine să fi fost? Pe doctor şi pe Lara acest mister nu-i puse pe gânduri. Nu-şi bătură capul cu el. Parcă acum sunt puţine case părăsite cu lucrurile pe jumătate şterpelite? Puţini fugari sunt acum urmăriţi şi nevoiţi să se ascundă? „Trebuie să fie vreun ofiţer alb dat în urmărire, conchiseră amândoi. Dacă se întoarce, o să stea cu noi, o să ne înţelegem.”

Şi iarăşi, ca altădată, Iuri Andreevici încremeni în pragul biroului, admirându-i lărgimea şi mirându-se de confortul pe care îl oferea masa mare de lângă fereastră. Şi din nou se gândi cum acest confort sever îţi dă ghes, te îndeamnă să lucrezi răbdător, fructuos.

Printre anexele gospodăriei lui Mikuliţîn era un grajd lipit de şopron. Însă uşa acestuia era încuiată şi Iuri Andreevici nu ştia în ce stare este încăperea. Ca să nu mai piardă timpul, se gândi să lase calul pentru prima noapte în şopronul neîncuiat. O deshămă pe Savraska şi, după ce iapa se răcori, o adăpă cu apă adusă de la fântână. Iuri Andreevici voi să-i dea nişte fân din sanie, dar acesta se fărâmiţase sub ei şi nu mai era bun de hrană pentru cal. Din fericire, în colţurile podului de deasupra şopronului şi a grajdului, găsi destul fân.

Dormiră în cojoace, îmbrăcaţi, dormiră tun, fericiţi, ca şi cum ar fi fost nişte copii cufundaţi în dulceaţa somnului după o zi întreagă de joacă şi boroboaţe.

6

După ce se sculară, de cu dimineaţă, Iuri Andreevici începu să tragă cu coada ochiului la masa ispititoare de lângă fereastră. Simţea că îl mănâncă mâinile să se apuce de scris. Însă acest drept şi-l rezervă pentru mai târziu, după ce Lara şi Katenka se vor fi culcat. Până atunci trebuiau să facă ordine măcar în două camere, aveau deci treabă până peste cap.

Gândindu-se că seara va lucra, nu-şi făcea planuri mari. Era pur şi simplu o pasiune a cernelii, o chemare a peniţei, un chef de a scrie.

Simţea nevoia să mâzgălească ceva. Pentru început, s-ar fi

mulţumit să-şi reamintească şi să-şi noteze ceva din lucrurile vechi, nescrise, doar ca să-şi revigoreze talentul lâncezit, amorţit din pricina inactivităţii. Iar apoi, spera el, dacă vor izbuti să rămână aici mai mult timp, se va putea apuca de ceva inedit, important.

– Eşti ocupat? Ce faci?

– Pun mereu pe foc. De ce?

– Mi-ar trebui o albie pentru rufe.

– Dacă mai ard mult, n-au să ne ajungă lemnele nici pentru trei zile. Trebuie să văd dacă nu a mai rămas ceva în fosta noastră magazie. Dacă au rămas lemne destule, le-aş aduce aici cu sania. De asta o să mă ocup mâine. Mi-ai cerut o albie. Imaginează-ţi, am dat undeva cu ochii de una, dar nu-mi amintesc unde anume am văzut-o.

– Şi eu am văzut-o şi tot nu-mi amintesc. Probabil că-i undeva pe aproape, într-un loc în care n-ar fi trebuit să fie. De-aceea am uitat unde anume. Să ştii că încălzesc atâta apă pentru curăţenia din casă. Ce-mi rămâne o s-o folosesc ca să spăl ceva pentru mine şi pentru Katia. Aşa că dă-mi şi rufele tale murdare. Diseară, după ce facem curăţenie şi vedem ce ne mai rămâne de făcut, o să ne spălăm cu toţii înainte de culcare.

– Îţi aduc imediat rufele. Mulţumesc. Am îndepărtat peste tot de pereţi dulapurile şi lucrurile grele, aşa cum m-ai rugat.

– Bine. În loc de albie, o să folosesc pentru spălat ligheanul de vase. Numai că e unsuros, trebuie să-l frec cu peria.

– De îndată ce termin cu focul, închid soba şi mă apuc să controlez restul sertarelor. La fiecare pas descopăr ceva în masa de birou şi în comodă. Săpun, chibrituri, creioane, hârtie, ustensile de scris. Surprize sunt şi la vedere. De exemplu lampa de pe masă, plină cu gaz. Ştiu că nu-i a lui Mikuliţîn. E din altă sursă.

– Ce noroc! Este tot de la locatarul nostru misterios. Ca în Jules Verne. Ah, spune şi tu! Ne-am luat cu vorba, iar cazanul meu fierbe.

Începură să se agite, zorind dintr-o cameră în alta, având mereu câte ceva în mâini, lovindu-se în fugă unul de celălalt sau împiedicându-se de Katia, care n-avea ce face şi li se încurca mereu printre picioare. Fetiţa umbla dintr-un colţ în altul, deranjându-i la spălatul podelelor şi bosumflându-se când i se făcea observaţie.

„Săracii copii din ziua de azi, victime ale modului nostru

nomad de viaţă, mici şi docili tovarăşi de bejenie”, se gândi doctorul spunându-i fetiţei:

– Scuză-ne, draga mea. N-are rost să te zgribuleşti. Astea-s minciuni şi capricii. Soba s-a înroşit.

– Poate că sobei i-o fi cald, dar mie mi-e frig.

– Atunci rabdă, Katiuşa. Deseară o să mai fac odată focul. Mama zice că vrea să-ţi facă baie. Ai auzit? Dar până atunci, ţine! Şi doctorul îi trânti dinainte toate jucăriile vechi ale lui Liveri, scoase din cămară, unele întregi, altele stricate. Erau cărămizi şi cuburi, vagoane şi locomotive, bucăţi de carton cu pătrăţele desenate şi însemnate cu cifre, rămase de la nişte jocuri cu jetoane şi zaruri.

– Cum se poate, Iuri Andreevici? spuse Katia, supărându-se ca un om mare. Lucrurile astea nu-s ale mele. Şi sunt pentru copii mici. Eu sunt mare.

Însă peste câteva clipe se instalase comod în mijlocul covorului şi, în mâinile ei, jucăriile de toate felurile se transformau în materiale de construcţie, din care Katia construia, pentru păpuşa Ninka, pe care o adusese din oraş, o casă mult mai bine proiectată şi mai permanentă decât acele locuinţe, străine, care se schimbau adeseori, prin care fusese nevoită până acum să trăiască.

– Ce instinct al căminului are, ce atracţie fantastică pentru propriul cuib şi pentru ordine! spuse Larisa Fiodorovna, urmărind din bucătărie jocul fiicei ei. Copiii sunt sinceri, nu le e jenă, nici frică de adevăr, iar noi, de teamă să nu părem înapoiaţi, suntem gata să trădăm tot ceea ce avem mai scump, lăudăm lucrurile care ne repugnă şi le aprobăm pe cele neînţelese.

– Am găsit albia, o întrerupse doctorul, aducând-o din vestibulul întunecos. Într-adevăr, nu era la locul ei. Stătea sub o gaură din plafon, pusă acolo, probabil, din toamnă.

7

La prânzul pregătit pentru trei zile din proviziile abia începute, Larisa Fiodorovna le servi un festin nemaipomenit: supă de cartofi şi friptură de berbec cu cartofi. Lacomă, Katenka nu se mai putea sătura, chicotea şi făcea pozne. Apoi, cu burtica plină şi toropită de căldură, se înveli cu pledul mamei ei şi adormi pe canapea.

Venind de la plită, obosită, transpirată şi pe jumătate adormită, ca şi fiica ei, Larisa Fiodorovna era mulţumită de impresia produsă de mâncărurile gătite, aşa că nu se grăbi să strângă masa. Se aşeză să se odihnească. Asigurându-se că fetiţa a adormit, îşi sprijini sânii pe masă şi bărbia în palmă, spunând:

– Aş munci din răsputeri şi aş fi fericită s-o fac, dacă aş şti că toate eforturile noastre nu sunt gratuite şi că vor duce la ceva. Trebuie să-mi aminteşti în fiecare clipă că am venit aici ca să fim împreună. Căci, dacă stăm să ne gândim drept, ce facem, ce se întâmplă aici? Am dat buzna într-o casă străină, am spart lacătul, ne-am instalat şi tot timpul ne autobiciuim cu febrilitate, ca să nu ne dăm seama că asta nu-i viaţă, ci o punere în scenă, o comedie cu păpuşi, pe care nu o jucăm serios, n-o interpretăm „pe bune”, cum zic copiii, ci într-un mod de care ar râde şi curcile.

– Dar, îngerul meu, tu ai insistat să venim aici. Aminteşte-ţi cât m-am opus şi cât de greu am acceptat.

– Aşa-i. Nu te contrazic. A mea e toată vina. Tu ai dreptul să te îndoieşti, să eziţi, însă toate faptele mele trebuie să fie consecvente şi logice. Am intrat în casă, ai văzut pătucul fiului tău şi ţi s-a făcut rău, mai că nu ai leşinat de durere. Tu ai acest drept, dar eu nu-l am, frica pentru ce s-ar putea întâmpla cu Katia, gândurile de viitor trebuie să dea înapoi faţă de dragostea mea pentru tine.

– Laruşa, îngerul meu, vino-ţi în fire! Niciodată nu-i prea târziu să te răzgândeşti, să renunţi la o decizie. De prima dată te-am sfătuit să iei în serios vorbele lui Komarovski. Avem un cal. Dacă vrei, mâine zburăm la Iuriatin, Komarovski e încă acolo, n-a plecat. L-am văzut din sanie şi cred că el nu ne-a observat. Sunt sigur că-l găsim în oraş.

– Încă n-am izbutit să-ţi spun nimic şi-ţi ghicesc note nemulţumite în glas. Dar spune-mi: n-am dreptate? Ne-am ascuns aici, cam la nimereală, deşi tot atât de bine ne puteam ascunde şi în Iuriatin. Iar dacă vrem într-adevăr să ne căutăm salvarea, trebuia s-o facem la sigur, cu un plan bine chibzuit, cum a fost cel pe care, la urma urmei, ni l-a propus acest om bine informat şi lucid, deşi dezgustător. Căci nu ştiu dacă nu cumva aici suntem mai în primejdie decât oriunde în altă parte. E un câmp fără margini, măturat de toate vânturile. Suntem singuri. Într-o noapte putem fi troieniţi şi nu vom mai izbuti să

ieşim de sub zăpadă. Sau misteriosul nostru binefăcător, care a locuit aici, ar putea da buzna peste noi, prilej cu care am constata că e un tâlhar şi că ne taie beregata. Măcar o puşcă ai? Nu, n-ai. Mă îngrozeşte superficialitatea ta, cu care mă molipseşti şi pe mine. Din pricina asta nu mai pot gândi limpede.

– În cazul acesta, ce vrei? Ce doreşti să fac?

– Nici nu ştiu ce să-ţi răspund. Ţine-mă tot timpul din scurt. Adu-mi mereu aminte că-ţi sunt sclava care te iubeşte orbeşte şi nu trebuie să gândească nimic. Ah, am să-ţi spun! Ai noştri, ai mei şi ai tăi, sunt de o mie de ori mai buni decât noi. Dar parcă asta-i problema? Darul iubirii e ca oricare alt dar. Poate fi chiar măreţ, dar nu poate apărea fără binecuvântare. Iar noi parcă am fost învăţaţi în ceruri să ne sărutăm, iar apoi, de copii, am fost trimişi să trăim în acelaşi timp, ca să ne verificăm unul altuia acest talent. Suntem o culme a compatibilităţii, nu avem în noi nici părţi, nici grade, nici sublim, nici josnic, e o echivalenţă a fiinţei, totul bucură, totul a devenit suflet. Dar în această tandreţe bizară, mereu ameninţătoare, există ceva infantil de neîmblânzit, de nepermis. E o forţă a naturii arbitrară, distrugătoare, ostilă liniştii casnice. E de datoria mea să mă tem şi nu am încredere în ea.

Îşi aruncă braţele în jurul gâtului lui şi, luptând cu lacrimile, încheie:

– Înţelege că nu suntem în aceeaşi situaţie. Înaripareа ţi s-a dat pentru ca aripile să te poarte dincolo de nori, iar eu, ca femeie ce sunt, am aripi ca să mă lipesc de pământ şi să-mi ocrotesc cu ele puiul de primejdie.

Doctorului îi plăcea grozav ce spunea ea, însă nu-şi dădu pe faţă entuziasmul ca să nu cadă în dulcegărie. Rezervat, spuse:

– Într-adevăr, viaţa asta de campanie e falsă şi surescitată. Ai perfectă dreptate. Dar nu noi am inventat acest mod de viaţă. Zvârcolirea aceasta smintită e soarta tuturor, e în spiritul vremurilor. Nu-ţi pot spune ce dor mi s-a făcut să lucrez. Nu mă refer la muncile agricole. Cândva, toţi ai mei, inclusiv eu, ne-am dedicat muncii câmpului şi am avut succes. Dar n-aş mai fi în stare să repet această îndeletnicire. La altceva mă gândesc.

Din toate părţile, viaţa se aşază treptat în ordinea firească. Poate că odată şi-odată iar se vor tipări cărţi.

Iată la ce m-am gândit. Poate că l-am putea convinge pe Samdeviatov să ne ţină, în condiţii avantajoase pentru el, o

jumătate de an pe spezele lui, oferindu-i în schimb onorariul care mi s-ar cuveni pentru cartea pe care aş scrie-o în acest timp: un tratat de medicină sau ceva beletristic, poate un volum de versuri. Sau, să zicem, m-aş apuca să traduc vreo carte străină, celebră, de valoare universală. Ştiu bine câteva limbi străine şi de curând am citit un anunţ dat de o mare editură din Petersburg, care nu publică decât traduceri. Asemenea lucrări vor avea, desigur, valoarea de schimb, care va putea fi transformată în bani. Aş fi bucuros să mă pot ocupa cu aşa ceva.

– Îţi mulţumesc că mi-ai amintit. Şi eu m-am gândit astăzi la aşa ceva. Dar nu cred că vom rămâne mult timp aici. Dimpotrivă, am presimţirea că vom fi repede măturaţi şi mai departe. Totuşi, până una-alta, avem la dispoziţie această locuinţă şi vreau să te rog ceva. Jertfeşte-ţi pentru mine câteva ore în nopţile care urmează şi notează tot ce mi-ai recitat cu diferite prilejuri. Jumătate din poezii s-au pierdut, cealaltă jumătate nici n-au fost scrise vreodată pe hârtie şi mi-e teamă că vei uita totul şi vor fi pierdute, cum ţi s-a mai întâmplat de atâtea ori, după cum mi-ai spus.

8

Spre seară se bălăciră toţi cu apa fierbinte rămasă din belşug de la spălatul rufelor. Lara o îmbăie pe Katenka. Iuri Andreevici, simţindu-se curat şi fericit, şedea la masa de la fereastră cu spatele la camera în care Lara, mirosind frumos, înfăşurată în halatul de baie, cu părul ud înfăşurat în turbanul prosopului, o învelea pe Katia şi se pregătea şi ea de culcare. Cufundat cu totul în plăcerea anticipată a viitoarei concentrări intelectuale, Iuri Andreevici recepta tot ce se petrecea în jurul lui prin membrana unei atenţii aliniate şi atotabstractizatoare.

Era trecut de miezul nopţii când Lara, care până atunci doar se prefăcuse că doarme, se cufundase de-a binelea în somn. Cămaşa ei de noapte, cămăşuţa Katiei şi cearşafurile dantelate de pat străluceau de curăţenie, proaspăt călcate. Chiar şi în acele vremuri, Lara reuşea cumva să-şi scrobească lucrurile.

Iuri Andreevici era înconjurat de o linişte plină de fericire, care respira dulce a viaţă. Lumina lămpii îşi aşternea galbenul ei blând pe filele albe de hârtie şi licărea argintie pe oglinda cernelii din călimară. Dincolo de fereastră străjuia noaptea albăstrie, geroasă, de iarnă. Iuri Andreevici păşi în camera de

alături, neîncălzită şi neluminată, de unde se vedea mai bine afară. Privi pe fereastră. Lumina lunii pline întindea peste câmpia înzăpezită o crustă vâscoasă şi palpabilă, ca şi cum ar fi fost un albuş de ou sau un strat de var încleiat. Splendoarea nopţii geroase era de nedescris. Doctorul îşi simţea sufletul împăcat. Se întoarse în camera luminată şi încălzită şi se apucă de scris.

Cu litere lăbărţate, îngrijindu-se ca aspectul exterior al scrisului să redea mişcarea vie a mâinii, să nu devină inexpresiv, mut, fără suflet, îşi aminti şi îşi notă, în variante succesive, îmbunătăţite, tot mai îndepărtate de forma iniţială, câteva poezii care prinseseră contururi mai clare în mintea lui, *Steaua de Crăciun, Noaptea de iarnă,* şi destul de multe alte poeme apropiate ca gen, uitate ulterior, pierdute, nemaigăsite de nimeni.

Apoi, de la lucrurile încheiate şi definitivate trecu la altele, începute cândva, neduse până la capăt, intră în tonul acestora şi începu să le continue, fără să spere câtuşi de puţin că va trebui să le finalizeze pe loc. După aceea, simţindu-se în vervă, se apucă să scrie o poezie nouă.

După două-trei strofe închegate cu uşurinţă, după câteva comparaţii de care fu el însuşi uimit, munca puse stăpânire pe el şi simţi apropierea a ceea ce se numeşte inspiraţie. Raportul de forţe care direcţionează creaţia devine parcă decisiv. Întâietatea n-o mai deţine omul, nici starea lui de spirit căreia îi caută o expresie, ci rolul principal şi-l arogă limbajul în care vrea s-o exprime. Limbajul, patria şi creuzetul frumuseţii şi sensului, începe el însuşi să gândească şi să vorbească în numele omului, devine muzică, dar nu în ce priveşte sonoritatea auditivă exterioară, ci datorită rapidităţii şi forţei fluxului său interior. Atunci, asemenea vâltorii rostogolite a unui fluviu, care numai prin mişcarea sa lustruieşte stâncile de pe fund şi învârteşte pietrele morii, această vâltoare curgătoare doar prin forţa propriilor sale legi creează în drumul ei, în trecere, măsura versului şi rima, ca şi mii de alte forme şi imagini mult mai importante, dar care până acum nu au fost încă simţite, luate în calcul, numite.

În asemenea clipe, Iuri Andreevici simţea că nu el săvârşeşte creaţia principală, ci altceva, care e mai presus de el, ceva ce se află undeva deasupra lui, adică starea ideii universale şi a poeziei, starea care îi e menită în pasul următor, pe care trebuie

să-l facă în evoluţia ei istorică. Şi el se simţea doar pretextul şi punctul de sprijin, pentru ca poezia să se pună în mişcare.

Se descotorosea de reproşurile pe care şi le făcea singur, de nemulţumirea de sine, de sentimentul propriei nimicnicii. Se uita, îşi rotea privirile împrejur.

Vedea capetele Larei şi Katenkăi pe pernele albe ca zăpada. Curăţenia aşternutului, curăţenia camerelor, curăţenia chipurilor lor, contopindu-se cu curăţenia nopţii, zăpezii, lunii şi stelelor, revărsându-se în acel unic val, uniform, care trecea prin sufletul doctorului, îl îndemna să se bucure şi să plângă din pricina sentimentului de triumfătoare curăţenie a existenţei.

„Doamne! Doamne! era el gata să şoptească. Toate astea mie mi le-ai dăruit? Atât de multe mi-ai dăruit? Cum m-ai îngăduit în preajma Ta, cum m-ai lăsat să ajung pe acest nepreţuit pământ al Tău, sub stelele Tale, la picioarele acestei femei, docile, nefericite, iubite, care nu-mi reproşează nimic?”

Era ora trei noaptea când Iuri Andreevici îşi ridică ochii din hârtiile de pe masă. Din concentrarea înstrăinată în care se cufundase cu totul, se întoarse la sine, la realitate, fericit, puternic, liniştit. Deodată, în muţenia spaţiilor îndepărtate care începeau dincolo de fereastră, se făcu auzit un sunet melancolic, trist.

Se duse în camera neluminată de alături, ca să se uite de acolo pe fereastră. În ceasurile scurse, de când se apucase de scris, geamurile îngheţaseră şi nu se mai putea vedea nimic prin ele. Iuri Andreevici trase la o parte covorul făcut sul în dreptul uşii, ca să nu intre frigul pe sub ea, îşi aruncă pe umeri cojocul şi ieşi afară.

Îl orbi flacăra albă care cuprinsese zăpada luminată de lună, jucând pe ea ca un rug imens. La început nu putu vedea nimic. Dar peste câteva clipe auzi, estompat de depărtare, un urlet prelung, un scheunat jalnic şi abia atunci zări, dincolo de văgăuna din marginea câmpiei, patru umbre alungite, nu mai groase decât o dâră de creion.

Lupii stăteau unul lângă altul, cu boturile îndreptate către casă. Cu capetele date pe spate, urlau la lună sau spre ferestrele argintii ale casei lui Mikuliţîn. Câteva clipe stătură nemişcaţi, dar de îndată ce Iuri Andreevici înţelese că sunt lupi, aceştia, ca nişte câini, părăsiră în fugă câmpia, de parcă gândul doctorului ar fi ajuns până la ei. Doctorul nu apucă să-şi dea seama în ce direcţie dispăruseră.

„O veste neplăcută! se gândi el. Numai ei mai lipseau. Oare vor fi având bârlogul chiar atât de aproape? Să sperăm că nu e chiar în râpă. Ce grozăvie! Iar Savraska lui Samdeviatov e în şopron. Precis lupii au simţit calul.”

Se hotărî să nu-i spună nimic Larei deocamdată, ca să n-o sperie. Intră în casă, încuie uşa de afară, o întredeschise pe cea din interior care ducea din camera rece în cea încălzită, astupă toate găurile şi crăpăturile, după care se duse iarăşi la masă.

Ca şi mai înainte, lumina lămpii era clară şi prietenoasă. Dar nu mai avea chef de scris. Nu se putea calma. Nu se mai putea gândi la nimic altceva decât la lupi şi la alte complicaţii care ameninţau să vină. În plus, obosise.

Între timp se trezi Lara.

– Tot mai arzi, tot mai licăreşti, lumânarea mea nestinsă! îi spuse ea cu şoapte umede, blânde, înfundate din pricina somnului. Aşază-te lângă mine câteva clipe. Vreau să-ţi spun ce am visat.

Şi el suflă în lampă.

9

Iarăşi se scurse o zi de blândă nebunie. Găsiră o săniuţă în casă. Roşie la faţă, îmbrăcată în cojocel, râzând tare, Katenka îşi dădea drumul la vale pe aleea nemăturată din curte, coborând de pe derdeluşul îngheţat pe care i-l făcuse doctorul înălţând cu lopata un dâmb de zăpadă, peste care turnase apă. Cu zâmbetul încremenit pe faţă, Katia urca la nesfârşit derdeluşul, târând după ea săniuţa pe care o trăgea de sfoară.

Era ger, din ce în ce mai ger. Afară era soare. Sub razele amiezii, zăpada părea galbenă, iar mai apoi, în galbenul ei de aramă, ca un dulce sediment, începu să se insinueze mierea portocalie a amurgului timpuriu.

După spălatul şi baia din seara precedentă, casa devenise jilavă. Ferestrele se acoperiseră cu chiciură pufoasă, iar tapetul aburit era străbătut de pârâiaşe negre, care îşi croiau albii minuscule din tavan până în podea. Camerele deveniseră întunecate şi neprimitoare. Iuri Andreevici căra lemne şi apă, continuându-şi inspecţia prin casă şi făcând mereu noi descoperiri. O ajuta pe Lara la treburile ei casnice care, odată începute de cu dimineaţă, deveneau din ce în ce mai multe.

Iarăşi, grăbindu-se să facă un lucru sau altul, mâinile li se

întâlneau şi rămâneau una într-alta, iarăşi greutatea ridicată ca s-o care undeva o lăsau jos înainte de a o duce la locul ei, dezarmaţi fiind de accesele unei tandreţi ameţitoare, de neînvins. Iarăşi scăpau totul din mână şi mintea li se golea de gânduri. Iarăşi se scurgeau minute după minute, care deveneau ore întregi, şi ei se dezmeticeau, amintindu-şi că nu-i dăduseră Katiei să mănânce, că, în grajd, calul stătea nehrănit şi neadăpat. De aceea se agitau bezmetici, încercând să recupereze timpul pierdut, simţind mustrări de conştiinţă.

Din pricina nesomnului, pe doctor îl durea capul. O ceaţă dulce ca o mahmureală îi plutea în creier, iar în tot trupul simţea o slăbiciune plăcută. Aştepta seara cu nerăbdare, ca să se întoarcă la scris.

Prima jumătate a trebii o făcea, în locul lui, acest abur somnoros de care îi era plină fiinţa, care învălătucea totul în jur şi-i învăluia gândurile. Imaginea generală de vag, pe care acest abur o atribuia tuturor lucrurilor, evolua în direcţia ce preceda precizia transpunerii exacte. Asemenea formei confuze a primelor ciorne, lenea istovitoare din timpul zilei îi slujea drept pregătire necesară în vederea unei nopţi de muncă.

Inactivitatea oboselii nu lăsa nimic neatins, netransformat. Totul era în schimbare şi lua altă formă.

Iuri Andreevici presimţea că planurile lui de a rămâne la Varîkino mai mult timp nu se vor realiza, că ora despărţirii lui de Lara e aproape, că o va pierde inevitabil, pierzând odată cu ea şi această trezire la viaţă, poate chiar însăşi viaţa. Durerea îi făcea inima să sângereze. Dar şi mai mult îl istovea aşteptarea serii şi dorinţa de a-şi revărsa această tristeţe într-o expresie care să-i stoarcă oricui lacrimi.

Lupii de care îşi amintise toată ziua nu mai erau lupi stând în zăpada străluminată de-lună, deveniseră de-acum tema lupilor, reprezentarea forţei ostile, care avea scopul de a-i ucide pe el şi pe Lara sau măcar de a-i alunga din Varîkino. Ideea acestei ostilităţi, dezvoltându-se, atinse spre seară o asemenea forţă, de parcă în Şutma ar fi fost descoperite urmele unui monstru antediluvian, de parcă în râpă şi-ar fi găsit sălaş un dragon de dimensiuni monstruoase, fantastic, însetat de sângele doctorului şi al Larei.

Sosi şi seara. Ca şi ieri, doctorul aprinse lampa de pe masă, iar Lara şi Katenka se culcară mai devreme ca în ajun.

Poeziile scrise în timpul nopţii erau de două categorii. Cele

ştiute, retranscrise în variante noi, se înşiruiau pe hârtie fără ştersături, în rânduri caligrafice. Poemele noi erau mâzgălite în grabă, cu prescurtări, puncte şi cuvinte indescifrabile.

Descurcând aceste notaţii, doctorul simţea dezamăgirea obişnuită. Astă-noapte aceste fragmente schiţate îl făcuseră să plângă, îl uimiseră cu ineditul câtorva imagini reuşite. Acum mai ales aceste reuşite închipuite îl opriră şi îl mâhniră, pentru că i se păreau în mod evident trase de păr, forţate.

Toată viaţa visase la o originalitate atenuată şi discretă, insesizabilă din afară şi ascunsă sub membrana formei curente şi obişnuite, toată viaţa tinsese să-şi elaboreze acel limbaj ponderat, lipsit de ostentaţie, care să-i permită cititorului sau ascultătorului să-şi asume conţinutul, fără a băga de seamă în ce fel şi-l asumă. Toată viaţa se străduise să aibă un stil imperceptibil, care să nu atragă atenţia, şi acum îl consterna constatarea că este încă foarte departe de acest ideal.

În bruioanele de ieri voise ca, prin nişte mijloace simple, ajungând până la gângurit, şi foarte apropiate de duioşia cântecului de leagăn, să-şi exprime starea complexă de iubire şi spaimă, anxietate şi curaj, astfel încât această stare să se reverse parcă de la sine, fără cuvinte.

Acum, uitându-se peste aceste încercări, îşi dădu seama că aveau nevoie de o inserţie de conţinut, care să lege la un loc strofele disparate. Înnegrind treptat tot ce scrisese, Iuri Andreevici se apucă, în aceeaşi manieră lirică, să relateze legenda lui Egor Viteazul. Începu cu un pentametru amplu, care-i oferea o largă libertate de exprimare.

Sonoritatea independentă de conţinut, specifică acestui metru, îl irita cu cantabilitatea ei cazonă, falsă. Renunţă la acest metru fastuos, cu cezură, limitându-l la un vers de patru picioare, aşa cum scriitorii luptă, în proză, cu beţia de cuvinte. Acum era mai greu de scris, dar mai plăcut. Poezia curgea mai vioaie, dar totuşi era marcată de prolixitate. Se sili să scurteze şi mai mult versurile. În măsura de trei picioare cuvintele începură să se înghesuie, ultimele urme de somn dispărură de pe faţa autorului, acesta se trezise, se însufleţise, strâmtoarea spaţiilor rimate îi şoptea ea însăşi ce trebuie să adauge. Obiectele, abia denumite în cuvinte, începură să se contureze clar în rama sugestiei. Auzi tropotul calului alergând pe suprafaţa poeziei, aşa cum se aude buiestrul calului într-una din baladele lui Chopin. Gheorghe Purtătorul de Biruinţă galopa

prin nemărginita întindere a stepei, Iuri Andreevici îl vedea din spate cum se micşorează, îndepărtându-se. Scria cu grabă febrilă, abia izbutind să noteze cuvintele şi versurile, care se înşiruiau ca din zbor.

Nu băgă de seamă că Lara coborâse din pat şi se apropiase de masă. În cămaşa ei de noapte, lungă până la călcâie, părea firavă, slabă şi mai înaltă decât era în realitate. Surprins, Iuri Andreevici tresări, când ea îi răsări dinainte palidă, înfricoşată şi, cu mâinile întinse spre el, îi şopti:

– Auzi? Urlă un câine. Chiar doi. Ah, ce frică îmi e, ce semn rău! Până dimineaţă mai răbdăm, dar pe urmă mergem. Nu mai rămân nicio clipă aici.

O oră mai târziu, după multe stăruinţe din partea doctorului, Larisa Fiodorovna se calmă şi adormi din nou. Iuri Andreevici ieşi pe trepte. Lupii erau mai aproape decât în noaptea trecută şi dispărură şi mai repede. Iarăşi el nu apucă să-şi dea seama în ce direcţie au dispărut. Iarăşi stăteau înghesuiţi unul într-altul şi doctorul nu reuşi să-i numere. I se păru că erau acum mai mulţi.

10

Veni şi cea de-a treisprezecea zi a şederii lor la Varîkino, care nu se deosebea prin nimic de precedentele zile. La fel, în ajun, urlaseră lupii, care nu se mai arătaseră de la mijlocul săptămânii. Iarăşi, luându-i drept câini, speriată de ei ca de un semn rău, Larisa Fiodorovna voi să plece imediat, de cu dimineaţă. Ca şi mai înainte, stările de echilibru alternau în sufletul Larei cu accesele de alarmă mâhnită, fireşti la o femeie harnică, neobişnuită cu zile întregi de descărcare a inimii şi cu luxul nepermis al tandreţilor dezlănţuite.

Totul se repetă, aşa că, şi în această dimineaţă din cea de-a doua săptămână de când se mutaseră aici, Larisa Fiodorovna, cum mai făcuse de atâtea ori, se apucase să facă bagajele pentru întoarcere, încât s-ar fi putut zice că perioada petrecută în această casă nici n-ar fi existat.

Iarăşi era umezeală în camere din pricina înnorării de afară. Cerul se înmuiase şi din norii săi joşi trebuia să înceapă, din clipă în clipă, cernerea ninsorii. Lui Iuri Andreevici îi tremurau genunchii din pricina oboselii fizice şi psihice, din cauza prea multor nopţi nedormite. Gândurile i se învălmăşeau, tremura de slăbiciune şi, zgribulit, frecându-şi mâinile ca să se încălzească,

umbla de colo colo prin camera neîncălzită, neştiind ce va hotărî Larisa Fiodorovna şi ce va trebui el să facă în consecinţă.

Intenţiile ei nu erau clare deloc. Acum şi-ar fi dat jumătate din viaţă ca ei doi să nu mai fie atât de liberi la modul haotic, ci să fie nevoiţi să se supună oricărei ordini severe, prestabilite, în virtutea căreia să meargă amândoi la serviciu, să aibă anumite obligaţii, care să-i facă să trăiască judicios şi cinstit.

Îşi începu ziua ca de obicei, făcu paturile, făcu ordine şi mătură camerele, le dădu să mănânce doctorului şi Katiei. Apoi se apucă să facă bagajele şi-l rugă pe doctor să înhame calul. Se hotărâse definitiv să plece.

Iuri Andreevici nu încercă s-o facă să se răzgândească. Era nebunie curată să se întoarcă în oraş, după ce reuşiseră să dispară, tocmai acum când valul arestărilor trebuia să fi ajuns la punctul culminant. Dar tot o nebunie era să rămână, fără să aibă măcar o puşcă, aici, în mijlocul acestei pustietăţi pline şi ea de felurite primejdii.

În plus, ultimele braţe de fân pe care doctorul reuşea să le mai adune din şurile vecinilor erau pe sfârşite. Fireşte, dacă ar fi avut posibilitatea să rămână aici mai mult timp, Iuri Andreevici ar fi colindat cu sania toată zona, îngrijindu-se de completarea rezervelor de furaje şi alimente. Acum, pentru o incertă şedere de câteva zile, n-avea rost să se lanseze în căutări. Renunţând la idee, se duse să se ocupe de cal.

Nu se prea pricepea la înhămat, deşi Samdeviatov îl învăţase cum se face. Iuri Andreevici uitase sfaturile acestuia. Cu mâini nedibace, făcu totuşi ce trebuia. Capătul ghintuit al curelei, cu ajutorul căreia fixase cercul de hulube, îl înnodă de una din hulube, după ce îl înfăşură de câteva ori pe capătul acesteia; apoi, împingând cu piciorul în burta calului, strânse tare cheutoarea dublă a gâtarului. După aceea, efectuând şi restul operaţiunilor de înhămare, duse calul la scară, îl legă de balustradă şi intră ca să-i spună Larei că pot căra bagajele în sanie.

O găsi extrem de agitată. Ea şi Katia erau îmbrăcate, bagajele erau pregătite, însă Larisa Fiodorovna îşi frângea mâinile. Stăpânindu-şi cu greu lacrimile, îl rugă pe Iuri Andreevici să se aşeze un pic şi începu să vorbească iute-iute, incoerent, ridicându-se şi aşezându-se mereu la loc, întrerupându-şi deseori firul argumentaţiei cu exclamaţia „Nu-i aşa?”.

– Nu sunt vinovată, zise ea. Nici eu nu ştiu cum s-a întâmplat. Dar putem pleca acum? Curând se întunecă. Ne va prinde noaptea pe drum, chiar în pădurea ta cumplită. Nu-i aşa? Fac ce-mi spui tu, dar nu-s în stare să decid singură plecarea. Ceva mă împiedică s-o fac. Nu mă lasă inima. Dar tu fă cum ştii. Nu-i aşa? De ce taci şi nu-mi spui măcar o vorbă? Am irosit toată dimineaţa, nu ştim ce-am făcut o jumătate de zi. Mâine n-o să se mai întâmple, o să fim mai prevăzători, nu-i aşa? N-ar fi bine să mai rămânem o zi? Mâine ne sculăm mai devreme, plecăm de cum se face lumină, pe la ora şapte sau şase dimineaţa. Ce zici? O să faci focul, o să mai scrii aici încă o zi, mai dormim o noapte în casa asta. Ah, ar fi nemaipomenit, splendid! De ce nu-mi răspunzi? Iar sunt vinovată cu ceva, sărmana de mine!

– Exagerezi. Până-n amurg e încă timp. E încă foarte devreme. Dar fie cum zici tu. Bine. Rămânem. Numai liniştete-te. Eşti prea tulburată. Zău, hai să despachetăm, să ne dezbrăcăm de cojoace. Uite, Katia spune că îi e foame. Să mâncăm ceva. Ai dreptate, ar fi prea în pripă să plecăm fără să ne pregătim cum trebuie. Numai nu mai fi necăjită şi nu mai plânge, pentru numele lui Dumnezeu. Imediat aprind focul. Dar înainte de asta, dacă iapa tot e înhămată la sanie şi aşteaptă la scară, mă duc să car ultimele lemne din fosta mea magazie, căci aici nu mai avem nicio surcea. Şi nu mai plânge. Mă întorc repede.

11

Spre şopronul de lemne al familiei Jivago duceau mai multe urme de sanie, făcute de Iuri Andreevici în timpul raidurilor precedente. În dreptul pragului, zăpada era murdărită şi bătătorită de la ultimul transport de lemne, pe care-l făcuse cu două zile în urmă.

Norii, care de cu dimineaţă înneguraseră cerul, se împrăştiaseră. Bolta se înseninase. Era destul de frig. Vechiul parc, care înconjura la diferite distanţe acest loc, înainta până aproape de şopron, ca şi cum ar fi vrut să-l privească în ochi pe doctor şi să-i aducă aminte de ceva. Zăpada din anul acela era adâncă, mai groasă decât înălţimea pragului de la intrarea în şopron. Pragul de sus al uşii părea mai scund, de parcă şopronul s-ar fi gârbovit. Aproape la înălţimea capului lui Iuri Andreevici, precum pălăria unei ciuperci uriaşe, se ţuguia acoperişul

troienit. Iar pe coama acoperişului, ca înfiptă în zăpadă, se vedea secera lunii tinere, abia născute, arzându-şi jăraticul cenuşiu.

Deşi era încă ziuă şi încă destul de lumină, doctorul avea sentimentul că stă, noaptea târziu, în codrul des al vieţii sale. Atâta beznă, atâta tristeţe avea în suflet. Şi luna nouă, ca o prevestire a despărţirii, ca o icoană a singurătăţii, ardea aproape la înălţimea ochilor lui.

Abia se ţinea pe picioare de obosit ce era. Lua în braţe mai puţine lemne decât de obicei şi le arunca în sanie din pragul şopronului. Chiar şi prin mănuşi, îl dureau mâinile ori de câte ori apuca vreo buturugă îngheţată. Deşi se mişca mult şi repede, nu se putea încălzi. Ceva se oprise, se rupsese în el. Îşi blestema soarta fără de noroc şi se ruga lui Dumnezeu s-o cruţe, s-o lase în viaţă pe această femeie frumoasă, tristă, supusă, naivă. Iar luna atârna deasupra şopronului, arzând şi nedând căldură, albind şi neluminând.

Deodată calul, întorcându-şi capul în direcţia de unde veniseră, începu să necheze, mai întâi încet şi cu sfială, apoi mai tare şi mai şovăitor.

„Ce-o fi cu iapa? se întrebă doctorul. Ce bucurie o fi apucat-o? Nu pare că i-ar fi frică de ceva. Caii nu nechează când le e frică. Doar nu-i proastă să-şi trădeze prezenţa, dacă a simţit lupii. E-un nechezat de bucurie. Vrea şi ea acasă. Ai răbdare, plecăm îndată.”

Pe lângă lemne, Iuri Andreevici mai puse în sanie surcele şi câteva coji de mesteacăn, rotunde, mari, desprinse întregi de pe trunchi, semănând cu nişte carâmbi de cizme. Surcelele şi cojile îi trebuiau ca să aţâţe focul. Acoperi apoi lemnele cu o rogojină, peste care trecu o funie şi, călcând pe lângă sanie, cără lemnele spre şopronul lui Mikuliţîn.

Iapa necheză din nou, de data aceasta ca răspuns la alt nechezat de cal, care se auzise desluşit, de undeva de departe. „În curtea cui o fi nechezând? se întrebă doctorul, înfiorat. Credeam că Varîkinul e pustiu. Deci ne-am înşelat.” Nici prin cap nu-i trecea că avea musafiri şi că nechezatul de cal se auzea dinspre casa lui Mikuliţîn, din grădină. O mână pe Savraska ocolind prin curţile din spate, pe lângă anexele clădirilor dimprejurul fabricii, nevăzând faţada casei din pricina dâmburilor care îi îngrădeau privirea.

Fără grabă (de ce s-ar fi grăbit?), aruncă lemnele în şopron,

deshămă iapa, lăsând sania în magazie, iar iapa o băgă în grajdul de alături. O mână în stănoaga din colţul din dreapta, unde curentul trăgea mai puţin, şi, aducând câteva mâini din fânul rămas, i-l îndesă prin gratiile înclinate ale ieslei.

Păşind spre casă, îşi simţea sufletul îngrijorat. Lângă scară era oprită o sanie ţărănească lată, cu coşul foarte comod, la care era înhămat un armăsar negru, bine hrănit. Împrejurul calului, plesnindu-l peste crupă şi cercetându-i chişiţele, se învârtea un flăcău îmbrăcat într-un suman frumos. Stăpânul era la fel de lucios la faţă şi sătul ca şi calul.

Din casă se auzeau voci. Nevrând să tragă cu urechea şi nefiind în stare să audă ceva, Iuri Andreevici, fără voie, îşi încetini paşii şi se opri apoi, ca încremenit. Fără să înţeleagă cuvintele, recunoscu vocea lui Komarovski, a Larei şi a Katiei. Probabil, erau în prima cameră, cea de la intrare. Komarovski se contrazicea cu Lara şi, judecând după răspunsurile ei, femeia era tulburată, plângea şi ba îi riposta vehement, ba se declara de acord cu el. În virtutea cine ştie cărui indiciu nedefinit, Iuri Andreevici îşi imagină că, în clipa aceea, Komarovski adusese vorba despre el, cam în sensul că nu e un om de nădejde („slugă la doi stăpâni” – i se năzări doctorului), că nu se ştie ce iubeşte mai mult, familia sau pe Lara, că Lara nu trebuie să se bizuie pe el, întrucât, dacă ar face acest lucru, „ar alerga după doi iepuri deodată şi ar sta cu fundul în două luntri”. Iuri Andreevici intră în casă.

Într-adevăr, în prima cameră, îmbrăcat într-o şubă lungă până-n podea, stătea Komarovski. Lara o ţinea pe Katia de gulerul şubei şi încerca să i-l încheie, dar nu nimerea cheutorile. Se supărase pe fetiţă, ţipa la ea să nu-şi învârtă capul şi să stea liniştită, iar Katia se plângea: „Mamă, mai încet, mă sugrumi”. Toţi erau îmbrăcaţi, gata de plecare. Când Iuri Andreevici îşi făcu apariţia, Lara şi Viktor Ippolitovici se repeziră spre el, luându-şi vorba unul altuia din gură.

– Unde-ai fost atâta timp? Avem atâta nevoie de tine!

– Vă salut, Iuri Andreevici! În pofida tuturor grosolăniilor pe care ni le-am turnat unul altuia ultima dată, după cum vedeţi, am venit iarăşi fără invitaţie.

– Vă salut, Viktor Ippolitovici.

– De ce-ai întârziat atâta? Ascultă ce-ţi spune şi ia tu o hotărâre şi pentru mine, şi pentru tine. Nu avem timp de pierdut. Trebuie să ne grăbim.

– De ce stăm în picioare? Luaţi loc, Viktor Ippolitovici. Cum unde am fost, Larocika? Ştii doar că am fost după lemne, iar după aceea m-am îngrijit de cal. Viktor Ippolitovici, vă rog, luaţi loc.

– Nu eşti uimit? De ce nu-ţi arăţi mirarea? Noi regretam că acest om a plecat şi nu ne-am agăţat de propunerea lui, iar acum iată-l în faţa ta şi nu te miri. Dar şi mai uluitoare sunt noutăţile pe care mi le-a spus. Povestiţi-i, Viktor Ippolitovici.

– Nu pricep la ce se referă Larisa Fiodorovna, dar, în ceea ce mă priveşte, vă voi spune următoarele. În mod intenţionat am răspândit zvonul că am plecat ca să vă ofer, dumneavoastră şi Larisei Fiodorovna, posibilitatea să regândiţi problemele discutate împreună şi, după o judecată matură, să ajungeţi, poate, la o decizie mai puţin pripită.

– Dar nu mai putem amâna. Acum e timpul cel mai potrivit pentru plecare. Mâine dimineaţă... Dar mai bine să-ţi povestească Viktor Ippolitovici.

– Un moment, Larocika. Iertaţi-mă, Viktor Ippolitovici. De ce stăm cu şubele pe noi? Să ne dezbrăcăm şi să ne aşezăm. Căci discuţia este serioasă. Nu se poate aşa, hodoronc-tronc. Scuzaţi-mă, Viktor Ippolitovici. Altercaţiile noastre privesc anumite subtilităţi intime. Ar fi ridicol şi neplăcut să luăm în discuţie aceste lucruri. Niciodată nu m-am gândit să merg cu dumneavoastră, însă, dacă-i vorba de Larisa Fiodorovna, asta-i altă discuţie. În rarele cazuri când propriile noastre nelinişti au fost despărţite una de alta şi noi ne-am adus aminte că nu suntem o singură fiinţă, ci două, cu două destine distincte, am considerat că Lara, mai ales de dragul Katiei, trebuie să mediteze mai profund la planurile dumneavoastră. De fapt o face permanent, întorcându-se mereu la aceste posibilităţi.

– Dar numai cu condiţia să mergi şi tu cu noi.

– Ne e la fel de greu să ne imaginăm despărţirea, dar, poate, ar trebui să ne luăm inima în dinţi şi să facem acest sacrificiu. Pentru că nici nu poate fi vorba să plec şi eu.

– Dar nu ştii încă nimic. Mai întâi ascultă. Mâine dimineaţă... Viktor Ippolitovici!

– Cred că Larisa Fiodorovna se referă la informaţiile aduse de mine, pe care deja i le-am comunicat. Pe o linie de rezervă din Iuriatin, gata de plecare, aşteaptă un tren de serviciu al Guvernului din Extremul Orient. Ieri a sosit de la Moscova şi mâine pleacă mai departe. Este trenul ministerului nostru de

comunicaţii. E alcătuit pe jumătate din vagoane internaţionale de dormit.

Eu trebuie să călătoresc cu acest tren. Îmi sunt oferite locuri pentru persoanele pe care le-am invitat să lucreze în colegiul meu. Am putea călători cu tot confortul. N-o să mai avem o asemenea ocazie. Ştiu că dumneavoastră nu aruncaţi cuvintele în vânt şi nu vă veţi răzgândi în privinţa refuzului de a pleca cu noi. Ştiu că sunteţi omul deciziilor ferme. Dar totuşi. Călcaţi-vă pe inimă de dragul Larisei Fiodorovna. Aţi auzit că nu pleacă fără dumneavoastră. Haideţi cu noi, dacă nu la Vladivostok, măcar până la Iuriatin. Şi-acolo o să mai vedem. Dar în acest caz trebuie să ne grăbim. Nu mai putem pierde nicio clipă. Am un om cu mine, nu mă pricep să mân caii. N-o să încăpem toţi aici în sania mea. Dacă nu mă înşel, calul lui Samdeviatov este la dumneavoastră. Mi-aţi spus că aţi cărat lemne cu el. Încă nu l-aţi deshămat?

– Ba da, l-am deshămat.

– Atunci înhămaţi-l mai iute şi trageţi sania încoace. Vizitiul meu o să vă ajute. De altfel, ştiţi ceva? Ducă-se dracului cealaltă sanie! O să ajungem cumva şi în a mea. Numai, pentru Dumnezeu, grăbiţi-vă. Luaţi pe drum numai lucrurile strict necesare, pe care le aveţi la îndemână. Casa n-are decât să rămână aşa cum este, neîncuiată. Trebuie să salvăm viaţa copilului, nu să ne jucăm cu cheile în lacăte.

– Nu vă înţeleg, Viktor Ippolitovici. Vorbiţi cu mine ca şi cum m-aş fi declarat de acord cu plecarea. Mergeţi cu Dumnezeu, dacă aşa vrea Larisa Fiodorovna. Casei nu-i duceţi grija. Rămân şi, după ce plecaţi, fac ordine şi încui uşa.

– Ce spui, Iura? La ce bun să spui vorbele astea, când ştii dinainte că nu-s decât nişte absurdităţi? „Dacă aşa vrea Larisa Fiodorovna.” Şi ştie foarte bine şi singur că, fără el, Larisei Fiodorovna nici prin cap nu-i trece să plece şi nu ia niciun fel de decizii. Atunci la ce bun fraza: „Fac eu ordine în casă şi-o să am grijă de toate”?

– Deci sunteţi de neînduplecat. Atunci am o altă rugăminte. Cu permisiunea Larisei Fiodorovna, aş vrea să vă spun două cuvinte şi, dacă se poate, între patru ochi.

– Bine. Dacă e aşa de important, să mergem la bucătărie. Nu ai nimic împotrivă, Laruşa?

12

– Strelnikov a fost prins, condamnat la pedeapsa capitală şi sentinţa a fost executată.

– Ce nenorocire! Sunteţi sigur?

– Aşa am auzit. Sunt convins de asta.

– Să nu-i spuneţi Larei. Şi-ar ieşi din minţi.

– Cum să-i spun? Tocmai de asta v-am chemat în altă cameră. După această discuţie, ea şi fetiţa se află într-o primejdie imediată, foarte uşor de prevăzut. Ajutaţi-mă să le salvez. Nici în ruptul capului nu vreţi să mă însoţiţi?

– Fireşte. Doar v-am spus.

– Dar, fără dumneavoastră, nici ea nu merge. Pur şi simplu nu ştiu ce să fac. Atunci am nevoie de un fel de ajutor din partea dumneavoastră. Prefaceţi-vă, în vorbe, prin înşelăciune, că sunteţi gata să cedaţi rugăminţilor ei, că aţi putea fi făcut să vă răzgândiţi. Nu-mi pot închipui cum vă veţi despărţi. Nici aici, nici la gara din Iuriatin, dacă într-adevăr aţi veni să ne conduceţi. Trebuie s-o faceţi să creadă că mergeţi şi dumneavoastră. Dacă nu acum, odată cu noi, atunci peste câtva timp, când eu vă voi oferi posibilitatea, pe care veţi promite că nu o veţi mai refuza. Şi-n clipa aceea va trebui să fiţi capabil să juraţi strâmb. Dar, din partea mea, astea nu sunt vorbe goale. Vă dau cuvântul meu că, la prima dumneavoastră dorinţă, mă angajez oricând să vă iau de aici şi să vă aduc la noi, dându-vă ocazia apoi să plecaţi oriunde aţi dori. Larisa Fiodorovna trebuie să fie convinsă că ne conduceţi. Faceţi-o să creadă acest lucru, punându-vă la bătaie toată forţa de convingere. Să zicem că vă prefaceţi că vă duceţi să înhămaţi calul şi ne imploraţi să plecăm imediat, pentru că ne veţi ajunge din urmă pe drum.

– Sunt copleşit de vestea cu privire la împuşcarea lui Pavel Pavlovici şi nu-mi pot veni în fire. Vă urmăresc cu greu cuvintele. Dar sunt de acord cu dumneavoastră. După răfuiala cu Strelnikov, conform logicii noastre de acum, viaţa Larisei Fiodorovna şi a Katiei atârnă de un fir de păr. Cu siguranţă, unul dintre noi va fi băgat la închisoare şi, prin urmare, oricum ne vor despărţi. Atunci zău că-i mai bine să ne despărţiţi dumneavoastră. Luaţi-le şi duceţi-le cât mai departe, chiar la capătul pământului. Acum, când vă spun aceste cuvinte, lucrurile se desfăşoară oricum în sensul dorit de dumneavoastră. Probabil că nu voi mai rezista şi, călcându-mi

pe inimă, frângându-mi cerbicia, mă voi târî umil la dumneavoastră, ca s-o primesc din mâinile dumneavoastră şi pe ea, şi viaţa, şi calea maritimă către ai mei, şi propria mea salvare. Dar daţi-mi timp să mă dumiresc în toate acestea.

Noutatea pe care mi-aţi comunicat-o m-a năucit. Sunt strivit de suferinţa care mă lipseşte de capacitatea de a gândi şi judeca. Poate că, cedând acum în faţa dumneavoastră, săvârşesc o greşeală fatală, ireparabilă, de care mă voi îngrozi toată viaţa, însă, în ceaţa acestei dureri care mă sleieşte de puteri, singurul lucru pe care-l pot face e să vă aprob maşinal şi orbeşte, să vă ascult de parcă n-aş avea voinţă. Deci, de dragul ei, o voi anunţa imediat că mă duc să pun calul la sanie şi că o să vă ajung din urmă, dar de fapt voi rămâne aici. Cum o să plecaţi acum, când noaptea-i atât de aproape? Drumul trece prin pădure, peste tot pândesc lupii, aveţi grijă.

– Ştiu. Am o puşcă şi un revolver. Nu vă faceţi griji. Apropo, am adus şi un pic de spirt, ca să alung frigul. Am destul. Vreţi să vă las puţin?

13

„Ce-am făcut? Ce-am făcut? Am dat-o, m-am dezis, am trădat-o. Trebuie să mă grăbesc să-i ajung din urmă, s-o aduc înapoi. Lara! Lara!

Nu mă aud. Vântul bate din faţă. Şi probabil, vorbesc tare. Ea are toate motivele să fie veselă, liniştită. S-a lăsat înşelată şi nu bănuieşte că totul a fost pus la cale. Iurocika al ei, fantezistul şi încăpăţânatul, s-a îmblânzit în sfârşit, slavă Creatorului, şi pleacă împreună cu ea într-un loc mult mai sigur, la oameni mai deştepţi decât cei de aici, sub ocrotirea legii şi ordinii. Chiar dacă, pentru a nu se da bătut şi ca să-şi arate firea îndărătnică, va face mofturi şi nu va urca mâine în tren, Viktor Ippolitovici o să trimită după el încă un tren şi astfel vor fi cât de curând împreună.

Iar acum, desigur, e în grajd, tremurând din pricina emoţiei şi a grabei, încercând, cu mâinile lui nedibace, care nu-l ascultă, s-o înhame pe Savraska şi s-o pornească imediat, mâncând pământul, ca să-i ajungă din urmă cât sunt încă în câmpie, cât n-au intrat încă în pădure.

Probabil că aşa gândeşte Lara. Şi nici măcar nu şi-a luat rămas-bun ca lumea, Iuri Andreevici le-a făcut doar un semn cu

mâna şi s-a întors cu spatele, străduindu-se să-şi înghită nodul din gât, ca şi cum s-ar fi înecat cu o bucată de măr.

Cu şuba aruncată pe un singur umăr, doctorul stătea pe scară. Cu mâna liberă, netrecută prin mânecă, strângea sus de tot, aproape de acoperiş, gâtlejul stâlpului sculptat, de parcă ar fi vrut să-l sugrume. Cu toată conştiinţa sa era ţintuit de un punct îndepărtat din spaţiu. Acolo, pe o distanţă destul de scurtă, drumul urca în pantă şi se deschidea privirii printre câţiva mesteceni crescuţi la întâmplare. Peste porţiunea aceea de drum tocmai cădeau razele soarelui ce se pregătea să asfinţească. Acolo, în această pată de lumină, dintr-o clipă în alta, trebuia să-şi facă apariţia sania, gonind la deal din vâlceaua în care se scufundase pentru puţin timp.

– Adio, adio! repeta doctorul, în aşteptarea clipei când îi va vedea, şoptind mecanic şi aproape neauzit, smulgându-şi cu greu din piept aceste cuvinte şi risipindu-le în gerul crepuscular. Adio, unică iubită, pe veci pierdută!

– Iată-i! Iată-i! şopti el năvalnic cu buzele albite, atunci când sania zbură ca o săgeată în sus, trecând de mesteceni şi încetinindu-şi goana. O, ce bucurie! S-a oprit în dreptul ultimului mesteacăn.

O, cum a început să i se zbată inima, o, cum a început să i se zbată inima, şi-a simţit picioarele secerate, de emoţie tot trupul i s-a făcut moale, catifelat, cu şuba care-i cădea de pe umăr! „O, Doamne, mi se pare sau voinţa ta e să se întoarcă la mine? Ce se întâmplă acolo, dincolo de hotarul acela îndepărtat al amurgului? Care-i explicaţia? De ce s-au oprit? Nu. S-a sfârşit. S-au pus în mişcare. Şi-au reluat goana. Probabil că ea s-a rugat să oprească pentru câteva clipe, ca să se uite, pentru ultima oară, la casa aceasta. Oare n-o fi vrut să se convingă dacă nu cumva Iuri Andreevici a plecat şi dacă nu cumva goneşte pe drum în urma lor? Au plecat. Au plecat.

Dacă mai apucă, dacă soarele nu asfinţeşte mai devreme (prin întuneric nu i-ar putea zări), îi va mai vedea o dată, chiar pentru ultima oară, pe malul celălalt al râpei, în poiana unde, acum două nopţi, stăteau lupii la pândă.

Şi iată, a venit, a sosit şi această clipă. Soarele sângeriu încă mai atârna, rotund, deasupra liniei troienelor. Zăpada sugea cu lăcomie dulceaţa de ananas pe care astrul o cernea deasupra ei. Şi iată că s-au arătat, au trecut în goană, s-au dus. „Adio, Lara, la bună vedere pe lumea cealaltă, adio, frumuseţea mea, bucuria

mea, adâncă, nesecătuită, veşnică.” De-acum au dispărut din vedere. „N-o să te mai văd niciodată, niciodată, niciodată în viaţă n-o să te mai văd.”

Între timp, se lăsa seara. Petele amurgului, de bronz rubiniu, împrăştiate pe zăpadă, se decolorau cu repeziciune. Moliciunea de cenuşă a spaţiilor se cufunda iute în amurgul liliachiu, care se întuneca din ce în ce mai mult la culoare. Cu aburul lor cenuşiu se contopea zvelteţea dantelată, picturală a mestecenilor de pe drum, ale căror centuri se reliefau gingaş pe cerul roz-pal, parcă înnămolit dintr-o dată.

Amărăciunea sufletească îi ascuţea lui Iuri Andreevici simţul percepţiei. Resimţea totul cu o claritate înzecită. Tot ceea ce-l înconjura căpăta trăsături de rară unicitate, chiar şi aerul. Cu o milă incredibilă respira seara aceea de iarnă, ca un martor care compătimeşte întreaga lume. Părea că niciodată nu mai amurgise ca acum, un amurg ce-l mângâia pe omul rămas orfan, căzut în singurătate. Parcă n-ar fi stat ca o panoramă înconjurătoare, cu spatele la orizont, cocoţate pe măguri, pădurile din apropiere, ci au ieşit din pământ şi s-au aburcat pentru a exprima mila şi înţelegerea.

Doctorul aproape că vru să alunge cu mâna această oră de frumuseţe palpabilă, ca şi cum ar fi încercat să se descotorosească de o mulţime de oameni insistenţi, compătimitori. Mai că era gata să le şoptească razelor amurgului, care se alungeau până la el: „Mulţumesc. Nu-i nevoie”.

Continua să stea pe scară, cu faţa spre uşa închisă, întors cu spatele la lume. „S-a ascuns soarele meu cel limpede”, repeta şi insista ceva din fiinţa lui. Nu avea puterea să rostească, cu voce tare, toate aceste cuvinte, nu le putea alinia unul după altul fără crampe dureroase în gât, care le întrerupeau şirul.

Intră în casă. În interiorul lui începea şi se săvârşea un monolog dublu, de două feluri: uscat, aparent realist faţă de sine însuşi şi curgător, fără maluri, în ceea ce o privea pe Lara. Iată cum i se desfăşurau gândurile: „De-acum trebuie să plec la Moscova. Şi trebuie să rezist, să trăiesc. Să nu cedez insomniei. Să nu mă culc. Să lucrez noapte de noapte până la sminteală, până când oboseala mă va doborî. Şi încă ceva. Să fac imediat focul în dormitor, ca să nu-mi fie frig la noapte”.

Însă iată cum mai discuta cu sine însuşi: „Adorata şi neuitata mea! Atâta timp cât te mai simt adânciturile coatelor mele, atâta

timp cât eşti pe palmele şi pe buzele mele, voi fi şi eu cu tine. Lacrimile pentru tine mi le voi revărsa în ceva demn, durabil. Amintirea ta o voi zugrăvi într-o imagine gingaşă, gingaşă, gingaşă, copleşitor de tristă. Rămân aici până fac acest lucru. Pe urmă voi pleca şi eu. Uite cum o să te zugrăvesc. Voi pune pe hârtie liniile tale, aşa cum, după o furtună teribilă, care a cutremurat marea din temelii, se aşază pe nisip urmele valului cel mai puternic, care şi-a împins cel mai departe coama înspumată. Într-o linie frântă şi şerpuită, marea aruncă pe mal pietrele poroase, plutele, scoicile, algele, adică lucrurile cele mai uşoare, mai volatile, pe care a izbutit să le ridice de pe fundul ei. Această linie este graniţa celui mai înalt flux şi se întinde, infinită, de-a lungul ţărmului. Furtuna vieţii te-a împins spre mine, mândria mea. Aşa o să te zugrăvesc”.

Intră în casă, încuie uşa, se dezbrăcă de şubă. Când ajunse în camera unde de cu dimineaţă Lara făcuse ordine cu atâta grijă, acum răvăşită iarăşi de graba plecării, când văzu aşternutul aruncat în dezordine pe pat, lucrurile căzute peste tot, pe duşumea şi pe scaune, doctorul, ca un copil, îngenunche lângă pat, îşi împinse pieptul în marginea tare a acestuia şi, cufundându-şi faţa într-o pernă, începu să plângă, tot ca un copil, uşor şi amarnic. Plânsul nu ţinu mult. Iuri Andreevici se ridică în picioare, îşi şterse iute lacrimile, se uită împrejur cu o privire mirată, distrată, obosită şi absentă, puse mâna pe sticla lăsată de Komarovski, îi scoase dopul, îşi turnă o jumătate de pahar, adăugă nişte apă, presără nişte zăpadă şi, cu desfătare aproape egală cu cea a lacrimilor nemângâiate de acum câteva clipei începu să soarbă acest amestec cu înghiţituri mici, lacome.

14

Cu Iuri Andreevici se petreceau lucruri absolut absurde. Îşi ieşea din minţi cu încetul. Niciodată nu mai avusese un asemenea mod de viaţă bizar. Neglija casa, încetase să se mai îngrijească, prefăcea zilele în nopţi şi pierduse socoteala zilelor scurse, de la plecarea Larei.

Bea şi scria mereu lucruri care îi erau dedicate, însă Lara poeziilor şi însemnărilor lui, pe măsură ce apăreau mai multe ştersături şi un cuvânt era înlocuit cu altul, se îndepărta tot mai mult de prototipul său real, de mama vie a Katiei, de cea care,

împreună cu Katia, se afla acum pe drumul care-l îndepărta de el.

Toate aceste tăieturi Iuri Andreevici le făcea cu scopul de a conferi expresiei mai multă precizie şi forţă, dar ele erau şi ecoul sugestiilor venite dinspre discreţia interioară, care nu-i permitea să dezvăluie prea franc sentimentele personale, care nu erau inventate, ci trăite, ca să-i rănească şi să-i jignească pe cei care participaseră în mod direct la cele scrise şi trăite. Astfel, sentimentele intime, durerea încă aburindă, nerăcită erau eliminate din poezii şi, în locul amănuntelor sângerânde şi dureroase, în ele apărea amploarea edulcorantă care înălţa cazul particular până la stadiul comun, ştiut de toată lumea. Nu urmărea intenţionat acest lucru, dar amploarea venea singură ca o mângâiere trimisă lui personal de femeia aflată în drum, ca un rămas-bun de la distanţă, ca o năzărire prin somn sau ca o atingere a mâinii ei de fruntea lui. Şi în versuri el iubea această pecete înălţătoare.

După acest bocet al său după Lara, finaliză şi mângâierile sale din diferite perioade, cu subiecte de toate pentru toţi, dedicate naturii sau vieţii cotidiene. Aşa cum se mai întâmplase şi altădată, ideile privind viaţa sa personală şi viaţa societăţii se năpustiră asupra lui şi-l însoţiră în timp ce finisa aceste lucruri.

Iarăşi se gândi că istoria, ceea ce se numeşte cursul istoriei, el şi-o reprezintă cu totul altfel decât se obişnuieşte şi că pentru el istoria se înfăţişează precum viaţa regnului vegetal. Iarna, sub zăpadă, ramurile golaşe ale pădurii de foioase sunt anemice şi jalnice, precum firele de păr dintr-o bărbuţă rară de bătrân. Primăvara, în câteva zile, pădurea se înnoieşte, se înalţă până la nori, în hăţişurile ei frunzoase te poţi rătăci, te poţi ascunde. Această prefacere se realizează datorită mişcării, care le depăşeşte în viteză pe animale, pentru că un animal nu creşte atât de repede ca o plantă şi niciodată nu-i putem ghici intenţiile. Pădurea nu se mişcă, nu o putem surprinde, n-o putem pândi ca să vedem când îşi schimbă locul. Întotdeauna o găsim în nemişcare. Şi în aceeaşi nemişcare găsim istoria etern crescătoare, etern schimbătoare, viaţa societăţii, ale cărei transformări nu le putem urmări.

Tolstoi nu şi-a dus ideea până la capăt, când i-a negat lui Napoleon rolul de iniţiator, când l-a negat şi conducătorilor, comandanţilor de oşti. Gândea exact acelaşi lucru, dar nu l-a rostit cu toată claritatea. Nimeni nu face istoria, ea nu se vede,

cum nu se vede nici iarba crescând. Războaiele, revoluţiile, ţarii, Robespierii sunt excitanţii ei organici, drojdia ei de fermentare. Revoluţiile le fac oamenii activi, fanatici unilaterali, genii ale restricţiei benevole. Aceştia, în câteva ore sau în câteva zile, răstoarnă vechea ordine. Schimbările durează săptămâni, mulţi ani, iar apoi timp de decenii, de secole, oamenii se prosternează, ca în faţa a ceva sfânt, spiritului de plafonare, care a dus la schimbare.

După bocetul său după Lara, doctorul a mai bocit şi acea vară de demult din Meliuzeevo, când revoluţia era un dumnezeu recent, picat parcă din cer, dumnezeul acelei veri, şi fiecare vieţuia după cum îl tăia capul şi viaţa fiecăruia curgea în propria ei albie, care nu era deloc explicativ-ilustrativă, menită a confirma justeţea politicii superioare.

În timp ce schiţa aceste de toate pentru toţi, verifică şi remarcă din nou că arta serveşte întotdeauna frumosul, iar frumuseţea este fericirea de a poseda forma, forma este cheia organică a existenţei, formă ce trebuie să aibă tot ce este viu ca să existe, şi, astfel, arta, inclusiv cea tragică, este o naraţiune despre fericirea existenţei. Aceste meditaţii şi însemnări îi produceau, şi ele, bucurie, o bucurie atât de tragică şi de înlăcrimată, încât capul îi obosea şi începea să-l doară.

Veni să-l viziteze Anfim Efimovici. Îi adusese şi el votcă şi îi povesti cum a plecat Antipova cu fiica ei, însoţite de Komarovski. Anfim Efimovici venise pe calea ferată, cu drezina. Dojenindu-l pe doctor pentru prea puţina grijă faţă de cal, i-l luă şi plecă cu el, deşi Iuri Andreevici îl rugase să mai rabde trei-patru zile. În schimb, Anfim Efimovici îi promise că, după scurgerea acestui termen, va veni personal şi-l va lua cu sania de aici.

Uneori, obosit de scris, de muncă, Iuri Andreevici şi-o amintea brusc pe femeia plecată, şi-o amintea atât de aievea, încât îşi pierdea capul de tandreţe şi din pricina acuităţii absenţei ei. La fel ca de mult în copilărie, înconjurat de natura fermecătoare, plină de trilurile păsărelelor, i se năzări vocea răposatei sale mame, atât de armonizată, atât de contopită cu vocea Larei, încât uneori îl înşela. „Iurocika” – i se părea uneori, într-un fel de halucinaţie auditivă, că aude din camera de alături.

În această săptămână au mai fost şi alte cazuri când simţurile l-au indus în eroare. La sfârşitul săptămânii, noaptea, se trezi

brusc după un vis greu, absurd, în care văzuse un bârlog de dragon sub casă. Deschise ochii. Deodată fundul râpei fu străluminat de un fulger, urmat de tunetul şi ecoul unei împuşcături. Uluitor e că, după câteva clipe de la această întâmplare neobişnuită, doctorul adormi din nou, iar a doua zi dimineaţă se gândi că visase.

15

Iată ce s-a întâmplat, puţin mai târziu, într-una din nopţile acelea. În sfârşit, doctorul începu să asculte de glasul raţiunii. Îşi spuse că, dacă şi-ar pune în gând să se sinucidă cu orice preţ, ar putea găsi un procedeu mai rapid şi mai puţin dureros. Îşi dădu cuvântul că, de îndată ce apare Anfim Efimovici, va pleca imediat de aici.

Înaintea amurgului, când era încă lumină, auzi scârţâitul unor paşi pe zăpadă. Cineva, cu mers vioi, hotărât, venea spre casă.

Ciudat. Cine să fie? Anfim Efimovici ar fi venit cu sania. În Varîkinul pustiit nu puteau fi trecători întâmplători. „După mine vine, se gândi Iuri Andreevici. Îmi aduce o citaţie sau ordinul de a mă întoarce în oraş. Sau vine să mă aresteze. Dar cu ce mă va duce? Şi atunci ar fi fost doi. Înseamnă că e Mikuliţîn, Averki Stepanovici”, se bucura el, presupunând chiar că l-ar fi recunoscut pe musafir după mers. Omul, care deocamdată rămânea o enigmă, întârzie în dreptul uşii cu ivărul smuls şi, negăsind lacătul, îşi continuă înaintarea, cu paşi siguri, cu mişcări ferme, deschizând cu mână de stăpân uşile întâlnite în cale şi închizându-le cu grijă în urma lui.

Aceste ciudăţenii îl surprinseră pe Iuri Andreevici la masa de scris, şezând cu spatele la uşă. În timp ce se ridica şi se întorcea cu faţa spre intrare ca să-şi întâmpine musafirul, acesta se oprise deja încremenit în prag.

„Pe cine căutaţi?” Această întrebare doctorul o pusese cu o inconştienţă care nu obliga la nimic şi de aceea nu se miră când constată că nu i se răspunde.

Cel intrat era un om puternic, chipeş, îmbrăcat cu o scurtă din blană, cu pantaloni din blană, cu cizme groase din piele de capră în picioare. Pe umăr avea trecută cureaua unei puşti.

Numai clipa apariţiei necunoscutului fusese o surpriză pentru doctor, nu şi venirea acestuia. Descoperirile făcute în

casă şi alte semne îl pregătiseră pe Iuri Andreevici pentru această întâlnire. Cel intrat era cu siguranţă proprietarul rezervelor găsite în casă. Doctorului i se părea că-l cunoaşte, că l-a mai văzut cândva. Probabil că vizitatorul fusese prevenit asupra faptului că în casă locuieşte cineva. Nu se mirase suficient de mult, găsind pe cineva aici. Poate i se spusese pe cine va găsi? Poate că îl cunoştea personal pe doctor?

„Cine-i? Cine-i? se întreba chinuitor Iuri Andreevici, încercând să-şi amintească această faţă. Doamne, unde l-am mai văzut odată? Oare e posibil? Era o dimineaţă fierbinte de mai, din nu mai ştiu care an. Gara Razvilie. Vagonul comisarului, care nu promitea nimic bun. Claritatea ideilor, francheţea, severitatea principiilor, adevărul, adevărul, adevărul. E Strelnikov!”

16

Discutau deja de mult, de câteva ceasuri încheiate, aşa cum nu discută decât ruşii în Rusia, mai ales cum discutau oamenii aceia îngroziţi şi întristaţi, oamenii aceia smintiţi şi frenetici, cum erau pe atunci toţi în Rusia. Se făcea întuneric.

Pe lângă vorbăria neliniştită, meteahnă, de care Strelnikov suferea ca toată lumea, acum vorbea neîncetat şi dintr-o anume pricină personală, numai a lui.

Nu se mai sătura de vorbit şi, din răsputeri, se agăţa de discuţia cu doctorul, ca să evite singurătatea. Oare se temea de mustrările de conştiinţă, de amintirile triste care îl urmăreau sau îl chinuia nemulţumirea de sine, datorită căreia omul nu se poate suporta, se urăşte singur şi este gata să moară de ruşine? Sau luase deja o hotărâre teribilă, irevocabilă, cu care nu voia să rămână singur, a cărei punere în practică o amâna, pe cât posibil, prin flecăreala aceasta cu doctorul?

Oricum, Strelnikov ascundea o taină importantă, împovărătoare, restul sufletului revărsându-şi-l în nişte efuziuni cu atât mai risipitoare.

Aceasta era boala secolului, sminteala revoluţionară a epocii. În intenţii toţi erau altfel decât în cuvinte şi manifestări. Nimeni nu avea conştiinţa curată. Fiecare avea toate motivele să se considere vinovat de tot, criminal ascuns, şarlatan nedemascat. De cum apărea un motiv cât de mic, imaginaţia autobiciuitoare o ţinea într-o orgie nemărginită. Oamenii îşi dădeau frâu liber

fanteziei, se calomniau singuri nu numai sub presiunea spaimei, ci şi ca urmare a unei vocaţii bolnăvicioase, distructive, de bunăvoie, într-o stare de transă metafizică, mânaţi de acea patimă a autocondamnării, căreia, dacă-i dai drumul, n-o mai poţi opri.

Câte asemenea depoziţii de dinaintea morţii, scrise sau orale, a citit şi a ascultat la vremea sa Strelnikov, comandant de arme şi uneori chiar judecător în diferite curţi marţiale? Acum şi el, cuprins de furia autodemascării, se reevalua cu totul, îşi trăgea singur concluziile, vedea totul într-o deformare febrilă, monstruoasă, delirantă.

Strelnikov povestea incoerent, sărind de la o mărturisire la alta.

– Asta s-a întâmplat lângă Cita. V-au uimit raritățile cu care mi-am ticsit dulapurile şi sertarele din casa asta? Toate sunt din rechiziţiile de război, pe care le-am făcut atunci când Armata Roşie a ocupat Siberia de Est. Bineînţeles, n-am cărat singur toate lucrurile astea, nu le-am adus în spinare. Întotdeauna viaţa m-a răsfăţat cu oameni de încredere, devotaţi. Aceste lumânări, chibrituri, cafeaua, ceaiul, ustensilele pentru scris şi celelalte provin parţial din patrimoniul militar ceh, parţial din cel japonez sau englez. Cai verzi pe pereţi, nu-i aşa? „Nu-i aşa?” era expresia preferată a soţiei mele, probabil că aţi observat şi singur. Nu ştiam ce să fac, ezitam să vă spun imediat acest lucru, dar acum recunosc. Am venit aici ca să mă întâlnesc cu ea şi cu fiică-mea. Mi s-a comunicat prea târziu că sunteţi aici. De aceea am întârziat. Când, din bârfe şi rapoarte, am aflat că sunteţi în relaţii intime cu ea şi când prima dată mi s-a pronunţat numele „doctor Jivago”, într-un mod cu totul inexplicabil, din miile de chipuri care mi-au trecut pe dinainte, mi l-am amintit chiar pe doctorul cu acest nume de familie, care mi-a fost cândva adus la interogatoriu.

– Şi aţi regretat că nu l-aţi împuşcat?

Strelnikov nu acordă nicio atenţie acestei replici. Se poate să nici nu fi remarcat că monologul îi fusese întrerupt. Continuă distrat şi gânditor.

– Fireşte, am fost gelos pe dumneavoastră, chiar şi acum mai sunt. Se putea altfel? În locurile de aici mă ascund doar în ultimele luni, după ce mi-au fost deconspirate celelalte ascunzători, aflate departe, în est. Urma să fiu deferit curţii marţiale pentru o vină născocită. Deznodământul nu era greu de

ghicit. Nu mă ştiam vinovat cu nimic. Mi-am închipuit că sunt speranţe să mă dezvinovăţesc şi să-mi apăr renumele mai târziu, când circumstanţele vor fi mai favorabile. M-am decis să dispar la timp din câmpul vizual, înainte de a fi arestat şi, până la vremuri mai bune, să mă ascund, să rătăcesc, s-o fac pe schimnicul. Poate că în cele din urmă aş fi reuşit să mă salvez. Dar m-a înşelat un mic ticălos care mi-a câştigat încrederea.

Traversam Siberia pe jos, pe timp de iarnă, mă ascundeam, flămânzeam. Mă îngropam în troiene, înnoptam în trenurile înzăpezite, care pe-atunci, în şiruri nesfârşite, zăceau de-a lungul magistralei siberiene.

Pribegiile m-au pus faţă în faţă cu un băieţandru vagabond, care zicea că ar fi fost executat de partizani împreună cu alţi condamnaţi la moarte. Zicea că s-ar fi târât dintre cei morţi, şi-ar fi revenit, ar fi stat un timp ascuns şi apoi începuse să hoinărească exact ca mine, prin felurite vizuini şi bârloguri. Era un ticălos de adolescent, parşiv, ignorant, dintre realiştii repetenţi, alungat ca incapabil din liceu.

Cu cât povestirea lui Strelnikov devenea mai amănunţită, cu atât mai sigur devenea doctorul că îl cunoaşte pe băiat.

– Nu-l chema cumva Terenti Galuzin?

– Da.

– Atunci e adevărat tot ce v-a spus de partizani şi de execuţie. Nu a inventat nimic.

– Singura parte bună a băiatului era că-şi adora nebuneşte mama. Tatăl său fusese împuşcat ca ostatic. Băiatul a aflat că mama lui e la închisoare şi că va avea aceeaşi soartă ca a lui taică-său. De aceea s-a gândit să facă orice ca s-o elibereze. La Ceka judeţeană, unde se dusese să-şi ceară iertare şi să-şi ofere serviciile, i s-a promis ştergerea tuturor păcatelor cu condiţia să le dea pe mână o persoană importantă. Le-a indicat locul unde mă ascunsesem. Am izbutit să-i preîntâmpin trădarea şi să dispar la timp.

Cu eforturi fantastice, trecând prin mii de peripeţii, am traversat Siberia şi am ajuns aici, în locurile în care sunt cunoscut ca un cal breaz şi unde se aşteptau cel mai puţin să mă întâlnească, neputându-se aştepta la atâta insolenţă din partea mea. Şi, într-adevăr, multă vreme m-au căutat prin împrejurimile Citei, în timp ce eu am ajuns în căsuţa asta şi în alte adăposturi de prin împrejurimi. Dar acum gata. Mi-au dat şi-aici de urmă. Ascultaţi-mă. Amurgeşte. Se apropie ora care

nu-mi place deloc, pentru că de mult nu mai pot să dorm. Ştiţi ce chin este. Dacă n-aţi ars toate lumânările mele – care sunt într-adevăr grozave, de stearină, nu-i aşa? –, haideţi să mai stăm un pic de vorbă. Haideţi să stăm de vorbă cât veţi fi în stare să susţineţi discuţia şi s-o facem cu tot fastul, toată noaptea, la lumina lumânărilor.

– Lumânările sunt neatinse. N-am desfăcut decât un pachet. Până acum am ars petrolul lampant pe care l-am găsit aici.

– Pâine aveţi?

– Nu.

– Atunci cu ce aţi trăit? De altfel, pun întrebări prosteşti. Cu cartofi. Ştiu.

– Da. Cartofi sunt cât doriţi. Stăpânii casei erau oameni cu experienţă, cu grija zilei de mâine. Se pricepeau să-i pună la păstrare. Cartofii sunt în bună stare, în pivniţă. Nici n-au mucegăit, nici n-au degerat.

Brusc, Strelnikov începu să vorbească despre revoluţie.

17

– Toate astea nu-s importante pentru dumneavoastră. N-aveţi cum să înţelegeţi. Aţi crescut în cu totul alt mediu. Pentru mine, copilăria şi adolescenţa înseamnă lumea periferiilor, a căilor ferate şi a cazărmilor muncitoreşti. Murdărie, înghesuială, sărăcie, profanarea sufletului din muncitor, profanarea femeii. Şi mai era impertinenţa batjocoritoare, nepedepsită a desfrâului la care se dedau feciorii de bani gata, studenţii – fii de comercianţi şi băcani. Cu glume sau cu izbucniri de iritare dispreţuitoare, se descotoroseau de lacrimile sau plângerile celor jefuiţi, insultaţi, de fetele seduse şi părăsite. Ce Olimp al paraziţilor, care nu se remarcau prin nimic decât prin faptul că nu-şi băteau capul cu nimic, nu căutau, nu dăruiau şi nu lăsau nimic lumii!

Însă noi ne-am asumat viaţa ca pe o campanie militară; noi mutam munţii din loc, de dragul celor pe care îi iubeam. Şi deşi nu le-am adus decât suferinţă, nu le-am clintit nici măcar un fir de păr din cap, pentru că s-a întâmplat să ajungem mucenici mai mari decât ei.

Totuşi, înainte de a continua, consider că e de datoria mea să vă mai spun ceva. Trebuie să plecaţi de aici, să plecaţi fără întârziere, dacă ţineţi la viaţă. Cercul hăitaşilor se strânge în

jurul meu şi, indiferent ce s-ar întâmpla cu mine, veţi fi şi dumneavoastră implicat, pentru că deja aveţi o oarecare legătură cu mine prin simplul fapt că stăm acum de vorbă. În plus, să ştiţi că pe-aici sunt mulţi lupi, zilele trecute am fost nevoit să trag în ei.

– Deci dumneavoastră aţi tras?

– Da. Deci aţi auzit? Mă îndreptam spre altă ascunzătoare, dar, înainte de a ajunge, mi-am dat seama după anumite semne că locul fusese descoperit şi oamenii mei ucişi. N-am să rămân mult la dumneavoastră, numai să treacă noaptea asta şi, de cu dimineaţă, plec. Deci, cu permisiunea dumneavoastră, voi continua.

Dar oare fanţi ca-n mahalalele Tver şi Iamskaia, care goneau cu fetele în trăsuri, care purtau şepcile pe-o ureche sau pantaloni cu manşetă, existau numai în Moscova, numai în Rusia? Strada, strada în pragul nopţii, strada veacului în pragul nopţii, trăsurile, fetele erau peste tot. Ce a conferit unitate epocii, ce a constituit veacul al nouăsprezecelea într-o perioadă istorică? Apariţia ideilor revoluţionare. Aveau loc revoluţii, tineri pătrunşi de spiritul de sacrificiu urcau pe baricade. Publiciştii îşi băteau capul cum să înfrâneze neruşinarea animalică a banului, străduindu-se să înţeleagă şi să apere demnitatea umană a celui sărac. A apărut marxismul, care a descoperit rădăcina răului şi remediul necesar vindecării. Marxismul a devenit forţa principală a secolului. Această forţă erau mahalalele Tver şi Iamskaia ale veacului şi mizeria şi strălucirea sfinţeniei şi desfrâul şi cartierele muncitoreşti, proclamaţiile şi baricadele.

Ah, ce frumoasă a fost când nu era decât o fetiţă, o gimnazistă! Nici nu vă puteţi închipui. Venea adeseori la o colegă de şcoală care locuia în blocul vecin, în care cei mai mulţi chiriaşi erau funcţionari ai liniei de cale ferată Brest. Aşa s-a numit mai înainte această magistrală, abia mai apoi a fost rebotezată de câteva ori. Tatăl meu, care actualmente este membru al tribunalului din Iuriatin, era pe atunci maistru de sector la gară. Mă duceam şi eu în casa aceea şi acolo am întâlnit-o. Era un copil, o fetiţă, dar gândirea circumspectă, neliniştea veacului se puteau deja citi pe chipul ei, în ochii ei. Toate temele veacului, toate lacrimile şi jignirile lui erau înscrise pe chipul ei, în ţinuta ei, în amestecul ei de sfiiciune copilărească şi de logică îndrăzneaţă. Veacul putea fi condamnat în numele ei, cu buzele ei. Trebuie să fiţi de acord că asta nu-i

un fleac. Este un fel de predestinare, un semn, pe care trebuia să-l aibă de la natură, pentru a fi îndreptăţită să condamne secolul.

– Vorbiţi extraordinar despre ea. Am văzut-o şi eu în zilele acelea. Am văzut-o exact aşa cum mi-o descrieţi. Eleva de liceu se contopea cu eroina unei taine necopilăreşti. Umbra ei se proiecta pe perete cu o mişcare de autoapărare mereu bănuitoare. Aşa am văzut-o. Aşa mi-o amintesc. Aţi exprimat uluitor acest lucru.

– Aţi văzut-o şi v-o amintiţi? Dar ce-aţi făcut pentru ea?

– Asta e cu totul altă întrebare?

– Vedeţi deci, nu-i aşa, că tot acest secol nouăsprezece, cu toate revoluţiile lui din Paris, cu cele câteva generaţii ale emigraţiei ruse, începând cu Herzen, cu toate atentatele plănuite împotriva ţarului, reuşite sau nu, cu toată mişcarea muncitorească din lume, cu tot marxismul din parlamentele şi universităţile Europei, cu tot sistemul lui inedit de idei, cu noutatea şi rapiditatea deciziilor, cu atitudinea lui zeflemistă, cu toată cruzimea auxiliară inventată în numele milei, deci toate acestea le-a absorbit în sine Lenin şi le-a exprimat generalizate prin propria sa fiinţă, pentru ca secolul întreg, precum însăşi răzbunarea personificată, să se năpustească asupra lumii vechi.

Alături de el s-a ridicat impresionant de imensa icoană a Rusiei, care, sub ochii lumii întregi, s-a aprins dintr-o dată ca o lumânare a ispăşirii pentru toată oropsirea şi durerile omenirii. Dar la ce bun vă spun toate acestea? Pentru dumneavoastră vorbele mele nu-s decât două talgere izbite unul într-altul, nişte sunete fără sens.

De dragul acestei fetiţe am intrat la universitate, de dragul ei m-am făcut profesor şi am venit să lucrez în acest Iuriatin, pe care până atunci nu-l cunoşteam. Am înghiţit un morman de cărţi şi mi-am însuşit o mulţime de cunoştinţe, ca să-i fiu ei util, ca să-i fiu la îndemână, dacă ar avea nevoie de ajutorul meu. Am plecat la război pentru ea, după trei ani de căsnicie, s-o cuceresc din nou, iar pe urmă, după război, după ce m-am întors din prizonierat am profitat de faptul că se, credea că sunt ucis şi, sub un nume străin, inventat, m-am aruncat în viitoarea revoluţiei ca să-i răzbun cu vârf şi îndesat toate suferinţele ei, ca să-i şterg cu desăvârşire toate amintirile triste, ca să nu mai existe cale de întoarcere către trecut, ca să nu mai existe fanţi din străzile Tver şi Iamskaia. Şi ele, ea şi fiica mea, erau

aproape, erau aici! Ce eforturi mi-au trebuit ca să-mi reprim dorinţa de a da fuga la ele, de a le vedea! Dar am vrut să-mi isprăvesc mai întâi opera vieţii mele. Ah, ce n-aş da ca să le pot privi acum măcar o dată! Când ea intra în camera mea, părea că s-a dat fereastra în lături, odaia se umplea de lumină şi de aer proaspăt.

– Ştiu cât de mult aţi iubit-o. Dar iertaţi-mă, vă imaginaţi ce mult v-a iubit ea?

– Scuzaţi-mă, vă rog. Ce-aţi spus?

– Vă întreb dacă aveţi idee cât de drag i-aţi fost, mai drag decât oricine pe lumea asta?

– De unde aţi scos-o?

– Chiar ea mi-a spus.

– Ea? Dumneavoastră?

– Da.

– Vă rog să mă iertaţi. Înţeleg că rugămintea mea e aproape imposibil de îndeplinit, dar, dacă indiscreţia mea nu este total inacceptabilă, reconstituiţi, vă rog, cu precizie, tot ce v-a spus.

– Cu mare plăcere. A spus că sunteţi un model pentru ceea ce ar trebui să fie omul, că sunteţi un om fără egal după ştiinţa ei, excepţional prin autenticitatea dumneavoastră neprefăcută, şi că, dacă, la capătul pământului, ar mai licări o dată imaginea casei pe care a împărţit-o cândva cu dumneavoastră, s-ar târî în genunchi până-n pragul acesteia, de oriunde s-ar afla, fie şi din celălalt capăt al lumii.

– Iertaţi-mă. Dacă nu atentez cumva la ceva intangibil pentru dumneavoastră, vă rog să vă amintiţi când, în ce împrejurări a rostit aceste cuvinte.

– Făcea ordine în această cameră. Apoi a ieşit afară ca să scuture covorul.

– Scuzaţi-mă, care covor? Aici sunt două.

– Cel care-i mai mare.

– N-ar fi putut să-l scuture singură. O ajutaţi?

– Da.

– Îl ţineaţi fiecare de câte un capăt şi ea îşi făcea vânt pe spate, ridicându-şi mâinile, ca şi cum s-ar fi dat în scrânciob, întorcându-şi capul ca să nu respire praful iscat, mijindu-şi ochii şi râzând. Nu-i aşa? Ce bine îi ştiu gesturile! Apoi v-aţi apropiat unul de celălalt, împăturind covorul mai întâi în două, apoi în patru, iar ea, în timpul acesta, glumea şi făcea felurite pozne. Nu-i aşa? Nu-i aşa?

Se ridicară de la locurile lor, se duseră fiecare la altă fereastră şi începură să, privească afară în direcţii diferite. După câteva momente de tăcere, Strelnikov se apropie de Iuri Andreevici. Apucându-i mâinile şi ducându-şi-le la piept, continuă să vorbească cu aceeaşi grabă de mai înainte.

– Iertaţi-mă, înţeleg că ating ceva drag, tainic. Dar, dacă-mi permiteţi, o să vă mai pun nişte întrebări. Numai vă rog să nu plecaţi. Nu mă lăsaţi singur. Curând plec. Gândiţi-vă şi dumneavoastră: şase ani de despărţire, şase ani de absurdă fermitate. Însă, mi se părea mie, libertatea încă nu fusese cucerită pe de-a-ntregul. Îmi ziceam că mai întâi voi cuceri această libertate şi atunci voi fi numai al lor, voi avea mâinile dezlegate. Acum însă din toate planurile mele s-a ales praful şi pulberea. Mâine voi fi prins. Îi sunteţi un om apropiat, drag. Poate o veţi revedea cândva. Dar, Doamne, ce vă rog? E o nebunie. Mâine voi fi prins şi nu mă vor lăsa să mă dezvinovăţesc. Se vor năpusti imediat asupra mea, închizându-mi gura cu zbierete şi înjurături. Tocmai eu să nu ştiu cum se procedează?

18

În sfârşit, se va sătura de somn. Pentru prima dată după atâtea zile, Iuri Andreevici adormi fără să bage de seamă, imediat ce puse capul pe pernă. Strelnikov rămăsese peste noapte la el. Iuri Andreevici îi făcuse patul în camera de alături. În scurtele clipe când Iuri Andreevici se trezea ca să se întoarcă pe partea cealaltă sau să-şi tragă pătura alunecată, simţea influenţa binefăcătoare a somnului sănătos, care-i dădea puteri, şi adormea cu desfătare la loc. În cea de-a doua jumătate a nopţii începu să viseze vise scurte, caleidoscopice, cu episoade din copilărie, atât de clare şi amănunţite, încât puteau fi luate foarte uşor drept realitate.

Astfel, de exemplu, acuarela desenată de mama lui, care reprezenta un peisaj de pe litoralul italian şi care atârna înrămată pe perete, a căzut pe parchet şi zgomotul sticlei sparte îl trezi pe Iuri Andreevici. Deschise ochii. Nu, e cu totul altceva. Probabil că e Antipov, soţul Larei, Pavel Pavlovici, cu numele de familie Strelnikov, care, vorba lui Vakh, iar „sparie” lupii în Sutma. Dar nu se poate, e absurd. Bineînţeles că e tabloul mamei care a căzut de pe perete. Iată-l pe parchet, printre

cioburi, se convinse el, reîntors în visul ce continua.

Se trezi cu dureri de cap, fiindcă dormise prea mult. Nu-şi dădu seama imediat cine este, unde este, pe care lume.

Deodată îşi aminti. „Păi, Strelnikov a rămas la mine peste noapte. E târziu. Trebuie să mă îmbrac. El s-o fi sculat probabil şi, dacă nu, îl trezesc, fac cafeaua, ca s-o bem împreună.”

– Pavel Pavlovici!

Niciun răspuns. „Deci încă doarme. Totuşi, doarme prea mult.” Fără să se grăbească, Iuri Andreevici se îmbrăcă şi intră în camera de alături. Pe masă era căciula militară a lui Strelnikov, dar stăpânul acesteia dispăruse. „S-o fi plimbând, se gândi doctorul. Şi fără căciulă. Se căleşte. Şi când te gândeşti că astăzi ar fi trebuit să-i pun cruce Varîkinului şi să mă întorc în oraş. Dar e târziu. Iar am dormit prea mult. Aşa se întâmplă în fiecare dimineaţă.”

Iuri Andreevici aprinse focul în sobă, luă găleata şi se duse la fântână. La câţiva paşi de treptele de la intrare, prăbuşit de-a curmezişul pârtiei, cu capul înfundat într-un troian, zăcea Strelnikov, care se împuşcase. Sub tâmpla lui stângă, zăpada se transformase într-un bulgăre roşu, în mijlocul unei băltoace de sânge. Stropii mărunţi de sânge, împroşcaţi în toate părţile, păreau nişte mici mărgele roşii, asemănătoare cu boabele îngheţate de scoruş.

Partea a XV-a
Sfârşit

1

Mai rămâne să relatăm până la sfârşit povestea simplă a lui Iuri Andreevici, să rezumăm cei opt sau nouă ani pe care i-a mai trăit înainte de a muri, în decursul cărora doctorul a decăzut tot mai mult, pierzându-şi cunoştinţele şi deprinderile medicale şi risipindu-şi-le pe cele de scriitor, când, uneori, ieşea pentru scurt timp din starea sa de deprimare şi declin, se însufleţea, devenea iarăşi activ şi apoi, după o scurtă străfulgerare, iar recădea în prelunga indiferenţă faţă de sine însuşi şi faţă de tot ce se petrecea pe lume. În aceşti ani a evoluat foarte mult boala de inimă pe care şi-o diagnosticase singur mai devreme, dar nu-şi dăduse seama de adevărata ei gravitate.

Veni la Moscova la începutul NEP-ului[1], cea mai ambiguă şi mai falsă dintre perioadele sovietice. Slăbise, se sălbăticise, îl năpădise barba şi mai mult decât în timpul întoarcerii sale la Iuriatin, după ce evadase de la partizani. Pe drum, iarăşi se dezbrăcă de hainele care mai preţuiau câte ceva, schimbându-le pe pâine, la care cumpărătorii adăugau nişte zdrenţe, pentru ca cel ce le vindea să nu rămână gol. Astfel, şi-a mâncat pe drum cea de-a doua şubă şi costumul de haine, făcându-şi apariţia pe străzile Moscovei cu o cuşmă cenuşie, în moletiere şi într-o manta soldăţească ponosită, care, fără nasturii smulşi până la cel din urmă, semăna foarte bine cu hainele pe care deţinuţii le purtau încinse cu sfoară. În aceste straie, nu se deosebea cu nimic de numeroşii soldaţi demobilizaţi din Armata Roşie, care inundau pieţele, bulevardele şi gările capitalei.

Nu venise singur la Moscova. De el se ţinea scai un ţărănuş, îmbrăcat şi el în efecte militare, ca şi doctorul.

Cu această înfăţişare, amândoi îşi făcură apariţia în cele câteva saloane care mai rămăseseră în Moscova, în care Iuri Andreevici îşi petrecuse copilăria, unde stăpânii îşi mai aduceau

[1] NEP – abreviere în limba rusă, care înseamnă „noua politică economică”, instaurată de Lenin în 1921 (n.t.).

aminte de Iuri Andreevici şi-l primeau împreună cu însoţitorul lui, interesându-se, în prealabil, cu delicateţe, dacă musafirii fuseseră la baie după călătorie (tifosul exantematic continua să facă ravagii), şi de unde, în primele zile ale şederii sale la Moscova, Iuri Andreevici aflase circumstanţele plecării familiei sale în străinătate.

Amândoi se fereau de oameni, dar, datorită timidităţii lor acutizate, evitau să meargă în vizite separat, întrucât în asemenea cazuri musafirul nu poate tăcea şi trebuie să întreţină discuţia. De obicei siluetele lor slăbănoage îşi făceau apariţia la cunoştinţe atunci când aceştia erau invitaţi, se înfundau în câte un ungher cât mai îndepărtat şi îşi petreceau seara în tăcere, fără să ia parte la conversaţia generală însoţit de tânărul său tovarăş, slab şi înalt. În hainele lui zdrenţuite, doctorul semăna cu un căutător al adevărului, plecat din sânul poporului, iar tânărul său însoţitor părea un adept ascultător, un ucenic care îl urma orbeşte. Dar cine era acest tânăr discipol?

2

În preajma Moscovei, ultima etapă a călătoriei sale Iuri Andreevici o făcuse cu trenul. Însă prima parte a drumului, cea mai mare, o străbătuse pe jos.

Priveliştea satelor prin care trecea nu era cu nimic mai frumoasă decât ceea ce văzuse în Siberia şi în Urali, în timpul evadării din prizonieratul din pădure. Numai că atunci străbătuse acel ţinut pe timp de iarnă, iar acum era sfârşitul verii, când începea toamna caldă, uscată şi era mai uşor de mers.

Jumătate din localităţile prin care trecuse erau pustii, ca după invazia unui duşman, ogoarele erau părăsite, cu grânele nesecerate. Într-adevăr, acestea erau urmările unui război, ale războiului civil.

Timp de două sau trei zile de la sfârşitul lui septembrie, drumul lui urmase malul înalt şi plin de râpe al unui râu. Firul apei, care curgea în direcţia opusă celei în care înainta Iuri Andreevici, îl însoţea mereu pe partea dreaptă. În stânga, începând de la marginea drumului şi întinzându-se hăt departe, până la linia orizontului ce se profila printre nori, se vedeau lanuri nesecerate. Din loc în loc, întinderea lor era întreruptă de pădurile de foioase, în care predominau stejarii, ulmii şi arţarii.

Prin vâlcelele adânci, pădurea alerga spre râu şi traversa drumul, căţărându-se pe dealuri şi coborând pe povârnişuri.

În lanurile necosite secara nu se mai ţinea în spicele răscoapte, boabele ei se scuturau în ţărână. Iuri Andreevici îşi băga câte un pumn de boabe în gură, le mesteca cu greu, ele fiindu-i singura hrană în cazurile cele mai dificile, când nu avea posibilitatea să-şi fiarbă un terci din ele. Stomacul lui mistuia anevoie furajul acesta crud, pe jumătate mestecat.

Niciodată în viaţă Iuri Andreevici nu mai văzuse o secară atât de rău prevestitoare, roşcată, cafenie, de culoarea aurului vechi; De obicei, treierată la timp, secara era mult mai deschisă la culoare.

Aceste lanuri, ca nişte flăcări ce ardeau fără foc, că nişte mute strigăte de ajutor, erau mărginite de calmul rece al cerului imens, care se întorsese deja cu faţa către iarnă, pe oglinda căruia, aidoma unor umbre pe chipurile oamenilor, pluteau fără oprire nori lungi, stratificaţi, cu mijlocul negru şi cu marginile albe, care păreau că poartă de-acum ninsorile în ei.

Şi totul era în mişcare, într-o mişcare lentă, uniformă. Curgea râul. Drumul se aşternea în întâmpinarea lui. Pe drum păşea doctorul. În aceeaşi direcţie cu el se târau norii. Dar nici lanurile nu rămâneau în nemişcare. Ceva se mişca prin ele, erau cuprinse de o furnicare măruntă, neastâmpărată, care îţi făcea greaţă.

Niciodată nu mai existase până atunci o asemenea invazie de şoareci prin lanuri. Când noaptea îl prindea pe doctor în mijlocul câmpului, silindu-se să se culce la vreo margine de lan, şoarecii ţopăiau pe faţa şi pe mâinile lui, zburdând prin pantaloni şi prin mânecile cămăşii. Turmele lor câtă frunză şi iarbă, sătule, îţi foiau ziua sub tălpi în mijlocul drumului şi se transformau într-o mâzgă chiţcăitoare şi mişcătoare atunci când îi striveai.

Dulăii înspăimântători, sălbăticiţi, flocoşi, din satele pustii, se uitau cu subînţeles unul la altul, parcă sfătuindu-se când să se arunce toţi deodată asupra doctorului şi să-l sfâşie. Totuşi, haitele lor se ţineau la o oarecare distanţă în urma drumeţului. Se hrăneau cu mortăciuni, dar nu-şi refuzau nici carnea şoarecilor de care foiau lanurile, urmărindu-l de departe pe doctor şi ţinându-se scai de el, ca şi cum ar fi aşteptat tot timpul ceva. Ciudat era că dulăii nu intrau în pădure, pe măsură ce aceasta era tot mai aproape, şi rămâneau treptat în urmă,

făceau cale întoarsă şi dispăreau.

Câmpul şi pădurea ofereau pe atunci un contrast total. Fără mâna omului, câmpurile rămăseseră în paragină, de parcă în lipsa lui le-ar fi blestemat cineva. Pădurile, descotorosite de el, îşi etalau frumuseţea, aidoma unor puşcăriaşi eliberaţi din captivitate.

De regulă, oamenii, mai ales copiii de prin sate, rup nucile de crude, nelăsându-le să se coacă. Acum suişurile împădurite ale dealurilor şi coborâşurile râpelor erau acoperite cu frunzişul neatins şi foşnitor, care parcă se aprinse de căldurile toamnei. Din covorul de frunze se iţeau, ţuguiate, parcă legate la un loc în mănunchiuri, nuci crescute câte trei-patru una dintr-alta, gata să iasă din coji, dar ţinându-se încă în ele. Iuri Andreevici, la nesfârşit, le spărgea şi le ronţăia din mers. Avea buzunarele pline de nuci, la fel şi desaga. Timp de o săptămână nucile i-au fost principala hrană.

Doctorului i se părea că vede aceste câmpuri cuprinse de delirul unei boli grave, iar pădurile în starea limpede de convalescenţă. I se părea că Dumnezeu sălăşluieşte în pădure, iar pe câmpuri şerpuieşte surâsul batjocoritor al Diavolului.

3

Chiar în aceste zile, în acest moment al călătoriei sale, doctorul intră într-un sat ars din temelii, părăsit de locuitorii lui. Toate casele se înşirau numai pe partea cealaltă a drumului. Pe malul râului nu era niciuna.

În sat rămăseseră întregi doar câteva case, înnegrite şi pârjolite pe dinafară. Dar şi acestea erau pustii, nelocuite.

Restul izbelor se transformaseră în grămezi de tăciuni, din mijlocul cărora se înălţau, afumate şi ele, coşurile de la sobe.

Povârnişul dinspre râu era plin de gropi, din care foştii locuitori extrăgeau pietre de moară, din vânzarea cărora altădată îşi câştigau existenţa. Trei asemenea pietre nefinisate zăceau în ţărână în dreptul ultimei case din sat, una dintre cele care nu fuseseră distruse. Ca şi celelalte, şi aceasta era pustie.

Iuri Andreevici intră în casă. Seara era calmă, dar, de cum intrase doctorul, casa păru zburătăcită de o pală de vânt. Pe duşumea o zbughiră în toate părţile smocuri de fân şi de câlţi, iar pe pereţi începură să se zbată resturile de tapet. Toată casa se puse în mişcare, începu să foşnească. Chiţcăind, începură să

alerge în toate părţile şoarecii, care mişunau şi aici, ca peste tot.

Doctorul ieşi din casă. La marginea câmpiilor asfinţea soarele. Lumina lui aurie inunda malul celălalt, ale cărui tufişuri şi limbi de pământ îşi întindeau până în mijlocul apei strălucirea stinsă a umbrelor lor. Iuri Andreevici traversă drumul şi se aşeză să se odihnească pe una dintre pietrele de moară.

De jos, din râpă, apăru un cap blond, pletos, apoi umerii cuiva, mâinile. Dinspre râu, pe cărare, venea cineva cărând o găleată cu apă. Omul îl văzu pe doctor şi se opri, când nu se vedea decât pe jumătate de sub buza râpei.

– Vrei să-ţi dau apă, om bun? Dacă nu pui mâna pe mine, nici eu nu te-ating.

– Mulţumesc. Dă-mi să beau. Da' ieşi de-acolo, nu te teme. De ce ţi-aş face vreun rău?

Omul cu căldarea, care ieşise din râpă, era un adolescent. Era desculţ, zdrenţuit şi ciufulit.

Cu toate cuvintele prietenoase ale drumeţului, îşi aţinti asupra doctorului privirea neliniştită, pătrunzătoare. Dintr-un motiv inexplicabil, băiatul era emoţionat. Tulburat, puse găleata jos şi deodată, repezindu-se spre doctor, se opri brusc şi bâigui:

– Oare... Oare... Dar nu se poate, mi s-a năzărit. Scuzaţi-mă, tovarăşe, dar aş vrea să vă întreb. Mi s-a părut că vă cunosc de undeva. Aha! Aha! Nenea doctorul?!

– Dar tu cine eşti?

– Nu m-aţi recunoscut?

– Nu.

– De la Moscova am călătorit cu eşalonul, am mers în acelaşi vagon cu dumneavoastră. Mă duceau la muncă forţată. Sub pază.

Era Vasea Brîkin. Căzu în genunchi în faţa doctorului, începu să-i sărute mâinile şi izbucni în plâns.

Ruinele arse erau ale satului natal, Veretenniki. Maică-sa murise. După răfuiala cu satul şi incendierea lui, când Vasea se ascunsese într-o peşteră de unde se extrăsese piatră, mama lui a crezut că soldaţii l-au luat la oraş şi, înnebunind de durere, s-a înecat în râul acela care se numea Pelaga, pe malul căruia stăteau acum de vorbă doctorul şi cu Vasea. Cât despre surorile sale Alionka şi Arişka, Vasea aflase că ar fi într-un orfelinat din alt judeţ. Doctorul îl luă cu el pe Vasea la Moscova. Pe drum acesta îi povesti lui Iuri Andreevici felurite grozăvii.

4

– Astea-s grânele semănate astă-toamnă. Nici n-am apucat bine să semănăm, că au şi început necazurile. Când a plecat tuşa Polia. Pe tuşa Polia v-o amintiţi?

– Nu, şi nici n-am cunoscut-o vreodată. Cine-i?

– Cum n-aţi cunoscut-o? Pe Pelagheia Ivanovna! A fost cu noi în vagon. Teagunova. Cea cu faţa sinceră, plină, blondă.

– Cea care-şi tot împletea şi-şi despletea cozile?

– Cozile, cozile! Aţi nimerit la ţanc. Cozile!

– Ah, mi-am amintit. Stai un pic. Păi, m-am mai întâlnit o dată cu ea în Siberia, într-un oraş, pe stradă.

– Nemaipomenit! Cu tuşa Palaşa?

– Ce-i cu tine, Vasea? De ce-mi scuturi braţele în halul ăsta, de parcă ai turbat? Ai grijă să nu mi le rupi. Şi ai roşit ca o fată mare.

– Cum o duce? Haideţi, spuneţi-mi mai iute!

– Păi, când am văzut-o, era sănătoasă. Mi-a povestit despre voi. Parcă a stat la voi câtva timp, după câte îmi amintesc. Sau poate că mă înşel, oi fi uitat.

– Sigur că da, cum să nu! A stat, a stat! Mama a îndrăgit-o ca pe-o soră. Cuminte. Muncitoare. Se pricepea la cusut. Cât a stat la noi, am avut de toate în casă. Dar n-au lăsat-o în pace la noi în Veretenniki, au făcut-o să plece cu fel de fel de născociri.

Era în sat unul Harlam Gniloi. Umbla s-o găbjească pe Polia. Era un ticălos fără pereche. Iar ea nici nu se uita la el. Pentru asta Harlam avea un dinte împotriva mea. A început să bârfească lucruri rele despre noi, despre mine şi Polia. Aşa că ea a plecat. N-a mai putut răbda. După asta au început toate.

Nu departe de aici a fost un omor groaznic. O văduvă singură a fost omorâtă într-un cătun din pădure, mai aproape de Buiskoe. Casa ei era în afara cătunului, la marginea pădurii. Umbla în bocanci bărbăteşti cu urechi, care se strâng cu gumă. Împrejurul gospodăriei ei umbla pe sârmă un câine rău. I se zicea Gorlan. Cu gospodăria, cu pământul se descurca singură, fără ajutoare. Şi iată, se face iarnă pe neaşteptate. A nins de timpuriu. Şi văduva n-apucase să-şi îngroape cartofii. Vine ea la Veretenniki şi zice: ajutaţi-mă, plătesc cu cartofi sau dau bani.

Am sărit eu s-o ajut să-şi îngroape cartofii. Ajung la ea acasă şi-acolo îl găsesc pe Gniloi. Se tocmise înaintea mea. Dar femeia zice că cică n-o să ne batem din pricina asta. Şi ne-am apucat

amândoi de lucru, pe timp rău. Ploua, ningea, pământul era cleios. Am săpat noi ce-am săpat, am dat foc la vrejuri ca să uscăm cartofii la fum cald. Ei, i-am îngropat, ne-a răsplătit femeia cinstit. Lui Harlam i-a dat drumul să plece, iar mie îmi face uite-aşa cu ochiul, cică mai vino ssu rămâi acuma, am o treabă cu tine.

Vin eu altădată. Nu vreau, zice, să dau cotele la stat. Tu, zice, eşti băiat de treabă, ştiu că n-o să mă torni. Vezi că nu mă ascund de tine. Aş fi săpat singură o groapă ca să ascund cartofii, dar vezi ce vreme-i afară. Mi-am dat seama târziu, s-a făcut iarnă. Singură nu mă descurc. Dacă-mi sapi o groapă, n-are să-ţi pară rău. O s-o uscăm şi-o s-o astupăm pe urmă.

I-am săpat groapa, cum se cade să fie o ascunzătoare, la fund lată şi la buză îngustă, ca un ulcior cu gâtul în sus. Groapa tot cu fum am uscat-o, am încălzit-o. Pe viscolul cel mai mare. Am ascuns pe cinste cartofii, am astupat groapa cu pământ. Ascunzătoarea era fără cusur. Fireşte, n-am zis nimănui nimic. Nimănui. Nici măcar mamei sau surioarelor. Nimănui, Doamne!

Aşa. Nu trece nicio lună şi, cică, s-ar fi întâmplat o tâlhărie în gospodăria femeii. Au povestit nişte oameni care veneau de la Buiskoe că au văzut casa cu uşile în lături, cu toate lucrurile furate. Văduva dispăruse, câinele Gorlan rupsese lanţul şi fugise de-acasă.

A mai trecut un timp. În primul dezgheţ din iarna aceea,. Aproape de Anul Nou, în ajun de Sfântul Vasile, a plouat cu găleata, iar apa a spălat zăpada de pe dâmburi, lăsând pământul gol. A venit Gorlan în fugă şi s-a apucat să scurme pământul cu labele în locul unde erau ascunşi cartofii. A scurmat până ce-a dat de picioarele stăpânei, de bocancii ei cu gumă. Ca să vezi ce grozăvie!

La toţi oamenii din Veretenniki le-a părut rău după văduvă, i-au făcut parastas. Nimeni nu l-a bănuit pe Harlam. Şi cum să-l bănuiască? Dacă el ar fi omorât-o, ce curaj ar mai fi avut să rămână în Veretenniki şi s-o facă pe ţanţoşul? Ar fi trebuit să se ducă învârtejit de la noi, s-o şteargă cât mai departe.

De tâlhăria din gospodăria văduvei s-au bucurat chiaburii. S-au apucat să tulbure apele în sat. Uite, ziceau ei, ce sunt în stare să facă orăşenii. Asta-i o lecţie pentru voi, o intimidare. Adică, să nu ascunzi grânele, să nu îngropi cartofii. Iar oamenii, proştii, au început s-o ţină una şi bună: tâlharii din pădure, pentru că, vezi Doamne, li s-au năzărit tâlhari în gospodăria

văduvei. Ce mai, nişte proşti! Ascultaţi-i, cică, mai bine pe orăşeni. Or să vă arate ei altele şi mai şi, or să vă facă să muriţi de foame. Dacă vă vreţi binele, luaţi-vă după noi. O să vă învăţăm noi cum să faceţi. Or să vină să vă ia ce-i al vostru, trudit din greu, iar voi să ziceţi că nu-s surplusuri, că n-aţi secerat niciun pic de secară. Şi-n caz de ceva, puneţi mâna pe furci. Şi cine-i împotriva obştii să se ferească. Au început bătrânii să dea glas, să se laude, să ţină sfat. Iar lui Harlam turnătorul nici nu-i trebuia mai mult. Şi-a pus căciula în cap şi-a şters-o la oraş. Şi-acolo: şu-şu-şu. Uite ce se-ntâmplă-n sat şi voi nu ştiţi nimica. Trebuie să facem îndată un comitet al sărăcimii. Dacă porunciţi, într-o clipă îi fac acolo pe fraţi să se ia la bătaie între ei. Şi pe urmă şi-a luat tălpăşiţa, nu s-a mai arătat prin locurile noastre.

Iar ceea ce s-a întâmplat pe urmă a venit de la sine. Nimeni n-a pus grozăviile la cale, nimeni nu-i vinovat de ele. Au trimis soldaţi din oraş. Şi tribunalul militar. Au început cu mine de prima dată. Harlam mă încondeiase bine. Voiau să mă judece şi pentru dezertare, şi pentru refuzul de a mă duce la muncă forţată, şi pentru că aş fi îndemnat oamenii să se răscoale, şi pentru că aş fi omorât-o pe văduvă. Şi m-au încuiat într-o casă. Slavă Domnului că mi-a trecut prin cap să smulg o scândură din duşumea şi să evadez. M-am ascuns într-o peşteră, sub pământ. Deasupra capului meu satul ardea, n-am văzut, tot de deasupra mea mămuca s-a aruncat în copcă – şi n-am văzut. Totul s-a petrecut de la sine. Soldaţii au fost încartiruiţi într-o casă, li s-a dat rachiu până şi-au băut minţile. În timpul nopţii, din neatenţie, a luat foc casa în care chefuiau ei, iar de la ea s-au aprins, şi casele vecinilor. Ai noştri, unde au luat foc casele, au dat fuga afară, dar soldaţii, chiar dacă nu le-a dat nimeni foc, se înţelege că au ars de vii, pentru că n-a avut cine-i scoate afară. Pe săteni nu i-a alungat nimeni din Veretenniki, din ruinele astea. S-au răspândit, de frică, cu toţii, care încotro, să nu care cumva să se mai întâmple vreo tărăşenie. Iar se răspândise vestea că, dacă rămân în sat, tot al zecelea om va fi împuşcat. Când am ieşit din ascunzătoarea mea, n-am mai găsit pe nimeni, toţi s-au împrăştiat prin lume, pribegesc pe cine ştie ce coclauri.

5

Doctorul şi Vasea au sosit la Moscova în primăvara lui nouă

sute douăzeci şi doi, chiar la începutul NEP-ului. Erau nişte zile senine şi călduroase. Petele de soare, reflectate de cupolele aurii ale Catedralei Mântuitorului, cădeau pe pietrele dreptunghiulare ale pieţei, printre care creştea iarba.

Fuseseră anulate interdicţiile cu privire la iniţiativa privată, era permis, în limitele stricte, comerţul liber. Se încheiau afaceri la piaţă, în limitele circulaţiei mărfurilor posibile la nişte vânzători de vechituri. Dimensiunile ridicole ale acestor afaceri sporeau speculaţia şi abuzurile. Vânzoleala măruntă a bişniţarilor nu producea nimic, nu adăuga nimic material la paragina oraşului. Se adunau averi din revânzarea inutilă a unor mărfuri vândute deja de zece ori.

Proprietarii câtorva foarte modeste biblioteci personale îşi scoteau cărţile din rafturi şi le cărau într-un loc. Făceau cerere la sovietul orăşenesc, în care îşi exprimau dorinţa de a face comerţ cooperatist cu cartea. Solicitau să li se acorde un spaţiu. Primeau în folosinţă un depozit de încălţăminte, rămas gol încă din primele zile ale revoluţiei, sau o seră care îşi încetase tot atunci activitatea. Sub bolţile înalte ale acestor încăperi, îşi puneau în vânzare colecţiile sărace de cărţi, adunate la întâmplare.

Soţii de profesori universitari, care şi mai înainte, în perioade dificile, coceau chifle pentru vânzare, împotriva interdicţiilor, acum le vindeau pe faţă în vreun atelier de reparat biciclete, care în decursul perioadei precedente fusese închis pentru inventar. Îşi schimbaseră orientarea, acceptaseră revoluţia, spuneau „există o asemenea chestiune” în loc de „da” sau „bine”.

În Moscova, Iuri Andreevici spuse:

– Vasea, va trebui să te apuci de ceva.

– Ziceam că ar trebui să învăţ.

– Asta se înţelege de la sine.

– Şi mai am un vis. Vreau să pictez chipul mamei din memorie.

– Foarte bine. Dar pentru asta trebuie să ai talent la desen. Măcar ai încercat vreodată?

– În piaţa Apraksin, când nu mă vedea unchiu-meu, mă mai jucam cu câte un cărbune.

– Bine. Fie într-un ceas bun. O să încercăm.

Vasea nu dovedi cine ştie ce calităţi extraordinare de desenator, dar avea suficientă îndemânare pentru a putea fi

înscris la arte plastice. Cu ajutorul unei cunoştinţe, Iuri Andreevici îl înscrise la secţia de cultură generală a fostei şcoli „Stroganov”, de unde a fost transferat la Facultatea de Poligrafie. Aici studia tehnica litografiei, a tiparului şi a legătoriei, ca şi grafica de carte.

Doctorul şi Vasea îşi uniră eforturile. Doctorul scria mici cărţulii, de câte o coală de tipar, în care trata problematici foarte diverse, iar Vasea le tipărea în calitate de lucrări practice, pentru care primea note. În tiraje de câteva exemplare, aceste cărţi le difuzau prin anticariatele nou înfiinţate, ale căror proprietari erau cunoştinţele lor comune.

Cărţuliile conţineau filosofia lui Iuri Andreevici, vederile lui în materie de medicină, definiţiile date de el sănătăţii şi nesănătăţii, idei despre transformism şi evoluţie, despre personalitate ca fundament biologic al organismului, opiniile lui Iuri Andreevici despre istorie şi religie, foarte apropiate de cele ale unchiului său şi ale Simei, descrieri ale locurilor prin care trecuse răscoala lui Pugaciov, pe care doctorul le vizitase, versurile şi povestirile lui Iuri Andreevici.

Aceste lucrări erau accesibile, scrise într-un stil colocvial, totuşi urmărind cu totul alte scopuri decât cele ale popularizatorilor, pentru că tratau opinii discutabile, arbitrare, insuficient verificate, dar întotdeauna vii şi originale. Cărţile se vindeau bine, fiind apreciate de către amatori.

În acele vremuri totul devenise specialitate: poezia, arta traducerii beletristice, despre toate se scriau tratate teoretice, pentru toate se creau institute. Apăruseră felurite Palate ale Gândirii, Academii de Idei Artistice. În jumătate din aceste instituţii-mamut Iuri Andreevici era încadrat ca medic.

Multă vreme doctorul şi Vasea fuseseră prieteni şi locuiseră împreună. Între timp se mutaseră mereu din cameră în cameră, închiriind mereu alte unghere semiruinate, fiecare în felul lui insalubru şi inconfortabil.

Imediat după sosirea la Moscova, doctorul trecuse prin strada Sivţev, pe la vechea lor casă, în care, după cum aflase acum, familia nu se mai oprise în puţinele zile pe care le petrecuse în oraş înainte de a pleca în străinătate. Deportarea lor schimbase totalmente lucrurile. Camerele repartizate doctorului şi familiei sale erau acum ocupate de alţi chiriaşi, dintre lucrurile lui personale şi ale familiei nu mai rămăsese nimic. Foştii vecini se fereau de Iuri Andreevici, ca de o

cunoştinţă primejdioasă.

Markel avansase şi nu mai era de găsit în strada Sivţev. Fusese numit administrator în Târgul de Făină, unde îi fusese pus la dispoziţie apartamentul fostului funcţionar. Totuşi, el prefera să locuiască mai departe în cămăruţa lui de portar, cu lut pe jos, prin care trecea conducta de apă şi unde jumătate din încăpere era ocupată de o uriaşă sobă tipic rusească. În toate corpurile de clădire de la Târgul Făinii se spărgeau, iarna, conductele de apă şi de încălzire şi numai în odaia portarului era cald, iar apa nu îngheţa.

Între timp relaţiile doctorului cu Vasea se răciseră. Vasea evoluase neobişnuit de mult. Începuse să vorbească şi să gândească cu totul altfel decât gândea şi vorbea băieţandrul desculţ de pe malul râului Pelaga, în satul Veretenniki. Evidenţa, autoargumentarea adevărurilor proclamate de revoluţie îl atrăgeau din ce în ce mai mult. Vorbirea doctorului, greu de înţeles, plastică, i se părea vocea neadevărului condamnat, care-şi conştientizează slăbiciunea şi de aceea se exprimă evaziv.

Doctorul umbla pe la felurite instanţe. Încerca să obţină două lucruri. Solicita reabilitarea politică a familiei sale şi permisiunea ca ai lui să se întoarcă în ţară şi, concomitent, cerea să i se elibereze un paşaport şi o viză, pentru ca el însuşi să plece la Paris după soţie şi copii.

Vasea era uimit cât de neconvingătoare şi anemice erau aceste eforturi ale doctorului. Iuri Andreevici conchisese prea repede, prea în grabă, că orice eforturi sunt inutile, vorbea cu prea multă siguranţă şi aproape cu satisfacţie că orice tentativă întreprinsă în această direcţie ar fi zadarnică.

Vasea îl dezaproba tot mai des pe doctor. Acesta nu se supăra când era dojenit pe bună dreptate. Dar relaţiile lor se deteriorau. În sfârşit, puseră capăt prieteniei şi se despărţiră. Doctorul îi lăsă lui Vasea camera pe care o închiriaseră în doi şi se mută la Târgul de Făină, unde atotputernicul Markel îi repartiză un colţ din fosta locuinţă a familiei Sventiţki. Acest ungher din partea din spate a apartamentului era alcătuit din vechea baie, acum nefolosită, din camera cu o singură fereastră de lângă baie şi din bucătăria dărăpănată, spre care ducea casa scării de serviciu, aproape ruinată, cu pereţii adânciţi în pământ. Iuri Andreevici se mută aici şi, după instalare, renunţă la medicină, se transformă într-o persoană foarte neîngrijită,

încetă să-şi mai viziteze prietenii şi începu să trăiască într-o sărăcie lucie.

6

Era o duminică cenuşie de iarnă. Fumul sobelor nu se înălţa deasupra acoperişurilor, ci ieşea în dâre subţiri prin oberlihturile ferestrelor din care, cu toate interdicţiile, continuau să se iţească burlanele de tablă ale godinelor. Viaţa oraşului încă nu-şi revenise la normal. Locatarii Târgului de Făină umblau ca nişte murdărici nespălaţi, sufereau de furunculoză, tremurau de frig, răceau.

Fiind duminică, familia lui Markel Şciapov era toată acasă. Stăteau cu toţii împrejurul aceleiaşi mese pe care, cândva, când pâinea se distribuia pe cartele, în fiecare dimineaţă se tăiau cu foarfecele cupoanele de pâine ale tuturor locatarilor din clădire, apoi aceste cupoane erau sortate, numărate, împachetate în batiste sau bucăţi de hârtie după categorii, erau duse la brutărie şi apoi, după ce se aducea pâinea, tot pe această masă era bucăţelită, tăiată, fărâmiţată şi cântărită în porţii pentru toţi locatarii. Acum toate acestea erau de domeniul legendei. Raţionalizarea alimentelor fusese înlocuită cu alte forme de control. Împrejurul mesei lungi familia Markel mânca cu poftă, tuturor le trosneau fălcile, toţi mestecau şi clefăiau.

O jumătate din odaia portarului era ocupată de soba rusească, lată, înălţată în mijlocul încăperii, de pe pătuceanul[1] căreia atârna un capăt de plapumă matlasată.

Pe peretele din faţă, cel de lângă uşă, deasupra chiuvetei, era robinetul de apă rece, singurul care funcţiona în toată clădirea. Pe pereţii laterali se înşiruiau laviţe, sub care, în saci şi în lăzi, se păstrau lucrurile familiei. Peretele din stânga îl ocupa masa de bucătărie. Deasupra mesei, în perete, era agăţat un blidar.

În sobă ardea focul. Odaia era bine încălzită. Cu mânecile suflecate până la coate, în faţa sobei stătea Agafia Tihonovna, soţia lui Markel, şi, cu un cârlig lung, care pătrundea adânc în cuptor, muta oalele, când înghesuindu-le una într-alta, când depărtându-le, după cum avea nevoie.

Faţa ei transpirată era când luminată de jarul din cuptor,

[1] *Pătucean* – în original *polati*, un fel de podină din scânduri, amplasată între sobă şi perete, aproape de tavan, pe care se doarme (n.t.).

când înceţoşată de aburul care ieşea din fierturi. Mutând oalele într-o parte, scoase din adâncul cuptorului o plăcintă coaptă pe o bucată de tablă, dintr-o singură mişcare o răsturnă pe partea cealaltă şi o împinse iarăşi în cuptor, ca să se rumenească. În odaia portarului intră Iuri Andreevici cu două găleţi în mână.

– Poftă bună!

– Poftim la masă. Şezi şi mănâncă cu noi.

– Mulţumesc, am luat prânzul.

– Ştim noi prânzurile tale. Mai bine-ai şedea şi-ai mânca ceva cald. Degeaba strâmbi din nas. Avem cartofi copţi în oală de lut. Plăcintă cu caşă. Hai!

– Nu, zău, mulţumesc. Scuză-mă, Markel, că intru des, că îţi răcesc casa. Vreau să strâng deodată mai multă apă. Am frecat lună cada de zinc, o umplu toată, vreau să umplu şi rezervoarele. O să mai vin acum de vreo cinci ori, poate chiar de zece ori, şi pe urmă n-o să te mai deranjez multă vreme. Iartă-mă, te rog. În afară de tine, nu mai am la cine apela.

– Toarnă câtă vrei, nu-mi pare rău. Sirop n-am, dar apă este câtă pofteşti. Ia-o pe degeaba. N-o vând.

Cei de la masă izbucniră în râs.

Când Iuri Andreevici intră a treia oară, ca să umple a cincea şi a şasea găleată, tonul lui Markel se modifică întrucâtva şi discuţia luă altă turnură.

– Ginerii mă întreabă cine eşti. Le spun şi nu mă cred. Da' ia-ţi apă, nu mai sta pe gânduri. Numai n-o vărsa pe jos, cioară ce eşti. Vezi c-ai udat pragul. O să-ngheţe şi nu tu ai s-o spargi cu târnăcopul. Da' închide uşa mai bine, nerodule, că trage de-afară. Da, le zic ginerilor cine eşti, dar ei nu mă cred. Câţi bani s-or cheltuit degeaba cu tine! Ai învăţat atâta carte şi ce folos?

Când Iuri Andreevici intră a cincea sau a şasea oară, Markel se încruntă.

– Încă o dată şi basta! Trebuie să mai ştii şi de ruşine, frate. Ai aici pe cineva care-ţi ia apărarea, pe fata cea mai mică, altfel nu m-aş fi uitat eu ce boier de zidar îmi eşti şi ţi-aş fi închis uşa cu zăvorul. Ţi-o mai aduci aminte pe Marina? Uite-o, şade-n capu' mesei, cea negricioasă. Oho, s-a înroşit! Nu-l jigni, tataie, zice. Parcă se ia cineva de tine. Marina lucrează telegrafistă la telegraful din centru, înţelege străineşte. Zice către mine că eşti nefericit. Ar sări şi-n foc pentru tine, aşa-i de miloasă. Parcă eu ţi-aş fi vinovat că n-a ieşit nimic din tine. Nu trebuia s-o ştergi în Siberia, să-ţi laşi casa la vreme de primejdie. Singuri aţi fost

vinovaţi. Uite, noi foametea asta, toată blocada asta am stat aici, nu ne-am clintit din loc şi n-am murit. Pune-ţi singur cruce. Pe Tonka n-ai păstrat-o, hoinăreşte-acum prin străinătăţuri. Pe mine nu mă priveşte. Treaba ta. Numa' nu te supăra că te-ntreb: la ce-ţi trebuie atâta apăraie? Nu cumva te-ai tocmit să uzi toată curtea, ca să-ngheţe apa şi să faci patinoar? Oh, nici nu mă pot supăra pe tine, curcă plouată ce eşti!

Cei de la masă izbucniră iarăşi în râs. Marina roşi iarăşi şi, măsurându-i pe toţi cu priviri mânioase, începu să-i dojenească în şoaptă. Iuri Andreevici îi auzi vocea, fu uimit de ea, dar încă nu-i sesiză secretul.

– Am mult de spălat în casă, Markel. Trebuie să fac curat. Să frec podelele. Trebuie să spăl nişte rufe.

Cei de la masă începură să se mire.

– Şi nu ţi-i ruşine să vorbeşti, nu să şi faci? Cine eşti tu, spălătoreasă din Chitai sau mai ştiu eu ce?

– Iuri Andreevici, permiteţi-mi s-o trimit pe fiică-mea. O să vină la dumneavoastră, o să spele rufele, o să frece podelele. Dacă-i nevoie, poate cârpi lucrurile mai vechi. Să nu te temi de dumnealui, fata mea. Vezi că nu-i ca alţii, e om delicat. N-ar omorî nicio muscă.

– Nu, Agafia Tihonovna, aşa ceva nu se poate. N-o să accept niciodată ca Marina să se murdărească pentru mine. Doar nu mi-i servitoare! Mă descurc cumva şi singur.

– Dumneavoastră vă puteţi murdări, iar eu nu? Nu mai fiţi aşa îndărătnic, Iuri Andreevici. De ce mă refuzaţi? Şi ce-ar fi dacă v-aş face o vizită? M-aţi alunga?

Marina ar fi putut ajunge cântăreaţă. Avea o voce pură, cristalină, bine modulată, puternică. Vorbea încet, dar cuvintele ei erau mai sonore decât o cereau împrejurările, iar această voce nu se contopea cu Marina, părea să aibă o existenţă independentă de ea. Se părea că răsună din camera din spatele ei. Această voce era pavăza ei, îngerul ei păzitor. Pe o femeie cu o asemenea voce nu-ţi venea s-o superi sau s-o întristezi.

Începând cu căratul apei, din acea duminică s-a înfiripat prietenia dintre doctor şi Marina. Fata venea adeseori să-l ajute în gospodărie. Odată a rămas la el şi nu s-a mai întors în odaia portarului. În acest fel a devenit a treia soţie neînregistrată la starea civilă a lui Iuri Andreevici, având în vedere că nu divorţase de prima. Au avut copii. Markel şi Agafia Şciapov, tatăl şi mama fetei, începură să-i zică „doamna doctor". Markel

bombănea că nu e cununat cu fata lui şi se întreba de ce nu se căsătoresc de-adevăratelea. „Te-ai smintit? îl lua nevastă-sa la rost. Cum ar fi asta, dacă Antonina-i în viaţă? Bigamie?” „Eşti o proastă! îi răspundea Markel. Ce să ne mai uităm la Tonka? Tonka parcă nici n-ar mai fi. Pe Tonka nicio lege n-ar apăra-o.”

Câteodată, Iuri Andreevici spunea în glumă că idila lor a fost un roman în douăzeci de găleţi, aşa cum există romane în douăzeci de capitole sau douăzeci de scrisori.

Marina îi ierta doctorului toanele bizare care puseseră pe-atunci stăpânire pe el, îi ierta capriciile de om decăzut, care îşi conştientizează prăbuşirea, îi ierta murdăria şi dezordinea pe care le făcea. Răbda cicălelile, vorbele tari, iritarea lui.

Devotamentul ei mergea chiar mai departe. Când, din vina lui, ajungeau într-o sărăcie voluntară, numai de el creată, Marina, ca să nu-l lase singur în aceste intervale de timp, îşi părăsea serviciul, unde era atât de apreciată şi unde iar era primită cu bucurie după absenţele acestea silite. Supunându-se fanteziilor lui Iuri Andreevici, pleca împreună cu el să caute de lucru prin curţile oamenilor. Se tocmeau amândoi şi tăiau lemne pentru locatarii care stăteau la diferite etaje. Unii, mai ales speculanţii îmbogăţiţi la începutul NEP-ului şi oamenii de ştiinţă şi de artă apropiaţi guvernului, începuseră să-şi construiască vile, să-şi cumpere mobilă. Odată Marina şi Iuri Andreevici, călcând cu grijă pe covor cu pâslarii, ca să nu care în casă rumeguş, au dus o rezervă de lemne în biroul stăpânului casei, care, într-un mod jignitor, se prefăcea adâncit în lectura unei cărţi şi nu catadicsea să le arunce măcar o privire bărbatului şi femeii care-i tăiaseră lemnele. Se tocmise cu ei, le dăduse toate poruncile şi îi plătise stăpâna casei.

„Oare de ce o fi priponit porcul ăsta? se întrebă, curios, doctorul. Ce-şi subliniază cu creionul atât de furios?” Ocolind, cu lemnele în braţe, masa de scris, îşi aruncă privirea în jos, peste umărul acestuia. Pe masa stăpânului casei se aflau broşurile lui Iuri Andreevici în ediţiile realizate de Vasea la atelierul şcolii lui de meserii.

7

Marina şi doctorul stăteau pe strada Spiridonovka. Gordon locuia într-o cameră cu chirie foarte aproape, pe Malaia Bronnaia. Marina şi doctorul aveau două fetiţe, Kapka şi

Kalaşka. Kapitolina, Kapka, avea şapte ani împliniţi, iar Klavdia nu împlinise decât şase luni.

În anul o mie nouă sute douăzeci şi nouă, începutul verii a fost foarte călduros. Fără pălării şi sacouri, prietenii dădeau fuga, cale de două-trei străzi, unul în vizită la celălalt.

Camera lui Gordon avea o construcţie ciudată. În locul ei, altădată, fusese atelierul unui croitor la modă, cu două secţiuni, la parter şi la etaj. Ambele caturi erau cuprinse, dinspre stradă, de o singură vitrină uriaşă, cu oglindă. Pe sticla vitrinei, cu litere mari, aurite, era înscrisă familia croitorului şi profesia sa. Îndărătul vitrinei urca o scară în spirală, care ducea de la parter la catul de sus.

Acum, din această încăpere fuseseră făcute trei.

Cu ajutorul unor pardoseli suplimentare, în atelier fusese câştigat un mezanin între cele două caturi, care avea o fereastră destul de ciudată pentru o cameră de locuit. Fereastra avea un metru înălţime şi era la nivelul podelei. Era acoperită de resturile de litere aurite. Prin spaţiile dintre acestea, din stradă, se puteau vedea, până la genunchi, picioarele celor care se aflau în cameră. În această încăpere locuia Gordon. În vizită la el se aflau Jivago, Dudorov şi Marina cu copiii. Spre deosebire de adulţi, copiii încăpeau în întregime în rama ferestrei. Curând, Marina îşi luă copiii şi plecă. Bărbaţii rămaseră singuri.

Aveau o discuţie, una dintre discuţiile estivale, leneşe, negrăbite, cum se înfiripă între foştii colegi de şcoală, care au şi uitat de câţi ani sunt prieteni. Cum se desfăşoară asemenea discuţii?

Unul dintre ei are un vocabular suficient, care îl satisface. Acest om vorbeşte şi gândeşte firesc şi coerent. În această situaţie era numai Iuri Andreevici.

Prietenilor lui le lipseau expresiile necesare, nu aveau harul elocinţei. Ca să-şi completeze vocabularul sărac, în timp ce discutau, umblau prin cameră, fumau, dădeau din mâini, repetau de câteva ori aceleaşi cuvinte („Asta, frate, nu-i cinstit; da, chiar nu-i cinstit; da, da, nu-i cinstit”).

Nu-şi dădeau seama că acest dramatism de prisos din conversaţia lor nu reflectă câtuşi de puţin însufleţirea şi amploarea caracterului şi că, dimpotrivă, exprimă o imperfecţiune, o lacună.

Gordon şi Dudorov făceau parte din cercul universitarilor elevaţi. Amândoi îşi petrecuseră viaţa printre cărţi bune, printre

gânditori buni, printre compozitori buni, înconjuraţi de muzică bună, bună întotdeauna, şi ieri, şi astăzi, şi nu ştiau că sărăcia gustului mediocru e mai rea decât sărăcia lipsei de gust.

Gordon şi Dudorov nu ştiau că până şi reproşurile cu care îl împroşcau pe Jivago le erau insuflate nu de sentimentul de afecţiune faţă de prietenul lor, nu de dorinţa de a-l influenţa în bine, ci doar de nepriceperea lor de a gândi liber şi de a conduce conversaţia după voie. Trăsura discuţiei, odată pornită în viteză, îi ducea într-o direcţie pe care n-o doreau deloc. N-o puteau întoarce şi în cele din urmă trebuia să se ciocnească şi să se lovească de ceva. Şi ei, cu toată viteza predicilor şi sfaturilor lor, se ciocneau de Iuri Andreevici.

Pentru el erau limpezi ca lumina zilei resorturile patosului lor, şubrezenia simpatiei şi mecanismul raţionamentului lor. Totuşi, nu le putea spune: „Dragi prieteni, sunteţi incurabil de banali, atât voi, cât şi cercul pe care îl reprezentaţi, ca şi luciul şi arta numelor şi autorităţilor voastre preferate. Singurul lucru viu şi remarcabil în voi e că aţi trăit în aceeaşi perioadă cu mine şi m-aţi cunoscut”. Dar cum să le faci prietenilor asemenea mărturisiri! Şi, ca să nu-i supere, Iuri Andreevici îi asculta cu stoicism.

Dudorov se întorsese de curând din prima sa deportare. Îl repuseseră în drepturile civile care îi fuseseră interzise un timp. Primise permisiunea de a-şi relua cursurile la universitate.

Acum le împărtăşea prietenilor stările sufleteşti şi gândurile care îl munciseră în timpul deportării. Vorbea cu ei sincer, fără prefăcătorie. Observaţiile sale nu erau provocate de laşitate sau de alte considerente exterioare.

Spunea că argumentele acuzării, tratamentul din lagăr şi după punerea în libertate şi mai ales convorbirile între patru ochi cu anchetatorul îi aerisiseră creierul şi îl reeducaseră politic, îi deschiseseră ochii asupra anumitor lucruri, făcându-l să crească mult ca om.

Consideraţiile lui Dudorov îşi găseau ecou în inima lui Gordon tocmai datorită platitudinii lor. Plin de înţelegere, îl aproba din cap pe Innokenti şi se declara de acord cu el. Tocmai stereotipia cuvintelor şi sentimentelor lui Dudorov îl impresionau pe Gordon. Lipsa de originalitate a sentimentelor comune îl făcea să le acorde valabilitate general umană.

Cuvântările virtuoase ale lui Innokenti erau în spiritul epocii. Dar tocmai corectitudinea, transparenţa ipocriziei lor îl făceau

să explodeze pe Iuri Andreevici. Întotdeauna omul neliber îşi idealizează nelibertatea. Aşa a fost în Evul Mediu, iar iezuiţii au mizat pe lucrul acesta. Iuri Andreevici nu putea suferi misticismul politic al intelectualităţii sovietice, al vârfurilor ei, sau, cum se spunea pe atunci, al „plafonului spiritual al epocii". Şi această impresie o păstra pentru sine, ca să nu se certe cu prietenii.

Însă se simţi interesat de cu totul altceva, povestirea lui Dudorov despre Vonifati Orleţov, un tovarăş de celulă al acestuia, preot tihonovist[1]. Deţinutul avea o fiică de şase ani, Hristina. Arestarea şi destinul ulterior al tatălui fuseseră o lovitură pentru fetiţă. Cuvinte ca „slujitor al cultului", „decăzut din drepturile civile" şi altele i se păreau stigmate ale dezonoarei. Acest stigmat, poate, se jurase să-l şteargă cândva de pe numele cinstit al tatălui ei, făcând un tainic legământ în inima ei de copil. Acest ţel atât de îndepărtat, dar atât de timpuriu stabilit, care îi înflăcăra fiinţa cu o hotărâre înverşunată, o făcea încă de pe acum un discipol infantil de fervent a tot ce i se părea mai incontestabil în comunism.

– Plec, spuse Iuri Andreevici. Nu te supăra pe mine, Mişa. În cameră-i ăduf, iar afară-i arşiţă. Nu am aer.

– Vezi că fereastra-i deschisă pe podea. Iartă-ne, am fumat prea mult. Mereu uităm că nu trebuie să fumăm în prezenţa ta. Dar nu-i vina mea că am o cameră atât de tâmpit construită. Găseşte-mi tu alta.

– Trebuie să plec, Gordoşa. Am vorbit destul. Vă mulţumesc că vă preocupaţi de mine. Dar ştiţi şi voi că nu mă prefac. Sunt bolnav de scleroza cordului. Pereţii muşchiului inimii se uzează, se subţiază şi într-o bună zi se pot rupe, pot plesni. Şi doar n-am nici măcar patruzeci de ani. Nu-s beţiv, nu mi-am irosit viaţa în petreceri.

– Prea devreme îţi cânţi aleluia. Prostii. O să mai trăieşti.

– În zilele noastre au devenit foarte frecvente formele microscopice de hemoragie cardiacă. Nu toate sunt mortale. În unele cazuri oamenii rămân în viaţă. Aceasta e boala cea mai nouă a contemporaneităţii. Cred că e de natură morală. Celor mai mulţi dintre noi ni se pretinde o duplicitate permanentă, transformată în sistem. Este imposibil ca, fără urmări pentru sănătate, să te manifeşti zi de zi cu totul altfel decât simţi, să te

[1] *Tihonovist* – adept al patriarhului Tihon, căruia i s-a intentat un proces imediat după preluarea puterii de către bolşevici (n.t.).

umileşti faţă de ceea ce îţi repugnă, să te bucuri de ceea ce te face nefericit. Sistemul nostru nervos nu-i o vorbă goală, nu-i o ficţiune. El este corpul fizic alcătuit din ţesuturi fibroase. Sufletul nostru ocupă un loc în spaţiu şi este amplasat în noi, precum dinţii din gură. Nu poate fi siluit la nesfârşit fără urmări grave. Mi-a fost greu să ascult povestirea ta despre deportare, Innokenti, despre felul cum, în acest timp, ai crescut ca om şi te-ai reeducat. E acelaşi lucru ca şi cum un cal ar povesti cum s-a dresat singur la circ.

– Trebuie să-i iau apărarea lui Dudorov. Tu, pur şi simplu, te-ai dezobişnuit de vorbele oamenilor. Cuvintele lor nu te mai ating, nu le mai pricepi.

– Se prea poate, Mişa. În orice caz, scuzaţi-mă, lăsaţi-mă să plec. Mi-e greu să respir. Zău că nu exagerez.

– Stai puţin. Astea nu-s decât tertipuri de-ale tale. Nu te lăsăm să pleci dacă nu ne dai un răspuns direct, din inimă. Eşti de acord că trebuie să te schimbi, să te corijezi? Ce-ai de gând să faci în această privinţă? Trebuie să-ţi clarifici situaţia cu Tonia, cu Marina. Sunt fiinţe vii, femei, sunt capabile să sufere şi să aibă sentimente, nu-s doar nişte idei imateriale, care se învârt prin capul tău, combinându-se în fel şi chip. Pe lângă asta, e o ruşine că un om ca tine se pierde fără niciun folos. Trebuie să te trezeşti, să te scuturi de lene, să renunţi la această aroganţă nejustificată, da, da, trebuie să te dezbari de această trufie nepermisă, să-ţi dai seama de ce se întâmplă în lume, să-ţi iei o slujbă, să practici medicina.

– Bine, vă răspund. În ultimul timp m-am gândit şi eu destul de des la aşa ceva şi, fără să roşesc, vă pot face nişte promisiuni. Mi se pare că totul se va aranja. Şi destul de curând. O să vedeţi. Zău. Totul merge spre bine. Am un chef incredibil, pătimaş de viaţă şi a trăi înseamnă a te avânta înainte, mai sus, către perfecţiunea pe care trebuie s-o atingi.

Gordon, sunt bucuros că îi iei apărarea Marinei, aşa cum şi mai înainte ai fost întotdeauna ocrotitorul Toniei. Dar, ştii, nu sunt certat cu ele, nu port război cu ele şi nici cu oricine altcineva. La început mi-ai reproşat că, drept răspuns la „tu” al meu, ea mă gratulează cu numele patronimic, ca şi cum această situaţie nu m-ar fi mâhnit şi pe mine. Însă de mult galimatiasul mult mai profund, care stătea la baza acestei situaţii nefireşti, a fost îndepărtat, totul s-a aranjat, egalitatea a fost deja stabilită.

Mai pot să vă comunic o noutate. Iarăşi am început să

primesc scrisori din Paris. Copiii au crescut, se simt bine printre colegii lor francezi, de-aceeaşi vârstă cu ei. Şura termină şcoala primară de acolo, *école primaire,* Mania urmează s-o înceapă. Când te gândeşti că nu mi-am văzut fiica niciodată! Cine ştie de ce, mi se pare că, deşi şi-au luat cetăţenie franceză, se vor întoarce curând şi totul se va aranja într-un fel pe care încă nu-l ştiu.

Am mai multe indicii că socrul meu şi Tonia ştiu de existenţa Marinei şi a fetiţelor. Deşi eu nu le-am scris despre asta. Aceste informaţii le-au primit, probabil, de la altcineva. Fireşte, Aleksandr Aleksandrovici este jignit în sentimentele sale paterne, suferă din pricina Toniei. Aşa se explică întreruperea de aproape cinci ani a corespondenţei noastre. Ştiţi doar că, după ce m-am întors la Moscova, am corespondat câtva timp. Şi brusc am început să nu mai primesc răspunsuri. Totul s-a sistat.

Acum, de foarte puţin timp, am început iarăşi să primesc scrisori de acolo. De la toţi, chiar şi de la copii.

Scrisori calde, afectuoase. Ceva s-a atenuat. Poate că Tonia trece prin nişte schimbări, poate şi-o fi găsit vreun prieten nou, de-ar da Domnul. Nu ştiu. Câteodată le mai scriu şi eu. Dar, într-adevăr, simt că nu mai pot. Plec de-aici, pentru că altfel discuţia noastră se va sfârşi cu un atac de astm. La revedere.

A doua zi de dimineaţă, mai mult moartă decât vie, Marina veni în fugă la Gordon. Nu avusese cu cine lăsa fetiţele acasă şi pe cea mică, pe Klaşa, înfăşurată într-o plăpumioară, o ducea strângând-o la piept cu o mână, iar cu cealaltă o târa pe Kapka, care se încăpăţâna şi nu voia să meargă mai repede.

– Mişa, Iura e la dumneavoastră? întrebă ea cu voce străină.

– N-a dormit acasă?

– Nu.

– Atunci trebuie să fie la Innokenti.

– Am fost şi-acolo. Innokenti e la universitate. Dar vecinii îl cunosc pe Iura. N-a fost nici acolo.

– Atunci unde poate să fie?

Marina o culcă pe canapea pe Klaşa. O apucă o criză de isterie.

8

Timp de două zile, Gordon şi Dudorov nu se îndepărtară de Marina. O vegheară cu schimbul, temându-se s-o lase singură.

Între schimburi, pe rând, plecau în căutarea doctorului. Scotociră prin toate locurile unde ar fi putut să se ducă, trecură pe la Târgul de Făină şi prin fosta locuinţă din strada Sivţev, se interesară la toate Palatele Gândirii şi Casele de Idei, unde lucrase cândva, îi vizitară pe toţi vechii lui cunoscuţi, despre care aveau o idee cât de mică şi ale căror adrese reuşiseră să le afle. Căutările nu dădură niciun rezultat.

Nu anunţară miliţia, ca să nu le ducă aminte autorităţilor de existenţa unui om care, deşi era înregistrat în buletinul de populaţie şi nu avea cazier, oricum nu era deloc exemplar după standardele zilei. Se hotărâseră să apeleze la miliţie doar când nu vor mai avea altă soluţie.

În cea de-a treia zi, Marina, Gordon şi Dudorov, la ore diferite, primiră câte o scrisoare de la Iuri Andreevici.

Acestea erau pline de regrete pentru neliniştea şi spaima produsă de dispariţia lui. Îi implora să-l ierte şi, pe ce avea mai sfânt, se ruga să-şi înceteze investigaţiile, care oricum nu vor duce la niciun rezultat.

Le comunica tuturor că, în scopul refacerii cât mai rapide şi mai complete a destinului său, vrea să fie câtva timp singur, ca să se poată concentra asupra a ceea ce are de făcut şi, după ce se va consolida cât de cât în noul serviciu, după ce se va convinge că, în urma rupturii făcute, nu mai există cale de întoarcere spre ce-a fost, va ieşi din ascunzătoare şi se va întoarce la Marina şi la copii.

În scrisoare, îl înştiinţa pe Gordon că trimite pe numele lui nişte bani pentru Marina. Ruga să-i aranjeze o dădacă la copii, pentru ca Marina să se poată întoarce la serviciu. Îi explica, de asemenea, că se fereşte să trimită banii direct pe adresa ei, de teamă ca nu cumva suma înscrisă în înştiinţarea de primire a mandatului s-o pună în pericolul de a fi jefuită.

Curând sosiră banii, care erau atât de mulţi, încât depăşeau posibilităţile doctorului şi închipuirile prietenilor lui. Angajară o dădacă pentru copii. Marina fu reprimită la telegraf. Mult timp nu se putu linişti, dar, obişnuită cu vechile ciudăţenii ale lui Iuri Andreevici, se împăcă în cele din urmă cu această nouă năzbâtie. Cu toate că Iuri Andreevici îi rugase şi-i prevenise, prietenii şi această femeie care-l iubea continuară să-l caute, convingându-se din ce în ce mai mult că el avusese dreptate când le scrisese că nu-l vor găsi. Într-adevăr, nu dădură de el.

9

Şi totuşi, locuia la câţiva paşi de ei, sub nasul lor, la vedere, chiar în zona pe care o scotociseră cel mai mult.

După ce, în ziua dispariţiei sale, ieşise de la Gordon pe lumină, încă înainte de căderea înserării şi, de-a lungul străzii Bronnaia, o pornise spre casa sa de pe strada Spiridonovka, nu făcuse nici o sută de paşi şi se întâlnise cu fratele lui vitreg, Evgraf Jivago, care venea din direcţia opusă. Iuri Andreevici nu-l mai văzuse de mai bine de trei ani şi nu mai ştia nimic despre el. De fapt, Evgraf era întâmplător la Moscova, unde sosise doar de foarte puţin timp. Ca de obicei, picase parcă din cer şi era impenetrabil la întrebări, evitându-le cu zâmbete tăcute şi cu glume. În schimb, imediat, trecând peste amănuntele existenţiale, din două-trei întrebări puse lui Iuri Andreevici, pătrunse în toate tristeţile şi dezordinile lui şi, pe loc, străbătând curbele bruşte ale stradelei strâmte, în înghesuiala mulţimii de trecători care veneau din faţă şi din spate, alcătui un plan practic de ajutorare şi salvare a fratelui său. Dispariţia lui Iuri Andreevici şi izolarea într-un loc ascuns fuseseră născocite de el.

Îi închirie lui Iuri Andreevici o cameră în stradela care pe atunci încă se mai numea Kamergherski, nu departe de Teatrul de Artă. Îi dădu bani, începu să facă intervenţii pentru ca doctorul să fie primit într-un serviciu bun, într-un spital, care să-i ofere posibilitatea să-şi desfăşoare activitatea ştiinţifică. Îşi protejă fratele în toate chestiunile familiale. În sfârşit, îi dădu cuvântul său că, într-un fel sau altul, se va pune capăt instabilităţii familiei sale de la Paris, promiţându-i că ori Iuri Andreevici va pleca la ai săi, ori aceştia vor putea veni încoace. Evgraf îi spuse că se va ocupa personal de aceste probleme şi le va aranja. Sprijinul primit de la fratele său îl înaripase pe Iuri Andreevici. Ca şi altădată, enigma puterii acestuia rămase nedezlegată. Iuri Andreevici nici nu încercă să pătrundă în această taină.

10

Camera era orientată spre sud. Amândouă ferestrele dădeau spre acoperişurile de vizavi de teatru, dincolo de care, deasupra Pieţii Ohotnîi, se înălţa soarele, cufundând în umbră caldarâmul stradelei.

Pentru Iuri Andreevici, această cameră era mai mult decât un loc de lucru, mai mult decât un birou. În această perioadă de activitate mistuitoare, când planurile şi intenţiile lui nu încăpeau în însemnările răsfirate pe masă şi imaginile închipuirilor şi vedeniilor lui pluteau prin unghere, aşa cum atelierul unui pictor este ticsit de numeroase lucrări începute şi întoarse cu faţa la perete, camera de locuit a doctorului era salonul unde se desfăşura banchetul spiritului, era cămara nebuniilor, magazia revelaţiilor.

Din fericire, tratativele cu conducerea spitalului se prelungeau, termenul de începere a serviciului se amânase pentru un viitor incert. Putea scrie, profitând de acest răgaz.

Iuri Andreevici începu să pună în ordine lucrurile mai vechi din care îşi amintea unele crâmpeie, la care se adăugau fragmentele de care făcea rost Evgraf, unele din manuscrisele personale ale lui Iuri Andreevici, altele din copii dactilografiate, făcute de alţii. Caracterul haotic al materialelor îl silea pe Iuri Andreevici să lucreze mai la întâmplare decât îi stătea în fire. Curând, renunţă la această corvoadă şi, de la finalizarea lucrărilor neterminate, trecu la alcătuirea altora noi, entuziasmat de proiectele sumare abia puse pe hârtie.

Alcătuia în ciornă schiţe de articole, asemănătoare cu însemnările fugare din prima şedere la Varîkino, şi îşi nota fragmente de poezii care-l urmăreau cu insistenţă, le scria de la început, de la mijloc, de la sfârşit, care cum îi venea, impuse de inspiraţia de moment. Uneori de-abia izbutea să ţină sub control ideile năpustite, cu greu reuşea să-şi noteze cuvintele, reducându-le doar la prima literă sau la nişte prescurtări rapide.

Se grăbea. Când imaginaţia îi obosea şi finalizarea întârzia, o îmboldea şi o biciuia cu desene făcute pe marginea colii de hârtie. Aceste desene reprezentau poteci prin păduri şi intersecţii de oraşe, în mijlocul cărora se înălţa stâlpul cu reclama „Moreau şi Vetcinkin. Semănători. Batoze”.

Articolele şi poeziile tratau o singură temă. Subiectul lor era oraşul.

11

Mai târziu, printre hârtiile lui, fu găsită însemnarea:

„În nouă sute douăzeci şi doi, când m-am întors la Moscova, am regăsit-o pustiită, aproape ruinată. Astfel ieşise din

încercările primilor ani ai revoluţiei, astfel a rămas şi până astăzi. Populaţia s-a împuţinat, nu se construiesc case noi, cele vechi nu sunt reparate.

Dar chiar şi sub această înfăţişare rămâne un mare oraş contemporan, singurul inspirator al artei cu adevărat moderne, noi.

Enumerarea dezordonată a obiectelor şi noţiunilor care, la prima vedere, par incompatibile, la simbolişti, la Blok, Verhaeren şi Whitman, nu este deloc un moft stilistic. E o nouă ordine a impresiilor, observată în viaţă şi copiată după natură.

La fel cum ei îşi înghesuie în versuri seriile de imagini, pluteşte pe lângă noi, mânând mulţimile, caretele şi echipajele, strada citadină a secolului nouăsprezece, care, mai apoi, la începutul veacului următor, şi-a pus în mişcare drumurile de fier orăşeneşti, electrice şi subterane.

În aceste condiţii, nu mai are de unde apărea simplitatea pastorală. Falsa ei lipsă de artificialitate e o contrafacere literară, o fandoseală nefirească, un fenomen livresc, care nu adie de la ţară, ci din rafturile bibliotecilor de pe lângă academii. Limba vie, viu alcătuită şi firesc compatibilă cu spiritul zilelor noastre, este limbajul urbanismului.

Locuiesc lângă o intersecţie aglomerată. Moscova estivală, orbită de soare, cu curţile ei de asfalt încins, aruncând împrejur licăririle ferestrelor de sus şi respirând înflorirea norilor şi a bulevardelor, se roteşte împrejurul meu şi mă ameţeşte, vrând ca eu, întru gloria ei, să-i ameţesc pe alţii. Pentru acest scop m-a educat şi m-a predat în mâinile artei.

Strada care vuieşte neîncetat zi şi noapte este la fel de apropiată de sufletul contemporan, aşa cum o uvertură abia începută este legată de cortina plină de întuneric şi de mister, încă neridicată, dar fulgerată deja de luminile rampei. Oraşul care forfoteşte şi clipoceşte neîncetat dincolo de uşă, dincolo de ferestre, este o infinit de uriaşă introducere la viaţa fiecăruia dintre noi. Cam aşa aş dori să scriu despre oraş”.

În caietul de versuri al lui Jivago nu s-au găsit asemenea poezii. Poate că *Hamlet* o fi făcut parte din această serie?

12

Într-o dimineaţă de la sfârşitul lui august, de la staţia de pe stradela Gazetnaia, Iuri Andreevici luă tramvaiul care urca de-a

lungul străzii Nikitskaia, adică de la Universitate spre strada Kudrinskaia. Mergea pentru prima dată la Spitalul Botkin, care pe atunci se numea Soldatenko. Era poate pentru prima dată când voia să-şi facă apariţia la spital în exerciţiul funcţiunii.

Iuri Andreevici nu avu noroc. Urcase într-un tramvai stricat, urmărit mereu de ghinion. Ba câte o trăsură rămânea înţepenită cu roţile în jgheaburile şinelor, blocându-i drumul, ba sub tramvai sau deasupra acestuia se defecta izolaţia, se producea câte un scurtcircuit şi vreo piesă începea să ardă trosnind.

Vatmanul cobora deseori, cu o cheie franceză în mână, de pe platforma din faţă a vagonului oprit, îl ocolea şi, lăsându-se pe vine, se băga sub platforma din spate, unde se apuca de reparat părţile mecanice dintre roţi.

Tramvaiul ghinionist încurca circulaţia pe toată linia. Strada era ticsită de tramvaie oprite în spatele lui, cărora li se alăturau mereu altele abia sosite. Coada şirului ajunsese deja până la Manej şi se lungise chiar dincolo de acesta. Pasagerii coborau din tramvaiele din spate şi urcau în cel din faţă, din pricina căruia se produsese toată aglomeraţia, sperând că în felul acesta vor câştiga ceva timp. În dimineaţa aceea fierbinte, în tramvaiul supraaglomerat era înghesuială şi zăduf. Deasupra capetelor pietonilor care treceau pe trotuar dinspre Poarta Nikitin se târa tot mai sus un nor negru-liliachiu. Se apropia furtuna.

Iuri Andreevici şedea pe un scaun pentru o singură persoană de pe partea stângă, strivit în fereastră. Trotuarul stâng al străzii Nikitskaia, unde se afla Conservatorul, îl avea mereu în faţa ochilor. Vrând-nevrând, cu aerul distrat al omului care se gândeşte la altceva, se uita la cei care treceau pe jos sau cu maşinile, fără să-i scape neobservată nicio persoană.

O doamnă bătrână, căruntă, cu pălărie din pai deschis la culoare, decorată cu flori de romaniţă şi albăstrele din pânză, cu o rochie de modă veche, liliachie, strânsă pe corp, trecea pe lângă tramvai făcându-şi vânt cu un pacheţel plat pe care îl ducea în mână. Era închingată în corset şi îşi tampona mereu sprâncenele şi buzele cu o batistă dantelată.

Mergea paralel cu linia tramvaiului. Iuri Andreevici o pierduse de câteva ori din vedere, atunci când tramvaiul se urnea din loc şi o depăşea. Şi de câteva ori îi revenise în câmpul vizual, când o nouă defecţiune a tramvaiului îl făcea să se oprească, iar doamna trecea pe lângă el.

Iuri Andreevici îşi aminti problemele din şcoală la care trebuia să calculeze timpul şi ordinea în care soseau la destinaţie trenuri pornite la diferite ore şi mergând cu viteze diferite, voi să-şi amintească modalitatea generală de rezolvare a acestor probleme, dar nu reuşi şi, renunţând, trecu de la aceste amintiri la gânduri mai complexe.

Se gândi la câteva existenţe care evoluează una lângă alta, care se deplasează cu viteze diferite una lângă alta şi la faptul că destinul cuiva depăşeşte în viaţă destinul altuia şi că cineva supravieţuieşte altcuiva. Îi veni în minte ceva în genul principiului relativităţii în cursa vieţii, dar, încurcându-se definitiv, renunţă şi la aceste comparaţii.

Străluci un fulger, se auzi un tunet. Ghinionistul tramvai iarăşi se oprise pe panta care, de pe strada Kudrinskaia, ducea la Parcul Zoologic. Puţin mai târziu, doamna cu rochie liliachie apăru în rama geamului, depăşi tramvaiul şi se îndepărtă. Primele picături de ploaie căzură pe stradă şi trotuar, pe pălăria doamnei. O rafală de vânt prăfos biciui copacii, începu să zgâlţâie pălăria doamnei şi să-i ridice fustele, dar curând se potoli.

Doctorul simţi că i se face rău. Învingându-şi slăbiciunea, se ridică de pe scaun şi, smucind în jos şi în sus curelele geamului, încercă să-l deschidă. Geamul nu cedă la aceste eforturi.

Oamenii strigau la el că geamul e fixat în şuruburi, că nu se poate deschide, însă el, luptând cu criza şi cuprins de un fel de alarmă, nu înţelegea că strigătele îi erau adresate şi nu încercă să le priceapă sensul. Îşi continuă încercările şi iarăşi, din trei mişcări, în sus, în jos şi spre sine, smuci rama şi deodată simţi în el o durere necunoscută, iremediabilă şi înţelese că şi-a rupt ceva, că a făcut ceva fatal şi că totul e pierdut. În acest timp, vagonul se puse în mişcare, dar, înaintând câţiva metri pe strada Presnia, se opri.

Printr-un efort supraomenesc de voinţă, clătinându-se şi abia răzbătând prin spaţiul ticsit de mulţimea călătorilor care stăteau în picioare, Iuri Andreevici ajunse la platforma din spate. Nu era lăsat să coboare, oamenii se răsteau la el. I se păru că aerul proaspăt l-a mai înviorat şi se gândi că, poate, încă nu-i totul pierdut, că i s-a făcut mai bine.

Începu să-şi facă loc prin mulţimea de pe platforma din spate, provocând alt val de înjurături, ghionturi şi nervi. Neluând în seamă ţipetele, trecu prin înghesuială, coborî scara

tramvaiului, puse piciorul pe stradă, făcu un pas, doi, trei şi se prăbuşi pe pietre pentru a nu se mai ridica niciodată. În tramvai, lumea începu să vocifereze, să se certe, să dea sfaturi. Câţiva oameni coborâră de pe platformă şi îl înconjurară pe cel prăbuşit. Curând îşi dădură seama că nu mai răsuflă şi că inima i s-a oprit. Grupul din jurul cadavrului se îngroşa cu cei care veneau de pe trotuare, unii uşuraţi, alţii dezamăgiţi de faptul că mortul nu fusese călcat de tramvai şi că vatmanul n-are nicio vină. Se aduna din ce în ce mai multă lume. De acest grup se apropie şi doamna în liliachiu, stătu puţin, se uită la mort, ascultă discuţiile şi îşi văzu de drum. Era străină, dar înţelesese că unii erau de părere să urce cadavrul în tramvai şi să-l ducă la spital, iar alţii spuneau că trebuie chemată miliţia imediat. Se îndepărtă înainte de a afla ce părere va avea câştig de cauză.

Doamna în liliachiu era cetăţeanca elveţiană mademoiselle Fleury din Meliuzeevo, acum bătrână de tot. Timp de douăzeci de ani scrisese pe la felurite instanţe solicitând dreptul de a se întoarce în ţara ei. Cu foarte puţin timp în urmă una dintre cereri avusese succes. Venise la Moscova pentru viza de plecare. În ziua aceea mergea ca să-şi ia viza de la ambasada ei, făcându-şi vânt cu documentele învelite în hârtie şi legate cu o panglică. Şi plecă mai departe, lăsând în urmă tramvaiul pentru a zecea oară. Fără să-şi dea seama, îl depăşise pe Jivago şi-i supravieţuise.

13

Prin uşa deschisă, din coridor, se vedea colţul de cameră, unde masa era aşezată de-a curmezişul. Ca o barcă grosolan cioplită, de pe masă, sicriul era îndreptat către uşă cu partea inferioară, mai îngustă, în care se sprijineau picioarele răposatului. Era aceeaşi masă pe care scrisese până mai ieri Iuri Andreevici. Alta nu mai era în cameră. Manuscrisele fuseseră strânse şi puse în sertar, iar masa transformată în catafalc. Pernele de la căpătâi erau înălţate, astfel încât mortul părea că stă întins pe panta unui deal, cu capul spre vârful acestuia.

Era înconjurat de o mulţime de flori, de tufe întregi de liliac alb, rar în acest anotimp, de ciclame şi cineraria în ghivece şi coşuleţe. Florile opreau lumina din ferestre, care abia răzbătea până la faţa şi mâinile de ceară ale răposatului, până la lemnul şi căptuşeala sicriului. Pe masă se închegase o dantelărie

frumoasă de umbre, care păreau că abia s-au oprit din tremurarea lor.

Pe atunci luase o deosebită amploare obiceiul incinerării morţilor la crematoriu. În speranţa obţinerii unei pensii pentru copii, cu grija viitorului lor la şcoală şi pentru a nu-i complica Marinei situaţia la serviciu, renunţaseră la slujba religioasă şi hotărâseră să se limiteze la o incinerare civilă. Instituţiile de resort fuseseră anunţate. Erau aşteptaţi reprezentanţii acestora.

În aşteptarea lor, camera era goală, ca o încăpere eliberată între plecarea vechilor locatari şi instalarea celor noi. Liniştea era tulburată doar de paşii ceremonioşi, în vârful picioarelor, şi de lipăiturile neatente ale celor veniţi să-şi ia rămas-bun de la mort. Erau puţini, dar oricum mai mulţi decât ar fi fost de aşteptat. Vestea morţii acestui om aproape fără nume făcuse înconjurul cercului lor de cunoştinţe cu o viteză extraordinară. Se adunaseră destui oameni care-l cunoscuseră pe răposat în diferite perioade ale vieţii lui, oameni cu care el pierduse legătura sau pe care îi uitase. Gândirea ştiinţifică şi muza lui îşi găsiră un număr şi mai mare de prieteni necunoscuţi, care niciodată nu-l văzuseră pe omul de care se simţeau atraşi şi care veniseră acum să-l întâlnească pentru prima dată şi să-i arunce o privire de adio.

În orele acelea, când tăcerea generală, neumplută cu nicio altă ceremonie, strivea cu o senzaţie aproape palpabilă de absenţă, numai florile înlocuiau cântările şi ritualul absent.

Ele nu erau doar multicolore şi parfumate, ci, parcă în cor, poate accelerând astfel descompunerea, îşi răspândeau aroma şi, dăruindu-le tuturor forţa lor îmbălsămată, desăvârşeau parcă ceva.

Împărăţia plantelor este foarte uşor de imaginat drept vecina cea mai apropiată a împărăţiei morţii. Aici, în verdeaţa pământului, printre copacii cimitirelor, printre lujerii florilor răsărite din straturi, sunt, poate, concentrate tainele prefacerii şi enigmele vieţii, pe care cu atâta caznă încercăm să le dezlegăm. Maria nu l-a recunoscut pe Iisus cel sculat din mormânt şi, în prima clipă, l-a luat drept un grădinar care umblă prin ţintirim („Ea, crezând că este grădinarul...”[1]).

[1] *Ioan,* XX, 15; în original, în slavona bisericească (n.t.).

14

După ce decedatul fusese adus la ultima sa adresă din strada de la Kamergherski şi după ce, înştiinţaţi şi cutremuraţi de vestea morţii sale, veniră la el prietenii, dând buzna pe uşa principală, larg deschisă, însoţiţi de Marina, care era aproape înnebunită de teribila lovitură, femeia mult timp nu fusese în toate minţile, se trântea mereu pe duşumea şi se izbea cu capul de sipetul lung din vestibul, care slujea şi de bancă, având o stinghie ce ţinea loc de spătar. Pe sipet fusese întins mortul până ce avea să fie adus sicriul. Între timp se făcea curăţenie în cameră. Marina sughiţa de plâns, murmura şi ţipa, înecându-se cu cuvinte, dintre care jumătate erau urlete ce se smulgeau fără voie din piept. Vorbea repede-repede, aşa cum sunt bocetele în popor, fără să se jeneze de nimeni şi fără să vadă nimic împrejur. Marina se agăţase de mort şi doar cu greu fusese desprinsă de el, pentru ca răposatul să poată fi mutat în camera dereticată şi eliberată de mobilierul de prisos, unde urma să fie spălat şi pus în sicriu. Toate acestea se întâmplaseră în ajun.

Acum, frenezia suferinţei ei se potolise, cedând loc unei muţenii disperate, care, la fel, o făcea să nu înţeleagă nimic, să nu vorbească nimic şi să nu-şi dea seama pe ce lume trăieşte.

Nu se clintise de aici toată ziua de dinainte şi toată noaptea. Aici îi fusese adusă, la alăptat, Klava, tot aici venise fetişcana care-i slujea de dădacă, împreună cu Kapka, după care copiii fuseseră trimişi cu dădaca acasă.

Lângă ea se aflau prietenii, la fel de îndureraţi ca şi ea, Dudorov şi Gordon. Pe aceeaşi banchetă, lângă ea, se aşeza din când în când tatăl ei, Markel, care suspina încet şi-şi sufla nasul cu zgomot. Tot aici veneau s-o consoleze, plânse, mama şi surorile ei.

Şi, în acest aflux de oameni, erau două persoane, un bărbat şi o femeie, care se deosebeau de toată lumea. Nu încercau să arate că i-ar fi fost mai apropiaţi decedatului decât toţi ceilalţi. Nu se întreceau în durere cu Marina, cu fetele ei, cu prietenii răposatului, ci, dimpotrivă, le recunoşteau acestora dreptul la o suferinţă mai mare decât a lor. Aceste două persoane nu emiteau nicio pretenţie, deşi totuşi nimeni nu putea pune la îndoială faptul că au anumite îndreptăţiri personale, speciale, asupra mortului. Aceste împuterniciri tainice şi nerostite, de care erau aureolaţi amândoi într-un fel, nu le erau contestate de

nimeni. Ei îşi asumaseră, probabil, grijile înmormântării de la bun început, dirijau pregătirile cu o pricepere atât de calmă, încât s-ar fi putut crede că o fac cu plăcere. Stăpânirea lor de sine era vizibilă pentru toată lumea şi producea o impresie ciudată. Se părea că aceşti oameni nu sunt părtaşi numai la înmormântare, ci şi la moartea lui Iuri Andreevici, nu ca vinovaţi direcţi sau indirecţi, ci ca persoane care, după cele întâmplate, acceptaseră acest eveniment, se împăcaseră cu el şi nu-i acordau o importanţă, ieşită din comun. Unii îi cunoşteau pe cei doi, alţii bănuiau cine sunt, însă majoritatea celor prezenţi nu aveau nici cea mai naică idee despre identitatea lor.

Dar când bărbatul cu ochi kirghizi, iscoditori, care stârneau curiozitate, şi femeia, aceea, frumoasă fără să se străduiască a fi frumoasă, intrau în camera cu sicriul, toţi care şedeau sau umblau prin încăpere, inclusiv Marina, fără să protesteze, de parcă ar fi existat o înţelegere în acest sens, eliberau camera, se fereau, se ridicau de pe scaunele şi taburetele înşirate de-a lungul pereţilor şi, înghesuindu-se, ieşeau în coridor şi în vestibul, iar bărbatul şi femeia rămâneau singuri îndărătul uşii închise, ca două persoane competente, menite, în linişte, fără piedici şi nestânjenite, să facă ceva foarte important, legat de înmormântare. Aşa se întâmplase şi de data aceasta. Amândoi rămăseseră singuri, se aşezaseră pe două taburete de lângă perete şi începuseră să discute la obiect:

– Ce aţi aflat, Evgraf Andreevici?

– Incinerarea urmează să aibă loc diseară. Peste o jumătate de oră trebuie să vină nişte delegaţi din partea sindicatului cadrelor medicale care îl vor transporta la clubul sindicatului. La patru este fixată panahida civilă. N-avea niciun document în ordine. Cartea de muncă era expirată, carnetul de sindicat de tip vechi nu-l schimbase cu modelul nou, nu plătise cotizaţia de câţiva ani. De asta s-au tergiversat şi au întârziat lucrurile. Înainte de scoaterea din casă – apropo, nu mai e mult până atunci, trebuie să fim pregătiţi –, vă voi lăsa singură cu el, aşa cum v-am promis. Iertaţi-mă. Auziţi? Sună telefonul. Vin imediat.

Evgraf Jivago ieşi în coridorul înţesat de colegi necunoscuţi ai doctorului, de foşti colegi de şcoală, de funcţionari de prin spitale, de lucrători din domeniul tipografic şi editorial, unde Marina, îmbrăţişându-şi copiii şi învelindu-i cu poalele paltonului (ziua era friguroasă şi venea curent pe sub uşa de la

intrare), şedea pe marginea băncii, aşteptând să se deschidă iarăşi uşa, aşa cum o femeie venită la vorbitor aşteaptă ca santinela să-i dea drumul să intre în sala de aşteptare a închisorii. Pe coridor era aglomeraţie. O parte dintre cei adunaţi nu încăpuseră nici aici. Uşa dinspre casa scării era deschisă. O mulţime de oameni stăteau în vestibul sau pe palier, fumând. Cei de pe trepte discutau mai tare şi mai nestingheriţi cu cât erau mai aproape de stradă. În această rumoare, încordându-şi auzul ca să poată distinge ce i se spunea în receptor, Evgraf răspundea la telefon, explicând probabil modul cum va decurge înmormântarea şi circumstanţele în care murise doctorul. Se întoarse în cameră. Discuţia continuă.

– Vă rog să nu dispăreţi, după incinerare, Larisa Fiodorovna. Am o mare rugăminte la dumneavoastră. Nu ştiu unde v-aţi oprit. Să nu mă puneţi în situaţia de a nu şti unde să vă caut. Mâine sau poimâine, cât mai repede, vreau să mă ocup de trierea hârtiilor fratelui meu. Voi avea nevoie de ajutorul dumneavoastră. Sunt sigur că ştiţi mai multe decât mine. Mi-aţi spus în treacăt că abia ieri aţi sosit din Irkutsk, că v-aţi oprit pentru scurt timp la Moscova şi că aţi trecut pe la acest apartament din cu totul alte motive, întâmplător, fără să ştiţi că fratele meu a locuit aici în ultimele luni, fără să bănuiţi ce s-a întâmplat. O parte din cuvintele dumneavoastră nu le-am înţeles şi nu cer explicaţii, dar vă rog să nu dispăreţi, pentru că nu vă ştiu adresa. Cel mai bine ar fi ca aceste câteva zile necesare pentru trierea manuscriselor să le petrecem sub acelaşi acoperiş sau la mică distanţă unul de altul, poate chiar în celelalte două camere ale casei. Asta o pot aranja eu. Îl cunosc pe administratorul clădirii.

– Spuneţi că nu m-aţi înţeles. Ce-i atât de greu de înţeles? Am sosit la Moscova, mi-am lăsat lucrurile la camera de păstrare a bagajelor. Merg prin vechea Moscovă şi constat că am uitat-o, jumătate din străzi nu le mai recunosc. Merg, merg, cobor pe podul Kuzneţki, urc stradela Kuzneţki şi deodată citesc o tăbliţă teribil, extrem de cunoscută: stradela Kamergherski. Aici răposatul meu soţ, Antipov, cel care a fost executat, a stat cu chirie pe când era student chiar în această cameră, unde ne aflăm acum. Mi-am zis să urc, poate că mai trăiesc vechii proprietari. Abia apoi am aflat că aceştia au murit de mult şi că aici lucrurile s-au schimbat de tot, însă şi dumneavoastră, ieri şi astăzi, m-aţi auzit punând întrebări vecinilor, aşa că n-are rost

să vă mai explic. Am fost lovită ca de trăsnet: uşa dinspre stradă era larg deschisă, în cameră văd oameni, un sicriu şi, în sicriu, un mort. Care mort? Intru, mă apropii şi-apoi am crezut că mi-am pierdut minţile. Dar aţi fost martor, oare de ce Dumnezeu vă mai povestesc?

– Staţi, Larisa Fiodorovna, staţi o clipă. V-am spus deja că nici eu, nici fratele meu n-am bănuit câte lucruri uluitoare sunt legate de această cameră. De pildă, n-am ştiut că aici a locuit cândva Antipov. Dar cel mai mult m-a mirat o expresie pe care aţi scăpat-o. Iertaţi-mă, imediat vă spun care. Despre Antipov, numit Strelnikov în activitatea lui revoluţionar-militară, am auzit multe lucruri, aproape în fiecare zi, şi o dată sau de două ori chiar l-am întâlnit personal, nebănuind totuşi că va fi implicat mai târziu în problemele mele familiale. Deci scuzaţi-mă, poate n-am auzit eu bine, dar mi s-a părut că aţi spus „Antipov, care a fost executat”. Nu ştiaţi că s-a sinucis?

– Circulă o asemenea versiune, dar eu nu cred. Pavel Pavlovici n-a fost niciodată un sinucigaş.

– Însă aceasta este realitatea. Antipov s-a împuşcat în căsuţa din care, după cum mi-a povestit fratele meu, dumneavoastră aţi plecat în Iuriatin pentru a lua trenul spre Vladivostok. S-a întâmplat la foarte puţin timp după ce aţi plecat împreună cu fiica dumneavoastră. Fratele meu s-a îngrijit de Antipov, l-a înmormântat. Chiar nu v-au ajuns din urmă aceste informaţii?

– Nu. Aveam alte date. Deci e adevărat că s-a sinucis? Mulţi mi-au spus, dar eu n-am crezut. Chiar în casa aceea? Nu se poate! Ce amănunt important mi-aţi destăinuit! Scuzaţi-mă, nu ştiţi dacă Jivago s-a întâlnit cu el, dacă au discutat?

– Din câte am înţeles de la Iuri, au avut o discuţie lungă.

– Oare să fie adevărat? Slavă Domnului! Aşa-i mai bine. (Larisa Fiodorovna îşi făcu cruce încet.) Ce coincidenţă uluitoare, ce predestinare! O să-mi permiteţi să mai revin asupra acestei întâlniri şi să vă descos asupra fiecărui detaliu? Fiecare amănunt din istoria aceasta îmi e cât se poate de scump. Acum însă, nu sunt în stare. Nu-i aşa? Sunt prea tulburată. O să tac puţin, o să mă odihnesc, o să-mi adun gândurile. Nu-i aşa?

– O, fireşte, fireşte. Vă rog.

– Nu-i aşa?

– Desigur.

– Ah, era să uit! Mă rugaţi să nu plec după incinerare. Bine.

Vă promit. Mă întorc în acest apartament împreună cu dumneavoastră şi voi rămâne aici cât îmi veţi spune şi cât va fi nevoie. Ne vom ocupa de manuscrisele lui Iura. Vă voi ajuta. Într-adevăr, s-ar putea să vă fiu de folos. Va fi o mângâiere şi pentru mine! Cu fiecare fibră a mea, cu tot sângele inimii mele simt toate întorsăturile scrisului lui. În plus, am şi eu o treabă cu dumneavoastră, voi avea nevoie de dumneavoastră, nu-i aşa? Mi se pare că sunteţi jurist sau, în orice caz, sunteţi un cunoscător al legilor de acum, ca şi al celor de mai înainte. Vă daţi seama ce important e să ştii la ce instituţie să te adresezi pentru o anumită informaţie. Nu oricine te poate îndruma, nu-i aşa? Voi avea nevoie de sfatul dumneavoastră într-o problemă teribilă, apăsătoare. Este vorba de un copil. Toată viaţa sunt nevoită să caut pe cineva, nu-i aşa? Spuneţi-mi, dacă într-un caz imaginar, cineva ar trebui să dea de urma unui copil, a unui copil încredinţat unor străini pentru creştere, există undeva vreo arhivă generală, unională, a tuturor caselor de copii existente? Oare s-a făcut, s-a efectuat recensământul de stat sau înregistrarea copiilor vagabonzi? Dar vă implor, nu-mi răspundeţi acum. Pe urmă, pe urmă. O, ce frică îmi e, ce frică! Ce lucru îngrozitor, nu-i aşa? Nu ştiu ce voi face mai târziu, după ce va sosi fiica mea, dar deocamdată pot rămâne în acest apartament. Katiuşa s-a dovedit foarte talentată, are calităţi de actriţă şi de cântăreaţă, imită extraordinar pe toată lumea şi joacă scenete întregi, compuse de ea şi, în plus, cântă după ureche arii întregi din opere, e un copil extraordinar, nu-i aşa? Vreau s-o dau la pregătire, la şcoala de teatru sau la conservator, unde o fi s-o primească, şi să-i găsesc un loc la internat, tocmai de aceea am venit mai devreme, singură, ca să aranjez totul şi să mă întorc după aceea. Dar, nu-i aşa, toate lucrurile astea pot fi povestite oare dintr-o dată? O să vorbim mai târziu. Acum o să aştept să-mi treacă emoţia, o să tac, o să-mi adun gândurile, o să încerc să-mi alung spaimele. În plus, i-am reţinut groaznic de mult afară pe prietenii lui Iura. De vreo două ori mi s-a năzărit că bate cineva în uşă. Şi se-aude forfotă, vociferări. Probabil că au venit de la pompele funebre. Cât mai stau aici şi mă gândesc, daţi drumul oamenilor să intre. Ar fi timpul, nu-i aşa? Staţi puţin, staţi puţin. Trebuie pusă o bancă lângă sicriu, altfel nu se poate ajunge la Iurocika. Am încercat pe vârfuri, dar e foarte greu. Iar Marina Markelovna şi copiii vor avea nevoie, ca să-şi poată lua rămas-bun. În plus, o pretinde şi

ritualul. „Şi daţi-mi ultima sărutare.” Ah, nu mai pot, nu mai pot! Ce durere, nu-i aşa?

– Imediat le dau drumul să intre. Dar încă ceva. Mi-aţi spus atâtea lucruri enigmatice şi mi-aţi pus atâtea întrebări, care probabil vă chinuie, încât mi-e greu să vă răspund. Un singur lucru vreau să-l ştiţi. Cu plăcere, din toată inima, vă ofer ajutorul meu în toate problemele de care sunteţi îngrijorată. Şi nu uitaţi! Niciodată, indiferent de împrejurări, nu trebuie să cădeţi în disperare. A spera şi a acţiona – iată obligaţia pe care o avem când suntem nefericiţi. Disperarea pasivă înseamnă uitarea şi încălcarea datoriei. Acum le dau drumul oamenilor să intre. Cât despre bancă, aveţi dreptate. Fac rost de una şi-o voi pune sub sicriu.

Dar Antipova nu-l mai auzea. Nu auzi nici cum Evgraf Jivago deschise uşa şi în cameră intră mulţimea din coridor, nu auzi discuţiile lui cu organizatorii înmormântării şi cu principalii însoţitori, nu auzi foşnetele celor care umblau prin apropiere, nu auzi bocetele Marinei, tusea bărbaţilor, vaietele şi plânsetele femeilor.

Vâltoarea rumorii uniforme o legăna, o aducea în pragul leşinului. Se străduia din toate puterile să nu se prăbuşească. Inima i se zbătea năvalnic în piept şi capul îi plesnea de durere. Cu fruntea plecată, se cufundă în supoziţii, închipuiri, amintiri. Se adăposti în ele, se cufundă de parcă temporar, pentru câteva ceasuri, se strămutase într-o vârstă viitoare pe care nu se ştia dacă avea s-o atingă, care o îmbătrânea cu zeci de ani şi o făcea mătuşă. Se cufundă în gânduri, ca şi cum ar fi căzut adânc, în profunzimea nefericirii ei. Se gândea:

„Nimeni nu mi-a mai rămas. Unul a murit. Celălalt s-a sinucis. Şi a rămas în viaţă doar cel care ar fi trebuit ucis, cel pe care am vrut să-l ucid, dar nu l-am nimerit, această nulitate străină, inutilă, care mi-a transformat viaţa într-un şir de crime, obscure şi pentru mine. Şi acest om monstruos de banal umblă şi cutreieră şi se zbate prin ungherele mitice ale Asiei, de care nu au auzit decât colecţionarii de timbre poştale, iar dintre cei dragi şi necesari mie n-a mai rămas niciunul.

Ah, dar asta a fost într-un Crăciun, înainte de atentatul plănuit, când voiam să împuşc acest monument de vulgaritate, da, atunci avusesem cu Paşa o discuţie în această cameră, iar Iuri, de la care oamenii îşi iau acum adio, nici nu exista încă în viaţa mea”.

Şi Lara începu să-şi forţeze memoria ca să-şi reamintească discuţia avută atunci cu Paşa, dar nu izbuti să-şi amintească decât de lumânarea care ardea pe pervaz şi de pojghiţa de gheaţă, care se topise împrejurul micii ei flăcări.

Cum putea să-şi imagineze că acest om, care acum zace mort pe masă, trecând atunci pe stradă, a zărit acel ochi de lumină, care îi atrăsese atenţia? Că de la acea flăcăruie văzută din stradă – „Pe masă-o lumânare ardea, o lumânare” – s-a înfiripat menirea vieţii lui?

Gândurile îi rătăceau. Se gândi: „Totuşi, ce păcat că nu are parte de-un prohod bisericesc! Ritualul înmormântării e atât de măreţ şi de solemn. Majoritatea morţilor nu-l merită. Dar moartea lui Iurocika ar fi un prilej destul de potrivit! Atât de mult a meritat, încât măcar acest «bocet mormântal ce face cântarea aliluia» i-ar justifica şi compensa meritele!”.

Şi simţi un val de mândrie şi uşurare, aşa cum i se întâmplase şi altădată când se gândea la Iuri în scurtele intervale de timp când trăise în preajma lui. Adierea de libertate şi de lipsă de griji, pe care întotdeauna o iradia fiinţa lui, o cuprinse şi acum. Se ridică nerăbdătoare de pe taburet. În ea se petrecea ceva greu de înţeles. Cu ajutorul lui, voia să evadeze măcar pentru câtva timp spre libertate, să respire aer proaspăt, să se smulgă din vâltoarea suferinţelor în care se încâlcise, să mai încerce, ca altădată, bucuria eliberării. I se părea, i se năzărea că această bucurie ar fi bucuria despărţirii de el, prilejul şi dreptul de a plânge într-adevăr, nestânjenită de nimeni, deasupra trupului lui. Şi cu graba dorinţei, ea învălui mulţimea într-o privire frântă de durere, oarbă şi înlăcrimată, ca şi cum un oftalmolog i-ar fi pus în ochi nişte picături acide. Toţi se puseră în mişcare, se smiorcăiră, începură să se ferească şi să iasă pe rând din cameră, lăsând-o, în sfârşit, singură îndărătul uşii închise. Făcându-şi repede cruce din mers, ea se apropie de sicriu, urcă pe banca adusă de Evgraf, făcu trei cruci mari deasupra mortului, apoi îi sărută mâinile reci şi fruntea. Trecu pe lângă impresia că fruntea răcită parcă se micşorase, aşa cum se micşorează palma strânsă în pumn, izbuti să nu observe acest amănunt. Încremeni şi, timp de câteva clipe, nu vorbi, nu gândi şi nu plânse, acoperind mijlocul sicriului, al stratului de flori şi al trupului mort cu propriul ei trup, cu capul, sânii, sufletul şi mâinile ei, mari ca şi sufletul.

15

O zguduiră hohotele de plâns pe care până atunci şi le înfrânase. Li se împotrivise din răsputeri, dar acum aceste eforturi erau mai presus de voinţa ei, lacrimile începură să-i ţâşnească din ochi, udându-i obrajii, rochia, mâinile, udând sicriul de care se lipise.

Nu spunea nimic, nu se gândea la nimic. Şiruri de idei, banalităţi, cunoştinţe, realităţi zburau în voie, goneau prin ea, aşa cum norii alunecă pe cer, aşa cum toate acestea o cutreierau în timpul discuţiilor lor din nopţile de altădată. Tocmai acestea, pe atunci, îi dăruiau bucurie şi eliberare. Cunoaşterea neraţională, fierbinte, pe care şi-o inspirau reciproc. Cunoaşterea instinctivă, nemediată.

Această cunoaştere o umplea şi acum, cunoaşterea întunecoasă, vagă a morţii, pregătirea în vederea ei, luciditatea în faţa ei. I se părea că a mai trăit douăzeci de vieţi pe pământ, că l-a pierdut de nenumărate ori pe Iuri Jivago şi acumulase o întreagă experienţă în această privinţă, aşa că tot ce simţea şi făcea acum lângă sicriu era potrivit şi după datină.

O, ce iubire a fost, slobodă, fără precedent, aşa cum nu s-au mai iubit vreodată doi oameni! Gândeau cum alţii cântau.

Nu s-au iubit datorită inevitabilităţii sentimentului, nu s-au iubit „arşi de pasiune”, cum sunt descrişi, în mod fals, îndrăgostiţii. S-au iubit pentru că aşa a vrut tot ce îi înconjura: pământul de sub picioarele lor, cerul de deasupra capetelor lor, norii şi copacii. Dragostea lor le-a plăcut, poate, mai mult celor care-i priveau decât lor înşişi. Le-a plăcut necunoscuţilor de pe stradă, zărilor aliniate în timp ce ei se plimbau, camerelor în care se mutau şi se întâlneau.

Ah, asta, chiar asta fusese ceea ce îi înrudise şi îi unise! Niciodată, niciodată, nici chiar în clipele de dăruire, de fericire nebună nu-i părăsise sentimentul cel mai măreţ şi captivant: desfătarea resimţită în faţa modelării generale a lumii, sentimentul propriei lor apartenenţe la întregul tablou, senzaţia de participare la frumuseţea întregului spectacol, la universul întreg;

Au trăit numai cu această compatibilitate. Şi de aceea nu se simţeau atraşi de ideea superiorităţii omului faţă de restul naturii, nu-i interesa preamărirea omului şi idolatrizarea lui, care intraseră în modă. Principiile falsei colectivităţi,

transformate în politică, li se păreau nişte idei primitive, artizanale, aflate dincolo de puterea lor de înţelegere.

Şi acum începu să-şi ia rămas-bun de la el în cuvinte simple, obişnuite, de discuţie vioaie şi neceremonioasă, care năruie limitele realităţii şi nu are sens, cum nu au sens nici corurile şi monologurile din tragedii, cum nu au sens nici limbajul poetic, nici muzica, nici celelalte convenţionalităţi, justificate doar de convenţionalismul emoţiei. Convenţionalitatea cazului respectiv, care îndreptăţea lungimea conversaţiei ei uşoare, nepremeditate, erau lacrimile, în care se afundau, din care ieşeau la suprafaţă şi pluteau cuvintele ei obişnuite, prozaice.

Se părea că înseşi aceste cuvinte, ude de lacrimi, se lipeau unul de altul în fluxul murmurului ei drăgăstos şi iute, aşa cum vântul foşneşte în frunzişul mătăsos şi umed, încâlcit de o ploaie caldă.

– Iată-ne din nou împreună, Iurocika. Iar ne-a dăruit Dumnezeu o întâlnire. Ce cumplit, gândeşte-te şi tu! Ah, nu mai pot! Şi, Doamne! Plâng şi iar plâng? Gândeşte-te şi tu! Iată, iar se întâmplă ceva în genul nostru, din arsenalul nostru. Plecarea ta, sfârşitul meu. Iar e la mijloc ceva important. Enigma vieţii, enigma morţii, farmecul geniului, farmecul dezgolirii, astea-s lucrurile pe care le înţelegem. Iar zâzaniile meschine de felul reconstruirii globului pământesc – scuzaţi, scutiţi-ne, astea nu sunt pentru noi.

Adio, iubitul meu mare, adio, mândria mea, adio, pârâul meu iute şi adânc, ah, cât ţi-am iubit susurul care ţinea cât ziua de lungă, ce mult mi-a plăcut să mă arunc în valurile tale reci.

Îţi mai aminteşti dacă mi-am luat rămas-bun de la tine atunci, în zăpezi? Cum m-ai înşelat! Parcă aş fi plecat fără tine? O, ştiu, ştiu că ai făcut-o călcându-ţi pe inimă, crezând că o faci pentru binele meu, de dragul unui bine imaginar. Dar din tot binele, acolo, s-a ales praful şi pulberea. Doamne, câte am îndurat, prin câte am trecut! Dar tu nu ştii nimic. Ah, ce-am făcut, Iura, ce-am făcut! Nici nu ştii ce criminală am putut fi! Dar nu sunt vinovată. Trei luni stătusem în spital, zăcusem o lună întreagă fără cunoştinţă. De-atunci, Iura, viaţa nu-mi mai e viaţă. Sufletul meu nu mai are pace din cauza jalei şi a chinului. Dar văd că nu-ţi spun, nu-ţi dezvălui lucrul cel mai important. Nu sunt în stare, nu ţi-l pot spune. Când ajung la acest moment al vieţii mele, mi se ridică părul în cap de groază. Şi să ştii că n-aş garanta că-s cu totul normală. Dar vezi, nu beau ca alţii, nu merg pe drumul

beţiei, pentru că o femeie beată înseamnă sfârşitul, e ceva de neimaginat, nu-i aşa?

Şi continuă să mai vorbească, mai plânse şi se mai chinui. Deodată îşi ridică mirată capul şi privi în jur. În cameră erau de mult intraţi oamenii, atmosfera era agitată, preocupată. Coborî de pe bancă şi, clătinându-se, se îndepărtă de sicriu, trecându-şi palma peste ochi, ca şi cum ar fi vrut să-şi stoarcă restul lacrimilor neplânse şi să le scuture pe duşumea.

De sicriu se apropiară nişte bărbaţi, care îl luară pe trei ştergare petrecute pe sub el.

Începu scoaterea mortului din casă.

17

Larisa Fiodorovna îşi petrecu trei zile în apartamentul din stradela Kamergherski. Trierea hârtiilor, despre care vorbise cu Evgraf Andreevici, începu în prezenţa ei, dar nu fu dusă până la capăt. Avu loc şi discuţia cu Evgraf Andreevici, aşa cum îl rugase. Acesta află de la ea ceva important.

Odată Larisa Fiodorovna ieşi din casă şi nu se mai întoarse. Probabil că fusese arestată pe stradă, după care murise sau dispăruse fără urmă, uitată sub vreun număr anonim din listele pierdute ulterior, într-unul din nenumăratele lagăre de concentrare din nord, speciale, pentru femei.

Partea a XVI-a
Epilog

1

În vara lui o mie nouă sute patruzeci şi trei, după străpungerea încercuirii de la Kursk şi eliberarea Oriolului, se întorceau la unitatea lor proaspătul sublocotenent Gordon şi maiorul Dudorov, primul dintr-o misiune la Moscova, iar cel de-a doilea, tot de acolo, dintr-o permisie de trei zile.

Pe drumul de întoarcere se întâlniseră şi înnoptaseră în Cerni, un orăşel, care, deşi ruinat, nu este distrus chiar cu totul, ca majoritatea localităţilor din „zona deşertului”, şterse de pe faţa pământului de către inamicul aflat în retragere.

Printre mormanele de cărămizi sparte şi de praf de piatră, găsiră un şopron neatins şi se instalară acolo pentru a-şi petrece noaptea.

Nu aveau somn. Stătură de vorbă toată noaptea. În zori, pe la ora trei, Dudorov, care aţipise un pic, fu trezit de foiala lui Gordon. Cu mişcări neîndemânatice, ca în apă, cufundându-se şi rostogolindu-se în fânul moale, acesta îşi strângea o boccea din felurite lucruri şi apoi, la fel de crăcănat, începu să coboare de pe stogul de fân, după care porni spre uşă.

– Unde te duci? E încă devreme.

– Mă duc la râu. Vreau să-mi spăl lucrurile.

– Eşti nebun. Diseară ajungem la unitate. Tanka-spălătoreasa o să-ţi dea un schimb curat de rufe. N-are rost să te grăbeşti.

– Nu vreau să amân. Am transpirat, le-am murdărit. Le clătesc iute în apă, le storc bine şi se usucă imediat la soare. Am să mă scald şi pe urmă le îmbrac din nou, curate.

– Totuşi, nu-i frumos. Cum-necum, eşti ofiţer.

– E devreme. Toată lumea doarme. O să le spăl după vreun tufiş. N-o să mă vadă nimeni. Tu dormi, nu te mai întinde la vorbă. Îţi alungi somnul.

– Şi-aşa nu mai adorm de-acum. Merg cu tine.

Şi plecară amândoi spre râu, printre ruinele de piatră, care apucaseră deja să se înfierbânte la căldura soarelui abia răsărit. În mijlocul fostelor străzi, pe pământul gol, în bătaia soarelui,

nişte oameni asudaţi, roşii la faţa dormeau sforăind.

Cei mai mulţi erau localnici rămaşi fără adăpost, mai ales bătrâni, femei şi copii. Erau şi câţiva ostaşi care pierduseră legătura cu unităţile lor şi încercau să le ajungă din urmă. Uitându-se mereu pe unde călcau, Gordon şi Dudorov treceau printre cei adormiţi, având grijă să nu-i atingă.

– Vorbeşte încet, ca să nu trezim oraşul şi să-mi iau adio de la spălat.

Şi îşi continuară în şoaptă discuţia.

2

– Ce râu e ăsta?

– Nu ştiu. N-am întrebat. Probabil e Zuşa.

– Atunci nu mai ştiu.

– Păi, pe malul Zuşei s-au întâmplat toate astea, cu Hristina.

– Da, dar în alt loc. Undeva mai jos. Se zice că Biserica a canonizat-o.

– Era o construcţie de piatră, care se numea „Grajdul”. Într-adevăr, era grajdul unui sovhoz, al unei crescătorii de cai, un substantiv comun, care a devenit istoric. Clădirea era veche, cu zidurile groase. Nemţii au întărit-o şi au transformat-o într-o fortăreaţă inexpugnabilă. De aici ţineau sub foc toată zona şi împiedicau înaintarea noastră. Grajdul trebuia distrus. Printr-un miracol de curaj şi inventivitate, Hristina a pătruns în dispozitivul german, a aruncat grajdul în aer, a fost prinsă şi spânzurată.

– De ce se numea Hristina Orleţova, şi nu Dudorova?

– Păi, încă nu eram căsătoriţi. În vara lui patruzeci şi unu ne promisesem unul altuia că ne vom căsători la sfârşitul războiului. Apoi, eu am tot migrat din loc în loc, cu restul armatei. Unitatea mea era mereu dislocată în altă parte. În timpul acestor deplasări, am pierdut legătura cu ea. De-atunci n-am mai văzut-o. Despre fapta ei curajoasă şi despre moartea ei eroică am aflat ca toată lumea. Din ziare şi din ordinele de zi pe regiment. Se spune că undeva, în locurile astea, au de gând să-i înalţe un monument. Am auzit că fratele răposatului Iuri, Generalul Jivago, cutreieră regiunea, adunând informaţii despre ea.

– Iartă-mă că am început discuţia despre ea. Cred că îţi este greu.

– Lasă, nu-ţi face probleme. Dar văd că ne-am luat iar cu vorba. Nu vreau să te deranjez. Dezbracă-te, bagă-te în apă, fă-ţi treaba. Eu o să mă întind pe mal cu un fir de iarbă între dinţi, poate o să aţipesc cât de cât.

Câteva minute mai târziu, discuţia reîncepu.

– Unde ai învăţat atât de bine să speli?

– Nevoia te învaţă. Nu am avut noroc. Am nimerit în cel mai groaznic dintre lagărele de pedeapsă. Puţini dintre noi au rezistat. Începând chiar de la sosire. Am fost daţi jos din vagoane. Era un deşert înzăpezit. În depărtare, pădurea. Paza, ţevile coborâte ale armelor, câinii-lupi. Pe la aceeaşi oră, la mici intervale de timp, au fost mânate şi alte grupe. Ne-au dispus într-un poligon uriaş pe câmp, cu spatele spre înăuntru, ca să nu ne vedem unii pe alţii. Ni s-a comandat să îngenunchem şi, sub ameninţarea cu împuşcarea pe loc, ni s-a interzis să ne uităm pe de lături. A început procedura apelului, infinită, întinsă pe multe ore, înjositoare. Apoi ne-am ridicat, celelalte transporturi au fost împărţite în puncte diferite, iar nouă ni s-a comunicat: „Acesta este lagărul vostru. Instalaţi-vă cum ştiţi”. Câmpul înzăpezit sub cerul liber, având în mijloc un stâlp cu inscripţia „Gulag 92 I.N. 90” şi atât.

– Nu, la noi a fost mai uşor. Am avut noroc. Pe-atunci executam al doilea termen, care decurgea automat din primul. Şi apoi, mi se pusese în cârcă alt articol, aveam deci alte condiţii. După eliberare, am fost repus în drepturi, ca şi prima dată, iarăşi mi s-a permis să predau la universitate. Şi la război am fost mobilizat cu drepturi depline de maior, nu ca tine, într-un batalion disciplinar.

– Da. Un stâlp cu inscripţia „Gulag 92 I.N. 90” şi atât. În primele zile, pe ger, am rupt cu mâinile goale crengi ca să ne facem colibe. Şi n-ai să crezi, dar, treptat, ne-am construit propriul lagăr. Ne-am clădit barăci, carcere, foişoare de pază – totul cu mâinile noastre. Şi au început muncile forestiere. Tăierea pădurii. Tăiam copaci. Câte opt, ne înhămam la sănii, căram buştenii, ne afundam până la piept în zăpadă. Mult timp nici n-am ştiut de izbucnirea războiului. Nu ni se spunea. Şi deodată ni se face o propunere. Cine vrea poate merge pe front în batalioanele de pedeapsă şi, în caz că scapă viu din linia întâi, va fi liber. Apoi atacuri după atacuri, kilometri de sârmă ghimpată cu curent electric, mine, aruncătoare de mine, luni întregi sub bombardamente. Doar nu degeaba ni se spunea că

eram escadroanele morţii. Eram seceraţi până la unul. Cum am scăpat? Cum am scăpat cu viaţă? Totuşi, imaginează-ţi, acest iad al sângelui a fost o adevărată fericire în comparaţie cu grozăviile din lagărul de concentrare. Şi asta nu din pricina condiţiilor, ci cu totul din alte motive.

– Da, frate, ai îndurat multe chinuri.

– Într-un lagăr ca al meu, înveţi orice, nu doar să-ţi speli rufele.

– E ceva extraordinar. Nu doar în comparaţie cu soarta ta de ocnaş, dar şi în comparaţie cu toată viaţa noastră precedentă din anii treizeci, chiar în libertate, chiar în ambianţa activităţii universitare, a cărţilor, banilor, confortului, războiul a apărut ca o furtună purificatoare, ca un val de aer proaspăt, ca o adiere a izbăvirii.

Colectivizarea a fost, cred eu, o iniţiativă nereuşită şi greşeala nu putea fi recunoscută. Ca să ascundă eroarea, trebuiau, prin toate mijloacele, să-i dezveţe pe oameni să gândească, să judece singuri, trebuiau să-i oblige să vadă inexistentul şi să demonstreze contrariul a ceea ce se vedea. De aici cruzimea fără precedent a perioadei lui Ejov, publicarea Constituţiei pe care nu aveau de gând s-o aplice, introducerea de alegeri nefundamentate pe principii electorale.

Şi când a izbucnit războiul, aceste grozăvenii reale, pericolul real şi ameninţarea morţii reale au fost o binefacere în comparaţie cu domnia inumană a scornelii şi toate acestea ne-au adus uşurarea, pentru că limitau forţa vrăjitorească a literei moarte.

Nu doar oamenii aflaţi în situaţia ta, la ocnă, ci absolut toţi, cei din spatele frontului, cei de pe front, cu toţii au început să respire mai liber, cu tot pieptul şi, extaziaţi, cu sentimentul fericirii veritabile, s-au aruncat în focul luptei teribile, pe viaţă şi pe moarte, dar salvatoare.

– Războiul e o verigă deosebită în lanţul deceniilor de la revoluţie încoace. S-a încheiat acţiunea cauzelor care au stat în mod nemijlocit în natura schimbării regimului. Au început să se manifeste urmările indirecte, fructele fructelor, consecinţele consecinţelor. Călirea caracterelor, extrasă din nenorociri, nerăsfăţarea, eroismul, disponibilitatea pentru ceva măreţ, disperat, nemaipomenit. Acestea sunt nişte calităţi fantastice, uluitoare, care alcătuiesc floarea morală a generaţiei.

Aceste constatări îmi insuflă sentimentul de fericire, cu toată

moartea de muceniţă a Hristinei, cu toate rănile pe care le-am îndurat, cu toate pierderile noastre, cu tot acest preţ scump de sânge al războiului. Să suport povara morţii Orleţovei mă ajută lumina sacrificiului de sine, care a încununat moartea ei şi care străluminează viaţa fiecăruia dintre noi.

Chiar atunci când, bietul de tine, treceai prin nenumăratele chinuri la care fuseseşi supus, eu am fost eliberat, iar Orleţova a intrat la facultatea de istorie. Interesele ei ştiinţifice au adus-o sub îndrumarea mea. Chiar şi cu mult înainte, după prima şedere în lagărul de concentrare, pe când era încă un copil, o remarcasem pe această fată minunată. Ţi-aduci aminte că v-am povestit despre ea, pe când încă mai trăia Iuri. Deci acum nimerise printre studentele mele.

Pe-atunci obiceiul ca studenţii să-şi prelucreze profesorii de-abia intrase în modă. Orleţova s-a dedicat cu trup şi suflet acestei mode. Numai Dumnezeu ştie de ce mă beştelea atât de tare. Atacurile ei erau atât de violente, războinice şi nedrepte, încât ceilalţi studenţi se răzvrăteau uneori împotriva ei şi îmi luau apărarea. Orleţova era o umoristă extraordinară. Mă lua peste picior la gazeta de perete, atribuindu-mi un nume inventat de ea, atât de transparent încât toţi îşi dădeau seama că e vorba de mine. Brusc, absolut din întâmplare, am descoperit că această adversitate profundă era o formă de camuflaj a iubirii ei tinere, trainice, tăinuite de multă vreme. Întotdeauna i-am răspuns cu aceleaşi sentimente.

Am avut parte de o vară minunată în patruzeci şi unu, în primul an de război, chiar în ajunul şi curând după declararea acestuia. Câţiva tineri, studenţi şi studente, printre care era şi ea, s-au instalat într-un sat de vile de lângă Moscova, unde, mai târziu, a fost încartiruită unitatea mea. Prietenia noastră a început şi s-a desfăşurat pe fundalul pregătirii lor militare, al formării unităţilor suburbane de apărare civilă, al antrenamentelor de paraşutism pe care le făcea Hristina, al respingerii primelor atacuri aeriene de noapte ale inamicului de pe acoperişurile clădirilor din Moscova. Ţi-am spus că ne-am sărbătorit logodna şi că am fost curând despărţiţi de frecventele mele dislocări. De atunci n-am mai văzut-o.

Când în desfăşurarea războiului s-a observat o schimbare a situaţiei în favoarea noastră şi nemţii au început să se predea cu miile, după ce fusesem rănit de două ori şi tot de două ori fusesem internat în spital, am fost transferat în cadrul artileriei

antiaeriene în secţiunea a şaptea a statului-major, unde era nevoie de oameni care ştiu limbi străine. Tot aici am insistat să fii recomandat şi tu, după ce te-am pescuit ca din adâncul mării.

– Tania-spălătoreasa a cunoscut-o bine pe Orleţova. S-au întâlnit pe front şi erau prietene. Vorbeşte mult despre Hristina. Această Tania are acelaşi zâmbet, lărgit pe toată faţa, cum zâmbea Iuri. Ai observat? Pentru câteva clipe uiţi de nasul ei cârn, de pometii ei colţuroşi şi ţi se pare chiar atrăgătoare, drăguţă. E acelaşi tip ca şi Iuri, foarte răspândit la noi.

– Ştiu ce vrei să spui. Poate că-i aşa. Eu n-am băgat de seamă.

– Ce poreclă barbară şi urâtă i s-a dat. Tanka Bezoceredeva[1]. În mod sigur, nu e un nume de familie, e ceva inventat, deformat. Tu ce zici?

– Păi, mi-a explicat. Este dintre copiii vagabonzi, nu-şi cunoaşte părinţii. Probabil că undeva, în adâncul Rusiei, unde limba e încă pură, nestricată, i s-a spus „bezotciaia”, în sensul că e fără tată. Strada, care nu înţelegea această poreclă şi care prinde totul după ureche şi răstălmăceşte totul în felul ei, a prefăcut în felul ei acest cuvânt apropiindu-l de jargonul ei curent, de mahala.

3

La scurt timp după ce Gordon şi Dudorov înnoptaseră şi discutaseră în Cerni, cei doi prieteni ajunseră în oraşul Karacev, care era distrus din temelii. În acest oraş găsiră unităţile auxiliare ale armatei lor, care înaintase în ultima vreme.

De mai mult de o lună, toamna era călduroasă, zilele urmau una după alta, senine şi liniştite. Potopit de arşiţa cerului albastru, fără nori, pământul negru, mănos al zonei Brînşcina, binecuvântatul ţinut din Oriol şi Briansk, se făcea tuciuriu la soare, acoperindu-se cu o poleială ciocolatie.

Oraşul era traversat de strada principală, dreaptă, care se contopea cu şoseaua. Pe de o parte, casele erau ruinate, transformate de mine în mormane de moloz, iar livezile făcute una cu pământul, cu pomii smulşi din rădăcini, hăcuiţi şi arşi. Pe partea cealaltă, se întindeau maidanele, pe care, poate, existaseră mai puţine construcţii şi fuseseră cruţate de incendii şi explozii tocmai pentru că aici nu era nimic de distrus.

[1] *Bezoceredeva* – fără rând, la care nu se stă la rând (n.t.).

Pe partea unde fuseseră cândva clădiri, locuitorii rămaşi fără adăpost scormoneau prin grămezile de tăciuni, dezgropau câte ceva şi cărau lucrurile găsite undeva, la un loc. Alţii îşi săpau la repezeală bordeiele în pământ şi tăiau brazde, ca să-şi acopere sălaşurile cu iarbă.

Pe partea cealaltă, neconstruită, a şoselei erau corturi, se înghesuiau camioane şi furgoane trase de cai, toate aparţinând unor servicii de eşalonul al doilea: spitale de campanie, rămase în urma statelor-majore ale diviziilor, secţii rătăcite şi speriate, care se căutau unele pe altele, provenind din toate parcurile posibile, din intendenţele şi depozitele alimentare. Tot aici se opreau, rămâneau câtva timp ca să mănânce şi să doarmă, după care se târau mai departe spre vest adolescenţii slăbănogi din companiile de rezervă aflate în marş, nişte băieţandri cu chipuri cenuşii, cu mantale cenuşii şi grele în bandulieră, cu feţele supte, pământii, palide din cauza dizenteriei.

Oraşul pe jumătate prefăcut în cenuşă şi ruinat de explozii continua să fumege şi să explodeze în depărtare, în locurile unde fuseseră amplasate mine cu explozie întârziată. Oamenii care săpau prin grădini se opreau mereu din lucru din pricina pământului care li se cutremura sub picioare, îşi îndreptau spinările încovoiate, se sprijineau în cozile cazmalelor şi, întorcându-şi capetele în direcţia exploziei, se odihneau privind într-acolo.

Acolo, mai întâi ca nişte vârtejuri, ca nişte jeturi, apoi ca nişte deversări leneşe, greoaie, urcau spre cer nori negri, cărămizii şi roşii de moloz, după care, lăbărţându-se, răşchirându-se precum cozile de cal, se împrăştiau, depunându-se înapoi pe pământ. Şi oamenii se apucau iarăşi de lucru.

Una dintre poienele de pe partea neconstruită era înconjurată de tufişuri şi umbrită de copacii bătrâni care creşteau pe ea. Această vegetaţie, ca un gard viu, despărţea poiana de restul lumii, ca o curte acoperită, izolată şi cufundată într-un semiîntuneric răcoros.

Aici, Tania-spălătoreasa, împreună cu doi sau trei soldaţi din regiment şi cu câţiva pasageri de ocazie, printre care se aflau Gordon şi Dudorov, aşteptau de cu dimineaţă camionul trimis după Tania şi după efectele regimentului, care îi fuseseră încredinţate. Efectele erau împachetate în mai multe lăzi stivuite în poiană. Tatiana le păzea şi nu se depărta nici cu un pas de ele, dar şi ceilalţi stăteau în preajma lăzilor, ca să nu

scape prilejul de a pleca, dacă maşina îşi va face apariţia.

Aşteptau de mult, de peste cinci ore. Neavând ce face, ascultau cu toţii flecăreala fetei aceleia vorbăreţe, care trecuse prin multe la viaţa ei. Tocmai le povestea despre întâlnirea ei cu generalul-maior Jivago.

– Cum să nu. Chiar ieri. M-au dus chiar la general. La generalul-maior Jivago. A trecut pe-aici ca să se intereseze de Hristina. Voia să stea de vorbă cu martori oculari, cu oameni care au cunoscut-o. I s-a zis şi despre mine, că doar am fost prietene. A ordonat să fiu chemată. Ei m-au chemat, m-au dus la el. Nu era fioros deloc. N-avea nimic grozav, era la fel ca toată lumea. Ochi pieziş, oacheş. Ei, şi i-am spus tot ce ştiu. M-a ascultat şi mi-a mulţumit. Dar tu, zice, de unde şi de-a cui eşti? Fireşte, eu îi dau cu tura-vura, ca să scap de el. Cu ce m-aş lăuda? Mi-s orfană. Şi asta-i. Ştiţi şi voi. Case de corecţie, vagabondaj. Dar el nu mă lasă, zice să-i spun tot, că nu-i nicio ruşine. Ei, şi la început i-am spus numai două-trei cuvinte, pe urmă, văzându-l că dă din cap, i-am zis mai multe, am prins curaj. Şi doar am ce povesti. Dacă aţi auzi, nu m-aţi crede, aţi zice că născocesc. Ei, aşa o fi crezut şi el. Când am terminat, s-a ridicat şi-a început să umble prin casă, dintr-un colţ în celălalt. Ca să vezi, zice el, ce minune. Uite, zice. Acum n-am timp. Dar te găsesc eu, te mai găsesc o dată şi-o să te chem. Nu credeam c-am să aud aşa ceva. Zice, nu te las eu aşa. Trebuie să mai lămurim ceva, nişte amănunte. Că altfel, zice, nu-i mare lucru să-ţi fiu unchi, să te fac nepoată de general, să te dau la şcoală, la care institut ai să vrei. Zău că-i adevărat. Sunt şi oameni cărora le place să râdă.

În acest timp, în poiană îşi făcu apariţia o căruţă cu coşul înalt, cu care în Polonia şi Rusia apuseană se cară snopii. Perechea de cai înhămaţi la căruţă era mânată de un soldat, în terminologia veche „furleit”[1], adică de un ostaş din corpul de transport cu cai. Intrând în poiană, acesta sări de pe capră şi se apucă să deshame caii. Toţi, în afară de Tatiana şi de câţiva soldaţi, îl înconjurară pe căruţaş, rugându-l să nu deshame, să-i ducă unde îi vor spune ei, fireşte pe bani. Soldatul îi refuză, pentru că nu avea voie să facă ce vrea cu caii şi cu căruţa şi trebuia să ducă la îndeplinire corvezile care i se ordonaseră. Luă caii şi-i duse undeva, după care nu mai apăru. Toţi cei care

[1] *Furleit* – formă populară, deformată, a cuvântului german *Vorrleit*, „vizitiu” (n.t.).

până atunci şezuseră pe iarbă se ridicară şi se mutară în căruţa goală, rămasă în mijlocul poienii.

Întreruptă de apariţia căruţei şi de tratativele cu vizitiul, Tatiana îşi reluă povestirile.

– Ce i-ai spus generalului? o întrebă Gordon. Dacă se poate, povesteşte-ne şi nouă.

– Sigur că se poate.

Şi le povesti teribila ei istorie.

4

– Eu chiar că am ce povesti. Zice-se că nu-s din oameni simpli, aşa mi s-a spus. Mi-or fi spus străinii, eu oi fi păstrat asta în inimă sau numai oi fi auzit că mama mea, Raisa Komarova, era soţia unui ministru rus, care se ascundea în Mongolia albă, adică a tovarăşului Komarov. Dar nu-mi era tată, nu-mi era tată de sânge Komarov ăsta. Ei, se înţelege, sunt fată fără şcoală, am crescut fără tată, fără mamă, orfană, ce mai. Poate că vouă vă vine să râdeţi, dar vă zic atâta cât ştiu, aşa că puneţi-vă şi voi în locul meu.

Da. Deci toate astea pe care vi le-am spus s-au întâmplat dincolo de Kruşiţi, în capătul celălalt al Siberiei, de partea cealaltă a căzăcimii, lângă graniţa cu China. Când noi, adică armata noastră roşie a început să se apropie de principalul lor oraş de albgardişti, Komarov ăsta, ministrul, a urcat-o pe mama într-un tren special şi a dat ordin s-o ducă de-acolo, căci mama era speriată rău şi nu voia să facă un pas fără el.

Iar el, Komarov, de mine nici nu ştia. Nu ştia că mai exist şi eu pe lume. Mama m-a născut când fuseseră despărţiţi mai multă vreme şi murea de spaimă să nu-i sufle cineva la ureche. Lui nu-i plăcea să aibă copii, ţipa şi bătea din picioare că, de pe urma copiilor, nu-i decât mizerie şi gălăgie în casă. Eu, striga el, nu pot suferi aşa ceva.

Şi iată deci, au început ai noştri să se apropie, iar mama a trimis după tuşa Marfa, nevasta unui cantonier din Nagornaia, care era la trei staţii de oraşul acela. Acuşi vă explic. Mai întâi era gara Nizovaia, apoi halta Nagornaia, apoi defileul Samson. Acuma, după cum pricep eu, de unde o ştia mama pe nevasta cantonierului? Cred că tuşa Marfa vindea zarzavaturi în oraş, aducea lapte. Da.

Deci am să vă spun. Cred că nu ştiu ceva. Bănuiesc că pe

mama or înşelat-o, i-or spus altceva. Cine ştie, că mă dă pe o zi, pe două, până se mai liniştesc lucrurile. Da' nu ca să mă dea de tot unor oameni străini. Adică, să mă dea de tot ca să mă crească. Nu putea mama să-şi dea copilul în felul ăsta.

Şi pe urmă, se ştie, copilu-i copil. Vin' la tuşa, tuşa îţi dă turtă dulce, tuşa-i bună, nu te teme de tuşă. Dar cum m-am zbătut după aceea, câte lacrimi a vărsat sufletul meu de copil – mai bine să nu-mi aduc aminte. Am vrut să mă spânzur, mai că nu mi-am ieşit din minţi încă din pruncie. Că doară eram mică. Cred că i-or dat tuşei Marfuşa bani pentru toată întreţinerea mea, bani mulţi.

Gospodăria de pe lângă canton era bogată, vacă şi cal şi felurite păsări, pământ cât vrei în zona terasamentului, ca să-ţi faci grădină şi, se înţelege, locuinţa pe gratis, cantonul statului, clădit chiar lângă linie. Din locul naşterii mele, din jos, trenul de-abia urca, abia de putea să se caţere pe pantă, iar de la noi, din Rusia, o lua tare la vale, trebuiau puse frânele. În jos, toamna, când pădurea se desfrunzea, puteam vedea ca-n palmă gara Nagornaia.

Cantonierului, unchiului Vasili, îi ziceam ţărăneşte „taică". Era om bun şi vesel, dar cam încrezător şi, la beţie, spunea vrute şi nevrute, se lăuda, adică, cum se zice, scroafa-i spune vierului, iar vierul împrăştie-n tot târgul. Îşi deschidea sufletul în faţa primului străin pe care-l întâlnea.

Dar neveste-sii inima nu mi se putea întoarce-n gură să-i zic „mamă". Poate că n-o puteam uita pe mama, poate din altă pricină, dar tuşa Marfa mă băga în sperieţi. Da, nevestei cantonierului îi ziceam tuşa Marfuşa.

Ei, şi au trecut anii. Nu-mi mai amintesc câţi. De-acum dădeam fuga cu steguleţul ca să fac semnal la trenuri. Să-nham calul sau să aduc vaca – era floare la ureche pentru mine. Tuşa Marfuşa mă învăţase să torc. Iar despre casă nici nu mai vorbesc. Să mătur, să deretic sau să fac ceva de mâncare, să frământ aluatul n-aveam probleme, ştiam să fac de toate. Da, am uitat să vă spun. Îl dădăceam pe Petenka. Petenka al nostru avea picioare moi, era cam de trei anişori şi nu putea merge, aşa că-l dădăceam pe Petenka. Şi uite câţi ani au trecut şi-mi trec şi-acum fiori pe şira spinării, când mi-aduc aminte cum se chiora tuşa Marfuşa la picioarele mele sănătoase, gândindu-se, zic eu, că de ce nu mi-s moi, că mai bine-ar fi fost să le fi avut eu moi, iar Petenka să le fi avut sănătoase. Cred că-şi zice că l-am

deochiat pe Petenka, gândiţi-vă şi voi câtă răutate şi prostie este pe lume.

Da’ astea, cum s-ar zice, încă nu-s nimic, abia ce urmează o să vă mire.

Pe-atunci era NEP-ul, pe-atunci o mie de ruble valora cam cât o copeică de acum. A vândut Vasili Afanasievici vaca jos în vale, a adunat doi saci de bani, *kerenki* le zicea, ba nu – lămâi, lămâi le zicea, a băut şi-a-nceput să se laude-n toată Nagornaia cât e el de bogat.

Mi-aduc aminte, era o zi de toamnă, vântul smulgea acoperişul de pe casă, locomotivele nu puteau urca, pentru că vântul le bătea din faţă. Văd eu că vine spre noi o bătrână căreia vântul îi înfoia fusta şi basmaua.

Vine bătrâna, geme, se-apucă de pântece, se roagă să-i dăm drumul în casă. Am întins-o noi pe laviţă – oh, strigă, pântecele, mă doare pântecele, mi-a venit moartea. Şi ne roagă. Cică, duceţi-mă, pentru numele lui Hristos, duceţi-mă la spital, vă plătesc, n-are să-mi pară rău de bani. L-a înhămat taica pe Udaloi, a urcat-o pe bătrână în căruţă şi-a plecat cu ea la spitalul Zemstvei, care era într-o parte de linie ferată, cam la vreo cincisprezece verste.

Nici n-apucăm noi, eu şi tuşa Marfuşa, să ne băgăm în pat, că-l auzim pe Udaloi nechezând sub fereastră şi numai ce intră căruţa noastră în curte. Cine ştie de ce, se întorsese prea devreme. Aşa-i. A făcut tuşa Marfuşa lampa mare, şi-a pus bluza pe ea, n-a vrut să aştepte până când taica avea să bată-n uşă, a tras singură zăvorul.

Trage ea zăvorul, iar în prag n-apare niciun taică, ci un om străin, negru şi înspăimântător, care zice: „Arată-mi, zice, unde-s banii de pe vacă. Eu, zice, l-am omorât pe bărbatu-tău în pădure, dar de tine, pentru că eşti femeie, are să-mi fie milă, dacă spui unde-s banii. Dar, dacă nu spui, să nu te superi pe mine. Mai bine să n-o tărăgănezi. N-am vreme de pierdut cu tine”.

Văleu, Doamne, dragi tovarăşi, ce s-a-ntâmplat cu noi, puneţi-vă în locul nostru! Tremuram, mai mult moarte decât vii, nu puteam zice nici pâs de spaimă, mare nenorocire! Mai întâi îl omorâse pe Vasili Afanasievici, zicea că-l ciopârţise cu toporul. Şi-a doua grozăvie: eram singure cu tâlharul în canton, era clar că aveam un tâlhar în casă.

În clipa asta cred că tuşa Marfuşa şi-a pierdut minţile, din

pricina morţii bărbatului ei. Dar trebuia să ne ţinem bine, să nu ne dăm pe faţă spaima.

Tuşa Marfuşa i-a căzut mai întâi la picioare. Îndură-te de noi, zice, nu ne omorî, habar n-am de banii tăi, nici nu ştiu de ce vorbeşti, prima dată aud aşa ceva. Dar parcă blestematul era atât de prost ca să scăpăm de el numai cu vorba? Şi deodată tuşa Marfa s-a gândit cum să-l păcălească. „Bine, zice, fie cum vrei tu. Sub podea, zice, îs banii. Uite, ridic gârliciul, bagă-te în pivniţă". Dar el, diavolul, o citea ca-n palmă, ghicea viclenia. „Nu, zice, tu eşti stăpâna casei şi-o să-i găseşti mai uşor. Bagă-te-n pivniţă, dacă vrei, suie-te şi pe casă, numai banii să mi-i dai. Numai, zice, nu uita că o să-ţi fie de rău dacă vrei să faci vreo viclenie."

Iar ea zice: „Doamne fereşte, nu intra, zice, la bănuieli. M-aş băga singură în pivniţă, dar nu pot. Mai bine, zice, îţi luminez scara cu lampa. Nu te teme, zice, şi ca să nu ai nicio îndoială, ia-o jos cu tine şi pe fiică-mea", adică pe mine să mă ia.

Valeu, Doamne, dragi tovarăşi, gândiţi-vă şi voi ce spaimă am tras când am auzit-o! Gata, m-am gândit, mi-a venit moartea. Ochii mi s-au împăienjenit, picioarele parcă mi le-ar fi secerat cineva.

Dar iarăşi ticălosul n-a fost prost, ne-a privit pieziş, şi-a mijit ochii şi a rânjit strâmb, cu toată gura, adică vroia să zică: „umbli cu şmecherii, nu mă păcăleşti tu pe mine". Vede el că femeii nu-i e milă de mine, pricepe că nu-s sângele ei, aşa că-l înşfacă pe Petenka într-o mână, cu cealaltă apucă inelul şi ridică gârliciul, după care-i zice: „Luminează-mi scara". Şi coboară cu Petenka sub pământ.

Uite-acuma mă gândesc că chiar şi-n clipa aceea tuşa Marfuşa era smintită, nu mai ştia ce face. De îndată ce tâlharul a coborât în pivniţă cu Petenka, a trântit la loc gârliciul, capacul adică, împinge un scrin negru peste capac şi-mi face semn cu capul, adică „pune mâna şi tu, nu pot singură". După ce-l împinge, se-aşază proasta pe scrin, stă acolo şi se bucură. Iară de jos, tâlharul începe să strige şi poc-poc în duşumea, adică mai bine dă-mi drumul cu binişorul, că altfel ţi-l omor pe Petenka al tău. Cuvintele nu se-nţelegeau prin duşumeaua groasă, dar parcă de cuvinte era vorba? Urla mai tare ca fiarele din pădure, voia să ne înspăimânte. Da, striga, acuma-i fac capătul lui Petenka al tău. Iar ea nu-nţelegea nimic. Stă pe sipet şi-mi tot face cu ochiul. Adică, bate-ţi gura, eu mi-s pe scrin şi

cheile-n pumn le ţin. Am încercat cu tuşa Marfuşa în chip şi fel. I-am urlat la ureche, am încercat s-o împing de pe scrin. Trebuia să deschidem pivniţa. Să-l ajutăm pe Petenka. Da' de unde! Cum mă puteam înţelege cu ea?

Da, bate nemernicul sub duşumea, timpul trece, iar ea şade pe scrin şi-şi roteşte ochii în toate părţile, nu ascultă.

Da' după câtva timp – văleu, Doamne, văleu, Doamne, am văzut şi-am îndurat atâtea în viaţă, da' de aşa ceva n-am mai avut parte, cât oi trăi o să aud vocea jalnică a lui Petenka –, a început Petenka să ţipe, a început să plângă îngeraşul de el, căci l-a omorât ticălosul acolo, sub pământ.

Acuma ce să mă fac, mă gândeam eu, ce să mă fac cu bătrâna smintită şi cu ucigaşul acela de tâlhar? Şi timpul trecea. Cum mă gândeam eu aşa, numai ce-l aud pe Udaloi nechezând afară, căci rămăsese nedeshămat acolo. Da. A nechezat Udaloi, ca şi cum voia să-mi spună: Hai, Taniuşa, să mergem iute la oamenii buni, să cerem ajutor". Mă uit eu şi văd că se crapă de ziuă. Fie cum zici tu, m-am gândit, mulţumescu-ţi, Udaloi, mi-ai băgat minţile-n cap, ai dreptate, hai să zburăm. Şi de îndată ce mi-a trecut prin cap gândul ăsta, parcă aud că-mi zice altcineva din pădure: „Stai un pic, nu te grăbi, Taniuşa, facem noi în alt fel". Şi iară nu eram singură în pădure. Ca un cocoş cu glas necunoscut, mi-a cântat din jos o locomotivă pe care-o ştiam, locomotiva care în Nagornaia stătea mereu sub presiune, „împingătoare" îi zicea, pentru că împingea la deal marfarele. Deci aud eu că mă cheamă de jos locomotiva cunoscută. Aud şi-mi sare inima din piept. Oare, mă gândeam eu, sunt la fel de ţicnită ca tuşa Marfuşa, dacă orice maşină fără grai vorbeşte ruseşte cu mine?

Dar nu mai aveam timp de stat pe gânduri, trenul era aproape de-acum. Am înşfăcat felinarul, pentru că încă nu se făcuse cine ştie ce lumină, şi, ca o nebună, m-am repezit să vântur felinarul înainte şi înapoi.

Ce să mai zic? Am oprit trenul, slavă Domnului, că din pricina vântului mergea încet-încet, urca dealul la pas. Am oprit trenul, mecanicul, care mă cunoştea, şi-a scos capul din cabină, mă întreabă ceva, eu n-aud din cauza vântului. Îi strig mecanicului că postul de cale ferată a fost atacat, că-i un tâlhar în casă, îi zic că, tovarăşe nene, avem nevoie de ajutor. Iar în timp ce-i spuneam eu toate astea, din vagoane au început să coboare soldaţii, fiindcă trenul era militar. Şi coborând ei câte unul pe

linie, întreabă: „Despre ce-i vorba?” şi se miră că cineva a oprit trenul în mijlocul pădurii, în panta aceea pieptişă.

Au aflat despre ce-i vorba, l-au scos pe tâlhar din pivniţă, iar el striga cu un glăscior mai subţire ca al lui Petenka: „Fie-vă milă, oameni buni, nu mă omorâţi, nu mai fac”. L-au târât pe traverse, i-au legat mâinile şi picioarele de şine şi au trecut cu trenul peste el. Da, l-au omorât, s-au răfuit cu el fără judecată.

În casă nu m-am mai întors ca să-mi iau hainele, îmi era frică. I-am rugat: „Luaţi-mă cu voi, nenilor, în tren”. M-au luat cu trenul, m-au dus de acolo. Pe urmă, n-am să vă mint, am hoinărit cu vagabonzii o jumătate din pământul nostru şi-o jumătate de-al străinilor, nici nu mai ştiu pe unde n-am fost. Asta-i slobozenia, asta-i fericirea pe care-am apucat-o după amarul din copilărie! Dar, ce-i drept, am trecut şi prin multe necazuri, am făcut destule păcate. Însă toate astea au fost pe urmă, o să vă povestesc altă dată. Iar atunci a coborât un slujbaş de la calea ferată, s-a dat jos din tren ca să preia averea statului şi să dea dispoziţie în privinţa tuşei Marfuşa. Se zice că mai pe urmă ar fi murit într-o casă de nebuni, însă alţii spun că s-a vindecat, că a ieşit de acolo.

După ce auziră această istorisire, mult timp Gordon şi Dudorov se plimbară tăcuţi prin poiană. Apoi veni camionul, coti greoi şi zgomotos din drum, se apropie de stive. Oamenii se apucară să încarce lăzile. Gordon spuse:

– Ai înţeles cine este Tania, spălătoreasa?

– Sigur că da.

– Evgraf o să aibă grijă de ea. Apoi, după o scurtă pauză, adăugă: Aşa a mai fost de câteva ori în istorie. Ceea ce a fost conceput ideal, sublim s-a vulgarizat, s-a obiectualizat. Astfel Grecia a devenit Romă, astfel iluminismul rus a devenit revoluţia rusă. Ia, de exemplu, acest vers al lui Blok, „Suntem copiii înspăimântătorilor ani ai Rusiei”, şi imediat vei vedea deosebirea între epoci. Când Blok spunea acest lucru, cuvintele lui trebuiau înţelese în sens figurat, metaforic. Nici copiii nu erau copii, ci fii, oameni maturi, intelectualitatea, nici spaimele nu erau înspăimântătoare, ci providenţiale, apocaliptice, iar acestea sunt lucruri diferite. Însă acum tot ce era cândva figurat a devenit literal, şi copiii sunt copii, şi spaimele sunt înspăimântătoare, asta-i diferenţa.

5

Trecură cinci sau zece ani şi, într-o seară liniştită de vară, Gordon şi Dudorov şedeau iarăşi undeva, sus, lângă o fereastră deschisă, prin care se vedea panorama nesfârşită a Moscovei. Frunzăreau caietul de versuri al lui Iuri, alcătuit de Evgraf, pe care le citiseră până atunci de nenumărate ori şi mai mult de jumătate le ştiau pe de rost. Citind, cei doi făceau schimb de impresii şi cădeau pe gânduri. Pe la mijlocul lecturii se făcu întuneric, le era greu să desluşească literele dactilografiate, aşa că aprinseră becul.

Şi Moscova de jos şi din depărtare, oraşul natal al autorului, în care se petrecuse jumătate din ceea ce se întâmplase cu el, Moscova nu li se mai părea acum locul acestor evenimente, ci le apărea ca eroina principală a unei lungi povestiri, de capătul căreia se apropiaseră, cu caietul în mână, în seara aceea.

Deşi înseninarea şi eliberarea pe care le aşteptară după război nu veniseră odată cu victoria, cum credeau ei că se va întâmpla, oricum prevestirea libertăţii plutise în aer de-a lungul tuturor anilor postbelici, ea fiind singurul conţinut istoric al acestor ani.

Celor doi prieteni îmbătrâniţi de la fereastră li se părea că această libertate a sufletului a venit, că în chiar această seară libertatea se instalase, palpabil, pe străzile de jos, li se părea că ei înşişi au făcut primii paşi în acest viitor şi că, din clipa aceea, se vor afla numai în el. Liniştea fericită, duioasă, pe care o trăiau pentru acest oraş sfânt şi pentru întregul pământ, pentru participanţii la această istorie care supravieţuiseră până în seara aceea, îi impregna şi îi cuprindea cu muzica neauzită a fericirii, care se revărsase în depărtare. Şi cărticica din mâinile lor parcă ştia toate acestea, parcă le susţinea şi le confirma sentimentele.

Partea a XVII-a

Poeziile lui Iuri Jivago

1

Hamlet

Larma-i stinsă. Scena-i goală, mare.
Fac un pas, mă sprijin de-un uşor.
Desluşesc cu-auzul, în rumoare,
Tot ce mă aşteaptă-n viitor.

Ţintuit mă simt de bezna toată
Cu binocluri multe, mii şi mii.
Cupa asta, sfinte Ava, Tată,
Dacă poţi, s-o sorb nu mă sili.

Planu-ţi drastic s-ar putea să-mi placă,
Sunt de-acord cu rolul hărăzit.
Dar o altă dramă-acum se joacă
Şi te rog de ea să fiu scutit.

Însă piesa-i scrisă. Şi cuprinsul,
Şi finalul se cunosc de-acum.
Singur sunt cu tot fariseismul.
Calea vieţii nu-i un simplu drum.

2

Martie

Soarele s-a-ncins pe cer ca para,
Râpa s-a smintit fără temei.
Are spor în toate primăvara
Ca o mulgătoare-n truda ei.

De-anemie neaua se topeşte,

N-are puls pe crengile de fum,
Însă-n grajduri viaţa abureşte,
Furcile sunt sănătoase tun.

Ce mai zile! Ce mai nopţi de vrajă!
Streşinile picură argint,
Ţurţurii mor lin în pârâiaşe
Subţirele, veşnic clipocind.

Grajd, poiată – sunt deschise toate,
Ciugulesc hulubii prin noroi.
De atâta viaţă vinovat e
Aburul cel proaspăt de gunoi.

3

În Săptămâna Patimilor

E-atâta ceaţă, beznă grea,
Un ceas devreme-al firii,
Că-n cer se-agaţă stea de stea
Şi număr par a nu avea
Şi-ntreg pământul de-ar putea,
Tot Paştele l-ar dormita
Pe filele Psaltirii.

E încă ceaţă, beznă grea
Şi-aşa-i devreme-n lume,
Că piaţa-n neagra ei giubea
O veşnicie ţi-ar părea
Şi un mileniu va dura
Pân’ se va face mâine.

Pământul încă-i gol, sărman
Şi n-are-n ce să iasă
Să tragă clopotele-avan
Spre slava-ntunecoasă.

Din Joia Mare începând
Până-n Sâmbăta Mare,

Se zbate apa-n mal săpând,
Vuieşte-n rotocoale.

La Patimile lui Hristos
Pădurea goală vine.
Şi par un şir de credincioşi,
În rugăciune, pinii.

Iar în oraş, pe-un mic maidan,
Strânşi la o clacă mută,
Înspre biserică, cu-alean,
Copacii goi se uită.

Dar se-nspăimântă. De-nţeles
Li-i groaza. Foarte-aproape
Livezile în stradă ies,
Se-ntoarce-al lumii rost invers:
Pe Domnul să-L îngroape!

Văd porţile împărăteşti,
Văd feţele bisericeşti,
Făclii tremurătoare...
Porneşte Marele Prohod,
Cu Aerul, agale.
Şi doi mesteceni de-abia pot
Să nu le stea în cale.

Şi iese-alaiul cântător
În curte, -apoi o înconjoară.
Şi, întorcându-se-n pridvor,
Aduce zumzetul sonor,
Un miros de prescuri uşor,
Aduce blânda primăvară!

Şi-aruncă martie de zor
Fulgi zecilor de cerşetori,
De parcă-un binefăcător
Averea-o-mparte tuturor
Acum, când se sfârşeşte Postul.

Şi plânge corul până-n zori

Şi slujba îşi urmează rostul,
Ca şi din stradă-auzi uşor,
Cântat pe-un ton murmurător,
Vreun Psalm sau vreun Apostol.

Da-n miezul nopţii-o tresări,
De boarea primăverii,
Toată făptura şi va şti
Că moartea-nvinsă poate fi
Doar prin efortul Învierii.

4

Noaptea albă

Mi se năzare vremea aceea îndepărtată,
Casa aceea din cartierul Petersburg.
Venită din stepă, de la o moşie nu prea bogată,
Te-ntâlnesc la cursuri, eşti din gubernia Kursk.

Eşti drăguţă, admiratori îţi dau târcoale.
În noaptea asta albă, noi amândoi,
Sprijiniţi de pervazul ferestrei tale,
Ne uităm în jos din al tău zgârie-nori.

Felinarele parcă ar fi fluturi de soare,
Dimineaţa cu primul val de fiori ne cuprinde.
Istorisirile pe care ţi le depăn agale
Seamănă cu aceste adormite întinderi.

Pe-amândoi ne încearcă, de bună seamă,
Aceeaşi sfioasă credinţă în taina ce ne uneşte,
Infinită, ca a Petersburgului panoramă,
Ce peste Neva până în zare se prelungeşte.

Acolo, printre mlaştini, în depărtare,
În noaptea asta de primăvară, cu auroră,
Privighetorile cu trosnitoarele lor osanale
Trezesc în pădure ecouri sonore.

Se rostogoleşte cântarea aceasta sprinţară
A micii păsări, pusă pe triluri cu sârg,
Trezeşte-ncântare şi zăpăceală
În adâncul vrăjitului crâng.

Pe-acolo, desculţă ca o cerşetoare,
Noaptea se furişează pe sub pârleaz,
Urmărită de umbra discuţiei noastre, la care
A tras cu urechea, şezând sub pervaz.

Sub ecoul vorbelor noastre, -mpânzite
Prin livezi îngrădite, pustii,
Crengi de măr, crengi de vişin trezite
Se îmbracă în flori alburii.

Albe stafii, copacii spre ziuă
Scot în stradă cortegiul lor mut,
Ca şi cum semne ar face, de-adio,
Nopţii albe ce-atâte-a văzut.

5

Noroaie de primăvară

Se mistuia încet amurgul.
Pe drumul desfundat, la deal,
Un călăreţ grăbea prin crânguri
Spre-un sat de munte, din Ural.

Îşi opintea căluţul splina
În mâzga neagră clefăind,
Iară izvoarele-n surdină
Isonul i-l ţineau, vuind.

Iar când lăsă din mână frâul
Şi calul lui trecea la pas,
Cu revărsări de ape; râul
Vuia cu tunete în glas.

Un râs sau plâns zvâcnea pe-aproape,

Stânci mari cădeau în văgăuni,
Copacii smulşi săltau pe ape,
În spumegândele genuni.

Iar sub pojarul dinspre zare,
Ce-amurgu-l lumina pieziş,
Se auzea privighetoarea
Cântând frenetic în tufiş.

Pe unde îşi plângeau amarul
Vădane sălcii în basma,
Ea, precum Solovei-tâlharul,
Ca-n basme, -amarnic şuiera.

Părea că hârca din pădure,
Ce-a fost ocnaşilor sălaş,
Ieşi-va, căutând patrule
De partizani, pe-aici rămaşi.

Pământ şi cer şi-ntreaga fire
Prindeau tumultu-acesta rar –
Feliile de fericire,
Sminteală, nenoroc, calvar.

6

Explicaţie

Viaţa s-a întors neaşteptată,
Straniu, cum s-a frânt. Eu stau şi azi
Pe aceeaşi veche, calmă stradă,
Ca în acea zi, în acel ceas.

Printre-aceleaşi griji şi-aceiaşi oameni,
Cu-asfinţitul încă nerăcit,
Ca atunci, când seara morţii, -n grabă,
La Manej pe-un zid l-a ţintuit.

Trec femei în ieftine veşminte,
Bocănind din tocuri, ca mai ieri.

Ca şi-atunci, zăcea-vor răstignite,
Sus, sub tabla streşinii de fier.

Încă una chiar acum răsare,
Din pământ, din sumbrul demisol.
Şi-obosită, ca de-o muncă mare,
Curtea o străbate-ncetişor.

Iarăşi caut scuze şi pretexte,
Iarăşi rece sunt şi-nsingurat.
A plecat vecina, nu mai este:
Încă-o dată singuri ne-a lăsat.

Nu plânge. Gura n-o-ncreţi,
De nu m-asculţi, la sigur,
A febrei crustă-o vei stârni
Şi iar avea-vei friguri.

Suntem mult prea electrizaţi,
Ia-ţi de pe pieptu-mi palma,
Căci am putea să fim atraşi,
Ca poli opuşi, de-a valma.

Cu anii te vei mărita,
Uitând de-ncurcătură:
A fi femeie – mare pas,
A cuceri – bravură.

Mâini, buze, umeri de femei
Din mine-şi fac o slugă,
Minunii lor, cu-adânc temei,
Înalţ pioasă rugă.

Dar cu ce lanţ n-aş fi legat
De-a nopţii nostalgie,
De depărtări mă simt chemat,
Rupturile mă-mbie.

7

Vara în oraş

Conversaţii în şoaptă
Şi cu grabă frenetică,
Păru-mpins de ceafă-i
În cascadă feerică.

Coif femeia îşi face
Cu masivul ei pieptene,
Dându-şi capul pe spate,
Dimpreună cu pletele.

Neagra arşiţă-a nopţii
Prevesteşte-o primejdie
Şi de-aceea cu toţii
Pietonii se-mprăştie.

Tună bolta înaltă
Dezlegându-şi urgiile,
Vântu-n geamuri tresaltă,
Speriind draperiile.

Însă piere furtuna.
Iar e arşiţă, linişte.
Norii fulgeră-ntruna
Prin oraş, ca pe mirişte.

Iar când noaptea se-nmoaie,
Când se-arată şi soarele,
Ce văzând c-a fost ploaie
Zvântă-n lung trotuarele.

Somnoroşi încă teii
Îşi încruntă privirile
Şi-şi revarsă pe-alee,
Parfumate, potirele.

8

Vântul

Eu m-am sfârşit, tu ai rămas
Şi vântul, jeluind, aiurea,
Clatină casa şi pădurea.
Dar nu oricare pin în parte,
Ci-ntregul codru, pas cu pas,
Îl zgâlţâie până departe
Ca pe un golf, unde-au rămas
Fragile pânze înălţate.
Şi asta nu din orb necaz
Ori din nesăbuinţi deşarte,
Ci-n cântecu-ţi de leagăn, azi
El pune vorbe întristate.

9

Hameiul

Ne-am ascuns, căutând adăpost,
Sub răchita de iederă plină.
Braţul meu te cuprinde sfios,
Suntem doi sub o pelerină.

Am greşit. Nu e iederă, ci
Se-mpleteşte hameiu-n răchită.
Deci sub noi mult mai bine ar fi
Pelerina s-o-ntindem, iubito.

10

Toamna timpurie

Frunza de coacăz s-a asprit de călduri,
De râsete răsună casa toată.
Se toacă verdeţuri, se pun murături
Se presară cuişoare în marinată.

Pădurea ironică aruncă afară
Larma aceasta pe margini de văi,
Unde-alunişul ce-aprins e de soare
Îşi pâlpâie rugul de roşii văpăi.

Drumul aici în viroagă se lasă,
Milă aici ţi-e de copacul trăsnit,
Milă ţi-e şi de toamna peticărească,
Care mătură-n râpă tot ce-a cerşit.

Regreţi că lumea-i mai puţin complicată
Decât totdeauna isteţi-au crezut,
Că dumbrava aceasta în apă înoată,
Că sfârşit toate au, nu doar început.

Că-i ridicol să-ţi caşti a mirare
Ochii, când e pârjol pe-orice ram,
Când alba sferă a toamnei, agale,
Păienjeniş îţi întinde pe geam.

Gardu-i spart, parcă însăşi cărarea
La plimbare prin crânguri s-a dus.
Râs e-n casă şi zarvă, iar zarea
Răsună şi ea de zarvă şi râs.

11

Nunta

După ce-a trecut cu zor
Şi cântări voioase,
S-a-ntins nunta până-n zori
La mireasă-n casă.

Au oprit pereţii groşi
Chiotele toate,
De la cei dintâi cocoşi
Până pe la şapte.

Iar când somnul e mai somn,

Naiba să-l mai ieie,
Un smintit de-acordeon
Nunta vru s-o-ncheie.

Şi s-au pus pe chiuit
Iarăşi toţi de-a valma
Salbe zornăiau, de-argint,
Plesnituri din palmă.

Şi din nou, ehei, ehei,
Strigături voioase
Îi trezeau pe toţi acei
Ce dormeau prin case.

Una cu obraji de nea,
Zveltă copiliţă,
Se-nfoia şi se rotea,
Ca o păuniţă.

Dând din cap, mai des, mai rar,
Până la portiţă,
Se-nvârtea pe trotuar,
Ce mai: păuniţă!

Dar deodată horă, cânt,
Strigături cu rost
Au intrat parcă-n pământ,
Parcă nici n-au fost.

Curtea s-a umplut de paşi,
De trebăluială.
Grijile cui să le laşi
Când e zi afară?

Pe imensul cer şi gol,
Viscol de aripă
Porumbeii fac în zbor,
Înălţaţi în pripă.

Parcă-n urma nunţi-acum
I-au trimis vecinii,

Cu solie de drum bun
Şi urări de bine.

Însăşi viaţa ne e doar
Unei clipe-asemeni,
Când suntem, precum un dar,
Dizolvaţi în semeni.

Doar o nuntă stinsă-n zori
Viaţa ni se pare,
Porumbel de cânt pe zări,
Vis de alinare.

12

Toamna

Ai mei de mult se-nstrăinează,
S-au dus, nu i-am putut reţine.
Acum singurătatea-i trează
Şi în natură, şi în mine.

Şi doar cu tine-s în cocioabă,
Ţipenie-n pădure nu e.
De-atâta neumblare iarba
A încolţit pe cărăruie.

Ne mustră bârnele tăcute
Iubirea, care juruită
N-a fost că va zdrobi redute,
Noi singuri vom pieri, iubito.

Eu pân’ la trei şedea-voi iară
Cu cărţile, tu – cu cusutul.
Şi n-om simţi mai către seară
C-am contenit chiar şi sărutul.

Mai cu smintită frenezie
Foşniţi, voi, frunze, în cădere,
Sporiţi cu altă nostalgie

Potirul plin de ieri cu fiere!

Ce farmec, patimă, descântec?!
Septembrie să ne-mprăştie!
Îngroapă-te-n al toamnei cântec!
Fii piatră sau fii nebunie!

Precum pădure, tu te bucuri,
Când te dezbraci, ca ea, de rochii
Şi goală, -ntr-un halat cu ciucuri,
Îmi cazi în braţe, mi te-apropii.

Tu eşti fatalul pas de vrajă,
Când viaţa boală grea ne pare,
Iar frumuseţea ta-i curajul
Ce ne uneşte-atât de tare.

13

Basm

Basmu-aşa începe:
Hăt demult, cândva,
Se-avânta prin stepe
Un voinic în şa.

Se grăbea la luptă
Peste mări şi ţări
Şi-o pădure mută
S-a lăţit pe zări.

Inima-l înţeapă:
– Ei, băiete, -acu’,
Dacă vezi vreo apă,
Nu te duce, nu!

El gonea cu fală
Şi cu păru-n vânt,
Mai trecând o vale,
Mai trecând un dâmb.

Printr-o luncă seacă,
Drumul şi-a urmat,
Muntele să-l treacă
Murgul şi-a-ndemnat.

Şi urmându-şi calea,
Printre crânguri mici,
A găsit cărarea
Fiarelor de-aici.

Şi uitând chemarea,
Presimţirea lui,
Spre adăpătoare
El goni hai-hui.

Vede-o grotă mare,
Fumegând la vad,
Vede flăcări care
Parcă ies din iad.

Şi prin fumul iute,
Rău mirositor,
Ţipete aude,
După ajutor.

Se-nfioară-n pieptu-i
Apucând de frâu
Şi goni de-a dreptul
Dincolo de râu.

Un balaur, iată,
El văzu, solzos,
Coada despicată,
Botul urâcios.

Flăcări mari pe nară
Fiara slobozea
Şi pe o fecioară
O înlănţuia.

El plesnea din coadă
Ca un şfichi de bici
Gâtul de zăpadă,
Umerii cei mici.

Pravila ciudată
Astfel poruncea:
La un an, o fată
Monstrului să-i dea.

Tihna-n sărăcie
Oamenii sărmani
Cu-acea dijmă vie
Şi-o plăteau prin ani.

Zmeu-o strânge, iată,
Şi mai abitir:
Va ucide-ndată
Sângerosu-i bir.

Călăreţu-ngân-o
Rugă către cer
Cumpănind în mână
Suliţa de-oţel.

Ochi închişi sub pleoape,
Înălţimi pustii.
Codri. Vaduri. Ape.
Clipe. Ani. Vecii.

Coiful e-n ţărână,
Zmeul – doborât.
Calul îi sfărâmă
Leşul cel urât.

Ciopârţit e zmeul
Sângeros, hain,
Leşinat flăcăul,
Fata – în leşin.

Cerul-azururi ţese

Tandre peste deal.
Cine-o fi? Prinţesă?
Fiică de plugar?

Ba de fericire
Lacrimi curg şuvoi,
Ba în nesimţire
Leşină-amândoi.

Ba se întremează,
Ba adorm curând,
Parcă sângerează,
Parcă teferi sunt.

Inimile însă bat.
Ba ea, ba el
Îşi întoarce, plânsă,
Faţa către cer.

Ochi închişi sub pleoape,
Înălţimi pustii.
Codri. Vaduri. Ape.
Clipe. Ani. Vecii.

14

August

Azi-dimineaţă, cum îmi promisese,
În casă, -o galbenă fâşie
A soarelui intră, pornind să-mi ţese
Cărare pe sub draperie.

Cu ocrul lui, culoare-atât de nudă,
A poleit pădurea, satul
Cearşaful meu şi perna mea cea udă,
Peretele cel alb şi patul.

Mi-am amintit atunci fără zăbavă
De ce mi-e udă perna moale:

Visasem că veneaţi printr-o dumbravă
La propria-mi înmormântare.

Mergeaţi de-a valma, singuri sau perechi,
Şi-o vorbă se-auzi, răzleaţă,
Că-i şase august, după stilul vechi –
Schimbarea Domnului la faţă.

Fără de flăcări, din Tabor, lumină
Primeşte azi întreaga fire.
De-acum e-aproape toamna cea senină
Şi-i clară, ca o prevestire.

Voi aţi intrat pe rând în cimitir,
Trecând prin crângul ce străluce
Sărac şi trist cu flăcări de ghimbir
Şi rumen ca o turtă dulce.

Trufia înălţimilor cărunte
Se-nvecina cu-naltul crâng.
Şi-n depărtările-n răstimpuri mute,
Cocoşii trâmbiţau, prelung.

Precum o ingineră de cadastru,
În cimitir, ca-n bătătură,
Sta moartea, gata un mormânt sihastru
Să-mi sape-ndată, pe măsură.

Aţi auzit cu toţi şi fiecare
O voce parcă-n voi iscată.
Da, vocea mea profetică şi care
Rostea, de moarte neschimbată:

„Adio, cer de-azur, ce vei vedea
Când El va fi alt chip să-şi ieie,
Alină, -amară, săvârşirea mea
Cu-o mângâiere de femeie.

Adio, viaţă, bun-rămas, fiinţă –
Femeie ca o vijelie
Ce-adânc sfidezi genuni de umilinţă.

Sunt câmpul tău de bătălie.

Rămâi cu bine, aripă în vânt,
Ce-n zbor robia n-ai voi a şti-o!
Icoană-a lumii, lume din cuvânt,
Creaţie, miracole, adio!”.

15

Noapte de iarnă

Iar pe pământ, ningea, ningea
Din zare-n zare.
Pe masă-o lumânare ardea,
O lumânare.

Cum vara gâzele noian
Vin la lumină
Zburau toţi fulgii albi la geam,
Fulgi de hermină.

Vântul poznaş pe geam strivea
Stele bizare.
Pe masă-o lumânare ardea,
O lumânare.

Sus pe tavan umbre umblau,
Încrucişate,
Mâini şi picioare încrucişau
Cruce de soarte.

Cei doi pantofi alunecau
Lin din picioare,
Lacrimi de ceară tot picurau
Rochia moale.

Totul în viscol se mistuia
Ca o mustrare,
Pe masă-o lumânare ardea,
O lumânare.

Şi-n licărirea ei se-nteţea
Ispita dulce,
Aripi de înger îşi desfăcea
În chip de cruce.

În februarie-a nins tot aşa,
Mare ninsoare.
Pe masă-o lumânare ardea,
O lumânare.

16

Despărţire

Bărbatul stă în prag mirat,
Nu-şi recunoaşte casa:
Ea n-a plecat, ci-a evadat,
În pripă, furtunoasă.

Nu vede haosul iscat
De-această devastare,
Căci e aproape-nlăcrimat
Şi capul iar îl doare.

În tâmple-i vâjâie din zori.
E treaz, i se năzare?
De ce, de ce de-atâtea ori
Cu gându-i tot la mare?

Când soarele lui Dumnezeu
Nu-l vede în fereastră,
Tristeţea-i seamănă mereu
Cu marea cea sihastră.

El îi iubea cu-atât nesaţ
Profilul ei de vrajă,
Precum al mării moale braţ
Alunecă pe plajă.

Cum stufu-n valul albăstrui
L-a nămolit nisipul,
Pe fundul sufletului lui
Şi-a scufundat ea chipul.

În anii grei, de trai rebel,
De-absurdităţi deşarte
S-a pomenit cu ea spre el
Săltând pe-un val al soartei.

Primejdii a-nfruntat, amar,
Ce viaţa i-au căznit-o
Şi-a tot împins-o acel val,
La piept i-a ţintuit-o.

Deci a plecat de-acum, şi nu
De bunăvoie, poate...
Dar cariul despărţirii, crunt,
O viaţă îl va roade.

Se uită omul obidit:
'Nainte de plecare,
Ea peste tot a răscolit,
Prin scrin şi prin sertare.

Până-n amurg, pune-n sertar,
C-un fel de buimăceală,
Ba un gherghef, ba un tipar
Şi-un petic de croială.

Se-nţeapă-n acul ei uitat,
Stârnind un strop de sânge,
O vede-n gânduri imediat
Şi, pe tăcute, plânge.

17

Întâlnire

Se cerne iar ninsoare,

Nămeţii-s iar şirag,
Ies ca să fac mişcare,
Ştiu că m-aştepţi în prag.

Stai cam înfrigurată
În strâmtu-ţi pardesiu.
Eşti emoţionată,
Deşi n-ai vrea s-o ştiu.

Dispar în înserare
Curţi şi copaci ursuzi.
Stai singură-n ninsoare
Şi ai pantofii uzi.

Din mâneci parcă-ţi plouă,
Căci fulgii se topesc
Şi picături de rouă
În părul tău sclipesc.

Şi blondul nimb sfinţeşte
Tot trupul tău mlădiu,
Baticul, ochi-aceştia
Şi strâmtul pardesiu.

Sub gene îţi tresaltă
Tristeţea. N-o-nţeleg:
În marmură sculptată
Pari dintr-un bloc întreg.

Muiat în stibiu parcă
Un fier ai fost cândva,
Prin inima-mi posacă
Purtat de cineva.

Şi-n ea pe veci rămase
Smerenia-ţi să stea,
De-aceea nici nu-mi pasă
Că lumea-n jur e rea.

De-aceea prin ninsoare
Văd dublă noapte-acum

Şi-ntre noi doi hotare
Nu pot să trag nicicum.

Dar cine-om fi şi unde,
Când toate-acele vremi
Lăsat-au vorbe, bârfe,
Iar noi nu mai suntem?

18

Steaua de Crăciun

O iarnă cu ger
Viscolea nesătulă
Şi pruncului frig îi era-n acea şură,
Sub dealul stingher.

Un bou răsufla aer cald peste el,
Alte-animale
Suflau rotocoale
De aburi pe iesle şi-n orice ungher.

Păstorii, treziţi din culcuşuri, săreau
Murdari pe cojoace
De paie sărace,
Scrutând miezul nopţii, în zare priveau.

Vedeau ţintirimul de mult trosnit,
Cu lespezi crăpate,
De vânturi mâncate,
Vedeau cerul iernii din stele spuzit.

Şi-alături, nemaiştiută prin vremi,
Sfioasă şi moale,
Ca o lumânare,
O stea licărea luminând spre Betleem.

Ardea ca un stog, mai departe de cer,
De Domnul departe,
Ardea cum ar arde

Un sat prins de flăcări, o stână de-oier.

Ardea ca o claie de fân în ’nalt,
Cu flacără mare,
Prevestitoare, în tot universul de stea tulburat.
Ceva însemna pălălaia din cer,

Un semn, o minune,
O veste anume.
Spre ea se grăbiră cei trei zodieri.
Duceau pe cămilele lor vistierii,

Asinii pitici, lenevoşi cum li-i firea,
Veneau sub poveri de pe deal, pirpirii.
Şi spectre ciudate din alte vecii
În zare pluteau, prevestindu-şi venirea.

Erau viitoare icoane-aurii,
Picturi, zugrăveli din muzeele lumii,
Descântece, vrăji, toate zânele bune,
Toţi brazii şi visele dulci de copii.

Erau lumânări pâlpâind şi paiete
Şi toată splendoarea culorilor vii...
... Mai crunt viscolea asprul crivăţ prin stepe ...
... Erau nuci de aur, erau jucării.

Un iaz se-ascundea după-un crâng de arini,
Cu cuiburi de ciori încâlcite în ramuri.
Pe malu-i treceau şiruri lungi de asini,
Cămile-ncărcate, strunite în hamuri.

Aşa că păstorii au zis spre străini:
– Să mergem cu toţi înspre-acele limanuri,
Spre locul ce-mbie cu-atâtea lumini.
Prea cald le era lipăind prin troiene

Şi frunze de-argint aşternea peste nea
Mulţimea de tălpi ce spre casă grăbea.
Toţi câinii lătrau şi păreau a se teme
De urmele-acelea sub licăr de stea.

Iar noaptea părea o geroasă poveste,
Mereu din troiene venea cineva
De nimeni văzut, în mulţime intra
Şi câinii buimaci mârâiau pe neveste

Şi parcă-aşteptau să se-ntâmple ceva.
Pe drumul acela cu case puţine,
Păşeau nişte îngeri ce trup nu aveau.
Erau nevăzuţi în pornita mulţime,
Dar paşii lor urme-n zăpadă lăsau.

Mulţimea se-opri în hotarul câmpiei,
La peşteră, -n prag de geros răsărit.
– Dar cine sunteţi? îi întreabă Maria.
– Păstori şi ai cerului soli. Am venit
Smeriţi spre-nchinare la Pruncul iubit.
– Prea mulţi aţi venit. Aşteptaţi la intrare.

În zori, se lăsase o ceaţă de scrum.
Mulţimea rămase în aşteptare,
Toţi cei veniţi ori pe jos, ori călare
Stăteau îmbulziţi la adăpătoare,
Asinii mugeau şi cămilele-n drum.

Cernea de acuma a zorilor sită,
Ştergând de pe stele roşeaţa de fragi.
Din toată mulţimea aceea venită,
Maria-i chemă înăuntru pe magi.

În iesle copilul dormea ca o rară
Sclipire de soare într-un ungher.
Şi buza de bou, a măgarului-i nară
Ţineau loc de şubă, suflând peste el.

Stăteau în a peşterii caldă sineală,
Şoptindu-şi în barbă, uimiţi, rugăciuni.
Deodată simţiră-o mişcare uşoară,
Un oaspete nou coborât din genuni.
Şi magii văzură: din prag, la Fecioară
Privea şi zâmbea noua stea de Crăciun.

19

Zori

Ai fost întreg destinul meu,
Veniră-apoi război, ruine.
Şi ani la rând – nimic nici eu
N-am mai putut să ştiu de tine.

Dar peste vremi, într-un sfârşit,
Iar ţi-am simţit porunca vie,
O noapte-ntreagă te-am citit
Şi m-am trezit din letargie.

Simt cum oamenii m-atrag
În frigul dimineţii treze.
Sunt gata ţăndări tot să fac,
Pe toţi să-i pun să-ngenuncheze.

Şi fug pe scară iute – vezi? –,
Chemat parcă întâia oară
De-aceste uliţe-n zăpezi,
De-aceste moarte trotuare.

Toţi de prin case sar din pat,
Beau ceaiul, iau tramvaiu-n pripă.
Iar eu constat că s-a schimbat
Întreg oraşul într-o clipă.

În uşă iarna ţese-un nimb
De fulgi pufoşi şi plini de graţii.
Voind s-ajungă toţi la timp,
Fug, mestecându-şi dumicaţii.

Eu simt cu sentimentul lor,
De parcă le-aş trăi eu viaţa.
Ca fulgii mă trezesc, uşor,
Mă-ncrunt şi eu, ca dimineaţa.

Cu mine-s inşii anonimi,
Copaci, copii, orice fiinţă.

Toţi m-au învins, şi nu-s puţini.
Dar asta-i marea-mi biruinţă.

20

Minunea

Mergea din Betania-n Ierusalim,
Cu-o grea presimţire în piept, ca un spin.

Doar spini se vedeau pe pripoarele-aceste,
Din hornuri o dâră de fum nu ieşea.
Era doar dogoarea-ncâlcită în trestii
Şi Marea cea Moartă chiar moartă era.

Cu sufletu-amar, mai amar decât marea,
Urmat doar de norii fierbinţi de pe-aici,
Păşea spre oraş, spre o casă în care
Se-opriseră-ai săi numeroşi ucenici.

Şi-aşa se-adâncise în gânduri acum,
Că-n jur deprimarea a prins să miroase
Amar ca pelinul. În luncile arse
El singur stătea, şi-n leşinul de scrum
Părea cum că totul se-amestecase:
Zăduf, câmp, şopârle, pâraie şi drum.

Văzu lângă cale crescând un smochin
Cu frunze pe ramuri, dar fără de rod
Şi-i spuse atuncea: „Smochine, ce văd?
Te-nalţi duşmănos, înverzit şi hain?

Mi-e sete şi foame, iar tu nici de leac
Nu-ntâmpini drumeţul cu-o poamă de milă.
Te văd şi-ntâlnindu-te simt că mi-e silă,
Rămâi fără roade din tine în veac!”.

Blestemul trecu ca un fel de suspin,
Trecu ca un trăsnet, şi-o mână de zgură
Rămase la urmă din sterpul smochin.

Răgaz de-ar fi avut, poate verdea făptură,
Cu frunze şi ramuri şi cu rădăcini,
Putea să o mântuie buna natură.
Minunea-i minune şi-i la Dumnezeu
Şi vine în clipele noastre de ură
Aşa din senin, fără veste, mereu.

21

Pământul

La Moscova, prin case mari
Dă buzna noua primăvară
Se mişcă moliile iară
Rozând la pălării de vară,
Iar blănurile-n scrin dispar.

Femeile pe mezanine
Micsandrele în geam şi-au scos,
Muşcatele surâd senine,
În camere-i curat şi bine,
Iar podurile-a praf miros.

Cu geamul strada se adună
La sfat acum, pe vreme bună,
Şi noaptea albă se-mpreună
Pe râu, cu-amurgul neguros.

Şi poţi afla pe coridoare
Ce se mai face-n lumea mare,
Ce pune-aprilie la cale
Cu stropii ce din streşini cad.
El deapănă poveşti amare
Despre durerea lumii, care
Sunt repetate până-n zare
De-amurgu-ncremenit pe gard.

E-aceeaşi amestecătură
De foc şi teamă în natură
Şi-n case gata de Florii.

În geamuri şi în bătătură,
Pe străzi, la orice cotitură,
La orice colţ e-o legătură
De mâţişori plăpânzi, sălcii.

Atunci de ce oftează zarea
Şi mraniţa miroase-amar?
Doar mie asta mi-e chemarea:
Să spulber toată disperarea,
Să-i dărui gliei alinarea
Dintr-un hotar în alt hotar.

De-aceea-n desprimăvărare
Din nou prietenii mi-i strig.
Legăm, cu câteva pahare,
Un testament de neuitare,
Sperând că-a suferinţei boare
Va încălzi al vieţii frig.

22

Zile urâte

Atunci când la capăt de cale
Intrase în Ierusalim,
Cu crengi de copaci, cu-osanale
A fost salutat de mulţimi.

Dar zile urmară amare,
Vorbea de iubire-n zadar.
Vedea doar dispreţ, încruntare
Şi iată postfaţa, -n final.

Pe sfântul oraş se lăsase
Un cer plumburiu, strivitor,
În timp ce dovezi mincinoase
Scorneau fariseii de zor.

Făţarnicii templului, iată,
L-au dus la murdarul judeţ

Şi cei ce-L slăveau altădată
Acum Îl hulesc cu dispreţ.

Se-nghesuie mulţi gură-cască,
Aruncă priviri înspre El,
Să vadă cu ce-o să sfârşească
Judeţul acela mişel.

Rumoarea mulţimii întruna
Răsună de-aproape, mocnit.
El parcă visează acuma
Pruncia sau fuga-n Egipt.

Pustia, costişa-nverzită
Şi muntele-acela de vis,
Pe care Satan, drept ispită,
Întregul pământ i-a promis.

Minunea din Cana, la nuntă,
Cu vinul din apă iscat
Şi mersul pe marea cea cruntă,
Spre luntre, ca pe uscat.

Aminte-şi aduce-adunarea,
Mormântul aproape surpat,
În care s-a stins lumânarea
De spaimă, când mortu-a-nviat.

23

Maria Magdalena (I)

Din prima clipă-a nopţii, iar
A demonului răzbunare
Mă frige cu-amintiri de jar
Din anii mei de desfrânare,
Când în păcat sperjur, murdar,
Mă tăvăleam cu orişicare
Şi-aveam culcuş pe trotuar.

Până la mirul scump, de nard,
Nu mai e mult, un pas sihastru
Peste hotarul morţii, larg.
Dar până la acest dezastru
Eu viaţa-n faţa ta mi-o sparg
Ca pe un vas de alabastru.

Ah, cum aş fi scăpat de iad,
Mântuitorule, Hristoase,
De noaptea nu m-ar fi-aşteptat
Eternitatea lângă pat,
Precum un alt bărbat chemat
De farmecele-mi păcătoase?

Dar spune-mi: nu deşarte sunt
Păcat şi moarte, iad, ispită,
Când tu eşti un copac şi când
Eu, ca un mic lăstar plăpând
Cresc din tristeţea-ţi nesfârşită?

Când pe genunchi tălpile Tale
Le simt, Iisuse, mă deprind
Îmbrăţişându-le, să prind
În braţe crucea, să desprind
Din cuie trupul suferind,
Gătindu-Te de-nmormântare.

24

Maria Magdalena (II)

E ajunul sărbătorii sfinte,
Oamenii prin case fac curat.
Ale Tale tălpi neprihănite
Ţi le ung cu mir îmbălsămat.

Pipăi, însă nu dau de sandale,
Lacrimile mele n-au sfârşit.
Şi cascada părului meu moale
Ochii-n beznă mi i-a învelit.

Îşi cuprind picioarele în poală,
Ţi le spăl cu lacrime, Iisus.
Salba-mi de mărgele le-nfăşoară,
Părul meu le-acoperă, supus.

Viitoru-l văd ca-ntr-o oprire,
Parcă Tu l-ai pironit aşa.
Cu clarviziune de sibile,
Pot prezice ce se va-ntâmpla.

Totul va fi clar la templu mâine,
Într-un colţ ne vor înghesui
Şi din milă, poate, pentru mine
Glia-aceasta se va zgudui.

Vom vedea oştenii cum se-adună
Călărind pe caii lor năuci.
Se va-nfige – fulger de furtună –
Sus în ceţuri, lemnu-acestei cruci.

Voi cădea la poalele osândei,
Mută de durerea mea, Iisus.
Pe prea mulţi voind a-i cuprinde
Te vei chinui pe cruce, sus.

Pentru cine-atâta-mbrăţişare,
Chinuri şi tărie şi sforţări?
Sunt atâtea vieţi pe lume oare,
Râuri, crânguri, oameni, aşezări?

Dar apoi trei zile-atât de grele
Vor veni cu-n gol pustiitor,
Că o s-ajung să merit învierea,
După-acest răstimp îngrozitor.

25

Grădina Ghetsimani

Era un drum prăfos, noptatic, care
Cu stelele se-ngemăna abia.
Lăsând Chedronul şopotind în vale,
Spre Muntele Măslinilor suia.

Poiana se frângea la jumătate,
Făcând din Calea Laptelui popas,
Măslinii de argint păreau că-n noapte
Prin aer vor să facă primul pas.

Era grădina cuiva pe-aproape.
Lăsându-i în ăst loc pe ucenici,
Le-a spus: „Mi-e sufletu-ntristat de moarte,
Rămâneţi, privegheaţi cu mine-aici”.

El renunţase fără-mpotrivire,
Ca la un lucru mic, de împrumut,
Şi la minuni, şi la dumnezeire,
Fiind acum ca noi, un om, şi-atât.

Iar zarea nopţii semăna cu-o ţară
De nefiinţă şi de putregai,
De parcă lumea-ntreagă era goală
Şi doar grădina era loc de trai.

Privind în surpătura înnoptată,
Ce nu-ncepea şi nu sfârşea defel,
Îngenuncheat, Îl implora pe Tatăl
Să treacă de la El paharu-acel.

Sfârşindu-Şi rugăciunea dulce-amară,
Se-ntoarse înapoi la ceilalţi,
Iar ei dormeau pe-un petic de negară,
Cu ochii plumbuiţi şi-ngreuiaţi.

Le-a zis atuncea: „V-a fost dat anume
Să-mi fiţi aproape şi dormiţi ne-ntorşi,

Când Fiul Omului, venit în lume,
Se va preda pe mâini de păcătoşi”.

De-abia-apucară vorba Lui s-audă
Şi apăru mulţime de popor
Cu săbii şi ciomege şi cu Iuda
Ce-I dărui sărutul vânzător.

Şi Petru-a dat cu sabia-n grămadă,
Tăind urechea unui cuţitar.
Dar auzi: „Tu, omule, cu spada,
Nu vei putea nimica să repari.

Bag-o în teacă. Oşti întregi de îngeri
Nu mi-ar fi dat, de pază, Tatăl meu?
O, n-ar fi trebuit acum să sânger,
De n-ar voi chiar asta Dumnezeu.

Ci cartea vieţii îşi întoarce, iată,
Preasfânta filă spre-omenescu-mi chin.
Ce-i scris în ea se va-ntâmpla îndată.
Deci facă-se ce-i scris în ea. Amin.

Vezi, ca o pildă, veacurile toate
Pot un sfârşit să-şi afle-n mersul lor.
Spre slava pildei astea-nfricoşate,
Prin chinuri, în mormânt o să cobor.

Şi-a treia zi Mă voi scula din moarte
Iar secolele, prin cea beznă grea,
Ca plutele, ca bărcile pe ape,
Se vor târî la Judecata Mea”.